ZNANSTVENA DJELA

ZA

OPĆU NAOBRAŽBU

NA SVIJET IZDAJE

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

KNJIGA X

DJELA

P. VERGILA MARONA

U ZAGREBU
ŠTAMPANO U NADBISKUPSKOJ TISKARI
1932

DJELA
P. VERGILA MARONA

PREVEO I PROTUMAČIO

DR. T. MARETIĆ

PRAVI ČLAN JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI

U ZAGREBU 1932

Predgovor.

Ova je knjiga imala izaći na svijet g. 1930, kad je kulturna Evropa proslavila 2000-godišnjicu rođenja velikoga Rimskog pjesnika Publija Vergila (Vergilija) Marona. Ali neprilike financijalne naravi ne dopustiše Jugoslavenskoj akademiji, da onda ovo djelo izda na svijet, nego tek sada. Bolje ikad nego nikad!

Moj prijevod Eneide štampan je g. 1896 (u izdanju »Matice Hrvatske«), ali već ima oko 18 godina, kako je ta knjiga sasvim rasprodana. Mislim, da će ljubiteljima Vergilove poezije biti milo, što sada pored Eneide izlaze na svijet i »Ekloge« i »Georgike« isto onako u stihu originala kao i Eneida.

Ja sam već g. 1920 mislio, kako bi lijepo bilo, da o drugoj hiljadugodišnjici Vergilovoj dobije naš narod u ruke čitavoga Vergila, zato sam onda u slobodnim od drugih poslova časovima pomalo prevodio i napokon preveo i »Ekloge« i »Georgike« te im dodao i komentar. Ali da Eneidu i u samom prijevodu i u građi stihova dotjeram s kraja na kraj onako, kako sam želio, za to nijesam sve do sad našao dovoljno slobodna vremena, jer sam neprestano imao i imam pune ruke drugih književnih poslova.

Želio sam, da u Eneidi heksametri budu onako glatki i pravilni, kako sam to razložio u predgovoru III. izdanja moga prijevoda Homerove Odiseje (g. 1915) i kako sam to u priličnoj mjeri proveo i u samome tome izdanju Odiseje i u IV. izdanju Ilijade (g. 1921), ali s navedenoga razloga to sam u novom izdanju Eneide mogao učiniti samo od česti, mnogo potpunije učinjeno je to u »Eklogama« i u »Georgikama«. Da bi se ovo moje ispričavanje bolje razumjelo, treba uzeti na um (što nije svakome poznato), da je Vergila mnogo teže u stihovima prevoditi nego Homera, treba dakle i mnogo više vremena za taj posao nego za prijevod Homera.

Valja znati, da je Vergil umjetni pjesnik s dikcijom dotjeranoga i izvještačenog jezika, kako je Latinski jezik bio u njegovo doba, a Homerova je dikcija prostonarodnoga prirodnog pjevača, od prilike onakova, kakova je u našim junačkim narodnim pjesmama.

Još imam dodati, da je Vergil počesto dosta nejasan, te nije lako svuda uhvatiti pravi smisao, — i to je drugo vrelo muke i truda onome, ko hoće Vergila da prevodi u stihovima.

Mogao sam ja posao sebi vrlo olakšati, da sam Vergila preveo u prozi, ali ja to nijesam htio učiniti, jer sam držao i držim, da prozni prijevod pjesničkoga znatnog djela ne može imati književne vrijednosti, i to stoga, što mu nedostaje ona ljupka poetička milina, koju daju valjani stihovi.

Molim čitatelje, da mi oproste, što se u ovoj knjizi nalazi nešto malo sitnih nedosljednosti u pravopisu, koje nikome ne će mnogo smetati, a ja nijesam mogao uhvatiti vremena, da ih prije štampanja uklonim.

U Zagrebu mjeseca juna 1932.

T. M.

Publije Vergil Maron.

Publije Vergil Maron ugledao je svijetlo svijeta 15. oktobra god. 70. pr. Hr. nedaleko od grada Mantove u mjestancu Andesu. Ovdje mu je otac imao dobarce i mirno živio sa svojom porodicom. Oženio se nekom udovicom. Zovu je Magija Pola. Ona mu rodi slavnoga pjesnika i još dva sina. Mali je Vergil rastao u tišini seoskoga života pod brižnom paskom roditelja, dok nije navršio neko 12 godina. Sad uzme otac dječaka i povede ga u grad Kremonu, a za tri godine u Milan na nauke. Kako se svaki dan sve više razvijala umna snaga u dječaka, namisli otac prinijeti svaku žrtvu, samo da mu se sin, slatka nada njegova, obrazuje, kako treba. I on ga otpravi u Rim. Tu susretamo Vergila već godine 53. Po tadašnjem je običaju učio govorništvo; polazio školu Epidijevu, koja je u ono vrijeme bila na glasu. Njega je, istina, milovala vila, ali za govornika nije bio. Riječi su mu, kažu, sporo tekle, gotovo se kidale s ustiju, a slog mu je bio težak, neokretan. Pa ako još uzmemo na um, da se u njega krila tiha, štoviše plašljiva ćud, onda se ne ćemo čuditi, što mu je zvanje, koje bi ga dovelo u vrtlog javnoga života, bilo mrsko. On se samo jedanput javio na sudu i govorio, a onda, što znamo, nikad više. Ljepši su mu zacijelo svanuli časovi, kad je stao učiti filozofiju. Učitelj mu je bio Siron, prijatelj Ciceronov, a pristalica Epikurove nauke. Predavanje Sironovo pobudi u mladoj duši pjesničkoj ljubav k izučavanju filozofije. U tajne prirode proniknuti i o čudesima njezinim pričati — to mu je bila vruća želja, što ju je mislio u poznijim danima života svojega ispuniti, ali smrt mu pomrsi osnove. On je rado čitao Platona, a osobito su mu se milila stroga načela stoička. Bavio se, kažu, također matematikom i medicinom, a biće već zarana propjevao, ali o tim prvijencima njegovim nije nam gotovo ništa poznato. Pominju se, istina, neke pjesme iz mladih dana pjesnikovih, ali će malo koja biti od njega.

Vergila, mladića mirna i plašljiva, a tijelom slaba, nijesu čekale lovorike ni na govornici ni na bojnom polju. On je to dobro razabrao, pa je ostavio bučni i bijesom političkim zatrovani Rim,

te se sklonio u tiho seoce svoje. Tu je uživao radosti seoskoga života, za kojima je zacijelo, dok je boravio u Rimu, čeznuo; prigledao je gospodarstvo, marljivo čitao grčke pjesnike, osobito Teokrita,[1] koji mu je svojim pastirskim pjesmama nekud srcu bio najbliži. Tä šašem obrasla voda Mincij, bujni pašnjaci oko Andesa, gojna stada, ćurlikanje pastirske sviralice — sve je to bilo živa slika poezije Teokritove. Pod dojmom Teokritovih idila, a na ponuku Asinija Poliona, koji je kao namjesnik trijumvira Antonija došao god. 43. u Galiju s ovu stranu Alpa, a i sam bio pjesnik, uzme Vergil — a bilo mu je oko 28 godina — pjevati pastirske pjesme *»bukolike«*.

Otkako se Vergil vratio u Andes, stala se spremati nova oluja da bije državu. Padne Cesar od mača urotničkoga, plane rat Mutinski i dođe do drugoga trijumvirata. Trijumviri — Antonije, Oktavijan i Lepid — proliju silnu krv po Italiji, pa onda odluče poći na Bruta i Kasija, da osvete smrt Cesarovu. Jeseni god. 42. sraze se vojske kod Filipa, Brut i Kasije budu poraženi. Antonije zaputi na istok, a Oktavijan u Italiju, da dijeli veteranima zemlje, što im je obrekao. 18 gradova, što su pristajali uz Bruta i Kasija, padne u ruke vojnicima, a među njima i Kremona, koja nije bila daleko od Mantove. No vojnici nijesu bili zadovoljni time, što su dobili, nego su posezali i dalje; tä ono zemlje, što su im dali, nije bilo za njih dosta. Tako provale u okolinu grada Mantove i počine grozna bezakonja. Sila ljudi ostane bez kuće i kućišta. Asinije Polion branio je Vergila od nasilja vojničkoga, ali je nažalost morao skoro na vojsku. Pletkama žene Antonijeve bukne pod jesen god. 41. Perusijski rat. Sad navali centurion Arije s ruljom vojnika na ostavljena Vergila i otjeraju ga. Pjesnik krene u Rim, kamo je grnulo staro i mlado, jako i nejako, muško i žensko, da na trgu, na stubama od hramova plaču nesreću svoju i da bogove i ljude zovu u pomoć protiv sile i nepravde. Vergila zapadne zadatak, da govori za te nesretnike. Asinije Polion i Kornelije Gal izrade mu, te je smio pred Oktavijana. On vrati Vergilu cijelo imanje, a Mantovancima, za koje je pjesnik molio milost, bar nešto. Veseo, što je dobio natrag očevinu, ispjeva I. eklogu,[2] da zahvali Oktavijanu za

[1] Rodio se u Siciliji, živio je neko vrijeme u Aleksandriji na dvoru kralja Ptolemeja Filadelfa (285—246), a poslije se vratio u Sirakusu. On je prvi pisao idile. U njima je opjevao život sicilskih pastira i seljaka.

[2] Eklogama se zovu pojedine idile, a ispjevao ih je Vergil otprilike ovim redom: II., III., V., I., IX., IV., VI., VIII., VII., X. Poslije, kad je pjesnik opet izdavao »bukolike«, i to svih 10 pjesama najedanput, stavio je iz zahvalnosti prema Oktavijanu I. eklogu na prvo mjesto.

dobrotu. Ta nam je pjesma lijep primjer, koliko je Vergil odmakao od priproste idile Teokritove. Da vidimo! Izlaze pred nas dva pastira Titir i Melibej. Titir, kome se već brada i kosa progrušala, leži u debelu hladu i svira zadovoljno u sviralu. Melibej bolestan goni svoje koze. On ostavlja dom i seli se u tuđinu; ta svu je zemlju pritisnuo dušmanin. »Bio sam,« kaže Titir, »u Rimu i kupio slobodu. Vidio sam boga — mladića, koji mi je, kad sam ga molio, dopustio, da pasem goveda, kao što sam prije.« »Sretan ti,« odvraća Melibej, »jer će tebi ostati imanje, a ja ću se potucati svijetom, — dotle je nesloga dovela jadne građane!« Na prvi mah razbiramo, da to nijesu obični pastiri, kao što ih nalazimo u Teokrita, nego da se pod grčkim imenima a ruhom pastirskim kriju druga lica. Melibej je — nema sumnje — jedan od onih nesretnika, kojima su bezdušni vojnici oteli imanje i odagnali ih iz kuće, a Titir, koji je bio u Rimu, pa se dostao slobode i zadržao imutak, nije niko drugi do sam pjesnik Vergil. Onaj bog — mladić, koji dopušta Titiru, da pase s mirom i dalje stado, glavom je mladi Oktavijan. Vergil se dakle ne povodi slijepo za svojim uzorom, Teokritom; duh je pjesnikov stvorio nešto novo na polju bukolskoga pjesništva, a to je *alegorijska* idila.

Vergil se, istina, opet dokopao svoga imanja, ali mu nije bilo suđeno, da se zadugo smiri u domu svojem. U proljeću god. 40. poslije Perusijskoga rata dođe mjesto Poliona u Galiju Alfen Var, da već jednom razdjeljivanje zemlje privede kraju i da postradalim Mantovancima vrati imovinu, koliko može. Pjesnik se nada obilnoj pomoći i zaštiti od Vara, druga svojega iz đačkih godina — slušali su zajedno Sirona, — pa mu obriče, da će ga pjesmom proslaviti, ako spase Mantovu. Ali se Vergil prevari u nadi; Mantova izgubi krasne njive svoje, a ostane joj ono barâ do gradskih zidova. Samomu pjesniku zaprijeti velika pogibao. Jednoga dana bane neki Milijen Toron sa četom vojnika na dobro Vergilovo i uzme goniti gospodara iz kuće. Vergil se opre, ali neki vojnik trgne mač i nasrne na nj, da ga sastavi sa zemljom. Vergil nagne u bijeg i jedva iznese živu glavu. On otide opet u Rim i skloni se u mali zaselak Sironov. Ovdje je valjada ispjevao IX. eklogu, u kojoj se Meris tuži mladomu Licidi zbog nasilja vojnika i veli, da su jedva on i Menalka živi utekli. Meris i Licida idu u grad Mantovu; putem se sjećaju krasnih pjesama Menalkinih i recituju neka mjesta iz njih. Menalka je Vergil. No čemu ta ekloga? Zar se pjesnik sam htio

pred svijetom da hvali kao vrstan pjesnik? Ne, on nije za tim išao, nego mu je preča briga bila, da mu Oktavijan vrati imanje i da ga unapredak čuva od takve bijede; baš zato je i ispjevao tu pjesmu. Tä riječi: naša pjesma može protiv mača, koliko golubica, kad nahrupi orao, — morale su Oktavijana dirnuti u srce. Zar da se od boga dana pjesma cijeni manje nego divlja sila, a uzvišena pjesnika da gnjete prostak vojnik?

I pjesma je postigla svoje, ako i ne odmah. Jer kad je Oktavijan brata Antonijeva kod Perusije pobijedio, krene Antonije da se osveti Oktavijanu. Oktavijan je tada imao pune ruke posla, te nije mogao Vergilu da pomogne. Pjesnika svjetuju prijatelji, da ostane u Rimu. On ih posluša, te se upozna s Gajem Cilnijem Mecenom, koji je oko sebe okupljao sve znatnije književnike i darežljivom ih rukom podupirao. Srećom ne dođe do rata, već se stranke izmire. Sad je Oktavijan vratio dobro Vergilu. Odsada živi pjesnik čas na imanju, čas u Rimu.

Boravak Vergilov u Rimu, u kolu umnih prijatelja, nije ostao bez traga u daljem radu pjesnikovu. Pjesma mu je sad većim zanosom zadahnuta, granice su se mislî razmakle, a gradnja je umjetnija. To lijepo pokazuje krepka, poletna ekloga IV. Nju je pjesnik početkom god. 40. prikazao svome starome zaštitniku i zagovorniku Asiniju Polionu, koji je onda bio konzul. Rađa se, kaže pjesnik, na svijet dječak, a s njim će svanuti zlatno doba. On je od boga, i provodiće vijek svoj s bogovima i herojima. Sva će se priroda klanjati djetetu; sve će divno uspijevati, divlja će zvjerad biti krotka i pitoma, u gujâ i travâ nestaće otrova. No istom onda, kad dijete odraste, zatrće se posljednji trag zloće; još će koji put zaprijetiti pogibli, još će uzbjesnjeti rat, ali kad od dječaka bude čovjek, zavladaće svijetom tiha, prava sreća, — zemlja će sama hraniti i odijevati čovjeka.

Izmučeni je narod Rimski u ono vrijeme čeznuo za sretnijim danima; on je vjerovao, da će neko doći i trgnuti svijet iz nevolje; njemu su vrači proricali, da je nadomaku deseto stoljeće, posljednji i najsretniji vijek. Nadahnut tom vjerom, ispjevao je Vergil IV. eklogu. U Polionu je pjesnik pozdravio čovjeka, koji otvora put u onu bolju budućnost; tä on je najviše pomogao, da se Antonije s Oktavijanom bez proljeva krvi izmirio. No ko je ono čedo? Iste se godine, kad je Vergil napisao tu eklogu, rodilo Polionu dijete, Gaj Asinije Gal. Sin se Polionov poslije u životu sam hvalio, da je

Vergil njega opjevao. Pored svega toga ipak se ne može reći, da je tako; tä Vergil nigdje izrijekom ne kaže, da je to dijete Polionovo. Neki stručnjaci misle, da je Vergil u svome pjesničkom zanosu i proročanskom nadahnuću navijestio rođenje Hristovo, štoviše — da je to proročanstvo utjecalo na cara Konstantina, te se pokrstio.

Zahvalni se Vergil još jedanput sjetio svoga dobrotvora Poliona i ispjevao mu VIII. eklogu, kad se on pod jesen god. 39. vraćao iz Ilirika, pobijedivši Partince. Još ću spomenuti VI. eklogu, koju je prikazao Alfenu Varu. Vara doduše nije išla hvala, što se Vergil opet dostao svoga imutka, ali ga je, čini se, Var sam tražio, da mu ispjeva pjesmu. Pjesnik se, sva je prilika, bojao, da ga opet ne stigne kakva nesreća, pa je gledao, da se Varu ne zamjeri.

Vergil je napisao svega 10 ekloga. On je g. 37. završio taj rad, kojim je sebi lijep glas stekao. Neke su se bukolske pjesme pjevale i prikazivale na pozornici, a narod ih je tako zavolio, da je jedanput, kad se Vergil desio u kazalištu, ustao i tim iskazao pjesniku onu čast, koja se obično iskazivala caru Augustu (Oktavijanu). Našlo se, istina, protivnika i zavidnika, koji su htjeli da potamne slavu Vergilovu. Izlazile su parodije i antibukolike, ali uzalud — vrsno pero pjesnikovo održi pobjedu. Duboko proučavajući Teokrita i vježbajući se marljivo, stekao je Vergil okretnost u stihu i jeziku, pa se s tom obilnom spremom latio novoga a mučnog posla, pisanja *georgika*.

*

Građanski su ratovi urodili groznim posljedicama. Mnogo je selo izgorjelo, mnoga je kuća opustjela; plodna je polja prerasla trava i drač, cvjetne je livade pokrilo polomljeno oružje i kosti. Seljaku omrzne posao, a vojnik ne mari objesiti mač pa uhvatiti plug i motiku. Zakon gubi snagu, a kruta se sila svud bani. Ljudi se sa sela sele u grad, dangube u kazalištu i cirku, a tuđe se žito i vino uvozi u Italiju. Sad je na glavarima bio red, da državu pridignu iz rasula. Trebalo je ne samo silom nego i milom djelovati na narod; trebalo je naći čovjeka, koji će u ljudi probuditi ljubav k rođenoj grudi i volju za gospodarstvo. Mecena, desna ruka Oktavijanova, povjeri tu zadaću Vergilu. Ta on je odrastao na selu; on je prozreo i opjevao već ljepotu prirode i seoski život.

Pjesnik prione za posao, te prouči grčku i rimsku knjigu: Hesiodova »Djela i dane«, Ksenofontova »Gospodara«, Eratoste-

nova »Herma«, Aratova »Znamenja«, pjesme liječnika Nikandera, zatim Katona i oba Varona; koječim nas georgike sjećaju Homera, Enija, Varija, a osobito Lukrecija, od koga je prihvatio upletanje epizoda pa prologe i epiloge u pojedinim pjevanjima. Vergil je radio polako — punih sedam godina. Dok je pisao georgike, boravio je mnogo u Kampaniji, naročito u Napulju; a biće pohodio neke krajeve u donjoj Italiji, kao na pr. Tarent i Pestum. Ljeti god. 29., kad se Oktavijan vratio iz Azije kući i putem se zaradi bolesti zadržao u Kampanskom gradiću Ateli, bile su georgike gotove. Mecena i Vergil, koji su pohodili Oktavijana u Ateli, morali su mu naizmjence čitati čitavo djelo.

Vergil je podijelio građu na četiri pjevanja. U I. pjevanju puti, kako treba obrađivati njivu i priređivati gumno; što treba raditi, kad je kiša ili praznik; što obnoć za hlada, što obdan za najveće žege; što zimi, što jeseni, što u proljeću; opisuje ratarsko oruđe, osobito plug; kazuje znamenja, koja slute na dobro ili zlo vrijeme. Drugo pjevanje radi o šumi, voćkama i lozi; treće o konjima i blagu, a četvrto o »nebeskom daru, mirisavu medu«. U posljednjem je pjevanju, nema sumnje, imao pjesnik pred očima metež onoga vremena, pa je s nekim toplim čuvstvom i jezikom, rekao bih, poput meda slatkim prikazao uzorni red monarhije pčelinje, slogu i neumornu radinost tih životinjica.

Pjesnik je građu, naoko suhoparnu, znao začiniti tim, što je dodao pjevanjima lijepe prologe i epiloge; što je vješto upleo na zgodnim mjestima epizode i slike.

Na početku I. pjevanja zaziva sva božanstva, koja su gospodaru sveta, pa onda slavi Oktavijana kao heroja, koga čeka mjesto u kolu božjem na nebu. Na kraju se pjevanja savija pjesniku oko srca neka tuga. On vidi, da sunce ne vara: kad za oblake zađe, olujom prijeti. Nije li se ono poslije umorstva Cesarova sakrilo i najavilo grozno krvoproliće kod Filipa? Jedanput će, kaže, seljaku na onim krvlju natopljenim poljima zapeti plug i motika o za'rđale kacige i koplja, i izbaciće silne kosti. Najposlije moli domaće bogove, neka bi čuvali Rim i ostavili Oktavijana što dulje na ovom svijetu; jer teško je vrijeme: ratovi bjesne, polja su pusta, od srpa se kuje mač.

Krasan nas uvod II. pjevanja sjeća pobjede, što ju je Oktavijan jeseni g. 31. kod Akcija održao nad Antonijem, a svršetak zanosno slavi priprosti seoski život. Polje i stado — to je seljaku

radost, a pošten rad — zadovoljstvo; porodica mu je tiha sreća, a praznici — bogu mila zabava. Tako su radili stari, i Rim se digao; tako je živio zlatni Saturno, a nije se čuo jek bojne trube, niti se na nakovnju kovao ubojiti mač.

Na početku III. pjevanja vidi pjesnik u duhu mramorni hram, što će ga on, kad se domu svojemu vrati, podignuti na obalama rijeke Mincija Oktavijanu na čast. Na vratima od hrama biće u zlato i bjelokost urezane pobjede Oktavijanove, a od mramora će stajati kipovi Trojanskih pređa i kip boga Apolona. Ali to djelo — epska pjesma, koja će slaviti oružje i podrijetlo Oktavijanovo, ostaje za poznije vrijeme. Tu prekida pjesnik i svomu se zadatku vraća. Na kraju pjevanja nalazimo žalosnu sliku kuge, što je harala Norikom. Sred oranja pada tužnomu seljaku bik; on ispreže druga njegova i ostavlja plug u polju. Ni šumski hlad, ni meka tratina, ni gorski bistri potok, što se sa stijene ruši u dolinu, ne veseli životinju; ona spušta vrat, te klone k zemlji. Kuga obara divljač, ubija zmiju u rupi, ribu u vodi, pticu u zraku. Tisifona je došla iz podzemnoga svijeta i grabi žrtve svoje.

Širom cijeloga djela nailazimo na epizode i slike, od kojih su neke veoma krasne, kao na pr. pohvala Italije (II, 136—176). Svakome je italskom rataru moralo zaigrati srce, kad je ono pročitao! Lijep je dalje opis proljeća (II, 323—345) pa ljute zime u Trakiji i Skitiji (III, 349—383). Zima, kaže, goni blago u staje, nema liska ni travke; snijeg je na sedam lakata zagruhao. Blijedu maglu cijepa sunce, led na rijeci nosi teška kola; mjedeno suđe puca od studeni, odijelo je na tijelu kao kora. Vino u sudu razbijaju sjekirom, a debelo se inje hvata brade. Jelen propada u snijeg, te ga bez muke ubijaju. Ljudi stanuju pod zemljom i lože silnu vatru; omataju se u kože, provode noć u igri uz čašu piva ili kiseloga vina od voća. Kako li je Italskome seljaku bilo milo, što ga grije blago sunce, a ne bije onaki led! Lijepo crta strahote nevremena (I, 311—334). Više puta, kaže, žetelac već zamahne srpom, kad najedanput udari vjetar, čupa usjeve i nosi uzduhom. Ili se skupe crni oblaci i obore silnu kišu; jarci se napune, rijeke nabuje, more uzavri; nebeski otac sjedi u oblacima, baca strijele, — sve se zemlja trese, životinje bježe, smrtnik čovjek pada od straha ničice na zemlju. Rado crta vesele seoske svetkovine, kao na pr. praznik Cererin (I, 338 i d.) i porodični život seljački. Seljak sjedi zimi do u kasnu noć kraj ognjišta i reže luč; žena mu uz pjesmu tka ili u kotlu kuha

slatko mlado vino i listom pjenu skida (I, 291 i d.). — Kad govori o konju, slika nam živim bojama utrku na kolima. Kola jurnu, gledaocima zakuca srce; upravljači mašu bičem, puštaju uzde, a usijana osovina leti. Oblak se prašine uzvitla, a pjena oblije konje (III, 103 i d.).

Vergil je ukrasio svoje djelo i slikama iz svijeta životinjskoga. Ko da se ne sjeti onoga mjesta, gdje boj biju dva krvna neprijatelja — bika (III, 219 i d.). Biju se, — sve ječi šuma i gora. Pobijeđeni otide i živi kao izgnanik; tuži se na sramotu i udarce, što ih je zadobio. U samoći vježba snagu svoju, leži na tvrdom ležaju; bijesno udara rogovima o panj, bije prazan zrak, diže prašinu. Kad ojača, srne iznenada na staroga dušmanina, kao val, što sav u pjeni hrupi i udari o kršnu obalu. Amo ide i rat pčela (IV, 67 i d.), koji je protkan žicom šale.

Tê i još mnoge ljepote podaju djelu osobitu dražest. Georgike su najsavršeniji rad pjesnikov i pripadaju među najdragocjenije biserje Rimske poezije.

Na kraju je djela bio epilog Korneliju Galu. Kad je Gal pao u nemilost cara Augusta i sam se ubio, uništi Vergil, premda mu to car nije naložio, taj epilog i mjesto njega napiše pripovijest o Arkadskom pastiru Aristeju, o Orfeju i Euridici.

Vergil je — vidjeli smo —, kad je pisao »georgike«, namislio epskom pjesmom prodičiti Oktavijana, ali još nije bio načistu, kako će. Istom ga je, čini se, Oktavijan naputio, neka uzme za predmet epu dolazak Enejin u Italiju. A kad se Vergil mašio posla, da prikaže, kako je Eneja iz požara grada Troje izbavio bogove i donio ih u Lacij; kako je pobijedio starosjedioce Italske, s njima se združio i osnovao novu postojbinu: onda se samo sobom pjesniku nametalo, da slavi koljeno Julijevo, koje se gradilo, da mu je praotac sam sin Enejin Jul, a osobito Oktavijana (Augusta).

Priča, koje se prihvatio pjesnik, nije cvijet, što ga je ubrao u vrtu narodnoga pjesništva Rimskoga — ta u njegova naroda nije bilo ni onake narodne pjesme ni onako bogate priče, kao u Grka —, nego je plod maštanja i mozganja učenih glava. Priču o došašću Enejinu u Lacij stvorili su Sicilski Grci, a senat ju je Rimski poslije prvoga Punskog rata prigrlio kao najstariju povijest naroda Rimskoga. Plemići su sada s vremenom pomalo stali izvoditi pleme

svoje od Trojanskih junaka. Tako su Julijevci držali, da potječu upravo od sina Enejina Jula. Budući da je priča o Eneji sama za se bila odveć neznatna za velik ep, zato ju je Vergil onamo svezao sa pričom o gradu Troji, a ovamo sa starim predajama Italskih plemena. Pjesnik je dakle morao duboko zaroniti u prošlost, život i običaje naroda Rimskoga, isprevraćati mnogu i mnogu knjigu, da namakne i sklopi građu za svoje djelo. On je, prije nego će pjevati »Eneidu«, načinio nacrt u prozi, razdijelio ga na pjevanja, pa je onda komad po komad, kako ga je već koja stvar zanijela, izrađivao i brižno gladio, kao što gladi i liže — tako sam kaže — medvjedica ružne mlade, dok dobiju svoj oblik. Radio je neumorno od god. 29. do smrti. Kad se pročulo, da on piše »Eneidu«, obrazovani je svijet Rimski s najvećim veseljem i oduševljenjem pozdravio taj rad pjesnikov. »Uklonite se vi, Grci! Rađa se nešto veće, nego je Ilijada.« Ali je posao polako odmicao. Kad je August digao vojsku na Kantabre u Hispaniji, piše iz okola Vergilu, neka mu pošalje bar prvi nacrt »Eneide« ili koji dio, da vidi. Pjesnik mu odgovori, da još ništa nema, što bi bilo vrijedno, da car čita; započeo je, kaže, posao golem, te mu se čini, da je ludo uradio, kad ga se latio; mnogo i mnogo mora da još uči. Istom je poslije, negdje god. 23., čitao caru u biranom društvancu neke dijelove, zacijelo IV. pjevanje — jer je to zaobljena cjelina —, a na to je nadovezao VI. pjevanje, jer se tu Eneja opet sastaje s Didonom i gleda na svoje oči dugi niz slavnih potomaka svojih. Kad je Vergil dospio — a umio je vanredno vješto, milo i ugodno čitati — do mjesta, gdje slavi Marcela, koji je nedavno mlad legao u grob, brizne mati mladićeva Oktavija, sestra careva, plakati i obeznani se, te je pjesnik morao prestati. Car ga bogato nagradio — platio mu je za ona 32 retka, koji slave Marcela, nešto preko 12.500 naših dinara u zlatu.

Vergil je u dušu poznavao Homera. Prva nas polovina »Eneide« sjeća »Odiseje«, a druga »Ilijade«. Odiseja progoni Posidon, jer mu je oslijepio sina Polifema, pa kad se on vraća kući, digne oluju, te Odisej teškom mukom isplivа na otok Sheriju, gdje u dvoru kralja Feačkoga pripovijeda, što je doživio tumarajući svijetom. Na Eneju i Trojance mrzi Junona zbog Parisa, koji nije jabuku ljepote dosudio njoj, nego Veneri; oluja ih, kad su gotovo već na kraju svoga teškog puta, zanese u Kartagu, i tu Eneja priča Didoni o propasti Troje i o svojem putovanju do Drepana u Siciliji. Odiseja spasava božica Leukoteja, Eneju bog Neptun. Odiseja

voli vila Kalipsa, Eneju kraljica Didona. Zevs nalaže preko Herma Kalipsi, da pusti Odiseja, Eneji preko Merkurija poručuje Jupiter, da ide u Italiju, kamo ga zove sudbina. Odisej gleda na svoje oči nedjela Polifemova, Eneja vidi ljudoždera izdaleka, a za divljaštvo njegovo doznaje od Ahemenida, zaostaloga druga Odisejeva. Odisej ide u podzemni svijet, a tako i Eneja; Ahil slavi igre na čast palomu Patroklu, Eneja na spomen smrti svoga oca Anhisa; ondje moli Tetida Hefesta, da sinu njezinu Ahilu skuje novo oružje, a ovdje isto traži Venera za sina Eneju; ondje se opisuje štit Ahilov, a ovdje Enejin. Ne bije li se u Laciju boj za Laviniju, kao pod Trojom zaradi Helene? Turno zove Eneju na dvoboj, i svečano se sklapa savez, ali Rutulac Tolumnije rani nekoga Arkađanina, i tako se razvrgne ugovor i plane boj, u kojem Eneja dopadne rane. Ne izlazi li u Homera Menelaj na poziv Parisov na mejdan? Ne sklapa li se ugovor? Ne odapinje li Pandar strijelu u Menelaja i tim raskida ugovor? Turno bježi u posljednjem času života od Eneje, kao Hektor od Ahila. Epizoda o Nisu i Eurijalu, ta krasna slika vjernoga prijateljstva, opominje nas pjesme o Dolonu. Neka su lica prikazana i ocrtana prema Homeru. Turno je smion i srčan kao Hektor; dobrodušni, prijazni i miroljubivi starac Latin nalik je na Prijama; priprosti se i pošteni Evandar sjeća, kao i Nestor, djela, što ih je u mladim godinama počinio. Još nalazimo u »Eneidi« mnogo poređenja, stihova, izraza i epiteta, koji su iz Homera. Vergil se osim »Ilijade« i »Odiseje« koristio i drugim epima Grčkim, a od Rimskih je pjesnika upotrebio Nevija, Enija i Lukrecija. Stoga su neki udarali na nj i potvarali ga s krađe. Pjesnik im je mirno i dobro odvratio, neka samo pokušaju isto učiniti; vidjeće, da nije baš tako lako Jupiteru strijelu, a ni Heraklu topuz istrgnuti iz ruke.

Vergil je umjetno raspoređao građu i vješto sklopio radnju oko glavnoga junaka, praoca naroda Rimskoga. Vidimo Eneju već nadomaku svrhe svoje. On plovi iz Sicilije u Italiju, ali mu staje na put stara neprijateljica Junona. Njoj za volju digne Eol oluju i rastjera lađe. Neptun utiša vjetrove i more, a Eneja pristane u luci grada Kartage; dolazi k Didoni i priča joj (u II. i III. pjevanju) o razorenju Troje i cijelom putu svojem od Troje do Drepana. Četvrto je pjevanje nastavak prvoga. Pripovijeda se boravak Enejin u Kartazi i rastanak. Poslije toga dolazi Eneja natrag u Siciliju, slavi igre na čast ocu Anhisu, koji je godinu dana prije umro u Drepanu, i kreće u Italiju. Pristane na Kumanskoj obali i Sibila ga

prati u podzemni svijet. U VII. pjevanju dolazi Eneja u Lacij, na ušće Tibersko. Kralj mu Latin obećava kćer Laviniju, zaručnicu Turnovu, za ženu. Turno diže vojsku i pogiba kao junak. — Svega ima 12 pjevanja.

Uzimajući na um, da »Eneida« nije dotjerana, da ima amo tamo praznine, mislili su neki, da nije završetak epa potpun, t. j. da Vergil nije mislio svršiti epa sa smrću Turnovom, nego da je htio pripovijedati i ono, što se desilo poslije smrti Turnove. Ali zar ih smeta, što pjesnik ne pripovijeda, kako se Eneja izmirio sa Latinom; kako su se došljaci sjedinili sa starosjediocima, kako se Lavinija udala za Eneju? Ne izlazi li to već iz onoga saveza, što su ga sklopili, kad je Turno pozvao Eneju na dvoboj? Turno je bio ona stijena, o koju se razbijalo svako izmirenje; čim je nestalo njega, nestalo je i svake zapreke, da se izmire vođe i njihov narod. Pa najposlije — zar nije Homer, za kim se povodi Vergil, završio »Ilijadu« sa smrću Hektorovom? Nije li upravo Turno ocrtan prema Hektoru?

Vergil se ne kreće samo u okviru priče, koju obrađuje; on zgodno zahvaća u prošlost i budućnost, pominje amo tamo, što se dogodilo prije razorenja Troje, a iznosi nam pred oči u živoj slici povijest naroda Rimskoga do Augusta. Tako se na pr. Evandar sjeća Prijama, kako ga je on, kad je išao sestri Hesioni u pohode, pohodio nekad u Arkadiji. Na hramu u Kartazi vidimo prikazane bitke pod Trojom. Eno Ahila, gdje vuče za sobom mrtva Hektora! Eno Prijama, gdje kleči i moli Ahila, da mu preda mrtvo tijelo Hektorovo! Eno Memnona i Pentesileje! Daleku nam budućnost naroda Rimskoga otkriva pjesnik na tri maha. Najprije pripovijeda Jupiter ukratko zabrinutoj materi Enejinoj a kćeri svojoj Veneri, kako će se Rutuli pokoriti, Jul osnovati Albu, a Romul Rim; Junona će se, kaže dalje, umiriti i zavoljeti narod Rimski, i Rim će zagospodovati Grčkom; rodiće se Julije Cesar, potomak Julov, pa će zavladati svijetom i doći u nebo; s njim će nestati rata, a blaženi će mir osvanuti ljudstvu. Jasniji se pogled u budućnost otvora, kad Eneja zađe u podzemni svijet. Vergil je vješto sastavio skupove. Ređaju se kraljevi Albanski, za njima dolazi Romul; od najstarijega Rimljanina prelazi na Augusta. Daleko u dnu vidimo maslinom ovjenčanoga Numu, a za njime se vrstaju kraljevi Rimski i slavni ljudi, koji su podigli Rim do one veličine; među njima stoje u sjajnom oružju Cesar i Pompej. Taj šareni niz završuje mladi Marcel, s kojim su

najljepše nade Augustove pale u grob. Tu sliku nadopunjuju prizori, što ih je ruka Vulkanova izradila na štitu Enejinu: vučica doji Romula i Rema, mladi Rimljani otimaju Sabinjanke, Tacije se miri s Romulom; Metija Fufecija trgaju konji na komade, Rim strada od Porsene i Gala; Katilina trpi muke u Tartaru, a Katon sjedi među blaženima i sudi; boj se bije kod Akcija i slavi pobjeda. Dobro je pjesnik udesio, što na prvom mjestu slušamo samo riječi Jupiterove, na drugom vidimo sjene, a na trećem plastičnu sliku.

»Eneida« ima mnogo ljepota, ali i mana. Eneja je, istina, vjeran sin, dobar otac, brižan vođ, ali mu ponestaje krepke i odlučne volje, koja bi morala resiti glavnoga junaka. Njegova blaga i mirna ćud izbija više puta i odviše, a u samostalnom su mu radu vezane ruke, jer mu je već unaprijed usud dosudio, da će održati pobjedu i osnovati državu. Taj se nedostatak ističe osobito po tome, što je Eneji protivnik junačina Turno. Nadalje se na mjestima opaža neka ukočenost i učenost; nije sve onako živo, svježe i prirodno, kao u Homera. Kad treba crtati bojeve, risati žestoke i potresne prizore, onda ga izda snaga. Ta on je bio rođen za lirskoga, a ne epskoga pjesnika. Zato su mu i divno pošli za rukom oni dijelovi u »Eneidi«, koji rade o ljubavi i prijateljstvu.

Premda je »Eneida« ostala nedotjerana — a to pokazuju mnogobrojni nepotpuni stihovi —, premda ima u njoj kojekakih nedostataka, opet je Vergil baš po ovom djelu izišao najviše na glas. Zacijelo je tome pomagao onaj žar ljubavi k domovini, onaj ponos Rimski, kojim je prožeta čitava pjesma, pa krasota jezika i stiha. »Eneida« bude uzorom svim poznijim epskim pjesnicima Rimskim.

»Eneida« je učeniku kod starih glavna knjiga u školi, naučnjaci pišu komentare, pjesnici skrpljuju iz nje »centone«, a umjetnici grade po njoj kipove. Iz stihova njezinih — ta drže ih vrelom svega znanja, a pjesnika sveznalicom — gataju, čak ih prevode na grčki. Ako još pomislimo, da su Vergila poradi čista i stroga života držali za čovjeka sveta i da ga srednji vijek krsti »Virgilius« i ime svodi na »virga«[3]; ako uzmemo na um ime njegove matere, njegovo medicinsko znanje, ono mesijansko proroštvo, one vradžbine, kojima hoće u VIII. eklozi ostavljena djevojka da vrati svoga dragoga, pa napokon onaj misticizam, što obavija Enejin silazak u donji svijet: onda ćemo lako razumjeti, kako se pjesnik, pod utjecajem istoka i zapada, mogao stvoriti čarobnikom.

[3] Šiba, magični štapić.

Napulj, Rim i Mantova glavna su mjesta, oko kojih se kreću kojekakve priče i pripovijesti. Najviše se toga nakupilo u kraju Napuljskom, gdje je grob pjesnikov. Napulju je on duh zaštitnik i čuvar od svakoga zla. On na pr. lijeva od mjedi strijelca sa strijelom na napetom luku, da brani grad od provale Vezuva; dovodi različne ljekovite vode u kupalište i liječi bolesne; mjedenom muhom i cvrčkom rješava ljude one danje i noćne napasti, a zlatnom pijavicom goni pijavice iz studenaca. U jednoj pripovijesti ide vitezu na ruku, da dobije kćer Rimskoga cara; u drugoj pomaže Hristu, da se može roditi, jer mu ne daju na svijet neznabožački čarobnici.

I naše »vrzino kolo«, u koje se hvataju đaci »grabancijaši«,[4] kad svrše 12 škola, pa s vilama i đavolima grade oluju i tuču, biće (po domišljanju Jagićevu) postalo od imena Vergilova.

Kad je u Italiji uskrsao duh stare, klasične prosvjete, snažno zanosi svijet »Eneida«. Dante, Tasso, Camoens, Voltaire, Gundulić, Palmotić i drugi pišu svoja djela pod dojmom njezinim. Istom dublje proučavanje Homera i Teokrita umanji uneke vrijednost Vergilu.

God. 19. pr. Hr. krene Vergil na put u Grčku i Aziju. Mislio je tri godine proboraviti ondje, sasvim se predati nauci i svršiti posljednje djelo svoje, na kome je već jedanaestu godinu radio. U Ateni se sastao s Augustom, koji se vraćao s istoka. Car opazi, da je pjesnik oslabio, pa ga zato nagovori, neka ide s njim natrag u Italiju. U Megari pozli Vergilu, a na moru ga strese jaka groznica. Pristane u Brundisiju i za malo dana — 22. septembra god. 19. ispusti dušu. Pepeo mu, kako je sam želio, prenesu u Napulj i sahrane negdje putem u Puteoli. Na samrti je, kažu, pjesnik tražio, neka mu dadu rukopis »Eneide«, da ga uništi. A kad mu prijatelji nijesu htjeli te želje da ispune, ostavi u oporuci rukopis Variju i Tuki, ali im zabrani izdati, što nije sam izdao. Po želji Augustovoj izdadu Varije i Tuka svu »Eneidu« i to onako, kako je izišla ispod pera Vergilova, jer im je August izrijekom zabranio, da išta mijenjaju.

Vergil je bio čovjek crnomanjast a visoka rasta, nelijepa lica, slaba tijela i loša zdravlja. Pisao je i govorio sporo; glas je imao jasan i veoma ugodan. Život mu bijaše čist i pošten; a kako je pobolijevao, čuvao se svake neumjerenosti i rado boravio u tišini na selu. Bio je vjeran drug i prijatelj, dobar sin i čestit brat. Roditelji

[4] Od »necromantis« (νεκρός, mrtvac, pokojnik i μάντις, vrač).

su još doživjeli slavu svoga sina. August i Mecena voljeli su pjesnika i bogato ga darivali; tako je on stekao lijep imutak, imao je u Rimu kuću na Eskvilinu, do Meceninih vrtova, i dobro kod Nole. Polovinu imutka ostavi polubratu Valeriju Prokulu — braća su mu pomrla, a ostao je samo Prokul iz prvoga braka majčina —, a drugo podijeli među Augusta, Mecenu, Varija i Tuku.

*

15. oktobra 1930. navršilo se 2000 godina od rođenja pjesnikova. Sav se kulturni svijet spremio, da proslavi tu rijetku slavu. Mnogo je pero crtalo i mnoga su usta slavila Vergila i kao pjesnika i kao čovjeka, puna krasnih misli i prožeta najplemenitijim osjećajima, a to je značajno, jer se duhu pjesnikovu nije moglo oteti ni doba, kad se materijalna kultura visoko izdigla nad duševnu, — doba, kad su svijetli ideali gotovo u prah legli pred idolom bogatstva, pred lakomstvom, što ga Vergil žigoše riječima: Auri sacra fames.

Koloman Rac

EKLOGE

(PASTIRSKE PJESME)

Prva ekloga.

Melibej i Titir.

Kozar Melibej bježi sa svojim stadom sa svoga zemljišta, što su mu ga oteli isluženi vojnici (veterani), i namjera se na drugoga pastira, Titira, koji leži mirno u hladu i u frulu svira i na Melibejevo pitanje, otkle mu ta sreća u onome općemu metežu, odgovara, da ga je Oktavijan Cesar oslobodio od otimačina veterana, i zato će mu biti uvijek zahvalan kao bogu. Melibej sreći Titirovoj stavlja nasuprot svoju nesreću i jadikujući hoće dalje da ide, a Titir ga ustavlja, da kod njega prenoći. — U Titiru prikazuje Virgil samoga sebe, koji je po milosti Oktavijana Cesara ostao pošteđen od silovitih veterana, koji su mu htjeli oteti imanje.

Melibej.

Titire, ti ležeći pod krošnjatom širokom bukvom
Pjesmu pastirsku eto iz tanahne izvijaš frule,
A mi rođenu zemlju i polja ostaviv mila
S doma bježimo, dok mirno, o Titire, činiš u hladu
5 Tî Amarilide krasne razl'jegat se imenom gaje.

Titir.

Bog, Melìbeju, nâs je obdario pokojem ovim,
Jer on će svagda biti mi bog, i oltar mu krvlju
Jagnje će nakvasit nježno iz moje ovčare često.
Njegov je dar, te moja rastrkat se goveda mogu,
10 Vidiš ih, a ja, što hoću, u sviralu seljačku sviram.

Melibej.

Ja ne zavidim tebi, već čudim se; velika međer
Po svim je poljima vreva. Boležljiv evo sam i sam
I gonim koze te ovu još jedva, Titire, vodim.
U gustom l'ješću otòič ah na golom ovdje kamènu
15 Jarića ostavi dvoje oblizniv se, stado mi nadu.
Nesreću ovu često, da pameti ne bješe lude,

6—8. Titir ovdje od velike zahvalnosti zove Oktavijana Cesara bogom, jer mu je veliko dobro učinio (vidi st. 42—45); zato će mu podići oltar i na njemu žrtvovati jagnjiće kao pravome bogu. Rimski i Grčki bogovi mnogo bliže stajahu ljudma, negoli što stoji kršćanski Bog, zato Titir može ovako govoriti, a da takvo što rekne kršćanin, bio bi to veliki grijeh.

16. 17. Kad bi grom udario u hrast, to je po vjerovanju Rimskom značilo, da će onaj, na kojega se zemljištu to dogodilo, ili koji se u taj par desio blizu onoga hrasta, morati bježati iz svoga zavičaja.

Udariv s neba često proricaše, sjećam se, hrasti.
Al' bog koji je to, o Titire, deder mi kaži.

Titir.

Grad, što zove se Rim, o Melìbeju, ja sam budala
20 Mislio da je nalik na ovaj naš grad, u koji
Gonimo često mî pastiri jagnjiće nježne.
Kako sam za štenad znao da psima, za kozliće da su
Kozama nalični, tako sa velikim poređah mâlô.
Al' taj je izdigo grad nad gradòvima drugijem glavu,
25 Kol'ko nad uljikama nad gipkima izdiže čempres.

Melibej.

A porad čega si to, o Titire, išao u Rim?

Titir.

Porad slobode, koja i mene sjeti se tromog,
Kasno doduše, kad bradu već bijelu stadoh da strižem,
Ali se ipak sjeti i napokon ona mi dođe,
30 Kad Amarìlidin bjeh, Galatéja kad me već pusti.
Jer da pravo ti rečem: dok vladaše mnom Galatéja
Nit' se nadah slobodi, za tečevinu nit' marah.
Premda iz obora moga izišlo je klanica mnogo
I sira masnoga dosta nazbijah neharnom gradu,
35 Nikad se ne vraćah kući sa desnicom novaca punom.

Melibej.

Čudih se tebi ja, Amarìlida, žalosna zašto
Bogove zoveš i kome na stablima ostavljaš voće:
Titira ne bješe ovdje, — a tebe, Titire, zvahu
I omorike same i sama vrela i grmlje.

Titir.

40 Što sam imao da činim? nit' mogoh se izbavit ropstva,
Niti doznati drugdje, da blagih bogova ima.

20. »ovaj naš grad«, t. j. Mantua.

34. »neharnom gradu« veli Titir malo u šali, što mu nije Mantua za ovce i za sir toliko novaca plaćala, da bi mogao što spraviti, nego je sve potrošio kupujući darove za svoju Galateju.

36. 37. Ovdje imamo t. zv. apostrofu, t. j. Melibej govori Amarilidi, kao da pred njim stoji, a ona je, Bog bi znao, gdje. Apostrofa se dosta često nalazi u Vergila kao i u Homera.

38. 39. Žalosne pjesme Amarilidine za Titirom razlijegahu se po omorikama, po vrelima i grmlju.

Tamo junošu vidjeh, Melibeju, kojem se dimi
Dvanest u godini puta u domu mojemu oltar.
Tamo mi prvi je on odgovorio, kada ga molih:
45 »Pasite, goveda, momci, ko dosele, gajite bike.«

Melibej.

Blago tebi, o starče, kad polja ti ostaju tvoja,
Dosta velika za te, i ako sve ti pašnjáke
Goli pokriva kamen i bare s močvarnom sítôm.
Ovcam od jagnjenja slabim neobična škoditi ne će
50 Paša nit' hud će ih pomor od susjednog spopadat stada.
Blago tebi, o starče, med poznatim r'jekama ovdje
I med vrelima svetim uživat ćeš hlađanu sjenku.
Odovud cv'jeće s vrbljáka živìcê na susjednoj međi
Sisajuć Hibalske pčele ko i prije često će tebe
55 U drijem brujanjem tihim navoditi, — od'nud će rezač
Pjesmu ti do neba pjevat pod visokom hridi; međù tîm
Golubi, tvoja njega, bez prestanka muklo će gukat,
I grlica će gukat s brijesta, što k nebu se diže.

Titir.

Prije će jeleni brzi po morskoj pučini pasti,
60 I more gole će ribe na obalu bacit, i prije
Granice jedni će drugim prijeći Parti, Germani
Te iz Arara oni, a ovi iz Tigrisa piti,
Nego će onoga lice iz mojega ispasti srca.

42. »junošu vidjeh«, t. j. Oktavijana Cesara, kojemu su u vrijeme, koje se ovdje misli, bile 23 godine; isto mu tako kaže pjesnik i u 1. pjev. Georg., st. 500. U prijevodu je uzeta riječ »junoša« (iz crkvenoslavenskog i iz ruskoga jezika), jer »mladić« nije zgodna riječ za čovjeka onih godina.

45. Te riječi Oktavijana Cesara znače, da se Titiru ne će uzeti njegova zemlja.

54. »Hibalske pčele«, t. j. pčele od brda Hible na jugoistočnoj obali Sicilije; na tom je brdu bilo vrlo mnogo majčine dušice, i zato je med rečenih pčela bio na glasu. Ovdje se »Hibalske« nema uzeti u pravom smislu (jer kako bi pčele iz Sicilije došle u gornju Italiju?), nego se uopće misle pčele, koje čine dobar med; vidi ekl. 5, st. 27.

55. »rezač«, t. j. onaj, koji reže loze i kreše granje.

59—63. Prije će se dogoditi ono, što ne može biti (t. j. jeleni će plivati po moru, a ribe skakati po zemlji, i Parti će se doseliti u Germaniju, a Germani u Partsku zemlju, te će Parti piti vodu iz Arara, t. j. iz rijeke, koja se danas zove »Saone«, a Germani iz Tigrisa, velike vode u Aziji), negoli ću ja prestati zahvalan biti mome dobrotvoru.

Melibej.

A mi u Afriku suhu odavde možemo ići
65 Jedni, u Skitiju drugi i k Oksu, nagloj rijeci,
I u Britansku zemlju na strani od sv'jeta svega.
Ej iza vremena dugog dal' ikad ću očinsku zemlju
Vidjet i uboge kolibe krov od busenja složen,
Čudit se državi mojoj, na kojoj je gdjekoji klasić?
70 Bezbožni vojnik će njivu, što ja obradih je, imat,
Varvarin usjeve ove. Ej kud je građane jadne
Doveo razdor, i mi za takve sijasmo polja!
Sad, Melìbeju, kruške cijepi, loze uređuj!
Idite, koze, id'te, o sretno nekada stado!
75 Ne ću vas gledati više u zelenoj protegnut spilji
Kako po trnjanoj se daleko verete hridi;
Pjesama pjevati ne ću; kad cvatuću zanov'jet pasle
Budete i gorke vrbe, pastirom ja bit vam ne ću.

Titir.

Mogao počinuti kod mene ove bi noći
80 Na lišću zelenome: imadem jabuka zrelih,
Kestena oljuštenih i dosta u grudama sira;
Već iz daljine se dime na kućama krovova vršci,
I od visokih brda već dulje padaju sjenke.

Druga ekloga.

Pastir Koridon ljubi krasnoga dječaka Aleksisa, žali, što mu dječak ne odvraća ljubavi, zove ga k sebi veleći, da će ga naučiti pjevati, da će mu dati lijepu sviralu, dva jareta, svakojakoga cvijeća i voća. Napokon Koridon videći, da Aleksis ne mari za njegovu ljubav i pozivanje, doziva se i kaže, da će pametnije biti raditi kakav koristan posao, nego uzalud gubiti vrijeme u ljubavi, kojoj nema odvraćanja. Scenu ovoj eklogi stavlja pjesnik u Siciliju.

Koridon ljubljaše pastir Alèksisa krasnoga žarko,
Ljubimca svog gospodara, a nemaše nikakve nade,
Pa bi med bukvama gustim, što sjenaste vrhe imadu,
Često se nalazio i ondje bi sam podvikivo

64—66. Melibej u svome očajanju pretjeruje; niko ga ne goni u tako daleke zemlje.

82. »dime se na kućama krovova vršci«, t. j. približuje se večer, i ljudi gotoveći večeru pale vatru na ognjištima, a od vatre diže se dim u zrak.

5 Naprazno, nekićeno ovako šumama, brdma:
»Ne mariš za pjesme moje, Aleksise okrutni, ništa?
Ništa l' ne žališ mene? umorit me napokon hoćeš.
Sada i stoka traži hladovine i sjenke traži,
Sad u trnjácima se i zeleni gušteri kriju,
10 Žnjetvarom umornim već od žestoke pripeke gnječi
Majčinu dušicu i luk Testìlida, mirisne trave.
A grmlje na suncu žarkom, dok za tobom gledam, kud ideš,
Od cvrke zrikavaca i ȍd glâsa mojega ječi.
Zar Amarìlidu ne bi podnositi bolje mi bilo,
15 Njezino preziranje, kičeljivost, neljupku srdnju
I Menalku, koji je smeđ, a tî si bjelolik?
Nemoj previše boji da vjeruješ, mladiću krasni.
Netrgan bijeli gine ligustar, vacinija smeđa
Trga se. Ne mariš za me, Alèksise, ne pitaš, tko sam
20 Ni kolìkô li stoke imadem i snježanog ml'jeka;
Hiljada mojih ovaca po Sikulskim brdima luta;
Svježeg je svagda mlijeka u mene, i ljeti i zimi.
Pjevam, kako je pjevo Amfìôn od potoka Dirke,
Na brdu Aktejskom kad je Aràkintu stoku sazivo.
25 Nisam ni ružan baš: onomádne se vidjeh na žalu,
Mirno kad bješe more od vjetrova; ne laže l' slika:
Ako me s Dafnisom hoćeš da poredíš, ja se ne bojim.
O da ti sa mnom se hoće na prostačkom polju stanovat
I u kolibi niskoj i jelene sa mnom strijeljat
30 I stado goniti koza u travu zelenu hibisk!
Živjet ćeš kao Pan u dubravi pjevajuć sa mnom.
Pan je naučio prvi cijèvî nekol'ko voskom
Složiti; za ovce brine se Pan, za ovčare se brine.
Neka svirali tebe ne mrzi primicat usne;
35 Da bi naučio to, što Amìnta sve činio nije?
Od sedam nejednakih cijevi složenu frulu
Imam, koju mi na dar Daméta dao je nekad
I reče mrući: »sad drugi u ovu svirati ti ćeš.«
Tako Dameta reče, pozavidje ludi Aminta.

11. Testilida je robinja, koja žeteocima gotovi jelo od različnih trava (dodavši im sira, ulja i octa).

24. »na brdu Aktejskom Arakintu«; tu se griješkom kaže, da je brdo Arakint u Atici (koju su Grci zvali i »Aktaia«), a upravc je Arakint brdo u Etoliji.

40 Imam i jarića dvoje sa pjegama po koži b'jelim
I sad, a nađoh ja ih u dolini opasnoj dosta;
Na dan sisaju ovcu po dváput. Tebi ih čuvam.
Dugo Testìlida moli, da dadem njoj ih odvesti,
Pa će i odvest, kad mrski od mene su darovi tebi.
45 Ovamo, krasni dođi o mladiću; evo ti Nimfe
Nose košare pune lijerova, Naida tebi
Dražesna visoke trga turčínke i viole bl'jede
Te ih s narkisom veže i s mirisnim koprovim cv'jetom,
Upleće kasije ona u ugodne u druge trave,
50 K tome vacìnije nježne sa žućkastim nevenom m'ješa.
A ja ću bijele dunje sa dlakama mekijem trgat
I kestene, što slast Amarìlidi bijahu mojoj,
Dodat ću žutijeh šljiva; i jabuci ovoj će čast bit.
Nabrat lovorike još ću i najbliže tebe ću, mrčo,
55 Metnut, jer ugodan miris imate složene tako.
Seljak si, Koridone! Aleksis ti ne gleda dare;
Ako l' se s darima hoćeš nadmetati, Jola je jači.
Avaj, što htjedoh jadnik da imam? juga napustih
Bezumnik na cvijeće i vepre k izvoru bistrom.
60 Ludo, što bježiš od mene? I bozi i Paris Dardánac
Življahu ù šumama. U gradima, što ih sazída,
Sama nek Palada stoji; nek šume su najdraže nama.
Ljuta lavica ide za kurjakom, kurjak za kozom,
Nestašna koza ide za cvatućom zȁnovijeti,
65 Za tobom Koridon ide: kud koga požuda vuče.
Gledaj, gdje obješene o vratu plugove vuku
Voli, a zalazeć sunce udvojava rastuće sjenke,

45—50. Nema se uzeti u doslovnom smislu, da će vile nositi cvijeće Aleksisu; to je pjesnički rečeno mjesto: imat ćeš cvijeća ljepoga, kao da su ga vile brale.

53. »i jabuci ovoj će čast bit«, t. j. tebi će se dopadati (i to će joj biti čast).

54. 55. Ovdje je apostrofa; vidi 1. ekl., st. 36, 37.

57. Jola je gospodar Koridonov, dakle mnogo bogatiji od njega.

60. Sin Trojanskoga kralja Prijama Paris bijaše u svojoj mladosti pastir; a neko vrijeme bijaše to i bog Apolon čuvajući stoku kraljima Admetu i Laomedonu.

61. Za boginju Paladu (Minervu) mislilo se da je sagradila neke gradove u Grčkoj.

63. »lavica ide za kurjakom«, valjada, da ga rastrga.

66. 67. Već se približuje večer; volovi s obješenim o vratu plugovima (koji u stara vremena bjehu bez točkova) vraćaju se s njiva kući, a sjenke sve više rastu.

Ljubav mene još pali, a gdje je ljubavi mjera?
Kakva, ah Koridone, osvojila tebe je ludost!
70 Na po ti obrezana na lisnatom br'jestu je loza.
Zašto se ne primiš posla i štogod ne spleteš, što može
Čemu potrebno biti, od šibljika i meke site?
Ako te prezire ovaj Aleksis, naći ćeš drugog.

Treća ekloga.

Menalka, Dameta i Palemon.

Sastaju se dva pastira, Menalka i Dameta; ovaj drugi čuva stado nekoga Egona, za kojega Menalka misli da sad boravi kod Neere djevojke, koju i on, Menalka, ljubi, pa onako ljubomoran psuje Dametu, što tuđe ovce odviše muze. Dameta na njegovo peckanje odgovara peckanjem; napokon pristaju obojica na to, da se natpijevaju, a koji će bolje i ljepše pjevati, to neka presudi susjed Palemon, koji u taj par dolazi u njihovu blizinu. Sad se Dameta i Menalka natpijevaju tako, da sad jedan, sad drugi naizmjeno pjeva po dva stiha. Pošto jedan i drugi ispjeva dvanaest dvostihova, presuđuje Palemon, da su obojica jednako vrsni pjevači.

Menalka.

Reci mi, Dameta, čij to je krd? Melìbejev možda?

Dameta.

Nije, Egónov je krd; onomádne mi preda ga Egon.

Menalka.

Nesretnih jao ovaca! Dok Egon grli Neéru
Bojeć se, mene da ne bi zavoljela više od njega,
5 Dotle najamnik ovaj po dvaput na uru muze,
Tako se stoci mlijeko, a jagnjadi uzima hrana.

Dameta.

Manje bi tebi, znaj, prekoravati trebalo ljude.
Znam ja i tko je i u kom u svetištu gr'ješio s tobom
Škiljeć iz prikrajka jarci i smijuć se nestašne Nimfe.

Menalka.

10 Valjada, kad su vid'le, gdje zlobno sjeckam kos'jerom
Mlada Mikónova stabla i mlade na njima loze.

Dameta.

Ili kad ovdje si Dafnisov luk kod bukava starih
Slomio i strijele; o Menalka opaki, vidjev

Darove tî te u onog dječaka, svlada te zavist,
15 Te bi i umr'o bio, da nisi učinio pakost.

Menalka.

Što gospodari mogu, kad lupeži tako su drski?
Nisam li vidio tebe, o zlikovče, kako si tajom
Krao Damónova jarca, a Likiska lajaše vrlo?
A ja kada sam viko: »kud naže bježati onaj?
20 Titire, sabijaj stado!«, u rogozu ti si se krio.

Dameta.

Zar on imao nije, budući natpjevan, meni
Jarca dati, što moja zaslužila frula ga bješe?
Jarac je bio moj, da znadeš, onaj, i Damon
Sam je priznavao to, al' nećko se dati ga meni.

Menalka.

25 Ti si natpjevo onog? i ti si ikada frulu
Imao složenu voskom? Na raskršćih, šeprtljo, nisi l'
Traljave pjesme ti čagrtaljkom svojom štrbéko?

Dameta.

Hoćeš li, sad naizmjènce da ogledamo, što koji
Može? a ti da se ne bi ustezao, junicu ovu
30 Mećem, — muzlicu puni po dvaput i telića dvoje
Doji; al' reci, što postavljaš tî za natp'jevanje sa mnom?

Menalka.

Ništa iz stada za dar ne mogu ko ti da metnem,
Imam kod kuće oca i maćehu ljutu, što broje
Oboje na dan ovce po dvaput, a otac i jarad.
35 Al' kad hoće se tebi ludovati, dva ću kondira
Bukova metnut, rezbu Alkìmedona božànskôg;
Sam ćeš priznati, dar taj da mnogo više vrijedi.
Na njima izrezana dlijetom vještijem loza
Rasute obvija ~~granje~~, što s blijedog bršljana vise;

16. t. j. ti si lupež, pa ćeš okrasti i svoga gospodara, kad ti se prilika pruži.

18. Likiska, ime kuji.

40 Dva su u srèdini lika: Konóna i drugog, — a onaj
Tko je, što palicom ljudstvu cijelo izmjeri nebo,
Žnjetvaru ì pognûtu oraču naznači doba?
Iz njih ne okusih još, već spravio njih sam i čuvam.

Dameta.

Isti Alkìmedon dva je i meni načinio vrča,
45 Naokolo je nježnim akàntom okružio drške,
Orfeja u sr'jedu metnu i drveće, za njim što ide.
Iz njih ne okusih još, već spravio njih sam i čuvam.
Ako na junicu gledaš, kondire ne možeš hvalit.

Menalka.

Ne ćeš mi danas uteći; što ushtiješ, pristajem na sve,
50 Samo nek slušač nam bude, — al' dolazi baš gle Palémon.
Gledat ću, nikoga više riječma da ne dražiš svojim.

Dameta.

Počni, ako što znaš; skanjivati ja se lje ne ću,
Uzmicat ne ću ni pred kim; — Palémone susjede, samo
U dušu hvataj dubòko, o stvari se velikoj radi.

Palemon.

55 Pjevajte, kad smo evo u travi mekanoj sjeli.
Sad je vrijeme, gdje klica i polje svako i stablo,
Sada se šume zelene u najljepšej godine doba.
Počni, Dameta, ti, za njime ti ćeš, Menalka,
Pjevajte naizmjence, Kaméne izmjenu ljube.

Dameta.

60 Od boga Jupitera početak je Muzi, sve puno
Njega je; za zemlju on i za moje za pjesme mari.

Menalka.

A ja sam ljubimac Febov; lovoriku njegujem sveđer
I milo crveni cvijet hijàkint, Febove dare.

40—42. Menalka se ne može sjetiti, kako se zove onaj astronom, koji je »palicom (t. j. matematičkim mjerilom) izmjerio nebo i opisao godišnja doba za porabu ratara. Misli se, da je taj astronom bio Eudoks, koji je živio u IV. vijeku prije Hrista.

43. »iz njih«, t. j. iz ona dva kondira.

46. „drveće, za njim što ide“, t. j. Orfej tako divno pjeva, da ga i drveće prati.

51. t. j. ja ću te natpjevati, pak će se vidjeti, da nijesi nikakav pjevač, te ne ćeš druge pastire dražiti i pozivati, da se s tobom natpijevaju

Dameta.

Jabukom Galatéja na mene se nestašna baca
65 I u vrbljak bježi, al' hoće, da vidim je prije.

Menalka.

A sam dolazi k meni Amìnta ljubljeni žarko,
Psima je mojima već onako ko Delija poznat.

Dameta.

Dragoj sam svojoj već našao dar, jer zabìlježih mjesto,
Gdje u visini gnijezdo načiniše golubi divlji.

Menalka.

70 Poslah dječaku, što mogoh, sa drveta ustrgoh šumskog
Zlatnih jabuka deset, a sjutra ću poslati druge.

Dameta.

O što mi rekla je sve Galatéja i koliko puta!
Dio od tog dones'te do ušiju bozima, vjetri!

Menalka.

Što mi koristi, da ti ne prezireš, Aminta, mene,
75 Kad mi je čuvati mreže, dok na vepre ti si u lovu?

Dameta.

Pošlji mi Filidu, Jola, jer dan ću rođénja da slavim;
A ti, kad junicu budem za rodove žrtvovo, dođi.

Menalka.

Filidu ljubim nada sve; kad odlažah, plakaše ona
I reče dugo »zdravo o Jola krasniče, ostaj!«

Dameta.

80 Strašan je stajama vuk, a kiše zrelome žitu,
Drveću vjetri, a meni je gnjev Amarìlidê strašan.

64. Jabuka je bilo voće posvećeno Veneri, t. j. boginji ljubavi; zato su se dragi i drage nabacivali jabukama, darivali ih jedno drugome i zajedno ih jeli.

66. Aminta, lijep dječak, ljubimac Menalkin, — Delija je Menalkina draga; oboje često dolazi k Menalki, te ih njegovi psi poznaju i ne laju više na njih.

71. »zlatnih jabuka«, t. j. veoma lijepih.

74. 75 Menalka bi htio, da njegov miljenik vazda bude uza nj; a on često ide u lov na vepre i traži od Menalke, da čuva njegove lovačke mreže.

76. Jola je ime nekom pastiru, a Filida je njegova draga, ali nju ljubi i Dameta pa ište, da mu je Jola pošlje na slavu dana njegova rođenja; zato će Dameta pozvati Jolu na gozbu, koja će biti o žetvi.

78. 79. I Menalka veli, da Filidu ljubi, a i njega da ljubi Filida, koja dakle ne ljubi ni Dametu ni Jolu; što ona kaže: „Jola krasniče“ to je ironija.

Menalka.

Draga je njivama kiša, a planika odbitim jarcem,
Vrbovi bređoj stoci šibljáci, a meni Aminta.

Dameta.

Moju seljačku Muzu doduše ljubi Polìôn;
85 Junicu, Pijerkinje, čitaču pasite vašem.

Menalka.

Nove sastavlja i sam Polìon pjesme; ded bika
Pas'te, što rogom već bode i nogama baca pijesak.

Dameta.

Tebe, o Pŏliône, tko ljubi, nek dopre, kud i ti,
Nek med mu teče i amom na bodljivoj kupini rodi.

Menalka.

90 Bavija tko ne mrzi i tebe, Mevije, ljubi,
On nek jarčeve muze i lisice upreže u plug.

Dameta.

Momci, što berete cv'jeće i jagode, koje po zemlji
Rastu, bež'te odavde, u travi hladna je zmija.

Menalka.

Nejdite predaleko, o ovce; obali nije
95 Vjerovat; ovan sâm sad runo suši na sebi.

Dameta.

Titire, koze, što pasu, zauzbij sad od rijeke;
Potlje, kad bude vrijeme, okupat ću sam ih u vodi.

Menalka.

U hlad gonite ovce, o momci; ako vrućina
Ispije ko onomádne mlijeko, must ćemo zalud.

85. t. j. dajte, da napreduje i da se tovi junica, koju želim žrtvovati bogovima za zdravlje Poliona, koji čita rado moje seljačke (t. j. ratarske, pastirske) pjesme.

87. pas'te (t. j. vi Pijerkinje).

90. 91. Bavije i Menije, vrlo slabi i neznatni pjesnici, protivnici Vergila i Horacija; tko njihove pjesme rado čita, nalik je na one, koji muzu jarčeve i uprežu lisice u plug, t. j. čine lud posao, od koga nema nikakve koristi (»musti jarca« i »uprezati lisicu u plug« bijahu grčke poslovice).

94—107. dvostišja bez saveza među sobom, kako koja misao pada kojemu na pamet.

Dameta.

100 Jaoh, kako mi mršav je bik u sočnome lećku!
Jednako ljubav gubi i stoku i stoci pastira.

Menalka.

Ovima nije uzrok ni ljubav, o kostima jedva
Vise; neko mi oko općinjava jagnjiće nježne.

Dameta.

Reci — i bit ćeš mi velji Apolon — u kojoj u zemlji
105 Nebo ne ima više širine od triju lakata?

Menalka.

Reci, u kojoj raste u zemlji cvijet, što u njem
Kraljevska pišu imena? — Filida tvoja nek bude.

Palemon.

Nije posao moj, da takvu među vama raspru
Raspravljam; junice ti si vrijedan i ti; tko slatke
110 Ljubavi se ne boji, ni gorke osjećat ne će.
Jazove, momci, zatvor'te; već livada dosta je pila.

Četvrta ekloga.

U vrijeme, kad je ova ekloga spjevana (god. 40. prije Hrista), Rimljani su držeći se proroštva sibilinskih knjiga mislili, da je blizu početak novoga zlatnog doba, kakvo je nekad bilo na zemlji, dok je vladao bog Saturn. Budući da se u to vrijeme pjesnikovu prijatelju Asiniju Polionu rodio sin, pjesnik u obliku proroštva izriče želje, da bi tome djetetu danas sutra suđeno bilo usrećiti zlatnim vijekom čitavo ljudstvo. To je najvjerojatnije tumačenje ove ekloge, ali ga se ne drže svi učeni ljudi, jer neki misle, da se ona proteže na ovo, drugi na ono dijete; a neki su kršćanski bogoslovci (na pr. sv. Augustin i Laktancije) držali, da je Vergila sam Bog nadahnuo, te spjevao ovo proroštvo o Isusu Hristu!

Zapjevajmo, o Muze o Sikulske, nešto sad veće!
Svakome grmovi mili nijesu ni metljike niske;
Pjevamo l' šume, a one nek konzula dostojne budu.

101. t. j. bik je zaljubljen pa ne mari za travu i zato je mršav.

102. t. j. tvoj je bik mršav poradi ljubavi, — a moji jaganjci su mršavi, jer ih je netko zlim očima urekao.

104. 105. zagonetka, kojoj je odgonetljaj: bunar; »bit ćeš mi velji Apolon«, t. j. držat ću, da si mudar kao bog Apolon, ako odgoneneš.

106. 107. I ovdje je zagonetka, i to za cvijet hijakint; stari su Grci i Rimljani mislili, da na lišću toga cvijeta vide početna slova dvaju kraljeva, t. j. Ajaksa i Hijakinta. Vidi u Ovidovim Metamorfozama, pjev. 13, st. 382—398 i pjev. 10, st. 162—219.

111. Palemon je bio došao, da otvori jazove i natopi livade, pa videći sad, da su livade dosta natopljene, naređuje svojim slugama, da jazove zatvore.

1. Sikulske Muze, t. j. pastirske Muze, kojim je domovina u Sikulskoj zemlji (t. j. u Siciliji), jer Teokrit, začetnik bukoličke poezije, rodio se i živio je u Siciliji.

3. »konzula«, t. j. Asinija Poliona.

Proroštva Kumskoga je vrijeme posljednje došlo,
5 Veliki iznova red vijekova nastaje sada;
Već se Djevojka vraća, Saturnovo vraća se carstvo,
Novi naraštaj već sa visokog silazi neba.
Samo, Lucina čista, dječaku rođenu skoro,
S kojim će gvozdeno ljudstvo na sv'jetu prestat, a nastat
10 Zlatno, prijazna budi: Apolon brat već ti vlada.
Dični će ovaj se vijek otvorit za konzulstva tvoga,
Pöliône, i slavni od tada će mjeseci počet;
Ima l' još trágâ naših opačina, bit će pod tvojim
Istrte vodstvom, i straha oprostit će vječnog se zemlja.
15 On će bogovski živjet i sjedinjene će vidjet
S bozima heroje, i sam međù njima viđen će biti,
Svijetom smirenim vr'o ko otac mu upravljat on će.
Prve, dječače, dare bez teženja tebi će zemlja
Sipati: bakar i bršljan, što vije se amo i tamo,
20 I kolokàsije k tome sa umiljatim akàntom.
Same će dolazit kući s vimènima punima koze,
A stoku ne će strah od lavova jakijeh biti,
Sama će kolijevka cvijetke ti sipati ljupke.
Nestat će zmije i nestat prevarljive otrovne trave,
25 Pa će Asirski amom po svima zemljama rasti.
A kad već uzmogneš čitat i slavne čine junákâ
I djela svojega oca i poznati, što je vrlina,
Pomalo počet će polje da žuti se glatkijem klasjem,
Grozdovi crvenkasti po divljem će visiti grmlju,
30 A tvrdi znojeć se hrasti ispuštati kapavac med će.
Malo će nešto ostat tragóvâ negdašnje zloće,
Koji nagone ljude po pučini plovit i grade
Zidima opasivat i brazde u zemlju rezat.

4. »Kumsko proroštvo«, t. j. proroštvo proročice Sibile, koja je živjela u nekoj pećini blizu grada Kume u južnoj Italiji.

6. »Djevojka«, misli se boginja pravde, koja je nekad (u zlatno doba) živjela na zemlji; a kad je nastupilo gvozdeno doba, preselila se na nebo među zvijezde.

8. 10. Lucina je boginja, koja ženama pomaže u porođaju; ovdje se izjednačuje sa sestrom boga Apolona Dijanom.

19. bakar neka biljka, lat. baccar.

20. kolokasija, neka mirisava biljka, lat. colocasium.

Drugi tad bit će Tifis, i druga će voziti Arga
35 Odabrane junake, i drugi će ratovi biti,
I bit će opet poslan pod Troju veliki Ahil.
Zatim u zreloj dobi kad budeš u naponu čovjek,
Na moru nestat će brodar, u zamjenu ne će već lađe
Nositi robu, svuda će sve proizvoditi zemlja.
40 Polje bez motike bit će, a vinograd bez kosijera,
Jaki će orač onda sa volova skinuti jaram,
Ne će se različnijem već bojama šarati vuna,
Nego će ovca sama na livadi dobit na runu
Porfiru, koja se milo crveni, il' katanac žuti,
45 Pasuće jaganjce će obojiti sandika sama.
»Takvi vijekovi tecite sad!« vretenima svojim
Rekoše Parke složne s nepomičnom voljom sudbine.
Primaj velike časti — vrijeme će doći, o dragi
Potomče božji i velji o odgojče Jupiter-boga.
50 Pogledaj, kako svod vasìljenê teški se njiše,
Zemlje i prostore morske i visoko pogledaj nebo,
Kako v'jeku, što doći imade, sve se veseli.
O ja tako da dugo poživjeti mogu, da duša
Bude u meni, i tvoja da djela opjevat mogu,
55 Ne bi me natpjevao ni Orfej Tračanin ni Lin,
Premda prvome mati, a drugome pomaže otac:
Orfeju Kaliopéja, a Linu krasni Apòlôn.
I Pan pred Arkadskim da se pred sucima natp'jeva sa mnom,
Natpjevan da je, sam bi pred Arkadskim sucima reko.
60 Počni, dječače mali, smiješkom poznavati majku,
Majci dosadu dugu mjeseci je don'jelo deset.
Počni, dječače mali; bez roditeljskog smiješka
Tko je, ne leže boginje s njim, ne blaguju bozi.

34—36. Tifis je bio krmar na lađi Argi, na kojoj su se vozili Argonauti (t. j. brodari na Argi). Pjesnik hoće u ovim stihovima da kaže: onda će biti morskih ekspedicija, kakova je bila Argonautska, bit će slavnih ratova, kao što je bio Trojanski, i junaka, kao što je bio Ahil.

44. katanac, biljka, lat. lutum (njem. Gelbkraut).

45. sandika, neka biljka, lat. sandyx.

46. Parke predu sudbinu, imaju dakle u rukama vretena kao i zemaljske žene, kad predu.

62—63. „bez roditeljskog . . . . . bozi", t. j. tko je tako nesretan, da mu u najranijem djetinjstvu roditelji umru, taj je bogovima mrzak.

Peta ekloga.

Menalka i Mops.

Sastaju se dva pastira, Menalka i Mops, te ulaze u neku spilju i pjevaju naizmjence pjesmu u slavu pokojnog krasnog pastira Dafnisa. Svršivši pjevanje daruju jedan drugoga.

Menalka.

Kad smo se sastali, Mopse, vještaci oba: — u tànkû
Svirat u sviralu tî, a jâ popijevati pjesme,
Zašto uz br'jeste ovdje med l'jeskama ne bismo sjeli?

Mops.

Stariji, ti si, Menalka, i pravo je, ja da te slušam;
5 Pođ'mo il' u sjenu, koja pod ćúškom se Zefira njiše,
Ili u spilju uđ'mo. Ded pogledaj, kako je spilju
Rijetkim grozdićima obujmila vinjaga šumska.

Menalka.

U našim brdima samo Amìnta takmac je tebi.

Mops.

Dašto, i s Febom bi on natpijevat se kušao samim.

Menalka.

Počni prvi, o Mopse, il' volja te Fìlidê ljubav
Pjevati ili slavu Alkóna il' zavadu Kodra.
Počni, Titir će koze, dok budeš pjevao, čuvat.

Mops.

Hajde da okušam pjesme, u bukovu zelenu koru
Što sam ih urezao onòmadnê i naizmjèncê
15 Slažući upamtio. A onda zovi Amintu.

Menalka.

Blijedoj maslini vrba kolìkô ustupa gipka
I salijùnka niska kolìkô rumenoj ruži,
Toliko ustupa tebi po mišljenju mojem Aminta.

9. t. j. Aminta nije tako valjan pjevač, kako ti, Menalka, misliš; on je više drzak nego valjan, pa bi se usudio pozvati i samog Apolona, da se s njim natpijeva.

16—18. Sada Menalka priznaje, da je o Aminti ono u 8. stihu rekao šaleći se; — salijunka je neka biljka.

Mops.

Al' daj prestani, momče; uniđosmo u spilju veće.
20 Kada poginu Dafnis sudbinom nemilom, Nimfe
Plakahu, — vi ste, lijeske, svjedoci i potoci tome,
Kako je tijelo jadno sinovlje obujmila majka
Vičući, okrutni da su i bogovi, a i zvijezde.
Onijeh, Dafnise, dana nijesu pasli pastiri
25 Goveda niti ih gnali rijeci hladnoj, nit' blašče
Ikoje okusi vode ni taknu trave pahúlja.
Brda divlja svjedoče i šume, da ì lavi Punski
Poradi smrti tvoje, o Dafnise, tužahu onda.
Dafnis je Amenske tigre naučio u kola prvi
30 Prezat i Bakhovo kolo naučio prvi je Dafnis
Igrat i palice gipke obvijati mekijem lišćem.
Kako je loza ures drvetima, lozama grožđe,
Bikovi krdovima, a usjevi njivama rodnim,
Tako si dika tvojima tî, a uzev te sudba,
35 Ostavi polja i sam Apòlôn i Palija sama.
Gdje smo nekada ječam u brazde sijali krupni,
Tamo jalovi ljulj i prazni ovsik sad raste;
Mjesto ljubice nježne i rumenoga narkìsa
Diže se stričak sada i čalija s oštrijem trnjem.
40 Pospite lišćem zemlju, okružite izvore hladom,
Čobani! Dafnis želi, da tô se učini njemu;
I grob načinite njemu i stihove metnite na grob:
»Dafnis šumski sam ja, odavde do neba poznat,
Čuvar krasnoga stada, a krasniji od stada čuvar.«

Menalka.

45 Tvoja je pjesma meni, božanski pjevaču, isto,
Što je umornim san u travi, na pripeci što je
Slatke vode napitak iz izvora, kojino šikće.
Ravan si učitelju ne sviranjem tek, već i glasom;
Od sad ćeš za njim drugi, o sretni mladiću, biti.

23. »a i zvijezde«, jer zvijezde imaju veliki utjecaj na sudbinu ljudi.

27. »lavi Punski«, t. j. koji se nalaze u Punskoj zemlji, u Africi; ovdje je »Punski« ukrasni epitet, a takvi se ukrasni epiteti izvedeni od iménâ zemalja i naroda za različne predmete često nalaze u Vergilu, a ne treba ih uzimati u pravom smislu. Vidi ekl. 1, st. 54; ekl. 9, st. 13.

50 A ja ću, kako mogu, odvratiti svojom sad pjesmom
Tebi i Dafnisa ja do zvijezda tvoga ću dići,
Dafnisa dić ću do zv'jezda; i mene je ljubio Dafnis.

Mops.

Može li veće što od takvoga dara mi biti?
I sam je mladić bio vrijedan, pjevan da bude,
55 I tu je Stimikon pjesmu već odavno hvalio meni.

Menalka.

Svijetli čudi se Dafnis neobičnom pragu Olìmpa
I pod nogama svojim zvijezde i oblake gleda;
Zato šume i polja obuzima živahna radost,
Drijade djevojke k tome i Pana, a i pastire.
60 Ne sprema stadima zasjede vuk ni prijevaru mreže
Jelenom: mio je mir i pokoj Dafnisu dobrom.
Planine nesječene od radosti puštaju glase
U vis do samih zvijezda; i same hridine ječe
Od pjesama i grmlje: »o bog je, Menalka, bog on!«
65 Milostiv tvojima budi i dobar! gle četir' oltara:
Tebi, Dafnise, dva, a dva za paljènice Febu.
Svake ću godine svježeg mlijeka po dvije čaše
Staviti tebi i do dva kondira masnoga ulja;
Obilnim osobito kad vinom veselio budem
70 Goste, iz plitica nektar ću nov: Arijusijsko vino,
Liti, — u doba zimsko kod ognjišta, ljeti u hladu.
Onda će pjevati mi Daméta i Likćanin Egon,
A Alfesìbej će tad ko Satir plesati kakav.
To će ti svagda biti, o Dafnise, i blagdan Nimfa
75 Käd budê i kad mî ophodili budemo polja.
Dök budê živio vepar po kosama brdskim, u vodi
Riba, a zrikavci rosu ispijali, dušicu pčele,
Dotle će vječno ti slava i dika i ime trajat.

48. »učitelju«, t. j. Dafnisu.
55. Stimikon, ime pastiru.
70. »Arijusijsko vino«, t. j. iz Arijusije, vinorodne zemlje na ostrvu Hijosu. Držalo se, da je to vino od sviju grčkih vina najplemenitije; zato mu pjesnik i kaže: nektar.
73. Dameta, Egon, Alfasibej su imena pastirima.
75. »kad ophodili budemo polja«, t. j. kad bude blagdan, što su ga Rimljani zvali ambarvalia, na koji je bio ophod oko polja i svečanc žrtvovanje.
77. »dušicu«, t. j. majčinu dušicu (biljku).

Tebi će godine svake seljaci ko Cereri, Bakhu
80 Zavjete činit, i dä ih izvršuju, ti ćeš nagonit.

Mops.

Čim da obdarim tebe za takovu pjesmu? jer nije
Zefira, kada se diže, toliko mi ugodan lahor,
Nit' mi je bijenje vala o obalu ugodno tako
Nī klokôt pötôkâ, koji med dolima lomnijem teku.

Menalka.

85 Prije ću tebi ovu da jâ dam sviralu trošnu;
»Koridon ljubljaše krasnoga Aleksija« na njoj ugáđâh,
Tako isto i »Čij to je krd? Melìbejev možda?«

Mops.

A ti uzmider štap, za koji me često Antìgen
Moljaše, al' mu ga ne dah (a ljubavi bješe vrijedan),
90 Lijep je, s jednakim čvorma i s mjedenim, Menalka, šiljkom.

Šesta ekloga.

Ovu je eklogu posvetio Vergil svojemu prijatelju Varu. U uvodu kaže pjesnik, kako je pokušao pjevati epske pjesme, ali vidjevši, da mu epika ne ide pravo od ruke, vraća se pastirskoj poeziji. Izatoga govori pjesnik, kako je Bakhov pratilac, stara pijanica Silen dvojici Satira (ili Fauna) i jednoj Nimfi (ili Najadi) pjevao pjesme u nekoj spilji. Pjesnik u kratko kazuje sadržaj tih pjesama, u koje je upleo i uspomenu na svoga prijatelja pjesnika Gala. Ova pjesma nije prava pastirska, kao što su ostale ekloge, ali stoji eklogama bliže nego drugim vrstama poezije, zato ju je i sam pjesnik metnuo među ekloge.

Najprije Talija moja privoljela bila se igrat
Stihom Siràkuskijem nit stidje se u šumi živjet.

79. 80. t. j. ti ćeš ispunjavati molbe seljaku i tako ih nagoniti, da ti čine zavjete i da ih izvršuju.

86. 87. »Koridon ... Aleksija« je početak druge ekloge, a »čij ... možda?« stoji u prvom stihu treće ekloge; Menalke dakle hoće da kaže: daću ti sviralu, uz koju sam pjevao drugu i treću eklogu. Otud se vidi, da je Vergil pod Menalkom sebe mislio.

1. »moja Talija«, t. j. moja muza (Talija je ime jednoj između devet muza); ona je iznajprije pjevala pastirske pjesme »stihom Sirakuskim« (t. j. Sicilskim, — Sirakusa je veliki grad u Siciliji); vidi bilješku kod prvoga stiha u 4. eklogi.

Kad stah pjevati kralje i bojeve, Kinćanin mene
Za uho primi i reče: »pastiru, Titire, treba
5 Pasti debele ovce i lake pjevati pjesme.«
Zato ću pastirsku pjesmu iz tanahne frule izvijat,
Jer se nalazi drugih, što žele u slavu tebi
Pjevati, Vare, i pjesme o strašnijem ratima slagat.
Pjevam po naputku pjesme, a nađe l' se ko, te i ovo
10 S nasladom čitao bude, i metljike moje i säv gâj
Tobom će orit se, Vare, jer pjesme milije nema
Febu od one, kojoj na čelu je Varovo ime.
Pijerkinje, na poso! — Dječaci Kromis i Mnasil
U spilji nađoše jednoć Siléna, gdje leži i spava;
15 Žile mu podbule sve od jučerašnjeg vina ko svagda;
S glave mu istom spao vijenac i ležo daleko,
A vrč višaše teški u ruci o istrtu dršku.
Dođu i spute njega vijencem njegovim samim,
Jer ih je varao često starina, da će im pjevat.
20 K njima bojažljivim dođe i pridruži njima se Egla,
Ponajljepša Najáda; već budan je Silen, a ona
Krvavim namaže dudom i čelo mu i oči sl'jepe.
On se lukavstvu smije i reče: »što puta pletete?
Momci, odvež'te me, dosta vam bud', što mislite, svezat
25 Da ste me mogli, a pjesmu sad čujte, kako želite,
Vama pjesma, a ovoj za nagradu drugo će biti.«
Za tijem počne, a onda i Fauni i zvjerinje stanu
Po mjeri plesat, i vršci nepomičnih hrasta se ljuljat.
Ne raduju se hridi tolìkô Parnaske Febu,
30 Niti se Orfeju Ismar i Rodopa divi tolìkô.
Jer on pjevaše, kako po prostoru golemom praznom
Stisnuta bjehu počela i zemlje i zraka i vode,
Pa i žitkoga ognja, i kako iz tih prvínâ
Nastade sve, i tanahni svod nebesa se zgusnu,
35 Kako je počela zemlja izàtoga tvrdnut i vode
Gonit u korito morsko i pomalo oblike primat,

3. »Kinćanin«, t. j. Apolon kao bog poezije, prima za uho pjesnika (lako primiti koga za uho značilo je prijateljski koga podsjetiti na nešto, što je smetnuo s uma) i govori mu: ti si, Titire (t. j. Vergile) sposoban pjevati pastirske pjesme, a ne junačke o kraljevima i bojevima.

14. Silen je odgojitelj i pratilac boga Bakha; gotovo svagda pijan, na glavi ima vijenac, kako su ga i ljudi imali na gozbama.

Kako se divila zemlja sunčànôj svjetlosti novoj,
I kiša počela padat iz magle dignute u vis,
Počeše šume rasti i zvjerinje r'jetko tumarat
40 Po planinama, koje nijesu ga vidjele prije;
Kamenje Pirino onda spoménu, Satùrnovo carstvo
I Promèteja krađu i Kavkaske ptice i doda,
Kod kog izvora Hilu brodari ostaviv za njim
Vikahu, obala sva da ječaše »Hila, o Hila!«,
45 I Pasìfaju sretnu (kad ne bi goveda bilo)
Spomene, kako se bila u junca zaljubila snježnog.
Nesretna nevjesto, jao, osvojila koja te ludost!
Kćeri Pretove rikom neprirodnom puniše polja
Te se bojahu, da plug o vratu ne vuku i često
50 Pipahu glatko čelo, da rozi nijesu na njemu,
Ali ni jedna ne htje sa juncima parit se grdno.
Nesretna nevjesto, jao, po brdima ti sad tumaraš,
A pod česvinom crnom u mekom hijàkintu junac
Ispruži bokove snježne i bljeđanu preživa travu
55 Ili za kravom ide iz velikog stada. »O Nimfe!
Nimfe Diktejske vî, zatvorite gudure šumske,
Ne bi l' se junca, koji tumara, očima mojim
Gdje trag pokazo; il' trava odvukla ga zelena nekud,
Il' je za stadima pošo, te krave bi mogle odmamit
60 U staje Gortinske njega.« — Izàtog o djevojci Silen
Zapjeva, u čudu koja Hespèrîdâ jabuke glaše,

41. »kamenje Pirino«, t. j. kako je Pira s mužem svojim Deukalionom bacala kamenje iza sebe i kako je otud nastalo ljudsko pleme, koje je malo prije u općenom potopu bilo izginulo. O tome priča obilnije Ovid u svojim Metamorfozama, 1. pjev., st. 348—415.

42. Prometej je ukrao Jupiteru vatru i donio je ljudma, koji je do tada nijesu imali; zato ga je Jupiter na Kaukasu dao svezati i odredio dva jastreba, da mu kljuju jetru, pa kad je iskljuju, da mu nova naraste, koju će opet jastrebi kljuvati.

43. 44 Hila bijaše lijep dječak, ljubimac Herkulov. Vozio se s Argonautima (o kojima vidi bilješku ekl. 4, st. 34—36), koji ga ostaviše na nekoj obali, i tu ga ugrabiše nimfe na veliku žalost Herkulovu.

48—51. Pret je bio kralj u Tirinsu; njegove tri kćeri protivile su se Bakhu, i zato su osuđene, te su pomahnitale i držale su, da su se pretvorile u krave.

52—60. Govor je opet o Pasifaji.

60. »o djevojci« t. j. o Atalanti; o kojoj vidi u Ovidovim Metamorfozama, X. pjev., st. 560 i d.

Faetonove kćeri izàtog ȍbavî mahom
Gorke kore i dignu od zemlje ih — visoke johe.
Onda zapjeva, kako je Gal oko Permesa luto,
65 Pa ga jedna od muza na Aonska dovede brda,
I sve Febovo kako pred njime ustade kolo,
Kako mu pastir Lin po kosama selenom gorkim
I cv'jećem zakićen reče božanske stihove ove:
»Evo ti svirala, uzmi, darivaju tebi je muze,
70 Nekad je dadoše starcu iz Askre, koji je uz nju
Pjevajuć jasene znao nepomične s brdina skidat.
Uz tu sviralu pjevaj početke Grinijskog luga,
Da se drugijem gajem ne ponosi većma Apòlȏn.«
Što ću Nisovu kćer navoditi Skilu, što njojzi
75 Lajuće nemani (kažu) o pasu bijelom vise,
Koja brodove razbi Dulìhijskê ì s psima morskim
Plašljive rastrga, jao, brodare u bezdanom moru?
Il' što da navodim, što je o pretvoru Tereja Silen
Pjevao, kakav li dar Filoméla mu spremi i gozbu,
80 Kako u pustinju ona odletje, à prije toga
Krilima jadnica je lepètala nad kućom svojom?
Sve, što nekad je pjevao Feb i blažen ga slušo
Eurot, od kojega tê naučiše lovori pjesme,
Sve to pjevaše Silen, da ječahu doli do zv'jezda,
85 Dok prekò voljê zasjav Olìmpu Večernjača nagna
Čobane, u staje ovce da zbijaju i nanovo broje.

63. 64. Pjesnički rečeno mjesto: Silen pjevaše, kako su Faetonove kćeri pretvorene u johe obrasle mahovinom, — t. j. Silen pjeva o tome tako živahno, da se čini, kao da on Faetonove kćeri pretvara.

65. Aonsko brdo«, t. j. Helikon.

66. »Febovo kolo«, t. j. muze.

70. »starac iz Askre«, t. j. grčki pjesnik Hesiod, koji je nekoliko vijekova prije Vergila pjevao o ratarstvu.

71. t. j. Hesiod je tako divno pjevao, da je i drveće za njim išlo. Inače se to nigdje u pričanju grčkom i rimskom ne kaže o Hesiodu, nego o Orfeju; vidi 3. ekl., st. 46.

72. 73. Grinijski je lug bio u Eoliji (u Maloj Aziji); tu je bio glasoviti hram Apolonov; — proslavi pjesmom taj lug tako, da i Apolonu bude milo, te mu ni jedan gaj na svijetu ne će biti draži.

75. »lajuće nemani«, t. j. psi.

76. »brodove Dulihijske«, t. j. Odisejeve (Uliksove), jer je Dulihij otok u Jonskome moru, koji je pripadao kraljevstvu Odisejevu.

78—81. Priča o Tereju i Filomeli obilno je ispjevana u Ovidovim Metamorfozama, pjev. 6, st. 424 i d.

85. »preko volje Olimpu«, t. j. Olimpski bi bogovi još ĭ dulje rado slušali pjevanje Silenovo, ali je došlo vrijeme, da zasja Večernjača.

Sedma ekloga.

Melibej, Koridon i Tirsis.

Pastir Melibej pripovijeda, kako je jednoć tražeći svoga jarca prehodnika, koji je nekamo otumarao, naišao na dva pastira, Koridona i Tirsisa, koji se upravo spremaju, da se natpijevaju, a treći pastir, Dafnis, ima da im bude sudija. Dafnis ugledavši Melibeja pozove ga, da i on sluša. Koridon i Tirsis natpijevaju se tako, da svaki pjeva po četiri stiha naizmjence. Napokon natpjeva Koridon Tirsisa.

Melibej.

Slučajno bio je sjeo pod šuštavom česvinom Dafnis,
A stada dognaše Tirsis i Koridon na mjesto jedno,
Koridon koze punih vimena, ä ôvce Tirsis,
Oba u godina svojih cvijetu, Arkadci pravi,
5 Jednako vješti pjevat i na pjesmu odvraćat pjesmom.
Dokle sam nježne mrče od zime omatao slamom,
Amo mi prehodnik jarac odvrljao, a ja ga tražeć
Dafnisa spazim, a mene kad Dafnis ugleda, viknu:
»Brže Melìbeju, amo! i prč ti je čitav i koze;
10 Ako si dokolan štogod, u hladu počini ovdje.
Sama će goveda amo na pojilo livadom doći,
Ovdje zeleni Mincij po br'jezima vitkom se trskom
Pokrio, a roji pčela iz hrasta svetoga zuje.
Što sam imo da činim? Nijesam nikakve imo
15 Alkipe, Filide doma, da odbite zatvori janjce.
A velik megdan Tirsis i Koridon imaše d'jelit!
Svoje ozbiljne posle zbog njihove ostavih igre.
Počeše da se tad naizmjènce natp'jevaju oba,
Po volji muza se oba na izmjenu stihova sjete.
20 Jedne je Koridon pjevo, a druge Tirsis po redu.

Koridon.

Nimfe, miljènice moje Libètride, dajte mi pjesmu
Kao mojemu Kodru — veoma su stihovi blizu
Njegovi Febovima —, a ne mogu l' i drugi tako,
Ovdje ću jasnu frulu o omaru objesit svetu.

15. Alkipa i Filida su imena pastirica; prva je draga Koridonova, druga Tirsisova; Melibej nema nikakve drage, koja bi se brinula za njegovu stoku.
21. »Nimfe Libetride«, t. j. koje stanuju na brdu Libetru u Beotiji.
24. t. j. prestaću pjevati; — omara je isto što omorika; — sveta je omara zato, jer je posvećena bogu Panu.

Tirsis.

25 Arkadski okitite, o čobani, pljuštem pjevača,
Koji raste, nek Kodru od zavisti utroba puca;
Ili stane l' me hvalit prekò mjerê, bakarom čelo
Obvijte, budućem pjesniku zli da ne naudi jezik.

Koridon.

Glavu perajastog vepra, dugovječnog jelena roge
30 Račvaste, Delija, tebi prikazuje mlađahni Mikon;
Bude l' i dalje sreće, iz mramora glatkoga sva ćeš
Stajat, a crvene crevlje na listima svezane biće.

Tirsis.

Dosta je, Prijape, tebi, o čuvaru uboge bašče,
Kolač ovaj i zdjela mlijeka godine svake.
35 Kako mogoh, za sada od mramora ja te načinih,
Al' ćeš od zlata biti, porastu l' mi priplotkom stada.

Koridon.

Nerejka o Galatéja od labuda bjelja, i ljepša
Od b'jelog pljušta, i meni od Hibalske dušice slađa,
Kada se goveda sita ka jaslima vraćala budu,
40 Dođi, mariš li što za Koridona za tvojeg.

Tirsis.

Nek sam gorčiji tebi od Sardonske trave, vrijedan
Manje od izbačene od alge, od koštrike grublji,
Ako mi nije dulji od godine današnji danak.
Siti se vraćajte doma, o junci, stid zar vas nije?

25—28. Tirsis govori ove stihove o sebi; on je pjevač, kojega treba pljuštem (t. j. bršljanom) okititi, što je bilo veliko odlikovanje za pjesnike; neka Kodar (t. j. pjevač spomenuti u st. 22) od zavisti puca, a ako me stane preko mjere hvaliti, to će biti znak, da mi želi nauditi (jer bogovi rado unesrećuju onoga, koga ljudi previše hvale); onda mi, pastiri, obavijte čelo biljkom bakarom, jer ta biljka ima moć, da odvrati od čovjeka nesreću, koju bi mu mogao pretjeranom hvalom zao jezik nanijeti.

29—32. Koridon govori u ime mladoga pastira i lovca Mikona i kaže, da će on boginji lova Dijani (kojoj se ovdje kaže Delija, jer se rodila na ostrvu Delu) prikazati veprovu glavu i rogove jelena (dugovječnog, jer se u staro doba mislilo, da jelen vrlo dugo živi); a ako mu i dalje bude davala sreću u lovu, da-će on od mramora načiniti Dijanin kip, koji će imati crvene crevlje na listima (t. j. na listima noge).

38. »od dušice«, t. j. od majčine dušice.

41—44. Tirsis hoće da kaže, kako jedva čeka, da se kući vrati (da se sastane sa svojom dragom), a dan se vuče sporije od godine; junci su već siti, a ipak ne misle vraćati se kući. — Sardonska trava je nekakva gorka biljka, koja je rasla u Sardiniji; alga je neka trava bez ikakve vrijednosti, — a koštrika (ili kostrika) je biljka Ruscus aculeatus.

Koridon.

45 Vrela mahovita vi i trave mekše oda sna,
Zelene planike, koje bacate sjenku rijetku,
Ne dajte pripeci, stada da pali; suho već ljeto
Dolazi, pupoljci već na lozama jedraju vitim.

Tirsis.

Ovdje su smolavi luči i ognjište i vatra silna
50 Vazda, i dovratci se od svagdašnje od čađe crnê;
Ovdje za Borejev mraz mi tolìkô marimo, kol'ko
Za stoku brojenu vuk il' bujìce za obale mare.

Koridon.

Ovdje i smreka ima i bodljivih kestena ima,
Amo i tamo voće pod stablima rasuto leži,
55 Sve je veselo sad; al' Alèksis krasni da ode
Iz planina iz ovih, presahnule tad bi rijeke.

Tirsis.

Sahnu polja, a trava od uzduha kvarnoga gine;
Liber lozove sjenke brežuljcima ne će da dade,
Al' zazelenio gaj bi, da moja Filida dođe,
60 Jupiter sišo bi s neba obìlatî s veselom kišom.

Koridon.

Najdraža loza je Jakhu, Alkídu topòla, a mrča
Veneri krasnoj, a Febu lovorika, — Filidi mila
Jeste lijeska, i mila dok ona Filidi bude,
Ne će lijeske mrča nadmášiti nï lovôr Febov.

Tirsis.

65 Jasen je šumama dika, a pinija baščama jeste,
R'jekama je topòla, a visokim brdima jela;
Al' da me pohodiš češće, o Likida krasni, ustupo
Jasen bi u šumama, a pinija u baščah tebi.

45—48. Koridon kaže, kako je ljeti ugodan hlad, a Tirsis u stihovima 49—52 odgovara, kako je zimi ugodna topla kuća.

53—56. Koridon kaže: ovdje je vrlo lijepo, ali da ode odavde moj dragi Aleksis, sve bi ljepote za me nestalo, bilo bi mi, kao da presahnu rijetke te nestane voće za stoku. Na to odvraća u stihovima 57—60 Tirsi, veleći, kako od teške pripeke sve gine, ali da dođe njegova Filida, sve bi zazelenjelo i oživjelo, Jupiter bi spustio s neba obilnu kišu.

63. 64. t. j. dok Filidi bude mila lijeska, ne će meni od lijeske biti milija ni mrča ni lovorika.

67. 68. t. j. ti bi mi bio draži od jasena i od pinije.

Melibej.

Sjećam se svega, i Tirsis badava se natpjevan takmi.
70 Koridon od onda je menika Koridon pravi.

Osma ekloga.

Damon i Alfesibej.

Ovu je eklogu pjesnik posvetio svome prijatelju Asiniju Polionu; ali kako se u posveti (st. 6—13) ne spominje ime onoga, kome je ekloga posvećena, drže neki (s manje razloga), da je posvećena Oktavijanu Cesaru. U eklogi se natpijevaju dva pastira, od kojih prvi tuguje, što ga je iznevjerila njegova draga, a drugi pjeva, kako neka čaralica nastoji svojim čaranjem i basmama vratiti sebi svoga dragoga, za koga sumnja da ju je ostavio. — Ono, što pastiri pjevaju (st. 17—108), složeno je u strofama, i to tako, da i jedan i drugi pastir pjeva po 9 strofa, i koliko stihova koja strofa ima u pjevanju prvoga pastira, toliko ih ista strofa (upravo antistrofa) ima i u pjevanju drugoga. Da bi se to jasno vidjelo, naznačene su ovdje strofe i antistrofe slovima a, b, c...

Damon i Alfesibej.

Što Alfesìbej i Damon pastiri pjevahu nekad,
Kojim se, kad se bjehu natp'jevali, čuđahu krave
Ne misleći na travu, i od te se panjiše pjesme
Risi, a potoci t'jek promijeniv prestaše teći, —
5 Tû Alfesìbeja sad i Damona pjesmu ću reći.
O ti, što velikog sada Timáva obilaziš hridi
Ili uz Ilirskog mora uz obalu jedriš, — ej ikad
Hoće li doći dan, da uzmògu ti opjevat djela
Il' po svijetu cijelom da pjesme ti mogu obnesti,
10 Koje se dostojno mjerit sa pjesmama Sòfokla mogu.
S tobom ću počet i svršit, — o primi pjesme, po tvojoj
Koje po želji počeh, i bršljanu ovom dopusti,
Da ti se oko čela med pobjednim lovorom vije.
Tek što hladna se sjenka uklonila noćna s nebesa
15 I stoci predraga rosa po travi se mekanoj prosu,
Damon o maslinov štap se o oblasti oprvši reče:

70. t. j. od onda Koridona držim za slavnoga pjevača, za pravoga i potpunog Koridona.
12. »bršljanu ovom«, t. j. ovim mojim stihovima.

Damon.

a. »Ustani, Danice, već i blagi danak dovedi,
Dok ja jadujem ovdje, u ljubavi nevjerno koga
Prevari ljubovca Nisa, i umiruć, u zadnjem času
20 Bogove zovem, koji svjedoci uzalud bjehu.
b. Menalske stihove počni, o moja sviralo, sa mnom.
Vazda na Menalu gaj odjekuje, omare vazda
Žubore, ljubavne pjesme pastírâ uvijek Menal
Sluša i Pana, što prvi cijevima posao dade.
25 c. Menalske stihove počni, o moja sviralo, sa mnom.
Nisa je Mopsu dana; sad možemo sve očekivat!
Gripi će sà konjma se uprezati, a potlje još će
Dolazit divokoze na pojilo plašljive s psima.
Počni lučeve sjeći, o Mopse, već vode ti ženu;
30 Orahe, ženiče, sipaj, već Hesper ti ostavlja Etu.
d. Menalske stihove počni, o moja sviralo, sa mnom.
Dostojnog muža baš imaš, o Nisa, koja sve druge
Prezireš; mrsko ti moje je sve: i frula i koze,
Kušljave obrve moje i dugo puštena brada;
35 Misliš, da nikakav bog za ljudske ne mari stvari.
e. Menalske stihove počni, o moja sviralo, sa mnom.
Kada si mala bila, u gradini našoj te gledah
S materom jabuke rosne gdje trgaš, a ja vas vođah;

17—20. Ovo ne pjeva Damon u svoje ime, već su to riječi nekoga nesretnog ljubavnika. Stihu 20. je smisao: zazivam bogove, kojima se Nisa često zaklinjala, da će mi vjerna biti, — a ipak me prevari!

21—23. Menal je brdo u Arkadiji, po kojem su pastiri pasli stoku i pjevali pjesme; Menalske pjesme dakle su isto što: pastirske; omare, t. j. omorike.

24. Pan »prvi cijevima posao dade«, t. j. on je prvo počeo od cijevi praviti svirale i na njima pjevati.

26—28. Nisa je Mopsu dana, t. j. udaje se za nj; kad čovjek, kakav je Mops, može za ženu dobiti Nisu, onda se može sve na svijetu dogoditi, i ono, što držimo za nemoguće: gripi (t. j. nekakve mitologičke četvoronožne ptice, neprijateljice konja) će sada zajedno s konjma vući kola, i divokoza će drugovati sa psima.

29. 30. Nesretni ljubavnik gleda u duhu sreću Mopsovu pa mu dovikuje: počni lučeve sjeći (t. j. nevjestu su vodili u mladoženjinu kuću uz pratnju lučeva), — ~~orahe sipaj~~ (jer je ~~mladoženja~~, kad mu je nevjesta u kuću dovedena, sipao orahe među djecu), — Hesper (t. j. zvijezda večernjača) zalazi za goru Etu u Tesaliji, t. j. već se hvata noć, i ti možeš tvoju nevjestu ljubiti.

32. t. j. baš lijepog!

34. Moje lijepe obrve tebi su kušljave, a moja lijepo uređena brada tebi je preduga.

35. t. j. ne bojiš se bogova, kojima si se krivo zaklinjala (vidi st. 20).

Već sam u dvanaestu unìšao godinu bio
40 I već sa zemlje mogah dosegnuti kršljive grane.
Vidjeh i pogiboh odmah, i huda me pomama satr!

f. Menalske stihove počni, o moja sviralo, sa mnom.
Sad znam, što li je Amor; u hridima rodiše svojim
Rodopa ili Tmar il' skrajnja Garàmantskâ zemlja
45 Toga dječaka, što nije ni plemena ljudskog ni krvi.

g. Menalske stihove počni, o moja sviralo, sa mnom.
Sad od ovaca sam vuk nek bježi, nek jabuke zlatne
Rode na hrastu tvrdom, nek sunovrat cvate na johi,
Iz kore metljike gusti nek curi jantar, nek sove
50 S labudi natječu se, nek Titir postane Orfej,
Orfej u dubravama il' Arion među delfinma.

h. Menalske stihove počni, o moja sviralo, sa mnom.
Ljuti je Amor majku naučio ruke okaljat
Krvlju njezine djece; i tî si okrutna, majko,
55 Okrutna majko, al' onaj opačiji nije li dječak?

i. Menalske stihove počni, o moja sviralo, sa mnom.
Opak onaj je dječak, i tî si okrutna, majko!
Sve nek propadne moru u sredinu. Dubrave, s Bogom!
Visokom brdu s vrhunca naglavce ću u vodu skočit.
60 Posljednji ovaj dar od mene smrtnoga primi.
Prekini, sviralo moja, već prekini stihove svoje.«
Tako Damon, a odgovor vi Alfesìbejev rec'te,
Pijerkinje, jer svë moguće svakome nije.

43—45. Premda se dobro zna, da je Amor sin boginje Venere, ali on je tako okrutan, kao da je rođen na divljim bregovima ili u divljoj zemlji.

44. Tmar je brdo u Epiru.

47—51. Amor združivši Mopsa i Nisu učinio je, da sad sve može biti; i ono, što je nemoguće; — »nek sove i labudi natječu se«, t. j. u pjevanju; — »nek Titir postane Orfej... il' Arion«, t. j. neznatni i priprosti pastir sad može postati najslavniji pjevač, kako bijaše Orfej u dubravama, a Arion u moru među delfinima. Arion bijaše pjesnik i pjevač grčki u VII. vijeku prije Hrista; življaše na dvoru svoga prijatelja kralja Periandra u Korintu. Jednoć ode u Siciliju i tamo svojim pjevanjem steče silno blago, pa kad se s tim blagom vraćaše po moru u Korint, baciše ga mornari u vodu polakomivši se na njegovo blago, ali ga delfini živa i zdrava doniješe na obalu.

53. Govor je o Medeji, koja je zaklala svoja dva sina, kad joj se muž Jason iznevjerio. Na to zločinstvo nagnao ju je Amor (t. j. ljubav). O tome govori Ovid u Metarmofozama pjev. 7, st. 350 i d.

55. »dječak«, t. j. Amor.

Alfesibej.

a. »Vode donesi te trakom obavij mekijem ovaj
65 Oltar i sočnu verbenu zapali ì jâkî tamjan,
Ljubovnikovu zdravu da pamet kušam pomesti
Čarima; samo basme pomoći ovdje su kadre.

b. Iz grada, basme moje, dovedite Dafnisa kući.
Basme i sam mjesec s nebesa skinuti mogu,
70 Basmama je drugare Ulìksu pretvorila Kirka,
Bajući može se hladna na livadi rastrgat zmija.

c. Iz grada, basme moje, odvedite Dafnisa kući.
Najprije tri oko tebe obavijam trobojne ove
Žice i oko ovog oltara obnosim lik ti
75 Tri put; lih broj bogu je drag. Amarìllida, brže
Trobojne žice tri zavezuj uzlima trima
I zavezujuć reci: »zavezujem Venere zamke«.

d. Iz grada, basme moje, dovedite Dafnisa kući.
Od istog ognja ko ova što glina tvrdne i ovaj
80 Vosak se topi, i Dafnis od ljubavi tako nek moje.
Prekrupe prospi i smolom zapali kršljivi lovor.
Dafnis me nemili žeže, a jâ na Dafnisu lovor.

e. Iz grada, basme moje, dovedite Dafnisa kući.
Ljubav nek Dafnisa hvata, ko junica kada za juncem
85 Ide po gajih ga tražeć i visokih luzih te trudna
Napokon legne u trščak u zeleni pokraj rijeke,
Luda i ne misli na to, da kasnoj se ukloni noći,
Takva nek ljubav ga hvata, a jâ ne liječila njega!

64. 65. Ovo govori vračarica svojoj pomoćnici Amarilidi (vidi st. 75).
68. Dafnis je ostavio vračaricu, koju je do sad ljubio, i otišao u grad.
70. Kako je Kirka drugove Uliksove (Odisejeve) pretvorila u svinje, o tome se govori u Odiseji, pjev. 10, st. 203 i d.
73. Vračarica ovo govori o liku Dafnisovu, koji je bila načinila.
75. Rimljani su u vračanju mnogo upotrebljavali lihe brojeve.
76. »zavezujem Venere zamke«, t. j. ljubavne zamke, koje će Dafnisa obaviti i opet ga vratiti vračarici.
79. 80. Vračarica je bila načinila dva lika Dafnisova, jedan od gline, drugi od voska, pa ih oba meće u vatru sa željom, da srce Dafnisovo prema drugim djevojkama onako otvrdne, kako glina u vatri tvrdne, a prema njoj (vračarici) neka se rastapa od ljubavi, kako se rastapa vosak u vatri.
81. 82. »prekrupe prospi«, t. j. u vatru — i lovor obmaži smolom, da puca, kad se zapali; ja gorim od ljubavi za Dafnisom, i tako sada neka gori lovor na Dafnisovu liku.
88. »a ja ne liječila njega«, t. j. svojim činima, neka sve žešće gori od ljubavi za mnom.

f. Iz grada, basme moje, dovedite Dafnisa kući.
90 Ovu je ostavio u mene haljinu nekad
Nevjernik, dragi zalog za sebe, a sȁd ga na pragu
Predajem zemlji, Dafnisa on povratit mi mora.
g. Iz grada, basme moje, dovedite Dafnisa kući.
Ove mi čarobne trave u Pontu sabrane Meris
95 Dao je sam, — u Pontu množina ih golema raste.
Često Merisa vidjeh, gdje krije se po šumi ovom
Pretvoren u vuka travom, gdje duše iz grobova zove
I žito posijano na pòlja prevodi druga.
h. Iz grada, basme moje, dovedite Dafnisa kući.
100 Pepeo nosi van, Amarìllida, i preko glave
Baci ga u živi potok, ne osvrć' se; tako ću spopast
Dafnisa, kad mu bozi ni basme ne mogu ništa.
i. Iz grada, basme moje, dovedite Dafnisa kući.
Gle, dok ščinjam se dati iznesti pepeo, planu
105 Dršćućim plamenom sam na oltaru. Na sreću bilo!
Nešto će jamačno biti, a Hilaks laje na pragu.
Vjerovat mogu l'? il' oni, što ljube, ne tlape l' koješta?
Prestan'te, basme moje, već iz grada dolazi Dafnis.«

Deveta ekloga.

Likida i Meris.

Nije dugo trajala pjesnikova sreća, o kojoj se govori u prvoj eklogi, t. j. što mu veterani nijesu oteli zemljište, jer nekoliko mjeseci iza toga oteše mu ga ipak. Pjesnik — ovdje pod imenom Menalke — pobježe u Rim, gdje izradi, te mu je imanje vraćeno. Menalkin (upravo pjesnikov) pastir Meris nosi u Mantuu jariće novom gospodaru i sastavši se s drugim pastirom, Likidom, priča mu nesreću Menalkinu, te mu po njegovoj želji recitira nekoliko stihova iz Menalkinih pjesama.

Likida.

Kamo, Merise, pješke? il' u grad put li te vodi?

90—92. Dafnisovu haljinu hoće vračarica da zakopa u zemlju kod svoga praga i nada se, da će to privući Dafnisa k njoj. Tu je haljinu on njoj bio ostavio za zalog, da će se iz grada vratiti.

94. Meris je nekakav vrač, različan od pastira Merisa u 9. eklogi.

100. »pepeo«, t. j. svega onoga, što je spaljeno.

101. 102. »ne osvrć' se«. Rimljani su držali, da nije dobro osvrnuti se u vračanju, jer to može pokvariti djelovanje vradžbina. Vračarica misli, da će onim, što Amarilidi nalaže, Dafnisa ubiti i tako ga kazniti, što joj ne dolazi.

104—108. Dok vračarica oklijeva, počinju njezine vradžbine djelovati: pepeo se sam zapalio, — i to je znak, da se Dafnis vraća; već se čuje, kako ga pas Hilaks pozdravlja svojim lavežom.

Meris.

Čega se, Likida moj, nijesmo bojali nikad,
To doživjesmo sad, da novi gospodar poljica
Kaže: »moje je to, vlasnici sel'te se stari.«
5 Kako okreće sve sudbina, jariće ove
Jadni mu nosimo silom, — al' ne bilo ni to mu sretno!

Likida.

Čuo sam, da gdje brežuljci u rávni se počinju gubit
I sa svojih visóvâ u obronak spuštat se niski,
Da je pjesmama vaš Menalka sačuvo do r'jeke
10 I do bukava starih, što vrhovi već im se suše.

Meris.

Čuo si, tako se onda kazivalo; äl' pjesme naše
Tòliko, Likida, mogu u vr'jeme ratno, kolìkô
Haonski golubovi, kad orao otkuda bahne.
Pa opomenula da me sa hrasta ne bude šupljeg
15 S lijeve strane vrana ne zametat novijeh kavga,
Ne bi ni Meris tvoj ni Menalka živio više.

Likida.

Oh ko okrutan može tolìkô biti! oh tebe
Skoro nam, Mënalka, nesta i utješnih pjesama s tobom!
Ko bi o Nimfama pjevo, po zemlji sipao ko bi
20 Cvijeće, spominjo vrela pod zelenog drveća sjenkom?
Ili kakva je pjesma, što nedavno sluškah od tebe
Tiho, kad iđaše ti k Amàrilidi, našemu milju:
»Titire, nejdem daleko, dok vratim se, čuvaj mi koze;
Kad se napasu, povèdi na pojilo tî ih, al' nemoj
25 Vodeć ih, Titire, jarca da dražiš, ubòsti te može.«

13. »Haonski golubovi«, t. j. golubovi boga Jupitera, koji je u Dodoni (u Haoniji) imao svoje proročište i golubove, koji su služili za pogađanje budućnosti. U ostalom ovdje je pridjev »Haonski« ukrasni epitet; vidi ekl. 5, st. 27.

14—15. Čujući Meris vranu, gdje njemu na lijevoj strani sa šupljeg hrasta grakće, držao je to za zao znak i zato nije htio zametati kavge s veteranima i svjetovao je Menalku, da ni on to ne čini.

19. 20. »ko bi pjevo«, t. j. da je Menalka (Vergil) ubijen; — »ko bi pjevao o nimfama, t. j. o brdima i potocima, gdje nimfe žive? ko bi pjevao o poljanama punima cvijeća?

Meris.

Ili ovo, što jošte ne svršiv pjevaše Varu:
»Tvoje će, Vare, ime visòko pjevanjem dizat
Labudi do zvijezda, poštéđena ako nam bude
Mantua, koja je, jaoh, Kremóni odviše blizu.«

Likida.

30 Tako ti bježale pčele od Kirenskih tisa, i krave
Zanovijeti site viménâ punih ti bile,
Počni, ako što znaš. Načiniše muze i mene
Pjesnikom, i ja pjesama znam; pjesmotvorcem pastiri
Zovu također mene, al' vjerovat ja im ne mogu,
35 Jer mi se još ne čini, da pjevam ko Varij il' Cina,
Već ko guske da gačem med labudi jasnoga grla.

Meris.

Hoću da počnem i smišljam u sebi, Likida, tiho,
Ne bih li sjetit se mogo, a nije neznatna pjesma.
»Ovamo dođ', Galatéja; a što se igraš u vodi?
40 Ovdje je proljeće sjajno, i zemlja različno sipa
Cvijeće oko rijeka; topola se nad spiljom ovdje
Diže, i sjenica ima spletènîh od vitijeh loza;
Ovamo dođi, a vali nek b'jesni o obalu biju.«

Likida.

Nije li ono, što čuh, gdje pjevaš za vedre noći
45 Na samo? napjev pamtim, al' r'ječi se sjetit ne mogu.

27—30. Var je imao da u gornjoj Italiji dijeli zemlje veteranima; ako on učini, da Mantuanci (a Vergil je Mantuanac) budu pošteđeni, te im se ne uzmu polja, onda će Menalka (Vergil) proslaviti Vara; pjesnički se to kaže: labudi će pjevati slavu Varovu (labudi se spominju zato, jer ih u okolini Mantue bijaše veliko mnoštvo); ali je Mantua blizu Kremone, pa budući da nije bilo dosta Kremonskog zemljišta za veterane, uzeto je nešto i Mantuanskoga (Kremoncima su zato zemlje oduzete, jer su pristajali uz Bruta i Kasija, ubojice Julije Cesara).

30—32. Likida moli Merisa, da mu kaže štogod iz poezije Menalkine, — »tako bi bježale pčele od Kirenskih tisa«, t. j. tako ti med ne bio gorak (za drvo tis — taxus — držalo se da je prenesen s ostrva Korsike, koja se grčki zvala »Kyrnos«, a med pčela, koje su ga vadile iz cvijeta toga drveta, bio je gorak).

35. Varij i Cina bijahu Rimski pjesnici, stariji suvremenici Vergilovi. Od njihovih djela sačuvalo se samo nešto malo neznatnih ulomaka.

39—43. Ti su stihovi uzeti iz Teokrita; u njima Kiklop Polifem izriče svoju ljubav morskoj nimfi Galateji.

Meris.

»Dafnise, zašto starih zvijezda rođaje motriš?
Evo, Diónina se potómka Cesara zv'jezda
Zasjala, koja će dati, da njive obilno rode,
Da se na prisojnijem brežuljcima grožđe rumeni.
50 Kalami, Dafnise, kruške, i unuci brat će ti voće.« —
Starost odnosi sve, i pamćenje; momčetom nekad
Sjećam se, pjevajuć često provodih čitave dane,
Al' sad pjesama mnogih ne mogu se sjetiti više,
I glas je Merisa izdo: zamotrio vuk ga je prvi.
55 Al' će ih često sam Menalka pjevati tebi.

Likida.

Izgovor tvoj mi želju za pjesmama u dugo vuče.
A sad ti jezero muči i miruje; pogledaj deder:
Svako je povjetarce utolilo, nema ni ćúška.
Baš nam je pola puta odavde, Biánorov eno
60 Već se pomalja grob; obojica, Merise, ovdje
Pjevajmo, — ovdje, gdje gusto okresuju ratari granje;
Ovdje jariće metni, ta u grad već ćemo doći.
Il' ako bojat se kiše večeras, bez prekida id'mo
Pjevajuć, lakši će biti nam put; a da možemo ići
65 Pjevajuć, ja ću ti to pomoći nositi breme.

Meris.

Prestani, momče, govorit, već rádimo, sada što treba;
Onda će bolje biti da pjevamo, onaj kad dođe.

46—50. To je drugi ulomak Menalkine poezije. Pjesnik govori prijatelju Dafnisu: odvrati oči od starih poznatih zvijezda i motri Cesarovu zvijezdu (poslije smrti Cesarove pokazala se na nebu velika repata zvijezda, koju je narod držao za dušu Cesarovu); ta zvijezda nosi napredak poljima, vinogradima i voćnjacima; zato treba sada kalamiti kruške (i uopće svako voće), te će i unuci brati plodove.

54. »zamotrio vuk me je prvi«, — uzeto iz poslovice, t. j. događa mi se kao onome, koga je vuk ugledao, i onda čovjek od straha zanijemi.

59. Bianor je nekakav junak starih vremena, koji se rodio i živio u Mantui.

66. »rádimo sada što treba«, t. j. nòsimo jariće u grad novom gospodaru.

67. »onaj kad dođe«, t. j. kad se Menalka (Vergil) vrati na svoje imanje.

Deseta ekloga.

Pjesnik prikazuje svoga prijatelja pjesnika Gala (o kojemu vidi u 6. eklogi), kako tuguje u Arkadiji ostavljen od svoje nevjerne drage; žale ga bogovi Apolon, Silvan i Pan, pače i drveće i kamenje, ovce i pastiri. Onda sam Gal govori, kako bi sretan bio, da mu je sudbina dala biti Arkadskim pastirom, mnogo sretniji, nego je sada, gdje je zabavljen ratom. Dolazi mu želja živjeti u planinama i loviti, ali uviđa, da nema nikakvoga lijeka nesretnoj njegovoj ljubavi, pa se predaje sudbini. Onda sam Vergil u svoje ime izriče veliku svoju ljubav prema Galu i kaže, kako je ovu pjesmu složio pasući koze i pletući kotaricu.

Posljednji posao ovaj dopusti mi, o Aretusa,
Malo ću stihova mome da ispjevam Galu, pa nëk ih
I Likorida čita; a Galu ko pjevao ne bi?
Tako se s tobom slani ne m'ješali valovi morski
5 Nigdje na tvojemu putu, kud ideš u Sikulsko more,
Počni, — pjevajmo pjesmu o Galovu ljubavnom bolu,
Dok plosnonose koze ogrizaju šibljike tanke.
Gluhima ne pjevamo, odjekuju dubrave na sve.
U kom ste gaju il' dolu, o djevojke Naide, bile,
10 Kad je pogibao Gal Likòridu nevjernu ljubeć?
Ustavljala vas nije Agànipa, Aonsko vrelo,
Nisu vas ustavljali ni Parnasa br'jezi ni Pinda.
Metljike žališe njeg i lovorike, također Menal,
Po kom omorike rastu, i lomni studeni Likej,
15 Kad je pod osamljenom pod hridinom ležao gdjegod.
I ovce okolo stoje (nijesmo im mrski, pa tako
Mrske ni tebi nek nisu, božanski pjevaču, one,
Ta i krasni Adónis kod potoka pasaše ovce).
Došao je i ovčar, i kravari došli su spori
20 I iz zimskoga žira Menalka je došao mokar.

1. Aretusa, potočna nimfa u Siciliji; pastiri je držahu za boginju, koja nadahnjuje pjevače.

3. »Likorida« je ljubaznica Galova; to joj nije dakako pravo ime.

4. 5. Aretusa je ime i potoku u Siciliji, za koji se pričalo, da dolazi čak iz Grčke zemlje Elide preko mora i na svome putu da se ne miješa s morskom vodom. Vidi u Ovidovim Metamorfozama pjev. 5, st. 573 i d, a vidi i bilješku u Eneidi 3 pjev., st. 694—696.

11. Aganipa je vrelo u Aoniji, t. j. u srednjogrčkoj zemlji Beotiji.

12. Parnas je brdo u srednjogrčkoj zemlji Fokidi, a Pind je planina u sjevernoj Grčkoj između Tesalije i Epira.

13. Menal, vidi u bilješki ekl. 8, st, 21—23.

18. Adonis je bio prekrasan mladić, miljenik Venerin; zaklao ga vepar, kojega je na nj poslao od ljubomornosti Mart, a Venera ga onda pretvorila u cvijet. Vidi u Ovidovim Metamorfozama pjev. 10, st. 523 i d.

Pitaju: »otkle ti ljubav ta?« i Apolon je došo,
Kaže: »što luduješ, Gale? Likòrida draga je tvoja
Za drugim preko snjegova i logora strašnih otišla.«
Dođe i Silvan s poljskim na glavi nakitom, maše
25 Velikim krinima on i devèsiljima, što cvatu.
Dođe i Arkadac Pan od krvavih aptovih crven
Jagoda i od boje od minijske, vidjeh ga i sam.
»Je li već konac?« zapita; »ne osvrće na to se Amor,
Ne može ljutac se suza da zasiti kakono trava
30 Vode il' koze brsta il' pčela zänovijeti.«
A on odgovori tužan: »o Arkadci, bar ćete ovo
Brdima pjevati vašim, pjevači vî bez takmaca.
Kako će jednom, oh, počivati mirno mi kosti,
Bude li frula naša o ljubavi pjevala mojoj!«
35 O da sam jedan bio izmèd vâs il' vašega stada
Čobanin il' vinogràdâr kod zreloga grožđa da bijah!
Pa da Filidu ja il' Amintu imah, il' za kim
Drugim da sam mahnito, pa makar za cŕnjôm Amìntôm
(I vacinija crnih i ljubica ima); sa mnome
40 Milje bi ležalo moje med vrbama pod vitom lozom,
Pa bi mi Filida vila vijenac i pjevo Aminta.
Ovdje su studena vrela, Likorido, livade meke,
Ovdje je gaj, i s tobom proživio ovdje bih vijek.
Al' sam u oružju sad zavoljevši mahnito Marta
45 Okrutnog među dušmanma u boju, a tako daleko
Ti si od domovine, kad ne bih ej vjerovat moro!

23. vidi st. 47. 48.

26. Arkadski je bog Pan namazan crvenim aptovim jagodama i bojom minijskom (lat. minium, t. j. crveni olovni oksid, — a apta je biljka, kojoj je lat. ime ebulum).

28. »je li već konac?«, t. j. tvojemu plaču.

29. 30. t. j. Amoru (bogu ljubavi) gode suze (onih, koji nesretno ljube), kako travi godi voda i t. d.

31. 32. t. j. pa nek tugujem, bar će poslije moje smrti Arkadski pastiri pjevati o nesretnoj mojoj ljubavi.

37. Filida je lijepa pastirica, a crnomanjasti Aminta je lijep pastir.

42. 43. U stihovima 35—41 Gal se zanosi u mislima, kako bi sretan bio, da mu je suđeno bilo živjeti među Arkadskim pastirima, ali mu opet dolazi na pamet Likorida te smeće s uma Filidu i Amintu i kaže: kako bih ovdje s Likoridom lijepo živio!

44—45. Tu priznaje Gal, da je sve ono, što je pred tim rekao, samo maštanje, t. j. nije on u Arkadiji, nego je vojnik u logoru, — a Likorida je vrlo daleko od njega, iznevjerila ga je i pošla za drugim preko Alpa do Rena.

Sama ah okrutnice bez mene snjegove alpske
Gledaš i smrzli Ren, ah dä ti ne naudi zima!
Ah da oštri ti led ne pozl'jedi tabane nježne!
50 Idem i pjesme, što ih načinih u Halkidskom stihu
Pratiću Sikulskijeh pastira svirale glasom,
Volim med pećinama zvijeri u šumi trpjet,
I urezivati ljubav u drveće nježno ću svoju,
Drveće rašće, a rasti i tî ćeš, ljubavi moja.
55 S Nimfama ću među tim u društvu po Menalu landat
Ili ću loviti vepre, a studen mi nikakva ne će
Smetat, da s psima ja ne opkoljujem Partenske dole.
Već mi se čini, da idem po hridma, po šuštavih luzih,
Veselo strijele Partske odapinjem s Kidonskog lûka.
60 Kanda će ljubav to izliječiti mahnitu moju!
Al' bog odmeknut onaj od ljudskih nek nauči muka!
Ni Hamadrìjada više ni same pjesme mi više
Mile nijesu, a i vi, o dubrave, ostan'te same.
Onoga muke moje nijesu ganuti kadre,
65 Ni sred zimskoga doba da pijem vodu iz Hebra
I da podnosim snijeg i kišljivu Sitonsku zimu
Ni da Etìopskê ovce pod Rakovom pasem zvijezdom,
Onda, kad gine i sahne na br'jestu visokom kora.
Svemu odol'jeva Amor; nek ustupim Amoru i ja.«
70 Dosta je, Pijerkinje o boginje, pjevo ov'liko
Sjedeći pjesnik naš i od tankog hibiska pletuć
Košić, a vî ćete ovo učinit preprìjatno Galu,
Kojega svaku uru sve više ljubim, i ljubav

50. Opet se Gal zanosi u svome maštanju od zbiljskoga života u planine i u šume. — »u Halkidskom stihu«, t. j. nasljedujući grčkoga pjesnika Euforiona, koji je bio rodom iz Halkide, grada na ostrvu Eubeji, a živio je u III. vijeku prije Hrista i pjevao mitologičko-historičke pjesme.

57. »Partenske dole«, — Partenij je brdo u Arkadiji.

59. »Partske strijele«, Parti su bili strijelci na glasu; — »s Kidonskog luka«, — Kidon je grad na Kreti. I »Partske« strijele i »Kidonski« luk ovdje su ukrasni epiteti (vidi ekl. 5, st. 27) mjesto: valjane strijele, valjan luk.

62. Hamadrijade su isto što Drijade.

64. »onoga«, t. j. Amora.

66. Sitonija je zemlja u Trakiji (kao i Hebra što je rijeka u Trakiji); pjesnik drži, da su u Trakiji ljute zime.

67. »pod Rakovom zvijezdom«, t. j. u doba najvećih vrućina (kad je sunce u »Raku«, t. j. u jednome od dijelova zodijaka), a Etiopija je i sama sobom vruća zemlja.

Raste ko zelena joha, kad novo proljeće dođe.
75 Ustan'mo; sjenka znade pjevačima škodljiva biti,
Smrekova osobito, ta sjenke i voću škode.
Kući hajdete, site već koze, Večernjača sinu.

75. Pjesnik hoće da kaže: kad se pjevač ugrije pjevajući, može mu večernji hlad nauditi.

GEORGIKE

(PJESME O SEOSKOM GOSPODARSTVU)

Prvo pjevanje.

Pjesnik najprije kaže, da će u ovome svojem djelu pjevati o ratarstvu, o stablarstvu, o stočarstvu i o pčelarstvu. Zatim zaziva u pomoć poljske i šumske bogove, osim njih i Oktavijana Cesara. Onda prelazeći na stvar govori o oranju i o tome, kako zemljište treba popravljati, da bude rodnije, izatoga o sijanju i o različnim drugim poslovima, o ratarskom oruđu, o vremenu, koje je za koji posao najzgodnije, o pogađanju vremena po različnim znacima; onda o čudesima, što su se u prirodi događala iza umorstva Julija Cesara, i svršuje s molbom bogovima, da Oktavijana Cesara čuvaju živa i zdrava, jer on jedini može spasti državu Rimsku od propasti, u koju je posrnula.

O tom ću, Mecene, pjevat, što njive napredne čini,
Kad li je orati hora, kad vezati loze uz br'jeste,
Oko goveda kako valjade se starat i kako
Sitnu držati stoku, kolìkô se iskustva hoće
5 Oko čuvarnih pčela. — O prejasna vidjela sv'jeta,
Koja godini let po nebeskom vodite krugu,
Libere, Cerero blaga, obdarili ako ste zemlju
Vî, te Haonski žir zamijenila jednim je klasom
I sokom nađenog grožđa Ahèlojskê zasladi vrče,
10 I vi, o pomoćnici seljákâ božanski, o Fauni,
Dođite u pomoć amo, i djevojke Drìjade dođ'te,
Vaše darove pjevam; — i tî, o Neptune, koji
Ostvama udari zemlju, te prvog izlegla je konja
Rzavca, — lužanine o i ti, kojemu pase
15 Snježanih junaca tri sta po ševarju sočnome Kejskom, —
Ovčaru Pane, iziđi iz gaja svog i s rudìnâ

8. 9. Prije nego su ljudi naučili obrađivati žita i praviti brašno i hljeb, hranili su se žirom (»Haonski« žir je ovde ukrasni epitet; vidi ekl. 9, st. 13); zemlja je žir zamijenila klasom, t. j. ljudi su počeli hraniti se hljebom i odbacili žir. Aheloj je rijeka u srednjoj Grčkoj (između Etolije i Akarnanije), a ovdje se uzima uopće mjesto: voda; »Ahelojski vrči« znači dakle: vrči, u kojima je voda; sokom grožđa zaslađeni vrči znači: vino pomiješano s vodom (jer su Grci svagda vino miješali s vodom i tako pili; to je bilo potrebno, osobito za onako umjereni narod, kao što su Grci bili, jer su Grčka vina ponajviše bila žestoka).

12.13. Pričalo se, da je Neptun stvorio konja udarivši ostvama (koje je ponajviše imao u rukama) u zemlju, i iz zemlje onda iziđe prvi konj.

14. »lužanin« misli se Apolonov sin Aristej, polubog, zaštitnik ratarstva, vinogradarstva i pčelarstva; klanjali su mu se osobito na ostrvu Keji u Egejskome moru (među Kikladama) blizu Atenske obale.

Likejskih te blag, bože o Tegejski, amo mi dođi,
Mariš li za svoj za Menal, — i Minervo, koja si dala
Maslinu, — i ti momak iznàšlac kukastog pluga, —
20 Silvane i ti, što nosiš sa kor'jenom tanahni čempres,
Boginje ĩ bozi svi, što brižno čuvate polja,
Koji i nesijane iz zemljišta dižete plode
Nove i kòliko treba, s nebesa spuštate kiše, —
Najpače, Cesare tî, za kojeg se ne zna, u koji
25 Zbor ćeš bogova ući, dal' voliš se oko gradova
Starat i oko zemalja, il' hoće l' te prostrani svijet
(Mrču ti materinu na čelo mećući) uzet,
Da mu plodova davač i vremena budeš upravljač,
Il' bit beskrajnog mora ćeš bog, i tvôm će božanstvu
30 Klanjat se samom brodari, i skrajnja će Tula ti služit,
I zeta Tetija svog te obdariti morima svima,
Il' ćeš se mjesecem sporim ko nova zvijezda pridružit,
Među Erìgonôm kud je i kl'ještima pukao prostor
(Skorpija pred tobom sjajna već stiskuje štipaljke sama
35 I dio pušta ti veći nebesa, nego što treba),
Štogod ćeš biti (jer Tártar i ne misli kraljem te imat
Nit' tamo dolazi tebi kraljevati nemila želja,
Premda poljane slave Elìsîjskê Grci, i otud
Za majkom natrag zvana Prosèrpina ne će da ide),

17. Tegeja je grad u Arkadiji; »Tegejski« se ovdje uzima mjesto: Arkadski, »Tegejski bog« misli se Pan.

19. »momak iznašlac kukastog pluga« je polubog Triptolem.

24—42. Ti su stihovi ispjevani u slavu Oktavijana Cesara, kojega su poradi njegovih slavnih ratnih djela Rimljani obožavali.

27. »mrču ti materinu na čelo mećući«, t. j. mećući vijence oko čela na tvoje kipove, — vijence od mrče, koja je biljka posvećena bila Veneri, a kako je Venera mati Enejina, a Eneja je praotac plemena Julijevskog, kojemu pripada Oktavijan Cesar, zato je pjesnik mogao reći »mrču materinu«.

30. Tula je nekakvo ostrvo daleko na sjeveru (možda Islandija); osim gologa imena nijesu Grci ni Rimljani znali ništa pozitivno o Tuli.

31. Tetija je žena boga Okeana, koji svojim vodama okružuje zemlju; ona je mati morskih nimfa i želi Oktavijana Cesara imati za zeta i učiniti ga gospodarom sviju mora.

32—35. Možda Oktavijan Cesar želi biti među zvijezdama, t. j. doći u zodijak među Erigonu (ili »Djevojku«) i Skorpiju, u kojima se nalazi sunce u vrijeme »sporih« mjeseci (t. j. ljetnih, kad su dani dugi i sporo prolaze). Već »Skorpija... stiskuje štipaljke«, t. j. da Oktavijanu Cesaru načini prostor na nebu.

38. »Grci«, t. j. Grčki pjesnici.

40 Laku mi hođu daj i pomozi pothvatu smjelom,
Smiluj se nevještim putu seljacima ì sprijed sa mnom
Hodi i običi već se na molitve, zavjete ljudske.
S proljećem novim, kad snijeg sa kaljavih brdina stane
Curit i buhava gruda od Zefira mekne, nek onda
45 Počne mi stenjati vo uz zabodeno u zemlju ralo
I nek raonik počne sijevat o brazdu se taruć.
Ona će zemlja tek odgovarati lakomog želji
Ratara, koja se dva put i grijala, dva put i zebla,
Onda žitnice hoće da zgnječi preobilna žetva.
50 Àl prije, nepoznato no stanemo brazditi polje,
Uzduh i različnu ćud nebesa valja upoznat,
Kako l' su tężili oci i kakvo je zemljišta svojstvo,
Što li u kojemu rodi u kraju, što li ne rodi.
Žita obilnije rastu u jednome, u drugom grožđe,
55 Negdje voće, i same od sebe se trave zelene.
Ta ko ne znade, da Tmol mirisavi šafran nam daje,
Indija daje bjelòkôst, a tamnjan mękušci Sabejci,
Goli Halibi gvožđe, a Pont sok vonjavi dabrov,
Epir da pobjednice u Elidi kobile daje?
60 Priroda zakona te i vječne uredbe dade
Zemljana svakoj svoje već onda, kad Deukalìôn
Prosu kamenje u sv'jet u bezljudni, otkle se tvrdo
Ljudsko rodilo pleme. Od prvijeh dakle mjeseci,
Koji su ù godini, nek volovi prevrću jaki

40—42. Pjesnik moli Oktavijana Cesara kao boga, koji može pomoći, ako hoće; — »smiluj se nevještim putu seljacima«, t. j. Rimski su seljaci u vrijeme građanskih ratova i s njima skopčanih nevolja već gotovo zaboravili obrađivati zemlju, pa sad treba, da im bog pomogne; — »običi... ljudske«, t. j. ljudi te počinju kao boga zazivati pak ti se moliti, i tebi valja na to se obiknuti.

45. »počne mi stenjati vo«, ondje je »mi« t. zv. etički dativ, kao kad mi kažemo na pr. jesi li mi zdravo putovao?

47. »lakom« ratar je zato, jer on nije nikad pravo zadovoljan, makar mu polja i najbolje urodila.

48. Obično su Rimljani orali tri put u godini, a tvrđe zemlje i četiri put, tako da je uzorana zemlja bila izložena dva put studeni, a dva put toplini.

50. »nepoznato« polje, t. j. skoro kupljeno ili baštinjeno, kojemu vlasnik još ne poznaje narav.

56. Tmol je gora u Maloj Aziji blizu grada Sarda.

58. »goli« ovdje znači: slabo odjeveni, jer kad kuju (a Halibi su kovači), ne trpe na sebi mnogo haljina.

61. O Deukalionu vidi bilješku ekl. 6, st. 41.

62. »tvrdo« ljudsko pleme, t. j. žilavo, koje se ne da zatrti.

65 Njiva plodonosnu zemlju i grude, što po polju leže,
Prašno ljeto nek jakim sunčanim zrakama pali;
Ne bude l' plodna zemlja, poprahati dosta će biti
Brazdeći plitko u ono vrijeme, kad iziđe Arktur,
Negdje zato, da korov ne naudi naprednu žitu,
70 Negdje, da jalov pijesak ne ostane bez vlage sasvim.
Požete njive pusti, da svake godine druge
Počinu, i neka tvrdne ležeći umorna zemlja,
Il' pir žućkasti sij na njojzi u drugo doba,
Pošto si sočivo bujno, u mahunama što šuška,
75 Otud jamio prije il' tanahni grahor il' vučka
Gorkoga suhe biljke il' gusto šuštavo vlaće,
Jer lan ako se sije il' ovas il' mak oblìven
Letskijem sankom, od tog od svega polje se suši,
Ali je posao lak, naizmjèncê li i to se sije,
80 Samo đubretom masnim nek suho te polje ne mrzi
Đubrit i pepeo nečist po mršavoj sipati zemlji.
S izmjenom usjeva mogu da tako počinu polja,
Tako i neorana donosiće plodove zemlja.
Često korisno bude zapaliti jalova polja
85 I laku strnjiku ognjem sažeći, da sve puckara,
Bilo da tajnu snagu odatle ì sočnû hranu
Dobiva zemlja, il' bilo da kvarno štogod je u njoj,
Oganj sagori sve, i škodljiva iziđe vlaga,
Bilo da otvori ona vrućina pute i tajne
90 Oduške, kojima sok u vlatke će ulazit nove,
Il' to osušuje većma i stiskuje raspukle rupe,
Dà kiša sitna tuda ne uvire, jača da snaga
Žestokog ne škodi sunca i Boreja probojna studen.
Motikom trome grude ko razbija, prevlači zatim
95 Od granja pletenu branu, veoma nasporuje polja.
Niti ga zalud s Olìmpa plavokosa Cerera gleda.
I obrazdivši polje ko poslije okrene ralo
I onda poprijeko od brazde humčice lomi,

68. »u ono vrijeme, kad iziđe Arktur«, t. j. pod jesen, jer se zvijezda Arktur u Rimu pokazuje na početku septembra.

75. vučak je biljka, koja se latinski zove lupinus (izvedeno od lupus, t. j. vuk), njem. Wolfsbohne.

77. 78. »mak obliven Letskijem sankom«, t. j. mak je biljka, koja uspavljuje, kao da je oblit vodom iz podzemne rijeke Lete (kö se te vode napije, on sve zaboravi; tako se i u snu zaboravlja ono, što je bilo na javi).

Tako prevrće zemlju i nagoni njive, da rode.
100 Bogove, ratari, mol'te, da vlažna ljeta vam daju,
A vedre zime; veoma uz prašnu zimu su polja
Napredna i pir, pa tako bez teženja gizda se zemlja
Misijska, ì žetvama obìlatîm čudi se Gargar.
A što da kažem o onom, ko po sjetvi s čakljom u ruci
105 Po polju ide i humke pijeska neplodnog lomi,
Pa iz povodljive vodi rijeke na usjeve vodu,
I kad od suše polje sa ginućim travama gori,
A on će nizbrdicom odozgo s brežuljka dovesti
Vodu, koja po glatkom po kamenju teče i tiho
110 Žubori ï klokôtom oživljuje njivu usahlu?
Drugi, da s klasjem teškim ne popada na zemlju vlaće,
Bujni usjev u travi još nježnoj opasti daje,
Čim je pokrio brazde. A neki u barama vodu
Nakupljenu zaronit pijeskom umije žednim,
115 Najpače ü mjesêce promjenljive, kad se rijeka
Izlije näbujâla i mulja svuda nanese,
Pa iz lokvica niskih isparuje topla se para.
Ovo su plodovi ljudi i volova oranju vještih,
Ali poljima još i lakome uditi guske
120 Znadu i Strimonski ždrali i vödoplâv s žilama gorkim,
I sjen uditi zna. Obrađivanja ne htjede način
Otac učiniti lak, vještini dao je polja
Prevrtat oštreći ljudima um, jer trpio nije
U teškoj mlitavosti da carstvo njegovo čami.
125 Prije Jupiter-boga nijesu se težile njive,
Niti slobodno bî naznačivat i odjeljivat
Međama polja, i svë se u sredinu snosilo onda,
Zemlja radije sama bez siljenja rađaše ič'jeg.

112—114. Neki puštaju stoku, da opase usjev, kad je toliki, da pokriva brazde, a čine to zato, da ne bi klasovi odveć bujni bili i spuštali se na zemlju.

115. Promjenljivi su mjeseci proljetni i jesenski, kad je vrijeme nestalno.

120. Strimon (danas Struma) je rijeka među Makedonijom i Trakijom; u jesen sele se s njezinih obala u toplije zemlje ždralovi i opustošuju putem usjeve. — »vodoplav« je biljka, koja se lat. zove »intiba« (učeno joj je ime: Cichorium intibus).

121. »sjen«, t. j. od drveta i korova.

122. »otac«, t. j. Jupiter.

125—128. Prije Jupitera vladaše Saturn, a onda bijaše zlatno doba; zemlja rađaše sama i bijaše zajednička kao i svi rodovi njezini; — on (u stihu 129), t. j. Jupiter.

Crnim zmijama on udijelio otrov je ljuti,
130 Vucima odredi grabež, a moru, neka se ljulja,
S lišća je stresao med i sakrio vatru, a vino
Ustavi, koje prije rijekama tečaše svuda,
Da bi domišljata nužda vještine pomalo razne
Izmislila i žito u brazdama tražeći našla
135 I još izbila oganj u žilama kremena sakrit.
Prvom ponesoše onda rijeke izdúbene johe,
Onda i brojem brodar i imenom naznači zv'jezde,
Arktu, sjajnu Likónovu kćer, Plejáde, Hijáde.
Onda naučiše ljudi životinje zamkama hvatat
140 I varat lepkom i psima da dole okružuju velje;
Neki u široku bacat rijeku metnice staše
I dalje ići i mrežu izvlačiti iz mora mokru;
Onda je kaljeno gvožđe i pravljene škripave pile
Tanke (jer prije se cjepko cijepalo klinima drvo).
145 I druge rodiše tad se vještine. Besprekidni svemu
Trud odòlje i nužda, što tare u nevolji ljutoj.
Cerera prva ljude naučila zemlju je plugom
Orati, kada žira i planike nestajat poče
U šumi svetoj, i hranu Dodóna prestade davat.
150 Skoro i žita snađe bijeda, medljika huda
Stane izjedati vlaće, na poljma se besplodni stričak
Izdiže, usjevi stanu da ginu, travurina oštra
Izniče: volikac, čičak, a među žitima divnim
Jalovi stane se ljulj i prazni baniti ovsik.
155 Ako marljivo korov trnòkopom ne budeš kreso
I bukom plašio ptice i na polju punome hlada
Sjenku uzbijo kos'jerom i molio bogove za dažd,
Zalud ćeš gledat, hrpu gdje drugi veliku zgrnu.
A ti ćeš tresući hrast u dubravi glad utaživat.

136. t. j. onda su počeli ljudi voziti se u čamcima od johe (dakako i u čamcima od drugih drveta).

137. »Arkta« ili »medvjedica«. Kćer Arkadskoga kralja Likona (ili Likaona) Kalistu pretvorila je bila Junona u medvjedicu, a Jupiter ju je stavio među zvijezde. Vidi u Ovidovim Metamorfozama pjev. 2, st. 410 i d.

149. Dodona je grad u Epiru s glasovitim hrastikom, u kojem je bilo proročište Jupiterovo; Dodona ovdje upravo znači: hrastik, hrastova šuma, dakle u hrasticima za ljude, kojih se sve više rađalo, nestajaše pomalo žira, t. j. hrane, kojom su se ljuid negda hranili; vidi u ovome pjevanju bilješku 8. i 9. stihu.

160 Sada o oruđu čilih težaka pròzborit valja,
Bez kog se ne može žito ni sijat nit' može da raste.
Najprije raonik i plug krivuljasti teški i jaki
I Elèusinskê majke sporovozna kola i vläče,
Zubače (jedne i druge za mlatnju) i motike teške,
165 Naprave Kelejeve bez vr'jednosti od šiblja, brane
Planikove i k tome tajanstvene vijače Jakha, —
Sve to ćeš mnogo prije i pripravit poman i spravit,
Hoćeš li nagradu vr'jednu s božanskoga imati polja.
Velikom silom se brijest, dok jöš je u šumi, pregne,
170 Za oblúčac da pluga krivuljastog obličje primi.
Gredelj od osam stopa na deblo se nastavi br'jestu,
Daščice sa obje strane i crtalo s ručice dvije.
Jaram se od lipe lake is'ječe i rasohe ktome
Od bukve visoke, ostrag da vrte točkove prednje;
175 Objes' nad ognjištem drvo, a dïm će ogledat snagu.
Mogao starih bi ti iskazati nauke mnoge,
Ako si rad, i sitne ne mrzi te slušati posle.
Najprije rukama treba razgrnuti gumno i glinom
Ljepljivom omazati i velikim valjkom poravnit,
180 Da ne proniknu travke, da ne puca sipljuć se u prah
Gumno, jer svakakva gamad navaliće: maleni mišić
Često gradi pod zemljom i kuću i žitnicu svoju,
I krt slijepi znade krtòrovine iskapat,
U rupama se nađu i žabe i svakakvi drugi
185 Gad, što zemlja ga rađa, i pïra golemu hrpu
Plijeni žižak i mrav, što skrbi za nemoćnu starost.
Ovo također gledaj: kad u šumi silnim se cv'jećem
Badem obuče, da sve se pregibaju mirisne grane:
Ako je obilno cv'jeća, i žita tako će biti,
190 Silna će mlatnja biti, kad silne pripeke dođu;

163. Eleusinska majka je Cerera (jer su joj se u gradu Eleusini, blizu Atene, osobito klanjali); »sporovozna kola« Cererina jesu osobita nekakva prosta kola za voženje žita.

166. Cerera je naučila kralja Eleusinskog Keleja, oca Triptolemova (o kojem vidi bilješku stihu 19 u ovom pjevanju), praviti različne gospodarske sprave od šiblja.

168. »s božanskoga polja«, jer ga boginja Cerera zaštićuje.

169—175. Tu se navode glavni dijelovi pluga i kaže se, kako se i od čega se grade. Stih 175 znači: drvo, od kojega hoćeš graditi dijelove pluga, objesi nad ognjištem; ako je drvo slabo, pucaće sušeći se na dimu; ako je jako, ne će pucati.

Ako l' je prebujno lišće i sjenke previše daje,
Vlaće obilno slamom badava ćeš mlatit na gumnu.
Ja sam vidio mnoge sijače, nitrom gdje kvase
Prije sijanja sjeme i crnom polivaju murgom,
195 U ljuskama da bude prevarljivim krupnije zrnje
I da se brže skuha, ma bilo ì malo vatre.
Sočiva birana dugo sa trudom mnogim i pomnjom —
I ta izrodit se vidjeh, ne biraju l' godine svake
Ljudi najkrupnje zrnje. Sudbine tako je volja,
200 Da sve na gore hrli, da pada i udara natrag;
To je nalik na ono, ko uz vodu kada ko jedva
Vesla i goni čamac, al' ruke li popuste malo,
Korito ü dubinu sa strujom ga r'jeke odnese.
Osim toga nam tako Arktúrove pazit zvijezde
205 Valja i Järîćâ dane i sjajnu Zmiju ko onim,
Koji po valima se vjetrovitim vraćaju Pontom
Kući i morskom uzinom Abída školjaka punog.
Kad izjednači Vaga i dana i noći ure
I nebo razdijeli po srèdini suncu u tami,
210 Orite s volima, ljudi, i sijte po polju ječam
Sve do posljednjih kiša, dok ljuta ne počne zima;
Onda je već i vrijeme, da lān se sijati počne,
A i Cererin mak, i prionut za oranje valja,
Dok je zemlja još suha, dok oblaci bez kiše vise.
215 Bob se u proljeće sije, i mediku primaju onda
Buhavne brazde i proso, što svake se godine sije,
Sjajni zlatorogi Bik kad otvori godinu ì Pas

193. »nitar« je lat. nitrum (iz grč. nitron), t. j. natron, njem. Laugensalz.

194. »murga« je talog od maslinova ulja, kad se tiješti, lat. amurga (iz grč. amorgē).

195. »u ljuskama prevarljivim«, t. j. ljuske ili mahune mogu biti prazne i tako varaju (ovdje je govor o rodovima, koji imaju mahune).

200—203. Sve se kvari i propada, ako se bez prestanka ne trudiš.

205. »Jarići« i »Zmija« su imena zvijezdama.

207. Abid je grad u Maloj Aziji uz Helespont (zato se kaže: morskom uzinom).

208. »Vaga« (lat. Libra), nekoliko zvijezda u zodijaku; sunce ulazi u »Vagu« na početku jeseni, kad su dan i noć jednaki.

213. »Cererin mak« kaže se zato, jer su Cereru prikazivali sa strukom i glavom maka u ruci.

215. »medika« je neka vrlo dobra djetelina, za koju se mislilo da potječe iz Medije.

Kada zalazi Biku ustupajuć s protivne strane.
A obrađivati zemlju za pšeničnu hoćeš li žetvu
220 Ili za durašni pïr i samo l' za klasate mariš
Plodove, Atlasa kćeri nek Eojke prije ti zađu
I nek se ukloni sjajna zvijezda Gnosijske krune,
Prije no sjeme u brazde, u koje pripada, baciš
Ï nâd godine hoćeš da povjeriš nehoćkoj zemlji.
225 Mnogi pred zalazak Maje započinju, ali ih usjev,
Kom se nadaju, izda i prazni im ovsik donese.
Hoćeš li sijati grahor i prosti fasel i hoćeš
Trudit se oko leće Pelùsîjskê, očite znake
Daće ti zalazeći zvijezda, što zove se Boot;
230 Počni, a sijanje možeš protezat do srèdïnê zime.
Zato razd'jeljen godišnji krug u d'jelove stalne
Zlatno upravlja sunce u nebeskih dvanest zvijezda.
Nebeskih pojasa pet je, od kojih svagda se jedan
Od sunca sjajnog crveni i svagda se od vatre žari.

218. »Bik« je nekoliko zvijezda u zodijaku, u koje ulazi sunce oko sredine aprila; — »Päs« je sjajna zvijezda južnoga neba, koja se zove i Sirius (grč. Seirios); on se pod kraj aprila gubi ispod horizonta; zato se kaže, da ustupa »Biku«, a oko sredine jula pomoli se opet.

221. »Eojke« su zvijezde, koje se inače zovu »Plejade«; one se gube rano u jutru pod horizontom u vrijeme od 20. oktobra do 18. novembra; dakle pir i klasato žito (na pr. pšenica) nek se sije pod kraj novembra; to se isto preporučuje i u st. 222, gdje se kaže »zvijezda Gnosijske krune«, t. j. Arijadnina kruna (Arijadna je kći Gnosijskoga kralja Minosa; njezinu je krunu bog Bakh prenio među zvijezde na nebo).

224. »nehoćkoj zemlji«, t. j. zemlja ne će sama da rodi, treba je obrađivati.

225. Maja se zove jedna između Eojaka ili Plejada (vidi bilješku u stihu 221); »pred zalazak Maje« znači dakle: prije nego zađu Eojke, prije nego iščeznu pod horizontom.

227. »fasel« (phaselum) je neki bob.

228. Pelusij je grad u Egiptu blizu ušća Nila; ondje je rodila najbolja leća.

229. Boot (Bootes) je zvijezda na sjevernom nebu pred »Medvjedicom« (vidi st. 137); zalazi pod kraj oktobra.

231—256. Astronomičke bilješke o suncu, o zodijaku i nebeskim pojavima, što sve treba da zna dobar gospodar, da može uređivati poslove preko godine. — 231. »zato«, t. j. da se može gospodar upravljati u svojim poslovima. — 232. »nebeskih dvanaest zvijezda«, t. j. zodijak. — 233—238. Nebeskih je pojasa pet: najsrednji je vruć, dva su krajnja studena, a ona dva, koji su među hladnima i među vrućim, jesu umjereni; tome broju nebeskih pojasa odgovora pet isto takvih pojasa na zemlji. Tako govori i Ovid u Metamorfozama pjev. 1, st. 45—51. — 238. »smrtnim jadnicima« kaže se (kao i u Eneidi, u pjev. 2, st. 268) mjesto: ljudma, koji su jadna i nesretna stvorenja. To je Vergil uzeo od Homera, koji nekoliko puta ljude tako zove. — 239. »kosi red zvijezda«, t. j. zodijak, jer sunčeva staza (ekliptika) ide koso preko vrućega pojasa i dodiruje oba umjerena. — 240. 241. Skitija i Ripska brda protežu se

235 Dva okò toga siva sa strane se l'jeve i desne
Protežu, skrkli su se u ledu i kišama crnim;
Među pojasa ta dva i među srednjijem bozi
Smrtnim jadnicima dva darovaše, med oba put je
Prosječen, kuda red zvijezda kosi se vrti.
240 Kako visòko se svijet do Skitije ì Rîpskih brda
Diže, tako se nisko do Libijskog do juga spušta.
Jedan je nama vrh nad glavom, a drugi gleda
Pod sobom crni Stiks i bogovi, što su pod zemljom.
Golema Zmija se mota, vijuga kod prvoga vrha
245 Oko Medvjeda oba i med njima kao rijeka, —
Medvjeda, koji u vodi Okèanu kupat se ne će.
Kod drugog vrha je kažu il' tiha, nemila noćca,
I pod čadorom noći neprestana širi se tmina,
Ili se od nas vraća Aurora i donosi danak;
250 Brekćućim konjima nâs kad zadahne Rođaj sunčani,
Ondje crveneć se kasno Večernjača užiže zv'jezde.
Otud se godišnja doba razanati mogu, ma bilo
Oblačno nebo, kad žetvi vrijeme je, sijanju kad je,
Kad li u nevjerno more zavesti se prilika jeste,
255 Kada li opremljene u pučinu porinut lađe
Ili u pravo doba omoriku u šumi posjeć.
Uzalud ne motrímo zvijèzdâ izlaz i zalaz
I godine diobu u četiri različna doba.
Stane li hladna kad zadržavati kiša seljaka,
260 A on spremati može koješta, što na brzu ruku
Radi se, kada je vedro: otupjelog lemeša tvrdo
Brusi orač oštríce, od drveta korita dube
Il' znak utiskuje stoci il' hrpe označuje brojem.
Ima ih, koji kolje i sohe račvaste oštre

do sjevernog pola, Libija do južnog; onaj je nad nama, ovaj pod nama. — 242. »vrh«, t. j. pol. — 246. Zvijezde, koje se zovu »Medvjed« ili »Kola«, ne zalaze nikad; to znače riječi: »u vodi Okeanu kupat se ne će«, jer Okean optječe zemlju, pa kad bi »Medvjed« zašao pod horizont, kupao bi se u Okeanu. — 247. »kod drugog vrha«, t. j. kod južnog pola ili je vječna noć, ili je dan onda, kad je kod nas noć. — 250. Sunce ima svoja kola i konje, na kojima se vozi, kako se to lijepo vidi iz pričanja Ovidova u Metamorfozama na početku 2. pjevanja; stih dakle 250 znači: kad stanu pirkati jutarnja povjetarca (ta se povjetarca shvaćaju kao brektanje sunčevih konja). — 252. »otud«, t. j. iz sunčeva putovanja po zodijaku.

263. »znak«, t. j. žig, da se zna, čija je.

265 Ili Amerijske šibe priređuju lozama vitim.
Sad se od kupinovih nek šibljika košare lake
Pletu, uz vatru žito sad pržite, kamenjem mrv'te.
Pa i u svečane dane i božja prava i ljudska
Neke poslove radit dopuštaju; ne brani čistit
270 Nikakav vjerski zakon rijeku i ograđivat
Usjev, paliti grmlje i pticama nastavljat zamke
I u potoku kupat u zdravome blejeće stado.
Gončin magarcu sporu natovari niz rebra tada
Ulje il' jeftino voće, il' iz grada kada se vraća,
275 Doprema izbrušen kamen il' pakla crnoga guku.

Mjesec postavlja sam dobrosretnje dane za posle,
Koje po kojem redu. Od petoga čuvaj se: u taj
Bl'jedi se rodio Ork, Eumeníde ì klêtî porod
Porodi Zemlja: Keja i Japeta, Tifoja ljutog
280 I braću, koja se bila udružila, da će prolomit
Nebo, i ao čuda! na Pelij kušaše tri put
Baciti Osu i kišni navaliti Olimp na Osu,
Tri put razmetne Otac strijelom sabita brda.
Dan je sedamnesti sretan, da lozu sadiš, da junce
285 Hvataš i staneš ih jarmit, u osmom uvodiš niti;
Deveti dan je zgodan za bježanje, za krađu nije.

Mnogi se poslovi lakše po noći posluju hladnoj,
Il' kad rađa se dan, te Danica obrosi zemlju.
Lakše se strnjike lake po noći žanju i suhe
290 Livade, — ob noć vlage, što daje gipkost, imade.
Neki do u gluho doba pri svjetiljke zimske plamènu

265. Kod Amerije, grada u Umbriji (u Italiji) rasle su vrbe, koje su davale vitke šibe, dobre za vezanje loze.

267. »žito pržite«, da se može lakše mljeti.

268. 269. Na blagdane bijahu zabranjeni samo poslovi, koji su se činili poradi dobitka.

275. »izbrušen kamen«, t. j. za žrvanj.

276—286. Ovdje se spominju sretni i nesretni dani u mjesecu. U to vjerovahu mnogi Rimljani, i to ne samo prostiji, nego i mnogi obrazovani (među njima Cesar Oktavijan).

278. Ork (Orcus) je upravo podzemni svijet, a ovdje je bog podzemnoga svijeta, koji se inače zove Dit (lat. Dis).

280. »braća«, misle se dva brata, Ot i Efijalt, koji su Jupiteru htjeli oteti carstvo.

284. 285. »da junce hvataš«, t. j. koji su do sad slobodno pasli po livadama.

290. Vlaga čini predmete gipke.

Zna bit budan i nožem zašiljuje oštrijem luče.
Pjevajuć žena međù tîm zaslađuje posao dugi;
Osnovu u brdo, koje klopàrâ, provlači ona
295 Ili slađani mäst uz oganj pristaviv kuha
I pjenu skida lišćem sa kotla, što nad vatrom dršće.
Plave Cerere dar u srèdini ljeta se žanje,
Mlati se suho žito na gumnu u sredini ljeta.
Lako obučen ori i sîj, seljaku je odmor
300 Zima; što ratari steku, uživaju najviše zimi,
Veseli mëđu sobôm priređuju gozbine onda.
Zima Genijska zove na pokrepu, razbija brige,
Kao kad krcate lađe u luku ulaze veće
Î veselî brodari na krme meću vijence.
305 Ipak je zimi vrijeme za trganje maslina, žira,
Jagoda lovorovih i krvavih mrčevih boba;
Vr'jeme je ždralima zamke i jelenom nastavljat mreže,
Uhate zečeve lovit i divokoze ubijat,
Ko uzmahuje praće Balèarskê konopljan remen,
310 Snijeg kad duboki leži i sante nose rijeke.
Što da o jesenskijem olujama, zvjezdama kažem,
Kada se pokrate dani i ublaži kad se vrućina,
O čem tad trsit se valja? il' käd je na izmaku kišno
Proljeće, te se polje nastršilo pred žetvu klasjem,
315 Ili u zelenom vlatu kad mlječasto zrnje najèdrâ?
Žeteoce kad seljak dovede na njivu plavu
I već kidljivi vlat sa ječmom rezati stanu,
Često sam vidio tad, gdje vjetri se stadoše biti
I teški široki usjev iščupat s kor'jenjem iz dna
320 Znadu i u vis razbacat. Oluja crna i zimi
Tako bi lako vlaće i strnjike gnala po zraku.
Često se na nebu skupi množina golema vódâ

295. Misli se neki slatki napitak od masta.
297. »plave«, t. j. plavokose (kako je u st. 96).
302. »zima Genijska«; zimi ljudi priređivahu gozbe u slavu Genijima.
304. Običaj je bio kititi vijencima krme, kad su se lađe sretno vraćale doma.
305. »ipak«, t. j. premda je zima vrijeme za gozbe i uživanje, ipak može ratar i onda naći dosta posla, kako se vidi iz st. 305—310.
309. Stanovnici Balearskih otoka (Majorke i Minorke) bili su praćari na glasu; »Balearske« praće ovdje je ukrasni epitet (v.di ekl. 10, st. 59).
320. 321. »oluja bi i zimi gnala«, t. j. kad bi imala onaku snagu kao ljeti.

I buru združenu s pljuskom sa crnijem oblaci zgrnu
Iz mora sakupljeni. Nebesa se visoka ore
325 Vesele usjeve peru i muku volova kišom
Silnom, jarci se pune i plitki potoci rastu
Šumeć, pučina uji sa valima bučnima svojim.
U tamnoj onoj noći sred öblâkâ desnicom Otac
Sjajne svjetlice meće, a zemlja se golema od tog
330 Trese, životinje bježe, a srca smrtna u ljudstvu
Snisko obara strah; strijelom vatrenom gađa
Otac Rodopu sad, sad Keràmijskâ brda, sad Atos,
Vjetri s dvojakom buknu sa snagom i pregusta kiša,
Šume i obale tutnje od velike sile oluje.
335 Toga se bojeć mòtri zvijezde mjeseca svakog,
Kamo se zavlači hladni Satùrno, u kruzima kojim
Po nebesima luta Kilénčeva sjajna zvijezda.
Boge navlàstito štuj i godine svake prinosi
Velikoj Cereri žrtve u travi žrtvujuć bujnoj,
340 Kad je već zime svršetak, u proljetne u vedre dane.
Onda su debeli janjci i najblaže onda je vino,
Onda se drijema slatko po brdima u gustom hladu.
Cereri seoski sav nek narod se klanja, a tî joj
Žrtvuj rastvoren med mlijekom i blagijem vinom,
345 Novi nek obiđe usjev žrtvènâ životinja tri put
Čestita i sve nek mnoštvo drugova prati je kličuć,
Neka Cereru u dom pozivaju, i prije niko
Neka ne počne srpom da žanje klasove zrele,
Dokle boginji nije onako bez umještva igro
350 I pjesme pjevo s vijencem od hrastova lišća na glavi.
Da bismo pò sigûrnîm po znacima mogli naslutit,
Kad će bit žega, kad kiša, kad vjetri, što donose studen,
Sam je uredio Otac, što mjesec u svojem tijeku

328. »Otac«, t. j. bog gromovnik Jupiter.

335—337. Da znaš, kad će biti oluje i da se možeš od njih braniti, treba da motriš staze planeta; mjesto sviju planeta spominje pjesnik samo dva: najbliži suncu i najdalji od njega; prvi je Merkur »Kilenčeva sjajna zvijezda«, — (Merkur se zove Kilenac, jer se rodio na brdu Kileni u Arkadiji), drugi Saturno („hladni", jer je najdalje od sunca; stari Grci i Rimljani nijesu znali, da iza Saturna imaju još tri planeta).

345—350. Životinju (tele ili jagnje ili prase), određenu Cereri za žrtvu, vodili su prije žrtvovanja tri put oko usjeva, uza to su s vijencima na glavi igrali i pjevali i pozivali Cereru u svoje domove.

Nosi, uz koji će znak utoliti vjetar i koji l'
355 Videć seljaci stoku kod obora nablizu drže.
Čim se vjetrovi počnu da dižu, voda se morska
Stane ljuljat, nadímat, na visokim brdma se čuje
Lomljava suhijeh grana, i obale tutnje daleko
Od mora, što se komèšâ, a dubrave šume sve većma.
360 Lađe krivuljaste jedva već valima mogu odoljet,
Kada na obalu krešteć brzoleti dol'ječu gnjurci
Isred pučine morske, i kada se stanu na suhu
Igrati morske liske, a čaplja obične svoje
Ostavlja bare i leti nad oblacima visòko.
365 Često ćeš vidjet zvijezde, kad hoće da digne se vjetar,
Kako se prosiplju s neba, i duge vatrene pruge
S'jevaju u tmini noćnoj izà njih. Vidjećeš često
Laganu pljevu, gdje leti i lišće, što s drveća spade,
Ili gdje paperje igra i pliva ozgo nad vodom.
370 A sa strane ljutog kad Boreja sijevnu munje
I dom Eurov zagrmi i Zefirov, poplavi voda
Polja i napuni jarke, brodari na moru mokra
Skupljaju jedra. Oborit bez opomene se ne će
Kiša i naudit nikad. Kad sprema se, slijeću ždrali
375 U dole iz visine u najniže, ïl nebo gledeć
Junica upija zrak otvorivši nozdre širòko,
Ili će lastavica okò barê cvrčeći letjet
Ïl' pjesmu svoju staru u glibu kreketati žabe.
Često iznose domu iz nutarnjih odjela jaja
380 Mravi po uzahnom mileć po putu, il' golema duga
Srče, il' veliko jato vranóvâ nažderav se gdjegod
Vraća se, u četama lupàrâ krilima gustim.
Različne ptice morske i one, koje po lukah
Azijskih ù barama Kaìstra brboću slatkim,
385 Živo prionuvši pleći oblivaju obilno vodom,
Sada zagnjuruju glave, a sada u vodu hite,

373—374. »oborit... nikad«, t. j. kiša uvijek dolazi iza nekih znakova; na te znakove treba paziti, i onda ne može mnogo nauditi onome, ko zna braniti se od nje.

380. 381. Mislilo se, da duga pije vodu iz mora.

383. 384. Kaistar je rijeka u Maloj Aziji, utječe u Egejsko more kod grada Efesa. Onamo su i luke (t. j. livade) Azijske. Ovo je uzeto iz Homerove Ilijade, iz 2. pjev., st. 459—463.

Pa bi reko, badava da kupat se plahujuć žele.
Kleta punijem glasom vranetina doziva kišu
I po suhome sama pijesku samcita šeće.
390 Pa i djevojke znadu naslutit oluju, kad ob noć
Češljaju vunu te vide u žišku gorućem, ulje
Kako iskrice sipa i hvata se čađ na fitilju.
Naprotiv u kišne dane vedrinu ćeš moći i sunce
Predvidjet, sigurno to obznaniće znakovi tebi,
395 Jer tad jaka se svjetlost zvijèzdâ vidi, i Luna
Čini se da se diže bez pomoći bratovih zraka;
Po nebu tanki ko runo oblačići tada ne lete,
A spram toploga sunca na obali ne šire krila
Mile Tetidi ptice alkìoni; prljave svinje
400 Ne razbacuju tad i ne rasiplju rilom bagljiće.
Magle se spuštaju niže sve većma i na polju leže.
Zalazak gledajući sunčànû krovu sa vrha
Sova u kasno doba u večernje hukće badava.
U čistom vidi se Nis u zraku, visòko gdje leti,
405 Hoće zbog vlasa svoga zbog grimiznog Skilu da kazni;
Kudgod krilima ona siječe lagani uzduh,
Eto ti s velikom zvizgom u potjeru leti po zraku
Ljuti dušmanin Nis, — kud Nis se vije po zraku,
Skila bježeći lagan siječe krilima uzduh.
410 Tada stisnuvši grlo po tri put il' četiri puta
Jasno gavrani klikću, neobično raskošje neko
Vesele osvaja njih i u gn'jezdima visokim grakću

387. t. j. neprestano sad ulaze u vodu, sad izlaze iz nje.

395. 396. »Luna« t. j. boginja mjeseca (Dijana) onda se čini kao da svojom svjetlosti sja, da je ne prima od svoga brata (t. j. od Feba, koji je bog sunca).

398—400. Kad iza kišovitog vremena hoće da nastanu lijepi dani, onda se na obali ne sunčaju ptice kovači (alkioni), a svinje ne razbacuju obijesno bagljiće po dvorištu; to isto znači, kao da se reče: kad se one ptice sunčaju i kad svinje razbacuju bagljiće, biće kiše.

404—409. Morski orao goni neku morsku pticu, koju Vergil ovdje zove »skila«, a inače se zvala »ciris«. Pričalo se, da je onaj orao nekad bio kralj, koji se zvao Nis, a »Skila« da se zvala njegova kći, koja je svoga oca izdala njegovu neprijatelju, u kojega se bila zaljubila, predavši mu grimizni vlas, što ga je izvadila iz očevih kosa (a o tome vlasu je zavisjela sudbina i oca i njegove države). Na to pretvore bogovi oca u orla, a kćer u onu morsku pticu, koju orao ganja hoteći joj se osvetiti. Ovu je priču o Nisu i Skili obradio Ovid u Metamorfozama pjev. 8, st. 1—151, a obrađena je i u pjesmi »Ciris«, za koju se nekad mislilo da potječe od Vergila, a doista potječe od nekoga neznanog pjesnika.

U granju jedni s drugim'; izà kiše milo je njima
Vidjeti opet male mladiće i draga gnijezda.
415 Ne mislim, da im bog udijelio veću je pamet
Ili sudbina veće poznanje budućih stvari;
Nego kad vjetri prom'jene smjer i nëpostojâni
Oblaci, të nebo vlažno kad jugovinom zgušćavat
Stane, što bješe rijetko, i r'jedit, gusto što bješe,
420 M'jenja se raspoloženje i srce drukčije trepti
Sada, no trepćaše onda, kad oblake gonjahu vjetri;
Otuda je ono, što ptice na poljima poju,
Što je vesela stoka, što gavrani iz grla klikću.
Ako žestoko sunce i promjene motrio budeš
425 Mjesečeve po redu, vrijeme te sutrašnje nikad
Prevarit ne će ni nôć te prevarljiva vedra zanesti.
Kad se svjetlošću novom svijetliti počinje Luna
I dira oblak crni rogòvima blijedim svojim,
Onda se golema kiša brodaru i rataru sprema;
430 Ako li djevičanskom crveni se crvenju ona,
Vjetar će biti, i od njeg crveni se zlaćena Feba.
Najsigurnije jamstvo za m'jenom je četvrti danak:
Šeće l' tad po nebu Luna rogóvâ sjajnih i čista,
Bez kiše, bez vjetra biće i sjutrašnji danak i dani
435 Za njim do mjesecu konca, i izbavljeni brodari
Zavjete na obali ispunjaće tad Panopéji
I Melikèrtu, sinu Inójinu, k tome i Glauku.
I sunce, kada se rađa i kada u valima tone,
Znakove također daje, jer posve ga sigurni prate
440 I rano jutrom i onda, kad hoće izići zvijezde.
Kada izlazi sunce i mrlje se osule po njem,
Oblakom ogrnuto kad srèdinu koluta krije,
Onda očekuj kišu, jer jüg se od mora diže,
Koji opasan biti i drveću ì stoci znade.
445 Ili kad pred rođaj sunca iz gustijeh oblaka zrake
Prodiru koja odakle il' Zora kada blijèda
Ustaje ostavljajuć Titónov šafranov krevet,
Slabo će grozdove slatke obraniti lozovo lišće:

431. Feba, t. j. Dijana, Luna, boginja mjeseca, sestra boga Feba, t. j. Apolona.
447. »šafranov«, t. j. sjajnožut.
448. »obraniti«, t. j. od leda (gräda).

Silna i strašna će tuča po krovima lupat i skakat.
450 Dobro će biti pamtit i ovo: kad zalazi sunce
Po nebu svršivši put, na njegovome na licu
Često možemo vidjet, gdje igraju različno boje:
Modrasta javlja kišu, a vatrena istočnjak vjetar;
Ako se mrljava boja sa plamenom počne miješat,
455 Onda ćeš vidjeti sve, u oluji gdje se komèšâ
I vjetru; one noći zavèsti se u more niko
Ne bi sklonio mene ni konop odvezat od zemlje.
Kolut sunčani bude li čist, kad donosi danak
I kad odnosi njega, badava ćeš bojat se kiše,
460 Vidjećeš, vedrilac kako Akvìlôn šumama ljulja.
Napokon kasno veče što nosi, otkle li vjetar
Beskišne oblake goni, i jüg što namišlja vlažni,
To će ti sunce naznačit, a kȍ bi za sunce smio
Reći da laže? ta ono i meteže proriče tajne
465 I podmúklosti često i vrevu očitog rata.
Ono žaleći Rim, kad Cesar usmrćen bješe,
Svijetlu pokri glavu magluštinom tamnom, i onda
Ljudi bezbožnog v'jeka pobojaše vječne se noći.
K tome i sama zemlja i more u ono vrijeme
470 Davahu znake i grdni psi i zloglasne ptice.
Koliko vidjesmo puta, gdje razbivši vignjeve svoje
Kiklopska Etna vri i na pòlja valovito juri,
Vatrene gomile valja i rastopljene stjenjake!
Oružja zveku je čula Germánija po nebu svemu,
475 I planine se Alpske neobičnom tresahu tréšnjôm.
Strašni se također glas na daleko po luzima tihim
Čuo, i utvare bl'jede u pomrčini se noćnoj
Viđahu načinom čudnim, i zboraše stoka — strahota!
Prestaše teći rijeke, a rasjedaše se zemlja,

466—468. Poslije umorstva Cesarova godinu dana bijaše sunce nekako mutno i mlitavo, a uzduh pun magle, tako da se ljudi bojahu, da će sunce pa malo potamnjeti za uvijek. To posvjedočavaju i drugi neki pisci.

470. t. j. psi su zavijali, a sove kreštale.

471—473. Misle se vatrene provale (erupcije) Etne, kojih je one godine nekoliko bilo, i to vrlo žestokih. Kaže se »Kiklopska« Etna zato, jer se mislilo, da u njoj kuju Kiklopi s Vulkanom.

474. Rimske legije, koje su stajale kod Rena (Rajne), priviđale su u ono vrijeme vojske (valjada pri t. zv. sjevernoj svjetlosti) i mislile su, da čuju i zveku oružja onih vojska.

480 Žalosna suzi bjelòkôst u hramima, a mjed se znoji.
Vrtlogom bijesnim svojim Erìdan kralj je rijèkâ
Podloko šume te po svim poljànama stao da nosî
Staje i s njima stoku. Pomaljat se prestale nisu
Zloslutne žilice tad u nesretnome u drobu,
485 Tečaše krv iz bunárâ, a vukove bijaše čuti,
Kako zavijaju noću u visokijem gradòvma.
Nikada nije više iz vedroga padalo neba
Munja, nit' je tolìkô zvijezda repatih sjalo.
Zato su Rimske vojske Filìpi vidjeli dva put
490 Oružjem jednakijem gdje biju se između sebe.
Bozima po volji bješe, da dva put krvlju se našom
Gnoji Ematska zemlja i široka polja pod Hemom.
Doći će, ao čuda! vrijeme jednom, te ratar
Njivu u onoj zemlji krivuljastim orući plugom
495 Naći će izjedena od rđe hrapave koplja
Ili će motikom teškom o kacige udarat prazne
Te će se golemim kostma raskopavši grobove čudit.
Domaći očinski bozi i Romule ì mâjko Vesto,
Koja Etrurski Tibar i Rimski motriš Palátij,
500 Ovome junoši barem ne bran'te, da izbavi svijet,
Koji je propasti gotov! već dosta smo prolili krvi

480. Misle se kipovi bogova od bjelokosti i od mjedi.

481. „kralj je rijèkâ" Eridan (ili Pad) zato, što je on najveća rijeka u Italiji i mnoštvo manjih rijeka gornje Italije prima u sebe.

483. 484. t. j. u drobu žrtvovanih životinja pokazivale su se žilice, koje su zlo slutile (osobiti gatari — lat. haruspices — proricali su budućnost iz droba žrtvovanih životinja).

486. »u visokijem gradovma«, t. j. u gradovima. koji su bili na brežuljcima, kao na pr. Rim.

489—492. Filipi bijahu grad u južnoj Trakiji; pod njim su god. 42. prije Hrista bile dvije bitke u razmaku od 20 dana, u kojima su triumviri Antonije i Oktavijan pobijedili vojske Cesarovih ubojica Bruta i Kasija; iza prve bitke ubio se Kasije, iza druge Brut. Bili su se dakle Rimljani s Rimljanima. — Ematska zemlja, t. j. Makedonija (a dio Trakije, u kojoj bijaše grad Filipi, brojaše se u doba Rimske vlade Makedoniji), — Hem, t. j. Balkan (Stara Planina), gora u sjevernoj Trakiji. Pjesnik dakle hoće da kaže: Trakija se dva put gnojila Rimskom krvlju.

497. t. j. potomci će biti manji i slabiji od nas, kako smo i mi manji i slabiji od naših predaka; zato će se potomci čuditi golemim kostima naših suvremenika.

499. »Etrurski Tiber«, jer izvire u Etruriji; — Palatij je jedan od sedam brežuljaka Rimskih.

500. »junoši«, vidi bilješku 1. ekl., st. 42. Njemu barem ne branite, da svijet izbavi, kad ste nam uzeli Julija Cesara.

Poradi vjerolomstva Laòmedonovê Troje;
Već su nam nebeski dvori, o Cesare, zavidni za te,
Nezadovoljni, što trude tolìkî tebe trijùmfi;
505 Pravda je pom'ješana i krivda; tolìkî po sv'jetu
Rati, tolìkê vrste zločinstva; ne mari za plug
Niko, polja su pusta, jer odgnani su seljaci,
Srpi krivuljasti se u mače prekivaju tvrde.
Eufrat odovud rat, Germánija odonud sprema.
510 Susjedni vojuju gradi prelomivši med sobom vjeru.
Kleti je Mart po svemu svijetu mahnitati stao,
Kao kad ìz ogradê polete kola i stanu
Juriti trkalištem, badava nastoji vozač
Upravljat, konji ga vuku, nijesu pokorni uzdi.

Drugo pjevanje.

Pjesnik najprije zaziva u pomoć Bakha. Iza toga kaže, kako neko drveće samo raste, a oko nekoga treba čovjek da nastoji različnim načinima, kako treba zgodno zemljište izabrati za pojedina stabla. Onda prelazi na hvalu i slavu Italije, zemlje obilne svakim dobrom. Za tim govori, kako se može poznati valjanost kojega zemljišta. Onda prelazi na gajenje drveća uopće, osobito vinove loze, i kaže, kako treba odvraćati sve, što može mladim stablima škoditi; osobito se valja truditi oko vinove loze, sasma malo oko maslina, a ni malo oko šumskog drveća. Napokon hvali i uznosi pjesnik ratarski život.

O obrađivanju polja i zvjezdama do sad sam pjevo,
Sada ću pjevati tebe, o Bakhu, i šumsko ću s tobom
Drveće pjevat i plôd sporòraslê masline k tome.
Ovamo, Leneju, oče, — jer ovdje sve tvojih je dara
5 Puno, po tvojoj milòsti obìlatî jesenskim rodom
Vinograd buja i grožđe u kacama punim se pjeni, —

502. Rimljani su potomci Trojanaca, a negdašnji Trojanski kralj Laomedon bio je prevario bogove Posidona i Apolona, koji su mu gradili zid oko Troje, a pošto su posao svršili, ne htjede im trud i muku da plati; zato se bogovi srde i na Rimljane, potomke Trojanaca. Priča, koja je ovdje natuknuta, nalazi se u Homerovoj Ilijadi, pjev. 21, st. 441 i d.

504. t. j. što živiš među nama i slaviš trijumfe, koje pobjedama svojim zaslužuješ.

511—514. Žestina i naglost ratnoga boga Marta poredi se s kolima, koja se u trkalištu (cirkusu) natječu za nagradu.

2. Bakh nije bog samo vina i vinove loze, nego i uopće stabala i voća.

4. »ovdje«, t. j. u onome, o čemu ću sada pjevati.

8. t. j. gazi grožđe u kacama, kako se još i danas čini u Italiji.

Ovamo, Leneju oče, pristupi i skinuvši crevlje
Gole bedrice sa mnom u moštu u ovome moči.
Najprije kazati valja, da stabla trojako rastu:
10 Jedna nastaju sama od sebe bez ljudskoga rada
Te po poljima rastu širòko i oko rijeka
Zavojitih, na primjer topola i mekani siler,
Gipke žukve i vrbe bjelìčastê naličjem lišća;
Neka bacaju sjeme, i niču iz njega, na primjer
15 Visoki kesten i eskul od drveća najviši šumskog
Jupiterov i hrasti, oràkuli koji su Grkom.
Drugim iz izdanaka naraste čitava šuma,
Br'jestovima na primjer i trešnjama, tako i lovor
Raste na Parnasu niski u velikoj matere sjenki.
20 Priroda načine tê u početku je dala, i tako
Svakakva stabla i grmlje i gaji se sveti zelene.
Al' su i drügî, što putem iznàšlo je iskustvo svojim.
Neki mladice s nježnog odrezuje maternjeg stabla
Te ih u jamiće sadi, a neki zagrće zemljom
25 Grane i rasc'jepljene unákrst i šiljaste koce;
Neko drveće hoće, da pregnute mladice budu
I da ogranke žive u vlastitoj puštaju zemlji,
Neko bez kor'jenja može da bude, i najgornju granu
Rezač ne oklijeva da skine i u zemlju metne.
30 Pače iz opsječena iz panja — čudo je pravo —
Može masline kor'jen da potjera, iz drva suha.
Viđa se i to, gdje grane mijenjaju jednog se drva
Bez štete u grane drugog, i jabuke cijepljena rodi
Kruška, a na šljivi se crveni koštunjav drijenak.
35 Zato vam, ratari, učit valjade, kako se koja
Biljka gajiti ima i gajenjem divlja pitomit.
Zemlje nek zalud ne leže; zasaditi dobro će biti
Vinovom lozom Ismar, a maslinom veliki Taburn.
I ti, Mecene, pomoz' i početi posao svrši
40 Zajedno sa mnom, o diko i slavo u slavi mojoj

16. Iz šuštanja hrastova u Dodoni pogađale su sveštenice budućnost.

39—46. Pjesnik moli svoga dobrotvora Mecenu (Mecenata), da bude blag sudija njegovoj poeziji. — »jedri po širokom moru sa mnom«, t. j. sad se lačamo teška posla, kao da hoćemo zaploviti u more. — »pristupi... uvodom tebe«, t. j. ne ću da budem odveć opširan, nego ću odmah ući u samu stvar.

Po pravdi ponajveća, i jedri po širokom moru
Sa mnom; obuhvatit sve ja ne želim stisima mojim,
Ni da jezika sto i usta sto da imadem
I glas gvozden; pristupi i obalu najbližu dirni,
45 Polja nam nisu daleko; izmìšljotinama mučit
Ni okolíšênjem ne ću ni dugim uvodom tebe.
Koje drveće samo od sebe na svjetlost sv'jeta
Izlazi, neplodno je doduše, al' napredno, bujno,
Jer mu je prirodna snaga u zemlji, ali i ono,
50 Ako ga navrne ko il' u jamiće presadi meke,
Šumsku će narav izgubit i marljivo l' nastojo budeš,
Pokorno oblike će po tvojoj primati volji.
Takva i jalova drva, iz izdanaka što rastu
Biće, ali ih treba zasadit po prostranom polju,
55 Inače maternjeg stabla zasjenjuje lišće ga, granje,
Ne da mu snage da raste i suši ga, rodit kad hoće.
Ono drveće, što se iz bačenog sjemena diže,
Sporo raste i kasnim potomcima davaće hlada,
Voće mu izrađa se, jer nestaje pređašnjeg soka,
60 A na lozi je ružni greš, da kljuju ga ptice.
Trudit se dašto valja okò svîh tijeh drveta,
Sve ih u jamiće metat i s mnogim gajiti marom.
Masline napreduju iz panja, iz mladice loze,
Napredna Pafska je mrča, kad raste iz debele grane;
65 Tvrda iz mladice raste lijeska i golemi jasen
Raste i sjenasto drvo, što njime se ovjenčo Herkul,
Hrasti Haonskog Oca i visoka palma i jela,
Koja nezgode morske imade vidjeti jednoć.
Dobro je pricjepljivat na planiku hrapavu orah,
70 Neplodne platane nose na sebi jabuke krupne,
Kestenov na bukvi cvijet, a kruškov zna se bijeljet
Na jasenu, a svinje pod br'jestima hruskaju žirke.
Ima načina više za c'jepljenje, stavljanje pupa.
Drvetu na mjestu onom, kud iz kore izlaze oka

60. Rimljani su i vinovu lozu sadili mećući u zemlju jagode grožđa.
66. misli se topola, koje lišćem ovjenčao se Herkul, kad je Kerbera donio iz podzemnoga svijeta.
67. Haonski otac je Jupiter (vidi bilješku ekl. 9, st. 13); hrast je bio drvo njemu posvećeno.
68. t. j. od jele se grade lađe.

75 Liko probijajuć tanko, u samome ošču se uska
Načini cjepotina, u koju iz drveta drugog
Pupoljak metnu i čine, da sraste se sa likom sočnim;
Ili se na mjestu glatku ops'ječe deblo i klinma
Do srži rascijepi dubòko, pak se unutra
80 Udjenu mladice krepke, te za neko vr'jeme izraste
Golemo drvo i grane plodonosne spram neba pruža,
Sámo se novome lišću i voću tuđemu čudi.
Više vrsta imade brijestova krepkih i vrba,
Više lotosa vrsta imade i čempresa Idskih,
85 Masne masline sve nijesu obličja istog,
Orhada, radija ima i pausija s gorkijem mesom,
Jabuka različnih ima Alkìnoje, mladica istih
Krustumske, Sirijske kruške nijesu ni šakačke teške.
Ne visi ono isto o drveću našemu grožđe,
90 Što ga u Lesbosu beru sa Metimanske sa loze;
Ima Taskoga grožđa, Marèotskôg bijelog ima,
Ovome masna zemlja, a onome lakša se hoće;
Ima psitija, dobra navlàstito od grožđa suha,
Ima i oštri lagej, što slabi noge i veže
95 Jezik, — rumenika, precija još, a i tebe da slavim,
Retika, pjesmom? al' tî se s falérncem mjeriti nemoj.
Još je Amìnejskâ loza, od koje je najjače vino,
Njemu ustupa tmolac i vino kraljevsko fanac;

84. »lotos« znači ovdje bodljikav grm, što raste na obalama sjeverne Afrike, ima crvene jagode, dobre za jelo; učeno mu je lat. ime Zizyphus Lotus. To je lotos, koji se spominje u Homerovoj Odiseji, pjev. 9, st. 91 i d.

86. Ovdje se spominju tri različne vrste maslina.

87. Feački kralj Alkinoje imao je po pričanju Homerovu u Odiseji (pjev. 7, st. 112 i d.) prekrasan vrt i voćnjak.

88. »Crustumium«, grad u srednjoj Italiji (Rimu na sjeveroistoku).

90. Lesbos je ostrvo u sjevernom dijelu Egejskog mora; glavni mu je grad Metìmna, kod koga je rodilo izvrsno vino.

91. Tasos je također ostrvo u sjevernom dijelu Egejskoga mora blizu Tračke obale. »Mareotis« se zvalo jezero u donjem Egiptu, u kojega je okolini rodilo glasovito vino.

93—96. „psitija" i „lagej" su osobita Grčka vina, — „retika" je vino iz Retije, provincije Rimske, koja je obuhvatala današnju sjevernu Lombardiju i Tirol, — »falernac« je najbolje Italsko vino, koje je rodilo na brežuljku Falernu u Kampaniji.

97—98. Amineja je predjel u zemlji, koja se zvala „Picenum" (u srednjoj Italiji na obali Jadranskog mora), — »tmolac«, vidi Tmol u bilješki pjev. 1, st. 56, — »fanac«, vino prozvano po brdu »Phanai« na ostrvu Hiosu (u Egejskom moru).

Ima i Argoska loza, — ni durašnošću se vina
100 Ne može takmiti s njom ni obílnošću grožđa ni jedna.
Bozima draga, Rodska o lozo, za zasladu dobra,
Ne ću ni tebe preskočit, ni tebe, velikih grozda
Bumaste. Ali kolìkô iménâ ima i vrsta,
Tome nit' ima broja nit' može se brojem izreći,
105 Ko bi ga znati htio, nek nastoji saznat, koliko
Ima u Libijskoj ravni pijeska, što Zefir ga vitla,
Ili koliko Jonskih na obalu dolazi vala
Onda, kad žestoki Eur na brodove zna se oborit.
Ne može svaka zemlja donositi svakoga ploda.
110 Vrbe uz potoke rastu, kod blatnijeh močvara johe,
Neplodni jaseni rastu na kämenitim na brdma,
Najbolje dižu se mrče na žalima, Bakhu su mili
Otvoreni brežuljci, a tisima studeni sjever.
Pogledaj zemlju, gdje je obrađuju žitelji skrajnji,
115 Istok, gdje Arapi žive, gdje šarani žive Gelóni:
Razne su postojbine drvetima. Indija samo
Crni abonos daje, a tamjanov grmen Sabejci.
Čemu da spominjem drvo mirisavo, koje se znoji
Balsamom, čemu l' bobe akànta zelenog vazda?
120 Čemu Etìopskê gaje, što mekom se vunom bijele?
Čemu Sere, što pređu tanúšnu skidaju s lišća?
Čemu Indijske luge, Okèanu koji su blizu
Na kraj lûka zemaljskog, u kojima luzima str'jele
Nikakve ne mogu vrh nadvisiti najgornji stablu?
125 A vješt narod je onaj, kad uzme tulac, da str'jelja!
Medija jabukom rodi dobrosretnjom kisela soka
Ì dugo trajućeg teka, od koje pomoći bolje
Nema, maćeha ljuta kad otrovnu napuni čašu
Ì trâve pomiješa i riječi hude dodade;
130 Nema pomoći bolje, da otrov se izbaci crni.

103. »bumast«, nekakvo bujno grožđe; riječ je Grčka i znači: kravlje vime.

112. »Bakhu«, t. j. vinovoj lozi.

115. »šarani« Geloni, t. j. koji se tetoviraju.

120. »mekom vunom«, t. j. pamukom.

121. Sari su nekakav narod u Indiji, za koje se mislilo da svilu skidaju s lišća, po kojemu je svilene bube razvijaju.

126. »jabukom dobrosretnjom«, t. j. nekim limunom, koji može pomoći čovjeku od otrova.

Drvo je veliko to i veoma na lovor nalik
I lovor pravi, da drukčij' daleko ne prosipa miris,
Lišće mu ne miče se od nikakvog vjetra, a cvijet
Osobito je čvrst, iz usta rđavi zadah
135 Međani čiste njim i liječe sipljive starce.
Ali ni Medska zemlja, u kojoj je šuma množina,
Ni Gang krasni ni Hërm zlatonosni mutni ni Baktra,
Indija, a ni Panhaja sa pjeskuljam' tamjana punim ,—
Sve to se u slavi mjerit sa Italskom ne može zemljom.
140 Bikovi, vatru što siplju iz nozdara, orali nisu
Italsku zemlju, da strašne aždaje ne posiju zubi,
Niti zastršiše šljemi ni junačka koplja ko usjev,
Već se prosulo po njoj i obilje žita i vino
Masičko, masline k tome i napredne stoke je puna.
145 Ovdje visoki ubojni konj po poljima trči,
Ondje goveda b'jela i žrtveni bikovi velji
Kupaju se u svetoj u tvojoj, Klitumne, vodi
I često trijumfe Rimske do hramova vode božanskih.
Ovdje je proljeće vječno, i preko reda su topli
150 Mjeseci; ovce su sjanjne po dva put, drveće dva put
Rodi. Tigrova ljutih ni bijesnog lavskoga skota
Nema, nit' nalijep vara jadnike, što trgaju trave,
Ljuskava guja po zemlji u golemih ne juri kruzih
Niti se motajući u takovo savija klupko.

132. t. j. svako bi drvo to držao za lovor, da mu nije miris različan od lovorova.

138. Panhaja je izmišljeno ostrvo blizu Arabije puno tamjana.

140—142. Pjesnik hoće da kaže: Italija nije manje plodna i obilna negoli je Kolhida (t. j. zemlja na sjeveroistočnoj obali Crnoga mora, gdje je Jason nekad ukrotio vatrene bikove i orao na njima te u zemlju posijao zmajevske zube, iz kojih su iznikli oružani vojnici, koji su se poklali među sobom; vidi o tome opširno u Ovida, Metamorf. pjev. 7, st. 100 i d.), a opet nema u njoj onakih strahota, kakove su bile u Kolhidi.

146—148. Klitumn je rijeka u Umbriji, na koje su obalama bijela goveda, među njima i veliki bikovi, koji su se upotrebljavali za žrtve pri trijumfu Rimskih imperatora; takove za žrtvu određene bikove vodili bi pred kolima trijumfatora na Kapitol, gdje su bili hramovi bogova (to se u st. 148 kaže, kao da bikovi vode trijumf), i tamo bi ih žrtvovali Jupiteru.

149. 150. »preko reda su topli mjeseci«, t. j. u Italiji je lijepo toplo i u onim mjesecima, kad je u drugim zemljama stüdên.

151—154. U Italiji nema onako strašnih životinja, kakove su tigri i lavovi; nema otrovnih trava (na pr. nalijepa), — t. j. upravo ih ima, ali manje nego u drugim zemljama; tako isto manje ima u Italiji zmija i manje su strašne nego drugdje (»u takovo klupko«, t. j. kao u drugim zemljama).

155 K tome varoši slavne tolìkê i građe mučne,
Tòlikî sagrađeni na hridima strmijem gradi
I rijeke, što teku pod zidovima starìnskîm.
Što da spominjem more odozgo i more odozdo?
Ili tolìkâ jezèra, il' golemi Lariju, tebe,
160 Ili Benače, tebe, što ljuljaš se, ujiš ko more?
Treba li pristaništa da navodim, nasipe treba l'
Lukrinske, more gdje gnjevno veoma huči, gdje vali
Kršeć se urnebes stoji daleko Julijske luke
I gdje Tirensko more u jezero ulazi Avern?
165 Mnoštvo se srebra u zemlji nalazi u toj i k tome
Žile mjedene rude i obilje veliko zlata.
Žestoki tu su junaci; Sabelce je ona i Marse
Rodila, navikle zlu Ligúrce, kopljonosne Volske,
Marije, slavne Kamìle i Decije i Scipióne,
170 Ratnike tvrde je dala i tebe, Cesare velji,
Koji si pobjednik sada na kraju Azije tamo
I nejunačke Inde od kula odbijaš Rimskih.
Zdravo, Saturnova zemljo, junaka i plodova majko
Velika, stvari hoću starinske slave kazivat
175 I umijeća otvorit usudiv se izvore svete
Pjesmu Askarsku pjevam, a gradi me slušaju Rimski.
Ovdje je mjesto govorit o naravi, snazi, o boji
Zemljišta, čime li koje po svojoj naravi plodi.
Gdje su uporne zemlje i škrti brežuljci i glina
180 Mršava, trnjana polja sa šljunkom, — vesela hoće
Durašna Paladina da raste maslina tamo.
Divlja maslina to dokazuje, koja na zemlji

159. Larij (Larius), jezero u sjevernoj Italiji, danas Lago di Como.
160. Benak (Benacus), jezero u sjevernoj Italiji, danas Lago di Garda.
161—164. Lukrin i Avern su dva jezera u Kampaniji; njih je Oktavijan Cesar bio sastavio i tako načinio luku za ratne brodove, koja se po njemu zvala »Julijeva« (portus Iulius); on ju je od sile morskih valova utvrdio nasipima.
171. »na kraju Azije«; pobijedivši Oktavijan Cesar god. 31. (prije Hrista) Antonija i Kleopatru, pođe u Aziju do Eufrata, da uredi tamošnje odnošaje.
172. »nejunačke Inde«, t. j. Azijske narode, koji su pomagali Antoniju. — »od kula Rimskih«, t. j. od Rima; rat Antonijev i njegovih saveznika protiv Oktavijana Cesara shvaća se kao rat protiv Rima.
173. Saturnova zemlja je Italija, gdje je Saturn nekad vladao.
175. „otvorit usudiv se izvore svete", t. j. izvore poezije, — jer prije Vergila ni jedan Rimski pjesnik nije pjevao pjesme o seoskom gospodarstvu.
176. »pjesmu Askarsku pjevam«, t. j. pjevam kao Hesiod; vidi bilješku ekl. 6, st. 70. — »gradi Rimski«, t. j. Italija.

Takvoj u vëlikê raste i sipa jagode na tle.
Koja li zemlja je masna i ima ugodne vlage,
185 Gdje je množina trave i gdje je berićetno polje,
Kakvo u dolinama med brdima vidjeti često
Možemo; potoci ondje niz vrleti teku odozgo
I mulj plodonosni nose, il' gdje je polje, što na jug
Gleda, a bujad je po njem krivuljastim pluzima mrska,
190 Onamo nekad će loze veoma krepke ti rasti
Obilne Bakhovim darom; na takvom zemljištu rodi
Grožđe i vino, što ga iz tasova lijemo zlatnih
Bogom u širokih zdjelah prikazujuć drob, što se puši,
Debeli kada Tirénac u trubu bjelokosnu puhne.
195 Ako li voliji si, da goveda držiš i telad
Ili jagnjad il' koze, što sadove znadu da brste,
A ti dalekog potraž' Tarènta dole il' polja,
Što ih je Mantua jadna izgubila, gdje uz rijeku
Snježani labudovi po tratini pasu, — ni vode
200 Bistre stadima tamo nedostati ne će ni trave,
I kolìkô stoka popase u duge dane
Tòliko u kratku noć i hladnu nadomjesti rosa.
Koja je zemlja crna i masna, kad lemeš je reže,
Koja je k tome i sipka (jer zato je prašimo oruć), —
205 Za žito najbolja ta je; sa drukčijeg zemljišta ne ćeš
Punija vidjeti kola da odvoze volovi spori;
Takva je također zemlja, što srdit je iskrči ratar
I šumu isiječe nekorisnu godina mnogo,
S panjima iz dubine iščupa domove davne
210 Ptîcâ; ostaviv one gnijezda u vis se dižu,
A polje sirovo zasja, kad lemeš se utisne u njga.
Ako je jalova zemlja šljunkovita na polju strmu,
Jedva će kasiju nisku i rüzmarin pčelama davat.
Gdje je tofova zemlja i škrbava glina, što crne
215 Izgrizoše je guje, na takovu zemljištu samo
Hrane je slatke za zmije i zavojitijeh rupa.

192—194. misle se žrtve; Tirence ili Etrurce upotrebljavahu Rimljani kod žrtava za pomoćnike, a jedan između poslova takovih pomoćnika bijaše trubiti; — »debeli Tirenac«, t. j. pomažući kod žrtava ima priliku često dobro se najesti i napiti.

198. vidi bilješku ekl. 9, st. 27—30.

214. »tofova zemlja« t. j. tof, lat. tophus, njem. Tuff, Tuffstein, franc. tuf, pierre de tuf.

Koja tanahnu maglu i paru, što penje se u vis,
Pušta te upija vlagu i vraća iz sebe, kad hoće,
Koja se svagda zeleni i od'jeva svojom se travom
220 I ne oštrpkuje gvožđe ni jetkom kvari ga rđom, —
Takva će zemlja ti br'jeste obvijati naprednom lozom,
Ona je uljem rodna, i težeć je vidjećeš, da je
Za stoku zgodna, i lako da lemeš je kučasti reže.
Takva je zemlja ona, što Kapua bogata ore
225 I kraj uz Vesev, uz Klanij, štetočinju puste Acèrê.
Sada ću reći, kako raspoznati koju ćeš zemlju.
Hoćeš li znati, je l' zemlja rijetka il' odviše gusta
(Prva je za žito dobra, a ova druga za vino,
Gusta Cereri većma, a r'jetka prija Lijéju),
230 Mjesto odaberi zgodno i dâj iskopat dubòko
Jamu u čvrstoj zemlji, a onda u jamu natrag
Zemlju saspider svu i nogama ozgor poravni;
Ne bude l' jama puna, rijetka je zemlja i bolja
Zà stoku, zä lozu rodnu; a ne uđe l' u mjesto svoje
235 Zemlja i ostane nešto je još, a jama je puna,
Gusta je zemlja, i tvrde očekuj grude i masne
Humčice brázdâ, te s jakim obrađuj volima njivu.
Zemlja slana i ona, što ljudi zovu je gorkom,
Neplodna je i ne će od oranja da se umekša,
240 Ne će da Bakhov rod održi ni voću imena;
Možeš je poznat ovako: sa čađavog tavana skini
Cjedilo od t'jeska nalik na košaru od gustih šiba,
One zločeste zemlje natrpaj do vrha i oblij
Slatkom iz izvora vodom, — što ima vode, sva dašto
245 Probiće i krupne kapi kroz šibljike one će kapat;
Têk će siguran znak dat, i nemilim okusom gorkost
Usta će onih iskrivit, što budu okusit htjeli.
Koja li zemlja je masna, raspoznat se može ovako:
Ako je premećemo u rukama, smrvit se ne će,
250 Nego se za prste l'jepi, ko njima je hvata, ko smola.

224. Kapua i Acera su gradovi u Kampaniji; blizu ovoga drugoga grada tecijaše rijeka Klanij, koja se često razlivaše i plavljaše Aceru i tako joj činjaše štetu; Vesev je isto što Vesuv, poznato vatrometno brdo u Kampaniji.

240. t. j. loza i voćke izrađaju se u takvoj zemlji, prelaze u druge vrste i tako gube svoja imena.

241. »sa čađavog tavana«, gospodarske sprave čuvahu se na tavanu, da im ne naudi vlaga.

U vlažnoj zemlji je trava visočija, više, no treba,
U njoj sve buja. Ej nemao ja preberićetne zemlje,
I ne pokazala jakost pregolemu kod prvog klasja!
Teška i laka zemlja težinom se odaje svojom
255 Sama. Očima lako razaznati crnu je zemlju
I drugu svaku boju. A stûdên je li u zemlji
Kleta, saznat je teško. Pokazuju znakove tome
Škodljivi tisovi katkad i borovi, bršljani crni.
Sve to na um kad uzmeš, valjade ti, pred što ćeš sadit,
260 Mnogo vremena prije raskopati veliki brijeg
I grude prevrnute okrenut na sjevernu stranu,
Pred što ćeš naprednu lozu usaditi. Najbolja od svih
Sipka je zemlja, nasporuju nju i vjetri i mrazi
I jaki kopač, kad stane da razd'jeljke kopa i praši.
265 Ljudi, koji su vični da staraju se okò sveg,
Najprije potraže mjesto za rastilo drva i drugo
Iste zemlje, u koje prenèšće skoro se u red,
Da bi se mladice brzo priučile materi novoj.
K tome na kori oni naznačuju položaj neba,
270 Svaku da mladicu stave onako, kako je bila,
Otkle je južnu žegu podnosila leđa okrenuv
Sjeveru. Takva je navike moć u mlađahno doba.
Najprije gledati imaš, je l' bolje lozu na br'jegu
Ili u ravni posadit. Omeđio ako si masno
275 Polje, na gusto sadi, obìlato vina će biti, —
Ako si strmac il' brijeg, što lako se diže, raširuj
Redove, a drveta što točnije neka u redu
Stoje i něk se puti sijeku i med sobom slažu.
Kao u velikom ratu kad razvije legija duga
280 Svoje kohòrte i vojska na širokom na polju stoji,
Redovi čekaju bojni i oružje sjajno se blista

252. 253. Takve zemlje, t. j. vlažne, niko neka ne želi; na njoj iz početka sve odviše buja, a poslije malo je roda.

258. „škodljivi tisovi"; držalo se, da su jagode drveta toga otrovne.

269—272. Valjani vinogradari na kori presada urežu kakav znak, da se zna, kojom je stranom bila koja okrenuta jugu i sjeveru, i tako ih presaduju; škodilo bi presadama, da u novoj zemlji budu drukčije okrenute: takva je moć navike.

276. »ako si strmac il' brijeg«, t. j. omeđio.

279. legija je odio Rimske vojske po od 3 do 6 hiljada momaka (u različna vremena bio je različan broj); legija se raspadala u 10 kohorta.

Po svem polju daleko, otvorila jošte se nije
Strašna bitka, a sumnjajuć Mart med vojskama stupa:
Tako razmaci pútâ nek svuda jednaki budu,
285 I to ne zato, da pogled besposlenu čovjeku godi,
Nego jer drukčije zemlja razd'jeliti jednako ne će
Snagu, i grane ne će raširiti moći se u zrak.
Možda ćeš pitat, kolìkê dubljine da jamići budu?
Ja bih sadio lozu i u jamić podosta plitki.
290 Ali duboko treba ukopat u zemlju drvo,
Eskul navlastito, koji u nebeske visine glavom
Koliko doseže, tol'ko do Tartara žile mu idu,
Ne će ga nikakva bura ni vjetar ni kiša oborit,
Već on nepomičan stoji i vjekujuć v'jekove mnoge
295 Dočeka unuke mnoge i durašno stoljeća živi.
Tada je jak i grane široke pruža ko ruke
Tamo i amo i prostrani sjen u sredini drži.
Neka ti vinograd se na zapadnu ne pruža stranu,
Među lozama l'jesku ne sadi, nemoj za prisad
300 Mladice najgornje trgat ni navrte stablu sa vrha
(Tako je milo tlo!), ne odrezuj kalame nožem
Tupim i maslinu u panj od divljake navrtat nemoj,
Jer kod nepažnje pastírâ dogoditi može se oganj,
Koji se najprije krije pod debelom korom, izà tog
305 Obujmi deblo, a tad se u visoko uzvije lišće,
Praska do neba stoji golèma, pobjednik za tim
Oganj u grane uđe i širi se gore u vrhu
U plamen vinograd cio ogrnuvši, gustog ko smola
Dima je pun i goni oblačinu do neba crnu,
310 Osobito odozgo drvetima ako u vrške
Uđe vihor i stane da plamen valja, gomìlâ.
Po tom boluje drvo od panja i ne može više,

283. »sumnjajuć Mart med vojskama stupa«, t. j. ne zna se, kad će se početi boj i s koje strane.

291. 292. Ovdje je pretjerao pjesnik sa svojom hiperbolom, kao da mi rečemo: od neba do pakla; ista je hiperbola i u Eneidi 4. pjev., st. 445. 446.

301. »tako je milo tlo«, t. j. mladice, koje su bliže zemlji, sočnije su nego one gornje; — nož, kojim odrezuješ kalame, neka je oštar, jer tupim se nožem pozljeđuje drvo i kora.

303. Pastiri su u razmacima, o kojima se govori u stihovima 277—287, znali ložiti vatru, da se ogriju ili da što skuhaju, — a divlje masline lako se mogu zapaliti, pa eto onda nesreće.

Ako pos'ječe se, rasti, zelenjet već pri dnu se ne će,
Tako ostaje s gorkim nekorisna divljaka lišćem.
315 Nikog za pametna ne drž' za svjetnika, ko bi ti reko,
Hladnu kopati zemlju da treba, Borej kad duše;
Zemlju kad stiskuje zima tad mrazom, i mladica kad se
Ukapa, kor'jenu ne da ozeblu sa zemljom se srasti.
Najbolje sadit je loze, kad dođe proljeće sjajno.
320 I ptica vraća se b'jela, što mrska je gujama dugim,
Ili u jesenske prve u mrazove, ljeto kad prođe,
A sunce žestoko nije sa konjma još dostiglo zimu.
Međer proljeće prija i lišću sadóvâ i šûmâ,
Zemlja u proljeće buja i sjeme plodonosno ište.
325 Tada svemogući Otac s berićetnim kišama Eter
Supruzi radosnoj slazi u krilo i združiv se velik
S velikim t'jelom čini, da plodi sve, — ševarici
Besputni razl'ježu se jasnogrlih pjevanjem ptica,
U dane gdjekoje tada i stoka je ljubavi željna,
330 Klijaju plodna polja i Zefira lahoru toplom
Njive otkrivaju njedra, množina svud blage je vlage;
Klice se sigurno novom usuđuju povjerit suncu,
Loza se južnog vjetra ne boji, da će se dići,
Ni da će žestoki sjever sabijati po nebu kiše,
335 Nego pupoljke pušta i pomalo razvija lišće.
U doba ono, kad bješe početak rastućeg sv'jeta,
Rekao ja bih, da nisu drugačije sjali se dani,
Nit' je drukčiji bio razvitak, — proljeće bješe,
Proljeće po svem svijetu bez duhanja hladnoga Eura.
340 Stoka kad ugleda dan, i zemaljsko kad pokoljenje
Ljúdî pomoli glavu na neobrađenim poljma,
Zvjerad kad stavljena je u dubrave, na nebo zv'jezde.
I nježne biljke ne bi podnositi nevolja mogle
Sadašnjih, odmor da nije tolìkî med zimom i ljetom

320. bijela ptica, — misli se roda, koja guje hvata i ždere.

322. Sunce se vozi na svojim konjima po nebu; to se osobito vidi u Ovidovim Metamorfozama na početku 2. pjevanja.

325. eter (aether) znači upravo: gornji, čistiji uzduh, a ovdje znači nebo i Jupitera, koji je bog nebesa. Pjesnik hoće da kaže: u proljeće se Jupiter združuje sa svojom suprugom (a to je zemlja), t. j. proljetne kiše, koje dolaze s neba, oplođuju zemlju.

333. 334. U proljeće nije običan ni južni ni sjeverni vjetar.

344. Proljeće čini odmor među zimskom studeni i među ljetnom vrućinom.

345 I nebo blago zemlju da ne krijepi tolìkô.
Kad u ostalom uzmeš da mladice na polju sadiš,
Posipaj masnim ih gnojem i pomnjivo pokrivaj zemljom,
Kamen još šupljikast valja ukapat i hrapave školjke,
Skroz bo će voda probijat i tanahni zrak se provlačit,
350 Pa će bujati bilje životom. Bilo je ljudi,
Koji su kamenjem zemlju pokrivali i teškim crepljem,
Obrana je i jedno i drugo, kada se kiša
Razlije, i Pas ljetni kad cijepa zemljište žedno.
Kada su položene već mladice, prašiti češće
355 Okolo kor'jenja treba i mahati motikom čvrstom
Ili zabadajuć lemeš u zemljište orati treba
Skrećuć sad amo, sad tamo med lozama nehoćke vole.
Treba i motke glatke da pristavljaš i pritke treba
Ostrugane i koce od jasena, sošice jake,
360 Da ih se loze drže te mogu prkosit vjetrom
Pa da se postupice brijestima penju do vrha.
Dok je loza još mlada i prvom kada ulìstâ,
Štedi nježno joj lišće, i mladica veselo u vis
Dok se slobodno pruža bez smetnje po čistome zraku,
365 Ne treba lišće još kosijerom rezat, već gipkim
Rukama trgat se ima i gdješto otkinut samo.
Al' kad joj deblo ojača i br'jeste obujmivši u vis
Uziđe, trgaj tad lišće i grane nožem okresuj,
Kog se bojahu prije, — vrijeme tada je istom
370 Strog gospodar da budeš, da grane obrezuješ bujne.
Plotove valja plesti i stoke kroz njih ne puštat,
Navlaš dok lišće je nježno i ne može zlu odol'jevat;
Ne samo ljuta zima i žarko sunce, već jošte
Udilj gledaju lišće tamaniti bivoli šumski,
375 Lakome srne, a bršte i ovce i pohlepne krave.
Ne škodi lišću stüdên toliko i ukrućen b'jeli

348. kamen šupljikast je na pr. plavac (plovućac).

353. Päs je zvijezda, o kojoj vidi bilješku 1. pjev., st. 218; ovdje se misli vrijeme najvećih vrućina (kad se Pas ili Sirije opet pomoli).

354—357. Zemlju oko mladica treba prašiti motikom, — gdje su veliki razmaci među lozama, tamo se taj posao može činiti i orući.

358—361. U vinogradima su se sadili brijestovi, da se po njima loze mogu penjati u vis, a da bi se to lozama omogućilo, trebalo je između njih i brijestova pozabadati pritke i kolje.

Mraz ni pripeka teška, kad upre o litice suhe,
Kòliko stoka mu škoditi zna i otrovni tvrdi
Zub i brazgotina na deblu, kud zûb je nagrize
380 Zato se Bakhu na svim oltarima žrtvuje jarac,
Otud na pozornici starìnskê nastaše igre,
Pjesnikom Tesejevi potomci stavljahu dare
Po selih, raskrsnicah i veseli uz čaše znahu
Skakat na livadah mekih po namazanom mijehu
385 Tako i narod iz Troje seljaci Ausonski znadu
Šalu i razuzdan smijeh da zbijaju pjesmama prostim,
Iz kore uzimaju izdubene grdobne maske,
Pjevajuć veselo tebe zazivaju, Bakhu, i tvoje
Obraze gibljive znadu o visoke omare vješat.
390 Zato su vinogradi obilati mnogijem grožđem,
Puni su ugnuti doli i duboke uvale grožđa;
Stoga djedovske pjesme u hvalu i slavu Bakhu,
Kako je dostojno, pojmo, kudgöd on lijepu glavu
Okrene, te mu zdjele prikazujmo, a i kolače,
395 Žrtvenog jarca doveď mo k oltarma držeći ga za rog
I drob vrtimo masni nad ognjem na ljeskovu ražnju.

Još oko gojenja loze imade osobit poso,
Kojemu nikad nema svršetka, jer godine svake
Zemljište brazditi tri put i četiri puta se ima
400 I okrenuvši budak razbijat grude i lišće
Trgat po vinogradu. U krugu se ratarski posli
Vraćaju, godina se kolomijom okreće istom.
Onda već, kada kasno sa loze otpada lišće
I sjever hladni kad skine drvetima ljëpotu njihnu,

380—384. Jarac je neprijatelj loze (jer je rado brsti), zato su ga stari Atenjani žrtvovali Bakhu, a iz tih žrtava i iz igara s njima skopčanih razvila se tragedija i komedija. Najstariji su pjesnici po selima i raskrsnicama postavljali svoje posve primitivne pozornice, i na njima prikazivali svoje predstave; koji je pjesnik dobro zabavio narod (Tesejeve potomke, t. j. Atenjane), dobio bi za nagradu jarca. A i sam je narod pio, igrao i veselio se; osobito je bilo u običaju iz kože žrtvovanog jarca načiniti mijeh, pa ga napuniti vinom i izvana ga namazati uljem; ko bi na tome mijehu mogao jednom nogom skakati, a da ne padne, dobio bi i mijeh i vino; mnogi bi to probali, ali bi odmah pali, a drugi bi se slatko smijali.

385. »narod iz Troje seljaci Ausonski«, t. j. Italski seljaci, Italski narod, koji je potekao od starih Trojanaca.

389. »obraze gibljive«, t. j. kojima vjetar njiše i okreće ih na sve strane; bili su od voska. U st. 393 kaže se tome: lijepa glava.

394. »zdjele«, t. j. pune svakojakog voća.

405 Marljivi misli seljak, što na godinu će radit,
I krivuljastim on kosijerom Saturnovim lozu
Prigleda golu i kreše i režući daje joj oblik.
Prvi kopaj i prvi odvozi otpalo granje
Te ga pali, i prvi u domu pripremaj kolje,
410 Posljednji budi u berbi. Sjenovite dva put su loze,
Dva put usjeve korov i guste pokriva drača;
Težak je posao jedan i drugi, — golema polja
Hvali, al' mâlô obrađuj. Stabaljike koštrike oštre
Po šumi treba sjeći, po obalah potočnu trsku,
415 I neobrađen vrbljak seljaku zadaje posla.
Već su vezane loze, već drveću ne treba kos'jer,
Seljak pri kraju već pjeva, uredio redove da je,
Al' još zemlja nek nije na miru, prašit je treba,
Jupitera se valja i zrelome bojati grožđu.
420 A oko maslina trudbe nejmade, krivuljasti njima
Kosijer potreban nije ni motika jaka, u zemlji
Pošto već pustiše kor'jen i podnose svako vrijeme,
Dosta im sama je zemlja, kad kukasti budak je lomi,
Ako još lemeš, i vlagu i teške plodove daje.
425 Maslinu dakle masnu i Mirki prijatnu sadi.
Isto tako i voćke, kad osjete, da im je deblo
Jako i svoju da snagu imadu, brzo se u vis
K zvjezdama dižu, i naše već pomoći ne treba njima.
Tako i drveće šumsko, na kojem ptice se gn'jezde,
430 Rodno bez ljudskog je truda i bobica crvenih puno.
Kosi se zanovijet, planina visoka sama
Lučeve daje, te gore po noći i sipaju svjetlost.
Pa zar da ne sade ljudi, ne goje takva drveta?
Što da spominjem veća? Od vrba i žukava niskih
435 Ili za stoku lišće imamo il' sjën za pastire
Ili za njive plot il' za pčele medenu pašu.

406. »kosijerom Saturnovim«, t. j. kosijerom, koji je nalik na kosijer boga Saturna, a taj je bog bio zaštitnik vinogradarstva i voćarstva, zato su ga prikazivali s kosijerom u ruci.

415. t. j. siječe s vrba tanke šibljike, koje mu trebaju za vezanje loza.

419. »Jupitera se valja bojati«, t. j. da ne pobije vinograd tučom.

425. »Mirka«, t. j. boginja mira, lat. Pax; prikazivali su je s maslinom u ruci.

433. Taj stih ne će biti od Vergila, već ga je kasnije neko umetnuo: u stihovima 429—432 govori pjesnik o šumskim drvetima, kojima ne treba ljudske njege i brige, a ovdje nagovara ljude, da ih sade i goje.

Godi na Kitorskom brdu lelìjânje šimšira gledat,
Lugove Naričke smole i zemljišta gledati godi,
Kojih ne razbija budak, ne nastoje ljudi okò njîh.
440 Pa i neplodne one na vrhu Kaukasa šume,
Koje žestoki vjetri neprestano krše i ruše,
Koriste kako koja i one, omaru daju,
Za lađe valjano drvo, za gradnje čemprese, kedre,
Otud djeljaju spice seljaci i pločaste točke
445 Za kola, prostrane kilje u brodove otuda meću.
Vrbe prućice daju, brijestovi lišće, a mrča
Kopljače jake daje, za ostale naprave bojne
Dobar je drijen, a svija se tis u Iturske lûke.
Glatke se lipe i šimšir dlijetom strugati mogu,
450 Gvožđem oštrim se dubu i oblik dobivaju kakav.
Lagana joha u Pad rijeku puštena plovi
Pò naglîm njegovim valma, a rojevi pčela se kriju
U kori gdjegod šupljoj i čestvine kvarne u duplji.
Je l' dar donio Bakhov što dostojno spomena takvog?
455 I zločinstva od Bakha iziđoše; on je Kentàvre
Mahnite usmrtio, međù njima Reta i Fola,
Hileja, Làpitima što pr'jećaše velikim vrčem.
Znadu l' seljaci, što dobra imadu, sretni su vrlo!
Neprijateljica boja veoma pravedna zemlja
460 Sipa na polja im sve, što treba za život im laki.

437. Kitor je brdo u sjeverozapadnoj Maloj Aziji (upravo u Paflagoniji).

438. Narika je grad u srednjoj Grčkoj u zemlji Opuntskih Lokrana, koji su u donjoj Italiji osnovali naseobinu, u kojoj je bilo mnogo lugova (valjada omorikovih), a u njima mnogo dobre smole.

446. Brijestovo lišće davalo se stoci za hranu.

448. Iturci (Ituraei) su bili nekakvo arapsko pleme u zemlji iza Jordana; bili su strijelci na glasu, zato je ovdje »Iturski« ukrasni epitet; vidi ekl. 9, st. 13 i ekl. 10, st. 59.

451. Od johova drveta gradili su se čamci.

454—457. Malo je čudno, što pjesnik, koji u ovome pjevanju mnogo i lijepo govori o vinogradarstvu, sad kaže, da šume mnogo više vrijede nego vinogradi, da je Bakhov dar, t. j. vino, uzrok mnogome zlu na svijetu. Ali opet ne će pravo imati oni, koji drže, da ovi stihovi ne potječu od Vergila. Za primjer, kako vino mnogo zla čini, uzima pjesnik svađu i boj Kentaura s Lapitima; o tome obilno pjeva Ovid u Metamorfozama pjev. 12, st. 210 i d.

459. Zemlja je neprijateljica boja, jer gdje se bojevi vode, ne može zemlja da rodi; — ona je i veoma pravedna, jer obilno vraća ono, što se u nju posije ili posadi.

Ako u jutru visoki dvor sa gizdavim vratma
Ne sipa golemim valom po domu svem pokloníke,
Lakomo ako ne glede na dovratke, koji su krasnom
Kornjačom obloženi, na ćilime utkane zlatom
465 I na Efirsko suđe, i Asirskom ako se bojom
Ne maže bijela vuna i kasijom ne kvari ulje,
Siguran imaju mir, bez lukavstva život i dobra
Različnog pun i žive na širokim dokolni poljma.
Ne fali njima spîljâ, jezérâ živih i Tempe
470 Hladne, goveđe rike, pod drvetom slatkog drijèma,
Niti pašnjáci im fale ni ležaji zv'jerja ni momčad
U svakom ustrajna poslu i dovoljna malijem čimgod;
Svetinje kod njih se štuju i oci, — Justìcija kod njih
Posljednjih boravljaše, kad htjede sa zemlje da ode.
475 Premile meni Muze, veoma kojeno ljubim,
Kojim prikazujem žrtve, nek blago usliše mene
I nek uče me, kako zvijezde se po nebu kreću,
Kako se događa to, da pomrči sunce i mjesec,
Otkle je trešnja zemlje i bujanje debelog mora,
480 Što sad na obalu prodre, a sada ustupa natrag,
U Okèanu zašto tolìko se žuri okupat
Zimsko sunce, i što je, što kasne ustavlja noći; —
Ako okolo srca ne dopusti hladna mi krvca
Područja prirode tâ da mogu opisat, al' polja
485 I u dolima plavne rijeke nek mene vesèlê,
Beslavan šume nek ljubim i potoke. O gdje je Sperhej
S poljima svojim i Tajget, po kojemu Lakenke djeve

461—468. Ratari ne poznaju raskoša, kakav je u bogataša i velikaša po gradovima, ali zato žive u miru i zadovoljstvu. — 461. 462. Kuće velikaša bile su u jutru pune niže čeljadi, koja je dolazila pokloniti im se i pozdraviti ih. — 463. »ako ne glede«, t. j. ratari i ne žele imati isto takve dovratke. — 465. Efira je drugo ime gradu Korintu. Asirska boja je grimiz. — 466. Da bi ulje, kojim su se mazali bogataši, bilo mirisavo, miješali su ga s korom od biljke »kasije«, a seljaci su se mazali nemiješanim uljem.

469. „ne fali njima . . . Tempe", t. j. ubavih dolina, onakovih, kao što je Tempa u Tesaliji.

473. Justicija, t. j. boginja pravde i morala.

481. 482. t. j. zašto su zimi dani kratki (onda se sunce žuri, da zađe u Okean i u njemu se kupa), zašto li su ljeti noći kratke (t. j. kasno, sporo dolaze).

483. 484. t. j. ako mi krv nije dosta topla te poradi toga nemam onakog uma, da mogu . . .

486. Sperhej je rijeka u Tesaliji.

487. Lakenke, t. j. Lakedemonke, Spartanke.

Slave Bakha! — i ko bi u uvale hladne me Hemske
Odnio ì stavio u debelu sjenku me granja!
490 Blago čovjeku onom, upoznati kome je dano
Uzroke sv'jeta, te svaki je strah i neumoljivu sudbu
Pod noge bacio i huk nenasitne Aheron-vode;
Ali blago i onom, ko poznaje bogove poljske,
Boga Pana i starca Silvána ì Nîmfe sestre!
495 Za vlast, što narod je daje, za kraljevski ne mari grimiz
On nit' za neslogu haje, što nevjernu razdvaja braću,
Nit' se za Dačane brine, što slaze od urotnog Istra,
Ni za politiku Rimsku, za države gotovu propast,
On nit' s ubogim túžî ni zavidi onom, ko ima,
500 Trga plodove s grana i one, što zemlja ih sama
Nosi od volje svoje, nit' zakone gvozdene vidje,
Državnu pismarnicu ni bučni ikada forum.
Drugi veslima more prevarljivo mute i hrle
U rat i prodirat znadu do pragova kraljevskih dvora;
505 Neki će opljačkat Rim i jadne penate, da ima
Vrče od kamenja dragog, da spava na grimizu Sarskom;
Neki spravljaju blago, zakapaju, čuvaju zlato;
Jedan se divi slavi na rostri, u čudu drugi
Zja u gledače, gdje sjede i pljeskaju, narod i senat;
510 Neki uživaju, bratinsku krv kad mogu prolivat
Pa u prognanstvo idu daleko od miloga praga

490—492. Ko dobro poznaje prirodu i njezine zakone, taj se ne boji Aherona (t. j. smrti) ni sudbine, jer on zna, da natprirodnoga ništa nema.

497. Dačani su stanovnici Dakije, t. j. zemlje, koja obuzimaše današnju Rumuniju i Bukovinu. Oni su često prelazeći preko Dunava (zato se kaže: od urotnog Istra, kao da se Istar — t. j. Dunav — urotio protiv Rimljana) uznemirivali Rimske zemlje, dok ih nije car Trajan na početku II. vijeka (poslije Hrista) podjarmio.

498. »za države gotovu propast«, t. j. građanski ratovi, s kojih je mnogo stradala država Rimska, mogli bi je upropastiti.

501. »zakone gvozdene«, t. j. oštre, stroge.

502. »forum«, veliki trg u Rimu, gdje se narod sastajao u skupštine i na sudbene rasprave.

504. »do pragova kraljevskih dvora«, t. j. do dvorova različnih kraljeva.

505. 506. Misle se oni, koji su vlastitu domovinu pripravni harati, samo da se dokopaju bogatstva; — »na grimizu Sarskom« t. j. na Tirskom, jer je »Sarra« drugo ime za Fenički grad Tir.

508, 509. »rostra«, t. j. govornica na forumu (vidi st. 502); — »jedan se divi slavi na rostri«, jer i sam želi postati slavan govornik; — drugi želi, da postane popularan, pa da ga narod i senat u teatru dočekuju s pljeskanjem.

511. »u prognanstvo idu«, t. j. osuđenici poradi ubijstva.

I novu traže domaju, što leži pòd drugîm suncem.
Ratar razgrće zemlju krivuljastim plugom, i tô je
Posao godišnji njegov, i tako malenu kuću
515 Hrani i domovinu i krave i korisne vole.
Godina odmora nema, sad daje obilje voća,
Sada od stoke mlad il' Cererinoga klasja
Snopove; brazde su pune, a potlje i ambari žita.
Zimi se u tijesku Sikìonskê masline t'ješte,
520 Iz žira krmad se vraća debèla; planike ima.
Jesen plodove daje raznovrsne, grozdovi slatki
Na vrletma visòko na prisojnim zore, — a doma
Mila se vješaju djeca po starijim poljupce tražeć;
U čistoj kući vlada stidnoća; krave vimena
525 Spuštaju puna mlijeka, u travi se igraju bujnoj
Jarići među sobom i jedan drugoga bodu.
Praznike praznuje ratar i ležeć u travi uz oganj,
Što na oltaru gori, a krčag kućani pune,
Žrtvu ti, Leneju, lije i zaziva tebe, pastire
530 Nutka, da natječu se u bacanju koplja do br'jesta,
Tvrda obnažuju t'jela, da seljačke započnu borbe.
Tako življahu stari Sabínci nekad i s bratom
Svojim življaše Rem, Etrúrija tako dabogme
Živeći velika posta i najljepši Rim na svijetu
535 Sedam je brežuljaka ogradio jedini zidom.
Tako na zemlji Saturno zlatovječni življaše nekad,
Dok još Diktejski kralj zavladao nije, dok ljudi
Bezbožni volove još nijesu klali ni jeli,
Dok još nije se čulo, gdje trublje ubojne trube
540 I gdje na nakovnjima na tvrdijem kuju se mači.
Ali prostora mi već golèma prevalismo polje,
Vr'jeme je konjma s vrata, što puši se, skinuti jaram.

519. Sikion je bio grad u Peloponesu blizu Korinta; ondje su bili glasoviti gajevi maslinski; — »Sikionske« (masline) je ukrasan epitet (vidi st. 448).

531. Momčad se rvala gola (po grčkom običaju).

535. Rim se protezao ne sedam brežuljaka.

537. »Diktejski kralj«, t. j. Jupiter, koji je Saturnu preoteo carstvo, a bio se rodio na brdu Dikti (na ostrvu Kreti).

538—540. U kratko se spominje zlatni vijek, koji je bio, dok je Saturno vladao svijetom (zato se kaže u st. 536 »zlatovječni« Saturno).

541. 542. Pjesnik svoj posao oko ovoga pjevanja poredi s utrkom u trkalištu (cirkusu).

Treće pjevanje.

Iza uvoda, u kojemu pjesnik slavi Oktavijana Cesara, prelazi on na sam predmet ovoga pjevanja, t. j. na stočarstvo. Najprije govori o rasplodu konja i goveda i uči, kako treba za taj posao birati dobre kobile i krave, isto tako dobre ždrijepce i bikove. Iza toga prelazi pjesnik na ovce i koze, gdje najprije kaže, kako ih treba držati zimi, kako li ljeti, a onda kako treba nastojati oko vune i mlijeka. Onda govori o koristi pasa u stočarskom gospodarstvu, pa o tome, kako treba utamanjivati zmije i uzbijati bolesti stoke. To mu daje priliku, da govori o velikom pomoru stoke i drugih životinja, koji je nedavno zadesio Norik i obližnje zemlje

Pjevat i tebe ću, moćna o Palijo, pastiru slavni
Amfriski, tebe, i vas o Likejski potoci, šume!
Predmeti, koji bi mogli zanimati dokolne ljude,
Već se obradiše svi. Za Eurìsteja ljutog ko ne zna,
5 Ko li za zloglasnoga Busìrida ne zna oltare?
Ko već o Hili nije dječaku, Latoninu Delu,
O Hipòdami pjevo, o Pelopu konjiku vrlom,
Znanu s bjelokosnog pleća? I meni pokušat treba
Dić se sa zemlje i slavan od usta ići do usta.
10 Prvi ću — neka samo poživim — s Aonskog vrha
Vraćajući se Muze u moju domáju prenesti.

2. Amfriski pastir je bog Apolon, jer je nekad pasao stada kralja Admeta uz rijeku Amfris (u Tesaliji).

3—8. Predmeti, što ih drugi pjesnici opijevaju, već su svi obrađeni i istrošeni, na pr. iz starih priča grčkih, kao što je priča o Euristeju, Busiridu i t. d. — Euristej bijaše kralj u Mikeni, kojemu je Herkul morao služiti i po njegovu nalogu izvršio dvanaest vrlo teških poslova, kojih niko drugi ne bi mogao učiniti. — Busirid bijaše kralj u Egiptu, koji je svakoga stranca, koji bi došao u njegovu zemlju, žrtvovao; kad je onamo Herkul došao, htjede i s njim isto učiniti, ali Herkul svlada Busirida i žrtvova ga na njegovu oltaru. — O Hili vidi bilješku ekl. 6, st. 43. 44. — Na ostrvu Delu (u Egejskom moru) rodila je Latona Apolona i Dijanu. — Hipodema je žena Pelopa, koji je bio sin Tantala, kralja u Lidiji. Tantal je bio jednoć bogove pozvao na gozbu i metnuo preda njih meso svoga nejakog sina Pelopa, kojega je bio zaklao. Tantal je htio vidjeti, jesu li bogovi sveznali, hoće li opaziti, čije je ono meso. Bogovi opaziše svi osim Cerere, koja u zabuni izjede komad pleća Pelopova; bogovi Pelopa opet ožive, a izjedeni komad pleća ispune oni bjelokošću.

10. »s Aonskog vrha«, t. j. s brda Helikona (u Aoniji, t. j. Beotiji), na kojem žive Muze. — U st. 46—48 kaže pjesnik, kako će, pošto iziđe na glas ratarskim pjesmama, proslavi Oktavijana Cesara velikom epskom pjesmom; on to u stihovima 10—39 alegorički izriče govoreći, da će mu sagraditi hram i prirediti igre.

11. I to je alegorija: t. j. zaputiću na Helikon i otud ću prenijeti u moju otadžbinu ratarsku poeziju (vidi bilješku II. pjev., st. 176). Na Helikonu ću se natjecati s Grčkim pjesnicima i dobiti (kao pobjednik) palmu (Idumejsku — ukrasni epitet, vidi II. pjev., st. 519; Idumeja je dio Palestine, gdje su bile glasovite palmove šume); s tom ću se palmom vratiti tebi, Mantuo, moja postojbino, kao prvi tvoj sin, koji se poezijom proslavio.

Prvi ću, Mantuo, tebi Idùmêjskê donijet palme
I na zelenu polju od mramora hram ću sagradit
Uz vodu, u sporim gdje se u okukama vijuga
15 Široki Mincij vitkom po br'jezima trskom pokriven.
Biće mi Cesar sred hrama, i njegov hram to će biti.
Tamo ću pobjednik ja u grimizu naočit Tirskom
Tjerati stotinu kola po s četiri konja uz r'jeku.
Sva će ostavit Grčka Molòrhove luge i Alfej
20 Te se oglédat u tŕku i borbi s remenom tvrdim.
Maslinom obrezanom po glavi nakićen žrtve
Ja ću prinosit; već sada ka hramima svečane rado
Ophode vodim i gledam na poklane junce, il' prednja
Kako se okrene strana, i scena se m'jenja, il' zavjes
25 Kako grimizni u vis Britanci utkani dižu.
Od zlata ja ću i čiste bjelòkosti izrezat bitku
S narodom Gangarskijem i pobjede slavnog Kvirína.
Na drugoj strani ću veliki Nil, što bojima šumi,
Izrezat i k tome stupe od mjedenih kljuna lađènîh.
30 Dodaću svladane grade Azijatske, nadbiti Nifat,
Parte, što hine, da bježe, a onda okreću str'jele,
Dva ću tropeja dodat stečena u bojima raznim,

19. Molorhovi luzi, t. j. Nemea, dolina u Argolidi (u Peloponesu); Molorh se zvao nekakav pastir (prijatelj Heraklov), koji je tamo živio.

20. »borba s remenom tvrdim« (lat. caersus), t. j. šakačka borba, u kojoj su borci imali šake obavite remenjem, a u remenju su bile ušite olovne ili gvozdene kugle; tako su borci udarali jedan drugoga, dok ne bi jedan od udaraca malaksao.

23—25. »na poklane junce«, t. j. na žrtve; — »prednja kako... mijenja«, — kad je na Rimskoj pozornici trebalo scenu promijeniti, okrenuli bi pozornicu (jer je bila tako načinjena, da se mogla okrenuti); — »zavjes... dižu«, — zavjesi na Rimskim pozornicama nijesu se spuštali (kako se spuštaju na našima), nego su se dizali; pjesnik misli ovdje grimizni zavjes, u kojem su utkani Britanci, pa kad se zavjes dizao, Britanci bi pomolili najprije glave, onda prsi i t. d., te se činilo, kao da oni zavjes dižu.

26. 27. Pjesnik hoće da kaže (alegorički), da će na dovratnicima hrama izrezati bitku Oktavijana Cesara s Azijskim kojim narodom (za primjer uzima Indijski nekakav narod, što živi uz veliku rijeku Gang); — Kvirin je upravo Romul (prvi kralj Rimski), a pjesnik daje to ime Oktavijanu Cesaru, jer je on pobijedivši Antonija Rim izbavio iz velike opasnosti i kao drugi put ga utemeljio (Romul ga je utemeljio prvi put).

30. Nifat je gora u Armeniji, a ovdje se misle Armenci.

32. tropej (»tropaeum«) je spomenik kakve pobjede, na koji je metnuto neprijateljsko oružje u boju oteto.

Narode svladane dva put na obali jednoj i drugoj.
Stajaće kao živi od Parskoga mramora kipi:
35 Porod Asàraka kralja, potomstvo Jupiter-boga
Slavno, roditelj Tros i Kinćanin, graditelj Troje.
Zavist će kleta tamo od Furija i od Kokíta
Strašnoga strepit, od točka Iksìonovôga grdnog
S gujama omotanim i od neodoljivog kama.
40 Šuma se Drìjadskijeh međù tîm i pašnjaka drž'mo
Netaknutih po tvojem, o Mecene, nalogu teškom.
Ništa veliko um bez tebe ne može počet;
Prekini sporost i tromost, Kitéron s golemom vikom
Zove i Tajgetski hrti, konjokrotni k tom Epidàvar,
45 I glas se razliježe udvostručen dȕbrâvâ jekom.
Al' ću se skoro spremat, da bojeve vatrene pjevam
I da Cesara ime u tolike razglasim v'jeke,
Kol'ko je òd vremena Titónova Cesar daleko.
Nagradu palme ko želi Olìmpîjskê steći te goji
50 Konje, il' vole ko goji za oranje dobre, nek vrsne
Najprije matere bira. Od sviju je najbolja krava,
Mrko što gleda, a čela širòka je i vrata jaka,
Kojoj podvratnik visi od vilice do nogu prednjih;
Strane nek su što dulje, nek veliko sve je, i noge,
55 Pod rogòvima nek su krivuljastim čupave uši.
Meni se mili krava veoma s pjegama b'jelim,

33. t. j. narode istočne i zapadne, na jednoj i drugoj obali Okeana; pjesnik hoće da kaže: Oktavijan je Cesar sav svijet svladao vojujući dva put na istoku i na zapadu.

36. Kinćanin, t. j. Apolon.

37—39. Zavist je uzrok građanskim ratovima; zato će nju pjesnik prikazati, kako je bačena u Tartar među velike negdašnje grješnike, koji se ondje muče; — »od neodoljivog kama«, misli se kamen, što ga je bez prestanka u Tartaru morao valjati Sisif, koji je nekad bio kralj u Korintu i vrlo zao čovjek.

41. »po tvojem nalogu teškom«, t. j. jer je tvoja volja, da pjevam ratarske pjesme, što je veliki trud i muka.

43—45. Pjesniku, koji zove u pomoć Mecenu, sad se pričinja, kao da čuje bleku i riku stoke s gore Kiterona, lavež hrtova s Tajgeta i njisak Epidavarskih konja (Epidavar je grad u Peloponesu na glasu s dobrih konja), glas tih životinja ječi dubravama, vrijeme je dakle, da počnem pjevati o domaćim životinjama.

46—48. Za sad će pjesnik pjevati ratarske pjesme, a poslije njih će pjevati u velikoj epskoj pjesmi slavna djela Oktavijana Cesara.

49. t. j. ko se u Olimpiji želi na konjima utrkivati i dobiti palmu kao znak pobjede. Olimpija je bila okolina grada Pise u Peloponesu (upravo u Elidi), gdje su se držale junačke igre.

Koja se ne da u jaram i katkad hoće da bode,
Koja je glavom biku naličnija, sva je visoka
I krajem repa mete po tragu, kuda koràčâ.
60 Prije desetog ljeta i telit se krave i vodit
Prestaju, a početak je tom, kad četvrto svrše;
Druga nit' zgodna su ljeta za rasplod nit' jaka su za plug.
Onda, dokle su stada u naponu, bikove puštaj,
Priliku štö prije daj upaljivat se govedma tvojim,
65 Jednu za drugom mlâd rasplođivanjem zapatit gledaj.
Najljepše prvo doba od smrtnijeh leti jadníkâ,
Bolesti dolaze brzo i nevolje, žalosna starost
Dolazi, nemila smrt i okrutna grabi izà tog.
Svagda će krâvâ bit, izmijenit koje će trebat,
70 Svagda dakle naknađuj, i potlje da ne žališ štetu,
A ti godine svake potpunjuj za vrȅmena stado.
Tako se isto i konji imadu birati dobro.
Koje kaniš ždrijepce za priplodak hranit, okò njîh
Valja ti osobito od mladosti nastojat rane.
75 Pasmine plemenite ždrijebac odmah se vidi,
Kako ponosno stupa i gipkim bedrima miče;
Prvi naprijed trči i opasne prelazi vode,
On će sigurno na most na nepoznat stupit i ne će
Šuma se praznoga bojat; visòko vrat mu se diže,
80 Glava je kratka, a leđa debèla, trbuh je nizak,
Mišići igraju mu na prsima hrabrim. Na glasu
Smeđi su konji i sivi, bijelci se najmanje c'jene
I mrkovi. A gdjegod daleko kad oružje zvekne,
Ne može mirno stajat, a ušima striže, sve dršće
85 T'jelom i brekće, a plamen iz nozdara skupljen mu suče.
Griva je gusta i pada vijoreć se na rame desno,
Dvostruka kičma se vidi nad bocima, kopito zemlju
Probija i lupa teško, kad korom tvrdom je bije.
Takav bijaše Kilar, Amàkljanin, kojega Poluks
90 Ukroti uzdom, i konji, za koje pjesnici Grčki

66. »od smrtnijeh jadnika«, to upravo znači: od ljudi (vidi bilješku 1. pjev., st. 238), ali ovdje se misle i životinje.

88. »korom«, misli se kora na kopitu.

89. Poluks, sin Lede i Jupitera, brat Kastora, rodio se u Amikli (u Peloponesu).

Znadu: Martova dva i veliki dvopreg Ahìla;
Takav bješe Satùrno, kad žena ga bila zatekla,
Tè brže grivu prosu po vratu konjskom i njiskom
Oštrijem Pelijsku svu bježeći napuni goru.
95 Kada već bolest svlada i takvog, il' ostari veće,
Ti ga kod kuće drži i ne gledaj na starost ružnu.
Stari je hladan konj za pasenje, zalud se muči
Nemilim poslom on, i borba l' se zametne kada,
Kao u strnjiki vatra, usplàmtî, ali bez snage,
100 Sav mu je zaludan bijes. Navlàstito srčanost gledaj
Î godine kod kónjâ, vještinu, podmladak njihov,
Pob'jeđen dal' se žalòstî, a pobjednik diči l' se palmom.
Ne vidiš li, u brzu u natjecanju kad kola
Iz ograde izlete i jurnu poljem ? momaka
105 Srca uzdiže nada, te dršću i hvata ih bojaz
Kuckajuć; nagnuti napr'jed i uzde pustivši gone
Sukanim bičem konje, te vruća osovina leti;
Sada se vide na zemlji, sad u vis kan'da se dižuć
Prostijem zrakom lete i pod nebo kan'da se penju;
110 Odmora, počinka nema, pijeska žutog se oblak
Diže, pjena ih kvasi i brektanje onih otragu.
Tòlikâ želja je slave, tolìkô za pobjedom teže.
Kola je složio kralj Erihtònije prvi sa konja
Četiri i bio prvi pobjeditelj na kolih brzih.
115 Làpiti Peletrónci, što sjeđahu na konjskom hrptu,
Okretat uzdom konja naučiše, ì kako konjik
Oružan konja da igra i pušta ga gizdavo kasat.
Oba su jednaka posla, i tako jednako hoće
Pristavi konja mlada i vatrena, brza u trku,
120 Makar je gonio često dušmáne, kad nagnuše bježat,

9. »Martova dva« konja spominju se u Ilijadi, pjev. 15, st. 119, a o Ahilovim konjima vidi u Ilijadi, pjev. 16, st. 148 i d.

92—94. Kad se Saturno jednoć na brdu Peliju milovao s nekom svojom ljubaznicom, zateče ga njegova žena, a on se onda brže bolje pretvori u konja.

97. »pasenje« se uzima ovdje u značenju, koje bilježi Ivekovićev rječnik pod 2 pasenje, a vidi u istom rječniku i glagol 3 pasti.

113. Erihtonije, kralj Atenski u prastaro doba.

115. Peletronci, t. j. stanovnici Peletronija, brdovitoga predjela u Tesaliji.

118. »oba posla«, t. j. voženje i jahanje.

119. »pristavi«, t. j. nastojnici.

120—122. »makar... makar... makar...«, t. j. pristavi za vožnje i za jahanje hoće mlade i vatrene konje, a ne stare, makar su ovi...

Makar mu Epir bila domája il' hrabra Mikena
I od samoga makar Neptuna loza mu bila.
To na umu držeći za vrëmena nastoje ljudi
Te se staraju mnogo, da dobro onoga hrane,
125 Kojeg su odabrali, da stadu vođa je i muž;
Kose mu sočnu travu, k rijekama pojit ga vode,
Zobe ga pïrom, poso da ugodni činiti može,
Mršavost da se oca na podmlatku ne vidi slabom.
A krave slabo hrane i kobile navlaš, nek budu
130 Mršave, i čim ih stane za pasenjem poznata želja
Buniti, onda lišća i vode ne daju njima,
Često ih gone, da trče i žegom ih muče sunčànôm,
Kada se vrše žito te gumno gromotno ječi,
Ili kad prazna se pljeva uz duvanje Zefira vije;
135 To se čini, da hrana ne oslabi suvišnja njivu,
Koja se ima oplodit, i trome ne uglibi brazde,
Nego s požudom sjeme da hvata ì spravî dobro.
Za tim prestane briga za oce i zà mâjke počne.
Kad se već mjeseci svrše, i one bređe se vuku,
140 Niko ih u kola teška uprezati ne će ni gonit,
Da što preskakuju putem, prekò livâdâ da naglo
Trče ni preko rijeka da derućih pliju, već vode
Past ih u otvorene u dolove pored rijeka
Punih, gdje maha imade, a travom se br'jezi zelene,
145 Spilje gdje mogu zaklonit i hridine bacaju sjenku.
Oko Silarskih luga i zelenih česvina punog
Brda Albùrna muha imade imenom Rimskim
»Asil«, a Grci ime prom'jenivši zovu je »oistros«,
Ljuta je, nemilo zuji, bojeći nje se razbježe
150 Sva se po šumama stada, potresuje mahnita njihna
Rika eter i šume i bregove suhog Tanàgra.
Tom je strahotom nekad Junona iskalila groznu
Srdžbu, kad junicu, Inaha kćer, upropastiti šćaše.

127. »ugodni poso«, t. j. pasenje; vidi st. 97.
130. i tu se »pasenje« uzima u značaju, što ga ima u st. 97.
135—137. Poredi se oplođivanje kobila sa sijanjem njiva.
146. Rijeka Silar je u južnoj Italiji, a brdo Alburn je blizu te rijeke.
151. Tanagar je pritok Silara; kaže se »suhog Tanagra«, jer ljeti presuši.
152—153. Kćer kralja Inaha Iju ljubio je Jupiter, a da se Junona ne bi osjetila, pretvori je on u kravu, ali Junona se osjeti i pošalje na nju obada, koji je Iju gonio po čitavom svijetu; vidi opširno u Ovidovim Metamorfozama 1. pjev., st. 568—750.

Muhu ćeš tu, oko podne što osobito je ljuta,
155 Gonit od krava bređih, i stado treba da paseš
U jutru, sunce kad grane, il' nôć kad dovede zvijezde.
Kad se otele krave, na teliće prenosi sva se
Briga; pale im žig, da znâ se, koje su loze,
Koje li gajiti hoće za rasplod stoke, a koje
160 Za žrtvu hoće čuvat, il' s kojima hoće da brazde
Zemlju il' prevrću polje zaraslo razbijajuć grude.
Ostali telići se na zelene pašnjake gone.
Želiš li sposobne vole za poslove ratarske imat,
Već ih ko teliće uči i nastoj ih pripitomljavat,
165 Dok su poslušni još i godina mladih i gipkih.
Najprije ovlašan kolut od šibljika tankijeh spleten
Metni mu oko vrata, a pošto se priuči veće
Tegljenju slobodan vrat, tad spari takovom isto
Gužvom svezana junca, nagòn' ih, da jednako hode
170 Korakom, kola prazna nek počesto vuku i ozgo
Neka po prašini bilježe trag, a pod tovarom teškim
Bukova neka izà tog osovina škripa i ruda
Mjedena oko sebe nek spojene točkove vrti.
Juncima trgati nemoj neukroćenima samo
175 Travu, po barama trsku i grančice vrbove tanke,
Nego zeleno žito; a skoro teljene krave
Neka ti po običaju otaca muzlice snježne
Ne pune, već sva vimèna nek daju porodu dragom.
Na boj ko više misli, na žestoke konjičke čete,
180 Ili kod Pise kako uz Alfej će vodu se vozit,
Kako l' će tjerati kola u lugu Jupiter-boga,
Najprije trudit se treba, da könj se nauči gledat
Oružje ratnika hrabrih i trublje slušati bojne
I škripu kola da može i u staji zveku od uzda;
185 Za tim mu neka sve više i više čine veselje
Pohvale pristavove i godi mu pljesak po vratu,
I tu radost nek ima već odbiti od sise ždrepčić,
Uz to mekanoj uzdi nek usta pruža, dok nejak
Još je i dršće i ne zna, kolìkâ mu mlada je snaga.
190 Ali godinu treću kad svrši i četvrta dođe,

180. t. j. ko misli, kako će se na konjima utrkivati u Olimpiji (vidi st. 49).

Neka trčati počne u krugu, nek topoće krokom
Odmjerenim i noge nek pregiba on naizmjence,
Nek je na teglećeg nalik; nek natječe on se trčéći
S vjetri i otvorenim letéći poljem, bez uzde
195 Kan'da je, jedva na vrhu pijeska nek trag mu se vidi.
Od Hiperbòrejskijeh krajévâ ko sjever kad hrupi
I goni pred sobom Skitsku oluju i oblake suhe,
Visoki usjevi tad i njive, koje se njišu,
Dršću od duvanja tihog, a vrtovi dubrava šúmê,
200 Valovi pròtegljasti rijèkâ na obalu hrle,
Sjever leteći polja i more jednako ljulja.
Takav će znojit se konj u Elidi k cilju trčeći
Prostranim trkalištem i pjenit se krvavom pjenom,
Ili će Belgijske esede vuć o pokornu vratu.
205 Kad su već ukroćeni, tad istom možeš im davat
Gustu smjesu, da rastu, jer dȍk ih ukròtio nisi,
Vrlo će ob'jesni biti i ne će, kad hvatat ih staneš,
Gipkoga biča podnosit i trpjeti zubate žvale.
Kome su goveda mila il' konji, nikakvim marom
210 Ne će ih jačiti većma no time, ako im ljubav
Stezao bude i pobude njih upaljivanja tajnog.
Zato se bikovi gone daleko na pasišta pusta,
Koja su za brdom gdje il' iza široke vode,
Ili ih zatvore doma i drže kod jasala punih,
215 Jer oduzima snagu polàgâno krava i pali
Pogledom bike i ne da na gáje im mislit ni travu,
Na slatke njihove draži, i nagoni često, da mejdan
Med sobom ljubavnici rogòvima gizdavi d'jele.
Mirno u Sili pase u prostranoj krava, a oni
220 S velikom među sobom žestinom se bodu i rane
Zadaju jedan drugom, sve crna ih obliva krvca,
Roge na protivnika okrenuvši bodu se s rikom
Strašnom, da ječe šume i daleka ječe nebesa.
Bojcima običaj nije, da u staji zajedno stoje,

202. »u Elidi«, t. j. u Olimpiji (vidi st. 49).

204. »eseda« su ratna kola sa dva točka, što su ih upotrebljavali Belgijanci i drugi Gali.

208. »zubate žvale«, jer su bile optočene gvozdenim klincima, koji su bili nalik na vučje zube.

225 Nego pob'jeđen ode i luta u neznanu kraju
Ječeć, što sramotan osta, što ohol ga pobjednik rani,
Što je bez osvete ljubav izgubio; na staje on se
Obzire pa se seli iz djedovine iz svoje.
Sada mu sva je briga, da jači snagu, i zato
230 Postojan na goloj zemlji med kamenjem tvrdijem leži,
Hrani se hrapavim lišćem i oštrijem šašem i svoju
Òglêdâ snagu on i srdžbu u rogove tjera,
Upre se o panj kakav i bode dražeći vjetar,
Za boj se vježba i baca pijesak okolo sebe.
235 Pošto sabere snagu i obnovi jakost, na mejdan
Kreće naglo i traži dušmána, što ne misli na nj već,
Kao kad počne se val u srijedi pučine pjenit
Te u daljini se mota u krugove; kad se do zemlje
Dovalja, strašno gruhne o hridine i padne tamo
240 Visok kao i brdo te buknuvši ozdo oda dna
Uvreten ü visine izbacuje crni pijesak.
Međer što ima stvorenja na zemlji, zvijèrî i ljudi,
Što ih u moru ima, i stoke i šarenih ptica,
Sve to mahnito srće u oganj, sve osvaja ljubav.
245 U drugo lavica nije vrijeme ljuća te basa
Poljima laviće svoje zaboraviv, medvjedi grdni
Tolik po šümama drugda ne čine pokolj i poraz,
Tada je vepar bijesan, i tigri su najljući tada;
Teško onim, što tada po Libijskim poljima sami
250 Lutaju! Ne vidiš li, po čitavom tijelu konje
Kako poduzme drhat, kad znanu zamirišu paru?
Ustavit ne mogu tad ih ni uzde ni udarci ljuti,
Pećine ni kamenjaci ni vode, koje se nađu
Pred njima, kojih vali i hridine trgaju, vrte.
255 Juri Sabelski vepar i zube brusi te zemlju
Rije nogama u vis i rebra o drvo trlja,
Pleći s lijeva tvrdi i s desna, da podnose rane.
A što mladjenac, kojem u kostima okrutna ljubav
Vrti veliki plamen? oluja se digla i ljulja
260 More, a on po njemu u noći tamnoj i gluhoj

251. »paru«, t. j. paru od kobile.
258—263. Ovdje se misli priča o Leandru i Heri; Leandro je bio mladić, koji je iz Abida preko Helesponta nekoliko noći plivao, da se na drugoj obali sastane sa svojom dragom Herom, dok nije jedne burne noći u moru zaglavio.

Pliva, nebeska vrata nad njime grme, a vali
S bukom se o hridi lome; ni roditelji ga jadni
Ne mogu vratit ni djeva, što umr'ječe nad strašnim lešem,
A što Bakhovi risi šaroviti? žestoki vuci
265 I psi? a kako se borit bojažljivi jeleni znadu?
Kobile osobito na glasu sa svojeg su b'jesa,
Koje je Venera sama pomamila, kada su Glauka
Kobile njegove četir' u Potniji rastrgle zubma.
Preko Gargara njih i Askanija žubornog tjera
270 Ljubav, te prelaze brda i plivaju preko rijeka.
Čim se u požudnom mozgu užeže im plamen u vr'jeme
Proljetno, kada im kosti obuzima iznova oganj,
One na visokim hridma okrenuv se k Zefiru ustma
Hvataju povjetarce i često — čudo je pravo —
275 Od vjetra ostanu bređe bez pasenja ikakvog konjskog,
Pa se po st'jenama, hridma razbježe, po dolima niskim,
Ne prema tvome, Eure, rođáju, a ni sunčanom,
Već prema Boreju, Kauru il' onamo, otkle se diže
Pretmasti jug te mrači i kišom rashlađuje nebo.
280 Ondje im napokon sluz iscuri iz utrobe žitka,
Sluz, što imenom pravim »hipòman« je čobani zovu;
To je »hipòman«, što maćehe zle sabirati znadu
I miješaju trave i riječi dodaju hude.
Ali evo nam bježi bez povraćaja vrijeme,
285 Dok ja sve pojedìncê opisujem s ljubavlju tako.
Dosta je o stoci krupnoj; još drugi ostaje dio
Posla: vunonosna stada prikazat i runjave koze.
Nastojte, seljani vrli, okò toga, otud se hvali
Nadajte. Dobro znadem, koliko je o tome teško
290 Pjevati i o stvarma o neznatnim dostojno zborit.

267—268. Glauk je bio sin kralja Sisifa (o kojem vidi u bilješki st. 37—39); on svojih kobila nije puštao ždrijepcima, da bi što brže bile u utrkivanju. Na nj se bila Venera nešto rasrdila i zato pomami njegove kobile, te ga rastrgaše u Potniji (blizu Tebe u Beotiji).

269. Askanij je potok, koji izlazi iz jezera Askanije (u sjeverozapadnoj Maloj Aziji).

273—275. Stari Grci i Rimljani pričahu, da kobile mogu ostati suždrebne od duvanja kojega vjetra. To pričanje ima vrlo dobar smisao: konjma, koji su brzi kao vjetar, otac je ovaj ili onaj vjetar; a nalazi se već i u Homerovoj Ilijadi (vidi 20. pjev., st. 223—225).

281. »hipoman« je grčka riječ i znači: konjsko bjesnilo.

282. Maćehe kao otrovnice spominju se i u 2. pjev., st. 128.

Ali na zapuštene vrhunce Parnaske mene
Vuče ljubav i rado po brdima šećem, kud do sad
Nije niz obronak niski Kastàliji vodila staza.
Zapjevat, Palijo časna, sad treba ustima punim.
295 Najprije kazaću, ovce u mekoj staji nek travu
Griskaju, dok se vrijeme ne povrati lisnatog ljeta,
Mnogo strnjike treba po zemlji prostrijet tvrdoj
I bujadi bagljíće, da lêd ne naudi stoci
Nježnoj i ne bude šuge i grdnih otoka uzrok.
300 Idem dalje i kažem, da šumnatu planiku treba
Kozama davat i vodom napajat ih svježom, a staje
Od vjetra odvraćene nek budu i gledaju k suncu
Zimskom, na podnevnu stranu, u vr'jeme, kad hoće Vodenjak
Veće da zađe i stane da pod kraj godine daždi.
305 Ne treba s manjom brigom na koze pazit, i manje
Ne će koristi biti, pa makar kako se skupo
Kupuje Miletska vuna u grimizu močena Tirskom.
Više će podmlatka biti i obilje biće mlijeka;
Što se muzlica više iz vimena muzenog pjeni,
310 S tim će obilniji mlazi iz tiskanih ìz sîsâ teći.
K tome se jošte striže i brada i podbradak prosjed
Kinifskim jarčevima i kudrava kostr'jet, i otud
Grade se potrebe ratne i jadnim brodarima plašti.
Koze po šümama pasu, po vrsima Likeja brda
315 Kupine bodljive brsteć i čëste, što strmeni ljube.
Dobro obore pamte i znadu se s jarići vratit,

291—293. Pjesnik hoće da kaže: ljubav prema predmetu nagoni me, da pjevam o onome, o čemu do sad nikakav Rimski pjesnik nije pjevao. Parnas je brdo Muza, dakle poezije, a Kastalija je vrelo na tome brdu.

303. 304. »Vodenjak« (lat. Aquarius), jato zvijezda, koje zalaze oko sredine februara. — »pod kraj godine«; seljaci su Rimski počinjali godinu početkom Marta, t. j. početkom proljeća, njima je dakle druga polovina februara »pod kraj godine«. U ostalom pjesnik ne misli reći, da koze u toplim stajama treba držati samo pod kraj zime, nego čitavu zimu; on umjesto cjeline uzima samo dio.

305. »s manjom brigom na koze«, t. j. nego na ovce.

307. Miletska vuna bila je najfinija, a dakako i najskuplja. Milet je primorski grad u zemlji Karaca u Maloj Aziji.

312. 313. Kinif je rijeka u sjevernoj Africi (u današnjem Tripolisu); iz okoline te rijeke dobavljahu Rimljani koze duge i fine kostrijeti, iz koje su pravili »ratne potrebe« (čadore i pokrovce ratnih strojeva). — »jadnim brodarima«, jer im je služba teška i opasna.

S vimenom teškim jedva prekò praga mogu prestupat.
Zato s velikom pomnjom i studen i vjetre zimske
Odbijaj od njih, kad druge od ljudi ne traže brige,
320 Krmu im veselo daji i grančice, neka ih brste,
Nemoj na čitavu zimu zatvoriti sjenaru njima.
A kad Zefiri zovnu i ljetno veselo doba
Na pašnjake izvede i livade koze i ovce,
Kako Danica sine, na pòlja krećimo hladna,
325 Dok je rano još jutro, dok trava se rosom bijeli,
Jerbo je nježna trava u rosi najdraža stoci.
A kad četvrti nebeski sât već žeđu donese
I kad od zrikavaca cvrkutljivih grmlje zaškripi,
K bunarom stada daj il' k jezèrima dubokim gonit,
330 Da se napiju vode, što hrastovim žl'jebima teče;
A u sredini ljeta potražiti dolinu hladnu
Daj, gdje veliki hrast starinski Jupiter-bogov
Goleme grane svoje raširuje ili u lugu
Crnome česvine guste gdje svete bacaju sjenke;
335 Opeta stoku treba napojiti bistricom vodom
I pasti do veče opet, dok uzduh ne počne hladnjet
Rosni, kad mjesec oživi pašnjáke, kad obale jeknu
Od alkìona ptice, a česte od češljugára.
Treba li spominjat još pastire, treba l' pašnjáke
340 Libijske, njihne čadore, što r'jetke stanove daju?
Često obdan i obnoć bez prekida po čitav mjesec
Stado pase i ide po pustinji, a obora nigdje;
Tòlikî prostor se širi; govèdar Afrički nosi
Sa sobom sve: i kuću i lare, oružje, tulac
345 Nosi sa sobom Kretski i vodi psa iz Amìklê
Baš ko hrabreni Rimski u oružju Rimskom vojnici,

321. t. j. češće im zimi daj sijena.

327. »četvrti sat«, u nas je to osmi, Rimljani brojahu sate od izlaska sunca, zato je dan ljeti imao više sati, i bili su kraći nego zimi.

338. alkion-ptica; vidi o njoj u bilješki 1. pjev., st. 398—400.

339—383. Da bi u svoju pjesmu unio pjesnik što više života i promjene, govori ovdje o Libijskim nomadima, koji čitavo ljeto stoku puštaju slobodnu po pašnjacima, a onda o sjevernim narodima, koji čitavu godinu stoku drže u stajama.

340. »rijetke stanove daju«, t. j. rijetko se u njima stanuje.

344. Lari su kućni bogovi.

345. »tulac Kretski«, t. j. valjan (jer su Krećani bili strijelci na glasu); — pas iz Amikle (vidi bilješku st. 89), t. j. dobar lovački pas.

Teško kad breme nose na putu i logor učiniv
Nađu se dušmaninu nasuprot, prije no misle.
Drukčije u Skitskoj je u zemlji kod Meotskog mora
350 I tamo, mutni gdje Istar pijesak žućkasti valja
Il' gdje Rodopa se vijùgâ k sjeveru iduć.
Onamo zatvorena u stajama goveda drže,
Na polju ne vidiš trave, na drveću ne vidiš lišća,
Nego je zemlja grdna i leži pod usovi sn'jega
355 I pod debelim ledom, što sedam se diže lakata.
Uvijek tamo je zima i Kaur duvajuć stȕdên
Donosi; ne može sunce raspršati oblaka bl'jedih
Ni onda, kad se sa konjma na visoko na nebo penje
Ni kad u rumenom kupa Okèanu jureća kola.
360 Kora se hvata na jednoć na r'jeci brzoj, te voda
Gvozdene točkove nosi na plećima svojim; do sada
Brodove nosila je, a sada široka kola.
Mjedeno suđe puca i ruho se na t'jelu mrzne,
Sjekirama se vino siječe, što tečaše do sad,
365 Čitave lokve se u led pretvoriše kruti, — mosúri
Tvrdi na čupavim se na bradama smrznuše ljudma.
S istom žestinom snijeg po uzduhu sipa cijelom,
Stoka od zime gine, a veliki bikovi leže
Pokriti sn'jegom i ledom; zbijèni se jeleni mrznu
370 U novom c'jelcu, i jedva rogóvâ se vrhovi vide.
Njih već ni s nadrškanim ne love psima nit' s mrežom
Ikakvom, više ne plaši njih ni crveno perje,
Već dok prsima zalud rasturaju gomilu snježnu,
Oružjem izbliza su bijèni te sječeni riču
375 Ljuto, a lovci ih kući sa veselom odnose cikom.
Ljudi u iskopanim u spiljama onamo žive
Bez brige ì sigûrno dubòko pod zemljom te hraste
Oni na ognjišta vuku i čitave br'jeste i pale,
Pa tu provode večer u igrama ì mjesto vina
380 Lozova kiseli sok od brekinje piju i pivo.

349. »u Skitskoj zemlji«, misli se uopće sjeveroistočna Europa.

359. Sunce se kupa u Okeanu, kad u nj zađe (vidi bilješku 2. pjev., st. 481); onda je on rumen od sunčanih zraka, koje su rumene, kad sunce zalazi.

361. 362. t. j. rijeke se Skitske zimi tako smrznu, da se ljudi voze na kolima po njihovu ledu.

372. Jeleni ne mare sad za crveno perje, kojim ih inače lovci plaše.

Takav je divlji narod, što leži pod Septemtriónom
Pod Hiperbòrejskîm, narod, što vjetar bije ga Ripski,
Žućkastom runjavom kožom od svoje stoke obučen.

Ako se za vunu brineš, travurina oštra daleko
385 Nek je i volikac, čičak, a čuvaj se i bujne paše;
Bijela odbiraj stada, u kojih je mekana vuna.
Ako li ovna imadeš bijela doduše, al' jezik
U mokrom nepcu mu crn je, odbaci ga, jere bi mogo
Janjićem, što će se leći, obojiti pjegama crnim
390 Runo, i drugoga traž' na pašnjaku punom ovaca.
Pan je Arkadski bog ljepotom snježane vune,
Ako se vjerovat može, premamio varljivo Lunu
Zovuć je u gaj dugi, a ona posluša poziv.

A ko mari za ml'jeko, nek zanovijet i lotos
395 Nosi obilno u jasle sam i soljenu travu;
Od tog su mile im r'jeke sve više i šire sve više
Vime i slani kus u mlijeku nose sakriven.
Jariće odluče mnogi i k materama ih ne će
Puštat i gvozdenu sprijed na usta im brnjicu metnu.
400 Što se u jutru rano i preko dan što se pomuze,
Noću zbijaju u sir, a u mrak o zahodu sunca
Što se pomuze, pastir u košari odnosi zorom
U grad, il' posole malo i tako za zimu sprave.

Nemoj posljednja briga da na pse ti bude, već hrani
405 Zajedno surutkom masnom Molòse ljute i brze
Spartanske pse, — i oni stražari ako ti budu,
Ne boj se, u staju da će ti doć il' kradljivac noćni
Il' vuk il' iza leđa Hiberac te nemirni napast.
Često ćeš sa psima izić, da plašljive onagre goniš
410 Ili da zečeve s psima i divokoze da loviš,

381. »pod Septemtrionom«, t. j. pod zvijezdama, koje se zovu inače i »Veliki Medvjed« i »Kola«, a to je daleko na sjeveru. Lat. riječ upravo znači: sedam volova, jer je onih zvijezda sedam.

391—393. Pan se bio jednoć pretvorio u bjeloruna ovna i premamio. Lunu (t. j. boginju mjeseca) u neki gaj.

394. »lotos« je ovdje neka za ovce vrlo dobra djetelina; sasvim je različan lotos, što se spominje u 2. pjev., st. 84.

405. Molosi su bili narod u istočnom Epiru, pa je to ime preneseno i na osobite lovačke pse, kojima je tamo bila postojbina.

408. Hiberac, t. j. Hispanac, Španjolac.

409. onagar (lat. onagrus, grč. onagros), t. j. divlji magarac.

Također često u lovu iz kaljuža šumskih izgonit
Pasjim ćeš lavežom vepre i hajkajuć u mreže gonit
Jelena golemoga po visokijem ćeš brdma.
Još i mirisne kedre nauči u stajama palit
415 I dimom galbanovim smrdeljive tjerati guje.
Pod jasle nečišćene zavući se ljutica znade
Opaka, dirne l' je kogod, i bojeć se svjetlosti bježi,
Ili bjelouška čami pod zemljom, blizu se kuća
Nalazi rado u mraku, — strahota govedma prava,
420 Jer zna im uštrcat otrov. Il' kamen il' toljagu zgrabi,
Pastiru, te je smlavi, dok nadimljuć se i šičuć
Diže glavu s prijetnjom. Već eto gdje bježi u strahu,
Zavlači glavu duboko, a zavoji srednji i repni
Dr'ješe se, dok se u krug u posljednji ne svije spori.
425 U Kalàbrîjskîm se u dolima opaka guja
Nalazi, izdiže prsi te valja ljuskava leđa
I dug trbuh, po kojem šarene se velike pruge;
Kad gdje izvori provru i vode poteku, i zemlja
U mokro proljetno doba od kišnoga juga je vlažna,
430 Ona se bara drži i živeć na obalah kleta
Ribama crno žvalo i brbljavim žabama puni;
Pošto se isuše lokve i zemlja od suše puca,
Skače na suho i oči prevaljujuć vatrene bjesni
Pomamna od vrućine i od žeđi ljuta po poljma.
435 Ne bilo tada mi milo pod vedrijem nebom drijemat
Slatko niti na pléći brežuljka ležat u travi!
Ona skinuvši svlak te mlada se i nova sjajeć
Valja se ostaviv skot u gnijezdu il' jaja i k suncu
Diže se, u žvalu joj paluca trorašljast jezik.
440 Sad ću ti uzroke kazat bolèstî i znakove njihne.
Ružno se šugaju ovce, kad studena kiša il' zima
Ljuta kad s bijelim mrazom u život im prodre dubòko,
Ili kad se ostrigu, pa nesapran za kožu znoj im
Prione ili grmlje kad bodljivo t'jelo im reže.

425. Kalabrija je istočno poluostrvo južne Italije, danas Terra d' Otranto; — što se danas zove »Calabria« (t. j. zapadno poluostrvo južne Italije), to se u Rimsko doba zvalo »Bruttii«.

439. Jezik je gujinji dvorašljast, ali kad brzo paluca, čini se trorašljast.

445 Zato pristavi svu u rijekama prijatnim stoku
Poljevajû i ovna zagnjurujuć u vodu moče
Runo mu, onda ga puste, te pliva sam niz rijeku,
Ili kad ga ostrigu, tad obliju gorkom ga murgom,
Kojoj sumjesu gleđe dodadu i sumpora čistog,
450 Također Idsku smolu prim'ješaju ì vosak masni,
Teškoga vonja elèbor i procjepak, paklinu crnu.
Ali od bolesti tê lijèka valjanijeg nema,
Nego ko vršak prišta otvorit željezom može;
Raste i napreduje boleština krišom sve više,
455 Ako odbacuje pomoć ljekara pastir i sjedi
Moleć se bogovima, okrenuli da bi na dobro.
A kad ovcama bolest već u kosti prodre i bjesni
I suha groznica stane izjedati članke, — i onda
Još se s usp'jehom može vrućina uzbiti žarka,
460 Ako se puna krvi med papcima otvori žila;
To običavaju činit Bisàlti i ljuti Geloni,
Kad se u Rodopske gore il' u Gelske pustinje sele
I piju progrušano mlijeko sa krvlju konjskom.
Kada opaziš ovcu, gdje ugodnog hlada daleko
465 Traži il' lijeno vrške da trave griska, da ide
Posljednja iza sviju il' gdjegod nasrëd polja ležeć
Pomalo pase i sama da pred veče ustaje kasno,
Odmah doskoči zlu i prije takvu zakolji,
Nego se zaraza strašna u bezbrižno stado uvuče.
470 Stoka od pomora pada, da ne pada ni kiša tako,
Kada je jaki vjetar po pučini jureći pogna;
Ne hara môr pojedince, već čitave obore ljetne
Ubija, staro i mlado, po redu pleme cijelo.
Onaj će znati to, ko i sad još iza toliko
475 Vremena visoke Alpe i Noričke stâne na humcih
Vidi i Japidskog râvni Timáva i države puste
Pastirske i dalèko, širòko dolove prazne.

445. »pristavi«, t. j. nastojnici.
448. Što je murga, vidi bilješku 1. pjev., st. 194.
451. elebor ili helebor biljka (lat. elleborus ili helleborus, grč. elleboros, njem. Nieswurz); — procjepak je biljka »Scilla maritima«.
461. Bisalti su nekakvo Tračko pleme uz rijeku Strimon.
475. Norik se u Rimsko doba zvala zemlja, koja je obuhvatala dio Austrije, Štajerske i Koruške.
476. »Japidski« Timav, jer uza nj sjede Japidi (Ilirsko pleme).

Tu je nastalo nekad od uzduha kvarnog vrijeme
Hudo, jer jesenska žega s cijelom pritisnu silom
480 Te sve, što bijaše stoke i svë, što zvjerinja bješe,
Pomori, otrova vode te okuži još i pašnjáke.
Bolest mnogostruka bješe; po žilama pošto se svima
Vatrena žeđa razišla i udove zgrčila jadne,
Onda se razlije sluz i pomalo stane rastakat
485 Kosti sve, što bjehu od bolesti klonule veće.
Često baš bozima u čast kod žrtvenika već stoji
Žrtva, a vunen je povez na njojzi sa snježanim trakom,
I pada med sluge smrtna, u poslu dokle su jošte;
Ili koju je prije već zaklao sveštenik nožem,
490 Ne će da postavljene na oltar žilice gore,
Niti sveštenik može na pitanja što odgovarat.
A kad podmetnut nož u krvi se umoči žrtve,
Ozgo se sukrvicom pijesak okalja r'jetkom.
Tako i telići listom u travi pogibaju bujnoj
495 I kod jasala punih ispuštaju dušice drage.
Tako i umiljata pobjèsnê pseta, i muči
Hripavac bolesne svinje i davi im oteklo grlo.
Pada i pobjedni, nesretni konj, na pobjede svoje
Ne misli već ni na travu, od vode bježi i nogom
500 O zemlju mnogo lupa, oborio uši, promjenljiv
Probija znoj ga okò njîh (a smrtni hladno se znoje),
Koža je suha i tvrda za pipanje onom, ko dira.
To su pred smrću znaci kod kónjâ prvijeh dana;
Stane li napredovat boleština i mah li uzme,
505 Onda se oči zaplàmtê i teški dah iz dubine
Dolazi, s jecanjem katkad, dugotrajnim hripanjem iz dna
Utroba rasteže se, iz nozdrva istječe crna
Krv, a hrapavi jezik satiskuje nabrekla usta;
U njih li turi se rog i uliva vino, pomoći
510 Može, jedini spas već smrtnim činio to se,
Al' to i pogubno bješe, jer konji objačiv se vinom
Znadoše pomamno se raspalit i bolani pred smrt
Grizoše tijelo svoje i kidahu keseći zube

486—488. Za žrtvu su se odabirale posve zdrave životinje; zato je čudo, da je i takove na jednoć spopadala kuga.
491. t. j. ne može gatati budućnost iz žilica zaklane životinje.

(Zlo to od dobrijeh, bozi, odvratite, dajte ga zlima!).
515 Evo pušeć se vo pod teškijem pod plugom pada
I s pjenom pom'ješanu iz usta izbacuje krvcu,
Ječi posljednji put. A orač ispreže tužni
Na to drugoga vola sa bratove žalosnog smrti,
Ostavlja u zemlju lemeš zaboden sred posla i ide.
520 Ni hlad visokih luga ni meke livade drugog
Već ne vesele ni potok, što valja se po kamenjacih
I poljem bistriji teče od srebra, — bokovi vise
Dolje, i oči trome obuzima mrtvilo njemu,
Vrat se sa svom težinom do zemlje spušta. Što sada
525 Koristi njemu trudba i dobra služba, i ralom
Zemlju što oraše tešku? Ni Bakhovi Masički dari
Ne ude volovima ni birane obilne gozbe;
Hrana je njima lišće i prosta trava, a piće
Njima su bistra vrela i brze bez prekida r'jeke,
530 Zdravoga njima sna ne razbijaju nikakve brige.
Kažu, da nikada prije u zemljama onim se nisu
Tražile krave za službu Junoninu svetu, i kola
Bivoli nejednaki da k visokim hramom su vukli.
Ljudi sad sami s trudom razbijaju motikom zemlju,
535 Noktima sjeme u nju zarivaju i vrat napregnuv
Vuku po visokijem po brdima škripljiva kola.
Oko ȍvčârâ vuk ne zasjeda nit' se prikradat
Hoće stadima obnoć, — žestočija muči ga briga;
Plašljive divokoze i jeleni na brijeg brzi
540 Med psima vrzaju se, oko kuća vrzaju sad se.
Na kraj obale vali izbacuju golemog mora
Porod i sve, što pliva, ko ljude, kojim se lađa
Razbila, foke bježe nenavikle sad u rijeke.
Gine i ljutica zalud u zavojnoj krijuć se rupi
545 I druge guje ginu zapanjiv se, ljuske naježiv.
Pticama zrak je naudljiv, te padajući naglavce
Život pod oblacima pod visokim gube. Sad više

526. 527. Ne ginu volovi (kao raskalašni ljudi) od neumjerena pića dobra vina i preobilna jela.

531—533. Čega nije prije nikad bivalo, to se sada događalo: trebalo je naći po dvije bijele krave za službu Junoninu, a nije ih bilo, pa su ljudi morali upreći po dva bivola nejednaka (veličinom ili bojom, a trebalo bi, da su jednaki).

537—547. Kuga mori i sve druge životinje, ne samo stoku.

Koristi nikakve nema od promjene krme, 1 k tome
Sredstva umjetna škode, vještaci ne mogu ništa
550 Hiron, Filirin sin, i sîn Amitàonov Melamp.
Iz Stiks-rijeke na sv'jet Tisìfona puštena bl'jeda
Bjesni te pred sobom strah i bolest goni — i diže
Svaki dan se sve većma i glavu diže sve više.
Od bleke ječe ovaca i od rike goveda r'jeke,
555 Ječe i obale suhe i humci, što lako se dižu.
Hrpe Tisìfona mori, u stajama leše gomìlâ,
Što se već raspadaju od kuživa ružnog, dok ljudi
Ne staše razgrtati i u jame metati leše.
Ni koža ne bijaše od koristi, niti se moglo
560 Kuhati meso u vodi nit' moglo se peći na ognju;
Ni vuna izgrizena od bolesti i gada svakog
Mogla se strići i tkati, jer tkivo bijaše trulo.
Ako l' bi pokušo ko obući haljinu mrsku,
Vatreni osuli prišti i znoj bi nečisti t'jelo,
565 Pa ga i zasmradili, i ko bi malo okl'jevo,
»Prokleti oganj« bi ude obuhvativ stao izjedat.

Četvrto pjevanje.

Na početku obraća se pjesnik na Mecena (Mecenata), kojemu kao posvećuje ovaj dio svoga djela. Onda govori, kako pomnjivo treba urediti pčelinjake, kako nastojati oko rojeva, da ne propadnu. Dalje govori o bojevima među pčelama, o životu i naravi pčela, koje žive kao u kakvoj uređenoj državi, te se čini, kao da i one imaju česticu božanskoga razuma. Iza toga govori o vađenju saća, o bolestima pčela i o tome, kako ih treba od toga čuvati, i o umjetnom rasplodu pčela; za tim kazuje priču o pastiru Aristeju, kojemu su bile propale pčele, pa ih je opet zapatio. Napokon dolazi kratak epilog (pogovor), u kojem pjesnik spominje svoj rad oko »bukolika« i oko »georgika«.

Dalje o uzdušnom medu govoriću, nebeskom daru,
A ti, o Mecene, daj i na ovaj pogledaj dio.
Predmet je sitan, al' ja ću prikazat ti prizore divne
Ì plemena cijelog po redu junačke vođe,

550. Hiron je Kentaur, vješt ljekar, — Melamp je vračar.
563. »haljinu mrku«, t. j. načinjenu od takove vune.
566. »prokleti oganj«, bolest, kad se ospu zli prišti po tijelu.
1. Medu se kaže »uzdušan«, jer se mislilo, da med nastaje iz rose, a rosa iz uzduha, a pčele sakupljaju tu medenu rosu.

5 Njegove običaje i radnju, čete i bitke.
Neznatan poso je ovaj, al' slava neznatna nije,
Dopuste l' kivni bozi i usliši l' zazvan Apòlôn.
Najprije tražiti mjesto i pčelinjak pčelama treba,
Kamo ne dopiru vjetri, jer od njih ne mogu pčele
10 Hranu nositi kući, — gdje ne skaču po cv'jeću janjci
Ni jarci jogunasti, gdje junica vrljajuć poljem
Ne stresa s bilja rosu i ne gazi rastuću travu.
Gušteri ljuskavih leđa i šarenih nek su daleko
Od medonosnih trmki, bregùnica, Prokna, što ima
15 Šare rukama slične na prsima, i druge ptice,
Jer sve pustoše širom i hvataju pčele, kad lete,
I nose slatku hranu u kljunu u nemila gn'jezda.
Ali izvori bistri il' lokve, što se zelene
Mahom, i potočić tekuć po travi, neka su blizu,
20 Palma kovànluku sjen nek čini il' velika divlja
Maslina, — matica prve kad roje izvede, da novom
Proljeću se veseli iz košnica puštena mladež,
Od žege se uklonit da obližnji potok ih mami,
Prijazno drvo da prima u dòčekljive ih grane.
25 U vodu, ili tekla il' ležala, vrbovih šiba
Poprijeko nabacaj i kamenja krupnog, da pčele
Gdje postajkivat imadu na mostima čestim i krila
Širit spram ljetnoga sunca, zadrže l' se dulje, i vjetar
Ako ih poškropi nagli il' u vodu ako ih baci.
30 Majčina naokolo nek dušica cvate daleko
Mirisna, — kasija zelena s njom, blagovònja
Jakoga čubar, i potok nek natapa ljubične l'jehe.
Ili košnicu tî od izdúbêne složio kore,
Ili je od šiba spleo od gipkijeh, neka joj ulaz
35 Bude tijesan, jer smrznuti med od zime se može,
A od vrućine se može rastopiti; pčelama treba

7. Bogovi su često na ljude kivni te im ne dopuštaju, da se čim proslave, — a Apolon ne će da usliši svagda pjesnike, kad ga zazivaju u pomoć.

14. »bregunica« je ovdje ptica, koja pčele hvata i jede, lat. Merops apiaster (vidi u akademičkom rječniku). — Prokna je lastavica; tako se negda zvala sestra Filomele, koja je spomenuta u bilješki 6. ekl., st. 78, pa kad je Filomela pretvorena u slavuja, Prokna je pretvorena u lastavicu.

17. »i nose« t. j. ptice, — »u nemila gnijezda« t. j. gnijezda su takovih ptica nemila pčelama (jer u njima nalaze svoju smrt; mladi se ptići njima hrane).

Nevolje bojat se jedne i druge, — rupice male
Zato zamazuju voskom prionuvši živo te smolom
Zatiskivati one i cvijećem umiju leta,
40 I za posao taj sabirat i spravljati znadu
Lem, a od lepka je on i od smole ljepljiviji Idske.
Ako je istinito, i pod zemlju pčele se zavuć
U rupu izritu znadu, a često ih nađoše ljudi
I u šupljemu plavcu, u duplji drveta kvarnog.
45 Al' pored svega tî obmazuj na košnici rupe
Pomnjivo glatkim mazom i pomalo lišća nabacaj.
Blizu kovànluka tisa ne trpi i crvene räke
Paliti blizu mu nemoj i dubokoj ne vjeruj bari,
Škodi i blata tonj i odjek od raspuklih hridi,
50 I gdje udara glas i natrag se odbija ječeć.

A kad zlaćano sunce odagna zimu i stjera
Pod zemlju i ljetnim sjajem kad nebo opet se zasja,
Pčele po dolima se i šumama odmah razlete,
Srču rumeno cv'jeće, okusuju vodu po vrhu
55 Lebdeći lako, i onda obuzima raskošje neko
Njih, te oko okaca i uljeva nastojat stanu,
Um'ješno svježi vosak i mêd načinjaju gusti.
Zatim kad ugledaš roj, gdje pušten iz košnice leti
Po ljetnom vedrome zraku i k nebu se diže do zv'jezda
60 I staneš oblaku crnom da čudiš se nošenu vjetrom,
Gledaj: gdje slatka je voda i drveće lisnato gdje je,
Onamo lete i onda preporučene im sipaj
Sokove, matičnjak istrt i prostu travu kerìntu.
Zvekeći okolo čim i ù zile Majčine lupaj,
65 Same će na mjesto sjesti mirišljivo, po običaju
Svom će u košnicu same unići i skrit se unutra.

44. »plavac« je kamen, lat. pumex, njem. Bimsstein.

47. Rake su neki palili i njihov prah upotrebljavali za lijek od različnih bolesti. Dim od paljenih raka škodi pčelama, zato neka se ne pale blizu kovanluka.

62. »preporučene sokove«, t. j. sokove, što ih vješti pčelari preporučuju.

64. »u zile Majčine«, — »Majka« je ovdje boginja, koja se inače zvala Reja (Rhea) i Kibela i Berekintija, a zvali su je i »Velika Majka« i »Majka bogova«. Njezine su se svetkovine slavile bučnom muzikom; među drugim muzičkim spravama upotrebljavale su se i zīle (lat. cymbala).

65. Pčele kad čuju bučnu muziku, grnu u košnice; neki misle, da to čine od straha, a neki, jer im je muzika mila.

Znadu se pčele i kosit, jer često se zametne kavga
Među matice dvije, i onda se vrlo uzruje;
Već se unàprijed može i srčanost vidjeti vojske
70 I kako dršću boja želeći, a čekaju l' malo,
Mukle mjedi ih glas ohrabruje ubojni onaj,
Pa se brujanje čuje ko glâs isprekidan trubni,
Onda se nemirno počnu sakupljat i krilima miču,
Žaoke rilcima oštre, oglédajûć mišica snagu,
75 Gdje se matice smjeste, okò njîh one se gusto
Zbijaju i vrlo vičuć na mejdan zovu dušmane.
Desi l' se vedar proljetni dan i prostrano polje,
Sunu kroz vrata i zametnu boj visòko u zraku,
Nastane šum, i u veliki krug pomiješav se stisnu,
80 Padaju dolje naglavce, ni tuča iz oblaka nije
Gušća ni tòliko žira sa česvine tresene pada.
Krilima osobitim u redima bojnima lete
Matice veliko srce u malenim noseći grudma
I ukòpîstê se te ne će uzmàći, dok silni
85 Pobjednik jednu stranu il' drugu u b'jeg ne nagna.
To uzrujanje srca i bitke tê zapriječit
Mogu se, ako se baci na rojeve prašine malo.
Vojvotkinje kad obje iz kreševa vratiš, tad ubij
Koju za lošiju držiš, da ne škodi živeći mukte;
90 Koja je bolja, ona nek kraljuje u praznom dvoru.
Dvije su matica vrste: svijetli se maćama zlatnim
Jedna, osobit oblik, za odliku crvene ljuske
Ima, i ta je bolja, — a druga je kosmata t'jela,
Bez slave ta je, lijena i vuče široki trbuh.
95 Kako su matice dvoje po obličju, tako i mnoštvo:
Jedne su kosmate, ružne na putnika nalik, kad dođe
Otkud iz debela praha te zemlju iz suhijeh usta
Ispljuva žedan, a druge sjevucaju, zlátnê se, cakle,
Jednake po tijelu imadu posute točke;
100 Taj je podmladak bolji, od njega ćeš med u vrijeme

71. »mukle mjedi glas«, t. j. zujanje, koje je na taj glas nalik.
89. »živeći mukte«, vidi st. 94.

Određeno ižímat, i sladak on će i bistar
Biti i ublaživat opórnôst će Bakhova dara.
Kada se pòigrajû po zraku rojevi leteć
Naprazno, iz hladne trmke bježeći za med ne mareć,
105 Treba da nestašnice od igriva odbiješ lêta.
A ni muka ih nije odvratit: krila iščupaj
Maticama; kad one izići ne mogu, ne će
Ni druge smjeti provalit i na put dići se u vis.
Neka ih ustavlja bašča sa mirisnim cvijećem žutim,
110 Također branič ih Prijap Helèsponćanin nek čuva
S vrbovim kosijerom, odbijač tátâ i ptica.
Kome je za to briga, nek dušicu okolo trmki
Sadi, nek pinije tu presađuje s visokih brda.
Teškijem poslom ruke nek žulji, mladice snažne
115 Neka u zemlju meće i zaliva prijatnom vodom.
Käd htio ne bih jedra pri kraju posla da spustim,
Kad se žurio ne bih, da lađu okrenem k zemlji,
Možda bih râd opijevo, što bujne vrtove krasi,
Ružičnjake u Pestu, gdje ruže dva puta cvatu,
120 Pjevo bih, kako buja vodopija kvašena vodom,
Kako na obalama zeleni se selen, po travi
Kako se krastavci viju i deblja im trbuh, a ne bih
Nì kasno kitnog narkìsa promučo ni bršljana bl'jedog,
? Zavojnog, krivog akànta ni muče, što obale ljubi.
125 Sjećam se, da sam nekad po kulama Ebalskog grada,
Kud se njive plavètnê, a krasi crni ih Gales,
Vidio starca rodom iz Korika, kome je malo
Ostalo jutara zemlje, ni volom je ne bješe vr'jedno
Orat, za vinograde, za pasišta ne bješe zgodna,
130 Al' on je naživiči i na r'jetko zasadi zelje,

102. Rimljani su pili i medeno vino, koje su pravili miješajući $^4/_5$ vina (»Bakhova dara«) s $^1/_5$ meda.

110. Prijap »Helesponćanin«, jer su ga osobito štovali u Lampsaku gradu blizu Helesponta.

112. »dušicu«, t. j. majčinu dušicu (travu).

116. 117. Slikovito rečeno mjesto: kad se ne bih žurio, da svršim ovo svoje djelo.

119. Pest (Paestum) je grad u Lukaniji (u južnoj Italiji) na glasu sa prekrasnih ruža, koje su dva put cvjetale u godini, — u proljeće i u jesen.

125. Ebalski grad ili Ebalija (Oebalia) je grad Tarest u južnoj Italiji; blizu njega izlijeva se u more rijeka Gales.

127. Korik je grad u Kilikiji (u jugoistočnom dijelu Male Azije).

Okolo ljiljane b'jele i vitki mak i verbéne,
U srcu bogat se ko kralj držeći i pod noć se kući
Vrativši nèkûpljenu naslágô bi večeru na sto.
Prvi u proljeće ruže, a u jesen jabuke braše,
135 A kad od oštre zime i kora bi pucala hrídî
I led ustavljo tijek rijèkâ, starac već tada
Obrezivo bi lišće hijàkinta mekog i psovo
Ljeto, što dolazi kasno i Zefire, koji još dòcnê.
Najviše matica on je i rojeva najviše imo,
140 Iz saća zapjenjen med istiskivo je, — lîpâ u njega
Bješe, a izobila i pinija; kol'ko bi novim
Cv'jećem se koja voćka zaodjela, zreloga voća
Svaka bi isto tolìkô donesla u jesensko doba.
I pouzrasle brijeste u redove smjestio on je
145 I krušku tvrdu i crni trn, što šljive već nosi,
Smjestio platane još, što hlada gostima daju.
Al' mi nesretno kratko vrijeme ne dopušta o tom
Dalje govorit, i jâ to po meni ostavljam drugim.
A sad nek rečem, kakva za nagradu Jupiter bog je
150 Dao pčelama svojstva, što nekad slijediše glasnu
Buku Kurétâ i njihnu u mjedene u sprave lupu,
Te su nebeskog kralja u Diktejskoj hranile spilji.
Podmladak samo one imadu skupni i skupni
Grad i kuće te vijek pod ustavom provode slavnim,
155 Samo one domáju i stanove stalne imadu;
Znadu, da zima će doći, te ljeti poradi toga
Posluju i u sredinu sve, što urade, meću.
Jedne se brinu za hranu i zato po redu se stalnom
Trude po livadama, — unutra druge u domu
160 Od narkìsovîh suza i ljepljiva iz kore lema
Prve temelje saću osnivaju, za tim odozgo
Spuštaju čvrsti vosak, — a treće nadeždu roda

145. Na »crni trn« (prunus spinosa) može se nakalamiti šljiva, kako se odavde vidi.

149—152. Kad se Jupiter rodio, sakrila ga je mati (Rea, vidi bilješku st. 64) na Kreti u Diktejsku spilju od straha, da ga ne bi otac Saturn pojeo; a da ne bi Saturn čuo maloga Jupitera viku i plač, postavi Rea pred spilju svoje sveštenike (Kurete), da što jače sviraju i udaraju u muzičke sprave; tako Saturn nije mogao čuti Jupitera. Pčele slušajući onu muziku ulaziše u spilju (vidi bilješku st. 65) i hraniše Jupitera medom. Zato je Jupiter nagradio pčele, kako se vidi iz st. 152 i d.

Odrasli podmladak izvode van, a četvrte zgrću
Prečisti med i okca napunjaju nektarom bistrim.
165 Nekima zapadne dužnost, da straže kod vrata, te jedna
Za drugom motre nebo, je l' oblačno, ne će li kišit,
Ili skidaju onim, što dolaze, breme il' gone
Združiv se u četu trute od jasala, — lijeno stado;
Posao vri, a mirìsavî med od dušice vonja.
170 Il' iz rastegljive gvale ko Kiklopi munje kad grade,
Jedni od volujske kože nadimaju mjehove i zrak
Puštaju, a drugi mjed u vodi kvase, sve pišti,
Etna od nakovanja na panje stavljenih ječi,
Kiklopi naizmjèncê po redu iz svijeh sila
175 Mišice dižu i gvalu kliještima okreću čvrstim.
Tako (ako se mâlô sa velikim poredit smije)
Osvaja Kekropske pčele za tecivom priroden nagon,
Svaku po njezinoj službi: vremešnijim briga je trmka,
Briga je čuvanje saća i građenje umjetne kuće.
180 U kasnu noć se trudne i umorne vraćaju mlađe
S bedrima dušice punim; kud letješe, crveni šafran
Pasoše i lipe masne i modrikast zumbul i vrbe
Pasoše zèlenkaste i planiku, kasiju k tome.
Počinak imaju sve u skupu i poso u skupu.
185 Jutrom sunu kroz vrata, ne stoje nigdje, a večer
Kad ih opomene već, da ostave polja i pašu,
Onda se vraćaju istom i onda se odmoru daju,
Nastaje buka, te bruje okò praga i oko lèta.
Kad se na počinak one u okcima smire, tišina
190 Svu noć je, svojski im san tjelesa obuzima trudna.
Ako se sprema kiša, udaljit se od stana ne će,
Počne l' se dizati Eur, vedrinom se ne daju varat,
Sigurne na vodu idu pod zidima svojega grada,
Blizu kuda izlete i često kamenčiće uzmu
195 (Kao pijeska čamci kolebljivi bacani valma)
Te se u prazne tako uzvijaju vìsine one.

169. »od dušice«, t. j. od majčine dušice; tako i u st. 181.
170—177. Marljivost pčela poredi se s marljivošću Kiklopa. — 170. »iz rastegljive gvale«, t. j. iz usjala gvožđa.
177. »Kekropske« (pčele) je ukrasan epitet; vidi 2 pjev., st. 448. 519.
194. 195. Kad je žestok vjetar, pčele uzmu i nose (kako pišu neki stari pisci) sitne kamenčiće, da budu teže, da ih vjetar ne odnese.

Još ćeš se čuditi međer, što život zavolješe taki,
Da im se ne treba parit, u mlitavosti tjelesa
Ljubavlju ne treba im da slabe, ne rađaju one,
200 Nego iz slatkijeh trava i lišća ustima same
Podmladak beru svoj i naknađuju mlade Kviríte
I maticu te grade i voštano kraljevstvo i dvor.
Često se zgodi, te krila o kamenje oblome tvrdo
Lutajuć i puste dušu pod bremenom; toliko cv'ječe
205 Miluju, skupljanjem meda tolìkô se proslavit žele.
Premda su pčelinjega života međe tijesne
(Jer mu ne traje dalje dužina od sedam ljeta)
Ipak im besmrtan ostaje rod, i godina mnogo
U sreći stoji im dom i djedove djedova broje.
210 Kralja ne štuje tol'ko ni Lidijska velika zemlja,
Ne štuje Egipat, Parti ni zemlja Medskog Hidàspa.
Dok zdrav i čitav je kralj, sve pčele jednog su srca,
Al' kad nestane njega, pobŕkajû se i same
Razgrabe zgrnuti med i pleter razlome saća.
215 On je upravitelj posla, sa divljenjem glede ga pčele,
Na gusto stoje okò njeg i bruje, u velikom mnoštvu
One opkoljuju njega i često ga na pleći dižu,
U boj hrle i traže, da ranjene poginu slavno.
Neki znakova tih i pojava tih se držeći
220 Rekoše, da je dijelak božanskoga duha u pčela,
K tome i eterski dah, jer bog se prostire — kažu —
Svuda i zemljom i morskom širinom i visokim nebom;
Otud tanušni život imade sve, što se rađa:
Ljudi i stoka sitna i krupna, zvjerinje svako.
225 Sve se dakako vraća, rastvoriv se, otkle je došlo,

199. 200. Ovo je pjesnik uzeo iz pričanja nekih pisaca.
201. »mlade Kvirite«, t. j. mladi naraštaj (mlade građane).
209. Lidija je zemlja u zapadnom dijelu Male Azije.
211. Hidasp je rijeka upravo Indijska (pritok Inda); pjesnik veli »Medski« Hidasp, jer izvire u planini Paropamisu, koja je u negdašnjoj Medskoj ili Persijskoj državi (danas se ta planina zove Hindukuš).
212—217. Po duhu našega jezika imalo bi se za maticu reći »kraljica«, ali je ovdje uzeta riječ »kralj« poradi iste riječi u st. 210. U originalu je na oba mjesta: kralj (»rex«, koja riječ znači i kralja ljudima i maticu).
217. »često ga na pleći dižu«, t. j. kad je umoran te se ne može lako kroz mnoštvo pčela provući.
221. »eterski« dah, t. j. od najčistijeg, najtanjeg i najgornjeg zraka.
225. »sve se vraća«, t. j. duše i ljudi i životinja vraćaju se u eter, iz kojega su i postale.

I smrti nikakve nema, već ostaje sve u životu
I med zvijezdama leti te k visokom diže se nebu.
Časni kad budeš dom i mêd u okcima čuvan
Htio otvorit, tad vode zacrpi i njôm se okropi,
230 Šuti i pred sobom dim, što suklja, drži u ruci.
Dva put je obilje meda, i u dva roka se vadi:
Lijepo lice Plejáda kad Tajgeta pokaže zemlji,
Prezirući kad vodu Okèan oturi nogom
I kad od kišljivijeh zvijezda od Riba bježi
235 I slazi nevesela u valove zimske s nebesa.
Pčele su gnjevljive vrlo i kada su dirnute, bodu,
Štrcaju otrov u ubod i uz žile obisnuv žalce
Potajne ostavljaju i puštaju u rani dušu.
Bojiš li ljute se zime il' hoćeš za bùdûćnôst štedjet,
240 Žališ li stradalice i razbitu državu njihnu,
Majčinom tada ih ko okadio dušicom ne bi
I prazni izrezo vosak? jer nespažen nagriza gušter
Saće il' moljci noćníci, po okcima što su se stisli,
Tu i bespòsleni trut je, što sjedi uz tuđu hranu,
245 Tu je i ljuti stršljen, od pčela oružan jače,
I neka grizlica zla i pauk mrzak Minèrvi
Prostrane razapeo nad vratima mreže je svoje.
Što je slabiji pčelac, prionuće življe za poso,
Da se ukloni kako posrnulog plemena propast,
250 Te će ispunit rupe i složiti od cv'jeća okca.
Nevolje, što ih ljudi imadu, i pčelama život
Nosi, te često i one od bolesti kunjaju teške;
To ćeš po sigurnijem znakòvima poznati moći:
Odmah mijenjaju boju nemòćnice, glava im bude

228. Dom je pčela častan, jer su i pčele časne poradi svojstva njihovih navedenih u st. 219—221.

231—235. Dva put se vadi med: u maju i u novembru; u prvom od ta dva mjeseca pokazuju se na nebu Plejade (pjesnik spominje samo jednu od njih, Tajgetu, mjesto sviju), onda one izlaze iz Okeana, u kojemu se kupaju u vrijeme, kad se ne vide na nebu (kao što se i sunce u njemu kupa noću; vidi 2. pjev., st. 481, 482); u novembru opet zalaze Plejade i bježe od zvijezda, koje se zovu »Riba« i pokazujući se onda na nebu donose kišljivo vrijeme.

239. 240. Ako je košnica s kogagod uzroka ljeti stradala te se milostivi pčelar ne usuđuje ništa meda uzeti, onda treba košnicu okaditi dimom od majčine dušice, da utamani ili otjera moljce, guštere i t. d.

246. Pauk je mrzak Minervi, jer je Minerva djevojku Arahnu, koja se usudila s njom se natjecati u tkanju, pretvorila u pauka; vidi u Ovidovim Metamorfozama 6. pjev., st. 1—145.

255 Mršava, kosmata grdno, i poginulih tjelèsa
Iz doma stanu iznosit, u sprovodu tužnom sprovodit.
Bolesne ili vise pri ulazu noge sapletav
Ili onako čame u zatvorenom u domu,
Od glada trome su sve i lijene od zime, što steže.
260 Glas se mukliji čuje, i otegnuta je zuka,
Kao kad u šumi jug zauji hladni il' more
Zaljuljano zauči, a vali udare natrag,
Il' kad žestoki oganj u peći zaprtoj buknja.
Tad ja svjetujem galban mirišljivi paliti i med
265 Trstenim c'jevima puštat u košnicu, treba, da sâm ih
Nutkaš i nemoćne zoveš, da poznate okuse hrane.
Dobro će bit primiješat i stučenog od šiške
Uvelog lišća od ruže il' kuhanog dugo na ognju
Gustoga masta il' suhog od loze Psitijske grožđa,
270 Kičice mirisa jakog il' Kekropske majčine duše.
Ima na lukama cvijet, seljaci zovu ga »amel«,
Lako ga može naći ko traži, jer mu iz jednog
Izdanka velika raste množina strukova, — cvijetak
Sam je zlatan, a lišće, što vrlo ga mnogo po njemu
275 Ima, rumenilom se rumeni ljubice tamne,
Pletu od njega vijence i božje kite oltare,
Tek je u ustima opor, po košenih dolih ga kupe
Čobani i u blizini rijeke vijugaste Mele;
Kor'jenje cvijeta toga u mirisnom ukuhaj vinu
280 I to u košima punim za hranu stavi pred vrata.
Ako nestane kome na jednoć uljeva sviju,
I nema zapatiti odakle podmlatka novog,
Treba da Arkadskoga pastira iznalazak slavni
Ispričam, kako su se u zaklanih junaca krvi
285 Nečistoj često pčele izlegle. Razložiću priču
Malo dublje cijelu od prvoga počev početka.
Jer kud u barama Nil razliveni stoji i tamo
Sretni prebiva narod Kanópa, Pelskoga grada,

269. »od loze Psitijske«; vidi bilješku 2. pjev., st. 93—96.
271. Taj se cvijet učenim lat. imenom zove Astar amellus; raste u srednjoj Europi i u Grčkoj.
278. Mela je rijeka u gornjoj Italiji blizu Mantue.
288. Kanop je grad u sjevernom Egiptu blizu Aleksandrije; pjesnik mu kaže »Pelski« grad, jer je nekad Egipat potpadao pod vlast Makedonskih kraljeva, a Pela je bila stolica Makedonske države.

Koji po poljima svojim u šarenim čamcima plovi,
290 Tulcima oružana kud međaši Persijska zemlja,
Kud se u sedam ušća razilazi ona rijeka,
Koja dolazi čak od zemlje mrkijeh Inda
I pijeskom crnim oplođuje Egipat zelen, —
Sigurno sve te zemlje u način se uzdaju u taj.
295 Najprije malo se mjesto izàberê samo za poso
Stegnuto taj, i načine krov ćeràmidnî ozgo,
Uske načine zide i prema četiri vjetra
Četiri prozora metnu, da svjetlost dolazi koso,
Onda potraže junca, što roge već svija na čelu
300 Dvogodnog, te mu nozdre i usta (i ako se jako
Otima) zatisnu pa ga zatuku, utrobu svu mu
Smrskaju udarcima, al' koža ostaje c'jela,
Onda u onu ga metnu u kućicu, pod rebra granja
Nameću, kasije svježe i majčine duše dodadu.
305 To se čini, kad prvom zaljujaju Zefiri vale
Prije nego li luke u bojama novijem sinu,
Gn'jezda čavrljave laste na gredama stanu da viju.
Pomalo ugrijan sok u smoždenim kostima stane
Vreti, i onda se čudno životinjice pomaljat
310 Stanu, bez nogu sprva, al' krilima skoro zazuje,
Izmiješane zatim sve više dižu se u zrak,
Dok ne provale sve ko kiša iz oblaka ljetnih
Ili ko otisnute tetívôm strelice s luka,
Kada lagani Parti u bojak uniđu prvi.
315 Koji nam bog, a Muze, vještinu dao je ovu?
Ljudsko iskustvo novo odakle li ima početak?
Čobanin ostavljajuć Aristej Penejsku Tempu
Od glada pčele izgubiv i bolesti, kako se priča,
Žalostan dođe početku rijeke do izvora svetog
320 I stade tužeći mnogo te prozbori majci ovako:
»Majko, o majko Kiréna, u ponoru koja u ovom

289. »plovi«, t. j. kad se Nil po Egiptu razlije, što se svake godine događa.

291. 292. Misli se Nil; — mrki »Indi« ovdje su Etiopci.

305—307. t. j. na početku proljeća.

319. »dođe početku rijeke«, t. j. Peneja, koji teče dolinom Tempom u Tesaliji; kći ili unuka boga Peneja (t. j. boga istoimene rijeke) zove se Kirena, koja je mati Aristeju.

Živiš dubòko, što mrskog sudbini si rodila mene,
A od plemena slavnog božanskog, ako mi otac
Timbarski, kako mi kažeš, Apòlôn jeste? kud ljubav
325 Ode ti za me? i što si obricala meni nebesa?
Evo i ovu slavu života zemàljskôga gubim,
Koju sam brigom i pomnjom okò stokê, voćaka jedva
Skucao kušajuć ovo i ono, a tî si mi mati!
Nego daj sad i sama iščupaj sadove krasne,
330 Nemilim ognjem staje zapali, ljetinu potri,
Usjeve uždi i tvrdom pos'jeci sjekirom loze,
Ako je slava moja tolìkô omrzla tebi.«
Mati mu čuje glas u stanu svom u rijeci
Dubokoj; Nimfe bjehu okò njê češljajuć vunu
335 Miletsku, obojenu zelenilom hijalu sličnom.
Bila je Drima tu i Filòdoka, Ligeja, Ksanta,
Kojim su svijetle kose po vratu prosute b'jelom,
Nesija bijaše tu i Kimòdoka, Talija, Spija
I Likorìjada plavka i Kidipa, — djevojka jedna,
340 A druga prvom tada Lucínine okusi muke,
Klija i Beroja sestra, Okèana kćeri, i obje
Šarene imahu kože na sebi i zlaćeni pojas,
Asijka još Diopéja i Efira, Opija bješe
I Aretusa brza, što napokon ostavi str'jele.
345 Med njima Klimena priča o zaludnoj brizi Vulkana,
O prijevarnoj, tajnoj i slatkoj ljubavi Marta,
O mnogom bogova (počev od haosa) àšikovânju.
Pozorno slušaju Nimfe i meku vretenima vunu
Predu, al' materi tuga Aristejeva do uši
350 Dođe i opet, te one na biljurnih stolicah sjedeć

325. »što si obricala meni nebesa?«, t. j. da ne ću umrijeti kao drugi ljudi, nego da ću biti uzet u nebo među bogove.

335. O Miletskoj vuni vidi bilješku 3. pjev., st. 307. — Riječ »hijal« je upravo grčka i znači: zelenkast kamen.

340. »Lucinine muke«, t. j. porođaj; o boginji Lucini vidi bilješku 4. ekl., st. 10.

342. »šarene imahu kože na sebi«, jer su bile lovice.

343. »Asijska« Diopeja, t. j. boginja Asijskih livada; vidi bilješku 1. pjev., st. 383. 384.

344. I Aretusa je lovica, ali umorna od lova sada se među drugim Nimfama odmara.

347. »počev od haosa«, t. j. od početka svijeta; haos upravo znači neizmjerni prazni prostor, koji je bio prije, nego je svijet stvoren.

Čude se tome, a prva med sestrama tad Aretúsa
Pomoli plavu glavu svrh vode gledajuć, šta je,
I iz daleka vikne: »Nijesi se, sestro Kirena,
Uzalud prepala plača tolìkôg, žalostan plače
355 Milje tvoje Aristej kod izvora Peneja oca
Stojeć i viče tebe po imenu, okrutnom zove.«
Majku neobičan obuzme strah u duši te reče:
»Amo ga k meni dovedi, imade pravo, da stupi
U dom bogova on.« Rijeci dubokoj za tim
360 Reče, nek rastupi se širòko, dà možê mladić
Proći, te svedeni val ko brdo okruži njega,
Primi u prostrano ga u krilo i pod vodu pusti.
Sin se matere domu i carstvu vodenom diveć,
Vodama zatvorenim u spiljama, lugom, što ječe,
365 Ide i velikoj vódâ žestini čudom se čudeć
Gleda, kako pod zemljom pod prostranom teku rijeke,
Teku koja odáklê: i Lik je tu, a i Fasis,
I vrelo tu je, iz kojeg Enìpej provaljuje dubok,
Misijski Kaik i Hipan, što preko kamenja uji,
370 I vrelo, iz kog je otac Tibèrîn, iz kog Anìjên
I Erìdan, što do dva na čelu zlaćena roga
Ima, od kojega se ni jedna žešće rijeka
Preko plodnijeh polja u pučinu ne lije sjajnu.
Pošto u spilju uđe, što kamen joj plavac sa svoda
375 Visi, i pošto sazna Kirena, utaman zašto
Plače joj sin, po redu donesu bistre mu vode
Sestre i dadu ručnike sa runjama strickanim glatko.
Neke obilna jela na stolove meću i čaše
Stavljaju pune, a ognjem oltari Panhajskim plamte.
380 Majka će reći: »Meonskog vrč ded uzmi sad vina
I Okèanu lin'mo.« Izà toga molit se ona
Stane Okèanu ocu vasìljenê, Nimfama za tim

367—371. Aristej u vodenom carstvu vidi izvore različnih rijeka, za primjer se spominju neke: Lik u Armeniji, Fasis u istočnoj Maloj Aziji, Enipej u Tesaliji, Kaik u zapadnoj Maloj Aziji (u Misiji), Hipan u Skitskoj zemlji (danas Bug), Tiber, Anijen i Eridan (ili Pad) u Italiji. Eridan ima na čelu dva zlatna roga za znak, da u njegovoj vodi ima zlata (bogove rijeka prikazivali su stari Grci i Rimljani često s volujskom glavom).

377. »sestre«, misle se Klija i Beroja, vidi st. 341.

379. »ognjem Panhajskim«, t. j. ognjem, u koji je nabacano Panhajskoga tamjana; o Panhaji vidi bilješku 2. pjev., st. 138.

Sestrama, kojih je sto u šumama, sto u rijekah.
Tri put nektarom bistrim tad goruće ognjište obli,
385 I plamen lizne tri put do vrha se uzvivši krovu.
Znak taj ohrabri dušu Kireni, te prozbori ona:
»U moru Karpatskom živi Neptúnov zèlenkast prorok
Protej, koji se vozi po prostranom moru, a ribe
U kola upregnute i dvonožni konji su njemu.
390 Sad on rodnoj je pošo Paléni u Ematsku luku.
Njega i Nimfe štujemo mi, a i sam starìna
Nerej poštuje njega, jer proroku poznato sve je,
I što bješe, što jest, i skoro što doći imade.
To je Neptúnova volja, jer Protej njegove strašne
395 Zvijeri u moru pase, a pase ì gr̂dnê foke.
Njega najprije, sine, savezati imaš, da kaže
Uzrok ti bolesti sav, da posljedak dobar ti dade.
Bez sile ne će te ništa poučit, ne ćeš se njemu
Ti umoliti moći, već silom čvrsto ga ščepaj,
400 Sveži ga, — o to će prazne razlomiti sve mu se varke.
Kada pripeče sunce o podne, kad žeđaju trave,
Kada već stoci prija hladovina, ja ću te onda
Odvest u osamu starca, kud zna se zaklonit od vala
Izmučen, pa ćeš ga u snu ležećega spopasti lako.
405 Kad ga već zgrabiš i budeš već svezana držo, tad varat
Raznim će likovima, oblicima zvjerinskim tebe;
Vepar nakostrušen biće na jednoć ì strâšnî tigar,
Grive žute će lav i ljuskava zmija će biti,
Ili će praštit kao plamen i tako iz okova ispast,
410 Il' će se u vodu bistru razići i tako će nestat.
Al' što više se on mijenjao u svašta bude,
Okove čvrste sve više priteži, sinko, dok opet
Ne bude t'jelo pretvoriv onakav, kakvog si vid'jo,
Kad ga je hvatao drijem, te poče sklapati oči.«

384. »nektarom«, t. j. izvrsnim vinom; vidi bilješku 5. ekl., st. 70.
387. Karpatsko je more među Kretom i Rodom; ime mu je od ostrva Karpata, koje se tamo nalazi. — Što se ovdje i dalje govori o Proteju, to je uzeo pjesnik slobodno iz Homerove Odiseje, pjev. 4, st. 382 i đ.
388. 389. »ribe... i dvonožni konji«, misle se nekakve izmišljene životinje, kojima je prva polovina tijela konjska, a druga je riblja.
390. Palena se zove zapadno poluostrvo Halkidike, zemlje Ematske (t. j. Makedonske).
397. »uzrok bolesti«, t. j. bolesti tvojih pčela.

415 Reče i mirisnu bistru ambròsiju po sinu prospe,
T'jelo mu namaže sve, blagovònje mu milo iz kosa
Uređenih zamiri, a ude mu živost i snaga
Obuzme. — Golema spilja u izglodanom imade
Brdu sa strane, kud vjetri množinu ugone válâ,
420 A u zavojih oni odstupaju lomeć se natrag;
Najsigurniji tu je već davno brodarima zaklon.
U toj se spilji Protej za kamenom ogromnim krije.
Ovamo Nimfa sina dovede i smjesti, gdje nema
Svjetlosti, i podaleko u magli sakrita stane.
425 Već je Indiju žednu s nebesa palio, žego
Žestoki Sirij, i sunce polovinu kruga je prešlo
Vatreno, goraše trava, i zraci plitke rijeke
Kuhahu zgrijane do dna, a ušća im bjehu usàhla.
Tada u spilju svoju u običnu Protej iz válâ
430 Pođe, a oko njega stvorenja prostranog mora
Mokra poskakujuć kapi širòko stresaju gorke.
Foke na obali legnu, da spavaju, legnu kud koja;
Sam na hridini sjedne posrëd njîh i stane ih brojit,
Kako običava pastir u gori brojit, kad vrati
435 Iz paše teliće u tor Večérnjača, i bleku vuci
Kada janjića čuju i tâ ih privlači bleka.
Tada Aristej vidi, da može se onog dokopat,
I malo pusti starcu, da tijelo odmori trudno
I s vikom velikom on na ležećega skoči i sveže
440 Lisičinama njega, a Protej svoju vještinu
Znajući u svake stane u prilike čudne se m'jenjat:
U vatru, u zvijeri strahovite, u vodu bistru.
A kad nikakvom varkom uteći već ne mogne, svladan
U oblik vrati se svoj i ljudskim prozbori glasom:
445 »Ko ti je rekao, momče o predrski, u dom da u moj
Uđeš? i što tražiš u njemu?« — Aristej mu reče:
»Znadeš, Proteju, i sam; moguće te prevarit nije,
Ali ne varaj ni ti. Po naputku božjemu amo
Dođoh, da propalome imutku pomoći ištem.«
450 Tako Arìstej, a Protej sa velikom nategom počne

425. 426. Sirij ovdje znači isto što žarko ljetno sunce; pjesnik kaže: sunce je palilo Indiju, t. j. zemlju, koja najviše trpi od sunčane žege.

Zèlenkastôga sjaja da prevraća oči i vrlo
Zubima škripajući na proroštvo otvori usta:
»Boga neznatnog kojeg ljutina ne progoni tebe,
Trpiš za krivicu velju; navaljuje pedepsu ovu
455 Na te (ako se sudba ne odupre) nesretni Orfej
(Ne sa svoje grjehote) zbog žene otete gnjevan.
Naglo od tebe uz r'jeku bježeći nevjesta ona,
Kad joj suđena bijaše smrt, pred nogama grdnu
Ne spazi guju u travi na obali gmižući onoj.
460 Za njom Drìjâdâ zbor drugarica najviše gore
Napuni tužnjavom tad, i Rodopska tužahu brda,
Visoka Pangej planina i Resova bojnička zemlja,
Također Getska i Hebar, Orìtija Aktejka s njima.
Orfej kitarom šupljom ublažujuć nesretnu ljubav
465 Sam je na osamljenoj na obali pjevao tebe
I rano u jutru, slatka o ženo, i na večer kasno.
On u Tenarsko uđe ždrijelo, duboka vrata
Ditova; u crni gaj strahoviti, tamni kad uđe,
K Manima pristupi on i k strašnome pristupi kralju,
470 K bićima, koja ne dadu ublažit se molbama ljudskim.
Iz dna Ereba sjenke pošetaše tanahne tada
Ganute Orfeja pjesmom i utvare pokojnih ljudi,
Koliko ptica se zna na hiljade u lišću kriti,
Kada ih s brda večer il' zimska potjera kiša,
475 Ljudi i žene i hrabri junaci, što svršiše život,
Djevojke neudate, dječaci i momci, pred licem
Koji su roditeljskim na lomači gorjeli mladi,
Crno blato Kokíta i grdni trščak i bara
Njegova nemila s vodom sa mrtvicom ne pušta nikud
480 Njih ni rijeka Stiks, što devet puta se vije.
I sam Smrti se dom u nutarnjem Tartaru čudi,
Čude se Eumeníde, u kosama kojim su zmije
Plavkaste upletene, i Kerber stoji te zija,
Prestade na vjetru se Iksìonov vrtjeti točak.
485 Iz svih pogíbeljî se izvukavši Orfej već pođe,

462. Pangej je planina u Trakiji.
463. Getska zemlja, t. j. Trakija, jer su Geti bili srodni s Tračanima. — Aktejka, t. j. rodom iz Atike; vidi bilješku 2. ekl., st. 24.
467. Tenar je najjužniji rt Peleponesa; ondje se nalazila nekakva pećina, iz koje se silaziło u podzemni svijet.

Za njim na gornji svijet Eurìdika vraćena stupa,
Jer je pogodbu tu Prosèrpina dala, al' ludost
Nenadna neopreznog i punog ljubavi snađe,
Ludost oprostiva bješe, kad Mani bi znali opraštat!
490 Ne pamteć pogodbu stade i čuvstvom osvojen glednu
Na Eurìdiku on već blizu svijeta gornjeg,
Prestupi nemilog nalog vladara, i svä mu se muka
Rasu, i tri put se ču iz Avèrna praska, — tad ona
Proslovi: »»Kakova to i mene gubi i tebe
495 Pomamna, Orfeju, ljubav? Sudbina me okrutna evo
Natrag zove, i sanak već mlitave sklapa mi oči;
Ostani zdrav, već gusta obuhvata noć me i nosi,
Slabe ti ruke pružam, ah tvoja više nijesam!«« —
Reče i njemu odleti iz očiju ko dim, kad s tankim
500 Zrakom se pomiješa, te ne vidje Orfeja više,
Koji njezinu hvata badava sjenku i hoće
S njom govoriti mnogo, a Orkov prevozilac ne će
Njemu dopustit, da pr'jeđe prekò barê jošte jedàn pût.
Što sad da čini i kud će, kad dva put izgubi ženu?
505 Kako će ganuti Mane i bogove plačuć i vičuć?
Plovi Eurìdika hladna već u Stiks-rijeke u čamcu.
Kažu, čitavih sedam mjeseci da tužaše Orfej
Ispod visoke hridi u pustoši Strimon-rijeke
I svoj pričo je udes u spiljama hladnim i tigre
510 Pjevanjem ublaživo i njime micao hraste, —
Tužaše, ko filoméla kad tuži u hladu topòlê
Zà ptići nestalima, golušave što ih uvrebo
Nemili seljak i uzo iz gn'jezda; za njima ona
Cvili po noći i pjesmu na grani opet i opet
515 Počinje okolinu napunjajuć žalosnim glasom,
Ljubav ni zä brâkom želja osvojit joj ne može srca.

486. Euridika, t. j. Orfejeva žena.

487. t. j. Proserpina je vratila Orfeju njegovu ženu, ali tako, da ona mora za njim ići, dok se ne vrati na gornji svijet; još je bilo zabranjeno Orfeju, da se ne smije obazreti na ženu, kako se vidi iz st. 490—492, a to se vidi i iz Ovidovih Metamorfoza pjev. 10, st. 50—52. Biće, da je ispao ovdje jedan stih, u kojemu je to pjesnik rekao.

492. »nemilog nalog vladara«, t. j. boga Dita ili Plutona.

509. 510. U Trakiji jamačno nije bilo tigara ni u ono doba, kad je živio Orfej; pjesnik hoće da prikaže neodoljivu moć Orfejeva pjevanja, pa ne mari, je li ili nije bilo tigara ondje, gdje je Orfej pjevao.

511. filomela, t. j. slavuj; vidi u ovome pjevanju bilješku st. 14.

Sam Hiperbòrêjskê Orfej pohodio ledne je kraje,
Snijegom okružen Don i Ripske vjekovito mrazne
Zemlje Eurìdiku žaleć i Ditov zaludni poklon.
520 Kikonke uvr'jeđene budući ljubavlju takvom
Žrtvujuć bogovima i orgije Bakhove noćne
Slaveći rastrgaše mladića i t'jelo po širokim poljma
Rasuše. A kad u svom u viru Eagrov Hebar
Od vrata otkinutu od mramornog valjaše glavu,
525 Sam glas i jezik hladni Eurìdiku jednako zvaše:
»»Ao Euridika tužna!««, — a duša mu leti, i obje
Obale preko cijele rijeke »»Euridika«« jekću.«
Tako izreče Protej i skoči u dübinu morsku,
I kud skoči, zavrti u vrtlog i zapjeni vodu.
530 Ali Kiréna sinu bojažljivu proslovi riječ:
»Možeš iz srca, sinko, izagnati brigu i žalost.
To sav je bolesti uzrok, i s toga poslaše Nimfe,
S kojim u visokih gajih Euridika igraše kolo,
Na pčele pogubu strašnu. Pokloni se Napejkam blagim
535 I milost moleći od njih prikaži im ponizno dare,
Pa će ti one oprostit, kad zamoliš, proć će se srdžbe.
Ali kako se molit imadeš, po redu ću reći:
Četiri izvrsna bika i prekrasna valja ti izbrat,
Koji po zelenim ti po vrsima Likejskim pasu,
540 K tome i četiri krave, što vrât im još ujarmljen nije,
Onda podigni četir' oltara pred hramima Nîmfâ
Visokim, žrtvene krvi natoči iz goveđih grla,
A njihova tjelesa u lisnatom ostavi gaju;
Pa kad deveta zora izà tog se pomoli veće,
545 Onda uspavljivi mak za mrtvačku žrtvu prikaži

520. Kikonci su bili narod u Trakiji; žene toga naroda (Kikonke) srde se na Orfeja, što bez prestanka tuži za Euridikom, i uvrijeđene su, što ne će da se opet oženi i uzme koju od njih. Vidi o tome u Ovidovim Metamorfozama na početku 11. pjevanja.

523. Eagar je bio otac Orfejev, kralj u Trakiji; »Eagrov Hebar« znači: Hebar, koji teče u Eagrovu kraljevstvu.

524. »od vrata mramornog«, t. j. bijelog i glatkog kao mramor.

532. »to je bolesti uzrok«, t. j. sad si čuo od Proteja, zašto su ti pčele oboljele i izginule (jer si gonio Euridiku, te ona bježeći nagazi na guju, koja joj zadade smrt, — vidi st. 454—459).

534. Napejke su Nimfe, koje žive u dolinama, uvalama (od grč. riječi »nape«, dolina, uvala).

Orfeju i crnu ovcu zakolji i vrativ se u gaj
Ublaženu počasti Eurìdiku žrtvujuć kravu.«
Odmah učini sve Arìstej, što mati mu reče;
K hramima ode i tamo po odredbi zgradi oltare,
550 Četiri izvrsna bika i prekrasna onda dovede,
K tome i četiri krave, što vrât im još ujarmljen nije;
Pa kad deveta zora izà tog se podiže veće,
Mrtvačku Orfeju žrtvu prikazavši vrati se u gaj,
Kad li nenadno tu i neobično vidješe čudo:
555 Utrobe goveda bjehu već raspale se, i pčele
Zuje po trbusima, kroz probita kuljaju rebra,
Silni se oblaci dižu, na vrhu već stablima pčele
Sjedaju te se grozdom niz grančice spuštaju gipke.

*

O obrađivanju njiva i o stoci, drveću ja sam
560 Ove pjevao pjesme, kod dubokog Eufrata kad je
Veliki vojevo Cesar ko munja i pobjednik davo
Zakone narodom voljnim i gradio put si na Olimp.
Mene Vergìlija tada Partènopa njëgovâ mila,
Beslavne dokolice o poslima sretan se bavih,
565 Pastirske slagah pjesme za igračku te mlad i smjelan
Pjevah i, Titire, tebe pod krošnjatom širokom bukvom.

554. »vidješe«, t. j. Aristej i pomagači njegovi kod žrtve.
557. »oblaci«, t. j. rojevi pčela.
561. »Cesar«, misli se dakako Cesar August.
562. »narodom voljnim«, t. j. koji su se, bivši pobijeđeni, dragovoljno pokoravali Rimskoj vlasti. — »gradio put si na Olimp«, t. j. tvorio djela, koja su ga učinila besmrtna.
563. 564. t. j. onda sam boravio u Napulju (Partenopa je drugo ime za »Neapolis«) baveći se poezijom (to pjesnik u svojoj smjernosti prema Cesaru Augustu i njegovim djelima zove »poslima beslavne dokolice«).
565. 566. »pastirske pjesme«, t. j. ekloge. — »smjelan«, jer je Vergil prvi među Rimljanima pjevao ekloge. — »Titire... bukvom«, te su riječi uzete iz prvoga stiha prve ekloge.

ENEIDA

Prvo pjevanje.

Kazavši pjesnik, o kome kani pjevati, prikazuje svojega junaka Eneju na moru, gdje se bori s bijesnim vjetrima i valima, koje je podigla na nj neprijateljica njegova Junona. Eneji je sedma godina, od kako već luta, a sada upravo hoće da dođe u Italiju, ali mu vjetrovi ne dadu, već mu jedne lađe razbiju, a druge mu okrenu put Afrike. Tako se Eneja s nekoliko svojih drugova obrete u Africi, i to u gradu Kartagi, gdje kraljuje kraljica Didona. Bog Merkurije upravi srce kraljice i ostalih Kartažana, te oni lijepo dočekaju putnika i njegovu družbu. Eneja se sastaje s Didonom u hramu, gdje je baš pregledao slike, koje su prikazivale događaje iz Trojanskoga rata. Kraljica odvede goste u svoje dvore; Venera pretvori svojega sina Amora u Askanija, sina Enejina — te Amor raspali u grudima kraljičinim ljubav k Eneji. Didona podvori lijepo gosta, a poslije večere moli ga, da njoj i njezinim dvoranima pripovijeda svoje doživljaje.

Koji sam negda pjesmu ugađao na fruli tankoj
I šume ostaviv tad pokoravo bližnja sam polja
Seljanu — lakomu makar koliko, — ugodio poslom
Tim sam ratarom ja, a sada Martove strašne

Bojeve pjevam i onog junaka, što prvi je došo
Od kraja Trojanskih gonjen sudbìnôm u Italsku zemlju,
I to na Lavinske žale; po suhu, po vodi ga bozi
Ganjahu mnogo srdžbe Junóninê zlopamtne radi,
5 On i u boju je mnogo pretrpio, dok grad je mogo
Zgradit i donest Penáte u Latij, otkle je pleme
Latinsko, Albanski oci i visoki zidovi Rimski.

Ponajviše se drži, da prva četiri stiha, što su ovdje štampana kurzivom, po svoj prilici nije napisao Vergil, već drugi neko poslije njega. Tih stihova nema u većini rȕkopîsâ, koji su nam Eneidu sačuvali. Pravi početak Eneide čini stih: Bojeve pjevam...

3. »na Lavinske žale«, t. j. u primorje oko grada Lavinija u Latiju.

4. Grci pričahu, da su na svadbu Peleja i Tetide (roditelja Ahilovih) bili pozvani svi bogovi i boginje osim Eride (t. j. boginje svađe), zato se ona rasrdi, pa dođe nezvana i baci među boginje zlatnu jabuku s natpisom »najljepšoj«. Boginje Junona, Minerva i Venera držeći svaka za se da je najljepša, posvade se, a Jupiter onda zapovjedi, da odu k mladome pastiru, Prijamovu sinu, Parisu, pa će im on presuditi, koja je najljepša. Boginje odu k Parisu, a on jabuku dosudi Veneri, koja mu je obećala pribaviti najljepšu ženu na svijetu. Na to se Junona i Minerva vrlo rasrde ne samo na Parisa, nego i na njegovu otadžbinu Troju. S pomoću Venere odvede Paris prvu ljepoticu na svijetu Helenu, ženu Menelajevu, u Troju, i to bude uzrok Trojanskoga rata. To je eto uzrok Junonine srdžbe na Troju i na Eneju.

Kazuj mi, Muzo, koju božànskû on prekrši volju,
Rad šta li srdita dade junaku duševnu, dičnu
10 Kraljica bögôvâ jada tolìkô i navali njega
U muke silne? Zar srca tolìkô se nebeska gnjeve?
Star grad je stajo, Kartága (u njemu življahu Tirci),
Prema Italskoj zemlji i dalekom Tibera ušću.
Blaga svakoga pun i u poslima ratnima grozan.
15 Od svih zemalja, pače od Sama, kažu Junóna
Da grad voljaše taj; u njemu joj oružje bješe
I kola njena, tad je već boginja radila brižno,
Ako je suđeno, narodâ tû da stolica bude.
Ali je dočula bila, da od krvi Trojanske čeda
20 Izlaze, koja će Tirske razoriti tvrđave jednoć;
Širokog kraljevstva narod i hrabar u boju da od njih
Doći će Libiju zatrt: da Parke određuju tako.
Tog se Satùrnija bojeć i negdašnju pamteći vojnu,
Kad se za dragi Argos pod Trojom borila prva,
25 Još joj iz duše nijesu izìšli uzroci srdžbe
Ni ljuti bol, u paméti još u dubljini joj stoji
Presuda Paridova (kad uvr'jedi njenu ljepotu),
Oteti, milovani Ganìmêd i koljeno mrsko.
S tog na Trojance bijesna po vodama bacane svima,
30 Koji su Danajcima utekli i ljutom Ahilu,
Ne dade dugo im doći u Latij, godina mnogo
Po svijem morima njih je sudbìna gonila svakud.
Rimsko početi pleme tolìkâ muka je bila!
Tek od Sikulske zemlje odjèdriše vesela srca
35 U more debelo, pjenu uzbùrljaše među tek lađe,
Kad li Junóna udilj držéći u srcu ranu

15. Sam je ime ostrvu u Egejskom moru, gdje je Junona imala prekrasan hram.

19. 20 t. j. Rimljani (potomci Trojanaca) razoriće jednoć Kartagu (Tirske kule, — jer su Kartagu naselili ljudi iz Tira).

22. Libiju, t. j. državu Kartašku.

24. »za dragi Argos«, t. j. za Grčku zemlju, u kojoj je grad Argos, po kojemu se Grci zovu Argivci (u Eneidi, — u Homera: Argejci).

28. Ganimed je bio prekrasan mladić, sin Trojanskoga kralja Trosa; poradi njegove ljepote uze ga Jupiter na Olimp (poslavši po nj orla), da toči nektar bogovima. Prije je to činila Junonina kći Heba. To bijaše Junoni vrlo nepovoljno. — »koljeno mrsko« su Trojanci.

34. Pjesnik počinje pripovijedanje o Enejinu brođenju s njegovim odlaskom iz Sicilije (t. j. iz Sikulske zemlje), a kako je došao do Sicilije, to se vidi na svršetku 3. pjevanja.

Reče: »Od nauma svog da odvratiti dadem se silom,
Kralja da Teukarskog odbit ne mogu od Italske zemlje!
Ne da sudbina dakako! A Palada Argivske lađe
40 Spalit je mogla i svu potopiti u moru čeljad
Samo rad bjesnila grješnog, što počini Ojlejev Ajaks!
Jupiterovu ona strijelu isred oblákâ
Baci, razmetne lađe i zaljulja vjetrima vodu;
Iz probodènîh Ajaks iz grúdî je izdiso plamen,
45 Ona ga vihorom zgrabi i natakne na hrid ga oštru.
A ja, kojano šećem med bozima, žena i sestra
Jupiterova, evo tolìkô već vojujem ljeta
S plemenom jednim! Ko će zazivat božanstvo Junone
Od sad, — ko li će klečeć oltare joj darima častit?«
50 U srcu plamenu takve Junona vijući misli
Pođe ü zemlju kiša obìlatû burama b'jesnim
U Eóliju sad. U prostranoj pećini tamo
Uporne vjetrove, bučne oluje svojome silom
Eol pritiskuje kralj i zatvora, lancima veže.
55 Oni srditi s toga po zatvoru u brdu svojem
Mumljaju glasno, a Eol na visokoj stolici sjedeć
S žezlom u ruci vjetre umiruje i gnjev im tiška.
To da ne čini, vjetri siloviti more bi, zemlju
I nebo visoko svukli i uzduhom sve bi raznèsli.
60 Ali bojéći se toga svemògûćî otac ih vrže
U crne spilje i brda silesiju navali ozgo
I da im kralja, koji po uredbi stalnoj će znati
Tlačiti vjetre i uzde popuštat im, kad mu se reče.
Njega zamoli tada Junona riječima ovim:
65 »Eole, bogova otac i ljudi kralj umirivat
Tebi je valove dao i opet ih dizat olújôm;
Po moru Tirenskom sad pokoljenje mrsko mi brodi
U zemlju Italsku Ilij i pobite nosi Penáte;
Vjetrima silu uspiri, prevali, potopi im lađe

39—41. Bila je priča u Grka, kako je Palada (t. j. Minerva) na moru gromom ubila Ojlejeva sina Ajaksa i sve mu lađe potopila, što se usudio u njezinu hramu obeščastiti nesretnu Kasandru (o kojoj vidi u 2. pjev., st. 403 i d.).

60. »svemogući otac«, t. j. Jupiter.

68. t. j. Eneja sa svojim drugovima nosi negdašnje Trojanske Penate (»pobite«, jer nijesu mogli Troje obraniti) u Italiju i tamo hoće da osnuje novo Trojansko kraljevstvo, novi Ilij.

70 Il' ih ràspîšâj te im po vodi tjelesa razbàcâj.
Dva puta sedam Nimfa krasotica divnih imadem,
Deijopéja je prva među njima oblikom svojim,
Nju ću za svagda s tobom sjediniti, tvoja će biti
Radi usluge tvoje tolìkê, ona će s tobom
75 Dovijek živjet i porod izroditi s njome ćeš krasan.«

Na to će Eol: »Što želiš, o kraljice, tebi prosudit
To je nužno, a meni izvršiti zapov'jed valja.
Kraljevstvo, kakvo je takvo, i žezlo ti mi namàče
I milost Jupiter-boga, posađuješ ti me uz gozbe
80 Bogova, ti me kîšâ, olújâ činiš vladarom.«

Kako izrekne to, okrenuvši koplje probode
Šuplje brdo sa strane, a vjetrovi prodru ko vojska
U boj na izlazak taj i produvaju u okrug zemlju.
Bace se na more pa ga stubòkom stanu razmètat,
85 S Eurom i s Notom Afrik buronosni udružen bješe,
Oni gromòradnê vale uzvaljuju k obali odmah.
Ljudi nato zaječe, a uža škripom zaškripe.
Oblaci naglo dan i nebesa Teukrima otmu
Ispred očiju, a noć po pučini crna se prostre.
90 Nebo zagrmi, munje sijevaju eterom guste,
Momčadi smrt već svaki se čas odàsvuda sprema.
Čitavo tijelo klone Enèji odmah od zebnje,
Zajeca i ruke pruži k zvijezdama ovo veléći:
»Blago li tri puta onim i četiri puta im blago,
95 Kojim je suđeno bilo pred očima mrijet otaca,
Kod Trojskih visokih zida! O Danajski junače prvi,
Tidejev sine, čemu na Ilijskom polju ne ostah
Mrtav i čemu dušu ne pustih pod desnicom tvojom?
Ondje, gdje Hektor ljuti od koplja Ahìlova leži
100 I goròstas Sarpédon, gdje Simois junačka valja
Tijela ì nosî u svom u valovlju šljeme i štite.«

Dok on govori to, a Akvìlôn burni zaújî,
Udri u jedra sprijed k zvijezdama bacajuć vale.
Vesla se razbiju, kljun se zavrti i okrene stranu
105 Valima, silna voda narèvê ko strmeno brdo.

96—98. U 5. pjevanju Ilijade st. 239 i d. bori se Eneja s Tidejevim sinom Diomedom, i bio bi jamačno zaglavio, da ga ne bude spasla mati mu Venera.

Ovi na vrhu mu vise, pred onima rasjeo val se,
Otvori dno im u vodi, u p'jesku bjesni oluja.
Tri Not pograbi lađe, zavìtlâ ih o tajne hridi,
Hridi sred mora, koje oltarima Italci zovu,
110 Užasni grebeni moru u pučini; Eur tri lađe
Na prud na mjesta plitka povuče — žalost je vidjet,
Baci ih nà seku tako i okruži naspom pijeska.
Na oči tada Enèji odòzgô vodurina strašna
Udri u krmu lađu, u kojoj Likijci bjehu
115 I vjerni Oront; pade upravitelj, te se naglàvcê
Otkotrljâ, a struja zavrti u okrug lađom
Na mjestu istome tri put i vir je plahòvit progùtâ.
Na moru prostranom gdjegdje plivači se rijetki vide,
Vali oružje, grede i Trojansko raznose blago.
120 Već Ilijóneja čvrstu, Aháta već hrabroga lađu,
Lađu Abasa, starca Aléta svlada već bura;
Gdje se zglobljavaju, tu su već napukle, tuda već u sve
Nemio ulazi dažd, puklìne zijevaju od svud.

U to osjeti Neptun, uzljuljalo s velikim šumom
125 Da se je more, da bjesni oluja, da stajaća voda
Već s dna provaljuje, gnjevan veòma mirnu on glavu
Iznad najgornjeg vala sad pomoli, po moru gleda.
Po svoj pučini lađe Enèjine vidi kud koju,
Na muci vidi Trojance od vode i rušenja neba.
130 Brat se Junóninôj srdžbi, prijevari dosjeti odmah.
Eura i Zefira k sebi pozove i ovo im reče:

»Zar je smionost u vas tolìkâ s vašega roda,
Te se usudiste zemlju uzljuljati i nebo, vjetri,
Bez volje moje božànskê i graditi metež tolìkî?
135 Ja ću vas! — ali vale umiriti bolje će biti.
Drugi put ja ću vas kaznit drugačije, skrivite l' štogod.
A sad bježite brže i recite vašemu kralju:
Nisu zapale njemu, već meni nemile ostve
I nad vodama carstvo. Gospodar je grdnim on hridma

109. »Arae«, t. j. oltari, nekoliko grebena u moru nasuprot Kartagi.

130. »brat«, Neptun je brat Junoni, kako je i Jupiteru.

132. »s vašega roda«, t. j. i vjetri su božanskoga roda, i ako pripadaju među najniže bogove.

138. »ostve« drži Neptun u rukama kao znak svoje vlasti nad morem.

140 Stanima, Eure, vašim; u dvorima neka se tima
Razmeće Eol, nek vjetrom u zatvoru zaprtim vlada.«
Reče, i pravo još ne dorekavši umiri more,
Rasprša oblake guste i opet povrati sunce.
Triton se trudi sada s Kimòtojôm od hridi oštre
145 Otrgnut lađe, a Neptun pomagat im ostvama stane,
Prostrane otvora prude, poravnjuje pučinu te se
Na kotačima lakim niz vrške omiče vala.
Kakono biva, kad se u narodu velikom buna
Pojavi, te već prosta uzàvrî svjetina ljuto,
150 Kamenje, ugarci lete, bjesnoća oružje daje;
Ako li pravedna tad i zaslužna čovjeka spaze,
Odmah umuknu svi, popòstanû ì uši napnu,
A on upravlja duše riječima ì srca miri:
Tako se ì praska morska utaloži, pošto po vodi
155 Pogleda otac pa se proveze uz nebo vedro,
Vozi se brzo, uzde držeći i okrećuć konje.
Umorena sad družba Enèjina obalu hoće
Najbližu dohvatiti te k Libijskoj okrene zemlji.
Nalazi usjek se dug u öbalu, ostrvo čini
160 Luku krajeve šireć, o koje se s pučine svaki
Razbija val i otud u zaliv svija se slomljen.
Kamenje krupno je ovdje i ondje, dva do nebesa
Dosežu grebena, more daleko pod njima šuti
Mirno, — dalje je gaj, što sjenom crni se strašnom,
165 Nalik na pozornicu, prosjauju njegovi vršci;
Sprijed se grebeni ti nadvijaju ì spilju čine,
U njoj su izvori slatki i stolci od kämena živa,
Tu je Nimfama stan. Ne drže trošnijeh lađa
Tu užèta nit savinut zub sidrènî ih kvači.
170 Ovamo dođe sada Enèja sa sedam lađa,
Što mu ih ostade od svih. Uželjevši vrlo se zemlje
Izlaze momci te p'jeska dokopav se žuđenog sada
Na obali se pruže svi vodom prožeti morskom.
Najprije sada iskru iz krëmena izbije Ahat,

144. Kimotoja je jedna između morskih Nimfa.
155. »otac«, t. j. Neptun.
165. »na pozornicu«, upravo: na zadak pozornice.
168. 169. »ne drže... kvači«, t. j. ovdje ne treba lađe ni privezivati užetima ni kvačiti sidrom.

175 Uhvati u lišće vatru i nameće okolo suha
Goriva, tako plam u suvárcima raspiri dobro.
Tada izvade (trudni od patnja) kvaran od vode
Cererin plod i brašnènê sve naprave ì počnû onda
Spaseno žito pržit na ognju i kämenom drobit.
180 Na greben uspne se u to Enèja te po moru svemu
Gleda daleko, ne bi l' zamotrio Anteja gdjegod
(Kojega gonjahu vjetri) i dvoredne Frigijske lađe,
Kapisa ili Kaíka sa spravama mu na krmi.
Ne vidi ni otkle lađe, već do tri jelena spazi,
185 Kojino pò obali tumaraju, za njima ide
Čitavo stado i pase po dolu povorka duga.
Stane Enèja pa luk i strelice dohvati brze,
Koje je bio vjerni za njíme nosio Ahat.
Najprije obori vođe, što visoke imahu glave,
190 Na njima granate roge, — tad ostale smete i c'jelo
Stado u zeleni gaj strijelama gađajuć nagna;
Ne htjede prestati prije, dok golemih sedam živínâ
Ne svali na tle, da tol'ko ih bude, kolìko je lađa.
Onda se vrati u luku i razdijeli ih društvu.
195 Dâ im i vina, kojim na br'jegu Trinakrije vrče
Napuni dobri Akest i junak dâ im ga na put.
Za tim sloboditi stane Enèja drugove tužne:
»Druzi oj moji, jade što imasmo, pamtimo i sad,
Patnici ì većîh jada, dokònčati bog će i ove.
200 Bijesnoj vi ste se Skili primàkli i hridma, iz kojih
Ječi daleko; vi ste i Kiklopsku poznali vrlet;
Sad ojunač'te se opet i prođ'te se straha i tuge,
Možda ćete se kadgod i ovoga sjećati rado.
Različne vode nas zgode u Latij, pogibelji mnoge,
205 Tamo sudbîna mirno živovanje obriče nama;
Kraljevstvo Trojansko opet oživljeti onamo ima.
Ustrajte i dalje, te se za buduću čuvajte sreću.«
To im izgovori, nadu u licu odaje, — brige
Premda ga velike more, u grudma zatomljuje tugu.

178. »Cererin plod«, t. j. žito.
179. »pržit na ognju«, da bi se lakše moglo mljeti.
182. »dvoredne lađe«, t. j. koje imaju dva reda klupa za veslače, jedan nad drugim.
183. »sprave«, t. j. različno oruđe ili oružje.

210 Momci sad prionu svi, da gotove öd lova gozbu:
Kožu s rebara odru i odvoje meso, te jedni
Sjecat ga stanu, na ražanj nabadat (a gipka se jošte);
Drugi nastave kotle na žalu i nà vatru paze.
Sada se stanu jelom krijepit i ležeć po travi
215 Stari Bakhov uživaju dar i debelu divljač.
Kad već utìšajû glad i stolove uklone veće
Razgovor zametnu dug o drugòvima, kojijeh nesta;
Ne znaju, treba l' se bojat il' nadati, jesu li živi,
Ili je snašla ih smrt te odazvat se ne mogu više.
220 Duševni navlast Enèja sad vatrenog Oronta žali
Nesreću, a sad Amíka u sebi ì ljûtî Likov
Udes. Gijasa hrabrog i Kloanta hrabroga plače.
Konac i tome bude, kad Jupiter s etera višnjeg
More jedròkrilô gledne i prostrte široko zemlje,
225 Daleke narode gledne i öbale pa na vrhuncu
Neba stojeći oči na kraljevstvo Libijsko upre.
Njemu se brige metu po grudima, — tužna veòma
I puna suza sjajnim u očima prozbori njemu
Venera tada: »O ljudi i bögôvâ vladaru vječni,
230 Koji upravljaš njima i munjom svojom ih strašiš,
Što moj Enèja mogo sakrivit je tebi tolìkô,
Što li su mogli Trojanci? pretrpjeli poloma mnogo
Već su, a jednako još pred Italskom zemljom im krug je
Zatvoren čitav zemàljskî! a obreko jesi, da od njih
235 Rimljani t'jekom će ljêtâ izíći, a Teukrovu krv će
Vođe obnoviti, koji u vlasti će potpunoj imat
Zemlje i more; — što te od nauma odvraća sada?
Radi propasti Troje i razora tužnog se njena
Tješah omjerujuć lošu sudbinu i bolju, a sada
240 Patnike takve udes još jednako progoni isti.
Kada ćeš, veliki kralju, učiniti patnjama konac?
Kroz svu Ahivsku vojsku utèći je mogo Anténor

215. »Bakhov dar«, t. j. vino.
224. »more jedrokrilo«, t. j. po kojemu jedra lete kao krila.
233. 234. »krug je zatvoren čitav zemaljski«, t. j. ne mogu nigdje mirno pristati.
242—249. Antenor je bio odličan Trojanac, kojega i Homer u Ilijadi spominje. Pošto je Troja osvojena, on je dopr'o u gornju Italiju i tamo sagradio grad Patavij (Padovu). — »Ilirski zaton«, t. j. sjeverni dio Jadranskog mora. — Liburnija se zvala zemlja, koja je obuzimala današnju zapadnu Hrvatsku i sjevernu Dalmaciju. — »oružje na zid objesi«, t. j. za znak, da ne će više ni s kim vojevati.

I u Ilirski zaton uníći i samu sredìnu
Liburnskog kraljevstva zdrav mimoìći i izvor Timáva,
245 Koji iz devet grla provaljuje u more, da sve
Brdo se ori, i vodom poljàne pokriva bučnom.
Ipak Patavij tu Anténor sagradi, smjesti
Narod i dade mu ime i oružje Trojansko na zid
Objesi; sahranjen sada u pokoju počiva tamo.
250 A mi, podmladak tvoj, mi ginemo, kojim si dvore
Obećo nebeske; lađe izgubismo — ao strahote! —
Sa gnjeva jedne; daleko od Italske zemlje smo jošte.
Tako l' se duševnost plaća? i kraljestvo tako l' nam daješ?«

Njoj se bogova otac i ljudi nasmjehne tada
255 Posm'jehom, od kog se vedre nebesa i öblâci, — i kćer
Cjelivom takne pa joj progovori besjede ove:
»Ne boj se, Kiterka, ništa! što suđeno tvojima jeste,
To će i biti; grad ćeš Lavìnij i njegove zide
Ugledat, kako obèćah, Enèju ćeš junačkog svoga
260 Nebu dić pod zvijezde; od nauma odvraćen svoga
Ja nijesam. A sada ti još, kad briga tolìkâ
Grize te, kazaću, tajne sudbìnê ću tebi razmotat:
Boj će on veliki biti u zemlji Italskoj, divlje
Smlaviće narode, zakon i zīdove ljudma će sazdat,
265 Tako kraljujuć tri će u Latiju ugledat ljeta,
Tri će i Rutulom zime protèći, kad svladani budu.
A Askànije dječak, što sada zovu ga Julom
(Prije zvao se Il, dok Ilijsko kraljevstvo bješe),
Vladat kroz trijest će veljih krugóvâ, što ih mjesécâ
270 Čini okretnja, pren'jet prijesto će kraljevski drukud
Iz Lavinija, vrlo utvrditi dugu će Albu.
Tri sta će punijeh ljeta kraljevati Hektorov narod
U toj zemlji, dok zdjetna od Marta ne rodi dvojke
Od krvi svećenica od kraljevske, Ilija zvana.

250—251. »mi«, t. j. ja i Eneja (Venera strada zajedno s Enejom, svojim dragim sinom); — »kojim si dvore obećao nebeske«, t. j. obećao si, da će Eneja poslije svoje smrti biti uvršten među bogove.

252. »sa gnjeva jedne«, t. j. boginje Junone.

269. »trideset veljih krugova«, t. j. trideset godina.

271. »dugu«, t. j. prostranu, veliku.

272. »Hektorov narod«, t. j. Trojanci.

275 Onda će žućkasto krzno od vučice hranilje noseć
Romul rasploditi pleme, sagraditi Martovske on će
Zidove pa će po svojem po imenu Rimljane prozvat.
Njih ja vremenom ne ću ni prostorom nikojim stezat,
Kraljevstvo dah im bez konca. I žestoka sama Junóna,
280 Koja sad bojeć se more uzbunjuje, zemlju, nebesa,
Na bolje odumiće te sa mnom će skupa pomagat
Rimljane, svijeta svega vladare, narod u togi.
Tako odlučih. Lustar za lustrom će prolazit i doć
Doba će, kadno će dom Asàrakov slavnu Mikenu
285 I Ftiju pritisnut ropstvom i vladati nadbitim Argom.
Iz krvi slavne će tê i Trojanac se roditi Cesar
Julije, kojemu ime od velikog potječe Jula,
On će Okean vlašću dosegnuti, slavom zvijezde.
Mirna ćeš primit ga jednoć, kad plijena istočnog pun ti
290 U nebo dođe. I on sa zavjeti zazivan biće.
Tad će se ljuta vremena umiriti, nestaće rata;
Sijeda Vjernost i Vesta i Kvirin sa bratom Remom
Krojiće pravdu; a brava zatváraće gvozdena čvrsta
Strašna Ratova vrata; unutra kleti će Bijes
295 Sjedit na oružju ljutom, ostragu sa stotinu svezan
Mjedenih uzlova groznih i rikaće krvava žvala.«
Reče, i Majina sina s visine nebeske pošlje,
Da gostoljubivo zemlja i tvrđava nove Kartage

275. Stari su se junaci rado ogrtali u krzna divljih životinja. Romula i njegova brata Rema odgojila je po priči vučica. Ne misli se, da je Romul nosio krzno upravo one vučice, koja ga je odojila, nego uopće: krzno vučice.

276. 277. »Martovske zidove«, t. j. grad Rim, koji je sagrađen od Martova sina Romula. — »pa će po svom imenu Rimljane prozvat«; lako se moglo misliti, da Rimljani (lat. Romani) imaju svoje ime od Romula (lat. Romulus).

282. »narod u togi«, t. j. Rimljani, kojih gornja haljina zvala se »toga«.

283. »lustar« (lat. lustrum) je vrijeme od 5 godina.

284. 285. t. j. doći će vrijeme, kad će Rimljani (potomci Trojanaca) pritisnuti Mikenu (prijestolnicu kralja Agamemnona, koji je bio vrhovni vojvoda Grka, kad su podsjedali Troju), Ftiju (grad u Tesaliji, otkle je bio Ahilej, najveći junak u Grčkoj vojsci) i Argos (prijestolnicu Diomeda, jednoga od najvećih junaka Grčkih pod Trojom) i tako osvetiti svoje pradjedove.

286. 287. Misli se Cesar Oktavijan, a ne onaj Julije Cesar, kojemu je on bio posinak.

288. »on će Okean dosegnuti«, t. j. doprijeće do kraja svijeta.

292. »sijeda Vjernost«, t. j. starodrevna, starinska.

293. t. j. Rat (misli se kao bog) će biti zatvoren u hramu boga Jana te ne će moći izići na svijet; hram toga boga bio je u vrijeme mira zatvoren, a u vrijeme rata otvoren.

Dočeka Teukre, da ne bi Didona od međa ih svojih
300 Odgnala ne znajuć sudnje. — Po prostranom eteru leti
Glasnik i veslajuć krilma u Libiji brzo se stvori.
Što mu je kazano, svrši, te Punci po volji božjoj
Zloćudnost odbace svaku, a kraljica najvećma od svih
Dobre volje Trojance očekuje ī srca mirna.
305 Ali duševni svu noć Enèja u mislih provèdê,
I čim se svjetlost blaga pomolila, naumi izić
I zemlju pregledat novu, u koju ga nagno je vjetar,
Ko li stanuje tu, da l' ljudi il' zvjerad (jer pustoš
Vidi), namisli sve potražit i druzima javit.
310 Ispod krova drvétâ pod kamenom spiljom Enèja
Sakrije lađe (šuma odasvud je ì sjena strašna).
Onda zaputi on i Ahat jedini s njime,
Kopljima širokog gvožđa uzmahuje dvjema u ruci.
U sredìni mu šume na súsret iziđe mati
315 Kao djevojka ruhom i licem, — ko Spartanka mlada
Oružjem il' ko Tračka Harpàlika, kojano konje
Igra i trkom svojom brzoteki protječe Hebar.
Kao lovica lûk niz ramèna zgodni je bila
Spustila po običáju, lelìjâ se na vjetru kosa,
320 Koljeno ostavi golo, a njedra zauzla ovlaš.
Prva im prozbori: »Kaž'te, oj junaci, jeste li možda
Vidjeli koju od mojih sestara lutat ovùdâ
(Na njoj je privezan tulac i šarena risova koža)
Ili gdje goni vepra, što zapjenjen bježi pred njome.«
325 Tako Venera, a sin progovori Venerin ovo:
»Ne vidjeh niti čuh od sestara ti ikoju, djevo,
Kako o da te zovem? ta lice smrtničko nije,
Glas to ne zvuči čovjèčjî, oh boginja jamačno ti si!
Možda si Febova sestra il' jedna između Nimfa?
330 Da si nam čestita, pa nam pomozi, koja si da si.
Pöd nebom kojim smo, reci, na kojem se smucamo ovo
Žalu zemàljskôm, ni ljúdî ni predjela ne znajuć ovog
Lutamo ovud vjetrom i valima dognani grdnim;
Mnoga će žrtva ti past pred oltarom od desnice naše.«

316. Harpalika, kći Tračkoga kralja Harpalika, vrlo vješta i strasna lovica.

335 Tada će Venera: »Takve vrijednom ne držim se časti;
Tirkinje djevojke nose po navadi tulac te vezat
Uz list visoko one naučiše grimizne crevlje.
Punsko kraljevstvo i grad Agénorov vidiš i Tirce,
Ali je Libijska zemlja i narod nesvladan ratom.
340 Kraljuje ovdje Didóna, što iz grâda Tirskoga dođe
Od brata svoga bježéći. Kazivati dugo bi bilo
Dugu nepravdu svu, već glavno samo ću reći.
Sihej joj zvao se muž, med Feníčani prvi bogàtâš
Njivama; — ljubavlju mnogom sirota je ljubila njega.
345 Otac njemu je dade i djevojku čistu je vjenča
S njime u prvi brak. Al' u Tiru je kraljevo njezin
Brat Pigmalìôn, grđi zločinac od ikoga drugog.
Razdvoji mržnja njega i Siheja, te pred oltarom
Bezbrižna Siheja onaj bezakonik pos'ječe tajom
350 Zasl'jepljen požudom zlata, ne mareć za sestrinu ljubav.
Tajaše dugo zločinstvo i varaše svakako zlotvor
Lažnim nadama sestru jadòvitu ljubavi punu.
Al' njoj se u snu muž nesàhrânjen ukaže jednoć,
Čüdnovâto se pred njom pomolio blijedi obraz,
355 Krvni joj pokaže oltar i mačem grud probodènu
I sve zločinstvo tajno u ròdu otkrije njojzi.
On je svjetuje, brzo da ostavi očinsku zemlju,
Za lakši put joj blago u zemlji otvori staro,
Neznani tovar zlata i srebra. Tim navedèna
360 Odluči bježat Didona i društvo küpiti stane.
Koji na tirana ljuto il' mržahu il' ga se vrlo
Bojahu, slože se sada i nà lâđe skoče, što bjehu
Pripravne, pa ih zlatom natovare; òtplovî blago
Lakomog Pigmalióna, a žena upravlja svim tim.
365 Dođoše ovamo oni, gdje visoke zidove sada
Vidiš i tvrđavu nove Kartage kako se diže.

337. »uz list«, t. j. list u noge, lat. sura, njem. Wade.

338. Agenor je prastari kralj Tirski (t. j. Fenički); Agenorov grad, t. j. Tirski, Fenički.

356. »zločinstvo u rodu«, t. j. učinjeno od rođaka.

358. 359. t. j. očituje joj, gdje je nekad zakopao silno blago, za koje niko nije znao, ni Pigmalion, koji je dobro znao, da je Sihej vrlo bogat, ali nije znao, gdje mu je blago spravljeno. Prije ili poslije bi Pigmalion ipak blago Sihejevo našao, zato se kaže u st. 363. 364.: blago lakomog Pigmaliona.

Kûpê toliko zemlje od tada prozvane Birsa,
Kòliko mogoše samo obuhvatit volujskom kožom.
Ali koji ste vi? iz koje li dođoste zemlje?
370 Kuda li nosi vas put?« — Na pitanje njeno Enèja
Uzdahne i glas iz dna izvlačeći grudima reče:
»Da ti, o boginjo, sve od početka stanem kazivat,
Da ti se povijest hoće bijèdâ slušati naših,
Prije bi Večer dan završila Olimp zatvoriv.
375 Od grada Trojanskog drevnog — do ušiju možda je vaših
Došao glas o Troji — olúja k Libijskom žalu
Nagna nas kobna, pošto po različnih lutasmo morih.
Duševni ja sam Enèja, dušmánima oteh Penáte,
I sad sa njima plovim, nad eter mi uzlazi slava.
380 Italsku tražim domáju i pleme od Jupiter-boga.
S dva puta deset lađa zapútih u Frigijsko more
(Držeć se proroštava; božànskâ me vođaše mati).
Sedam mi jedva ih osta, al' trošnih od Eura i válâ.
A sad siròmah i neznan po pustinji Libijskoj lutam
385 Iz Europê prognan i Azije.« — Tužit se više
Ne da mu Venera pa mu sred jadanja prekine riječ:
»Kogod si, da si, uzduh živòtvôrnî ne dišeš, mislim,
Bozima nebeskim mrzak, kad dö grâda došo si Tirskog.
Pođi samo i kreni odávdê kraljici pred prag.
390 Jer ti objavljujem, da su na povratku drugovi tvoji,
Okrenut da je Akvìlôn u luku ti dognao lađe,
Ako me u ptice mati i otac ne učiše krivo.
Dvanaest labuda eno u veselom pogledaj jatu,
Sletjev iz etera njih je razgònila po nebu vedru
395 Jupiterova ptica, sad ù dugu vide se nizu,
Dohvataju već zemlju il' dohvaćenu je motre.
Kako se veselo sad poigravaju šušteći krilma,

367. 368. Riječ »bosra« u Feničkom jeziku znači: tvrđava. Grci su tu riječ pretvorili u svoju »byrsa«, koja znači: koža. Tako je nastala priča, da je Didona došavši u Libiju zamolila Libijce, da joj dadu onoliko zemlje, koliko bi mogla pokriti volujskom kožom; kad su Libijci na to pristali, razreže Didona kožu na remenje i njom obuhvati veliki komad zemlje, na kojem sagradi Kartagu.

380. t. j. hoću da dođem u Italiju, koja je nas Trojanaca otadžbina od starine, jer se naš praotac Dardan (sin Jupiterov) preselio nekad iz Italije u Troju; tražim, ima li što od Jupiterova plemena još u Italiji.

395. »Jupiterova ptica«, t. j. orao.

Oni na povratku nebo okružuju, pjevaju pjesme,
Tako i lađe tvoje i mòmci, što ih imadeš,
400 Il' su u luci il' sad već ulaze s jedrima punim.
Pođi i kuda te put navèdê, onamo stupaj.«

Reče i ružičnim vratom od njega odvrativ se sine,
A ambròsijskâ kosa božànskî s tjemena miris
Raspe, a rüho se spusti i pokrije noge do zemlje;
405 Korakom oda se prava ko boginja. Ona odbjèžî,
A sin prepoznavši mater ovako poviče za njom:
»Zašto si okrutna i ti, te varaš tòliko puta
Sina oblícima lažnim? ta desnice zašto se naše
Ne združe, zašto se glas ne govori, ne sluša pravi?«
410 Tako se požali na nju i upravi ka gradu korak.
Mrkim ih uzdahom oba na putu Venera obvi
I zaògrnê plaštem od debele magle ih ona,
Da ih vidjeti ne bi ni dirati mogao niko,
Niti ih zadržávat ni pitati, zašto su došli.
415 Sama se u vis uznese i vesela pohodi tada
Stan svoj na Pafosu, gdje joj je hram, gdje na sto oltara
Sabejski gori joj tamjan i mirišu svježi vijenci.

Ona dvojica putem, kud staza ih vođaše, krenu.
Uz brijeg uzlaze već, što dalèko se nad gradom diže
420 I gleda kule odòzgô, što leže njemu nasùprot.
Čudi se gradnji Enèja, gdje kolibe stajahu negda;
Vratima, vrevi se on i taraci uličnoj čudi.
Živo priánjajû Tirci, te jedni obvode zide
I grade kulu i miču objèručkê kamenje, drugi
425 Nalaze za kuću mjesto i kopaju okolo jarak;
Biraju časni senat i sudije i poglaváre;
Ovdje se kopaju luke, a tamo duboki temelj
Polaže se teatru, iz lītîcâ tešu se stupi
Golemi, što će svojom visinom resiti scenu.
430 Kako u proljeće rânô po pòljima kadano cvjetnim
Nà sûncu posluju pčele, kad podmladak pčelinjeg roda
Odrasli izvode van il' med kad sabiraju žitki

403. »ambrosijska«, t. j. namazana ambrosijom.

428. Teatra u ono doba, kad je Eneja živio (u XII vijeku prije Hrista), jamačno nigdje nije bilo. To je i Vergil vrlo dobro znao, ali je znao i to, da se anahronizmi u poeziji ne smiju osuđivati onako, kako se osuđuju u historiji.

I sva okca slatkim raširuju nektarom time,
Ili kad skidaju onim, što dolaze, brome il' gone
435 Združiv se ù četu trute od jasala — lijeno stado;
Posao vri, a mirìsavî med od dušice vonja.
»Blago li vama, blago, kad zidi vam dižu se eto!«
Veli Enèja i u vis pogleduje zabate gradske.
Obavit maglom zađe u ljudstvo, i čüdo je pravo,
440 Vrze se među ljudma, al' njega ne vidi niko
Usred grada gaj preobìlatî sjenom je bio;
Ovamo negda je bura i voda dognala Punce,
I tu iskopaše znak, što pokaza njima Junóna,
Glavu žestokog konja: u boju dičan i hranom
445 Obilan tako je narod vijekove imao živjet.
Na tom je mjestu Junoni Didona Sidonka golem
Gradila hram veličanstva Junonina pun i darôvâ;
Prag se na skalama dizo na mjedenim, mjedeni stupi
Držahu grede, a stožer na mjedenih škripaše vratih.
450 Novo opazi nešto Enèja u tome gaju,
Što mu umiri strah, te spasenje čekati smjede
I boljoj sreći se nadat u svojoj nevolji ljutoj.
Jer u golemom hramu pregledajuć sve pojedìncê,
Čekajuć kraljicu pa se u sèbi bogatstvu grada,
455 Umjetnikâ vještini i poslima mučnijem čudeć
Ugleda naslikane po redu ratove, bitke
Ilijske, kojim se slava po svemu već rasu svijetu,
Prijama i dva Atrída i na njih gnjevna Ahìla.
Stade i plačući reče: »O Ahate, gdje je na zemlji
460 Kraj taj il' mjesto, gdje nije sve puno bojeva naših?
Evo Prijama! Plaća i ovdje slavi se znade,
Ima nesreći suza i srdâcâ dirnutih njome!
Ne boj se; tâ će slava donèsti dobra ti nešto.«
Tako veli i dûšu naslađuje slikama mrtvim
465 Jecajuć mnogo i lica orošujuć potokom suza.
Gleda: ubojni Grci ovùdâ okolo Troje
Bježe, a zà njima tu se natiskuje Pergamska momčad;
Frigijci bježe onùdâ, a perjanik goni ih Ahil.

436. »od dušice«, t. j. od majčine dušice; vidi georg. 4. pjev., st. 169.
454. »kraljicu čekajući«, Eneja je mogao čuti od zidárâ, da će skoro Didona doći gledati, kako posao napreduje.

I ne dalèko Resov od platna snježanog čador
470 Plačući pozna, čador, što san ga prvi je izdo,
Te sin Tidejev krvav veòma kolje po njemu,
I sad vatrene konje u òkô odvodi Grčki,
Prije no piše iz Ksànta i Trojanske grizoše trave.
Momčić nesretni Troil s Ahìlom se nejednak pobi
475 I s druge strane sad bježi bez štita, konji ga nose,
Bez upravljača su kola, on iz njih nauznak visi,
Uzde drži još ipak, po zemlji mu vrat se i kosa
Vuče, a okrenuto po prahu koplje crtàrâ.
U to rasute kose i peplos noseći idu
480 Trojanske žene u hram sad Palade boginje kivne,
Skrušene sve su i tužne i tuku rukama prsi,
Boginja odvraća lice i obara u zemlju oči.
Oko Ilijskih tri put zidóvâ povlači Ahil
Hektora pa mu mrtvo sad za zlato prodaje t'jelo.
485 Strašan Enèji jecaj iz grudi prodire iz dna
Gledajuć kola, plijen i mrtvo prijàšina t'jelo,
Gledajuć Prijama, kako bez oružja ruke sad pruža.
U vrevi pozna i sebe Enèja među gospodom
Ahivskom, istočnu vojsku i oružje Memnona crnog.
490 S polumjesečnim štitma Amàzônke idu, a vodi
B'jesna ih Pentesiléja. med hiljadom vatreno jureć,
Zlatni junakinja pâs je privezala pod dojkom golom
Te se djevojka biti usuđuje bojak sa ljudma.
Dok te divote sve Enèja gleda Dardánac
495 I tu zapanjen stoji i jednako u isto pilji,
Kraljica eto Didona krasotica divotna dođe
K hramu i velika nju množina prati mladića.

469—473. Ovo je uzeto iz Ilijade, pjev. 10, st. 433 i d.

474. Sina Prijamova Troila spominje Homer samo jedan put, posve u kratko; o ovome njegovu boju s Ahilom ne zna Homer ništa.

479—482. Ovo je uzeto iz Ilijade, pjev. 6, st. 269 i d.

483. U Ilijadi se ne kaže, da je Ahil Hektorovo tijelo tri put potezao na kolima oko Troje; to je Vergil uzeo iz kasnijih Grčkih pjesnika, koji su poslije Homera pjevali o Trojanskom ratu; to su bili »kikličkí« pjesnici, od kojih su se sačuvali samo neznatni ulomci.

484. To je uzeto iz Ilijade, pjev. 24, st. 470 i d.

486. »prijašina«, t. j. Hektora.

489—493. Ovo je uzeto iz »kikličkih« pjesnika. Memnon je bio kralj Etiopski, koji je poslije smrti Hektorove došao s velikom vojskom u pomoć Trojancima.

Kako na Eurote žalu il' kako na brdu Kintu
Izvodi kolo Dijàna, sa strana svih Oreáde
500 Hiljadama se stječu okò njê, a ona niz plèće
Nosi tulac i boginje sve nadvisuje hodeć;
Tihe Latonine grudi veselje obuzima tada:
Takva je bila Didóna, — med drugima tako koràčâ
Veselo ona za poso i kraljevstvo bùdûćê brižna.
505 Tad u trijemu hrama pred vratima boginje ona
Oružjem okružena na pr'jestolju visoko sjedne.
Ljudma je krojila pravo i zakon, dijelila posle
I muku jednakom mjerom, a štòšta razdavala kockom,
Kad li Enèja spazi u nalozi velikoj, gdje mu
510 Dolaze Antej i Sergest i Kloant hrabri i Teukri
Ostali, koje je crna olúja raspršala bila
Po moru pa ih dalèko na obale bacila druge.
I sam protrne on i Ahat sav se potrese
Od straha i od veselja, — rukovat se s druzima žele
515 Gorućom željom, al' dušu neobičnost objema plaši.
Taje se još i maglom ko plaštem obviti paze,
Kakva ih snašla sudbina, na kojem su žalu im lađe,
Čemu dolaze amo? Jer obrani iz svijeh lađa
Dođoše moliti milost i k hramu se žuriše kličuć.
520 Kad već uniđu te im govoriti slobodno bješe,
Ponajstariji tad Iliónej prozbori mirno:
»Tebe, o kraljice, kojoj sagraditi Jupiter dade
Nov grad i prâvdôm čeljad obuzdat jogunluka punu,
Tebe molimo jadni Trojanci vjetrima po svih
525 Gonjeni morih: strašni od bròdôvâ odbij nam oganj,
Duševnim smiluj se ljudma i izbliže gledni nam jade.
Došli nijesmo gvožđem Penate Libijske harat
Niti smo pljačkati došli i vući k obali plijen;
Nadbitim nije sila na umu tâ i jogunstvo.
530 Ima staròdrêvnâ zemlja, Hespèrija zovu je Grci,
Silna je oružjem ona i plodnošću svojijeh polja;
Tamo Enotrijci žive; potómci je, veli se, da su

498—503. Ta je poredba uzeta iz Odiseje, 6. pjev., st. 102—109. — Oreade su gorske Nimfe.

523. »čeljad jogunluka punu«, t. j. Libijce.

525. t. j. ne daj, da nam tvoji ljudi spale lađe.

Prozvali Italijom po imenu vojvode svoga.
Onamo plovljasmo.
535 Kad li na jednoć kišni Orìôn udari s vali,
U seke tajne nas nagna i s pomoću ob'jesnog juga
Po moru, koje je uzelo mah, po grebènima strmim
Raspršа sve nas, i malo doplovilo k zemlji nas vašoj.
Kakav je narod ovdje? i kakva varvarska zemlja
540 Dopušta običaj taj? — od pijeska nas prijaznog gone,
Traže rat i zemlje ne dadu nam dohvatit kraja.
Ako se ljudi vi ne bojíte ni oružja ljudskog,
Ali znajte, da pravdu i nepravdu bogovi pamte.
Kralj nam je bio Enèja, od kojeg pravedniji niko
545 Ni duševniji ne bi, u ràtu ni oružju veći.
Ako ga žíva drži sudbìna, i eterski uzduh
Ako još diše, te nije med nemile legao sjenke,
Nije nas strah; — i što si dobrotom pretèkla ga, ne će
Žao ti bit. I u zemlji u Sikulskoj ima gradova
550 I njiva, tamo je slavni od Trojanske od krvi Akest.
Razbite vjetrima lađe na suho daj nam izvući,
U šumi daj nam greda istesat i nasjeć vesala,
Pak ćemo veselo krenut u Latij i Italsku zemlju,
Ako nam dano je s kraljem i s drugovi onamo poći.
555 Ako l' nam spasenja nesta, te tebe, predobri oče,
More Libijsko uze, i Julu se nemamo nadat,
A mi u Sikanski zaliv zaputimo, otkle smo došli,
Gdje su nam sjedišta spravna, potražimo kralja Akesta.«
To Ilionej reče, i povlade njemu Dardánci
560 Žuborom svi.
Njima Didona, oči oborivši, prozbori kratko:
»Ne bojte ništa se, Teukri, i prođite svake se brige.
Nužda me nagoni na to i kraljevstva mojega mladost,
Te stražárima dajem daleko čuvati međe.
565 Ko rod Enejin ne zna, ko Troju i njene junake
Ne zna i junačka djela i plameni rat onolìkî?

533. »po imenu vojvode svoga«, koji se zvao Ital.

535. Jato zvijezda, koje se zove Orion, donosi kišu i kad se pomoli na nebu (pod kraj juna) i kad zađe (pod kraj decembra), zato pjesnik kaže: kišni Orion.

540. »od pijeska prijaznog«, t. j. pjeskovita obala zgodna je za putnike, da na njoj pristanu.

549. 550. t. j. ako ti Eneja ne naplati dobročinstvo, naplatiće Akest.

Nismo mi Punci sȑcâ tolìko tupih, nit' sunce
Od grada Tirskoga tako daleko upreže konje!
Ili željeli vi u Hespèriju veliku doći
570 Il' na Satùrnova polja u Erik, il' kralju Akèstu,
Svaku ću pomoć vam na put, potrepštinu daću vam svaku.
Ako vas volja je u mom nastanit se kraljevstvu sa mnom,
Grad, što ga gradim, vaš je, povucite na suho lađe;
Među Trojancem i Tircem poznavati razlike ne ću.
575 Ej da i kralj je ovdje Enèja, da ga je isti
Vihar nanio s vama! al' uzdane ljude na žale
Poslaću, Libiju svu nek s kraja pretraže na kraj.
Izbačen burom u gradu il' u šumi možda gdje luta «
Od tijeh besjeda hrabrom Ahatu i ocu Eneji
580 Duša pozorna bude, te dugo već vatreno žele
Razbiti maglu, i prvi Eneji progovori Ahat:
»Božičin sine, koja u duši ti rađa se miso?
Vidiš sigurno sve, i družina i lađe tu su
Jednog tek nema, kojeg u valima vidjesmo sami
585 Kako se utopi; drugo s riječma se majke ti slaže.«
Čim to izrekne Ahat, a oblak, što ih je krio,
Sam se raspukne te se u eter otvoren raspe.
Stane Enèja pred svima i sine u svjetlosti sjajnoj
Naličan bogu licem i plećima, mati jer sama
590 Dražesnu kosu mu dâ i rumenilo mladosti sjajno,
Oči zadahne njemu ljupkoćom veselom ona,
Kako vještačke ruke bjelòkôst kite il' žutim
Kako se zlatom srebro il' Parijski optače kamen.
Kraljici ì drugîm on iznebuha prozbori, kad mu
595 Niko se nadao nije: »Kog tražite, evo me, tu sam
Ja Trojanac Eneja iz Libijskog izbavljen mora!
O ti, što jedina Troju sa strašnijeh požali jada,
Te nas, što Danajcima utèkosmo i svijem zlima
Satrti na moru jesmo i kopnu, potrebni svega,
600 U grad nas, u kuću primaš, — zahvaliti dostojno tebi
Nismo, Didona, kadri, nit iko, gdje kog još ima

568. t. j. ne živimo tako daleko od Troje, da ne bismo o njoj ništa znali.

570. »Saturnova polja«, vidi bilješku georg. 2. pjev., st. 173.

584. »jednog tek nema«, t. j. Oronta, vidi st. 115.

Od roda Dardanskog, što je po velikom rasut svijetu.
Dostojno bogovi tebe nagradili, ako li motre
Duševnost, ako išto vrijedi pravda i srce,
605 Što zna, pravo da radi! O sretno li doba, što tebe
Porodi, dični li mati i otac takove kćeri!
Tekle dok ü more budu rijeke, dok oblaci budu
Kružili visove brda i pö nebu pasle zvijezde,
Dotle će vječno ti slava i dika i ime trajat,
610 U kojigöd ja pošao kraj.« — Ilióneju tada
Dragome desnicu pruži, Serèstu ljevicu, zatim
I drugim, Gijasu hrabrom i Kloantu hrabrome pruži.
Iza pogleda prvog Didona se Sidonka divi,
Divi se udesu takvom junakovu ì reknê ovo:
615 »Koji te, božičin sine, u pogibli tòlikê udes
Tjera? koja te sila na obale dogoni strašne?
Ti li si onaj Enèja, od Venere boginje blage
Rođen Anhisu Dardáncu pri Frigijskoj Simois-vodi?
Sjećam se dobro Teukra, u Sidon kako je došo
620 Prognan iz očinske zemlje i kraljevstvo tražio novo
S pomoću Bela; otac mi Bel plijenio tada
Plodni je Kipar pa ga u vlásti pobjeditelj držo.
Udes Trojanskog grada od onoga još mi je doba
Poznat, i ime tvoje i naroda Pelaškog kralji.
625 Dušmanin bio je Teukrom, al' hvalio on ih je vrlo,
Te je kazivo, da i sam od Teukarskog starog je roda.
Za to, o junaci, dajte uniđite u kuće naše!
Mnogim mukama slična i mene gonjaše sudba,
Te je napokon htjela, u ovoj da zemlji se stanim.
630 Dosta okusih zla, te nevoljnim znadem pomagat.«
Tako veli, pa onda Eneju u dvore povede
Kraljevske, svečane žrtve u hramima odredi svetim.

602. »roda Dardanskog«, t. j. Trojanaca, ima dosta po svijetu rasutog i ima ih u Siciliji (vidi st. 549. 550), na Kreti (vidi 3. pjev., st. 190), u Epiru (vidi 3. pjev., st. 294 i d.).

616. »obale strašne«, t. j. Libijske, gdje su sjedila varvarska plemena; Didoni je pripadao samo mali dio te obale.

619. Teukar, sin Telamona, kralja na ostrvu Salamini. Kad se on iz Trojanskoga rata vratio kući, otac ga od sebe otjera, jer nije osvetio brata Ajaksa, kojemu nijesu Grci dali oružje Ahilovo, pa je poradi toga poludio i ubio se.

626. Mati je Teukrova bila Hesiona, kći kralja Laomedona, a sestra Prijamova; dakle je Teukar po materi bio Trojanske (Teukarske) krvi.

K tome druzima pošlje na obalu volova dvaest
I sto sa čekinjastim sa leđima velikih svinja,
635 Pošlje im debelih janjaca sto i matere s njima,
Dar da imadu i veseo dan.
Kraljevskim raskošem sjajni iznutra se nakite dvori,
I u sredini se gozba priređuje. Sagovi tu su
Umjetno izrađeni od grimiza gizdavog, stoji
640 Sila srebrnog suđa na stolima. U zlatu djela
Junačka izdjeljana otaca u dugom su nizu,
Djela tolìkîh junaka od postanka staroga roda.
Ne da mirovati srcu Enèjinu očinska briga,
Te on k lađama pošlje Aháta brzoga odmah,
645 Sve da Askàniju javi i njega u grad dovede.
Sva u Askàniju briga ljubežljivog oca sad stoji.
Još mu donijet reče iz razora Trojanskog blago
Spaseno, haljinu svu izvezenu slikama zlatnim,
K tome prijevjes, što je akàntom žutijem optkan,
650 Argivke Helene nakit, što sa sobom ona ga uze,
Kad iz Mikénê je išla u Pergam na udaju grješnu,
Čudesni to joj dar od matere bio je Lede;
K tome i žezlo, što ga Ilìona nošaše negda,
Kralja Prijama kći najstarija; biserni đerđan;
655 Napokon dvostruku krunu od kamenja dragog i zlata.
K lađama zaputi Ahat, da brzo izvrši sve to.
Kiterka misao novu i lukavstvo novo u duši
Smisli: da promijeni Kupído oblik i lice
Ì mjesto ljupkog da dođe Askànija kraljici i njoj
660 Pomamu darima uždi i oganj u moždine baci.
Tirske se dvoličnosti i nevjere roda se boji,
Muči je ljuta Junona i dolaze pod noć joj brige.
Zato krilatom ona progovori Amoru ovo:
»Sinko, o silo moja i jedina velika moći,
665 Tifojskih prëzirâču strijèlâ previšnjeg oca,
K tebi se utječem, sinko, i tvojem se molim božanstvu.

661. Venera se boji nevjere Didonine, u koje porodici nalazio se ubojica Pigmalion; »Tirska dvoličnost«: Rimljani su Kartažane (t. j. potomke Tiraca) držali za narod vjeroloman i himben.

665. Tifojske su strijele one, kojima je Jupiter nekad ošinuo Tifoja i bacio ga u Tartar. Venera hoće da kaže: ti i Jupiterove strijele prezireš, t. j. tvoja sila, kao boga ljubavi, jača je od Jupiterove. Amor je često bio prikazivan, kako Jupiterove strijele lomi.

Kako na brata tvoga Enèju kivna Junona
Mrzi pa pö moru s žala nabacuje na žal ga ona,
Sve to znaš i sa mnom dijelio često si žalost.
670 Sad ga Feníčanka drži Didóna, zagòvârâ slatko;
Strah me je konca dočeka tog u Junoninu gradu,
Ne će pri takvoj zgodi Junona htjeti mirovat.
S toga lukavo mislim uloviti kraljicu i nju
Plamom ražèći, dä bôg ne prom'jeni već je ni jedan,
675 Nego da i nju ko mene Enejina osvaja ljubav.
Kako ćeš to učinit, ded poslušaj misao moju:
Moje najveće milje Askànije kraljević u grad
Sidonski sprema se ići, jer otac dragi ga zove,
Spasene dare iz vala i ognja Trojanskog nosi;
680 Njega ću ja uspavat i sakrit na vrhu Kitérê
Ili na svetom mjestu na vrhu Idalskog brda,
Da nam ne može spazit prijevare te nas omesti.
Ti ćeš se graditi njime prijevarno jednu tek noćcu,
Dječak si, poznato lice dječákovo uzećeš na se,
685 Pa kad vesela vrlo Didona te primi na krilo
Pokraj kraljevske gozbe i kapljice boga Lijéja
Grlit kad počne te u te utiskujuć cjelive slatke,
Tajnu tad vatru u nju udahni i otruj je kradom.«
Amor se matere drage riječma pokori, skine
690 Krila sa sebe i pođe s veseljem Julovim krokom.
Tijelo tihijem sankom Askàniju Venera ospe,
Pomiluje ga ona u krilu, pa ga u gaje
Visoke Idalske digne, gdje nježna mažùrana njega
Zadahne cvijećem svojim i okruži ljupkom ga sjenkom.
695 Sada već poslušni pođe Kupido Tircima dare
Noseći i pun veselja, što pratilac njegov je Ahat.
Kada on dođe, a to u gizdavim sazima leži
Na počivalu zlatnom Didona baš u sredini;
Već su se skupili otac Eneja i Trojanska momčad,
700 Pa su po prostrtom svi polijègali grimizu redom.

667. Eneja i Amor su braća, jer oba imaju istu mater, t. j. Veneru.
675. t. j. da Eneju onako ljubi, kako ga ja ljubim.
677. 678. »u grad Sidonski«, t. j. u Kartagu, jer je Kartaga naseljena iz Tira, a Tir iz Sidona.
679. »iz ognja Trojanskog«, t. j. kad je Troja osvojena i spaljena.
698. »u sredini«, t. j. među Trojancima i Kartažanima.

Vodu za ruke sluge podavaju i hljeb iz kóšâ
Dijele, nose ručníke sa runjama strickanim glatko;
U kući sluškinja ima pedèsêt, kojim je poso
Dugi jestvina niz po redu slagat i oganj
705 Penatski čuvat; a drugih je sto, još tol'ko vršnjaka
Sluga, da čäše i jêlâ bremèna meću na stole.
Tad se u veseli dom i Tirci sakupe mnogi
I svi na vezena legnu počivala, kad im se reče.
Oni se darima čude Enèjinîm, čude se Julu,
710 Bogovu žarkome licu i njegovim hinjenim r'ječma,
Haljini, vezenome prijevjesu žutim akàntom.
Navlast Feníčanka jadna, što pogibija je čeka,
Tâ se ne može sita da nagleda, gleda i gori,
Jednako darovi nju uzbunjuju, jednako dječak.
715 Kad se Eneje nagrli on i o vratu mu dosta
Kad se već navisio i veliku stišao ljubav
K tobožnjem ocu, tad pođe ka kraljici; ona o njemu
Obisne očima, srcem, u krilu ga miluje kašto
Ne znajuć, kòlikî bog na krilu jadnoj joj sjedi.
720 A on na majku misleć Akìdalku po malu počne
Spomen Siheja brisat i ljubavlju živom osvajat
Dušu već odavno tihu i srce, što odviče ljubit.

Pošto se svrši gozba i pošto se uklone jela,
Velike vrče donesu i okite cvijećem čaše.
725 U kući nastane žamor, po širokoj dvorani glas se
Raznosi; s pozlaćenih tavànîcâ sv'jetnjaci vise,
Gòrê, te razgone plamom svijeće voštane tminu.
Kraljica zaište tas draguljima i zlatom teški,
Pa ga napuni vinom, napúnjo ga kako je negda
730 Bel i potómstvo mu sve, tišina se u kući stvori.
»Jupiter-bože, koji zaštićuješ — gòvorê — goste,
Daj, da Tircima bude i Trojanskim putnikom sretan
Ovaj dan i potómci da näši se sjećaju njega;
Bakh veselitelj s nama i dobra budi Junona;
735 Sastanak slavite taj prijatèljskîm srcem, o Tirci!«

704. 705. »oganj Penatski čuvat«, t. j. da paze, da se ne ugasi oganj, koji gori u čast Penatima.

705. t. j. sto je mladih sluškinja i sto isto tako mladih sluga.

720. Akidalka se zove Venera po vrelu Akidaliji u Beotiji, gdje se često kupala.

Reče — i bozima u čast na trpezu izlije vina,
Zatim ga usnama dirne i dirnuvši prva pozove
Bitiju ì dâ mu tas, a Bitija potegne svojski
Iz tasa zapjenjena i do dna ga iskapi zlatna;
740 Onda druga gospoda. U kitaru udari zlatnu
Jopa dugokosi, koji od Atlasa učaše slavnog
Lutanje mjeseca on i mučne sunčeve pute,
Otkle su ljudi, otkle l' životinje, kiša i oganj,
Pjeva Arktura i kišne Hijáde i oba Trióna,
745 Zašto se tòliko žuri uroniti zimsko se sunce
U Okèanskê vode, što spore li ustavlja noći.
Dva puta pljesnu mu Tirci, a za njima pljesnu Trojanci.
Svakakve razgovore Didóna počinje jadna
I tim provodi noć i ljubav upija dugu.
750 Pita o Prijamu mnogo i Hektoru, pita u kakvom
Oružju sin je došo Aurórin, izàtoga konje
Kakve je imo Diòmêd i kòlikî bio je Ahil.
»Nuder nam — reče —, o goste, od prvoga kazuj početka
Danajskog naroda himbe i udes čeljadi tvoje,
755 Lutanje kazuj nam svoje, jer sedmo već evo je ljeto,
Kako po vodama svim se i zemljama bijući lutaš.«

Drugo pjevanje.

Eneja počinje svoje pripovijedanje, kako su Grci varkom osvojili i razorili Troju, pošto joj ne mogoše deset godina junaštvom nauditi. Veli, kako su se pritajili, kao da su otišli od Troje preko mora u svoju zemlju, ostavivši pred gradom golema drvena konja. Trojanci misle, da su Grci doista otplovili, te po nagovoru jednoga Grka, koji se dao uloviti, uvuku toga konja u grad, ali u zao čas, jer u noći izmile iz toga konja najbolji grčki junaci, koji su se u nj sakrili, a ostala se vojska dotle primakne iz potaje k Troji — i tako osvoje Grci grad. Eneja se dugo bori s neprijateljem, dok napokon ne uvidi, da se treba pobrinuti za porodicu; tada izvede iz grada oca, ženu i sina, a k njemu se prikupi mnogo drugih Trojanaca, da ih vodi iz razorenoga grada, kud ga je volja. Na putu mu nestane žene, Kreuse, koja mu se ukaže i očituje mu, neka je više ne traži, jer nju zadržava kod sebe mati bogova. Eneja zaputi sa svojim društvom do brda Ide, da odatle zaplovi u more.

Drugo je pjevanje najljepše u čitavoj Eneidi, a pripada uopće među najljepše pjesničke tvorevine u svjetskoj književnosti. Predmet je uzeo pjesnik iz »kikličkih« pjesnika (o kojima vidi bilješke 1. pjev., st. 483. 489), a od česti i iz Euripidovih tragedija.

751. Aurorin sin je Memnon, o kojemu vidi u bilješki st. 489.

755. 756. Didona dakle zna, kako dugo Eneja već luta po svijetu; možda je od Teukra (vidi st. 618—624) čula, kad je Troja osvojena i razorena, pa sad zna, da je tome 7 godina. Taj se broj navodi i u 5. pjev., st. 626.

Na to umuknu svi i pozorno uprave lica,
A s počivala otac Eneja visokog počne:
»Golemu, kraljice, bol ponovit mi u srcu veliš,
Kako su Trojansku moć i kraljevstvo Trojansko tužno
5 Razbili Danajci, kakve l' grozote vidjeh, u kojih
Bijah upleten dobráno. Kazivajuć to ti ko ne bi
Zaplako, makar bio Ulìksa tvrdoga vojnik,
Dolopac il' Mirmidónac? S nebesa vlažna već hiti
Noć, te zapadajuć zvijezde na počinak zovu.
10 Ali kad hoćeš tolìkô obaznati nevolje naše
I čuti posljednje muke, pretrpjela što ih je Troja,
Počeću, premda se duša pri spomenu zgraža i strepi
Od jada tog. — Umorio rat i odbijala sudba
Vođe je Danajske, mnoga uminula u tom su ljeta,
15 Kad li sa Paladinom vještinom božanstvenom konja
Načine poput brda, od jele mu istešu rebra;
Zavjetni bozima dar za povratak, — razglase lažuć.
Onda junake po izbor iždrebaju pa ih u zatvor
Kradom zatvore tamni i golemu onu šupljinu
20 Utrobe oružanim vojnicima napune dupkom.
Na poglédu je Tened, glasovito ostrvo, blagom.
Bogato negda, dok Prijam još kraljevstvo imaše svoje,
Sad je tek zaton i pristan za brodove pouzdan slabo;
Ovamo otplove oni i skriju na žalu se pustom.
25 Odoše — mišljasmo mi — u Mikenu, vjetar ih nosi.
Napokon Teukrija sva se oslobodi žalosti duge.
Vrata se otvore, godi izilazit ì tâbor Dorski
I žal ostavljeni preglédati ì mjesta pusta.
Ovdje Dolopska četa, a ovdje ljuti je Ahil
30 Stajao, brodovi ovdje, a ovdje su bìle se bitke.
Jedni se poraznom daru Minerve djevičke čude
I tjelesini konjskoj; a Timet prvi od sviju
Svjetova u grad konja dovući i smjestit u kulu,
Ili od himbe il' to donosila sudba je Troje.

32—34. Timet u Ilijadi (3. pjev., st. 146) pripada među starješine Trojanske. Prije nego se Prijamu rodio sin Paris, bi mu prorečeno, da će se u određeni dan roditi u Troji muško dijete, s kojega će Troja propasti. Iza nekoga vremena rodi se u isti dan Prijamu Paris, a Timetu sin Munip. Prijam držeći, da se ono proroštvo proteže na Timetova sina, dade ga pogubiti zajedno s njegovom materom. Možda se sada — veli pjesnik — Timet htio osvetiti Prijamu te je svjetovao Trojance, da konja povuku u grad.

35 Ali Kapis i koji pametniji bijahu mišlju
Reku, il' u vodu bacit da treba Danajsku varku
Sumnjivi dar il' podmetnut plam pa spalit, — probušit
Il' da utrobu treba i prègledat tajnu šupljinu.
Narod neodlučan stane u protivne misli se c'jepat.

40 U to pred svima silnom Laòkoon povorkom praćen
Onamo trči ozgo iz tvrđave raspaljen te nam
Viče s daleka: Kakvo, o jadnici, bezumlje to je?
Mislite l', da su otìšli dušmáni? il' Danajci išta
Da bez prijevare daju? Ulìksa tako li znate?
45 Il' su se u drvu tome zatvòrili, skrili Ahivci,
Ili je naprava ta na zator zidima našim,
Kuće da pregleda naše i uspne na vrh se grada,
Il' je prijevara druga; ej čuvajte konja se, Teukri!
Bilo što bilo, ja se i Danajskih bojim darôvâ.
50 Rekne i golemo koplje zavŕtî s velikom snagom
Zvijeri u bok i trbuh krivùljastî, gdje se je sklapo.
Koplje zatrèptî i stane, a utroba strese se, — zvekne
Prostrana tad i zajéčî šupljina. Da nije sudbine
Tada božanske bilo, da pameti ne bjesmo lude,
55 On bi nas naveo, gvožđem da Argivski skršimo zatvor,
Pak bi još stajala Troja i Prijama visoka kula.

Dardanskih kad li eto pastira gdje s velikom cikom
Vuku ka kralju mladića ostrágu svezanih ruku;
On im je na put sam izìšao nepoznat pred njih,
60 Svoje da lukavstvo gradi, da otvori Troju Ahivcem,
U srce uzdo se svoje i jednako spravan je bio
Ili izmišljati varke il' sigurnom poginut smrću.
Trojanska mladež grne odàsvud i onamo hrli
Željna vidjet i sužnjem narugati natječu svi se.
65 Danajske himbe sad čuj i po jednoga od njih zločinstvu
Sudi ih sve.

Jer kad zabunjen on i goloruk međù nama stane
Svim na poglédu i okom kad omjeri Frigijsko ljudstvo,
Reče: Jao, gdje zemlja je tâ, gdje to li je more,
70 Koje će primiti mene? što ostaje meni jadníku,
Kad me ne puštaju med se ni Dànâjci, kad me Dardánci
Neprijatèljskî eto pogubiti krvavo hoće!
Njegov nas okrene jecaj i navala smiri se naša.

Tad nagovarat ga stasmo, da kaže, koje je krvi,
75 Što li nam nosi, nek reče, u čemu je nada mu sužnju.
Tako se napokon on uslòbodî ì reknê ovo:
Sve ću ti, reče, priznat, o kralju, makar što bilo,
Istinski, nit ću zatajat, da rodom jesam Argívac.
To je prvo; sudbìna Sinóna učinit je mogla
80 Jadnim, al' ne će kleta učiniti pustim ga lašcem.
Možda je kakav glas do ušiju došao tvojih
O Palamédu Belídu i njegovoj slavi i dici;
Njega Pelazgi krivo potvoriše, izdajnik da je
I na prijavu ružnu umoriše nevina, jer je
85 Od rata odvraćao, a sada za ubitim žale.
U mlade godine otac siromašni nä vôjsku mene
Posla, da budem mu drug, a bio sam s njim i u rodu.
Dok je kraljevo zdrav i s kraljima bio u zbòru,
Dotle je nekakav glas i u mène bio i slava.
90 Ali kada je on po mržnji pletkáša Ulìksa
— Govorim poznate stvari — sa ovoga svijeta pošo,
Poništen od tad u mraku živario i u žalòsti
Ja sam, al' gnjevan u sebi zbog nevinog prijana smrti.
Nego ne šutjeh ludak, već rekoh, da osvetnik biću,
95 Ako se srećom kojom u Argos očinski igda
Pobjedik vratim, i s tih riječî omrznuh vrlo.
Nevolja mojih to je početak, bijedama novim
Strašio udilj me Uliks, u narod je sipao sveđer
Dvoumne riječi; znajuć, da krivac je, on se domišljo
100 Način'ma, ne htje se smirit, dok s pomoću Kalhasa nije —
Al' što uzalud tê neugodne javljam vam stvari?
Ili što čekam? Ako su svi Ahivci vam isto,
I čuti to l' vam je dosta, ej brže me kaznite; to bi
Onaj od Itake htio, Atrídi bi platili dobro.

82—85. Palamed, sin Eubejskoga kralja Nauplija i potomak kralja Egipatskoga Bela, odlikovao se junaštvom i mudrosti u Grčkoj vojsci pod Trojom. Zavideći Odisej (Uliks) njegovoj slavi optuži ga s izdaje, a Grci onda kamenovaše Palameda. O tome junaku Homer ne zna ništa, ali su o njemu pjevali kasniji, t. j. »kiklički« pjesnici. — Belid, t. j. Belov potomak (grč. Belides, tako i lat.).

100. Kalhas je najznatniji vrač u Grčkoj vojsci pod Trojom; spominje ga i Homer.

104. »onaj od Itake«, t. j. Uliks (kralj Itake); tako i u st. 122 »Itačanin«.

105 Tada nas istom želja podžèžê sve pitat i znati
I ne sluteć zločínstva tolìkôg i varke Pelázgâ.
On nam nastavi dršćuć i reče podmukle duše:
Često su ostavit Troju i pobjeći Danajci htjeli
Toga dugoga rata već siti. Ej kamo li sreće,
110 Da su učinili to! Al' žestoka na moru bura
Često je razbila njih i na polasku plašio jug ih.
Osobito kad ovog već slože od javor-dasaka
Konja te ga već dignu, zatutnjiše vihari nebom.
U brizi pošljemo Febov orakul Eurìpila pitat,
115 A on iz svetinje ove donese nam riječi strašne:
»Kada ste, Danajci, prvom pristupali k Ilijskim žalom,
Djevojku posjekli tad ste i krvlju umirili vjetre;
Krvlju i povratak valja izmolit i žrtvovat jedan
Argolski život.« — Kad dođe do ušiju narodu glas taj,
120 Protrnu svi i ledeni strah proleti im svima
Kosti duboko, kog čeka li smrt, kog traži Apòlôn.
Proroka Itačanin izvuče Kalhasa tada
Vičući vrlo med narod i navali pitat, šta hoće
Bogovi to? Već mnogi prorícali nemilu meni
125 Smrt su od lukavca i već budućnost su slutili šuteć.
Deset se dana Kalhas sakrivao, mučo i glasom
Ne htio nikoga svojim izrèći i predat ga smrti,
Dokle ga Itačanin ne nàgnâ s vikom, te prorok
Napućen izusti riječ i za žrtvu odredi mene.
130 Pristaše svi i čega se svak pribojavao sebi,
To sad na propast jednog jadníka okrenuše oni.
Već se kleti približio dan, već spreme, što treba
Za žrtvu: sa solju žito i trakove okolo glave;
Priznaću: smrti se oteh ì sveze slomih na sebi
135 Pa se u jezeru blatnom u noći sakrih med trskom
Ì čamâh, ako možda odjèdrê, kad će odjèdrit.
Pređašnju otadžbinu već mislim da ugledat nigda

116. Kad su Grci polazili pod Troju, morao je Agamemnon žrtvovati svoju kćer Ifigeniju boginji Artemidi, koju je bio rasrdio. Bila je i priča, da se Agamemnon samo spremao žrtvovati Ifigeniju, ali se Artemida za vremena smilovala te Ifigeniju izbavila i prenijela u zemlju Tauridu, da bude tamo njezina svećenica.

133. Bio je običaj posuti prije žrtvovanja glavu životinji određenoj za žrtvu žitom, u koje je bilo pomiješano soli, i uza to još privezati oko glave i životinji i žrtvovaču trak.

Ne ću ni djecu dragu ni oca, žuđenje svoje.
Možda će na njima oni izvršiti kazan zbog mojeg
140 B'jega i krivicu moju jadníkâ okajat smrću.
Zato te višnjima molim i zaklinjem bozima, kralju,
Koji istinu znadu, poštenjem te zaklinjem, ima l'
Čista ga igdje med ljudma, — tolìkîm se jadima smiluj,
Smiluj se duši, što trpi, a nije zaslužila toga.

145 Rad tih mu suza život poklonismo, još ga i žalit
Stadosmo, a sam Prijam zapovjedi, nek mu se skinu
Lisice ì sveze t'jesne, i njemu progovori blago:
Kogod si, da si, Grke zaboravi slobodan sada,
Naš ćeš biti, i meni, što pitam, recider pravo:
150 Čemu digoše ovu grdósiju konjsku? ko sklopi?
Što njom hoće? je l' svetinja to? il' naprava ratna? —
Na to će on u prijevari vješt i u lukavstvu grčkom
Proste od lisica ruke k zvijezdama dižući reći:
Vi ste mi, vječni o ognji, svjedoci i vaše božanstvo,
155 Koje se ne smije vr'jeđat, oltari i mačevi kleti,
Kojim umàkoh i traci, što nošah ih žrtva budući,
Svi ste svjedoci, da prava Pelázgâ razbiti smijem,
Mrziti na njih smijem i očitovat, što kriju;
Zakoni otadžbine već ne vežu mene. Tek svoga
160 Ti obećanja se drži, o Trojanski grade, i spasen
Drži vjeru za istine r'ječi, za veliku službu.

Nada u početi rat i ufanje Danajsko sve je
Bilo u Pàladinôj pomòći, al' kada se drznu
Bezbožni Tidejev sin i Uliks, zloća izvijač,
165 Paladin usudni kip iz hrama istrgnut svetog,
Kad poubijav stražare, što navrh tvrđave bjehu,
Pograbe svetinju te se onako krvavih ruku
Još djevičànskê trake na boginji usude dirat,
Od tad se raspline, pade i udari natrag Ahivcem
170 Sav nad, snaga im klone, a boginja odvrati srce.
Očitim čudima to Tritónija njima dokáza;

164—168. U Troji je bio u nekom hramu kip boginje Palade (Minerve), za koji se pričalo, da je nekad pao s neba. Bilo je proroštvo, da Troja ne će propasti, dok je u njoj taj kip; zato Diomed (Tidejev sin) i Uliks ušuljaju se jedne noći u Troju te ga odnesu. — Diomedu se kaže »bezbožni«, jer je u jednom boju ranio boga Marta (Aresa) i boginju Veneru (Afroditu), kako se vidi u 5. pjev. Ilijade.

Čim kip u tabor metnu, al' oči se izvale, plamen
Iz njih blistavi sine, po udima grizak poteče
Znojak i kip tri put od zemlje — čudo je pravo —
175 Poskoči štit držéći, a koplje dršće u ruci.
Odmah izjavi Kalhas, da valja bježati morem,
Jer se ne može Pergam razoriti oružjem Grčkim,
Ako u Argosu znake ne obnove, ne vrate boštvo,
Što će na srpastih lađah odvesti sa sobom morem.
180 Uz vjetar odoše sad u Mikenu očinsku, pomoć
Bogova gledaće dobit i s oružjem opet će prijeć
More i bahnuti. Tako razređuje znakove Kalhas.
Ovog su podigli konja za Paladin kip i božànstvo
Uvr'jeđeno, da time zločinstvo okaju strašno.
185 Od drva hrastova ovu grdósiju Kalhas im reče,
Neka slože i neka visinom se do neba digne,
Kako se u grad ne bi kroz vrata primiti mogla
Svetinja ova i štititi grad ko ona starìnskâ.
Ako uvredu vî naneséte Minervinu daru,
190 Tada će Prijama — reče — i Frigijsko kraljevstvo strašna
Nesreća snać (ej okrenuli na nj to proroštvo bozi!);
Ako l' ga u grad vi uzvedéte rukama svojim,
Onda će Azija sama pohoditi s velikim ratom
Pelopske zide i tâ nam sudbìna unuke čeka.
195 Tako lukave pletke Sinóna krivokletníka
Dobiju vjeru, te mi kovarstvom i suzama lažnim
Dasmo se zavest, kojih Larìšanin Ahil ni Tidid
Svladao nije ni ljeta desetak ni tisuće lađa.
Tad nam se ukaže drugo jadnícima znatnije nešto,
200 Groznije nešto, što nam iznèbuha zabuni dušu.
Sveštenik bogu Neptunu Laòkoon ždrijebom obran
Baš je velikog vola pri svečanom klao oltaru.
Kad li od Teneda dvije po pučini mirnoj se zmije
— Zgražam se kazujuć to — u golemim kruzima viju,

186. »do neba«, t. j. vrlo visoko.
188. »ko ona starinska«, t. j. onako, kako je prije čašćen Paladin kip.
193. Azija, t. j. Troja, Trojanska država.
194. »Pelopske zide«, t. j. Mikenu, prijestolnicu Agamemnonovu, koju je Pelop, djed Agamemnonov, okružio zidovima.
197. Larisa je grad u Tesaliji; »Larišanin« je uzeto mjesto: Tesalac. — Tidid (s grčkim nastavkom) je Tidijev sin (t. j. Diomed).

205 Morem se valjaju one i k obali zajedno jure;
Prsi se propinju njima med valima, krvave kreste
Iznad vode se dižu, a ostali dio im more
Ostavlja za sobom leđa u zavoje goleme vijuć.
Vali se pjene i huče; na domak već su i zëmlji,
210 Podbule oči krvlju i ognjem im gore, — palùcâ
Jezikom jedna i druga i liže šičuću čeljust.
Videći to blijedi se svi razbježimo, a zmije
Sigurnim nasrtom tad na Laòkoona nalete,
Najprije sinčića oba obuhvate pa se okò njîh
215 Obaviju i jadna tjelesa im žderati stanu.
U pomoć s oružjem otac prileti, a tada i njega
Pograbe zmije te ga obmòtajû uzlima strašnim;
Dva put mu obujme pâs i dva puta okruže vrat mu
Ljuskavim leđma, a glave i šije izdignu u vis.
220 U to se rukama on iz uzlova trga i trga
Oblit po tracima pjenom i otrovom crnim, a k tome
Grozna vika ga stoji, k zvijezdama dopire ona;
Takva je rika vola, kad zasječen on od oltara
Bježi i sjekiru zlo zabodenu iz vrata strese.
225 Zatijem obje zmije odmílê u hram na vísu,
Potraže kulu ljute Tritonije pa se zavuku
Boginji pod noge i tu pod štitom se okruglim savru.
Svakom zadršće srce i prožme svakom ga nov strah;
Svi govoriti stanu, Laokoon zbog svog grijeha
230 Da je po zasluzi kažnjen, jer oštetio je sveto
Drvo rtom i kleto zavrtio koplje u leđa.
Poviču, k boginji kip da uzvesti treba i molit
Svetu njezinu moć.
Tada probismo zid i otvorismo grad i na poso
235 Čeljad prione sva i podmetnu pod noge konju
Točkove hitre i uža od konoplje privežu o vrat.
Naprava oružja puna, sudbonosna prelazi zide;
Djevojke neudate i momci pjesme okò njê

221. »po tracima«, što ih je imao oko glave žrtvujući; vidi bilješku st. 133.

227. »boginji«, t. j. kipu boginjinu; dakle je u Troji bio i drugi kip Minervin različan od onoga, o kojem se govori u st. 164—168.

234. »tada probismo zid«, jer su gradska vrata bila premalena, da kroz njih prođe golemi konj.

Pjevaju svete i svako s veseljem konopac drži,
240 I konj se nađe dobra ne sluteći ü pô nam grada.
Otadžbino i dõme ej bogova Iliju, slavni
Ej vi Dardanski zidi! na samome pragu od vrátâ
Stane, i četiri puta u utrobi oružje zvekne;
Mi to ne pazeć jače još pripremo mahniti, sl'jepi
245 I u tvrđavu svetu grdobu stavimo strašnu.
Tada otvori usta Kasàndra, budućnost da reče,
Al' njoj se nè vjerovâše po naredbi po božjoj nikad.
A mi jadnici, kojim osvanuo zadnji je danak,
Stanemo kititi hrame po gradu svečanim lišćem.
250 Nebo se okrene već, iz vode Okèanskê noć se
Diže velikom sjenom nebesa ì zemlju krijuć
I Mirmìdônskê varke; a razasuti po gradu
Umuknu Trojci, i trudna tjelesa im ogrli sanak.
U to Argivska vojska od Teneda u spravnim kreće
255 Lađama već po tišini mučaljivog mjeseca blagog,
Plovi k obali znanoj. Kad kraljevska izvije lađa
Oganj, tad Sinon božjom sudbinom čuvani kivnom
Zatvor omorikov kradom otkljùčâ i Danajce pusti
Zatvorene unutra, te otvoren izmetne konj ih
260 Nä uzdûh ì veselo iz drveta iziđu šupljeg:
Vojvode Stenel, Tesandar i Uliks ljuti, po užu
Po spuštenom spuze, a za njima Akamas, Toas
I Neoptòlem Pelid, al' prvi od sviju Mahàon,
I još Menelaj i sam načinitelj lukavstva Epej.
265 Na grad ukopan u snu i vinu udare odmah
Pa sasijeku stražare, kroz otprta vrata svu družbu
Prime i združe se zatim s vojnicima po dogovòru.
Bio je čas, kad prvi san jadnícima smrtnim
Počinje, kad po milòsti božànskôj preugodno puzi:
270 Kad li se u snu meni pred očima pretužni Hektor
Ukaže lijući suze obìlatê, kakav je bio,

256—257. »kraljevska (t. j. Agamemnonova) izvije lađa oganj«, t. j. dade znak Sinonu, da pusti iz konja sakrite Grke.

261—264. Od junaka ovdje navedenih ne nalazi se u Homera Tesandar i Akamas. — Mahaon je glasoviti liječnik u Grčkoj vojsci. — »Pelid« (s grčkim nastavkom), t. j. unuk Pelejev; u st. 548 Pelid je: sin Pelejev.

268. »jadnicima smrtnim«, t. j. ljudma; vidi bilješku 1. pjev. georg., st. 238.

Kad su ga vukla kola, pocrnio od praha kad je
Krvavog te mu remen probušio otekle noge.
Jao, kakav je bio! kolìko nesličan onom
275 Hektoru, što se obučen Ahìlovôm odorom vraćo
Il' kad Frigijski oganj na Danajske bacaše lađe.
Brada mu bila je blatna, a kosa se sl'jepila s krvlju,
Posut ranama, kojih pod zidima očinskog grada
Zadobi golemo mnoštvo. Tad bješe mi, kao da plačuć
280 Govorim sam od sebe junaku žalosne r'ječi:
Vidjelo Dardansko ti, ej Teukara najtvrđa nado,
Što te je držalo do sad? ej željeni Hektore, otkud
Dolaziš ovamo ti? Tolìkîh nestade tvojih,
A grad i narod muke pretrpješe tòlikê, te sad
285 Izmučeni te evo motrímo! Što ti je obraz
Vedri nagrdilo ružno? i kakve su rane što vidim? —
Na to on ništa, za moja za pitanja ne mari prazna,
Već mi progovori teško uzdahnuvši grudima iz dna:
Bježi, božičin sine, iz ove se izbavi vatre;
290 Dušmanin već je u gradu, sa vrha ruši se Troja.
Dosta je učinjeno za Prijama i za domáju,
Spasa da Pergamu bješe, obranila b' ova ga ruka.
Sad preporučuje tebi Penáte i svetinje svoje
Troja, nek oni ti prate sudbìnu, grad im potraži
295 Veliki, gdje ćeš ih smjestit, po vodama kad se nablúdîš. —
Reče i mogućnu Vestu sa vrvcama njezinim zgrabi,
Svetištu iz nutrìnê iznèsê vječiti oganj.
Uto se različni jauk po gradu raširi svemu,
Jači i jači jauk, Anhísa premda je oca
300 Dom odaleko stajo i sakrit drvètima bio.
Buka se čuje sve većma i oružje zvekeće grozno.
Ja se trgnem izà sna te skočim, na najgornji na vrh

272. 273. Misli se: kad je Ahil ubivši Hektora privezao njegovo tijelo za kola, ali tako, da se glava po zemlji vuče, i tako ga odvezao u svoj čador; vidi u Ilijadi 22. pjev., st. 395—404.

275. U Ilijadi se (u pjev. 16 i 17) priča, kako je Hektor u boju ubio prijatelja Ahilova Patrokla i svukao s njega oružje, koje je bilo Ahilovo, te ga metnuo na se i tako se dalje borio.

276. U Ilijadi (u pjev. 15, st. 592 i d.) Hektor pali Grčke lađe (baca na njih »Frigijski« oganj, t. j. oganj donesen iz Troje).

292. t. j. da je ljudska snaga mogla Troju obraniti, obranila bi je moja snaga.

Kuće brže se uspnem, pa napnem uši i stojim;
Bješe, ko oganj kad padne u usjev, a vjetrovi bjesne,
305 Il' kad gorske se vode bujìca napuni nagla
I njive, vesele sjedbe i muku volova valja,
Šumu ruši i vuče, — na vrhu visoke hridi
Panji se pastir slušajuć huk, a ne znajuć, otkle.
Eto dökâzâ tada, i Danajske jasno se varke
310 Pokažu! Veliki dom već Dejfobov stao se rušit
Obuzet od svud Vulkanom, Ukàlegon susjed već prvi
Gori, Sigejsko more od ognja se prostrano sjaji.
Stala je vika ljudi, trubalja jeka je stala.
Pomaman oružje zgrabim, al' ne znah, s oružjem što ću,
315 Srce mi samo gori, da sastavim četicu za boj,
S druzi da kuli poletim, a srdžba i bijes gone
Dušu mi, dođe mi miso, da umrem u oružju slavno.
Al' gle, gdje bježi Pantoj utekavši Ahivskom maču
Pantoj, Otrijev sin i svećenik kule i Feba,
320 Svladane on Penáte i svetinje nosi u ruci,
Vuče unuka malog i ko lud dopada na prag.
Gdje je najljući boj? u koju li ćemo kulu,
Pantoju? — Čim to izrèkoh, odgovori s uzdahom on mi:
Zadnji je došao dan i vrijème, što odbit se ne da,
325 Dardanskoj. Mi smo bili Trojanci, bio je Ilij
I slava Teukarska velja, u Argos sve prënese ljuti
Jupiter; gori nam grad i Danajci vladaju njime.
Ratnike visoki konj u sredini grada nam sipa,
Pobjednik Sinon se ruga i oganj raznosi svuda.
330 Tisuće ulaze Grka kroz otprta u dvoje vrata,
Koliko igda ih dođe od velikog Mikenskog grada;
Drugi su ulice opet sa oružjem podsjeli uske,
Bježat ne dadu, i rti sijevaju trgnutih mača
Gotovih sjeći, kod vrátâ stražari najprvo bojnu
335 Kušaju sreću te se u borbi opiru sl'jepoj. —
Sin me Otrijev tima riječma i volja božànskâ
U boj, u vatru nagna, Erìnija kamo me strašna,
Kamo me buka zove i poklič, što doseže nebo.

311. »Vulkanom«, t. j. ognjem.
321. »na prag«, t. j. Enejine kuće, u kojoj Pantoj hoće da spase Penate.
325—326. »mi smo bili... Teukarska velja«, t. j. bilo pa prošlo, nema više Trojanaca ni Troje ni slave Trojanske.

Ripej se pridruži četi i Epit, bojnik na glasu,
340 Mjesec ih nanio na me, i Hipanis jošte i Dimas
Stanu nam uz bok, i Koreb još mladi Migdonov sinak,
Koji je onijeh dana u Troju upravo došo,
Jer za Kasandrom je sav od ljubavi gorio b'jesne,
Pa je Prijamu ko zet i Frigijcem vodio pomoć,
345 Jadnik, što nije svjeta vjerenice proročke svoje
Hotio čut.
Kada ih skupljene vidim i gotove u boj izíći,
Počnem ovako: Zalud, ej momci, grudi imate
Najsrčanije, sa mnom odlučili ako ste ići,
350 Koji polazim u smrt, ta vidite sami sudbinu.
Bozi otiđoše svi iz svetinja i od oltárâ,
Bozi, kraljevstva ovog čuvari; uždenu gradu
Na pomoć krećete, mrimo i u boj poletimo strašni.
Svladanim jedan je spas: ne nadat se nikakvom spasu.
355 Tako pomamim srca mladićâ. Ko grabljivi vuci,
Što po crnome kolju po mraku, a pogno ih kleti
Utrobe glad bijèsne slijèpe, mladi ih prazna
Čekaju žvala, — tako kroz oružje i kroz dušmáne
Stupamo mi u sigurnu smrt sredinom se grada
360 Puta držeći, crna nas noć obuhvaća sjenom.
Ko bi one noći iskazao polom i pokolj,
Ko l' bi se mogo nad onim nad mukama naplakat svima?
Stari se ruši grad, što kraljevo ljeta je mnogo;
Premnoga nëoružâna tjelesa po ulicah, kućah
365 I po prazima svetim božànskîm leže kud koje;
Al' ne lijevaju krv baš sami Trojanci, — tä hrabrost
Vraća se u srce kašto i svladanim; padaju mnogi
Grci pobjeditelji. Strahovita svuda je žalost,
Svuda je strah, svud smrt u premnogih prilikah svojih.

340. »mjesec ih nanio na me«; iz st. 255 vidi se, da je one noći, kad je Troja osvojena, bila mjesečina.

344. »zet« ovdje znači: vjerenik kćeri; Koreb kao budući zet Prijamov dovede pomoć Prijamu.

345. Kasandra je svjetovala Koreba, neka ne dolazi u Troju, jer će zaglaviti; ali on je ne posluša, Kasandra je uzalud proricala, niko njezinih proroštava nije htio slušati; vidi st. 246. 247.

360. I ako je bila mjesečina (vidi st. 340), ali čitava noć nije bila vedra; oblaci su nekoliko puta zastrli mjesec (vidi i st. 397. 420. 621).

370 Od svih se Danajaca Andrògej namjeri na nas
Prvi, s velikom družbom, te misleći u svom neznanju,
Da smo savezna četa, progovori ljupko nam prvi:
Žur'te se, ljudi! ta što ste odòcnili čekajuć l'ieno?
Drugi po zapaljenom po Pergamu pljačkaju, grabe,
375 A vi od brodova sad od visokih istom idete? —
Reče i u čas taj med dušmáne osjeti da je
Zašo, jer odgovora po želji dobio nije.
Protrne, ustukne nogom i besjedu prekine odmah.
Kao kad zmiju ko u šipragu divljem na zemlji
380 Zgnječi iznèbuha krepko i odmah u strahu odbježi,
Dok se ljutita diže i nadimlje plavkastu šiju;
Tako se pogleda prepo Andògej i uzmicat stane.
Gruhnemo med njih te se u oružju nađemo gustom.
Strahom ih obuzete i nevješte mjestu kud kojeg
385 Stadosmo rušit, i sreća u boju nam pomogne prvom.
Veseo s uspijeha i ohrabren prozbori Koreb:
Drugovi, kuda put pokazuje prva nam sreća,
Gdje nam se blaga ona ukazuje, idimo za njom;
Ded zamijenimo štite i metnimo Danajske na se
390 Znakove; ta pri dušmánu ko pita, je l' varka il' hrabrost?
Oružje daće nam sami. — Izrèčê pa kitnasti uzme
Šljem Androgejev i štit, što lijepo iskićen bješe,
Za tim Argivski mač o bèdro opaše sebi.
Isto učini Ripej i Dimas i vesela momčad
395 Učini sva, i novu navuče odoru svaki.
Mèd Grke zađemo tada, al' bogovi ne bjehu s nama;
Mnogi u mrkloj noći sa Danajci zadjesmo bojak,
Gdjegod se sastasmo s njima, i poslasmo mnoge ih Orku.
K lađama jedni polètê i k sigurnoj obali stanu
400 Trčati; u ružnom drugi u strahu na golemog stanu
Penjati se na konja i skrivat u trbuh se znani.
Jao, uzdanja nema u bogove, kada su kivni:
Prijama kralja kćer Kasàndru eno gdje vuku
Rasute kose iz hrama Minèrvê, iz svetišta samog.
405 Uzalud plamene oči k nebesima diže Kasandra,
Oči, jer ruke joj nježne u okovih sapete stoje.
Koreb se pomami sav i gledati ne moguć toga

379—382. Ta je poredba uzeta iz Homerove Ilijade 3. pjev., st. 33—35.

U sredinu se baci dušmânâ spravan da umre,
A mi u gusto za njim u oružje svi poletímo.
410 Najprije naši nas ospu s visine jednoga hrama
Strelama, za tim tužna veòma se otvori sječa,
Varo ih oružja oblik i grive šljemova Grčkih.
Danajci bijesno vrisnu, što otima njima se djeva,
Sa svih nahrupe strana, međù njima preljuti Ajaks
415 I dva Atrida i k tom cijela Dolopska vojska.
Kao kad bukne olúja i vjetrovi protivni udre
Jedan na drugi, Not i Zefir i Zorinim konjma
Gizdavi Eur, tad šume poškripuju, zapjenjen Nerej
Ostvama bjesni i vale stubòkom podiže morske.
420 Također oni, koje po mraku mrklome noćnom
Lukavo gonjasmo te ih po gradu raspŕšasmo svemu,
I ti se pomole sad, prepòznajû štitove prvi
I lažno oružje, govor sa licem nas nesročan oda.
Sila se obori na nas; Penèlejevôm se rukom
425 Pogođen Koreb prvi pred boginje bojne oltarom
Svali, pade i Ripej, med Teukrima koji je bio
Najpravičniji čovjek i pazio najviše pravdu;
Bogovi drukčije htješe; i Hipanis pade i Dimas,
Koje probodoše drûzi; a tebe, Pantoju, nije
430 Ni Apolónova kapa ni golema pobožnost spasla.
Ilijski pepeo nek mi svjedòčî i posljednji oganj
Mojih, da bježo nijesam od pogibli ni od strijèlâ,
Kada ginjaste vi, i zaslužio da sam, da padnem
Od Grčke ruke, da je sudbina hotjela samo.
435 Tu nas razvrgnu; Ifit i Pelija sa mnom su, Ifit
Starac je trom, a Pelija spor, jer rani ga Uliks.
Odmah nas k Prijama dvoru pozove velika vika;
A tu golemi boj zamijètismo, kao da nigdje
Nema pokolja drugog, u gradu čitavom niko
440 Kanda ne umire: Mart je bijesan, nasrću Grci
Na kuće i u oblíku već kornjače podsjeli prag su.

414. O Ajaksu, koji se ovdje spominje, vidi bilješku 1. pjev., st. 39—41.
417—418. »Zorinim konjma gizdavi Eur«, t. j. Eur kao istočni vjetar jaše na konjima Zore.
423. I ako su Grci i Trojanci govorili istim jezikom, ipak je bilo (uzima ovdje pjesnik) dijalektičkih razlika u jeziku jednih i drugih.
441. »u obliku kornjače«, t. j. sastavili su na glavama štitove i tako načinili krov nalik na kornjaču. Taj je način vojevanja bio običan u Rimskoj vojsci.

Ljestve su prislonjene uz zidove, i već kod vrátâ
Prečagama se penju, u ljevici štitove drže
Od strijèlâ se braneć, a desnicom hvataju vršak;
445 Tornje i pošiváče Dardánci trgaju s kuća
Te se oružjem tim, kad vide već svemu svršetak,
Spremaju da se brane; a časak je posljednji smrtni;
Zlaćene kidaju grede, u kućama drevnih otaca
Visoki nakit, a drugi kod vrátâ stoje odòzdô
450 S golijem mačevima sabjèni ih u četu straže.
Nova nam dođe snaga, na obranu kraljevih dvora,
Na pomoć ljudma potèći, potkr'jepiti pobjeđeníke.

Ostavim za sobom prag i vrata potajna, koja
Sav su Prijamov dvor sjedinjivala, ì drugâ vrata,
455 Kud je Andromaha često, dok stajaše kraljevstvo jošte,
Polazit jadnica znala bez pratnje svekrvu, svekra,
Te je sinčića svog Astijànaksa vodila djedu,
Sada otuda ja na vrhunac popnem se krovu,
Otkle su uzalud Teukri jadníci sipali str'jele.
460 Toranj je u strmoj stajo visini, krov pod zvijèzde
Njegov se visoki penjo, cijelu s njega smo Troju,
Danajske lađe i òkô razgledali Ahivski često;
S željezom stupimo tamo, te gdje je najgornji slabo
Pod se držao već, iščupámo ga s visokog mjesta
465 Pa ga srušimo, on se skotrljâ s lomljavom odmah
I na Danajske čete, što široko stajahu, padne.
Ali dolaze drugi izàtoga, kamenje uto
Ni drugo oružje ne će da prestane.

Eno poskakuje Pir u predvraću samom, na pràgu,
470 Blista u oružju sav u mjedenom. Takva je zmija,
Kada na svjetlost dođe i naždere hude se trave;
Dosele hladna ju zima pod zemljom je nadutu krila,
A sad skinuvši svlak i mlada se i nova sjaji,
Tijelo savija sklisko premà sûncu, izdiže prsi
475 U vis, a ù žvalu njoj palùcâ trorašljast jezik.
Velji je Perifas tu i Ahìlov štitonoša, kónjâ
Njegovijeh upravljač Autòmedon ì momčâd Skirska;

477. »momčad Skirska«, t. j. s ostrva Skira u Egejskom moru; na tom se ostrvu rodio Pir i otud ga je poslije smrti njegova oca Ahila doveo Uliks pod Troju.

Jurnu na kuću svi i oganj bacaju na krov.
Sjekiru dvosjeklicu držéći med prvima Pir je,
480 Tvrdi razbija prag, od stožera mjedena vrata
Trga, gredu siječe i čvrsto prolama drvo,
Tako učini golem sa širokim otvorom prozor.
Kuća se vidi iznutra i predsoblje dugo se otpre,
Skrovište Prijama kralja i kraljeva starih se vidi,
485 Oružana gdje stoji na pràgu vidi se četa.
Po kući tužnjava stoji unutra i žalosna smetnja,
Dvorište nutarnje sve od pomàganjê ori se ženske,
Jauk doseže zlatne zvijezde. Po golemoj kući
Vrljaju majke u strahu i dovratnike držéći
490 Grle ih, cjelive u njih pritiskuju. Očinskom snagom
Pir navaljuje, brave odoljet mu, a ni stražari
Ne mogu; od sile ovna već rasklimana su vrata,
Padaju dovratnici iz stožera maknuti svojih.
Silom je učinjen put; prolomivši Danajci ulaz
495 Prodru i pokolju prve; vojnika je puno sve širom.
Takva pjenovita nije rijeka, kad nasipe slomiv
Razlije se, i viri kad njezini razore náspe,
Kad se po pòljima silna razbjèsnî, te staje i stoku
Nosi po njivama svim. Neoptòlema vidjeh na pràgu
500 B'jesno gdje mori, i oba Atrída; Hekubu vidjeh
I stotinu joj snaha i kćeri, Prijama, krvlju
Oganj gdje kalja, kog je posvetio sam na oltaru.
Obilna ünûkâ nada — pedeset ložnica pada,
Padaju dovratnici, po kojima zlato dušmánâ
505 Sja se i odore; drže Ahivci, gdje ne smaže oganj.
Možda za Prijama pitaš, sudbina kakva mu bješe.
Kad grad već osvojen vidi i pragove svojega doma
Raskidane, dušmáne u skrovišta svojeg sredini,
Naprazno starac na pleća od starosti drhtava metne
510 Oružje, od kog se davno odučio, pripaše i mač,
Koji mu koristit ne će, i tražeći smrt med dušmáne
Guste poleti. Oltar usrëd kućê golem je stajo

492. Rimski su vojnici razbijali neprijateljske zidove dugim balvanom, kojega je prednji kraj imao oblik ovnujske glave i bio okovan gvožđem; zato se takav balvan zvao aries (t. j. ovan). Pjesnik prenosi to oruđe u vrijeme Trojanskoga rata.

Pod nebom otvorenim, a uza nj lovorika drevna
Nadvodeći se nad njim, okružujuć sjenom Penáte.
515 Hekuba i kćeri njene sabìjene oko oltara
Sjeđahu naprazno tu (na golubice nalik, kad crna
Poplaši ih oluja) i grljahu bogova slike.
A kad Prijama spazi u momačkom oružju, reče:
Kakva te misao strašna navèla, ej nesretni mužu,
520 Da se oružjem tijem orùžâš? kamo li srljaš?
Takvijeh branitelja ni pomoći ne treba sada,
Niti bi trebalo, sâm u životu moj da je Hektor.
Nego se ovamo skloni; il' oltar će štititi sve nas,
Il' ćeš zajedno umr'jet. — Izgòvorî to pa povuče
525 Starca k sebi i njega na svetome posadi mjestu.
Kad li eto Polit iz Pirove utječe sječe,
Polit Prijamov sin, kroz dušmáne, kroz oružje bježi
Dugim trijèmom i ranjen po predvorju prostranom luta.
Vatreni natisne Pir se za njíme i udrit ga hoće
530 Nemilo; rukom već drži ga nâ i probada kopljem.
A kad pred lice i öči utèčê majci i ocu,
Sruši se i mnogo krvi istočivši izdahne život.
Premda Prijama smrt opkoljuje sa svijeh strana,
On ne odoli srcu, ne ustegne gnjeva ni glasa.
535 Bozi ti djelo to i opačinu platili — vikne —,
Ako u nebu pravde imade i brine se za to,
Dostojnu hvalu i platu po zasluzi oni ti dali,
Koji si evo mi sina učinio mrtva da gledam,
Te si njegovom krvlju okaljao očinski obraz.
540 Nije takav bio dušmánu Prijamu Ahil,
Kojemu sinom se gradiš, već moliteljevo pravo
Štovaše i pouzdánje te tijelo Hektora mrtvog
Dâ mi na pokop i mene u kraljevstvo otpusti moje. —
To izgovorivši starac strijèlu bez udara slabu
545 Pusti, al' ona se odmah od hrapave odbije mjedi
Te se za kvrgu štitu na vrhu naprazno zadje.
Njemu će Pir: Pripovjedi to i glasnik mi budi
Ocu Pelídu i nemoj zaboravit kazati njemu,
Kako su djela mi zla, Neoptòlem kakav je izrod.
550 A sad umri. — Izrekavši to povuče k oltaru

541—543. To je uzeto iz Ilijade, pjev. 24, st. 470 i d.

Dršćućeg starca, koji u sinovoj posrće krvi,
Ljevicu u kosu njemu uplètê, a desnicom sjajni
Trgne mač i u bok do drška ga porine starcu.
To je Prijamov konac, života se njegova sudba
555 Svrši, da vidi Troju gdje gori, gdje Pergam se ruši,
On, u Aziji nekad zemalja i naroda mnogih
Ponosni vladar. Sad trup na obali veliki leži,
Nemaju glave ramèna, ne spominje tijela niko.
Mene tad istom jeza strahovita spopadne, sav se
560 Prepadnem; dragoga lik u paméti mi stvori se oca,
Kad mu vršnjaka kralja od nemile izdisat rane
Spazim, — i ostavljena Kreúsa mi tad u paméti
Stvori se ì pljačkân dom i sudbina maloga Jula.
Obazrem se i gledam, kolìkâ je uza me četa.
565 Svi su me ostavili, i umorni od trke teške
Ili su na zemlju legli il' u vatru skočili trudni.
Tako ostadoh sâm, kad na jednoć na Vestinu pragu
Ugledam Tindara kćer, gdje tiho na mjestu tajnu
Sjedi i krije se; jasno pri požarnoj vatri sve vidjeh,
570 Dok sam lutao sâm kojekùdâ i sve razglédô.
Bojeć se Trojanaca bjesnoće, što propade Pergam,
I muža ostavljenog ljutine i Danajskih kazni
Ona Erínija prava i Troji i svojoj domaji
Sada neòpažena i krijuć se sjedi uz oltar.
575 Oganj mi plane u duši, zažèlîm gnjevan domaju,
Koja se ruši, osvetit i ženu opaku kaznit.
Pa zar da ova Spartu i očinsku zdrava Mikenu
Ugleda i da pođe ko kraljica u slavi tamo?
Muža i kuću opet da ugleda, djecu i oca?
580 Da je Ilijke mnoge i sluge Frigijske prate?
Mrtav da leži Prijam? Da Troju oganj izgòrî?
Da žal Dardanski pliva u krvi tòliko puta?
Ne! Ta doduše se ime glasovito ne može steći,

556. »u Aziji«, t. j. u sjeverozapadnom dijelu Male Azije.

559—561. Sve ovo Eneja gleda s vrha krova (vidi st. 458), na kojemu treba pomišljati poveći otvor, kroz koji je prolazila svjetlost nužna za donje prostorije, jer one nijesu prozora imale sa strane.

568. Tindar je otac Helenin, kralj u Sparti, u kojoj je poslije njega vladao zet mu Menelaje.

579. Iz Homerove se Odiseje (4. pjev., st. 12—14) vidi, da je Helena s Menelajem imala kćer, koja se zvala Hermiona.

Ženu li kazni ko, i pobjeda bez slave to je,
585 Ipak će hvala mi biti, što zatrh grdobu i kazan
Pravednu svrših, a meni i samom će godit, kad dušu
Osvetnim zasitim plamom i ugodnim mojijeh prahu. —
Riječi govoreć tê već pomaman sav ja poletim,
Kad li mi blaga se majka pred očima stvori, a tako
590 Nigda je ne vidjeh jasno, po noći čista, svijètla
Sine mi, boginja da je, priznádê, i kakvu, kolìkû
Nebesnici je glede, onaka me za ruku primi
Te me ustavi, k tome progovori ružičnim ust'ma:
Sinko, kakav ti bol to podjaruje strašnu ti srdžbu,
595 Te si mahnit i ništa za mene ne mariš veće?
Ne ćeš li pogledat prije, gdje slaboga starog si oca
Ostavio Anhísa? je l' živa ti žena Kreúsa
I Askànije sin? okò njîh sa svijeh strana
Grčke obilaze čete, i moje brige da nema,
600 Već bi ih odnio oganj i dušmanska posjekla sablja.
Mrska Tindara kći Lakedèmônka nije ti kriva,
Nije ni Paris kriv, već bozi, nemili bozi
Ovu uništuju moć i Troju ruše sa vrha.
Pogledaj, — jer ću oblak razagnati, koji odàsvud
605 Pogled smrtnički tvoj oslabljuje sada i vlažan
Mrakom obavija sve; — zapov'jédî majčinih ti se
Bojati nemoj i gledaj u svemu da poslušaš mene;
Tamo gdje razvalina množinu vidiš i kamen
Otrgnut öd kamena, gdje prašina diže se s dimom,
610 Tamo zidove Neptun i temelje maknute bije
Velikim ostvama svojim i čitav s njegova mjesta
Pokreće grad, a Junóna veòma ljutita sprijed
Stoji kod vrata Skejskih i oružana drugóvâ
Čete od lađa zove.
615 Palada, pogledaj, eno Tritonija već se na vrhu
Kule posadila, groznom Gorgónôm sja u obláku,
A sam Danajcem Otac slobòdu daje i snagu,

601. »Lakedemonka« se kaže Heleni, jer je bila (kao Menelajeva žena) kraljica u Sparti, a Sparta je grad u Lakedemonu.
611. »ostvama«, vidi bilješku 1. pjev., st. 138.
613. Skejska vrata u zidu Trojanskom često spominje Homer u Ilijadi; ona su bila okrenuta Grčkome okolu.
617. »Otac«, t. j. Jupiter.

Bogove diže, neka na Dardansku ustaju vojsku.
Brže sad bježi, sinko, i bojne trude već svrši;
620 Svud ću bit s tobom, na prag dovèšću te očinski zdrava. —
Reče pa u gusti mrak zaogrne ona se noćni.
Likovi grozni se vide i Troji neprijatèljskâ
Velika bogova moć.
Tada opazim sav u ognju gdje propada Ilij,
625 Opazim, gdje se ruši stubòkom Neptunova Troja;
Kao kad na vrh planine seljaci star podsijeku
Jasen i sjekirama kad udarat živo ga stanu,
Muče se, da ga svale, a jasen još jednako stoji
Grožljivo, krošnja mu dršće, a vršak njegov se trese,
630 I sam se klima, dok ga ne svladaju napokon rane,
A tad posljednjom jekne i odvaljen sruši se s brda.
Siđem i boginjom praćen dušmâne prođem i oganj,
Str'jele ne diraju mene i uzmiče preda mnom plamen.
Kad se već dvorima starim i očinskom domu na pràgu
635 Nađem, tad otac, kojeg u visoku odnijet goru
Najprije htjedoh te ga i tražah prvoga, reče,
Da mu se ne će duljit života, kad Troje već nema,
Bježat da ne će, te doda: O vi, u kojima jeste
Mlađahna krv, i snaga u kojim je čila, o dajte
640 Na b'jeg se spremajte vi!
Nebesnicima volja da bješe, dulje da živim,
Grad bi sačuvali ovaj. Ta dosta i previše jeste
Jedan vidjeti razor i grada uzeće preživjet.
Neka ležim ovako pa pozdrav'te vi me i hod'te.
645 Moja će ruka mi smrt priskrbiti, već će se dušman
Smilovat, odoru skinut, a gröb ću lako pregorjet.
Od prije bozima mrzak bez koristi godine trajem,

625. Neptun (ili Posidon) je nekad gradio zid oko Troje (vidi georg. 1. pjev., st.502), i zato se kaže: Neptunova Troja.

632. »Siđem«, t. j. iz gornjega grada, iz tvrđave i spustim se u donji grad.

642—643. Kad je Anhis još mlad bio, razorio je Herkul Troju. Vidi u Ilijadi 5. pjev., st. 638 i d.

644. »pozdrav'te«, t. j. viknite mi tri put »s Bogom!«, kako je bio običaj u Rimljana, da su tri put viknuli »vale!« pokojniku, pošto bi ga sahranili.

645. »moja... priskrbiti«, t. j. koliko sam god star i slab, poći ću s oružjem na dušmane, i oni će me dakako odmah ubiti.

647—649. Jupiter je Anhisa udario gromom (ali ga nije ubio, već samo osakatio), jer se hvalio pred ljudima, kako je obljubio Veneru. — »vjetrom i munjom«, neki su u starini mislili, da vjetar razdire oblake i munju iz njih izbija.

Otkad je ono vjetrom i munjom dunuo u me
Bogova otac i ljudi kralj i pogodio ognjem. —
650 Postojan tako nam on je kazivao ne dav se ganut.
A suze obliju sve nas, Askanija, ženu Kreusu
I kuću svu, da sa sobom sve ne povuče sad otac
U propast i da sudbinu ne uskori, koja već tišti.
Al' on ne htjede slušat, ne odumi, ne kroči s mjesta;
655 Zgrabim oružje opet i umrijet jadnik požèlîm,
Jer što znadijah drugo il' čemu se nadah još dobru?
Oče, zar pomisli tî, da uklonit se mogu bez tebe?
Tako strahovita riječ iz očinskih ispade l' usta?
Ako bogovi hoće, od tòlikôg ništa da grada
660 Više ne ostane te su odlučili — i to im godi —
Uništit tebe i tvoje sa Trojom, koja se ruši,
Otprta vrata su smrti, obljèven će Prijama krvlju
Doći već Pir, što sina pred ocem, oca uz oltar
Ubija. — Za to l' si, majko oj blaga, kroz mače, kroz oganj
665 Mene izvukla, da gledam u skrovištu doma dušmáne,
I gdje mi poklani leže sve jedno u drugog krvi
Roditelj moj i Askànije sin i s njima Kreusa?
Oružje, oružje, momci! ta zove nas pobjeđeníke
Posljednji dan, med Ahivce odved'te me natrag, da vidim
670 Ponovljen boj. Ta ne ćemo svi bez osvete umr'jet. —
Opet opašem mač, a okolo ljevice zgodno
Remenje štita obmòtâm pa iz kuće onda poletim.
Ali mi tada noge obuhvati žena pri pragu,
Uz njih se privije ona i maloga pruža mi Jula:
675 Ako poginut ideš, povuci nas sa sobom svakud;
Ako li iskusan još u oružje štogod se uzdaš,
Brani ovaj najprije dom, a maloga komu
Ostavljaš Jula i oca i mene nekada tvoju?
Tako vičući plačem cijelu napuni kuću,
680 Kad li se pokaže znak iznebuha ì čudan reći,
Jer u rukama majci i ocu, pred očima njima
Tužnima eto se plam Askaniju s tjemena vije
Lagani i ko šiljak, i dirat se može, te nježno
Liže Julovu kosu i titra mu okolo čela.
685 Prepadnemo se svi i stanemo stresati kosu,
Koja gori, i vodu u oganj lijemo sveti.

Ali roditelj Anhis k zvijezdama podigne oči
Pun veselja i ruke k nebesima pružajuć reče:
Svemožni Jupiter-bože, okrenuti može l' te koja
690 Molitva, pogledaj sada nas bar, te vrijedi li naša
Pobožnost, pošlji nam znak i potvrdi sve njim, o oče. —
Kad to izrekne starac, zagŕmî s lijeve strane
Nenadna praska, i kroz mrak zvijezda vine se s neba
Vukući za sobom luč i poteče s mnogijem sjajem.
695 Mi je vidimo, kako iznàd kućê spušta se naše
I u planini kako u Idi sjajna se krije
Za sobom bilježeć put, i daleko brazda se za njom
Sjaji, a sumporni dim u širini se okolo dimi.
To tek mi ròditelja okrénu, podiže to ga,
700 Prozbori bozima riječ i pozdravi svetu zvijezdu:
Sad oklijevanja nema; poveď'te me, s vama ću svakud.
Očinski bozi i kuću i unuka čuvajte moga;
Od vas ovo je znak, u rukama vašim je Troja.
Sada ustupam, sinko, i svakamo rado ću s tobom.
705 Tako reče, a praska od ognja po zidima sve se
Jasnije čuje i požar sve bliže vrućinu valja.
Deder mi za vrat se, rekoh, o dragi uhvati oče,
Mojih evo ti leđa, otežati ne će mi trud taj.
Iste će, bilo što bilo, obojici pogibli biti
710 I spas obojici isti. Nek prati maleni Jul me,
A neka nazorice Kreusa za nama ide.
A vi, o momci, što velim, da uzmete u pamet dobro.
Izljezav iz grada ima brežuljak i hram starìnskî
Boginje Cerere i pust, a uza nj čempres je stari,
715 Kojeg su pobožni oci od mnogijeh čuvali ljeta.
K tome se mjestu skupit imamo, koji odáklê.
Svetinje uzmi ti i Penate djedovske, oče;
Grijeh je taknut ih meni, što iz boja, iz krvi teške
Teke iziđoh, prije u vodi živoj se imam
720 Oprati ja. —

703. »u rukama vašim je Troja«, t. j. vi ćete se za Troju brinuti, da sasvim ne propadne, već da se u tuđoj zemlji obnovi.

711. »nazorice«, da ih ne bude previše zajedno, jer bi tako lakše pali u oči Grcima; tako i u st. 716 kaže se momcima, da dođu na određeno mjesto »koji odakle«, t. j. neka idu različnim putovima i pojedince.

717—720. Svetinje nije smio nikakve taknuti onaj, koji je imao krvlju okaljane ruke; trebalo je, da ih prije u živoj (t. j. u tekućoj) vodi opere.

Rekoh te široke pleći i pognuti vrat zaogrnuh
Kožom žućkastog lava i odjećom, ì breme onda
Uprtim; maleni Jul za desnicu prihvati mene
Te za ocem slijedi koračajuć krocima kraćim,
725 Žena za nama ide. Po mraku se mičemo, — a ja,
Koji se odavno nisam strijela sipanih bojo
Ni Grka, kad bi gusto navalili s protivne strane,
Sada se plašim ćuha i šušta svakoga brižan
Pa u jednakom strahu za pratilca ì breme svoje
730 Vratima već se približih, na kraju sam puta, već mišljah,
Kad li se učini nama iznèbuha, nógâ da topot
Izbliza čujemo mnogi; tad otac pogleda u mrak
Te će povikat: sine, o sine, bježi, već tu su;
Blistave štitove eno i sjajno oružje vidim. —
735 Um i onako mi smeten tad neko kivno božanstvo
Preplašenu mi uzme, — jer stramputičeć i hiteć
Putova poznatijeh iz pravca kada sam zašo,
Jao jadníku mi nesta Kreuse, — il' udes je ote,
Il' gdje stade il' s puta zalúta il' umorna sjede?
740 Ne znam, niti se više pokazala očima mojim.
Nit' se na izgubljenu obàzreh nit' pomislih na nju,
Dok na Cerere drevne brežuljak ne dođosmo k hramu
Svetom; tad sabrasmo svi se, a ne bješe jedine nje nam,
Bila se pogledu društva i sina i muža izmàkla.
745 Kojeg tad mahnit boga il' čovjeka krivio nisam
Ili u razorenu u gradu što grđe dožívjeh?
Jula i oca Anhisa i Teukarske ja tad Penate
Druzima preporúčih i sakrih u zavojnu dolu;
Onda zaputim u grad i oružje opašem sjajno.
750 Nezgode sve ponoviti htjeh i kroz čitavu Troju
Proći i opet glavu pogibeljima izlagat.
Najprije k zidima pođem i tamnome pragu od vrátâ,
Otkle sam krenuo bio, i idem po tragu, kolìkô
Mogu raspoznat po noći i bacam svakamo oči.
755 Svuda me spopada groza, tišina sama me plaši.
Otuda pođem kući, da nije možda se u nju
Vratila žena. Ahivci provališe u kuću te je
Čitavu drže; vatru proždrljivu vjetar na vršak
Uzvija, diže se plamen, a uzduh je ugrijan strašno.

760 Pođem dalje ka dvoru i kuli Prijama kralja.
Već u trijemima praznim Junónina zaklona stoje
Feniks i ljuti Uliks, stražari izbrani, plijen
Tu da čuvaju. Blago odàsvud se Trojansko amo
Snosi iz upaljenih iz skrovišta, stoli božànskî,
765 Vrčevi od zlata suhog i oteti sagovi tu su.
Matere uplašene i momčići okolo stoje,
Dug ih je red.

Ja se dapače tada uslobodim vikati u mrak,
Vika me stane jadníka po ulicah zovuć i zovuć
770 Ženu Kreusu, opet i opet vičuć, — al' zalud.
Po svim kućama grada bez prestanka tražim je mahnit,
Kad li na jednoć meni pred očima tužan Kreuse
Lik se pomoli i sjen, a veća bješe no prije.
Protrnem, u grlu zapne mi glas, a ježi se kosa.
775 Tad mi progovori ona i tješit me stane ovako:
Kako ti hoće se, mili o mužu, predavat se tuzi
Golemoj? bez volje to se ne događa bogova višnjih.
Nije suđeno tebi, Kreusu da vodiš odavde,
Također kralj ti to Olìmpa ne dopušta višnjeg.
780 Dugo ćeš bezdoman biti po širokih pučinah ploveć.
U zemlju Hespersku doć ćeš, u kojoj Lidijski Tiber
Sporijem talasima po rodnijem njivama teče;
Tamo te čeka veselje i kraljevstvo, kraljevskog roda
Čeka te žena; nemoj za ljubljenom plakat Kreusom.
785 Ne ću Mirmìdônskîh ja ni Dolopskih vidjet gradova
Ponosnih, niti ću ići sužnjevati ženama Grčkim
Dardanka ja i Venere snaha.

Bogova velika mati iz ove me ne pušta zemlje.
A sad da si mi zdrav i ljubi našega sina. —
790 Kad to izrekne ona, tad ostavi mene, a plakah
I htjeh mnogo govorit, pa zađe u tanahni uzduh,

773. »veća bješe no prije«; kad su se pokojnici kome ukazivali, bio im je lik veći nego za života.

781. »Lidijski Tiber« kaže se zato, jer Tiber izvire u Etrurskoj zemlji, a Etrurci su se po starom pričanju doselili nekad u Italiju iz Maloazijske zemlje Lidije.

787. »Venere snaha«, t. j. kad je Eneja sin Venerin, onda je njegova žena Kreusa Venerina snaha.

788. »bogova velika mati« je Kibela; vidi bilješku georg. 4. pjev., st. 64.

Tri put ondje joj vrat obujmiti rukama htjedoh,
Naprazno uhvaćen lik iz ruku mi tri put izmàče
Laganom vjetru sličan i krilatom presličan sanku.
795 Tako mi prođe noć, i k druzima svojim se vratim.
Ali se začudim, kad tu množinu veliku nađem
Novijeh pratilaca, nagrnuše ljudi i žene,
Također momčad spremna da bježi, — ej tužna li mnoštva!
Sa svih se skupiše strana imutkom i srcem spravni
800 U kojegöd ih zemlje po pučini voditi hoću.
Iza vrhova Ide pomaljat se danica stade
I donositi dan, a Danajci pragove vrátâ
Podsjedoše i drže, već nade ne bješe spasu.
Uklonim tad se i oca ponesavši u goru krenem.«

Treće pjevanje.

Najprije sagradi Eneja lađe, a onda odjedri put Trakije; tu sazida grad te bi se nastanio, ali ga od toga odvrati čudo, koje mu se prikaže: čuje bo iz groba glas Polidora, sina Prijamova, kojega je bio ubio Trački kralj; pokojnik ga opominje, neka bježi iz te zemlje. Zatim odjedri put otoka Krete ne razumijući proroštva Apolonova, koje ga je napućivalo u Italiju. Ploveći tako dođe Eneja do otoka Strofadskih, gdje stanuju Harpije; jedna mu od njih proriče veliki glad prije nego se uzmogne nastaniti u Italiji. Iza toga dođe do Epira i tu se sastane s pređašnjom ženom Hektorovom Andromahom i s vračem Helenom, Prijamovim sinom. Od njih dobije darova, a Helen mu još i proriče, što će mu se dogoditi. Helen ga lijepo napućuje, neka ne pristupa tamo, gdje stanuju Grci, i neka se čuva Skile i Haribde. Odjedrivši od Epira dođe do Sicilskoga brda Etne, a tu se namjeri na Ahemenida, Uliksova druga, kojega je njegovo društvo zaboravilo tu, te on živi u najgoroj bijedi i strahu od Kiklopâ. Eneja mu se smiluje i poveze ga sa sobom. Kad već doplovi u luku Drepansku i iskrca se na kopno, umre mu otac Anhis. Tu prestaje njegovo pričanje.

»Pošto se bozima svidje da razmetnu Aziju i s njom
Nevini Prijamov narod, te Ilij ponosni pade,
A Neptunova Troja po zemlji se pušiti stane,
Onda nas napute znaci božànskî u krajeve tuđe
5 Različne poći, zemlje potražiti puste; pod Idom
Frigijskom i pod Antàndrom tad počnemo graditi lađe

792—794. Ti su stihovi uzeti iz Odiseje 11. pjev., st. 206—208, gdje Odisej hoće da zagrli dušu svoje matere.
1. Azija je ovdje Trojanska država; vidi bilješku 2. pjev., st. 556.
3. »Neptunova Troja«; vidi bilješku 2. pjev., st. 625.
6. Antandar, grad u Maloj Aziji, Troji na jugu.

Ne znajuć, kuda nas nosi sudbìna, gdje valja nam stati,
I kupit stanemo momčad. A kako proljeće nasta,
Stane opominjat Anhis, nek sudbi se povjere lađe;
10 Otadžbinske tad žale i luke i polja, gdje Troja
Stajaše, ostavim plačuć. Bjegunac ja se zavezem
U more sä sînom, društvom, s Penátima bozima veljim.
Ima Martova zemlja daleko sa širokim poljma,
Oru je Tračani, negda gospodar Likurg joj bješe;
15 Gostinstvo držaše davno s Trojancima, iste Penate,
Dok je trajala sreća. Doplòvih amo i sudbom
Namjeren hudom na žalu krivuljastom zidove prve
Sazdah i ljude po imenu svom Enèjêvce nazvah.
Majci — Dióninôj kćeri — i bozima žrtvovah žrtvu
20 Milostivima pri mom početku, a višnjemu kralju
Nebeskih bogova koljah na obali bijelog vola.
Slučajno stajaše hum u blizini, na kojega vrhu
Drenov bijaše grm i kopljima stršaše gustim
Mrča; pristupim tamo, iz zemlje iščupati hoću
25 Zeleni šibljak, želéći da pokrijem brsnatim granjem
Oltar, al' ugledam čudo, neobično strašno izreći;
Jer čim ševáru prvom iz zemlje kor'jenje strgam
Te ga iščupam, iz njega poteku krvave crne
Kaplje i gnojem zemlju okaljaju. Meni potrese
30 Tijelo ledeni strah, od užasa krv mi se stine.
Opet i drugu tanku s ševára mašim se drugog
Otrći šibu hoteć da poznam uzroke tajne,
Ali i drugom krv poteče iz kore crna.
Misleći mnogo u duši pomòlih se Nimfama poljskim
35 I još Gradivu ocu vlasniku Getskih poljánâ,
Da bi na dobro, što vidjeh, okrenuli, uzbili zlamen.
Ali kad i trećom još i s većim naponom stupim
Kopljima, kad se ozdo na p'jesak koljen'ma uprem —
Bih li izustio, bih li premučao? — Iz dna iz huma
40 Plačno jecanje čujem, do ušiju glas mi tad dopre:
Što me, Eneja, trgaš jadníka? U grobu me pusti,

13. Mart je bog rata, zato se Trakija zove Martova zemlja, jer su Tračani bojnički narod.

23—24. »kopljima stršaše gustim mrča«; t. j. šibe mrčeve su nalik na koplja, a od njih se prave kopljače; vidi u georg. 2. pjev., st. 446—447.

35. »Getskih poljana«, t. j. Tračke zemlje; vidi georg. 4. pjev., st. 463.

Časnijeh ruku nemoj da kaljaš. Tuđinac ti nisam,
Već sam Trojanac, a krv iz debla ova ne curi.
Ej iz okrutne bježi iz zemlje i s lakoma žala!
45 Ja sam Polidor. Izbô i pokrio ovdje je mene
Željeznih hitaca usjev te koplja su iznikla oštra. —
Tada dvostruki strah u duši pritisne mene,
Protrnem, u grlu zapne mi glas, a kosa se ježi.
Tog Polidóra je nekad sa velikim tovarom zlata
50 Tračkome kralju poslo na odgoju nesretni Prijam,
Kradom ga njemu je poslo, kad nije u Dardansko više
Uzdo se oružje i grad kad opkoljen viđaše veće.
Al' moć kad slomi se Troje i njû već kad ostavi sreća,
Na Agamèmnonovu i pobjednog oružja stranu
55 Pr'jeđe i razori pravdu i zakon te Polidóra
Ubije, zlato mu otme. Ej prokleta požudo zlata,
Na što li ljudima srce ne nagoniš! Kad strah iz kòstî
Ode mi, obranoj tada gospòdi, a prvome ocu
Božje iskažem čudo i upitam, kako li misle.
60 Jedna je misao svima: otići iz opake zemlje,
Gdje se gostinstvo kalja, i jugu povjerit lađe.
Tad Polidóra snova sahranismo ĩ zemlju silnu
Zgrnusmo na grob mî i digosmo duši oltare
Tužne vrvcama sivim i čempresom crnijem tužne,
65 Ilijke okolo stanu po livadi spustivši kosu.
Tasove mlaka mlijeka — sve puše se — tad prinesémo
I krvi svećene zdjele; u grobnicu spratimo dušu
Pa joj ĩza glâsa doviknusmo posljednji pozdrav.
Kako u more vjeru zadobismo, kako se vjetri
70 Smire na vodi, kako na pučinu zujeći tiho
Jug nas pozove, drugari na žalu se skupe te lađe
Odrinu; otplovimo iz luke, gradovi, zemlje
Ostanu za nama straga. — Sred pučine otok je sveti
Predrag Egéjcu Neptúnu i materi još Nereídâ;

73—76. »sveti otok«, t. j. Del, na kojem se rodio bog Apolon. »Nereídâ majka«, t. j. Okeanova kći Dorida. — »Neptun Egejac«, jer ponajviše boravi u Egejskom moru. — Del je negda plivao morem, dok nije na njemu boginja Latona rodila Apolona i Dijanu. Bog lukodržac (t. j. Apolon) od zahvale, što je Del dao mjesto Latoni, gdje će roditi (a prije toga je dugo Latona lutala po različnim zemljama, jer joj nijedna ne htjede dati mjesta bojeći se Junone, koja je Latonu progonila), ustavi Del i pričvrsti ga za bližnja dva ostrva Mikon i Gijar.

75 Negda je oko zemalja i obala luto, al' bôg ga
Među visoki Mikon i Gijar lukodržac sveza
Zahvalan, dà budê stanak nepomičan ljudma, da vjetrom
Prkosi. Amo doplòvîm, i premirni otok nas trudne
Primi u sigurnu luku. Iziđosmo, grad Apolónov
80 Pozdravismo, a ljudima kralj i svećenik Febov
Anije išeće pred nas sa tracima, s lovorom svetim
Okolo čela, prepozna Anhísa, prijana starog.
Rukujemo se gostinski s njim i zađemo pod krov.
Božjem se poklonim hramu od kamenja zgrađenom drevnog:
85 Timbrijče, dom nam daj i zidove i pokoljenje
Trudnim i stanovan grad i Pergam Trojanski drugi
Čuvaj, što Danajcem i što Ahìlu üteče ljutom.
Ko da nas vodi? Kud veliš nam ići? gdje se nastanit?
Oče, znak udijeli i dođi u pamet našu. —
90 Istom dorečem, kad sve na jednoć drhtati počne:
I prag i lovor božji, planina se čitava miče,
Svetište otvori se i kotao iz njeg zatutnji.
Na zemlju padnemo smjerno, do ušiju dođe nam riječ:
Dardana sinovi tvrdi, iz koje zemlje po rodu
95 Potječete otaca, na povratku tâ će vas vašem
Primit na prijazno krilo. Potražite majku starìnskû.
Tu će Enejin dom gospodovati zemljama svima
I sinóvâ mu sini, i koji od njih se rode. —
Tako nam reče Feb, od veselja golemog mî svi
100 Tada se uscikćemo i pitamo, gdje li je grad taj,
Kako nas zove Feb potukáče, da vratit se treba?
Otac se sjeti tad pripov'jèstî starijeh ljudi
I kaže: Gospodo, čujte i znajte, što čekat imate.
Velikog Jupitera sred pučine otok je Kreta,
105 Gdjeno je Idska planina i kol'jevka plemena našeg.
Stotina tu je gradova, prebogata kraljevstva to su;
Naš najstariji otac doplovio otud je Teukar

92. Iz učanja kotla u proročištu Apolonovu proricala se budućnost.

94—98. Kako su sva proročišta nejasna, tako je nejasno i ovo; iz st. 161—171 vidi se, da se u ovom proroštvu misli Italija, a stari Anhis krivo razumijeva te misli, da treba ići na Kretu.

104. Kreta je otok Jupiterov, jer se on na njoj rodio; vidi georg. 4. pjev. 149—152.

Prvi k Retejskim žalom, opominjem pravo l' se, što čuh;
Tu je izabro mjesto za kraljevstvo. Pergamska kula
110 Ne bješe još ni Ilij, već življahu dolima u dnu.
Otud je Kibelska majka i Idski gaj, koribàntskê
Otud je čeljadi mjed i svetinjâ sigurne tajne,
Otud je lavova jaram, što vuku gospođi kola.
Za to ustajte svi i poď'mo, kud bogovi vele,
115 Vjetre ublaž'mo a onda u kraljevstvo Gnosijsko kren'mo.
Nije ploviti tamo daleko, nek pomogne samo
Jupiter, — i treći dan će do obale Kretske nas dovest. —
Rekavši to na oltaru valjáne prikaže žrtve,
Vola Neptunu, a vola i tebi, lijepi Febe,
120 Crno govedo Buri, a bijelo Zefirom sretnim.
Čujemo, da je kralj Idomènej iz očinskog svoga
Kraljevstva prognan, te ode, da obale Kretske su puste,
Da nam onamo nema dušmána, da zemlje su prazne.
Ostavivši luku Ortìgijskû jurismo morem
125 Uz Naks, gdje Bakha slave na brdima i uz Donísu
Zelenu, i uz Olèar, i snježani prođemo Paros,
Kiklade rasute, nemirnu vodu zbog otoka mnogih.
Cika stoji brodárâ i natječu svakako svi se,
Viču, da ploviti treba do Krete, do djedova naših.
130 Vjetar se digne nama za krmom i goniti počne.
Napokon dopadnemo na obale Kuretske stare.
Pohlepno željeni grad ograđivati zidima stanem,
Pergamom ga nazovem, drugarima imenom milim.
Nèk ljûbê ognjišta, rečem, nek tvrđavu kućama grade.
135 I već na obalu suhu povučene bijahu lađe,
Oko novih se polja i ženidba zabave momci,
Kuće i zakone gradih; al' uzduh se pokvari, dođe
Nemila kuga na jednoć, rastakati stane tjelesa,
Usjevi stanu ginut i stabla, vrijeme je kužno.
140 Jedni su rastavljali s životom se slatkim, a drugi

112. Koribanti su isto što Kureti, o kojima vidi georg. 4. pjev., st. 149—152.

113. U Kibelina kola upregnuti su bili lavovi (tako se pričalo).

124. Del se zvao također Ortigija.

125—127. Ovo su otoci u Egejskom moru Delu na jugu, pripadaju među »Kiklade« (skup od više otoka).

131. »na obale Kuretske«, t. j. gdje žive Kureti, o kojima vidi bilješku georg. 4. pjev., st. 149—152.

Vukli se bolni, a Sirij izgaro je jalova polja,
Goraše trava, a hrane sa bolesnih ne bješe njiva.
Natrag ka proročištu Ortìgijskôm otac nam reče
Poći da po moru treba i moliti milost u Feba,
145 Kad li nam kani muke dovršiti, gdje li nam veli
Pomoć mukama tražit, zaploviti kamo nam kaže.

Bijaše noć, te spavaše sve, što živi na zemlji,
Kad li se učini meni, da u snu pred očima stoje
Kako sam ležao, sveti Penata Frigijskih kipi,
150 Koje sam iznio bio iz Troje, kad goraše; bjehu
U mnogoj svi očevîdni svjetlòsti, kuda se puni
U zid kroz uglobljene kroz prozore sipaše mjesec.
Oni progovore meni i tješit me stanu ovako:
Što u Ortìgiji tebi Apòlôn kazati hoće,
155 To ti proriče ovdje i k tebi šalje nas na prag.
Kad je Dardanov grad izgorio, tebe i tvoje
Oružje sl'jeđasmo mi i prošli more smo burno
S tobom u lađama, dići k zvijezdama mi ćemo tvoje
Unuke ī grâdu dati gospodstvo. Unukom slavnim
160 Slavne pripravi zide i ne boj se dugijeh muka
Lutanja. Selit se imaš odavde. Nije ti žale
Deljanin rekao tê Apòlôn ni ostat u Kreti.
Ima staròdrêvna zemlja, Hespèrija zovu je Grci,
Silna je oružjem ona i plodnošću svojijeh gruda;
165 Tamo Enotrijci žive; potómci je, veli se, da su
Prozvali Ìtalijôm po ìmenu vojvode svoga.
Tu nam je pravo mjesto, odátlê Dardan je rodom
I djed Jasije, od kog započinje naše se pleme.
Ustani daj i ove objavi istinske r'ječi
170 Starome ocu: valja u Korit i Ausonske kraje
Ići, Jupiter ne da poljánâ Diktejskih tebi. —

Bogova glas me i viđenje to tad ošine ko grom,
Ne bješe san, već mišljah, da pred sobom obraze vidim,
Lica im, kakova jesu, da vidim i trake u kosi;

141. »Sirij«, vidi bilješku georg. 4. pjev., st. 425.
167. 168. Iz Korita (Kortene), grada u Etruriji, preselio se Dardan sa svojim bratom Jasijem u sjeverozapadnu Malu Aziju; tu mu kralj Teukar dade svoju kćer za ženu i komad zemlje, koji se po Dardanu prozva Dardanija, a kasnije Troja po njegovu unuka Trosu.
170. »u Korit i Ausonske kraje«, t. j. Italiju.

175 Tada mi ledeni znoj po cijelom t'jelu poteče.
S kreveta skočim i ruke k nebesima pružim okrenuv
Dlanove gore, te reknem i molitvu ĩ dâre čiste
Liti na ognjište stanem. A kada dovršim žrtvu,
Veseo javim Anhisu, po redu iskažem sve mu.
180 On se dvojake loze i predaka sjeti se dvaju,
Uvidi, kako ga čudno starìnskâ ométoše mjesta,
Pa mi progovori: Sine i patniče s udesa Troje,
Takvu je jedina sudbu prorícala meni Kasandra;
Sada se sjećam, sve to da slutila rodu je našem,
185 Italsko kraljevstvo često, Hespèriju često je ona
Spominjala, al' ko bi i mislio, da će Trojanci
U Hespèriju doći? Kasandri vjerovo ko bi?
Slušajmo Feba i kako opominje, za boljim poď'mo. —
Tako nam reče, i svi pokorismo njemu se kličuć.
190 Iz tih odemo mjesta i ostaviv nešto drugóvâ
Tamo u koritastih odjèdrismo lađah po vodi.
Pošto već brodovi zađu u pučinu, te se već zemlja
Ne vidje, nego nebo i voda sa svijeh strana,
Tada se meni dažd nad glavom obori mračni
195 Noseći noć i olúju, tamni se podignu vali.
Vjetrovi odmah more uzburljaju, diže se silna
Voda, te ovdje ondje po pučini baca nas grdnoj;
Oblaci sakriju dan, a nebesa noć otme kišna,
Jedna za drugom munja iz razdrtih oblaka bije.
200 Odmaknemo se s puta, te lutamo po moru mračnom.
Sam Palìnûr nam veli, da na nebu noći ni dana
Ne može više raspoznat, sred pučine puta da ne zna.
Tako lutamo tri dni po vodi ne videć sunca
Od tmine mrkle i isto tolìkô noći bez zv'jezda.
205 Istom četvrti dan pomaljat nam počne se zemlja,
Brda pred očima puknu i vidimo dim, gdje se vije.
Jedra se spuste, i svĩ prionusmo veslati, momci
Po pjeni burljaju živo i sinju razgrću vodu.

176. vidi 4. pjev., st. 205.
177. »dare čiste«, t. j. čisto nepomiješano vino.
180. »dvojake loze i predaka dvaju«, t. j. Trojanci su se mogli držati za potomke i Teukrove i Dardanove; njihova je dakle pradomovina ne samo Kreta (vidi st. 107), nego i Italija.
190. »ostaviv nešto drugova«, t. j. u gradu Pergamu, što ga je počeo Eneja graditi (vidi st. 133).

Spasen iz vala dođem na Strofadske najprije žale.
210 U moru prostranom Jonskom imadu otoci, što se
Grčki Strofade zovu, na kojima grozna Kelena
Živi i Harpije druge, od kada im Finejev dom je
Zatvoren te se öd strâ okaniše pređašnje gozbe.
Grđe nakaze nema od Harpija, ljuća hudoba
215 I božja srdžba iz Stiks-rijeke nije se digla.
Ptice, al' djevojke licem imadu kukaste ruke,
Najgoreg gada im trbuh je pun, a blijèda su lica
Od glada vječnog.
Kad mi doplovismo amo i uđosmo veće u luku,
220 Lijepa vidjesmo stada gdje pasu goveda, koze
Ovdje i ondje po travi, a čobana nema. Tad s noži
Skočismo, Jupitera i bogove zazvasmo druge,
Dà prîmê plijena dio; na žalu krivuljastom za tim
Sjedala načinimo i obilno stasmo se častit.
225 Kad li iznèbuha strašno iz brdina Harpije bahnu,
Lepeću krilima jako i tresu i otimat od nas
Započnu jela i kaljat, što nečišću dotaknu svojom,
Gadan je zadah njihov, a k tome krešte veòma.
Na to se zaklonimo daleko pod kamenu spilju,
230 Gdje nas okružuju stabla svud okolo i sjena strašna,
Dignemo stolove opet, na ognjištu ložimo oganj.
Opet iz oblaka odsvud iz kutova tamnih dolete,
Kukastim pandžama stanu obl'jetati plijen i vrištat,
Ustima zagade jela. Drugarima oružje zgrabit
235 Ja tad zapovjedim i boj započeti s čeljadi groznom.
Kako im reknem, tako i učine oni i travom
Pokriju mačeve redom i štitove sakriju ondje.
A kad se Harpije na žal krivuljasti obore vičuć,
U mjed izdubenu iz stražare udari Misen,
240 Onda drugovi skoče i borbu neobičnu počnu,
Kako će sasjeći mačem ptičetine pomorske ružne.
Ali se njihovijeh ne primaju udarci pera,

211. Strofade su dva mala otočića u Jonskome moru između Peloponesa i Zakinta.

212. Prije su Harpije mučile Tračkoga kralja Fineju, koji kadgod bi htio jesti, sva bi mu jela Harpije otele ili ogadile. Napokon ih otjeraše odande dva junaka, Zet i Kalais.

223. »da prime plijena dio«, t. j. da prime žrtve, koje će im se od one stoke žrtvovati.

Leđa ne primaju rana, već pod nebo otprhnu brzo,
Na pola izjeden plijen i tragove ostave gadne.
245 Samo Kelena na hrid veòma visoku sjedne
Zloslutna proročica i istisne riječ iz grúdî:
Vi li, Laòmedonov o porode, na nas vojevat
Hoćete, pošto krave i junce zaklaste naše?
Hoćete l' Harpije präve iz kraljevstva očinskog prognat?
250 Za to mi čujte riječ i u pamet prim'te: što Febu
Otac je svemožni reko, a meni Feb je Apolon,
To sad otkrivam ja glavarica Furijâ vama:
U zemlju Italsku vi želite doplovit, — i zazvav
Vjetrove plovićete, u luku vi ćete doći,
255 Ali danoga grada obzidati ne ćete, dok vas
Kleti ne primora glad, što htjedoste grješno nas ubit,
Zubima stolove glodat i oglodane ih jesti. —
Tako nam reče, te krila odnesu je u šumu brzo.
Ali od nenadnog straha drugarima sledi se krvca,
260 Srca im klonu, i vele, da oružjem ne treba više,
Nego zavjetima i molbama tražiti milost,
Bile boginje to il' ptičetine odurne, grozne.
Roditelj Anhis ruke na žalu raširivši stane
Bogove velje zazivat i obrekne dostojne časti:
265 Kletvu uklonite, bozi, odvratite takvu bijedu,
Pobožne čuvajte blago! — Odvezat nam s obale uže
Reče i konope za tim lađènê odmotat i navit.
Južnjak jedra nam nadme, niz zapjenjene niz vale
Odjurimo, kud vjetar i krmar htjedoše s nama.
270 U sredini se mora šumoviti pomoli Zakint,
Otok se pomoli Sam i Dulìhij i vrletni Nerit;
Itačkim uklonimo se hridma, Laertovu carstvu,
Kunući zemlju, koja Ulìksa othrani ljutog.
Maglasti Leukatskog brda vrhunci se pomole brzo
275 I Apolónov hram, pred kojim dršću brodari,
K njemu skrenemo trudni, pod gradić zađemo mali,
Bacimo sidro od bàša, a krme pred obalom stanu.

252. U kasnijem pričanju pomiješane su Harpije s Furijama.
256—257. Kako se to proroštvo ispunilo, vidi u pjev. 7. st. 212 i d.
272. Laert je otac Uliksov.

Napokon na zemlju došav na nenadnu pomirne žrtve
Zaklasmo Jupiter-bogu, na žrtvenicima dari
280 Gore, i započnemo na Aktiju Trojanske igre.
Druzi se igrati goli palestre očinske stanu,
Ulje se cijedi sa njih, vesele se, što su utekli
Tòlikîm gradima Grčkim i prošli kroza dušmáne.
U to vrteć se sunce i godinu okrene c'jelu,
285 Od sjevera, od zime od ledene skore se vali;
Izduben mjedeni štit, što Abas ga nošaše velji
Sprijed na dovratnik zabih i ovaj zabilježih natpis:
Ostavlja štit taj Eneja, što otet je pobjednim Grkom.
Tada zapovjedim izić iz luke i nä klûpe sjesti;
290 Druzi prionu živo da veslaju burljajuć vodu.
Brzo i Feačke za tim uminusmo visove zračne,
K Epirskom stignemo žalu, u Haonsku uđemo luku,
Za tim se približimo Butrótu, visokom gradu.
Nevjerovni nam glasi do ušiju dođoše ovdje,
295 Da sin Prijamov Helen gradòvima Argolskim vlada,
Da Eakída Pira i ženu dobi i žezlo,
I za zemljaka da se Andròmaha udala opet.
Čudo me snađe, a srce razgòrî mi čudnom se željom
S čovjekom besjedit tim i saznati tòlikê stvari.
300 Pođem iz luke, lađe i obala ostanu za mnom,
Kada je svečanu daću i žalosne upravo dare
Pepelu žrtvovala Andròmaha ï dûšu zvala
Ispred grada u gaju pri nepravoj Simois-vodi
Uz grob Hektorov prazni, što zelenim busom ga ona
305 Bješe naresila i dva oltara, suzama izvor,
Ondje posvetila bila. U oružju Trojanskom mene
Vidjev, gdje dolazim, ona zanèsê se od čuda veljeg,
Protrne sva od viđenja tog, ohlàdnê joj kosti,
Padne i za dugo istom vrijeme progovori jedva:

282—283. »što su utekli tolikim gradima Grčkim«, t. j. prošli su pokraj toliko Grčkih gradova, i ništa im se nije zlo dogodilo.

291. »Feačke uminusmo visove«, t. j. ostrvo Korkiru (Krf).

293. Butrot je grad u Epiru prema Korkiri.

301—305. Andromaha je svojemu prvome mužu Hektoru načinila tamo, gdje sada življaše, grob (dakako prazan, bez tijela Hektorova, koje je spaljeno u Troji) te je svake godine na njemu prinosila žrtve. — »pri nepravoj Simois-vodi«, Helen je jednom potoku u Epiru dao ime Simois, kako se zvala rječica u Trojanskoj državi.

310 U pravom obličju svojem dal' dolaziš pravi mi glasnik?
Živ li si, božičin sine? Il' ako blaga te svjetlost
Ostavi, gdje li je Hektor? — Izrèčê i prolije suze
I vikom napuni mjesto cijelo. Jedva joj zbunjen
Očajnoj prihvatim riječ i ovo joj istepam malo:
315 Živim evo i živ se vucìnjâm po svakakvom po zlu,
Ne dvoj, jer istinu vidiš.
Ao kakva te snašla sudbina izgubiv onakog
Muža, i koja je sreća pohodila dostojna tebe?
S Pirom li Hektorova Andromaha živiš u braku? —
320 Ona obori lice i sniženim prozbori glasom:
Kralja Prijama kći nadà sve je blažena ona,
Koju na dušmanskom grobu pod visokim Trojanskim zidma
Na smrt osudiše! nad njom nijesu bacali ždrijeb
Niti je pobjednika dotàkla postelju muža!
325 A iz sažgane ja domájê po vodama lutah
I kičèljistvo sina Ahìlova oholog momka
Trpljah, rodih u ropstvu; — za Ledinom unukom potlje
On je Hermìonôm pošo oženit se u Lakedèmon
I on Helenu mene tad ostavi — robinju robu.
330 Ali za preotetom za mladicom ljubav užeže
Velja Oresta, kojeg i osvetne Furije gnahu,
Te on dočeka Pira, kad nije se nado, uz oltar
Smakne uz očin ga tad; Neoptòlem umre, a Helen
Dobije kraljevstva dio; Trojanca Haona ime
335 Zemlji i poljima dade te Haonska prozva ih Helen,
Pergam i Ilijsku kulu uz ovo prizida brdo.
Ali koji je vjetar, sudbina koja je tebi
Put nakrenula amo? I koji te nevješta zemlji

321. »kralja Prijama kći«, misli se Poliksena, koju su Grci žrtvovali na grobu Ahilovu.

327—333. Andromaha rodi Piru (Neoptolemu) sina Molosa. Hermiona je kći Helene i Menelaja, a unuka Lede (koja je mati Helenina); nju za ženu dade Menelaje Piru, ali Orest, kojemu je ona već prije obećana bila, ubije Pira u Delfu uz oltar, što ga je podigao bio svome ocu Ahilu i oženi se Hermionom. Pir umirući ostavi polovinu svoga kraljevstva Helenu (kojemu je bio zahvalan, što mu je svojim proročkim duhom spasao život, kad se vraćao ispod Troje), a drugu polovinu ostavi svome sinu Molosu.

334. Haon je bio prijatelj ili brat Helenu, koji ga je nehotice u lovu ubio.

336. t. j. tvrđavi i kuli, što je bio Helen sagradio, dade Helen Trojanska imena, kao što je i rječicu u blizini prozvao Simois (vidi st. 303), sve na uspomenu svoje otadžbine; vidi i st. 349—351.

339 Doveo bog? A Askànije sin u životu ti je li?
341 Za majku izgubljenu dječačić pita li štogod?
Da l' na junaštvo njega otaca, na hrabreno srce
Otac Enèja podjaruje što i ujak mu Hektor? —
Tako je pitala plačuć i naprazno tužila dugo,
345 Kad li se Prijamov sin od zidina pokaže Helen
Mnogima slugama praćen, prepòznâ svoje zemljake
Junak i radosti pun povede nas u kuću svoju,
Iza pojèdinîh r'ječi lijevao suze je mnoge.
Pođem te malu Troju prepoznam i Pergamu veljem
350 Jednako načinjen Pergam i potočić presahli Ksantom
Prozvan, zagrlim prag od vrata Skejskih. I drugi
Osim mene Trojanci veseliše bratskom se gradu.
Njih je primao kralj u trijemu širokom svojem;
Čeljad dvorišta pak u sredini ìz čâšâ lije
355 Vino tasove držeć, u posudah zlatnih su jela.
Prođe već jedan i drugi dan i vjetrovi jedra
Gipkati stanu i pireći jug nadímati platno.
K proroku s ovim stupim riječma i pitat ga stanem:
Trojansko čedo, božji o tumaču, kojino volju
360 Feba razumiješ, tronog, zvijezde, lovoriku Klarsku,
Govor razumiješ ptica i znakove letuštih krila,
Reci mi, — jer su mi put prorèkla proroštva sretna
Čitav i bogovi svi naputiše mene, da pođem
U zemlju Italsku i da u krajeve daleke plovim,
365 Samo mi novo čudo Kelena Harpija veli,
Čudo, da nije izrèći, navješćuje tešku mi srdžbu
I gadni glad; sad kojem ću zlu uklonit se prije?
Što mi raditi valja, da tolikim jadom odòlîm? —
Po običáju Helen tad najprije zakolje junce,
370 Za tim zamoli milost u bogova, odveže trake

341. »za majku izgubljenu«, t. j. za Kreusu; vidi o njoj u 2. pjev., st. 738 i d.

343. »ujak mu Hektor«; Kreusa, mati Askanijeva, bijaše sestra Hektoru.

351. »od vrata Skejskih«, vidi 2. pjev., st. 613.

358. »k proroku«, t. j. k Helenu, koji je imao proročki duh; Homer u Ilijadi 6. pjev., st. 75 kaže za nj: pogađač u ptice prvi.

359—361. t. j. Helen je umio proricati budućnost sjedeći na tronogu (kao svećenica Apolonova Pitija u Delfu), po položaju zvijezda, po šuštanju lovorike (u gradu Klaru u Maloj Aziji bio je lovorikov gaj, gdje su svećenici po šuštanju lišća proricali budućnost), po glasu i lećenju ptica.

S glave sa posvećene, povede me za ruku, Febe,
K tvojemu pragu, a ja pred velikim drhtah božanstvom,
Onda svećenik ovo božanskim ustima reče:
Božičin sine, tebe po pučini bogova prati
375 Veća moć — za cijèlo je to, — namjenjuje tako
Sudbu bogova kralj i određuje, tako joj red je;
Od mnogog malo ću tebi riječma razložit, da brodiš
Mora, koja te prime, sigurnije i da u luku
Dospiješ Ausonsku ti, jer ostalo ne daju Parke
380 Helenu znat ni Saturnova kći Junona govorit.
Prvo, — za Italsku zemlju već misliš da ti je blizu,
Zla ne sluteći ti nedalekim se lukama nadaš,
Ali te rastavlja otud sa besputnim putima zemlja.
U Trinakrijskoj vodi pregibati veslo ti prije
385 Valja i s lađama slane pohoditi Ausonske vale,
Podzemna k tome jezèra i ostrvo Eejke Kirke,
Prije no uzmogneš grad na sigurnoj zemlji sazidat.
Reć ću ti znakove, a ti u umu ih pamti i čuvaj:
Kada zabrinut nađeš na žalu pod česvinom uz val
390 Samotne r'jeke sa tridest gdje praščića golema leži
Prasica bijela, što ih izlégla je, — ona na zemlji
Leži, a oko sisa izvalili b'jeli se mladi;
Tamo ti gradu je mjesto i siguran muka svršetak.
Ne boj se, da ćeš potlje ogrizati stolove morat,
395 Naći će put sudbina, Apòlôn će zazvan pomòći,
A od ovijeh bježi zemalja i Italske strane
Najbliže, koju našeg zapljuskuje valovlje mora,

370. 371. Helen žrtvujući junce bogovima (da mu ne uzmu proročki duh) imao je na glavi trakove (vidi u 2. pjev., st. 133); hoteći poslije žrtve proricati trebalo je da trakove skine, jer prorok ne smije nigdje na sebi imati nikakve veze, da proročki duh u njemu može slobodno djelovati. — »povede me za ruku, Febe, k tvojemu pragu«, to je t. zv. apostrofa (kad se o kome, koji nije nazočan, govori u drugom licu mjesto u trećem), koja je obična u Vergila, a ima je dosta i u Homera.

383. t. j. od onoga dijela Italije, koji ti je suđen (a to je Latij u srednjoj Italiji), rastavlja te južna Italija; kad bi išao suhim putem preko te zemlje, ne bi došao do cilja, jer te do Latija ne bi propustili tamošnji narodi.

386. »podzemna jezera«, t. j. Avern, — Eejka Kirka, t. j. Kirka, koja živi na ostrvu Eeji, za koje se ne zna, gdje ga treba tražiti; o Kirki govori Homer u Odiseji 10. pjev., st. 135 i d.

396. Helen kao da prstom pokazuje istočnu obalu južne Italije, koju (obalu) kvase valovi Epirskog (Helen veli: našeg) mora.

Jer tu opaki svud u gradòvima Danajci sjede.
Tamo i Narički Lokri sazidaše gradove sebi,
400 A na Salèntînska polja s vojnicima svojim je pao
Likćanin kralj Idomènej; Petèlija malahni gradić
Tu Melibéjca je još Filoktéta utvrđen zidom.
A kad već prëko mora prevezeš lađe, na žalu
Kada zgradiš oltare i na njima staneš svršivat
405 Zavjete, onda kosu ogrni grimiznim plaštem,
Da ti uz oganj sveti, gdje častio bogove budeš,
Ne dođe nedrago lice i tebi ne pomrsi znake.
Toga se običaja s drugárima žrtvenog drži,
Čisti u vjeri toj nek i unuci ostanu tvoji!
410 Al' kad poodmakneš već i k obali Sikulskoj vjetar
Kada te pogna, kad se Pelóra tijesnog zaklop
Širio bude, put zemlje tad udari lijeve, morem
Udari lijevim mnogo obilazeć, — desnog se čuvaj
Mora i žala. Silom i udarom teškim se mjesto
415 To rastupilo, kažu, tolìkô dugačka starost
Vrëmena može prom'jenit, — a prije jedna je zemlja
Bila bez pretrga to, al' prodre more te vodom
Hespersku otrgne stranu od Sikulske, — gradima, poljma
Rastavljeni su žali, uzìna ih odvaja burna.
420 Na desnoj strani je Skila, — Harìbda je na drugoj ljuta,
Tri put najdonjem dnu iz grotla usrkuje ova
Vale u ponor svoj i opet baca iz sebe
Van naizmjèncê ih sve i zvijezde udarcem pljuska.
A u skrovitom kutu u pećini krije se Skila,
425 Na polje pomalja obraz i vuče na grebene lađe.
Najprije lik joj čovjèčjî, lijèpe do krila joj ženske
Djevojačke su prsi, odòzdô ribètina grdna,
Delfinski repovi njoj su na utrobi vučjoj se srasli.

398—402. Spominju se neke Grčke kolonije u južnoj Italiji. — »Narički Lokri«, t. j. iz grada Narika u srednjogrčkoj zemlji Lokridi. — »Salentinska polja« su u Kalabriji, tamo se doselio Idomenej, pošto su ga Krećani protjerali (vidi st. 121. 122), kojemu se kaže »Likćanin« po imenu Kretskoga grada Likta. I Filoktet je prognan iz svoje zemlje (iz grada Melibeje u Tesaliji) te onda zaputi u donju Italiju i tamo obziđe zidom gradić Peteliju.

405—409. Rimljani su žrtvovali pokrite glave (a Grci otkrite); pjesnik taj običaj Rimski prenosi na Eneju i tumači ga, da je to obrana od čarolija.

411. Pelor je sjeveroistočni rât Sicilije; uzina kod Pelora čini se iz daleka kao da je zatvorena, a kad se bliže dođe, vidi se, da je dosta široka.

Bolje Trinàkrijskôg je Pahína vis ti pohodit,
430 Oklijevati dugo i ploveć obilazit mnogo,
Nego li jednoć ružnu zamotrit u pećini pustoj
Skilu i hridi, koje odjekuju od crnih pasa.
Osim toga, imádê l' u Helena proročkog uma,
Proroku l' vjeruješ što, Apòlôn me l' istinom puni,
435 Jedno ću, božičin sine, izreći ti namjesto mnogog
Drugog i progovorit, prikričat i opet prikričat:
Velikoj najprije svetoj Junoni se klanjaj, Junoni
Rado obriči žrtve i darima smjernima gledaj
Gospođu moćnu pridobit, — Trinàkriju tako ćeš istom
440 Ostavit viteški moći i doći u Italsku zemlju.
Kada već onamo dođeš, do Kume i do jezérâ
Svetijeh i do Avèrna, gdje okolo šušti planina,
Tad zanesenu ćeš naći vračaricu, koja budućnost
Proriče pećini u dnu, imèna i biljege piše
445 Na lišću. Što je po njemu sudbine napisala djeva,
U red slaže to sve i u pećini zatvora, čuva.
Lišće ostaje ondje na miru u jednakom redu,
Al' kad se okrene stožer od vrata i tihani vjetar
Dune i otprta vrata pobrkaju tanahno lišće,
450 Više se ne brine ona, da pokupi lišće, što leti
Po izdubenoj spilji, da složi ga, kako je bilo;
Kunuć Sibilin stan bez savjeta vraća se svijet.
Tu ti ne budi žao veòma gubit vrijeme,
Ako i psovali budu drugari i ako otplovit
455 Bude već nužno tebi i jedra se lijepo napnu,
Nego k vračarici pođi i moli, da proroštvo dâ ti,
Sama nek proriče te glas i usta nek otvori blago.
Tebi će buduće rate i Italske narode kazat,
Kako l' podnositi koju imadeš muku il' bježat;
460 Ako se pokloniš njoj, udijeliće sretnu ti plovbu.
To je, što smijem tebi izjaviti svojijem glasom.
Idi te veliku Troju do etera djelima diži. —

432. »od crnih pasa«, t. j. koji su oko Skile.
443. »vračaricu«, t. j. Sibilu.
457. »nek proriče sama«, t. j. neka ne piše proroštva na lišće; tako ćeš sigurno saznati budućnost.
462. t. j. proslavi Troju do neba.

Kad vrač besjede tê izgovori ustima blagim,
Dare od rezane on bjelòkosti, od zlata suhog
465 K lađama dade donesti i srebra golemim mnoštvom
Lađu nakrca, metne još u nju Dodonske kotle.
Zlatom u žice tri i kukama oklop ispleten
Dade mi, s perjanicom još kacigu šiljastu, divnu
(Oružje bijaše to Neoptòlema). Također oca
470 Obdari, konje nam ì vođe dâ,
Još nam veslača pridòdâ i opravom opravi družbu.
Tada će Anhis reći drugárom, nek razviju jedra
Na lađah, povoljnom vjetru da ne bi prepreke bilo.
Onda mu prorok Febov progovori sa mnogom čašću:
475 Anhise, kojeg je brakom počastila Venera slavnim,
Njego oj bogova, koji iz propasti Pergamske dva put
Uteče, eno ti zemlja Ausònija, onamo jedri;
Ali je suđeno još po pučini nju ti mimóći,
Onaj joj dio je dalek, što obriče Feb ti Apolon.
480 Putuj, Anhise sretni sa ljubavi svojega sina!
Al' što da govorim dalje i ustavljam jug, što se diže? —
Tako Andròmaha isto sa rastanka posljednjeg tužna
Haljine iskićene donese poutkom zlatnom,
A Askàniju Frigijski plašt (ne zaostaje darma).
485 Tkanih mu dade sila darova i ovo mu reče:
Primi i ovo, sinko, da spomen ti mojijeh ruku
Bude, i ljubavi stalne Andromahe, Hektoru žene.
Bilo ti to svjedočanstvo. Od tvojih posljednje primi
Dare, o jedina ti Astijànaksa priliko moga!
490 Takve oči je on i usta ī rûke imo,
Sad bi ti vršnjak bio i momkovao bi sada. —
A ja na rastanku ovo progovorim lijući suze:
Živite sretni, kojim sudbina je svršena svoja.
A nas usudi zovu za usudi. Vi ste se veće
495 Smirili te vam nije po pučini veslati nužda
Ni Ausòniju tražit, što jednako uzmiče natrag.
Vidite priliku Ksanta rijeke i Trojanskog grada,

471. »opravom opravi družbu«, t. j. Enejinim drugovima dade novo oružje, jer im se staro, što su ga ponijeli iz Troje, moglo već pokvariti.
475. t. j. kojemu se dala Venera obljubiti.
476. t. j. dvaput si doživio razor Troje; vidi 2. pjev., st. 642—643.
484. »ne zaostaje darma«, t. j. Andromaha za svojim mužem.

Što su ga vaše ruke načinile; bolju sudbinu
Želim mu ja, na dohvátu da manje Grcima bude.
500 Ako do Tibera ikad, do póljâ Tibera blizu
Dođem te ugledam grad, što dan je narodu mojem,
U Hespèriji tad i Epíru srodstvene grade,
Narode srodne, što istog imadu Dardana oca,
Te im je ista sudbina, učiniti mi ćemo jednom
505 Po srcu Trojom, a briga tâ nek unuke čeka. —
Pokraj obližnjih brda Keràunskîh prođemo morem,
Kuda je najkraći put i plovba u Italsku zemlju.
U to sunce već nagne, sjenovita smrače se brda.
Iždrebamo veslače te uz val na krilu se zemlje
510 Žuđene izvalimo na obali suhoj kud koji,
Damo se odmoru, san nam po udima trudnim se prospe.
Praćena Horama noć sredìnu puta još nije
Prošla, a ne budi lijen Palìnûr se s postelje digne
Pa sve ogleduje vjetre i hvata ušima uzduh,
515 Motri zvijezde sve, što padaju s tihoga neba.
Motri Arktúra i kišne Hijáde i oba Trióna
I Orióna gleda, što sijeva oružan zlatom.
Pošto opazi sve u redu na nebu vedru,
Dade nam jasan znak sa krme, te dignemo tabor,
520 Onda krenusmo na put i razvismo krila jedárâ.
Već se rumenila zora, zvijèzdâ je nestalo veće.
Kad iz daleka se nama brežuljci tamni i zemlja
Italska ukaže nisko, te Ahat poviče prvi:
»Italska zemlja!« i kličuć s veseljem je pozdrave druzi.
525 Tada veliki vrč vijencem obvije Anhis,
Čistim ga napuni vinom i visoko stojeć na krmi
K bozima zavapi on:
Bogovi, oj gospodari oluja, mora i zemlje,
Vjetrom olakšajte put i duvajte milosno nama. —
530 Željeni vjetrovi tada učèstaše, blizu se luka
Pomoli i na visu Minervinu hram se pokáza.
Jedra povuku druzi i okrenu k obali prove.
Luka se savija u luk od Eurove strane, a pred njom
Hridi se od slapa pjene od morskog, a sama se krije.

512. »Horama«, t. j. urama, u koje je noć razdijeljena.
531. t. j. pokaza se luka i hram grada »Arx Minervae« u Kalabriji.

535 Grebeni poput tornja spuštavaju kakono ruke
Stijene dvije te hrâm od obale kao da bježi.
Tamo znamenje prvo: četvoricu ugledam konja
Kao snijeg bijèlîh, gdje griskaju po polju travu.
Otac poviče Anhis: O zemljo, koja nas primaš,
540 Rat nam donosiš, u rat opremaju konji se, i rat
Slute životinje ove; al' opet one su učne
Pred kola dati se upreć te uzde složno i jaram
Podnose; nade je miru. — Tad boginji Paladi svetoj,
S koje oružje zvekće, pomolismo mi se, jer ona
545 Prva nas radosne primi; tad Frigijskim ispred oltara
Plaštem omotasmo glave, i najvećma kako prikríča
Helen, Argivki tako Junóni po običáju
Dostojne spalimo žrtve te molitve svršivši redom
Vrhove okrenemo jedronosnih lantina moru,
550 Od Grčkih kuća mi odbježímo i sumnjivih polja.
Otud se vidi zaliv Tarènta, što ga je zido,
Ako je istina, Herkul; nasùprot se Lakinkin diže
Hram i Kaulonske kule, Skilàkej brodòlômnî k tome,
A iz daleka iz vode Trinakrijska vidi se Etna;
555 Teško ječanje mora i bijenje o hridi mi već
Čujemo iz daleka i prekidane po žalu
Glasove; more se ljulja, pijesak se s valima m'ješa.
Otac poviče Anhis: Tä ona to je Harìbda,
Tê nam je grebene Helen proríco i hridine strašne;
560 Spasujte, drugovi, sad i prionite veslati živo! —
Učine, kako im jeste rečèno; zaokrene prvi
Provom Palinur, da sve zaškrípî, na stranu l'jevu,
I svi drugovi l'jevo potegnuše uz vjetar s vesli.
Digne obli nas vir do nebesa sada, — a sada
565 Val se ulekne do dna do Mánâ, te spadnemo s njime;
Tri put grebeni tad med izdúbenîm hridima prasnu,
Tri put vidimo pjenu gdje prska, zvijezde gdje kaplju.
U to nas ostavi sunce i vjetar, već umorni bjesmo,
I mi ne znajuć puta do Kiklopskih dođemo žala.

546. »plaštem omotasmo glave«; vidi st. 405—409.
547. Junoni se kaže »Argivka«, jer su je u Argu osobito štovali.
549. »lantina« je lat. antenna, brachium, njem. Segelstange, Rahc.
552. 553. »Lakinka« je Junona, jer je imala hram na rátu Lakiniju u Brutiju (u južnoj Italiji), gdje su i gradovi Kaulon i Skilakej.

570 Tamo je golema luka i mirna od sile vjetra,
Al' u blizini se ori strahovito gruhajuć Etna.
Kašto provaljuje crni do etera ìz Etnê oblak,
Dimi se pramen mu tmast i pepeo još mu se žari,
Diže komadine ognja zvijezde ližući Etna
575 Kašto i hridi bljuje i otrgnute komade
Utrobe svoje i u vis kamènice stopljene baca
Ječeć i iz dna buknja iz najdonjeg. Kazuju, da to
Brdo pritiskuje t'jelo Enkèlada, kojeg je munja
Na po ispalila, Etna na njemu golema leži
580 Vatru iz razbitih dišuć iz dimnjaka. Kõliko puta
Trudan prom'jeni stranu Enkèlad, cijèla zatutnji,
Strese se odmah c'jela Trinàkrija ĩ nebo dimom
Zavija. Onu smo noć u planini sakriti grozu
Strašnu doživjeli, al' mi ne smotrismo uzroka jeki,
585 Jerbo ne bješe jasnih zvijezda, svjetlošću nebo
Nije se zvjezdanom sjalo, već oblaci po nebu tamnom
Bjehu, a nemila noć u oblaku skrivaše mjesec.
Sütradân s danicom rano zvijezdom ustane danak,
I već vlažne je sjenke s nebesa raspršala zora,
590 Kada li iznenada gle čovjek iz šume dođe,
Nepoznat bješe nam i stran, u odjeći kukavnoj, glad ga
Ljuti ubíjo i ruke molèćkê k obali pruži.
Mi se tad obazremo: strahovita nečist i brada
Puštena, trnjem načičkan plašt, al' inače bješe
595 Grk, što u očinskom negda u oružju pođe pod Troju.
Kad on Dardansko ruho i Trojansko oružje vidi
Već iz daleka, malo zabunio taj ga je pogled,
Žacne se, ustavi korak, al' za čas trčati nagne
K obali plačuć i moleć: O Teukri, tako vam zv'jezda,
600 Tako vam bogova višnjih i nebeske svjetlosti ove,
Koja se diše, mene povedite, kuda vam drago,
To će mi dosta biti. Od Danajskog brodovlja znadem
Da sam i priznajem, da sam na Ilijske pošo Penate.
Za to, ako tolìkô sakrívih svojim grijehom,
605 Bac'te me u vodu vî i utop'te u širokom moru,
Ako poginem, bar ću od ruke poginut ljudske. —
Reče i koljena naša obuhvati te ih držéći
Po tlih se valjaše on. Velímo mu, neka nam kaže,

Ko je i čije je krvi, nek prizna, kakva sudbina
610 Goni ga; otac mu sam ne okl'jevajuć desnicu pruži
Anhis, i zalog taj mladića ohrabri odmah.
Tako se napokon on uslòbodî ì reknê ovo:
Ja sam sa Itake rodom, Ulìksa nesretnog drugar,
A Ahemènid se zovem; Adàmast jerbo mi otac
615 Bijaše ubog, — ej i sam da ostadoh! — pođoh pod Troju.
Kad su mi bježali druzi u strahu od okrutne kuće,
Tada zaborave ovdje i ostave u spilji mene
Prostranoj Kìklopovôj. Iznútra je mračna golèma,
Sukrvice je puna i krvavih jela. A Kiklop
620 Velik je, visoke kuca zvijezde (uklonili bozi
Nakazu takvu od zemlje!); ni gledati nije ga lako
Nì milo s njime govorit. Jadníkâ ljudi se mesom
Hrani i crnom krvlju; ta vidjeh ga i sam, kad zgrabi
U spilji dvojicu nâs ručetinom, te ih natràškê
625 Pregnut o hridinu razbi, — u krvi okaljan prag je
Plivao; vidjeh, kako je krv od udova crna
Curila, i on ih žvato, pod zubma mu drhtali topli.
Ali i platu dobi, jer Itačanin mu Uliks
Toga ne oprosti, snađe u nevolji on se i u toj.
630 Kad se već napuni mesa i vina Kiklop, tad zaspi,
Prebaci vrat i golem onako se po spilji pruži
Pa krv bljuvati stane i k tome komadiće mesa,
Što su se u snu s vinom smiješali krvavim; — a mi
Velike bogove zazvav izvučemo ždrijeb i od svud
635 Na nj se saspemo tad, izbodémo mu željezom oštrim
Golemo oko, što samo pod čelom krilo se mrkim,
(Kako Argolski štit il' Febova svjetiljka bješe),
Napokon osvetimo drugóvâ radosni sjenke.
Ali bježite jadni, ej bjež'te, od obale uže
640 Trgnite!
Jerbo kolìkî i kakav Polìfêm u prostranoj spilji
Stada gustoruna drži i njihove cijedi sise,
Takvih stotina drugih po žalu krivuljastom ovom
Groznih Kiklopa živi i luta po visokim brdma.

616—638. Ovo je uzeto iz pričanja Homerova u 9. pjev. Odiseje.
637. Argolski je štit bio okrugao i velik, da je gotovo čitavog čovjeka zaklanjao. — »Febova svjetiljka« je sunce.
638. »sjenke«, t. j. duše.

645 Treći put svjetlošću već se napunjuju mjesecu rozi,
Od kad povlačim stan svoj i život šumom od jednog
Do drugog pustoga zvjerskog ležaja te Kiklope strašne
S hridina motrim bâta bojeći se ì glâsa njihnog.
Jagoda grane mi daju i tvrda ko kamen drijenka
650 Daju mi — kukavnu hranu, i trava me hrani iz zemlje
S kor'jenjem iščupana. Svud gledah, dok ne spazih lađe
Najprije vaše, gdje k žalu pristupaju; njima odlučih
Predat se, kakve su da su; utèći mi dosta je mrskoj
Čeljadi, a vi me makar pogubite, kako vas volja. —
655 Istom izrekne to, kad al' s vrha vidimo gore
Gdje se između stada Polìfêm gromoradni čoban
Miče i obalu znanu gdje traži, nakaza grozna,
Ružna, golema, kojoj iz glave je uzeto oko.
Krnja omorika ravna podupire korake njemu,
660 Ovce ga njegove prate gustorune, — utjeha, radost
Jedina u svem mu zlu.
Kad već duboko zađe u vale, u pučinu dođe,
Ondje opere krv, što iz izbitog teče mu oka,
Jaučuć, škripajuć zubma; po pučini već po sredìni
665 Stupa, a još mu voda ne omoči visokog boka.
Mi iz daleka u strahu okrenusmo u bijeg uzev
Dostojnog molitelja i mučeć pres'ječemo uže,
Nagnuv se stanemo vesli sve takmeć se burljati vodu;
Osjeti to Polìfêm i okrene korake k vêsu.
670 Ali kad desnicom ne bi moguće mu nikako zgrabit
Niti goneći doći u valove Jonskoga mora,
Golema stane ga vika, te čitavo strese se more,
Stresu se vali, i zemlja zastrepi Italska vrlo,
Etna zatunji sva iz krivùljastih svojih šupljínâ.
675 Dozvani Kiklopi drugi iz visokih brda i šuma
Odmah potrče k luci te napune obalu c'jelu.
Vidimo Etnjane braću gdje stoje i naprazno mrkim
Gledaju okom, glavom do visokog dosežu neba,
Skupština grozna; tako na vrhu visokom stoje
680 Donebni hrasti, višnja planina Jupiter-boga,

671. »u valove Jonskoga mora«; Jonsko more pere istočnu obalu Sicilije (uz koju se sada Eneja nalazi).

677. »Etnjani«, t. j. stanovnici Etne.

Stoje i čempresi — lug Dijànin — šešarice noseć.
Strah nas žestoki pogna, te odvismo uža, ma kudgod
Pošli, i pustismo jedra, kud vjetri nas zgodni ponesu.
Al' je prikričao Helen, da med Skilom i med Harìbdôm
685 Razmak je od smrti malen, već ako se budemo puta
Držali pravo; i zato odlučismo jedra okrenut.
Ali nam Boreja gle od Pelórova dođe tjesnaca!
Tad se Pantàgiju ja provezem ùz ûšće, što je
Među hridma, uz zaliv uz Megarski ì niskî Tapsus.
690 Put pokazivo je tako Ulìksa drug Ahemènid
Nesretnog, ploveć uz žale, kud lutaše nekad.
Gdje je Sikanski zaliv, valoviti gdje je Plemìrij,
Med njima otok stoji, Ortìgija zvahu ga stari.
Kazuju, pod morem da je ovùdâ Elidski potok
695 Alfej potajno teći okrenuo, te sad se lije,
O Aretusa, iz ušća tvog u Sikulsko more.
Pokorni pomolimo božànstvima mjesnima tu se.
Otud uz preplodne žale Helóra barovitog prođem,
Zatim visoke hridi Pahína i kamenje, što se
700 Nadvija; vidimo tad iz daleka grad Kamerínu,
Kojega proroštvo nije dopustilo micat, i polja
Vidimo Gelska i grdnu (po r'jeci prozvanu) Gelu.
Tamo Akragas strmi, u kojem su vatreni konji
Negda se legli, zide pokazuje goleme svoje

688. Pantagij je potok na istočnoj obali Sicilije.

688. Megara je naseobina u istočnoj Siciliji naseljena iz Megare u Grčkoj. Tapsus je poluostrvo na istočnoj obali Sicilije i grad na njemu.

691. t. j. tud se već bio provezao s Uliksom.

692. Ovo je sasvim različna Ortigija od one, koja je navedena u st. 124; ovdje je Ortigija otok uz Sirakusu.

693. Plemirij je rât uz Sirakusu.

694—696. Pričalo se, da Alfej, potok u Elidi (u Peloponesu), teče preko mora ne miješajući se s morskom vodom i sastaje se u Siciliji kod Sirakuse s vrelom Aretusom. Vidi ekl. 10, st. 1, 4. — U st. 696 je apostrofa kao i u st. 370.

698. Helor je rječica rât u Pahinu na sjeveru.

701. Kamerina je grad na zapadnoj strani Sicilije. Kamerinci su nekad htjeli jezero, koje je blizu njihova grada bilo, isušiti, jer su iz njega izlazile kužne pare. Apolonovo ih je proročište od toga odvraćalo, ali Kamerinci ne poslušaše, već isušiše jezero, ali onda preko isušena jezera dođoše neprijatelji i razoriše im grad.

702. Gela je grad na jugozapadnoj obali Sicilije uz rijeku istoga imena.

703. Akragas je gora na južnoj obali Sicilije, na kojoj je grad Agrigent. — »vatreni konji«, t. j. vrlo dobri za utrkivanje.

705 Već iz daljine; minem Selínus palmama rodni
Dobivši vjetrove, prođem Lilìbejskô oporno more,
U kom je tajnih grebènâ, tad Drepanska primi me luka
I tužna zemlja, gdje oca Anhísa izgubih, u svemu
Zlu i u nevolji last, — po vodama pošto oluje
710 Toliko gonjahu mene. Ej predobri tu li me, oče,
Umorna ostavi ti od tolìkîh zalud bijeda
Spaseni! Nije mi grozna Kelena tugu prorekla
Takvu ni Helen vrač proríčûć mi strähote mnoge.
Trud to posljednji bješe i konac putovanja dugog.
715 Otud me prigna bog, kad otíđoh, k obali vašoj.«
Tako je otac Eneja slušačima pozornim svojim
Pripovijedao tad o plovbi i suđenju božjem.
Napokon umukne on i počine pričanje svršiv.

Četvrto pjevanje.

Kraljica se Didona vrlo zagleda u Eneju i želi ga imati za muža. To je vrlo milo Junoni, jer misli, da je to najbolji način, da Eneja ostane u Africi i nigda ne dođe u Italiju. Eneja je pripravan zaboraviti svoje određenje, t. j. da ima poći u Italiju i tamo utemeljiti kraljevstvo, ali Jupiter hoće, da se sudbina izvrši, pa mu po Merkuriju poručuje, neka se što prije sprema u Italiju. Eneja se pokorava, i kad Didona vidi, kako njegovi drugovi spremaju sve, što treba za polazak, vrlo se ražalosti i nastoji zadržati Eneju, ali joj je sve uzalud, jer Merkurije opomene i drugi put Eneju, da što prije odlazi. Kada Eneja otplovi od Afrike, Didona se probode od žalosti mačem i umre.

Ali kraljicu muka već odavno nemila muči,
Ranu u žilama krije, i osvaja tajni je oganj.
U pamet dolazi njoj junakova hrabrenost velja
I rad mu slavni, obraz u grudma joj pritisnut njegov
5 Stoji i besjede sve, i počinut ne da joj muka.
Svjetiljkom Febovom sutra već zora rasv'jetli zemlju
I sjene vlažne ona s nebesa veće razàgnâ,
Kraljica smetena sva jednodušnoj prozbori sestri:
»Ana o sestro, kakvi me sni sad stadoše plašit
10 Nemirnu? Kakav je gost u dvore došao naše?

705—707. Selinus je grad u južnoj Siciliji, — Lilibej i Drepan su râtovi na zapadnoj obali.

6. »svjetiljkom Febovom«, t. j. suncem; vidi 3. pjev., st. 637.

Kakav je obrazom svojim! ej oružjem, srcem je junak!
Vjerujem, obmana nije, božànskôg je roda — ta duše
Proste odaje strah! Ej kako je njega sudbina
Gonila! kako je rate kazivo, u kojima bješe!
15 Da nepromjènitu ja u duši odluku nemam
Ni s kim se ne htjeti više sjediniti u svezi bračnoj,
Pošto me prevari smrt i izda u ljubavi prvoj,
Da mi ložnice bračne i luči mrski nijesu,
Jedina možda bi ova nadvladati mogla me napast.
20 Ana, priznaću tebi, — od kako muž mi je Sihej
Mrtav i od kad Penate okaljo je od brata ubit,
Jedini taj mi je misli okrenuo, srce je moje
Pökolebao, i trag od ognja negdašnjeg ćutim.
Ali poda mnom dno zijevnulo prije zemàljskô
25 Ili me u mrak otac svemògûćî rinuo munjom
Tamo u duboku noć med Erebske blijede sjenke
Prije, nego li tvoj, oj stidnoćo, oskvrnim zakon!
Koji me prvi sebi pridružio, onaj je ljubav
Sa sobom odnio moju, nek ima je on i u grobu!«
30 Prolije suze izrèkâvši to i pokvasi krilo.
Ana odgovori njoj: »Oj draža sestri od žića,
Ti ćeš zar jedina ginut od tuge u svojoj mladòsti?
Za dragi ne ćeš li porod i darove Venere znati?
Misliš, da za to prah il' Mani mare u grobu?
35 Bud ne mogoše tebe okrenuti žalosnu prosci
Niti u Libiji tu, ni u Tiru, — Jarbasa tî si
I druge prezrela kralje, što Afrika puna trijùmfâ
Zemlja ih hrani, — zar ćeš i povoljnu ljubav odbijat?
Zar ti ne dolazi na um, u čija polja si sjela?
40 Ovdje su Getulski gradi, Getúlci se razbit ne dadu,
Okolo nas su divlji Numiđani ì pûstâ Sirta,
Jalovi, suhi je kraj odande, a ljuti širom

12. 13. »duše proste odaje strah«, t. j. vidi se, da je Eneja plemenita roda, dok je onako hrabar; prostaci su strašljivi.

18. »luči«; običaj Rimski bijaše odvoditi nevjestu iz roditeljske kuće u kuću njezina muža s lučima; zato »luči« ovdje znači: vjenčanje.

21. »od brata«, t. j. od moga brata (Pigmaliona).

37. »Afrika puna trijumfa«, t. j. bojeva, pobjeda, jer su u Africi živjela divlja bojnička plemena, te je bilo dosta ratova.

41. Numiđani su narod u sjevernoj Africi.

Barčani stoje; a čemu da spominjem rat, što od Tira
Ide i bratove grožnje?
45 S pomoću bogova mislim, s Junoninom milošću amo
Lađe su Trojanske vjetrom doplovile. Kakav ćeš, sestro,
Vidjeti ovaj grad i kraljevstvo kakvo l' će nastat
Iz ovakoga braka! Do kakve će sile se slava
Punska uzvit, kad pomoć od oružja Trojanskog dođe!
50 Samo blagoslov moli u bogova, žrtve izvrši,
Oko gozbe tad nastoj i čekanja uzroke gradi,
Dok još po moru bjesni oluja, dok daždi Oriôn,
Dok su još razbite lađe, i uzdanja u nebo nije.«
Tijem riječma joj dušu podžeže i podjari ljubav,
55 Nadom joj ojači pamet neodlučnu, razbije stid joj.
Najprije polaze hrame, oltarima mole se za mir
I kolju po običáju božànstvima birane janjce:
Febu, Cereri za tim zakònosnôj, ocu Lijéju,
Osobito Junoni, što skrbi za saveze bračne.
60 A krasotica drži Didona u desnici zdjelu,
Iz nje bijeloj kravi med rogove lijeva vino,
Šeće ispred oltara božànskîh, što kapaju mašću,
Ponavlja vas dan žrtve, u govedske otprte prsi
Gleda i proroštvo pita iz utrobe, koja još diše.
65 Ao nevješti vrači! što koriste zavjeti onom,
Koji je smušen? što hrami? Plamíčak joj izjeda u to
Mozak i tiha rana u grudima kraljici raste.
Bijedna gori Didona i smušena luta po svemu
Gradu ko košuta, koju strijela pogodi, koju
70 Gonjaše pastir te je daleko u Kretskome gaju
Obrani neopreznu strijelom i ne znajuć u njoj
Hitro željezo pusti, a ona po šumama, poljma
Diktejskim trči, a visi u boku smrtna joj cijev.
Kraljica vodi Enèju po gradu i Sidonsko blago
75 Njemu pokazuje i grad, što pripravno putnike prima.
Počinje besjedit što, al' zapinje u pola r'ječi;

43. Barčani su stanovnici grada Barke u sjevernoj Africi.
43. 44. »rat... grožnje«, t. j. Pigmalion bi iz Tira mogao zavojštiti na te.
52. »dok daždi Orion«, vidi 1. pjev., st. 535.
53. »uzdanja u nebo nije«, t. j. da će se izvedriti.
59. Junona brakove sklapa i štiti.
63. 64. Misli se pogađanje budućnosti iz dijelova tijela zaklanih za žrtvu životinja.

Kada već izmiče dan, na gozbu poziva opet,
Iznova smetena hoće da jade Ilijske sluša,
Opet ne odvraća pogled od obraza pripov'jedáča.
80 Kad se već raziđu gosti, te mjeseca blijeda svjetlost
Gine, i zapadajuć zvijezde na počinak zovu,
U praznim tuguje sama u dvorma, na ležnici leži,
S koje je ustao on. Daleko je od nje, al' ona
Vidi ga, čuje daleko. Na krilu Askànija drži
85 Očinim svladana licem, — da prevari golemu ljubav.
Početi tornji se u vis ne uzdižu, momčad se koplji
Ne vježba i ne sigùrâ ni luke ni obrane za rat;
Prekinuti su posli te stoje, i veliki, strašni
Zidi i lazila, što se uzvisuju do neba u vis.
90 Jupiterova mila kad žena opazi, kako
Hudo kraljica gine te ne mari zä opâst ljubeć,
Onda Saturnova kći progovori Veneri ovo:
»Dašto, izvrsnu slavu i pobjedu stječete velju
I ti i djetić tvoj! Božànstva li velikog, slavnog,
95 Jednu gdje ženu svlada prijevara bogova dvaju!
Sada je očito meni, — bojeći se našega grada
Da su ti sumnjive bile Kartage visoke kuće.
Ali gdje je već konac? i čemu revnost tolìkâ?
Zašto ne bismo mir uglavile radije i brak
100 Proslavile? Sad imaš što tražila od sveg si srca.
Ljubavlju gori Didona, već u kosti prodro joj bijes.
Zajedno vladajmo dakle u jednakoj moći nad ovim
Narodom. Neka mužu od Frigije služi Didona,
U ruke tebi doć za miraz Tirski će narod.«
105 Venera odvrati njoj — jer osjeti se, da ona
Lukavo sve je bila govorila, kako bi mogla
Italsko kraljevstvo skrenut u Libiju —: »Ko bi se ludak
Nećao od tog te bi vojevati volio s tobom?
Samo ako li to, što veliš, potpomogne sreća!
110 Nego ti ne znam pravo sudbìnê, da l' Jupiter hoće,
S Tirci u jednom gradu da Trojanski putnici žive,
Dal' on dopušta njima sjedinit se, savez učinit;

90. Jupiterova žena, t. j. Junona.
92. Saturnova kći, t. j. Junona.
96. 97. Junona je zaštitnica Kartage, pa se Venera bojala, da bi u Kartagi moglo Eneju kakvo zlo zadesiti.

Ti si mu žena, pa ga zamoliti možeš; otiđi,
A ja ću za tobom poć.« — Junona će kraljica na to:
115 »Tim ću se mučiti ja, a sada kako se može
Sve izvršiti to, ded pazi, ja ću ti kazat.
Zajedno s nesretnicom Didonom sprema se poći
Sjutra u lov Enèja, kad Titan se pomoli rani
I kad rasv'jetli okrug zemàljskî zrakama svojim.
120 Pljusak pom'ješan s grädom tad ja ću spustiti na njih
Iz crnog oblaka u čas, kad lovci opašu žurno
Čitavu šumu mrežom, — i gromima nebo ću potrest.
Sva će se pratnja razbježat, i pokriti mrak će ih crni;
Trojanski vođa s Didonom u jednoj će naći se spilji,
125 Onamo doći ću ja, i pomoć mi ako je tvoja
Sigurna, brakom ću ja ih sjediniti, i nju ću njemu
Predati; tu će biti Himènej.« — Pristane na to
Kiterka drage volje, nasmíjê se lukavoj misli.
Uto se digne Zora, Okeanske ostavi vode,
130 Ograne svjetlost, momčad po izbor iz grada ide,
Tanke se nose pređe i lovačke mreže i koplja
Široka gvozdena, lete Masiljani konjici i psi
Njuškavci mnogi, a Punski prvaci čekaju uz prag
Kraljicu, koja je jošte u sobama; grimizom, zlatom
135 Stoji nakićen konj topòtâč žvačući badar
Uzdu, koja se pjeni. Kad napokon s velikom pratnjom
Iziđe kraljica; Sidonski plašt na njojzi je s rubom
Vezenim, a upletèna na glavi je u zlato kosa;
Zlatan tulac je u nje, a grimiznu haljinu spûčâ
140 Zlatna joj kovča. Ide i pratnja Frigijska i Jul
Veseo ide. I sam Enèja najljepši od svih
Za njima pristane tad i svoje pridruži čete.
Kakav je onda Apòlôn, kad ostavlja valove Ksantske
I hlâdnû Likiju iduć na materin otok, na Delos,
145 Tamo obnovljuje hore, te Krećani, Driopi cikću

118. Titan je ovdje isto što sunce, jer je sin Titana Hiperiona, a Titani su bili stariji naraštaj bogova.

127. Himenej, bog svadbeni, svadba.

143—146. Apolon boravi zimi pri rijeci Ksantu u Likiji (u Maloj Aziji), a ljeti na ostrvu Delu. Dolazak njegov na Del slavio se žrtvama i horovima (igrama u kolu). Onda je dolazilo na Del mnoštvo i stranoga svijeta, među drugima Driopi ispod Parnasa i divlji Agatirsi iz Sarmatije (t. j. iz današnje srednje Rusije, — Agatirsi su se tetovirali, zato ih pjesnik zove »šarenjaci«).

Oko oltara i šarenjaci još Agatìrsi,
Sam po Kintskijem stupa vrhuncima, obvija lišćem
Kosu, što sipa se, tankim, uređuje, optače zlatom;
Str'jele na leđih mu zvekću, — baš tako je brzo Eneja
150 Stupao, takva mu sja milota sa prekrasnog lica.
Kada već u goru dođu u visoku i do ležaja
Zvjerskih nepristupnih, koze sa litica padaju divlje,
Niz goru bježe, a s druge sa strane po širokom polju
Jeleni trče, mnoge sakupljaju svojijem trkom
155 Prašne jelenske čete i izmiču svi iz planine.
A Askanije djetić u dòlini žestokom svom se
Raduje konju te sada uz ove, sada uz one
Prolazi jašuć, moli i želi, od plašljivog zv'jerja
Vepar da zapjenjen dođe il' žućkasti lav iz planine.
160 U to u nebu počne već tutnjati, počne već kuhat,
Dokle ne udari pljusak, a s njime smiješan i grad;
Pratnja Tirska odàsvud i Trojanska momčad i unuk
Venerin, Dardanov to jest potomak po pòljima počnu
Zaklone tražit u strahu; s planine se liju bujìce.
165 Trojanski vojvoda nađe s Didonom u jednoj se spilji.
Najprije Zemlja znak i Junona vjenčarka dadu,
Nebeski zablisnu ognji i eter, koji je svjedok
Braku bio, a Nimfe sa vŕhôvâ ijuknu brdskih.
Prvi to bijaše dan bijede ì smrti uzrok.
170 Ne pazi više Didona na pristojnost, ne pazi na glas,
Ne misli ona više na ljubav, gdje kradom se ljubi,
Brakom grijeh zove, pod takvim ga imenom krije.
Odmah po Lìbijskim pođe gradòvima velikim Fama,
Fama, od koje zla na svijetu bržega nema,
175 Živi u kretanju ona i dalje što ide, sve jàčâ,
Isprva slaba, u strahu, al' domalo diže se u vis,
Nogama stupa po zemlji, u oblake sakriva glavu.
Mati je Zemlja nju porodila, posljednju, kažu,
Sestru Enkèlada, Keja, na bogove srdeć se ljuto,
180 S hitrima nogama nju i s krilima porodi brzim,
Nakazu golemu, strašnu; kolìkô je pera na njojzi,

166. »Junona vjenčarka«, vidi st. 59.
173. Fama, t. j. glas, koji ide od usta do usta. S opisom Fame u st. 173 do 190 ispor. opis u Ovida Metamorf. 12. pjev., st. 39 i d.

Tòliko pod njima oči imade, čudo je pravo,
Tòliko ušiju diže i s tòliko klopoće usta,
Tòliko jezika ima. Po mraku noćnome leti
185 Baš po sredini neba i zemlje šušteći, san joj
Očiju ne sklapa slatki; a ob dan il' straži na vrhu
Krovom il' visokim tornjem i velike gradove straši.
Zla i izmìšljotînâ se drži i istinu javlja.
Ona svakakve tada u narod turaše glase
190 Veselo, što se je zbilo i nije, govorila sve je:
Da je Trojanske krvi potómak došo Enèja,
I krasotica poći Didona da hoće za njega.
Kako je zima dugàčka, u raskošju oni je traju,
Kraljevstva njihna nijesu na umu im, ružno se ljube.
195 Tako boginja gadna u usta ljudska razbàcâ.
Odmah okrene put i kralju Jarbasu ona,
Raspali njegovo srce riječma i umnoži srdžbu.
Sin Hamóna je on i Garàmantskê otete Nimfe,
Velikih hramova sto i oltara je Jupiter-bogu
200 Sazdo u prostranom carstvu i oganj posvetio vječni,
Vječna bozima bdjenja; od govedske krvi je zemlja
Masna, a šarenim svi su vijencima obviti prazi.
Kažu, smušen se on i potpaljen nemilim glasom
Pomoli Jupiter-bogu u nazočju bogova svetih
205 Ponizno pred oltarom okrenuvši dlanove u vis:
»Svemožni Jupiter-bože, Maurúžani kome u diku
Goste se vezenih sad na počivalih, časte te lijuć
Lenejev dar, — ej vidiš li to? il' naprazno mî se
Tebe bojimo, oče, kad uzvijaš str'jele i plaše l'
210 Srca nam slijepi ognji u oblacih, mumljaju l' zalud?
Žena, koja je bludeć u zemlji mojoj za novac
Malen sagradila grad, za oranje kojoj sam dao
Žal i nad mjestom vlast, za mene ne htjede ona
Poći, već gospodara u kraljevstvo primi Enèju.

198. Hamon je nekakav Libijski bog, koga su Rimljani izjednačili s Jupiterom. Garamanti su narod u nutarnjoj Libiji.

205. Dlanove je trebalo okrenuti prema nebu, kad se ko molio nebeskim bogovima (vidi 3. pjev., st. 176), — a prema zemlji, kad se molio podzemnima.

206. Mauružani, t. j. narod u Mauritaniji (u sjeveroizapadnoj Africi).

208. »Lenejev dar«, t. j. vino.

215 A sad onaj Paris sa svojom ženskarskom pratnjom
Drži preotet plijen (u Meonskoj kapi mu brada
Zavita je i kosa, iz koje se cijedi ulje), —
A ja ti darivam hrame i slabo mislim o tebi.«
Tako se molio on držéći oltar, te njega
220 Svemožni začuje bog i povuče na kraljevske zide
Oči i na dvoje dragih, što ne misle na slavu bolju.
Tad on Merkùriju reče i naloži njemu ovako:
»Idi i Zefire, sine, pozovi, na krilma se spusti
Dardanskom vojevodi, što u Tirskoj sad je Kartági.
225 Zä gradove ne mareć, što dade ih njemu sudbina.
Reci i besjedu moju po uzduhu brzom odnesi.
Prekrasna njegova mati obrèkla mi nije ga takvog
Nit' ga je dvaput zato iz oružja Grčkoga spasla,
Već da će vladati punom gospodstva Italskom zemljom,
230 Koja ratima tutnji, od koljena Teukrova starog
Rod da izrodiće on i čitav pokoriti svijet.
Ako se on ne potpaljuje slavom budućnosti takve
Te se ne muči sam za svoju diku, — al' otac
Zašto da zavidi sinu, Askàniju tvrđave Rimske?
235 Što nakanjuje? Kakva u narodu tuđem ga drži
Nada, za Ausonski porod ne mareć, za Lavinska polja?
Neka otplovi, tako odlučih, to mu doglasi.«
Reče, a sin se spremi pokorit se velikom ocu;
Najprije potplate zlatne Merkùrije na noge sveže,
240 Koje ga nose u visu na krilima, bilo nad morskom
Pučinom, bilo nad zemljom, ko vjetar kad žestoko duva.
Tad on palicu uzme, — iz Orka blijede duše
Jedne izàzîvâ njom, a jedne u nemili Tartar
Prati, daje i uzima san i umrtvljuje oči.
245 Pliva kroz oblake mutne i razgoni vjetrove njome;
Već on leteći spazi vrhunac i pleći strme
Atlasa kršnoga, koji podupire tjemenom nebo,

215. »onaj Paris« kaže Jarbas s preziranjem o Eneji, jer je ugrabio tuđu ženu kao i Paris, — a prezirno je i ono, što govori u st. 216. 217 o Enejinoj kapi i kosi namazanoj uljem. Vidi 12. pjev., st. 98—100.

218. »slabo mislim o tebi«, t. j. imam slabo mišljenje o tvojoj moći.

228. »dvaput... spasla«, t. j. jedan put od Diomeda (vidi u pjev. 1, st. 96—98), a drugi put, kad je Troja osvojena.

236. »Ausonski porod«, t. j. porod, što će ga imati u Ausoniji s Lavinijom.

Atlasa, kojem obrásla omòrikama je glava,
Te je oblaci tmasti okružuju uvijek, i dažd
250 Bije je i vjetri, snijeg po plećima njemu se sipa,
S čeljusti starčeve teku rijeke, brada mu strši,
Skrkla se ledom. Tud se Kilénjanin jednako trepteć
Uzvije i stane tu, a odátlê se baci naglàvcê
U vodu kako ptica, što leti okolo žala
255 Oko ribljivih hridi u nizi uz vodu samu.
Upravo tako med zemljom i med nebom lećaše djetić
Kilenski k Libijskom žalu pješčànôm, rezaše vjetre
Od djeda po majci leteć. Kilenjanin nogama svojim
Kako se krilatima dotàče kölîbâ, spazi
260 Kule gdje gradi, kuće obnovljuje ondje Enèja
Opasan mačem, na kojem od jaspisa žutog su zv'jezde,
S njegovih spušta ramena se plašt, što grimizom gori
Tirskim, — plašt mu je taj Didona načinila za dar
Bogata kraljica, tankim provúkla pređu je zlatom.
265 Odmah Eneju salètî: »Kartágê visoke sada
Udaraš temelje ti i sluga ženina gradiš
Lijep grad, ej s uma kolìkô si smetnuo svoje
Kraljevstvo i svu snagu! S Olìmpa me vedroga šalje
K tebi bogova kralj, što nebesa i zemlju kreće
270 Voljom; kroz brzi uzduh zapov'jeda ovo ti javit:
Što nakanjuješ? Zašto u Libijskoj dangubiš zemlji?
Ako ne mariš sam za diku budućnosti sjajne,
Ako se mučiti ne ćeš za svoju hvalu, al' misli
Na sina, koji ti raste, na Jula i čemu se nada
275 Baštinik on, što Rimska i Italska čeka ga zemlja.«
Kada Kilenjanin to izgovori, nè čekajûći
Nikakva odgovora od pogleda izvi se smrtnih,
Ispred očiju prhne daleko u tanahni uzduh.

Kad to Eneja vidi, ko smušen tu zanijèmî,
280 Od strâ mu digne se kosa, a u grlu zapne mu riječ.
Ošinut opomenom i nalogom takvim božànskîm
Pobjeći vatreno želi, iz zemlje slatke otići.
Aj što činit imade? Usuditi kako će on se

258. »od djeda po majci«, t. j. od Atlasa, jer je Atlas otac Merkurijeve matere Maje.

261. jaspis je neki dragi kamen.

Bijednoj kraljici reći? Zapòčêti kako će riječ?
285 Sada ovamo brzu, sad onamo cijepa miso,
On se svakamo mišlju zalećuje, prevrće svuda.
Napokon nađe u tom kolebanju mnìjênje ovo:
Mnesteja, hrabrog Seresta pozove i još Sergesta,
Tiho nek spremaju lađe i drugove k obali kupe,
290 Neka oružje spreme, al' taje novosti uzrok;
A kad ne bude više ni slutila dobra Didona
Niti mislila, da se tolìkâ raskida ljubav,
Onda će on pristupiti k njoj i gledati način
Valjan i najbolji čas za razgovor. — Brže se oni
295 Veselo pokore svi i izvrše, što im se reklo.

Ali kraljica varku (tä ko će prevarit onu,
Kojano ljubi?) spazi i osjeti gibanje, koje
Istom je imalo biti, sigurnosti same se bojeć.
Mahnitoj kleta je Fama dojavila, da se orùžâ
300 Brodovlje, plovba sigùrâ. Didóna luda, bijesna
U vatri leti po gradu ko tijada, svetinje kad se
Izvade, na ciku »Bacche!« kad započnu orgije (svakog
Trećega slavljene ljeta), Kiteron kad ob noć ih zove.
Napokon riječi ove Eneji reče Didona:

305 »Mislio, nevjero, ti si, zatajiti da se zločinstvo
Dade toliko? htio iz moje si zemlje otići
Tajno? Zar ljubav te moja ne drži ni desnica data
Ni Didona, koja od nemile umr'jeće smrti?
Lađe si spremati stao, a sada je zimsko vrijeme,
310 Sjever baš sada drži, i u more ti se sad žuriš,
Okrutniče? Da tuđa ne valja ti tražiti polja
I stane neznane, da još cijela stara je Troja,
Bi l' ti po moru burnom u Troju plovio sada?
Bježiš od mène? Aj ovih ti suza i desnice tvoje,
315 Kada već ništa drugo ne ostavih sebi siroti.
Tako ti našega braka i započete već svadbe,
Ako sam dobro ti kakvo učinila, ako ti štogod

301—303. Bakhova se svetkovina slavila svake treće godine na brdu Kiteronu kod grada Tebe. Na početku svetkovine otvorili bi hramove i iznijeli čuvano u njima sveto suđe, za tim bi zaorila gradom poklič »io Bacche!« a žene, koje su Bakha slavile (bakhantice ili tijade), poletjele bi kao mahnite na Kiteron ogrnute u kožu mladih jelena, mašući štapovima ovijenima lozom i bršljanom i lupajući u bubnjiće. To se zvalo »orgije«.

Bijaše drago od mène, ded smiluj se na dom, što pada,
Ako se daješ umolit, okani se, molim te, toga.
320 Libijci mrze na me zbog tebe i Nomadski kralji,
Tirci su srditi na me; zbog samog je tebe mi nesto
Stid i pređašnji glas, do zvijèzdâ što me je dizo.
Kome ostavljaš mene, što umirem, tuđinče, sada?
Tuđinče — kad to samo još ostaje öd mûža ime! —
325 Čemu ostajem živa? da zidove razori moje
Brat Pigmalìôn moj, da Getúlac me zarobi Jarbas?
Da bar kakovo čedo od tebe imam, dok jošte
Pobjego nisi, da se u dvorištu mojemu igra
Malahni kakav Enèja, što prilika bio bi tvoja,
330 Ne bih se zarobljenom puštènicôm ćutjela posve.«
Reče mu, a on na úmu držeći, što Jupiter javi,
Ne makne očima i bol u duši stiskaše tvrdo.
Napokon prozbori malo: »O kraljice, nigda zatajit
Ne ću, da meni si ti veòma učinila mnogo,
335 Köliko možeš samo izrèći; ne će me nigda
Mrzit Elìsê se sjećat, dok za se znam i u mèni
Duh dok tijelom vlada; govoriću malo o stvari.
Ne vjeruj, ne mišljah kradom da pobjegnem, nigda nijesam
Lučeva spominjo bračnih, ne dođoh za savezom takvim.
340 Da je po odluci mojoj sudbina mi pustila živjet,
Da sam poslove mogo po svojoj urediti volji,
Bio bih osto u Troji pri grobima dragijeh mojih,
Prijamovi bi dvori cijèli stajali, Pergam
Svladanom narodu digo od moje bi opet se ruke, —
345 Ali u Italsku zemlju Apolon mi Grinijski reče
Polazit, isto reče i Likijsko proroštvo meni.
Tamo mi ljubav je, tamo domaja. Kule Kartage
Ako su tebi mile Feníčanki ì poglêd grada
Libijskog, Ausonsku čemu Trojancima zavidiš zemlju?
350 I nama slobodno biće, da kraljevstva tražimo tuđa.
Köliko puta mrakom i rosom pokrije zemlju
Noć, i koliko puta zvijezde ognjene sinu,

320. »Nomadski kralji«, t. j. Numidski; vidi st. 41. Tako se i u st. 536 kaže Nomadi, t. j. Numiđani.

338. 339. »nigda nijesam lučeva spominjo bračnih«, t. j. nijesam nigda govorio, da se tobom oženim; vidi o lučima bilješku st. 18.

U snu me zabrinut lik Anhísov opominje, straši:
Tako i sin Askanij i nepravda milome čedu,
355 Kome Hespèriju, dana sudbìnôm otimljem polja,
A sad glasnik mi božji od samoga Jupiter-boga
— Tako mi moje glave i tvoje — po uzduhu hitrom
Doglasi nalog; boga u vidjelu jasnome vidjeh
Sâm, gdje ulazi u grad i ovima ušima čuh ga.
360 Žalbama više ne draži ni mene ni sebe; — od svoje
Volje ne'jdem u Italski kraj.«

Dok on govori, dugo sa strane ga motri Didona,
Ovamo prevraća oči i onamo, čitavog njega
Omjeri očima tihim i u vatri ovo mu reče:
365 »Nije ti boginja mati ni Dardan ti nije praotac,
Nevjero, već te Kaukas, što strši hridima, rodi,
Hirkanske tigrice tebe odgojiše sisama svojim!
Ta što da varam se više i čemu se boljemu čuvam?
Je li uz moje suze uzdahnuo? svrnuo oči?
370 Je li proplako dirnut? na onu, koja ga ljubi,
Je li se smilovo? Može l' što gore još biti? — Junona
Previšnja ni sin Saturnov ne osvrću na to se očma
Pravednim! Sigurne vjere već nigdje! Bačen je na žal,
A ja ga b'jednoga primih, u kraljevstvu svom ga nastánih
375 Lüda! Iz smrti društvo izvúkoh mu, spasih mu lađe
Izgubljene! Bjesnoća me, aj, obuzima, pali!
Sada prorok Apolon i proroštvo Likijsko, k tome
Glasnik od Jupiter-boga božànskî naloge grozne
Nosi po uzduhu! Kanda i za to brinu se bozi,
380 I ta ih mirne briga uzbunjuje! Ja te ne držim,
Govor ne poričem tvoj, u Italsku odlazi zemlju,
Kraljevstvo traži burnih po valih. Al' pravedni bozi
Mogu li što, tad nadam se ja, na hridih ćeš stradat
I zazivaćeš mnogo Didonu. Ognjem ću crnim
385 Pratit te odsutna, a kad već ledena udove smrt mi
Rastavi, nać ću se ko sjen posvùda; čuću te, gdje ćeš,
Zlotvore, stradat, glas će do najdonjih doći mi Mana.«
S time završi riječ, odlètî bolna u duši

372. »sin Saturnov«, t. j. Jupiter.

384. »ognjem... te«, kao kakva Furija; t. j. peći će te zla savjest, kadgod pomisliš na me.

S vidjela dnevnoga, kine iz očiju njemu se, ode
390 Od njeg, koji je stajo bojažljivo, mnogo govorit
Htio, a sluškinje nju poprimivši klonulo t'jelo
Njeno u mramornu sobu odnesu i metnu na krevet.
Ali Enèja sve ako i željaše duševni tužnu
Utješit, brige joj uzet riječima, naloge ipak
395 Bogova vršiti počne i otide k lađama svojim
Jecajuć mnogo, potrésen u duši ljubavlju silnom.
Tada prionu Trojci i s čitavog žala povuku
Odmah visoke lađe; već i kilj namazan pliva,
Lisnata vesla donesu i hrastovače još sasvim
400 Sirove — brzo otploviti hoteć.
Vidjet je, gdje se sele, gdje hrle iz čitavog grada.
Kao što na zimu misleć kad mravi golemu hrpu
Žita raznose pa ga u svoje spravljaju kuće,
Po polju travom crna množina se vuče, po stazi
405 Uskoj vucare plijen i turaju veliko zrnje
Leđa podloživši jedni, a jedni okupljaju četu,
Pedepšu spore, i vrî od posla staza cijela.
Što si ćutjela tad, o Didona, motreći sve to?
Kako l' si jecala ti, kad viđaše kuli s vrhunca,
410 Kako široko ljudi po obali vrve, i more
Kako pred očima tvojima vri od tòlikê buke?
Kleta o ljubavi, na što l' ne nagoniš srca čovjèčjâ!
Opet je nešto sili, da zaplače i da izmolit
Kuša i s poniznom molbom da ljubavi podloži ponos,
415 Da sve pokuša prije, što može, da ne mre badava.
»Vidiš, o Ana, kako po žalu se čitavom žure,
Od svud se skupiše oni i jèdra vjetrove žele,
Veselo ȍvjenčâli brodari su krme lađènê.
Kako sam mogla, o sestro, tolìkî bol očekivat,
420 Tako ću moć ga podnosit. Al' jadnici jedno mi barem,
Ana, izvrši; ta tebe poštivo je nevjernik onaj,
Tebi je također on povjeravao otajna čuvstva;
K njemu si u zgodan čas ti jedina znala pristupit;
Idi, i ponizno, sestro, dušmánu oholom reci:
425 Zaklela ja se nijesam u Aulidi s Danajci, da ću
Trojanski uništit narod, ne poslah lađe pod Pergam
Niti pepeo oca Anhísa razbacah i Mane —

Zašto ne posluša mojih riječi ušima tvrdim?
Kamo se žuri? zadnji nek onoj, koja ga ljubi,
430 Učini dar, nek čeka, dok vjetrovi ne dođu zgodni,
Lako odjedrit može. Već izdanog pređašnjeg braka
Ne ištem, ne ću mu krasni da Latij i kraljevstvo uzmem,
Samo prazno tražim vrijeme, ljubavi žarkoj
Rok i odmor, dok moja me sudba tugovati jadnu
435 Nauči; zadnju, ej smiluj na sestru se, molim te milost,
Kad mi je učiniš, ja ću naplatit ti obilno mrtva.«
Tako moljaše Anu, i sestra prenesretna jauk
Nosi i donosi natrag. Enèju ne može jauk
Dirnuti, pogodan ne će rijèčî slušat, jer ne da
440 Sudba, a blage bog junaku zatiskuje uši.
Kao Alpinski vjetri kad natjecati se stanu,
Kako će duvanjem amo il' onamo jaki oborit
Dub, u kojeg je deblo starodrevno, vjetrova zvijuk
Stoji, s potrésena stabla po zemlji sipa se lišće,
445 Al' dub na hridi stoji i eterni ü uzdûh kako
Doseže tjemenom, tako do Tartara žile mu idu:
Upravo tako odávdê odándê neprestani glasi
More junaka i bol u velikoj osjeća duši,
Al' mu se ne giba volja, odronjuju suze se zalud.
450 Tada preplašena Didona jadna sudbìnôm
Moli se smrti, svod je već mrzi nebeski gledat.
A da izvrši naum, da s vidjela ode što prije,
Kada metaše dar na okađene oltare,
Vidi — grozno je reći — gdje vino stalo se sveto
455 Crnit, a kada se izli, okrenulo u krv se ružnu;
Nikomu viđenje to ne káza, pače ni sestri.
Jošte mramorni hram u dvorima njezinim bješe,
Negdašnjem posvećen mužu, a častila divno je hram taj
Nakićen tracima b'jelim i svečanim lišćem; iz njega
460 Mužev čujaše glas i pozivanje (tako se njojzi
Činilo), kada je noćna pokrivala mrklica zemlju;
Mrtvačkom pjesmom s kućnog vrhunca jedna je sova
Često tužila i glas otezala cvileći dugo;
Jošte je proroštva, što joj prorekoše negdašnji vrači,

436. »ja ću... mrtva«, t. j. kad umrem, naslijedićeš me ti; ne čini se dobar smisao, ali ni u originalu nije ovaj stih jasan.

465 Strašno uzbunjuju mnoga; Eneja progoni ljuti
U snu pomamnu nju, te čini sama se sebi,
Kako je ostavljena i sama, vazda bez pratnje
Dugim putuje putem i Tirce po pustinji traži.
Kako je vidio Pentej u ludilu množ Eumenídâ
470 I dva se sunca njemu pomoliše ĩ dvije Tebe,
Ili Orest sin Agamèmnonov kako na sceni
Bježi od matere svoje, u koje su luči i zmije
Crne, a osvetnice na pràgu mu sjede Hudobe.
Kada je savlada bol i spopadne kada je bijes,
475 Te već odluči mrijet, vrijème i način u sebi
Izmisli ona i sestri progovori tužnoj (a licem
Odluku krije i nadu pokazuje vedrijem čelom):
»Našla sam, sestro, način, čestítati možeš sad sestri,
Koji će njega mi vratit, il' prestat ga kako ću ljubit.
480 Blizu Okèanskôg kraja i blizu, gdje zalazi sunce,
Skrajnja Etìopskâ zemlja imade, gdje visoki Atlas
Drži na leđima nebo zvijezdama gizdavo sjajnim,
Otuda svećenicu pokazaše Masilsku meni,
Koja je čuvala hram Hesperídâ i davala zmaju
485 Jela i stražila stablo sa granama njegovim svetim
Sipajuć mak, što donosi san, i medòvinu žitku.
Ona čarima veli da može srcu pomòći
Čijemu hoće, a drugo u nemile baciti muke,
R'jeke da ustavljat može i goniti natrag zvijezde,
490 Doziva duhove noćne; pod nogama čuješ gdje tutnji
Zemlja, i vidiš, kako s planine se jaseni kreću.
Tako mi bogova, draga o sestro, i mile tvoje
Glave, da se dajem na vrädžbine nerada srca.
Lomaču tajno naloži u dvoru nutrašnjem u vis,
495 Na nju ćeš oružje metnut, što objesio je onaj
Bezbožnik u sobi, odoru svu i postelju bračnu,
S koje pogiboh, metni, ah godi mi zatrti spomen
Svaki čovjeka mrskog, i Masilka isto mi veli.«

465—468. Didonu muče strašni sni: goni je Eneja, a ona sama luta po pustinji i ne vidi nikog od svojih Tiraca.

469—473. Pentej je bio kralj Tebanski; budući da se protivio slavljenju boga Bakha, poludi, i onda ga na Kiteronu rastrgaše bakhantice ili tijade (vidi bilješku st. 301—303). Orest je ubio mater Klitemnestru, da osveti oca Aganemnona, a onda ga stadoše progoniti Erinije.

Rekavši to ušútî, a lice joj pokri bljedoća.
500 Ne misli Ana, pod tom neobičnom pripravom da se
Sestrina sakriva smrt, tolìkû pomamu ona
Ne shvaća, većeg se zla ne boji no Sihej kad umr'je.
Učini, što joj se reklo.

Kad je već naložena u nutrašnjem dvorištu u vis
505 Golema lomača, što je od hrastovih složena klada
I od omorike, v'jencima tad i pogrebnim lišćem
Kraljica iskiti mjesto i znajući, što bit imade,
Odoru, ostavljen mač i lik na postelju metne.
Okolo stoje oltari, i svećenka rasute kose
510 Tri sta bogova zazva, međù njima Ereb i Haos,
Troglavu Hekatu, sa tri Dijànu djevička lica;
Također tobožnju vodu Avèrnskû izlije ondje,
Potraži sočnu travu s mlijekom otrovnim, crnim
(Koja uz mjesečinu žnjevèna je mjedenim srpom)
515 I kvrgu ljubavnu, što se izléženôm konjčetu s čela
Otrgne prije no mati odgrize.
U nogu jednu bosa, raspòjasa kraljica stoji
Kod oltara i držeć u rukama prekrupu čistim
Na smrti bogove zove i zv'jezde, što udes joj znaju,
520 Za svjedoke i moli božanstva pravedna ona,
Koja se brinu i mare za one, što nesretno ljube.

Bila je noć, i trudna tjelesa po zemlji su spala
Mirno, šume su sve počivale ì more burno,
Po sredini se neba zvijezde kretahu, — časak
525 Bješe, kad šute polja i stoka i šarene ptice,
Koje po bistrima žive jezèrima, pò grmlju koje
Poljskome gustom, sve spavaju sad u tihanoj noći.
Miruju brige u grudma, zaboravljene su muke.
Ali nesretna srcem Feničanka ne može u san
530 Nikako pasti, mir joj obuzeti ne može noćni
Grudi ni očiju; ljubav i opet se pomamna diže
S brigama udvojenim, u valima srdžbe se ljulja.

508. »lik«, t. j. Enejin (od voska).
511. Hekata i Dijana su ista boginja prema njezinim različnim moćima; zato se ovdje Hekata kaže da je Dijana sa tri lica.
515. 516. Kad se kobila oždrijebi, ona odgrize (po starom pričanju) ždrebetu s čela nekakvu mesnatu kvržicu, i od toga se ona raspaljuje.
518. »držeć prekupu«, da njom obaspe oltar.

U srcu premeće ovo i stoji u mislima ovim:
»Ej, što ja radim? hoću l' sad prezrena oko prosaca
535 Mučit se pređašnjih? hoću l' molèćkê se nudit za ženu
Ja Nomádima, koje tolìkô sam odbila puta?
Hoću l' za Teukarskim ići za lađama i zapov'jèdma
Njihovim najgorim? Tä ja dakako njima pomogoh,
To im je drago, i rado opominju milosti tê se!
540 Da to i hoću, ko će dopustit mi, ko će me mrsku
U lađe ohole primit? zar jadnice ne znaš, ne ćutiš,
Kakvi su krivokletníci Laòmedonovi ljudi?
Pak za brodarima, koji podcikuju, hoću li sama
Bježati il' ću se s Tirci i s čeljadi svojom cijelom
545 Natisnut, ì pošto jedva iz Sidona trgoh ih, hoću l'
Opet ih pozvat, da plove, i pö moru hoću l' ih vodit?
Kako zaslužuješ, umri i mačem bolove svrši!
Ti se smilova, sestro, na moje suze, bijedu
Na me mahnitu svali i mene preda dušmánu.
550 Nije se dalo živjet ko zvijer izvan života
Bračnog te ostat bez gr'jeha i ovih ne okusit muka.
Nisam sačuvala vjeru, što Siheja prahu obèćah!«
Takve se tužnjave njoj iz grúdî rivahu silom.
Na vrh lađe Eneja (već sigurno imajuć poći)
555 Spava, pošto je sve učinio, štogod je nužno.
Tad mu se s obrazom istim i oblikom ukaže u snu
Bog, po svemu sličan Merkuriju, glasom i bojom,
Pa i vlasima plavim i udima mlađahnim, krasnim.
Opet opominje on (Enèji tako se čini):
560 »Možeš li, božičin sine, u ovome spavat slučáju?
Zar ti ne vidiš svijeh pogíbeljî okolo sebe?
Budalo, zar ti ne ćutiš, gdje zefiri povoljni pušu?
Kraljica varke u grudma i opake namjere snuje,
Umr'jet je pregnula, valja u valima srdžbe se mnogim.
565 Ne ćeš li pobjeći žurno, dok možeš se jošte požurit?
Ako u ovoj tebe u zemlji zora zateče,

542. O vjerolomnom Trojanskom kralju Laomedonu vidi bilješku u georg. 1. pjev., st. 502.

548. 549. Didona nè kori sestru Anu, jer zna, da joj je posve odana, nego kaže, da je i ona stajala u službi sudbine te je nju morala nagovarati, da zaboravi prvu ljubav sa Sihejem i da započne novu s Enejom.

Vidjećeš, kako lađe po pučini burljaju, strašne
Vidjećeš zublje gdje gore, gdje plamen obalu žeže.
Ustaj i docniti nemoj. Prevrtljiv je stvor i promjènljiv
570 Žena!« — Izrekavši to u noćcu zamakne crnu.
Uplašen nenadanom Enèja prikazom ovom
Skoči odmah izà sna i svoje zaokupi društvo:
»Diž'te se, junaci, brže i sjed'te na veslačke klupe,
Jedra napnite hitro! Iz nebeske poslan visine
575 Bog me nagoni na b'jeg i opet evo mi veli
Sukane konope odsjeć. Slijedimo, sveti te bože,
Koji si, da si, tvoju podcikujuć slušamo volju;
Dođi i milostiv nama pomaži i nä nebu zgodne
Daj nam zvijezde.« — Reče i plameni ìz kôrâ trgne
580 Mač i željezom tad presiječe suknutim konop.
Ista ih vatrenost osvoji sve, polete, poteku,
Odmaknu òd obalê i pokriju lađama more,
Po pjeni burljaju živo i sinju razgrću vodu.
Već je sa šafranove Titónovê postelje zora
585 Ustala te je novu po zemlji sipala svjetlost.
Kako kraljica spazi sa čardaka, gdje se bijeli
Svjetlost, gdje lađe kreću sa jedrima istoga pravca,
Kako ugleda žal i luku praznu, bez ljudi,
Trî puta, četiri puta u prikladne lupi se grudi
590 I plavu kida kosu te viče: »Jupiter-bože!
Dakle će došljak otići i rugat se mojem gospòstvu!
Zar ne orùžâ se niko, ne progoni iz grada svega?
Niko iz bròdârnicê zar brodove otrći ne će?
Bjež'te, palite brzo! Ej oružje! Zgrabite vesla!
595 Ali što govorim? gdje l' sam? i koja mi ludost poméla
Um je? O jadna Didona! sad tebe nevjera dira!
Kad si mu davala žezlo, tad trebaše. Desnica, vjera
To li je čovjeka, koji Penate očinske, kažu,
Sa sobom uze i oca na leđa nemoćna, stara!
600 Nisam li mogla ga zgrabit i rastrgat pa ga razbacat
Po moru? isjeć mu društvo, Askànija posjeć mu sina
Pa ga na trpezu stavit pred oca, neka se gosti?
Ali je sumnjiv bio svršetak boja; — pa neka,

567—569. t. j. Didona će sakupiti svoje lađe, navaliti na Enejine i gledati da ih zapali.

Kog mi se trebalo bojat na samrti? U tabor vatru
605 Bacit i palube spalit i oca i sina mogoh
Ubit i sav im rod i sebe uništit s njima.
Sunce, što djela zemaljska rasvjetljuješ plamenom svojim,
I ti, Junóna, što muke namàče mi ove te znaš ih,
I ti, o Hekata, koju na tropuću urlanjem časte,
610 Osvetne i vi Hudobe i bogovi blagi Elìsi,
Koja sad umire, čujte, i pravedni nevolju moju
Gledajte, čujte mi molbu. Do luke, do zemlje li treba,
Ona opaka glava da dopliva, tako li traži
Odluka Jupiter-boga i konac to l' mu je jâdâ,
615 Ali naroda hrabrog nek oružje i boj ga muči,
Pa nek prognan iz zemlje, iz zagrljaja sinòvljêg
Otrgnut moljaka pomoć, nek svoje gleda gdje ginu
Tužno; pa zakonu se kad pokori nedragog mira,
Niti kraljevstva tada uživo ni milog života.
620 Prije roka nek umre, nesahranjen ležo u p'jesku.
To mi je molitva, taj glas sa krvcom posljednji puštam.
A vi mrzite, Tirci, na narod taj, na potomstvo,
Koje će nastat, čast to nek bude mojemu prahu.
Nigda med naroda ta dva nek ne bude ljubav ni savez.
625 Neka osvetnik koji iz mojijeh ustane kosti,
Koji ćeš Dardansku mačem i ognjem progoniti čeljad
Svagda i svaki čas, kad snage samo se nađe.
Obala s obalom ratuj i oružje s oružjem, vali
Neka ratuju s vali, i oni i unuci njihni.«
630 Kad to izrekne, misli premišljati svakakve stane
Gledajuć, kako bi život što prije svršila mrski.
Dojilji Sihejevoj progovori Barki (jer njena
Ležaše pod crnom zemljom u otadžbini starìnskôj):

609. »časte«, t. j. ljudi, kad zazivaju Hekatu.

615—629. Stari su Grci i Rimljani držali, da duša čovječja u času, kad se rastavlja od tijela, vidi jasno budućnost i može proricati. Tako u Ilijadi pjev. 22, st. 358 i d. umirući Hektor proriče Ahileju, kada će i kako umrijeti. Ovdje Didona kune Eneju i njegove potomke, i njezine se kletve poslije izvršuju; Eneja došavši u Latij ima mnogo muke od svojih neprijatelja, mora ostaviti svoj tabor te ići Evandra moliti za pomoć; u četvrtoj godini poslije učinjena s Latinima mira pogibe Eneja utopivši se u nekom potoku, koji mu zbaci tijelo na obalu, na pijesak. Izatoga želi Didona potomcima Enejinim, t. j. Rimljanima, da u Puncima (ili kako pjesnik kaže: u Tircima) nađu ljute neprijatelje, s kojima će morati vojevati braneći se od njih; u st. 625 vidi Didona svoga osvetnika iza nekoliko stotina godina, t. j. Hanibala.

»Dojiljo draga, sestru dovedi mi ovamo Anu;
635 Neka se pokropi brzo tekućicom vodom, nek stoku
Dogna i određena nek čistila sobom ponese.
Amo nek dođe, a trakom obmotaj čelo ti svetim.
Stigijskom Jupiteru već hoću žrtvu da svršim,
Koju sam počela pravo, dokončati muke sve želim
640 I Dardánčevu glavu na lomači predati ognju.«
Reče, a dojilja ode ko starica korakom hitnim.
Kraljica uzrujana i divlja u namjeri groznoj
Krvave prevraća oči; po licu, koje joj dršće,
Pjege se ispeše; smrt je na domaku, od nje blijèdî.
645 Mune kroz nutrašnja vrata, na lomaču visoku skoči
Pomamna, potegne mač, od Dardánca štono ga dobi,
Ali ga dobila nije, da njime takvo što čini.
Pa kad Ilijsko ruho i postelju opazi znanu,
Zaplače malo i časak zanèsê se mišlju i padne
650 Ona na jastuk tad i progovori posljednje r'ječi:
»O ti odoro, slatka, dok döpustî bog i sudbina,
Dušu sada mi primi i ovih me izbavi muka.
Življah i svrših put, što dade ga meni sudbina,
I sad slavna će moja otići pod zemlju sjenka.
655 Grad veličanstven sagradih i svoje zidove vidjeh,
Dušmaninu se bratu osvétih za svojega muža
Sretna i presretna jaoh, da mojih obala nisu
Dardanske nigda lađe dotàkle!« — Kad to izrèče,
Pritisne lice u jastuk i reče: »Bez osvete mrem ja,
660 Pa nek i umrem; ta godi i tako mi k sjenkama zaći.
Neka sa pučine ovu Dardánac ugleda vatru
Okrutnik, i smrt moja nek znamenje loše mu bude.«
Još ne dogovori pravo, a veće je sluškinje vide,
Kako od mača pada, od željeza kako se puši
665 Krvca i ruke joj kalja. Po visokom predvorju vika
Stane, a Fama po gradu potresenu poče tumarat.
Po svijem kućama jauk i vrisak i kuknjava ženska
Huči i razliježe po uzduhu strašni se lelek,
Kanda dušmani u grad provališe, te se Kartaga

638. »Stigijskom Jupiteru«, t. j. gospodinu podzemnoga svijeta Plutonu (ili Ditu).
640. »Dardančevu glavu«, t. j. Enejin lik; vidi st. 508.
656. vidi u 1. pjev., st. 360—364.

670 Ruši il' drevni Tir, i pomamni kanda se oganj
Valja po kućah ljudi i bogova. Čuje to sestra
Pa ko bez duše potrči u strahu i noktima lice
Grebe i grudi bije te kroz vrevu prodire hitno,
I viče sestru, koja sad umire: »To li je, sestro,
675 Bila namjera tvoja, i mene si prevarit htjela?
To li su lomača, oganj i oltar spremali meni?
Na što ću ostavljena potužit se najprije? Nisi
Umirat htjela sa sestrom! Da u smrt me k sebi si zvala,
U čas bi isti obje od nemilog umrle mača!
680 Sama lomaču slagah i očinske bogove zazvah
Zato, da okrutna ne budem blizu, gdje ležiš ovako?
Sebe si, sestro, i mene pogubila, narod i oce
Sidonske i svoj grad. Donesite vode, da rane
Operem i da primim u usta, ako joj uzdah
685 Zadnji još luta.« Izrekavši to uz skalíne se uspne
Visoke, na pola mrtvu na njedarca pritisne sestru
I stane uzdišuć krv odijelom crnu joj brisat.
Ona pokuša tri put da oči podigne teške,
Ali klone, rana pod grudma joj zagnana bridi.
690 Triput se digne pa se nasloniti na lakat kuša,
Triput se svali na jastuk i očima lutajuć traži
Zračak u nebeskom visu i uzdahne, kada ga nađe.
Svemožna tada Junona Didoninu žaleći dugu
Muku i teško umrće s Olìmpa Iridu pošlje,
695 Da joj oslobodi dušu, što trga se od sveza t'jela.
Kako sirota po sudbi i krivici ne umr'je svojoj,
Nego od pomame žarke i nenadne ì prije roka,
Tako Prosèrpina njoj još s tjemena ne uze plavu
Viticu nit' joj je glavu posvetila Stigijskom Orku.
700 Šafran-krilima sleti s nebesa Irida rosna
S tisuću sjajući boja raznolikih naprema suncu;
Sleti i stavši nad glavom progovori: »Ovo ja Ditu
Nosim po zapov'jedi i tebe izbavljam t'jela.«
Viticu desnicom tad presiječe, i sva toplina
705 Iščezne tjelesna, život po uzduhu sav se razleti.

698. 699. Kao što se životinji, kad hoće da je žrtvuju, odreže nekoliko dlaka s čela, tako Proserpina (t. j. boginja podzemnoga svijeta) reže čeljadetu, koje umire, viticu kose i tim ga odaziva na drugi svijet. Didoni ne čini to Proserpina, jer ona dragovoljno umire, zato Junona šalje Iridu, da to učini.

Peto pjevanje.

Vjetrovi nagnaju Eneju u Siciliju. Tu ga lijepo dočeka prijatelj Akest, te Eneja priredi bojne igre u čast ocu Anhisu. U natjecanju s lađama pobijedi Kloant, u utrkivanju Eurijal, u šakačkom boju Entel, u nadstreljivanju Euritijon. I sin se Enejin Jul odlikuje u utrci s konjma. Junona preko Iride navede Trojanske žene, koje su se već i onako zasitile dugotrajnoga lutanja po moru, neka zapale lađe; žene to i učine, ali lađe izgore samo četiri, jer Jupiter na Enejinu molbu ugasi plamen bujnom kišom. Eneja po nagovoru svojega oca, koji mu se u snu ukazuje, ostavi žene i nejunake u Siciliji, a sam s odabranim društvom otplovi prema Italiji. Na Venerinu molbu Neptun umiri more, kud je imao Eneja ploviti, i on plovi bez ikakve druge nesreće, osim što mu se utopi prijatelj Palinur, krmar na prvoj lađi, a utopio se, jer ga je san obrvao.

Sred mora sad je Eneja sa brodovima sa svojim,
Uz sjever postojan plovi i crne valove reže,
Na grad se obzire, koji Elìsê nesretne plamom
Sav je rasv'jetljen, al' on ne znade, što li tolìkû
Zapali vatru. Al' znajuć, kolìkô žestoko boli
Prezrena ljubav i žena što pomamna može učinit,
Žalosna neka slutnja obuzima srca Trojancem.
Pošto već brodovi zađu u pučinu, te se već zemlje
Ne vidje, nego nebo i voda sa svijeh strana,
Tad se Eneji dažd nad glavom obori mračni
Noseći noć i oluju, u mraku se nadignu vali.
S visoke krme tada Palìnûr poviče krmar:
»Jao, kakovi grdni ogrnuše oblaci nebo!
Što to pripravljaš, oče o Neptune?« Zatim nam reče
Jedra povući te se na vesla naklopiti jako,
A sam ukosi jedra nasùprot vjetru i reče:
»Sam da mi Jupiter, vođo o junački, zajamči, ne bih
U zemlju Italsku doći po vremenu ovom se nado.
Vjetri se uprijeko okrenuše ujeći, s crnog
Dižu se zapada, sav se u öblâke sabija uzduh.
Nismo se kadri tome protíviti nit' se tolìkô
Upinjat, nego se sudbi pokòrimo, koja je jača,
I kud zove nas, tamo zaputimo. Bratinski vjerni
Erikov žal će bit u blizini i Sikanska luka,
Ako se ugledanih zvijezda pravo još sjećam.«
Duševni reče Eneja: »Već odavno vidim, da tako
Vjetrovi hoće i ti da zalud se upinješ suproć,
Jedra okreni i plovi. Tä zemlja zar ikoja meni

Može milija biti, da lađama pristanem trošnim,
30 Nego je ona, koja Dardánca mi drži Akesta
I čuva kosti oca Anhisa u svojemu krilu!«
Kad on to reče, krenu put luke, a povoljni njima
Jedra zefiri nadmu, polete pučinom lađe,
Veseli napokon tako doplòvê na pržinu znanu.
35 Akest u čudu s brdskog vrhunca visokog vidi,
Gdje prijatèljskê lađe pridolaze ì k njima pođe,
Koplja strše sa njega i koža Libijske mečke.
Trojanska njega je majka sa potočnim bogom Krimísom
Rodila; rado se on starodrevnih sjeća otaca,
40 Pozdravlja povratnike i veseo s plodima poljskim
Prima ih i prijatèljskîm daròvima krijepi trudne.
Kada sjutradan rano u osvitu bijeli danak
Razgna zvijezde, onda u skupštinu zovne Eneja
Drugove s žala cijelog i s grobnoga reče im humka:
45 »Stare krvi božànskê o porode, slavni Dardanci,
Mjeseci izlaze sad i napunjuju godišnji okrug,
Kako ostatke i kosti božànskôg sahranismo oca
U zemlju mî i oltare posvetismo žalosne njemu.
Ako se ne varam, ovo je dan, u tuzi što svagda
50 Ja ću ga častiti — tako odredili vi ste, o bozi.
Taj dan ko prognanik da ja na Getulskom boravim prudu,
Il' da se nađem u gradu Mikéni il' Argolskom moru,
Godišnje zavjete ipak i svečane ophode ja bih
Činio, kako je red, na oltare slago bih dare.
55 Sada smo k pepelu evo i kostima očinim došli
I u luci se gle prijatèljskôj nađosmo sada,
Mislim, bez volje to i odluke bogova nije.
Dederte, veselo svi sad proslav'mo slavu, a onda
Povoljne molimo vjetre i Anhis nek dopusti, da mu
60 Godišnje žrtve, kad sagradim grad, u njegovu hramu
Žrtvujem. Akest Trojanac sad na svaku lađu vam daje
Po dvoje goveda, a vi zazov'te na gozbu Penate
Očinske svoje i one, što prijatelj štuje ih Akest.
A blagi danak zora kad deveta pokaže ljudma
65 I kad rasv'jetli okrug zemàljskî zrakama svojim,
Utrku s lađama brzim Trojancem ću prvu otvorit;
Zatim ko umije trčat, u snagu ko uzda se svoju,

Ko je u metanju koplja il' lakih strelica vještak,
I ko uzdanja ima u borbu s remenom tvrdim,
70 Svi ti nek dođu, nek se po zasluzi nadaju palmi.
A sad šutite svi i čela obvijte lišćem.«
Reče i materinom ovjèncâ mrčom tad čelo;
Helim učini to i vremešni učini Akest,
Pa i Askànije dječak, a za njima ostala momčad.
75 S mnogo tisuća ljudi Eneja iz skupštine krene
Grobu, a pratilaca okružuje mnoštvo ga silno.
Na zemlju vrča dva tad izlije čistoga vina
Po običaju, i dva mlijeka svježega i dva
Svete krvi i prospe cvijetke krasne veléći:
80 »Zdravo, sveti mi oče, i opet pepele, zdravo,
Kojemu naprazno dođoh, i očeva sjenko i dušo!
Nije mi dano, s tobom da nalazim Italsku zemlju
I obrečena polja i Ausonski neznani Tibris.«
Kad on to reče, a to iznutra iz skrovišta zmija
85 Glatka u sedam kruga savìjenîh u se izmílî,
Lako se povivši grobnu uz mogilu spuzi na oltar,
Plavkaste pruge njoj su po leđima, à pjege zlatne
Pò ljuskama se sjaju, iz oblaka kao da dúga
Naprema suncu sipa raznolikih tisuću boja.
90 Protrne vidjevši to Enèja, a između sjajnih
Čaša se i zdjela zmija provuče otegnuv se u duž
I jela okusi, pa od oltárâ, što ih oblíza,
Ode te natrag zavuče bezazleno humku se u dno.
Početu slavu Eneja još radije obnovi ocu
95 Ne znajuć, mjesni je li to duh il' očev je sluga.
Dva tad zakolje ovna i prasca dva i tolìkô
Junaca crnijeh leđa Eneja po običáju;
K tome lijaše vino iz tasova dušu zazivljuć

69. t. j. ko hoće rvati se na šake; borci bi obavezivali šake remenjem, a da udarci budu što jači, u remenje bi ušivali kuglice od gvožđa i olova; vidi dalje st. 405.

70. »palmi«, t. j. daru, nagradi; tako i u st. 111. 380.

71. t. j. sada će biti svečani spomen Anhisu, pa treba mučati i čela obaviti vijencima.

72. Mrča je bila biljka Venerina, ali su se njome ovjenčavali ljudi i pri spomenima pokojnika.

94. Žrtvu je zmija prekinula, pa je sada treba obnoviti. Eneja čini to rado, jer drži zmiju za glasnicu očevu ili za kakva duha čuvara groba očeva.

Slavnog Anhísa i mane, što dolaze s Aheron-vode.
100 Drugovi veselo dare donašaju, köliko koji
Može, i tovare njima oltare ì koljû junce;
Drugi nastave kotle po redu pa se po travi
Izvale, žeravu zgrću pod ražnje i opornjak žare.
Čekani dođe već dan i u vidjelu sjajnome konji
105 Faeton-boga zoru izvezu devetu veće;
Susjede okupi glas i Akesta slavnoga ime,
Veselo vrve po žalu, Enèjinu čeljad da vide,
A neki med njima jesu na borbu također spravni.
Najprije trkalištu u sr'jedi pred očima svakom
110 Dari se izlože: svježi vijenci i tronozi sveti
I pâlme, što će ih dobit pobjeditelji, i ruho
Grimizno, oružje k tome i talenat zlata i srebra.
Trublja sa humka zatrubi i javi početak igárâ.
Četiri jednake lađe u svemu s veslima teškim
115 Izbrane izmed drugih tad utrku započnu prvu.
Mnestej s valjanim goni veslačima brzoga Kita,
Naskoro Italac Mnestej, od kojega Memiji teku;
Gijas s gromòradnôm plovi lađetinom zvanom Himéra,
Koja je kakono grad veličìnôm; Dardanski momci
120 Gone je u tri reda, i vrste tri su vesala.
A u Kentauru plovi u velikom Sergest, od kojeg
Potječe Sergijski dom; u mòdrikastôj pak Skili
Plovi Kloant, od kojeg, Kluèntiji Rimljani, vi ste.
U moru hridina stoji daleko nasprema žala
125 Zapjenjenih; sjevèrnjâk kad zimski skrije zvijezde,
Tad nju žestoki kašto pokrivaju ì bijû vali;
A kad more je mirno, nad valima tihim se diže
Prostor, kud prisojni rado veòma galebi sl'jeću.
Zelenu biljegu otac Eneja od granata hrasta

99. Mani (t. j. duše pokojnika) ostavljahu podzemni svijet i dolažahu na gornji, da budu nazočni pri žrtvama, kad im se žrtvovalo.

104—663. Pjesnik govori ovdje o bojnim igrama u čast Anhisu; tu se on ugledao na Homera, koji u Ilijadi pjev. 23, st. 258—897 opisuje bojne igre u čast Patroklu.

105. »konji Faeton-boga«, t. j. sunca.

116. »brzoga Kita«, t. j. lađu, koja se tako zove, jer ima na sebi za znak tu životinju.

117. Memiji su bili jedno Rimsko pleme poznato u historiji.

122. 123. Sergiji i Kluentiji su Rimska plemena. U st. 123 je apostrofa; vidi 3. pjev., st. 370. 696.

130 Postavi tu, brodarima znak, da znadu, gdje treba
Vraćat se već i lađe u širokom krugu okrenut.
Tad se iždrebaju mjesta; na krmama čak u duljinu
Blistaju upravljači u grimiznom i zlatnom ruhu;
Ostala nakićena topòlovîm lišćem je momčad,
135 Uljem je namazana po golijem plećima i sja.
Sjednu na klupe svi i rukama pograbe vesla,
Pozorno čekaju znak, a osvaja nemirna srca
Slavičnost uzrujana i bojazan, koja kucùkâ.
Jasna kad truba zatrubi, tad svaki se sa mjesta svoga
140 Ne časeć ni malo tisne. Brodárâ cika zvijezde
Doseže, voda se pjeni i burlja od zamaha ruku.
Jednako brazde sijeku, i more se čitavo c'jepa,
Köliko vesla riju po njemu i trokraki kljuni.
Tako u utrci brzo ni dvokolice ne lete,
145 Kada iz ograde veće pohítê nä polje ravno;
Konja ne gone tako ni vozioci, kad tresu
Ovlašne na njima uzde i nagnu se biti ih bičem.
Od cike, pljeskanja ljudi i povlada odobraváčâ
Ori čitav se gaj, i po zatvorenom po žalu
150 Glas se pronosi, vika odjekuje bijuć o hume.
Između bučnoga mnoštva daleko odvoji Gijas,
Hrli po valima napr'jed, a njega dostiže Kloant,
U kog su bolja vesla, al' sporiji brod zbog težine.
Za njima jednako su daleko Kit i Kentàur
155 Pa se natječu, kako da prvo preotmu mjesto.
Sad već ima ga Kit, a sada pretekne njega
Velji Kentaur, sad stoje obojici napored čela,
Lete i kiljima dugim crtaraju valove slane.
Već su grebeni blizu i biljegu diraju veće,
160 Kad li sred pučine Gijas ko pobjednik poviče prvi
Upravljaču lađe Menétu: »Kamo ćeš tako
Odviše na desnu stranu? Okreni ovamo, drž' se
Obale, na l'jevoj strani nek veslo ti hridine dirne,
Drugi nek pučinom plove.« Al' tajnih se hridi bojéći
165 Menet okrene baš u valove debelog mora.
Opet poviče Gijas: »Ta kamo ćeš, Menete, tamo,

143. Lađe su imale trokrake kljune, t. j. po jedan glavni kljun, a njemu su sa strane bila po dva manja.

K hridima skreći.« I u to obàzrêv se ugleda Gijas,
Za njim gdje priprije Kloant i bližega puta se drži.
Između Gijasa lađe i između bučnih grebénâ
170 Lijevo zahvati on i na jednoć onog pretèčê;
Biljege tako obìšâv u sigurnu vodu zaplòvî.
Tada golema bol prožeže kosti mladiću,
Lice mu obliju suze, te ne pazeć svog dostojánstva
Ni sigúrnosti svojih drugóvâ sruši naglàvcê
175 U more Gijas sporog Menéta fari s vrhunca
I sam na krmu zađe, da upravlja, krmar da bude,
Momke svoje sokòlî i okreće k obali dumen.
U to teški Menet i vremešni napokon jedva
Sa dna se diže, a mokre sa njega haljine cure,
180 Popne se grebenu na vrh i sjedne na kamen suhi.
Teukri se smijahu njemu, kad pado je i kad je plivo,
I sad se smiju videć, gdje slanu ìzbljûvâ vodu.
Nada sad radosna sine Sergèstu i Mnesteju, zadnjim
Do sad, da Gijasa, koji zaostaje, kako preteku.
185 Na prvom mjestu Sergest je već i grebenu blizu,
Ali mu preteč nije ni köliko lađa je duga,
Samo komadić, a drugi komadić dodiruje kljunom
Takmac mu Kit. Po srijedi korača lađe i društva
Mnestej i govori ovo: »Ej veslat prionite sada,
190 Hektorovi drugari! za družinu svoju vas obrah
U zadnjim časima Troje; pokažite srce i snagu
Kao na Getulskim negda na prudima, u moru Jonskom
I pri Maleji, gdje se sabijaju vali. Ne težim
Ja već za prvim mjestom, ne nastojim pobjednik biti,
195 Premda . . ., al' prvi nek bude, Neptunova koga je volja.
Stid'mo se posljednji biti; izvojštite, drugovi, samo,
Da ta nas mine sramota.« — Iz svíjû prionu sila
Druzi; od udaraca od žestokih mjedena fara
Drma se, izmiče temelj; od zaduhe teške se tresu
200 Udi i usta se suše, a potokom lijeva znoj se.
Slučaj junacima sam donese željenu slavu.
Sergest bo mahnit u duši ka hridima zagna se bašem

192. »na Getulskim prudima«, vidi 1. pjev., st. 110 i d.
193. Maleja je jugoistočni rât Peloponesa; nigdje naprijed pjesnik ne kaže, kako su Enejine lađe oko toga rata plovile, a trebalo je reći u 3. pjev. iza st. 203.

Pa se tako u sr'jedi na prostoru nezgodnu nađe,
Tada mu zapne lađa jadníku na stršećim hridma.
205 Grebeni se potresu, a vesla uprta puknu
Rte taknuvši oštre, i udariv nasjedne prova.
Momci na noge skoče i s mjesta se ne mičuć viču,
Pograbe držalice oštro'rte ì motke gvožđem
Okovane pa kupe po vodi razbita vesla.
210 Veseo Mnestej tad i vatreniji u sreći takvoj
Uz brzo udaranje vesálâ vjetrove zovne
I u čistìnu zaplòvî u otvorene u vale.
Ko kad golubicu što iz pećine nenadno gane,
Kojoj u napukloj hridi je dom i slatki joj mladi,
215 Krilma zalepeće glasno okò kućê bojazni puna
Pa se na polje vine i uzduhom mirnim letéći
Prozirnom prolazi stazom i krila ne miče brzih;
Tako i Mnestejev Kit siječe najdaljne vale
Jureć, i sama u letu žestina ga njegova nosi.
220 Najprije ostavi Mnestej Sergèsta, koji se muči
Na grebènu visòku, na plitku mjestu i viče
Naprazno pomoć i kuša sa slomljenim veslima plovit.
Zatim Gijasa Mnestej, gromoradnu k tome Himeru
Stigne, kojoj je uzet upràvljâč, te ostajat mora.
225 Tako mu ostaje samo još Kloant, al' blizu je kraja,
Za njim se natisne hitno iz sviju se sila napregnuv.
Cika tada učèstâ, podjaruju svi proganjáča,
Da sve od urnebesnih odjekuje povlada eter.
Oni se žeste, gdje svoju izgubiti slavu imadu
230 I čast stečenu, život za pobjedu rado bi dali;
Ove pak uspijeh jači, a uzdanje snagu im daje.
Možda bi poredo stojeć sa kljunima jedni i drugi
Nagradu stekli, al' Kloant spram pučini pružajuć ruke
Bozima molitvu reče i zavjete njima obèćâ:
235 »Bogovi, koji ste mora vladari, te po vašoj vodi
Plovim, vama ću ja s veseljem na obali ovoj
Bijelog staviti vola pred oltar ko zavjetnik dužni,
Utrobu u slane vale i bistroga prosuću vina.«
Reče, te začuje njega pod valima najdonjim sav zbor
240 I Nereídâ i Forkov i djevojka još Panopéja,

240. 241. Fork i Portun su morski bogovi, Panopeja je jedna između Nereida.

Velikom rukom ga otac u plovljenju porine Portun,
Brži od krilate str'jele i od vjetra Kloant poleti
K obali s pomoću tom i u luku se skloni duboko.
Kako je običaj, sin tad Anhísov ljude sazove,
245 Velikim glasom javi glasníkovîm, pobjednik da je
Kloant, pa zelenom njemu lovorikom obvije čelo;
Onda lađama dade, da po tri izberu junca,
Veliki srebrni talent i vina pokloni svakoj.
Darove osobite Enèja vođama dade:
250 Haljinu zlaćenu dobi pobjèditelj, — dvostruk i širok
Melibskog grimiza optok vijùgâ se poput Meàndra
Okolo nje, a utkan u njojzi je kraljević, koji
Po kitnoj Idi goni i lovi jelene brze,
Žestok, kao da dašće, kog s Ide ugrabi u vis
255 Kukastim pančama brzi munjonoša Jupiter-boga;
Naprazno dižu ruke k zvijezdama stari čuvari
I psi pomamno laju, da uzduhom ori se lavež.
Onome, koji je drugo osvojio junački mjesto,
Zlatom u žice tri i kukama glatkim ispleten
260 Dade oklop, što negda ga sam Demòleju skide,
Kad ga uz Simois brzi pod Ilijem visokim svlada,
Sad nek za gizdu ga junak i obranu ima u boju.
Sluge Sagaris, Fegej ramènima uprti jedva
Oklop nošahu taj kolùtastî, a negda znaše
265 Goniti rastrkane Trojance Demolej u njemu.
Dva su mjedena kotla dar sačinjavala treći,
K tome srebrne čaše, na kojih se izdižu slike.
Tako iđahu svi s daròvima dičeć se blagom
Tracima grimiznijem obavivši čela, dok eto
270 Lađu, koja je sada na ruglo i bez slave, goni
Sergest izgubivši vesla, a klupa jedna mu kvarna
Jedva s grebena strašnog i s umjećom mnogom se otev.
Kako se nađe zmija na uzvišku puta kotačem
Popr'jeko pregažena il' udari teško je putnik

251. Meandar je rijeka u Maloj Aziji, među Karijom i Lidijom, na glasu sa svoga mnogog vijuganja.
252. »kraljević«, t. j. Ganimed, o kojemu vidi bilješku 1. pjev., st. 28.
255. munjonoša Jupiter-boga, t. j. orao.
260. 261. O tome, što se ovdje kaže, nema u Homera nigdje ni riječi; valjada je pjesnik uzeo to iz kikličkih pjesnika (o kojima vidi u bilješkama 1. pjev., st. 483. 489).

275 Te je na pola mrtvu il' smlaćenu pusti na hridi;
Bježeć zavoje duge badàvâ tijelom čini;
Prednji joj dio je ljut, te očima žagri i u vis
Pišteći propinje vrat, a stražnji je ustavlja sakat,
Koliko upre god se o uzlove i svija t'jelo.
280 S takvom se krmom lađa Sergèstova vukla je sporo,
Al' još veslajuć uđe u luku s jedrima punim.
Dar obrečeni dade Enèja rado Sergèstu,
Što je sačuvao lađu i drugove doveo zdravo,
Te on robinju dobi Minervinim poslima vještu
285 Foloju Krećanku rodom s blizàncima dvjema na grudma.
Tâ kad se utrka svrši, Eneja duševni ode
Tad na busènito polje odàsvud brežuljcima kitnim,
Oblastim okruženo (u sr'jedi dòlinê bješe
Okrug za gledalište), u skupštinu ovamo dođe
290 Junak s hiljadnim mnoštvom i sjedne na poviše mjesto.
Koje je volja, da se utrkuju brzoga trka,
Njihova potakne srca daròvima, nagrade stavi.
Teukri i s njima Sikanci sa sviju nagrnu strana,
Prvi su Nis i Eurìjal;
295 Licem i mladošću nježnom Eurìjal dičan je, a Nis
Ljubavlju čistom k njemu dječaku; za njima ide
Od slavnog Prijamova od koljena kraljević Dior;
Salij i Patron dolaze tad; Akarnánac je jedan,
Drugi je Arkadske krvi od plemena Tegeje grada;
300 Zatim mladića dva sa Trinàkrijê Helim i Panop,
Dobri po šumama lovci, drugari starog Akesta;
I drugi dođu, al' tamna ne govori o njima priča.
Stojeć u sr'jedi Enèja progòvorî njima ovako:
»Čujte mi riječ ovu i pazite vesela srca;
305 Niko mi bez dara ne će iz ovoga mnoštva otići.
Po dvije Gnosijske harbe od željeza glatkoga, sjajnog,
Dvosjeklu sjekiru k tome sa nakitima od srebra
Svako će dobiti na dar, al' prva će trojica druge
Primit još nagrade, glavu ovjenčaće maslinom žutom.
310 Pobjednik prvi konja nek ima s prekrasnim rahtom,
A drugi Tračkijeh pun strijela Amàzônskî tulac,

298. Akarnanija je zemlja u srednjoj Grčkoj. Tegeja je grad u Peloponesu (upravo u Arkadiji). Salij i Patron su dakle Grci podanici kralja Akesta.

Oko kojeg se zlatna i široka tkanica vije,
Glatki mu dragulj služi za pregljicu. A treći može
S kacigom zadovoljan otići Argolskom ovom.«
315 Kad on to reče, kad čuje se znak, tad sà crtê momci
Svi na jednoć poteku i tȑkalîštem polete,
Raspu se kao pljusak i biljegu jednako motre.
Prvi odmače Nis i najdalje odvoji od svih,
On je od vjetra brži i krilate munje. Za njime
320 Najbliže Salij stiže, doduše najbliže, al' je
Prostor međù njima velik; za ovijem ostaje razmak,
I treći stiže Eurijal;
Iza Eurìjala Helim, a tijesno odmah za njime
Evo gdje leti Dior i nogu dodiruje nogom,
325 Pleći mu gotovo hvata; pa prostor još ì veći da je,
On bi ga pretrčo prvi il' dotrčo jednako s drugim.
Već su se umorni kraju približili, gotovo bili
Trkalištu na koncu, kad nesretni Nis se u krvi
Opuzne skliskoj, gdje se od zaklanih junaca krvca
330 Lila po zemlji te je omočila zelenu travu.
Klikćući pobjednik mladi zaustavit korake nije
Mogao topćuć po zemlji, već posrne ì nîčkê pade
U blato nečisto i krv žrtvènû. Al' ne smetnu s uma
On Eurijala ni tad i ljubavi s njime, već diže
335 On se iz onoga kala i Saliju leže na putu;
Tako se Salije smota i ù gûstî pade pijesak.
Odvoji dalje Eurijal i zaslugom prijana svoga
Leti ko pobjednik prvi, povlađuju, plješću mu ljudi.
Za njim Helim dotrči, a treći je vjenčanik Dior.
340 Tada u gledalištu u golemom velika vika
Salija prèd zborom stane cijelim, pred licem gospode,
Neka mu dade se dar, prijevarom što mu je otet.
Ali blagovolja štiti Eurìjala ì milê suze,
K tome vrlina, koja u krasnome tijelu stoji.
345 Još mu pomaže Dior, što viče velikim glasom;
On se pobjede dosto, al' k nagradi uzalud trećoj
Pristupa, ima li dar da Salije dobije prvi.
Otac reče Eneja: »O momci, darovi vaši
Ostaju stalni, red se mijenjat pȍbjêdâ ne će;
350 Meni nek prosto je, druga da požalim, koji bez krivnje

Pao je svoje.« — Reče i Saliju golemu kožu
Runjavu Getulskog lava sa pančama zlatnima dade.
Na to će Nis: »Kad takovi dar pretèčenîm daješ,
Te ti je žao onih, što padoše, kakvu ćeš Nisu
355 Dostojnu nagradu dati? zaslužio koji bih prvi
Slave vijenac, da me sudbina nemila nije
Kao Salija snašla.« — Izreče i pokaže lice
I tijelo mokro i kaljavo. Predobri otac
Dâ sa smijehom iznèsti štit, Didimàonov poso,
360 Što su ga skinuli Grci sa vrátâ Neptunova hrama.
Tijem izvrsnim darom mladíća obdari vrlog.

Kada se utrka svrši i darovi razdani biše,
Reče Enèja: »Sada nek ovamo dođe i digne
S šakama obvitim ruke, ko snage i junačkog srca
365 Ima u grudma.« — Pa dvoje za borbu odredi dare:
Junca pobjeditelju sa tracima i s pozlaćénjem,
A mač i kacigu krasnu za utjehu pobjeđeníku.
Čovjek goleme snage tad odmah pomoli glavu,
Daret i ustane, žubor med ljudima nastane glasan.
370 Daret se s Parisom sam običavao rvati nekad;
Udari on i Buta ljudèskaru, koji je gizdav
Došo iz naroda kralja Amíka, iz Bebričke zemlje;
Daret ga udri pri grobu, u kojemu preslavni Hektor
Počiva, pa ga smrtna u p'jesak povali žuti.
375 Tako podiže glavu započeti hoteći borbu
Daret i sada, pleći pokazuje široke, ruke
Jednu za drugom baca i proteže, uzduh siječe.
Njemu se protivnik traži, al' niko iz mnoštva tolìkôg
Ne smije doć mu na domak i remenom ruku omotat.
380 Veseo s toga i misleć, da palme odriču svi se
Pristupi on k Enèji i odmah lijevom rukom
Za rog pograbi vola i ove riječi kaže:
»Ako, božičin sine, u borbu ne smije niko,

360. Grci su dakle odnijeli štit, o kojem je ovdje govor, a kako je on došao u ruke Eneji, to pjesnik nigdje ne kaže.

366. »sa tracima i s pozlaćenjem«, t. j. u trake su bile upletene zlatne žice.

371. Amik bijaše kralj Bebričana u sjevernoj Maloj Aziji; bio je strašan na šakačkom mejdanu; ko bi god došao u njegovu zemlju, morao se s njim na šake biti.

Što ćemo stajati ovdje? i dokle ja još da čekam?
385 Dar mi vodit dopusti.« Dardánci zagùnjđajû tada
I svi vele, da treba obrèčenû nagradu dat mu.
Na to prekori Akest riječima oštrim Entèla,
Koji je najbliže uza nj na zelenom ležo busènu:
»Entele, uzalud od svih junaka najveći nekad,
390 Zar ćeš pustiti dar tolìkî bez ikakve borbe
Drugome mirno? Ej gdje je božànskî nam učitelj Erik
Slavljen badàvâ? Gdje dika Trinàkrijôm rasuta c'jelom?
Gdje su odore, koje po dòmu tvojemu vise?«
Na to će on: »Ta nije mi strah zauzbio želje
395 Za slavom i za hvalom, već spora me pritisla starost,
Stinu se krv i sledi se moć u udima slabim.
Da je mladost sada u mene, kakva je nekad
Bila i kakvom se sada gorìpadnîk šepiri onaj,
Ja bih izišo, al' ne zbog nagrade ì krâsnôg junca,
400 Jer ja ne marim za dar.« Izrèkâvši to u sredìnu
Baci remena dva težine goleme Entel,
S kojima negda je Erik siloviti zalazit znao
U boj i tvrdu kožu omatati okolo ruku.
Svi se začude: sedam imade debelih koža
405 Velikih junaca, gvožđem i olovom ušitim strše.
Daret se od drugih čudi još više i neća se vrlo;
Ovamo onamo sin Anhísov junački teške
Svakako savite uzle u rukama prevraća svojim.
Stari tad Entel ovu progovori iz srca riječ:
410 »Remenje Herkula bojno da vidjeti bilo je kome,
K tome strahovitu borbu, što bješe na ovome žalu!
Brat tvoj je Erik negda sa oružjem hodio ovim,
Mrlje još vidiš na njemu od rasutog mozga i krvi,
S njim je on dočeko veljeg Alkída, i ja ga nošah,
415 Snaga dok bijaše jača u krvi, dok zavidna starost
Kose još sijede nije nad očima rasula sl'jepim.

391. I kralj se Erik (u Siciliji kod brda Erika) sa svakim došljakom tukao na šake, dok nije došao Herkul, svladao ga i ubio.

412. Erik je bio sin Venerin kao i Eneja; Entel može dakle Eneji reći: brat tvoj Erik.

413. »od rasutog mozga i krvi«, t. j. onih, koje je nekad nadvladao.

414. Alkid, t. j. Herkul (Heraklo); Alkid je bilo prvo ime tome junaku, a poslije ga proročište Apolonovo nazvalo Heraklom.

Ako oružje naše Trojanac odbija Daret,
To l' nagovarač Akest i duševni to li Eneja
Hoće, a mi boj izjednáčimo; ne boj se, puštam
420 Oružje Erika ja, ti Trojansko remenje skini.«
Kad to izrekne, plašt s raménâ dvostruki baci,
Razgali zglobove krupne i udove ì krûpnê kosti,
K tome mišice, pa ko gorôstas na obali stane.
Remenje sin tad Anhísov iznèsê jednako dvoje,
425 Jednakim oružjem njima obojici obvije ruke.
Nà prstima se oni obojica izdignu odmah,
Visoko ü uzdûh ruke bez ikakvog podignu straha.
Visoke odvrate glave daleko od udarca oni,
Tada se udare šake sa šakama, počne se borba;
430 Nogama jedan je junak okretniji, srčan je i mlad,
Drugi je snažan údâ krupnoćom, al' klecaju, dršću
Spora mu koljena, teška poduzima ljudinu sipnja.
Naprazno udarcima junaci mnogim se biju,
Lupaju ugnute boke i strašno odjekuju prsi,
435 Oko čélâ se pletu i ušiju na gusto šake,
Od ljutih udaraca obojici cvokoće čeljust.
Entel temeljni stoji nepomično na mjestu istom,
Svakom se udarcu t'jelom i pozornim uklanja očma.
Daret je onome nalik, ko napravama osvajat
440 Stade visoki grad, il' s vojskom podsjeda gorsku
Tvrđavu ì gledâ unić sad s ovog, sad s onoga kraja,
Lukavo oblazi svuda, al' svi su mu nasrti zalud.
Entel se protegne u vis i desnicu pokaže te njom
Mahne visoko; Daret zamotrivši brzi, odòzgô
445 Gdje na nj udarac pada, izmàče mu tijelom brzim;
Tako u vjetar ode Entèlova snaga, i Entel
Teški se na zemlju sa svom težìnôm tijela sruši;
S kor'jenjem iščupana omòrika tako se šuplja
Na Erimantu ruši il' visokoj Idskoj planini.
450 Usrdno dignu se nato Trojanci i Sikulska momčad,
Cika doseže nebo i Akest prvi dotrči
I žaleć dragoga svoga vršnjaka sa zemlje ga digne.
Ali ne oslabi pâd junaka nit' preplaši njega,
Žešći se vraća na borbu, i srditost diže mu snagu,
455 Stid mu podžiže sile i osjećaj jakosti, te on

Po polju svemu pogna Daréta, što prama pred njime,
Sada lijevom rukom, a sada desnom ga bije.
Nema prestanka tu ni odmora. Kao kad tuča
Krupna o krovove lupa iz oblaka, tako i Entel
460 Gusto objeručke tuče te goni i vija Dareta.
Ne da otac Enèja, da srditost otima dalje
Mah i da Entel u svom bijesu màhnîtâ dulje,
Već on dokonča boj i izmučena Dareta
Izbavi pa ga riječma umiruje ovo veleći:
465 »Jadniče, kakva ti ludost tolìkâ osvoji dušu?
Snagu l' ne vidiš drugu i promjenu volje božànskê?
Ustupaj bogu.« — S tijem riječima prekine borbu.
K lađama vjerni druzi Daréta povedu, a jedva
Bolna on koljena vuče, a glava mu na obje strane
470 Pada, i gustu krv iz usta baca i zube,
Što se pom'ješaše s krvlju; pozovu se druzi i mač im
Dâ se i kaciga, palmu i vola puste Entèlu.
Ob'jestan pobjednik na to i gizdav, što zadobi vola,
Reče: »Božičin sine i ostali znajte Trojanci,
475 Kölika snaga je bila u mojemu mlađahnom t'jelu
I od kakve ste sad oslobodili smrti Dareta.«
Kad to izrekne Entel, tad stane naprema čelu
On darovníka vola pa zamahne ravno stojéći
Desnicom rukom i lupi med rogove upravo tvrdim
480 Remenjem, u kosti prodre i razbije moždane volu,
Koji se na zemlju sruši i pračne, te ostane mrtav.
Na to će Entel ove još besjede prosut iz grúdî:
»Mjesto Darétovê smrti, o Eriče, evo ti bolje
Žrtve, a remenje tu ja i umjeću pobjednik puštam.«
485 Odmah Enèja pozove, ko hoće s drugima sada
Da se nadstreljuje brzom strijelom, i nagrade stavi,
Krupnom rukom lađe Serestove katarku digne,
Uzicu svije okò njê, golubicu krilatu za tim
Objesi katarki na vrh, da biljega strelama bude.
490 Ljudi se okupe tad i u šljem u mjedeni bace
Ždrebove, iskoči prvi Hipòkoonu, što bješe
Hirtakov sin, i veselo sav podvikuje narod;
Mnesteju zapadne za tim, pobjeditelju u boju

484. t. j. ne ću se više šakački boriti.

Malo prije lađènôm (još ovjenčan zelenom on je
495 Maslinkom); Euritiónu za njíme zapadne trećem,
Bratu Pandara dičnog, što nalog dobi, da umir
Razbije, te on prvi strijelu na Grke pusti.
Zadnji ostane ždrijeb Akestu kacigi na dnu,
I on se usudi, da se u momačkom ogleda djelu.
500 Lukove svaki sebi krivùljastê nategnu tada
Snažnom rukom junaci i strelice vade iz tulca.
Mladog Hipòkoona tetíva prva zazuji,
I tad strijelom on rasiječe krilati uzduh,
U drvo katarke ona poleti i o nj se zabode;
505 Katarka zadršće, krilma zalepeće ptica u strahu,
I sa strana se svijeh zaòrî veliki pljesak.
Žestoki Mnestej tada popostane s napetim lûkom
Gledajuć u vis, strijèlu i oči upravlja pravo.
Ali pogoditi nije golubice mogao jadnik
510 Gvožđem, već uzlove samo na uzici lanenoj razdre,
Kojom je svezana bila za katarku visoku ptica,
Na to u vjetar ona i oblake crne odleti.
Junak nestrpljivi tad Euritìôn u pripravi držeć
Dugo već strelice i luk zazove na pomoć brata,
515 Te u oblaku crnom golubicu smotri i rani,
A već veselo krilma pod prostranim bïla je nebom,
Ali sad mrtva padne i ostavi život kod zv'jezda
Eterskih, strelicu natrag donese, koja je rani.
Sam još ostane Akest, al' njemu već nagrade nema;
520 Ipak starina pusti strijelu u nebeske vise
Hoteć pokazati svoju vještinu ì zveku lûka.
Naglo se pokaže čudo pred očima, kojemu bješe
Veliko značenje potlje i opravda znatan ga konac,
Znamenja kasna iz njega izvedoše zloguki vrači.
525 Jer u oblaku lakom strijela se zapali leteć,
Plamom obilježi put iza sèbe i iščezne zatim
Polako ü uzdûh tanki, s nebesa kakono znadu
Padat i letjet zvijezde, i rêp se za njima vuče.
Kao da udari grom Trojance i Sikulce, tako
530 Stoje i bogove mole; Enèja preslavni prizna

496. O Pandaru, koji je svojom strijelom razbio ugovor među Grcima i Trojancima, vidi u Ilijadi 4. pjev., st. 93 i d.

Neko znamenje u tom i ogrli starog Akèsta
Radosna, dâ mu darôvâ množinu i prozbori ovo:
»Uzmi o oče, jer kralj Olìmpa veliki htjede
Takvijem znacima dare da dobiješ, premda ti nisu
535 Zapali ždrijebom; starca Anhísa ti darujem evo
Iskićen slikama vrč; Anhisu mojem je ocu
Tračanin Kisej negda poklonio veliki dar taj,
Ljubavi njegove spomen i zalog neka mu bude.«
Reče i zelenom njemu lovorikom obvije čelo
540 I prvim pobjednikom Akèsta objavi ondje;
A Euritìôn dobri ne zavidi odlici većoj,
Premda iz nebeske sam je visine oborio pticu.
S darima zatim onaj otíde, što uzicu razdr'je,
Napokon onaj, koji u katarku zäbode str'jelu.
545 Još se ne svršiše borbe, i otac pozove Enèja
Epitovoga sina, što pratilac bješe i čuvar
Julu mladoljetnom, pa mu progovori u uho vjerno:
»Idi Askaniju, je l' već uredio uza se četu
Dječačku, je li gotovo sve za utrku konjsku,
550 A on nek u čast djedu dovede društvo i nëk se
Oružan pokaže, reci.« — Tad s trkališta ustupit
Svjetini zgrnutoj reče, da prostora na polju bude.
Dojašu momčići jedan ko drugi pred lica otaca,
Blistaju zauzdanim na konjma, jahačima momčad
555 Divi se Trojanska sva i Trinakrijska s podcikom mnogim.
Obrezan svakom vijenac po navadi pokriva kosu,
Po dva drenova koplja sa gvozdenim okovom nose,
Gdjekoji sjajne tulce na leđima; niz vrat se njima
Gipki spuštava lanac po grudma od pletenog zlata.
560 Tri su čete jahača, čelovođa pred svakom jedan,
Dva puta šest za njime slijedi sjajnih mladića,
Jednaki učitelji i jednaka svim je diòba.
Prva podcikuje četa, a vođa njezin je mali
Po djedu prozvani Prijam, glasoviti, Polite, sin tvoj,
565 Budući Italske zemlje umnožitelj; jaše na šarcu
Tračkom s pjegama b'jelim; na nozi uz petu, nisko

537. Kisej, kralj Trački, a otac Hekube, žene Prijamove.
556. vijenac je upravo na kacigi, koja pokriva glavu.
564. O Politu vidi u 2. pjev., st. 526 i d. Ovdje je apostrofa kao i u st. 123.

Ima biljegu konj i na čelu, što diže visòko.
Drugi je Atis, od kojeg potekoše Atiji Rimski.
Maleni Atis, dječak i Julu drag drug dječaku.
570 Posljednji jaše Jul od sviju ostalih ljepši,
On je na Sidonskom konju, Didone prekrasne daru,
Ljubavi njezine spomen i zalog neka mu bude.
Za tim na Sikulskim konjma Akèsta staroga jaše
Ostala momčad.
575 Pljeskanjem dočekaju Dardanci ih pa se vesèlê
Gledajuć u njih i lica otaca prepoznaju u njih.
Kada već razgledaju na konjima veselo cio
Skup i poglede svojih, tad pripravnim Epitov sin im
Poklikom znak dâ, daleko da čuše, ì žicnê bičem.
580 U jednakome broju raspŕšajû tad se dječaci,
U dva se dijela svaka od triju rastavi četa,
Nä pozîv okrenu natrag i ljuto oružje dignu.
Za tim drukčije trknu i drukčije natrag dotrče
Jedni naprotiv drugim i zapleću sve naizmjèncê
585 Kruge u kruge i tvore u oružju priliku boja;
Sada obrnu pleći da bježe, sad okrenu harbe
Ljuti, a sada mir učinivši u slozi jezde.
Priča se, da je na Kreti brdovitoj imo Labìrint
Zavoje zidima tamnim preplètenê, tisuću puta
590 Varavih naopakih, gdje uhvatit traga nijesu
Davale stramputice bez izlaska i bez znakóvâ:
Tako i Trojanski sini u utrci prepleću trage,
Igrajući se bijeg i borbu izmjenjuju redom
Slični delfinima, koji po vodi plivajuć morskoj
595 Brazde po Karpatskom moru i Libijskom, a sve u igri.
Ovaj je utrke način i ove obnovio borbe
Nekad Askanije Albu ograđujuć zidima Longu
Te je naučio stare Latine igrat se tako,
Kako je sam naučio mlad i Trojanska momčad,
600 A Albanci su svoje potómke naučili, od njih

568. Atiji su bili Rimsko pleme, kojemu je pripadala mati Oktavijana Cesara. Znao je pjesnik, da će ugoditi Oktavijanu, ako njegova pradjeda po materi, t. j. Atija, načini drugom njegovu pradjedu po poočimu Juliju Cesaru.

588. Labirint je bila golema građevina na ostrvu Kreti, u kojoj su bili mnogi hodnici svakojako isprepleteni jedni s drugima, da se svako u građevini morao izgubiti.

595. O Karpatskom moru vidi bilješku u georg. 4. pjev., st. 387.

Primi preslavni Rim i sačuva slavu otaca.
Igra se Trojanskom zove i Trojanskom dječačka četa,
U čast svetoga oca sve do sad igre se slave.
Sada se prom'jeni Sreća i nevjeru pokaže svoju.
605 Dok su se svečane igre pri grobu slavile razne,
Pošlje Saturnova kći Junona Iridu s neba
K Trojanskim lađama vjetrom ubrzivši polazak njezin,
Smišljajuć mnogo, jer stare pregorjela boli još nije.
Brzo djevojka sleti po lúku od hiljadu boja,
610 Niko je vidio nije, kad spuštaše po toj se stazi.
Vidi golemu vrevu i obalom Irida prođe,
Luku opazi pustu i brodove prazne. Daleko
Vidi, gdje Trojanske žene na žalu i u samoći
Plaču za pokojnijem Anhísom, u pučinu plačuć
615 Gledaju sve. Ah kolìkô li još iznèmoglîm vode
I mora ostaje! tako jednòglasicê sve viču.
Mrzi ih plovba već mučna i hoće grad da imadu.
Dosta pakosti vješta med žene Irida stupi,
Ali boginje lice i haljinu zbaci i stvori
620 Ženom se Tmaranina Dorìkla Berojom starom,
Koja je imena slavnog i koljena, te je sinova
Imala; takova sad med Dardanke Irida uđe,
Pa će im reći: »O jadnice vi, što nijesu vas ruke
Ahivske u smrt povukle pod zidima rodnoga grada!
625 Čeljadi tužna, za koje te zlo još čuva sudbina!
Nakon razora Troje već godina evo je sedma,
Kako se bijemo svakud po zemlji i vodi, po hridma
Nemilim, gonjene burom, a valovlje mota nas tražeć
Italsku zemlju, koja isprèd nâs jednako bježi.
630 Zemlja Erika bratskog i prijatelj Akest je ovdje;
Ko grad graditi krati, da građani žive u njemu?
Domajo ej i oteti zalud dušmánom Penáti,
Zar grad se Trojanski nigdje već ne će zvati, i nigdje
Ne ću zar vidjeti Ksant i Simois, Hektora vode?
635 Dederte dakle sa mnom sagorite nesretne lađe.

602. Rimljani su pomalo tu igru zaboravili, poslije ju je obnovio Sula, a iza njega Julije Cesar, pa se od toga vremena često igrala i u carsko doba.
603. »u čast svetoga oca«, t. j. Anhisa, kojemu se tako kaže i u st. 80.
620. O Doriklu Tmaraninu (t. j. rodom od Tmara, brda u Epiru) ne zna se ništa drugo, nego da je muž Beroje.

U snu se proročica Kasandra meni ukáza
Goruće dajuć mi luče i veleć: tražite ovdje
Troju, ovdje je vaša domaja! — Vrijeme je radit,
Ne pušta takovo čudo okl'jevat. Neptunova evo
640 Četir' oltara, luče i srčanost sam bog nam daje.«
Kad to izrekne, prva od sviju pograbi oganj,
Desnicu visoko digne, zavŕtî i òmaškê baci.
Trojanke spopadne čudo i pozorna duša im bude.
Najvremešnija nato međù njima prozbori Pirga
645 (Kraljevska dojilja negda množini Prijama djece):
»Nije Beroja ovo, o gospođe, Retejka nije
Nit' je Dorìklova žena; božànskê gledajte znake
I oči plamene njene, i gizda kakva je u nje,
Kakav je zvuk riječî i lice, kakav li korak.
650 Ta ja sam malo prije od Beroje ovamo došla,
Boluje ona i žali, što sama na slavu doći
Ne može i čast dužnu Anhisu odati mrtvom.«
Tako im reče.
Gospođe sad u sumnji i gledaju prijekim okom
655 Lađe i dvoumne, što će, jer vuče ih nesretna ljubav
Zemlje, u kojoj su sad, i kraljevstva, kud ih sudbìna
Zove. Boginja tad pod nebesa jednako trepteć
Prhne i golemi luk u oblaku zareže leteć.
Žene savlada čudo, te gonjene bijesom ciknu,
660 Pograbe oganj s kućnih sa ognjišta, neke s oltárâ,
S lučima zajedno lišće i suho bacaju granje.
Vulkan se na to razùzdâ i spopadne u svom bijèsu
Vesla i klupe lađènê i jelove šarene krme.
Eumel u gledalištu, gdje sjede ljudi kod groba
665 Starca Anhisa, javi, da gore lađe, i sami
Vide u crnom gdje se obláku već pepeo vitla.
Na to Askànije prvi, upravljač utrke konjske,
K lađama razbrkanim na konju žestok poleti,
Ne mogu učitelji zadržat ga od straha mrtvi.
670 »Kakvo je ludilo to nečùvenô? — poviče — kamo
Smjerate, građanke jadne? ne gòrê dušmani ni òkô
Argivski neprijatèljskī, već vaša nada! — Askànij
Ovdje evo sam vaš!« — Tad pred noge laki im baci

662. »Vulkan«, t. j. oganj.

Šljem, u kojem je igre pred časak izvodio bojne.
675 I sam Eneja u to dotrči i Trojanske čete.
Tad se u strahu kud koja po obalama razbježe
Žene i u šume kreću, u pećine, gdjegod je koja;
Stide se djela svog i života, te se dozovu,
Svoje prepoznaju i moć Junoninu iz srca stresu.
680 Ali ne prestaje ipak goropadna plamenog ognja
Sila, već kučine još pod drvetom tinjaju, iz njih
Spori se izvija dim i istiha izjeda kilje
Para, i tako zator obuzima čitavu građu.
Pomoći nema od ruku od ljudskih ni prolite vode.
685 Duševni tada Eneja na plećima haljinu razdre,
Obje raširi ruke i bogove u pomoć zovne:
»Svemožni Jupiter-bože, Trojanci ako ti nisu
Svi do posljednjeg mrski, starìnskâ ako se milost
Na muke obzire ljudske, ej izbavi lađe nam, oče,
690 Od vatre sada, propast sirotinji Trojanskoj ne daj;
Ili ako sam kriv, ostatak nemilim gromom
Daj pogodi i satri i desnicom uništi svojom.«
Čim to reče Eneja, al' preko načina kišom
Crna pljusne oluja, od gromova tresu se polja,
695 Tresu se vrhovi svi, bujìcama lije se voda
Mutna, tama je strašna, a vjetri bez prekida pušu;
Krme se napune vodom, izgorjele na pola grede
Cure; i vatra sva se ugasila napokon, i sve
Osim četiri lađe od propasti spasene biše.
700 Teška nevolja tâ Eneju oca potrese;
Ovamo onamo brige u grudima velike mota
On i premeće sad: na poljima Sikulskim bi li
Osto za sudbu ne mareć il' pošo na Italske žale.
Stari tad Nautes, koji Tritónijê Palade bješe
705 Učenik znatan s mnogog sa umještva dobitog od nje,
Te je javljati znao, što bogova velika srdžba
Javlja, il' što red sudbine sa sobom nosi, —
On tad tješiti stane Eneju i ovo mu reče:
»Božičin sine, slijedno kud vuče i odvlači sudba;
710 Bilo što bilo, strpljénjem odolimo nevolji svakoj
Imaš Dardánca Akèsta, što od krvi potječe božje,
On ti nek savjetnik bude, pridruži voljna ga sebi.

Koji iz spaljenih lađa još ostaše, koji su siti
Velikog pothvata tvoga i vlasti, predaj ih njemu;
715 Vremešne predaj mu starce i gospođe smorene plovbom
I sve, štogod je slabo, opásnosti štogod se boji,
Sve to odàberi, zide nek smireni zidaju ovdje,
I s dopuštenjem nek tvojim nazovu grad taj Akèsta.«
Riječi prijana starog Eneju rastuže, te se
720 Od briga svakakih stane da cijepa njegovo srce.
Na kolih crna noć se dovèzla i zastrla nebo;
Učini tad se Eneji, s nebesa da prilika slazi
Nenadno oca Anhisa i ove da besjede kaže:
»Sine miliji nekad od mojega meni života,
725 Dok sam živio, sine i patniče s udesa Troje,
Amo me Jupiter šalje, od brodova koji je vatru
Odagno te se nebu s visine smilovo najzad.
Poslušaj prekrasni savjet, što svjetuje starac te Nautes;
Samo birane momke, u kojih je prehrabro srce,
730 Vodi u Italsku zemlju, jer imaš u Latiju svladat
Narod surova, tvrda života. Al' najprije u dom
Ditov podzemni pođi i gledaj sastat se sa mnom
U Avèrnskôme dolu; u Tartaru kletom ne stojim
Ja ni med sjenama tužnim, već među dušama l'jepo
735 Blaženim boravim ja u Elìsiju. Čista Sibìla
Onamo tebe će odvest, kad žrtvuješ crnih ovaca
Mnogu joj krv, pokoljenje upoznaćeš i grad svoj tamo.
Zdravstvuj, — vlažna već noć prevalila pola je puta,
Nemilog sunca konji, što brekću, zapàhnuše mene.«
740 Reče i kao dim u tanahni otprhne uzduh;
Vikne Enèja: »Kud hrliš? kud tako nestaješ brzo?
Od kog li bježiš? i meni ko ne da, da zagrlim tebe?«
Reče i potakne oganj, što zapretan pepelom bješe,
Za tim Pergamskog Lara i svetište sijede Veste
745 Počasti svetijem zrnjem molèćkê i kadilom punim.
Odmah drugove zovne i med njima prvog Akesta,
Zapov'jed Jupiter-boga i nalog dragoga oca

739. 740. Dušama pokojnika nije milo sunce, t. j. izvor svjetlosti, zato bježe od njega. To se nalazi i u pričanju današnjih naroda (u kojemu duše bježe od pijetlova kukurijekanja, koje naviješta zoru).

744. »svetište sijede Veste«, t. j. boginje, kojoj su se ljudi klanjali odzamande.

Priopći njima i veli, što namišlja u srcu sada.
Nije vijećanja bilo, a Akest posluša odmah.
750 Gradu popišu žene i svakog od naroda ondje
Ostave, kogod hoće i velike slave ne želi.
Poprave zatim klupe lađènê, nagorjele grede
Drugima zamijene i udese vesla i uža;
Malo ih ima, al' svi su junaci ubojni, čili.
755 Opseg zatijem gradu Eneja obrazdi plugom,
Ždr'jebom određuje kuće i veli, gdje Trojanska biće
Zemlja, gdje l' Ilij grad. Trojanac se raduje Akest
Kraljevstvu, postavlja forum i ustav v'ječnikom daje.
Idalskoj Veneri hram na vrhuncu Eričkog brda
760 Blizu zvijezda se sagradi tad, a Anhísovu grobu
Širok se posvećen gaj i svećenik odredi k tome.
Sva se gostila čeljad već devet dana, oltarom
Čast je odana, vjetri uravnili mirni su more,
Često popiruje jug i na pučinu zove brodare.
765 Nastane veliki jauk na žalu vijugastom tada,
Jedni ne puštaju drugih, već grle se danju i noću.
Sada hoće da idu, da podnose plovidbe muke
Žene same i oni, strahovito kojim se lice
Činilo mora i ime im tô već nesnosno bilo.
770 Njih prijatèljskima sve Eneja riječima tješi
I preporučuje plačuć Akestu ih rođaku svojem.
Zatijem ovcu dâ Olújama zaklati i tri
Telića Eriku i sva odmotati uža po redu.
Maslinke obrezane vijencem ovjenčan stane
775 On tad daleko na bàšu i täs žrtvènî držéći
Utrobu u slane vale i vina bistroga prospe.
Vjetar se digne njima za krmom i goniti počne;
Druzi prionu živo da veslaju burljajuć vodu.
Mučena brigama u to Neptunu Venera stane
780 Besjedit pa mu ove iz grudi izlije tužbe:
»Teška Junonina srdžba i nesito njezino srce
Sile, Neptune, mene, da sniženo tebi se molim.
Duševnost ne može nje ni duljina vremena smekšat
Nit' se pokorava sili sudbine ni Jupiter-boga.
785 Nije joj dosta, što uništi grad u Frigijskoj zemlji

771. Ne zna se, kakav su rod Eneja i Akest.

Svojom opakom srdžbom i u sve ga bacala muke,
Nego progoni Troje ostatke i pepeo, kosti
Poginulih, a čemu tolìkî bijes, nek sama
Znade. Ta svjedok si ti, kolìkû je nedavno buru
790 Digla u Libijskom moru, te nebo ĩ vodu zbrka,
I to u kraljevstvu tvojem, al' ù bure Eola-boga
Uzalud uzdanje bijaše njoj.
Sad na zločinstvo je ona navèla Trojanske žene,
Sramno sagorjela lađe i nagnala tim uništenjem,
795 Nešto drugova Enèja u zemlji da ostavi tuđoj.
A drugi dio molim da sigurno s dozvolom tvojom
Po moru plovi i dođe do Tibera, vode Lavrèntskê,
Može l' to biti i tamo nastanit se daju li Parke.«
Na to Satùrnije vladar dubínâ odgovori morskih:
800 »S potpunim, Kiterka, pravom u moje se kraljevstvo uzdaš,
Iz kog izlaziš ti, i zaslúžih to, jer umírih
Golemu pomamnu često bjesnoću bura i mora.
Ksant mi i Simois mogu svjedočiti, da i na zemlji
Za tvog se brinem Eneju. Kad Ahil Trojanske čete
805 Gonjaše na pola mrtve i već ih pritisnu k zidma,
Tisuće pomori njih, i rijeke pune tjelesa
Šumljahu izlaza nè mogûć nać, ĩ u more nije
Ksant se mogao izlit, tad oblakom obvih Eneju
I hrâbrôm oteh Pelidu, sa kojim se stao oglédat
810 Nejednak pomoću božjom i snagom, premda stubòkom
Željah nevjerne Troje razvaliti zidove mojom
Sazdane rukom. Nemoj da bojiš se, i sad sam takav.
Zdrav će po tvojoj želji do luke doći Avèrnskê;
Jednog će samo ti nestat i tražit ga možeš u viru,
815 Jedna će za mnoge glava da nestane.«
Boginje veselu grud kad riječima ublaži tima,
U kola upregne zlatna í zapjenjenim zaùzdâ
Uzdama roditelj konje i vođice pusti, te kola

789—792. Vidi 1. pjev., st. 50—156.
799. Saturnije, t. j. sin Saturnov, Neptun.
804—809. O tom se govori u Ilijadi 20. pjev., st. 79 i d.
813. »do luke Avernske«, t. j. do grada Kume u Kampaniji.
814. 815. Misli se Palinur, o kojem se govori na kraju ovoga pjevanja. U 6. pjev. st. 162 i d. pogiba od Enejinih drugova i Misen; trebalo je dakle reći: dvojice drugova će ti nestati; da je pjesniku bilo suđeno Eneidu dotjerati, jamačno bi ovo mjesto bio popravio.

Laka i zèlenkasta polete po površju morskom.
820 Vali se uleknu, grmi osovina, pod njom se voda
Uravni, oblaci se po širokom nebu razbježe.
Različna pratnja se pokaže tad: gromoradni kiti,
Sin Inójin Palémon i staračko Glaukovo kolo,
K tome brzi Tritóni i Forkova četa cijela;
825 S lijeva Tetida ide i djevojka s njom Panopéja,
Melita, Niseja k tome, Kimòdoka, Talija, Spija.
Brižnu oca Eneje obuzima dušu veselje
Milo iznova stane, te katarke dade što brže
Podići sve i jedra na motkama razvit jedrènîm.
830 Zajedno uža svi povuku i natežu sada
L'jevo, a sada desno, i vrške lantina kreću
Amo ì tamo, lađe uz povoljan üz vjetar lete.
Ispred ostalih sviju Palìnûr vodi množinu
Gustu, a drugi ploveć imadu držat se njega.
835 Vlažna je noć već neba sredinu bila dosegla,
Te po klupama tvrdim izvalivši se brodari
Ispod vesálâ tjelesa odmaraju pokojem tihim;
U to lagani San od eterskih pade zvijezda,
Mračni raspršk a uzduh i sjenke razàgnâ leteći
840 K tebi, o Pälinûre, i nedužnu noseći tebi
Žalosne klapnje; bog taj na Forbasa nalik na vrhu
Krme se posadi tad i besjede izusti ove:
»Pälinûre, sine o Jasijev, pučina sama
Brodove nosi, vjetri popiruju jednaki, čas je
845 Počinka, skloni glavu i umorne oči upòkôj,
A ja ću posao tvoj za tebe činiti časak.«
Jedva dižući oči Palìnûr odgovori njemu:
»Zar ti hoćeš, da ne mislim ja na tihoga mora
Lice i na mirne vale? u strašilo to da se uzdam?

823. Palemon, morski bog, nekad je bio čovjek i zvao se Melikert. — »staračko Glaukovo kolo«, t. j. morski bogovi, jer su morske bogove Grci pomišljali kao starce.

824. »Forkova četa cijela«, t. j. bogovi morski, koji prate Forka (vidi st. 240).

825. 826. To su morske boginje; prva od njih, Tetida, mati je Ahilova.

831. što je »lantina« vidi u 3. pjev., st. 549.

838. San, t. j. bog sna.

840. Palinur je spomenut već u 3. pjev., st. 201 i 513. Ovdje je apostrofa; vidi st. 123.

841. Forbas je jedan iz društva Enejina.

850 I još da povjerim ja Eneju prevarljivim vjetrom,
Ja, kog mnogo već puta vedrina nebeska izda?«
Tako reče i krmu držeći čvrsto — iz ruku
Nikako ne pušta nje i očima motri zvijezde,
Bog mu nad očima sl'jepim potrese uspavljivom granom,
855 Koja je Stigijske snage i Letske kapljice sa nje
Cure, te njome oči tad mutne mlitavu sklopi.
Čim Palinúru pokoj iznebuha razveže ude,
Bog se nadvije nad njim, u vale ga bistre naglàvcê
Zajedno baci s kormánom i strgnutim dijelom krme.
860 Uzalud u pomoć viče Palìnûr drugove svoje,
A bog otprhne odmah ko ptica u tanahni uzduh,
Lađe jednako plove po pučini sigurno dalje,
Po obećanju oca Neptuna bez ikoje smetnje.
Tako se približe lađe grebènima Sirenskim, koji
865 Opasni bijahu nekad i kostima mnogim bijèli;
Po moru šobotahu bez prestanka hridi daleko;
Tad se osjeti otac Eneja, da nema krmara
Lađa te luta, pa sam tad upravljat započne u mrak
Uzdišuć mnogo potrésen u duši sa smrti druga:
870 »Odveć si, Pälinûre, u pučinu jasnu se uzdo
I more, a sad ćeš ležat na tuđem nesahranjen žalu.«

Šesto pjevanje.

Došavši Eneja do Kumske obale (u donjoj Italiji) potraži proročicu Sibilu, i ona ga pouči, kako može sići u podzemni svijet i tamo se sastati sa svojim pokojnim ocem. Prije nego će zaputiti u podzemni svijet, sahrani Eneja druga Misena, koji je nedavno bio zaglavio, i žrtvuje žrtve podzemnim bogovima i krene sa Sibilom na put kroz Avernsko ždrijelo. Pjesnik opisuje, što je sve Eneja vidio u podzemnom svijetu i veli, kako se sastao s Palinurom, kojemu Sibila proriče, kako će mu ime jednoć biti slavno. Iza toga prevozilac Haron preveze putnike preko Stiksa, i oni uniđu u Ork, gdje borave mnogobrojne duše; među drugima ugleda Eneja Didonu i hoće s njom da govori, ali ona ne će ni da ga sluša, već odlazi od njega. U Tartar, gdje se muče duše osuđenika, ne ulazi Eneja, već samo sluša, što mu Sibila govori o tom strašnom mjestu. Iza toga uniđu u Elisij, gdje borave blažene duše, i nađe oca Anhisa. Ovaj ga vodi po Elisiju i pokazuje mu duše, koje će tek doći na svijet i proslaviti se kao Rimski junaci. Tako Eneja vidi najznatnije svoje potomke sve do pjesnikova vremena. Onda iziđe iz donjega svijeta, ode k svojemu društvu i otplovi dalje.

864. Sirene su u Homerovoj Odiseji (pjev. 12) dvije sestre, koje milim pjevanjem općinjavaju putnike pa ih onda ubijaju; a Vergil je načinio od Sirena morske grebene negdje blizu obale Kampanske.

Tako plačući reče Eneja i raspusti jedra
Pa se napokon k žalom dovèzê Eubejske Kume;
Baševe okrenu k moru, a sidra zubima čvrstim
Na mjestu pritisnu lađe, krivùljastê pokriju krme
5 Obalu. Vatrena četa momaka na obalu skoči
Hesperske zemlje; jedni u žilama kremena traže
Sakrite plamena klice, a drugi kròz gûstî šiprag,
Zvjerska ležaja, trče, pokazuju nađenu vodu.
Na brdo duševni pođe Eneja, gdjeno Apòlôn
10 Stoluje uzvišeni, gdje samotna ù spilji groznoj
Strašna Sibila stoji daleko; mudrošću, umom
Deljanin prorok nju nadahnjuje te joj budućnost
Otkriva. K zlatnome domu i gaju Trivije dođu.
Dedal, kao što vele, iz Minova kraljevstva bježeć
15 Nebeskom prostoru smjelo na krilma se povjeri brzim,
Prema Medvjedom lednim — neobičnim plivo je putem,
Dokle napokon lagan na Halkidskom ne stade visu.
Na toj kad zemlji se nađe, tad krila, kojim je veslo,
Posveti Feb-Apolónu i golem sagradi hram tu.
20 Smrt se Andrògejeva na vratima vidi, a dalje,

2. Kuma (lat. Cumae) je grad u Kampaniji, naseljen je oko god. 800 prije Hrista iz grada Halkide na ostrvu Eubeji.

9. 10. »gdjeno Apolon stoluje«, t. j. gdje je Apolonov hram.

12. »Deljanin prorok«, t. j. Apolon, bog proroštva.

14. O Dedalu vidi u Ovidovim Metamorfozama pjev. 8, st. 152—259. — »iz Minova kraljevstva«, t. j. s ostrva Krete.

16. »prema Medvjedom lednim«, t. j. prema sjeveru, jer zvijezde, koje se zovu Medvjed (veliki i mali), nalaze se u blizini sjevernoga pola.

17. »na Halkidskom visu«, t. j. na visu grada Kume (o kojoj vidi bilješku st. 2).

20—30. Androgej je sin kralja Kretskoga Minosa. Androgej dođe jednoć u Atenu na bojne igre i u svima ostane pobjednik, zato ga Atenjani iz zavisti ubiju. Minos zavojšti na Atenjane i prisili ih, te su morali svake godine slati na Kretu sedam mladića i sedam djevojaka, da ih tamo izjede strašni Minotaur, koji je bio grdosija, na pola čovjek, na pola bik, plod griješne ljubavi kraljice Pasifaje (žene Minove) s prekrasnim bikom poslanim od Neptuna. — »Kekropov grad«, t. j. Atena. — »s izvučenim stoji ždrijebima džara«, jer se ždrijebom odlučivalo, koji će se mladići i koje djevojke poslati na Kretu, da ih izjede Minotaur. — »umjetni dom s bezishodnim, stramputnim putem«, t. j. labirint, o kojemu vidi bilješku 5. pjev., st. 588. — Što se kaže u st. 28—30, to se proteže na Teseja i Arijadnu (kojima se imena ovdje ne spominju). Iz Atene dođe kraljević Tesej, da izbavi Atenjane od strašnoga onoga danka, t. j. da ubije Minotaura, kojega je Minos bio zatvorio u labirintu; kraljeva kći Arijadna zaljubi se u Teseja, a Dedal žaleći Arijadnu dade Teseju klupko konaca, s kojega pomoću nađe on Minotaura pa ga ubije i iziđe sretno iz labirinta; a da nije te pomoći bilo, zaglavio bi Tesej u labirintu. Po drugoj priči dala je sama Arijadna konce Teseju.

Kako Kekropov grad ah svake godine mora
Sedmoro djece davat za dának; s izvučenim stoji
Ždr'jebima džara; zemlja iz vode se Gnosijska diže;
Ovdje je opaka ljubav Pasìfajê, koja se kradom
25 Miluje s bikom, te rodi dijete oblika dvojeg,
Klete ljubavi plod Minotàura, sm'ješano biće;
Dalje je umjetni dom s bezishodnim, stramputnim putem;
Ali golemu ljubav Pasifaje žaleći Dedal
Razmrsi stramputice i zavoje u kući vodeć
30 Bludeće korake koncem. U poslu tolìkôm bi i ti
Znatno imao mjesto, o Ikare, dä žalôst dade;
Dvaput pokuša otac prikazati u zlatu udes,
Dvaput klonu mu ruke. Po redu očima tako
Pregledali bi sve, al' eto Aháta, što bješe
35 Naprijed poslan, a s njime i Dejfoba Glaukova dođe
Trivije svećenica i Feba. Ona će kralju
Kazati ovo: »Nije vrijeme razgledanju sada;
Bolje će iz stada biti neujarmljenoga zaklat
Sedam junaca, isto tolìkô po običáju
40 Biranih dvizica.« Tako Eneji reče, a momci
Pohrle na žrtvu; u hram Trojance Dejfoba zovne.

Golema usječena u hridi je Eubejskog brda
Spilja, u koju vrata i ulaza stotinu vodi,
Proroštva prodiru otud Sibìlina u sto glasova.
45 Kada do praga dođu, — »vrijeme je (djevica reče)
Pitat budućnost; evo gle bog!« Dok govori tako,
Promijeni se lice i boja pred vratima njojzi,
Kosa se raskušlja njena, a grudi joj dašću i srce
Stalo se pomamno ljuto nadímati; veća je vidjet,
50 Glas joj smrtnički nije; zadahnulo sad je božanstvo
Iz bliza nju. — »Zar, Trojanče ti još, Eneja, ne ćeš
Molit se, zavjete činit? Ta ne će se zbunjenog hrama
Velika vrata prije otvorit.« — To kad im reče,
Umukne, ledeni strah Trojancima kroz kosti tvrde
55 Prođe, a srcu kralj iz dubine pomoli tad se:
»Febe, smilovo ti si na Trojanske svagda se muke,

31. O Dedalovu sinu Ikaru, koji se leteći s ocem preko mora srušio u vodu i utopio se, vidi u Ovidovim Metamorfozama 8. pjev., st. 203—235.
46. »evo gle bog«, t. j. Apolon; Sibila osjeća nadahnuće toga boga.

Dardansku upravio strijelu ĩ rûku ti si
Parisu na Eakída; slijedeći tebe preplòvih
Mora, što velike zemlje okružuju, k narodom dođoh
60 Masilskim daljnim veòma, na pòlja, pred Sirtama što su;
Napokon Italske zemlje, što uzmiče, hvatamo obrub;
Zao Trojanski udes nek dalje nas ne prati više.
I vi bi pomilovat već imali Pergamski narod,
Bozi i boginje sve, na Ilij koji i slavu
65 Dardansku mržaste velju. A presveta tî, što budućnost
Znadeš, o proročice, u Latiju daj da se Teukri
Nastane već i njihni Penati, što gonjeni blude;
Ta ja kraljevstvo tražim, što meni po suđenju patri.
Onda ću Triviji hram i Febu od mramora tvrdog
70 Zgradit i svetkovine urediti u slavu Febu.
Al' ćeš svetište i ti u kraljevstvu našemu imat,
U nj ću metnuti tajna rečénja i proroštva tvoja
Kazana narodu mojem, posvetiću birane ljude
Tebi, o blaga, tamo; al' nemoj na lišće pisat
75 Proroštva, da ne raznesu ko igračku vjetri ih brzi;
Proriči, molim te, sama.« Govoriti prestade tada.
Al' se još proročica pokorila u spilji nije
Febovoj moći, već bjesni strahovito, hoće da boga
Veljeg istrese iz grúdî, al' usta joj divlja sve većma
80 Feb ukroćuje, silu obuzdava, stiskuje, ravna.
Već se golemih sto od hrama otvorilo vrata,
Sama od sebe, i nose Sibìlinê u uzduh r'ječi:
»O ti, koji si zla se natrpio po moru dosta,
Još te čekaju veća na suhu; Dardánci će tvoji
85 (Nek te ne bude strah) u Lavinsko kraljevstvo doći,
Ali će žaliti, što su i došli. Ratove vidim,
Ratove strašne i Tiber gdje mnogom pjeni se krvlju.
Tamo ćeš imati Ksant i Simois ì tâbor Dorski;
Već se je drugi Ahil u Latiju rodio tebi,
90 I on je boginjin sin. Za Teukrima ì tamo svuda
Pristajaće Junona; a ù nuždi kojem li ne ćeš

57. 58. Paris je poslije smrti Hektorove ustrijelio Ahila (Eakida, t. j. unuka Eakova).
88. »Ksant i Simois«, t. j. Tiber i Numik (rijeke u Latiju). — »tabor Dorski«, t. j. neprijatelji.
89. »drugi Ahil«, t. j. Turno, sin Nimfe Venilije.

Italskom plamenu ti se i kojemu gradu li molit!
Uzrok će nesreći biti i opet tuđinka žena,
Tuđinska ložnica opet.
95 Al' ti ne uzmiči zlu, već izlazi smjelije preda nj,
Nego te pusti sudbina. A otkle se najmanje nadaš,
Doći će spasenje tebi: iz Grčkoga jednoga grada.«
Eto riječima takvim iz svetišta proroštva strašna
Kumkinja naviješta Sibila, sve spilja se ori,
100 Istinu miješa s tamom, — i mahniticu Apòlôn
Tako uzdama bije i ostanom pod srcem bode.
Kada popusti bijes i umire usta se divlja,
Prozbori junak Eneja: »Od nevolja, djevice, tih se
Nova ni nenadna vrsta ni jedna ne javlja meni,
105 Sve ih predvidjeh ja i razmislih sve ih u duši.
Jedno te molim: kažu, da ovdje su podzemnog kralja
Vrata i bara mračna, gdje prodire Aheron-voda,
Tuda nek slobodno pođem pred lice ĩ poglêd dragog
Oca; pokaži mi put i otvori sveta mi vrata.
110 Njega na leđima ovim kroz oganj, kroz tisuću str'jela,
Što nas gonjahu, iznijeh ja, iz sredine dušmánâ
Spasoh ga, i on je mene po morima pratio svima,
Sve je opásnosti on podnosio neba i vode
Nemoćan, starosti svoje prestupivši moć i mogućnost.
115 Sam me je molio on i naložio meni je, na prag
Tvoj nek dođem molèćkê. Na oca se i sina smiluj,
To te, o blaga, molim, jer tebi sve je moguće,
Nè dade Hekata nadgled nad gajem Avernskim ti zalud.
Ako je mogao Orfej, da ženinu dušu dozove
120 U Tračku uzdajuć se u kitaru ì žice zvonke, —
Ako je Poluks brata otkupio na prezdan dä mrû

93. »tuđinka žena«, t. j. Lavinija, zaručnica Turnova.

97. »iz Grčkoga jednoga grada«, t. j. iz Palanteja od kralja Evandra (vidi u pjev. 8 i 9).

119. 120. O Orfeju vidi georg. 4. pjev., st. 453—527.

121. 122. Poluks i Kastor bili su sinovi kraljice Lede, prvome je otac bio Jupiter, drugome kralj (dakle čovjek) Tindarej; Poluks je (kao sin Jupiterov) poslije smrti imao pravo boraviti među bogovima na Olimpu, a drugi (kao sin čovječji) imao je da boravi u podzemnom svijetu. Ali poradi velike ljubavi, kojom su se braća ljubila, dopusti Jupiter, da obojica zajedno mogu biti jedan dan među bogovima, a drugi dan u podzemnom svijetu.

Tè šêćê tamo i natrag, — a spominjat što ću Alkída,
Što li Teseja slavnog? — od Jupiter-boga sam i ja.«
Tako se moljaše on i držaše oltar, te opet
125 Prozbori proročica: »O Trojanče, sine Anhísov,
Porode krvi božànskê, u Avern lako je saći,
Vrata su otvorena danònoćno crnoga Dita;
Ali je posao mučan povratit se otud i doći
Nà gôrnjî uzduh. Samo ljubimci Jupiter-boga
130 I sini mogoše božji i oni, koje je u vis
Vatreno jùnâštvo diglo. Jer okolo šire se šume
I crnim zavojem tekuć okružuje Kokit-rijeka.
Ako već volju imaš i želju tolìkû u duši,
Da u jezero dva put zaplòvîš Stigijsko, dva put
135 Crni da ugledaš Tartar, i godi l' ti trudit se odveć,
Čuj bar, što imaš prije učinit. Na sjenastom drvu
Zlatna se krije grana sa gipkima ogranci, s lišćem,
Podzemnoj posvećena Junoni. Odàsvud je gajem
Sakrita, te je opkoljuje mrak i doline tamne.
140 Prije u dübine zaći zemáljskê nije moguće,
Dokle ne otkine ko zlatokosu mladicu s drva;
Krasna Prosèrpina hoće, da na dar to joj se nosi.
Kada se otkine jedna, pokazuje druga se grana
Zlatna za njome, i šiba ulìstâ jednakog kova.
145 Gledaj visoko dakle, i kada ugledaš granu,
Otrgni pristojno nju, jer ako te zove sudbina,
Daće ti sama se lako, a drukčije nikakvom snagom
Ne ćeš je svladati moći ni željezom odsjeći tvrdim.
K tome ti mrtav — jao ne znadeš — prijatelj leži,
150 I on tijelom svojim oskvrnjuje brodove tvoje,
Dok ti savjeta pitaš i vrzeš na pràgu se mojem.
Najprije mjesto mu nađi i u grob njega sahrani,

122. 123. Alkid (t. j. Heraklo, vidi 5. pjev., st. 414) bio je sišao jednoć u podzemni svijet i izvukao na gornji svijet psa Kerbera. Tesej (o kojemu vidi bilješku u st. 20—30) je sišao u podzemni svijet s prijateljem Piritojem, da odvede Proserpinu, ali nije mogao.

134. »dva put«, t. j. sada, a drugi put poslije smrti; Sibila smeće s uma, da je Eneji kao sinu boginje poslije smrti mjesto među bogovima (vidi bilješku st. 121. 122).

138. »Podzemnoj Junoni«, t. j. Proserpini, jer je Proserpina u podzemnom svijetu ono, što je Junona na Olimpu (na nebu); ispor. Stiški Jupiter, t. Pluton ili Dit u 4. pjev., st. 638.

Za žrtvu pomirnu crne k oltaru ovce dovedi;
Tako ćeš Stigijske gaje i carstvo nepristupno živim
155 Ugledat moći.« — Reče i stisnuvši usta ušútî.
Očiju oborenih Eneja i žalosna lica
Ostaviv spilju krene i tamnu budućnost u duši
Svojoj prevraća on, a uza nj pratilac vjerni
Lagano Ahat korača u brigama istim ko i on.
160 Svakako njih su se dva razgovarali med sobom tada,
Kojega druga misli Sibìla i tijelo čije
Veli da treba ukopat. Al' došav na obalu suhu
Vide Miséna, gdje ga je smrt pogubila jadna,
Eolu sina Misena, od kojega ne bješe boljeg
165 Trubljom hrabrit junake i pjevanjem podžizat na boj.
Velikog Hektora on je drugarom bio i uza nj
Išao u boj slavan dugùljastôm trubljom i kopljem.
Pošto je Hektoru Ahil pobjeditelj uzeo život,
Onda se uz Dardánca Enèju prehrabri junak
170 Pribije Misen, i nije rđavijem postao drugar.
Ali kad ù škôljku šuplju po pučini svirati uze
I pjesmom izazivat na mejdan bogove ludak,
Ako se vjerovat može, tad dočeka takmac ga Triton
Pa ga u zapjenjene u vale med kamenje baci.
175 Glasno zaplaču svi za Misenom, a navlast Eneja
Duševni plače, pa pođu da izvrše nalog Sibìlin
Bez oklijevanja plačuć, te jagmeć se snositi stanu
Drva za mrtvački oltar i do neba dići ga hoće.
U staru planinu krenu (u visoka legala zvjerska);
180 Borovi padati stanu, pod udarci sjekirâ ječi
Česvina, klinovi lome jasènove grede i hraste
Cjepke, a jaseni crni sa vrha se golemi ruše.
U tom velikom poslu Eneja med prvima stoji,
Drûge nagòvârâ i sam ko ì drugî oruđe nosi,
185 Pa on u srcu tužnom ovako svojemu misli
Veliku gledajuć šumu i slučajno ovo zažèlî:
»Da nam se u planini tolìkôj sad hoće pokazat
Zlatna o drvetu grana, kad proročica o tebi,

171—173. Misen svira u školjku i tim izaziva morskoga boga Tritona, koji također svira u školjku (pjesnik mjesto »boga« kaže »bogove«, jer su i drugi bogovi uvrijeđeni).

Misene, istinu svu je i odviše kazala pravo!«
190 Čim on izrekne to, al' golùbice slučajno dvije
Iz nebesa dolete junaku pred oči te se
Spuste na busen zelen. Eneja preslavni tada
Majčine ptice prepòznâ i veseo molitvu reče:
»Ako imade puta, oj bud'te mi vodilje i let
195 Uzduhom u gaj okren'te, gdje grana dragocjena baca
Sjenku na rodnu zemlju; u sumnji ovoj, o majko
I ti mi nađ' se božànskâ!« Dorèčê i stane te gleda,
Kakav mu daju znak i kamo smjeraju ptice.
One kljucaju gdješto i polijeću tolìkô,
200 Da ih stizati ljudi ostragu očima mogu.
Kad do ždrijela dođu Avèrnskôg, što udara teško,
Dignu se brzo i bistrim polete uzduhom te se
Spuste na željeno drvo, što dvojako granama bješe;
Jedna se osobita zasjájî kroz druge grana
205 Kako se uz studen zimsku zeleni obično mela
U šumi novijem lišćem (a iz drva svojeg ne raste)
I oko okruglog stabla obavija grančice žute,
Takva je zlatna grana na česvini sjenastoj bila,
Te je uz vjetrić tih popucivalo kovano lišće.
210 Granu Eneja zgrabi i pohlepan otkine sporo,
Pa s njom u proročice Sibìlê zaputi kuću.
Nà obali međù tîm Miséna oplakuju Teukri,
Pepelu nëzahvâlnom odajući posljednju počast.
Najpre od hrastovih greda i smolavih borova oni
215 Golemu lomaču slože; sa strana utaknu u nju
Crnoga lišća, a sprijed zabodu grobna drveta,
Čemprese, oružjem sjajnim poiskite lomaču ozgo.
Drugi sa vatre kotle, što ključaju, skinu i toplu
Vodu te operu t'jelo ohladnjelo, pomažu zatim;
220 Onda tužeć i plačuć na òdar metnu mrtvaca,
Grimizne sagove metnu na njega, običan pokrov;
Golema nosila jedni poduhvate (posao tužan!)
I odvrnuvši lica po starome po običaju

193. »majčine ptice«, t. j. golubove, koji su posvećeni Veneri.
213. »pepelu nezahvalnom«, jer pepeo ne može biti zahvalan; ovdje »pepeo« znači mrtvo tijelo Misenovo, koje još nije spaljeno i pretvoreno u pepeo, od koga ne će biti zahvalnosti.
221. »običnim ruhom«, t. j. ruhom, koje je običavao nositi, dok je živio.

Lomaču lučem podžègû. I tako u gomili jednoj
225 Tamjan izgòrî i žrtve i s vrčima izlito ulje.
Kad se već pepeo slegne i prestane gorjeti oganj,
Žednu prašinu tad i ostatke poliju vinom,
A u mjedeni kondir Korìnej sakupi kosti
I on tri puta s vodom drugare obiđe čistom
230 Pa ih porosi malo plodorodne masline granom;
Tako očisti društvo i otpusne riječi reče.
Golemu mogilu naspe Eneja duševni, na nju
Metne trublju i veslo, Misénovo oružje pravo,
Ispod visokog brda, što sada se zove po njemu
235 Misen, i ime to imade mu ostati vječno.
S tijem izvrši brzo Eneja nalog Sibìlin.

Visoka, strašna, sa grotlom sa širokim pećina bješe
Strma, mračni je gaj okruživo i jezero crno.
Nikakva ptica nije prekò njê preletjeti mogla
240 Veselo krilima svojim; iz crnoga ždr'jela je para
Takova izlazila i k nebeskom vila se svodu.
(Mjesto su s toga to Aòrnos prozvali Grci).
Najprije svećenica dovede ovamo četir'
Junca crnijeh leđa i čela im oblije vinom,
245 Izmed rogóvâ im dlake iščùpâ najgornje pa ih
Baci u vatru svetu (žrtvènî dar je to prvi)
I gospodaricu neba i podzemlja Hekatu zove.
Momci zarežu ozdo i u zdjele hvataju toplu
Krvcu, a sam Eneja crnorunu ovcu izàtog
250 Materi Eumenídâ i njezinoj velikoj sestri
Zakolje mačem, a tebi, Prosèrpina, jalovu kravu.
Onda podigne noćne oltare Stigijskom kralju,
Zatim čitave junce u oganj s njihovim mesom
Baci, i masno ulje na utrobu lijeva vruću.
255 Kada se rodi sunce i zasja njegova svjetlost,
Gle pod nogama zemlja zatutnji, vrhunci planine
Stanu se njihat i čuje kroz mračak lavež se pasa,

235. Misen je brdo u Kampaniji.
242. Jezero Avern (lat. Avernus) u Kampaniji Grci su zvali »Aornos« (t. j. bez ptica) s razloga navedenog u st. 239. 240.
250. mati Eumenídâ je Noć, — a njezina velika sestra je Zemlja.
252. 253. Podzemnim bogovima žrtvovalo se obnoć; od takve žrtve nije se jelo ništa, nego se sve spalilo.

Boginja eto. — »Bježˈte, nepòsvêćenî, daleko,
Poviče proročica, iz gaja se svega uklonˈte;
260 A ti na put korači i izvadi iz kora gvožđe,
Sada junaštva treba, Enèja, ì srca hrabrog.«
Tako u zanosu reče i u spilju òtvorenû se
Spusti, a on krene za vodiljom junačkim krokom.

Bogovi, koji ste duša vladari, mučaljive sjenke,
265 Haose, Flegetone i prostore šutljivi, mračni,
Bilo mi slobodno reći što slušah, s dozvolom vašom
Stvari nek javim u mraku pod zemljom skrite dubòko.
Iđahu oboje noćnom samoćom kroz sjen, po domu
Praznome boga Dita, po onom bestjelesnom carstvu;
270 Takav je po šumi put, kad nesigurno svijètlî
Oskudna mjeseca svjetlost, kad Jupiter zastre nebesa
Mrakom i crna noć kad boju stvarima uzme.
Ispred predvorja samog na Orkova ždrˈjela početku
Jad i osvetne Brige na odrima svojima leže,
275 Blijede Bolesti stanuju tu i žalosna Starost
I Glad, na zlo potùtkâč, i grdna Nevolja i Strah,
Prilike pogledati strahovite, ì Muka i Smrt;
Dalje Zloradost stoji i Smrti rođeni bratac
San, a smrtonosni Rat nasuprot stoji na pràgu,
280 Željezne sobe su tu Eumenídâ i Nesloga luda,
Koja je ü kosu zmijsku uplèla krvave trake.

Golemi sjenati brˈjest u sredini raširio stare
Grane je kao ruke; po njemu, veli se, Sanci
Ništavi stoje i krije po jedan se pod svakim listom.
285 Zvjerovi nakazni se i različni nalaze mnogi:
Skile oblika dvojeg kod vrátâ su pa i Kentàvri,
Zatim storuki tu je Briàrej ì zvijer Lerne,
Koja užasno šiče, i ognjem silna Himera,
Gòrgone, Harpije tu su i sjenka triju tjelesa.
290 Pograbi mač Eneja u strahu nenadnom tome
I svijem, kojeno sreta, oštrice okreće golo;

258. »boginja eto«, t. j. Hekata; nju prate Stigijski psi.
265. Flegeton je ognjena rijeka u podzemnom svijetu (druge su rijeke tamo Aheron, Kokit, Leta, Stiks).
287. Brijarej, isto što Egeon, vidi 10. pjev., st 565. — »zvijer Lerne«, vidi bilješku 8. pjev., st. 300.
289. »sjenka triju tjelesa«, t. j. Gerion, koji je imao tri glave i šest ruku.

Pa da mu vodilja vješta ne rèče, da tanki životi
Tijela nemaju tî, već oblikom obviti pršu,
On bi navalio te bi raspršao željezom sjenke.
295 Ovdje je put, što vodi u Tartar k Aheron-vodi,
Koja je blatna i mutna, a vrtlog joj strašne dubìnê
Šumi i sav izbacuje svoj pijesak u Kokit.
Grozni prevozilac Haron strahovitom pokriti halom
Tim je rijekama čuvar; sijeda je njegova brada,
300 Čupava ì vrlo gusta, u ognju stoje mu oči,
Prljavi plašt mu visi s raménâ zavezan u čvor.
Motkom lađicu goni i pazi na njezina jedra,
Pa u rđavom tome u čamcu vozi tjelesa;
Starac je već, al' snage je bog u staròsti još čile.
305 Ovamo naviraše množina k obali silna:
Ljudi i žene, hrabri junaci, što svršiše život,
Djevojke neudate, dječaci i momci, pred licem
Koji su roditéljâ na lomači gorjeli mladi.
U tolìkôme mnoštvu, kad jesen prvom zahlàdnî,
310 Pada po šumi lišće, i od mora debelog ptice
Prema zemlji se tako gomilaju, kada ih zima
Preko pučine pogna i tjera u krajeve tople.
Svi tu stoje i mole, da Haron ih odmah preveze,
I ruke pružaju k njemu želéći na obalu drugu.
315 Ali prevozilac mrki sad ove prima, sad one,
Druge pak tjera daleko i odbija ih od žala.
Čudi se tome Eneja i dirnut tome budući
Vrevom zapita: »Reci, o djevo, što duše te hoće?
Čemu l' je naloga ta kod rijeke? zašto li jedne
320 Odlaze s žala, druge po vodi veslaju sivoj?«
Vremešna svećenica progovori u kratko njemu:
»Sine Anhísov, pravo i istino čedo božànskô,
Kokita dubokog vidiš vodurinu ì bare Stiksa,
Kojeg je svetošću bogove strah da zakunu se krivo.
325 Sve su jadníci ti to, što pokopani nijesu,
Ono je prevoznik Haron, a koje prevozi, ti su
Sahranjeni; jer niko prijeći ne može strašne
Obale ì šûmnê vode, dok nisu mu kosti u zemlji;

324. Nijedan se bog ne smije zakleti Stiksom pa prestupiti kletvu, jer onda bi prestao biti besmrtan.

Stotinu lutaju ljeta i lepeću okolo žala,
330 Tad im se napokon dâ, te nä vode žuđene dođu.«
Sin tad Anhísov stane i ustavi korake misleć
Mnogo u duši i žaleć sudbìnu nesretnu takvu.
Žalosne ugleda tamo i lišene pogrebne časti:
Likijskih brodova vođu Orònta i s njim Leukàspa;
335 Kada su brodili oni od Troje po moru burnom,
Jug se obori na njih i utopi lađu i ljude.
Kada li gle Palinúra krmára gdje se vucinja,
Koji je nedavno gledo zvijezde od Libije brodeć
Te se izvalio bio sa krme i pao u vale.
340 Čim ga Eneja tužna prepòznâ u tmini gustoj,
Prvi mu prozbori: »Koji, o Pälinûre, te meni
Bog je oteo pa te utopio moru u sr'jedi?
Deder mi kazuj. Jer prije Apòlôn mi nikada nije
Slago, a sada me jedan prelástio odgovor njegov
345 Veleć za tebe, da ćeš putovati po moru zdravo
I doć do Ausonskih međa. Održati to li je riječ?«
Na to će onaj: »Nije, o vojvodo, sine Anhísov,
Tronog ti slagao Febov, utopio niti je mene
Bog u vodi, već korman, na kojem po odredbi pomno
350 Stražah i upravljah plovbom, odlomio strašnom se silom,
Te s njim se sruših naglàvcê. Ej nemirnog tako mi mora,
Za se nijesam se ja tolìkô bojao samog,
Samo da lađa tvoja bez naprave i bez krmara
Stradala ne bi, gdje se tolìkî dizahu vali,
355 Tri me je burne noći po vodi beskrajnog mora
Žestoki nosio jug, i jedva četvrti danak
Ugledah Italsku zemlju sa vrha visokog vala.
Po malo plivah k zemlji i siguran bjeh već na žalu,
Ali okrutni narod, kad težak u ruhu mokru
360 Rukama hvatah i grljah gredòvitî podanak brda,
Navali oružjem na me držéći, pun da sam pl'jena.
Sada me valovi nose i bacaju vjetri po žalu.
Molim te, uzduha tako t' i nebeske svjetlosti mile,
Tako ti oca i Jula, u kojemu rastu ti nade,
365 Od zla me izbavi ovog, o nesvladan junače, il' me

334. O Orontu vidi 1. pjev., st. 115.
344—346. O ovome proroštvu Apolonovu nema nigdje govora u Eneidi.

Zemljom zagrni (ta možeš), otiđi tek k Velijskoj luci;
Ili mi, ako je puta i ako ga majka božànskâ
Tebi pokáza (jer mislim, da po volji bogova samo
Spremaš se vode tolìkê preploviti i Stiks-rijeku),
370 Desnicu daj mi jadníku i uzmi me na vodu k sebi,
Da bar poslije smrti u stánku počinem mirnom.«
Tako izgovori on, a pròročica mu reče:
»Otkud je opaka tâ, o Pälinûre, ti želja?
Hoćeš nesàhrânjen tî Eumenídâ da ugledaš strašnu
375 Vodu i Stiks-rijeku i nezvan na obalu stupit?
Ne misli, molbama da ćeš okrenuti suđenje božje.
Nego pamti što velim na utjehu nevolje tvoje:
Okolni građani, što ih dalèko i šìroko ima,
Kosti će tvoje umirit znakòvima nagnani s neba,
380 Grob će načiniti tebi i grobu žrtve će slati,
I mjestu ostaće tom Palinúrovo uvijek ime.«
Brige ga prođu od tih riječi, i iz srca tužnog
Za malo iščezne žalost, vesèlî se imenu zemlje.
Pöčêtî nastave put i k rijeci se približe za tim.
385 Kad iz daleka ih brodar sa Stigijskih ugleda vala,
Tim gdje stupaju gajem i k obali korake kreću,
On im progovori prvi i okosi na njih se oštro:
»Kogod si, da si, koji k rijeci oružan našoj
Dolaziš, reci, što hoćeš, al' otud, i ustavi korak.
390 Sna, uspavljàčicê Noći i sjena mjesto je ovo;
Ne mogu živa tjelesa u čamcu se Stigijskom vozit.
Alkid kad ovamo dóđe, Pirìtoj kad dođe i Tesej,
Na radost svoju nijesam na ovoj ih primio vodi,
Premda su sinovi bili božànskî, nedobitni snagom.
395 Čuvar je Tartarski drhto pred kraljevim pr'jestoljem, al' ga
Alkid odvuče otud i okova lancem, a druga
Dvojica gospođu htješe iz Ditove ložnice odvest.«
Amfriska proročica odgòvorî ukratko njemu:

366. »k Velijskoj luci«, u Lukaniji (u južnoj Italiji) ima grad Velija.
392. Vidi st. 122. 123.
393. Što je Haron prevezao Herkula (Alkida), bio je zato okovan i bačen na godinu dana u tamnicu. Da je kažnjen i zato, što je prevezao Teseja i Piritoja, to se ne kaže ni u kakvoj priči, a Vergilu je možda bila poznata takva priča.
395. »Čuvar Tartarski«, t. j. pas Kerber.
398. »Amfriska proročica«, t. j. nadahnuta od Apolona; vidi bilješku u georg. 3. pjev., st. 2.

»Nema namjere zle, o ne boj se, ovdje nit' ovo
400 Oružje udarit hoće; nek ù spilji golemi stražar
Svojoj dovijek laje i plaši beskrvne sjenke,
Neka Prosèrpina čista u domu stričevu stoji.
Oružjem, duševnošću Trojanac slavni Eneja
Silazi k ocu u Ereb k preìspodnjîm sjenkama evo.
405 Ne može l' duševnosti tolìkê te ganuti primjer,
A ti ćeš granu ovu prepoznat«, — pa pokaže granu
Skritu pod haljinom do tad, te gnevljivo, burno se srce
Smiri i šuteći dalje i čudeć se časnome daru
Šibe sudbonosne, koje već odavno vidio nije,
410 Okrene crnjkastu lađu i pođe k obali Haron.
Zatim rastjera duše, na klupah što sjeđahu dugih,
Prostor na palubi stvori i onda u korito primi
Golemoga Enèju. Zaječi pod teretom čamac
Pleteni, i mnoga voda kroz rupice navali u njga.
415 Napokon prebrodi zdravo sa proročicom, s junakom,
Pa ih u zèlenkastôm u rogozu pusti i blatu.

Lavežom iz žvala triju po ovome kraljevstvu laje
Golemi Kerber i grozan u suprotnoj ù spilji leži.
Vidjevši proročica, na vratu mu da se već zmije
420 Dižu, baci mu kolač uspavljivi od meda spečen
I od vradžbinskih trava, a Kerber gladan, bijesan
Sva tri razvali grla i uhvati kolač te grozna
Protegne leđa po zemlji i čitavom pruži se spiljom.
Čuvar zaspavši tako, Enèja s žala rijeke,
425 S koje povratka nema, na ulazu nađe se brzo.
Odmah se glasovi tamo na pragu samome čuju,

400—402. t. j. niko ne će sada odvući Kerbera ni odvesti Proserpinu. — »u domu stričevu«, t. j. u domu svoga strica (Dit ili Pluton je Proserpini ne samo muž, nego i stric, jer je on brat Jupiterov, a Proserpina je kći Jupitera i Cerere).

410. Haron je bio već uzeo nekoliko duša u lađu, prije nego je ugledao Sibilu i Eneju, i one su se već posadile na klupe u lađi, a sad ih Haron protjera.

413. Lađa je Haronova načinjena za duše, koje su kao sjenke veoma lagane, zato je živi Eneja prema njima golem i vrlo težak.

424—901. Ovaj je dio ispjevan prema 11. pjev. Odiseje, gdje se govori, kako je Odisej sišao u podzemni svijet i što je sve tamo vidio. Originalna je crta u Vergila, što on daje, te njegov junak vidi u podzemnom svijetu ne samo duše pokojnikâ, nego i duše onih ljudi, koji će se poslije Eneja roditi i steći veliku slavu u narodu Rimskom. Tako pjesnik nalazi priliku, da proslavi najslavnije potomke Enejine Julija Cesara i Cesara Augusta.

Silno se cviljenje čuje, jer plaču dušice djece,
Koju je crni dan života lišio slatkog,
Od sise ugrabio i bacio u smrt ih ljutu.
430 Do njih su, koji smrt pretrpješe osudom krivom.
Al' sva mjesta je ta odredio ždrijeb i sudac;
Glavar sudaca Minos potresuje urnu i u skup
Šutljive saziva suce, istražuje krivnje, živote.
Najbliže zatim stoje jadníci, koji su sebi
435 Sami zadali smrt ne sakrivivši ništa, već siti
Žića pogubiše duše; al' sada kako bi htjeli
Nà gôrnjêm trpjet svijetu siromaštvo ì muke teške!
Ne da sudbina, vali strahoviti nemile bare
Ne puste, ni Stiks-rijeka, što devet puta se vije,
440 Jadikova se polja (jer takvim ih imenom zovu)
Tu pokazuju blizu, gdje na sve pukla su strane.
Koje je ljuti otrov rastočio ljubavi teške,
Tu se smucaju oni po stazama tajnijem, šuma
Od svud ih mrčeva krije, ni mrtvih ne ostavlja jad ih.
445 Fedru i Prokridu tu i Erìfilu tužnu Eneja
Vidi, a ova rane pokazuje zadane sinom;
Vidi Evadnu on i Pasìfaju; u tom je društvu
I Laodàmija, tu je i Kenej, nekada mladić,
A sad žena, sudbinom u priliku obraćen prvu.
450 Med njima šeće Didona Feničanka pò šumi veljoj
S ranom još nezaraslom. U koji časak je do nje
Stao junak Trojanac i ugledo tamnu je kroz mrak,
(Ko što kad vidi ko u mjesecu prvijeh dana,
Il' mu se čini da vidi pomaljat se kroz oblak mjesec),
455 Prolije suze, pa joj ljubežljivo prozbori ovo:
»Dakle me istinit glas, o Didona nesretna, stiže,
Da si mrtva i svojim da mačem pogubi sebe?
Ja sam li uzrok ti smrti? o jaoh! Tako mi zv'jezda,

445. Fedra, žena kralja Teseja, zaljubi se u svoga pastorka Hipolita i ubi se, kad on ne htjede ljubavi joj odvratiti. — Prokrida, žena kralja Kefala, pogibe kao žrtva svoje ljubomornosti. — Erifila je izdala za zlato svoga muža Amfiaraja; zato ju je poslije ubio sin Alkmeon.

447. 448. Evadna je od žalosti za svojim mužem skočila u vatru, na kojoj je gorjelo mrtvo tijelo njegovo. — O Pasifaji vidi u bilješki st. 20—30. — Laodamija se ubila od žalosti za svojim mužem Protesilajem, kojega je ubio Hektor. — Kenej je bio isprva djevojka, koju je Neptun pretvorio u mladića; zaglavio je u boju s Kentavrima.

Tako mi višnjih i vjere, pod zemljom ako je ima:
460 Nerado pođoh ja od obala, kraljice, tvojih,
Već mi bogova moć zapòvidje krenuti otud,
Koja me nagoni stupat med sjenama ovim, po ovom
Truležu, gnusu, po noći, tamnini mogo nijesam
Vjerovat, da će te odlazak moj rastužit tolìkô.
465 Stani i pogledu mom se ne kradi. Od kog li bježiš?
Ovo je zadnjom, što daje sudbìna mi s tobom govorit.«
Takvim riječma je nju ublažiti gledo Eneja
Lijući suze, a ona ijètka je ì ljûto gleda,
Od njeg je odvraćena oborila na zemlju oči.
470 Nije joj progovor taj promijeniti mogao lica,
Kao da tvrdi kremen il' Marpeska hridina stoji.
Napokon trgne se ona i neprijazna uteče
U sjenoviti gaj, gdje muž joj negdašnji Sihej
Jadima jednak je njoj i ljubav joj ljubavlju vraća.
475 Nemila njezina smrt Eneju jednako boli,
Suzama on je daleko na odlasku prati i žali
I put nastavi dani. Već na skrajna dođu na pòlja
Odjelita, gdje kupe junaci se dični u boju.
Ovdje mu Tidej dođe u susreću i Partenòpej
480 Oružjem slavni i Adrast sa svojim blijedim likom;
Na gornjem oplakani svijetu Dardanci, u boju
Koji padoše, tu su; Eneja ih u dugom nizu
Gledajuć uzdahne; vidi Tersìloha, Medona, Glauka,
Tri Anténoru sina i Ideja, kojino drži
485 Kola i oružje još, Poliféta, koji je bio
Svećenik Cererin. S desna i s lijeva mnogo je duša,
Nije im dosta jednoć Eneju vidjet, već hoće
Ostati ì bliže stupit i pitati, čemu je došo.
Al' Agamèmnonove kad čete i Grčka gospoda
490 Kroz mrak vide junaka i oružje sjajno na njemu,
Od straha zadršću veljeg, te jedni okrenu leđa
Kao k lađama nekad, a drugi se oglase tihim
Glasom, hoće da viču, al' mogu zinuti samo.

471. Marpes je brdo na ostrvu Parosu; tu se lomio glasoviti mramor.

479. 480. Tidej, Partenopej i Adrast, Grčki junaci, koji su išli u boj na Tebu i tamo zaglavili.

Dejfoba, Prijamu sina, Eneja ugleda zatim
495 Svega osàkaćena; i lice ī obje ruke
Grdno su nakažene, a glava je krnja, gdje nema
Jednog ni drugog uha, a ī nôs je okresan ružno.
Dejfob dršće i gleda, da strašne pokrije rane;
Jedva ga pozna Eneja i prozbori znanim mu glasom:
500 »Ubojni Dejfobe, stare ej potomče Teukrove krvi,
Kome se htjelo, tebe da tako pedepše strašno?
Ko li ti smjede učiniti to? Do mène je došo
Glas, da u posljednjoj noći množinu poklav Pelazga
Lego si napokon trudan na zbrkanu hrpu tjelesa.
505 Na to sam ja na žalu na Retejskom nasuo praznu
Mogilu, īza glâsa povikao triput sam Mane.
Ime je tvoje tamo i oružje, kad te ne mògoh
Vidjet na polasku pa te sahranit u očinskoj zemlji.«
Na to će Prijamov sin: »Nijesi, o prijane, ništa
510 Ti propustio, sve si učinio pokojnoj sjenki
Dejfoba. U zlo me ovo sudbina je rinula moja
I Lakedèmônkin zločin, od koje ovo je spomen.
Znadeš, u naopakom veselju kako sprovèli
Zadnju smo noć, ta toga i odveć se moramo sjećat.
515 Kad je kobni konj uzàšao Pergamu na vrh
Noseći oružane pješake u sebi, tad ona
U kolu tobože žene po gradu vođaše, koje
Kliktahu orgije slaveć; stojéći međù njima golem
Držaše luč i zvaše sa vrha kule Ahivce.
520 Ja sam brigama satrt i sanan u ložnici tada
Nesretnoj ležao, gdje me savlado je duboki, slatki
San, što mirnoj smrti veòma bijaše nalik.
Iz kuće oružje sve, dok spavah, čestita žena
Ukloni i mač vjerni, što uz glavu stajaše, jami,
525 U dvor Menèlaja zovne izàtog i otvori kuću
Misleći ljubazniku učiniti veliku s tijem
Uslugu ī spomên starih grijeha zatrti svojih.

504. »lego si trudan«, t. j. od boja i od grdnih rana i izdahnuo.
505. 506. Kad nije bilo tijela pokojnikova, načinio se prazan grob (vidi 3. pjev., st. 304); — »povikao triput«, vidi 2. pjev., st. 644.
512. Lakedemonka je Helena; vidi u 2. pjev., st. 601.
523. »čestita žena« (rečeno ironički), t. j. Helena, koja se poslije smrti Parisove udala za Dejfoba.

Što ću ti dalje govorit? U ložnicu prodru, potùtkâč
Zli je s njima Eòlîd. Odmástite Grkom, o bozi,
530 Sve to, ako je pravo za osvetu molbu izustit.
Al' ti sad meni reci, sudbina koja te amo
Dönese živa? Možda zaluto si po moru brodeć?
Ili je nalog bogova to? il' koja te sreća
Goni u ovu tamu, u dvore, gdje sunce ne sìjâ?«
535 Dok taj razgovor traja, već zora prolazeć nebom
Na kolih ružičastih prevalila pola je puta;
U tom bi potratili vrijeme možda cijelo,
Pratilica Sibìla da u kratko ne opoménu:
»Noć, o Eneja, hiti, a nama vrijeme u plaču
540 Prolazi; ovdje je mjesto, gdje pût se u dvoje c'jepa;
Desna do dvorova vodi do Ditovih strana, i staza
U Elìsij nam njom je; a lijeva strana zločincem
Služi za kazan, ona u Tartar kleti ih vodi.«
Dejfob će na to: »Ne srdi, o svećenice se velja,
545 Ja ću uklonit se, idem u tamu i ispunit broj ću;
Idi, o diko naša, i bolja te pratila sreća!«
Tako reče i u toj riječi okrene korak.

Baci oči Eneja i nenadno pòd l'jevôm hridi
Ugleda široke dvore, a trostruki pašu ih zidi,
550 Flegeton naokolo rijeka se Tartarska vije
Žestoka, s plamima žarkim i hridine šumeći valja.
Sprijed su golema vrata i dovratci òd nada tvrdog,
Ne bi ih nikakva sila razoriti mogla čovjèčjâ
Željezom, a ni božànskâ, a kula se gvozdena diže
555 U vis; u zavraćenoj Tisìfona haljini sjedi
Krvavoj, predvorje čuva, ne spavajuć, ob dan i ob noć.
Otud se stenjanje čuje i ljuti udarci zvižde,
Zveket se čuje gvožđa i lanaca, koji se vuku.
Tada stane Eneja i buku prestrašen sluša:
560 »Kakva zločinstva su tu, o djevice, kazuj mi, kakve l'
Kazni ih tište? kakva l' do ušiju dolazi vika?«
Odvrati proročica: »O Teukarski vojvodo slavni,
Na prag opaki niko koráčiti ne može nevin;

529. »Eolid«, t. j. Uliks, koji je po nekoj priči bio unuk Eolov.

545. »ispunit broj ću«, t. j. broj sjenaka, koji se bio umanjio, kad se Dejfob između njih uklonio.

Ali kad Hekata meni nad luzima dade Avèrnskîm
565 Nadgled, bogova kazni pokáza mi, prövede svud me.
Nemilo carstvo je tu Radàmanta Gnosijca, koji
Kažnjava i laži sluša i svakoga sili, da prizna,
Nà gôrnjêm što je svijetu zgriješio te je odgađo
Okajat do smrti kasne i tajio (veseo zalud).
570 Odmah osvetnica Tisìfona udara krivce
Bičem pa im se ruga, a zmije ù l'jevôj ruci
Ljute pred njima drži i zove nemile sestre.
Sa škripom onda se tek strahovitom prokleta vrata
Otvore. Vidiš li sad, na ulazu kakova tamo
575 Sjedi čuvarica? kakva na pràgu li prilika straži?
Još goropadnija stoji unutra Hidra, u koje
Crnih je žvala pedeset; a Tartar širi se u mrak
I u dübinu dvaput tolìkô, kolìkô imade
Do visa pogledati Olìmpskôg, do eterskog neba.
580 Negdašnja Zemljina djeca, Titáni, amo su munjom
Zagnani te se u dnu preìspodnjêm valjaju sada.
I dva sam vidjela tu Aloída ljudeskare grdne,
Koji su pokušali da razvale rukama nebo
I da Jupiter-boga iz kraljevstva istisnu višnjeg.
585 I Salmóneja vidjeh u okrutnim kaznima, što je
Jupiter-boga plam krivotvorio i neba tutanj.
Mašući lučem on se na četiri vozio konja
Posred Elidskog grada i pò Grčkôm narodu te je
Klico i tražio, da ga ko boga štuju, — budàla,
590 Mjeđu i topotom on tvrdokopitnih građaše konja
Bure i munju, koju moguće nij' krivotvòrit.
Ali između gustih oblačina svemožni Otac
Zamahne str'jelom, ne lučem i zubljama, koje se dime,
Te Salmóneja strašno zavŕtî i baci naglàvcê.

565. »bogova kazni«, t. j. kazni, kojima bogovi kazne grješnike.

566. Radamant je brat Minosov, sudac najgorih grješnika u podzemnom svijetu.

572. »nemile sestre«, t. j. druge dvije Furije, koje se zovu Alekta i Megera.

576. Hidra, t. j. strašna zmija u podzemnom svijetu; tako se zvala i zmijurina u jezeru Lerni, koju je Herkul ubio.

580. Titani su sinovi i kćeri Urana (Neba) i Zemlje; bojeći se velike njihove sile baci ih Jupiter u Tartar.

582. »dva Aloida«, t. j. dva sina Alojeva Ot i Efijalt; vidi georg. 1. pjev., st. 280—283.

595 Vidjeh i Titija još hranjeníka sverodilje Zemlje,
Koji je tijelom svojim zapremio jutara devet;
Besmrtnu njegovu jetru i utrobu, koja mu sveđer
Za kazan raste, kljuje strahoviti jastrijeb kljunom
Kukastim tražeći hranu, a stoji pod visokim grudma;
600 Kada mu živnu crijeva, i opet nemaju mira.
Čemu Iksìona još i Pirìtoja spominjat treba,
Làpite čemu, na koje stropòštati hoće se crni
Kamen i kanda već pada? Nogáči zlatni se sjaju
S visokim jastucima i svečanim; stoje pred licem
605 Raskošna kraljevska jela; glavarica Furija leži
Uz njih i rukama ne da dotàći nikome stola,
Diže se mašući lučem i riče, kao da grmi.
Koji su, živi budúći, na svoju mrzili braću,
Varkama štićenika saplèli ì bili oca,
610 Koji su stekli blaga, al' čučali sami na njèmu,
Ništa ne dali svojim (a takvijeh premnogo ima),
Koji su preljube radi zaglavili, koji su u rat
Bezbožni pošli i vjerom prevrnuli svojoj gospodi, —
Svi ti su zaprti ovdje i čekaju kazan, — a koju,
615 Ne pitaj to, ni grijeh i udes kakav kog sruši.
Jedni valjaju hrid, na paoce točkova drugi
Sapeti su i vise, a Tesej nesretni sjedi,
Te će dovijek sjedit, a Flegija prejadni daje
Nauk i īza glâsa dokazuje sjenkama svima:
620 Poštovat pravdu, višnjih ne prezirat budi vam nauk.
Ovaj je za zlato prodo domáju te nametnu njojzi
Silnika, zakone stavi i skinu za novac, — a ovaj
Uđe u ložnicu kćeri, da ljubi je, kako ne vàljâ;
Na djela pregnuše strašna i pregnuvši svršiše svi ih.

595—600. Ovo o Titiju uzeo je Vergil iz Odiseje pjev. 11, st. 576—581, gdje se kaže i krivica Titijeva, poradi koje je kažnjen.

601. Iksion, bezbožni kralj Lapita, htio se milovati s Junonom, zato je u podzemnom svijetu privezan za ognjeni točak, koji se bez prestanka vrti. Piritoj je njegov sin, koji je htio odvesti Proserpinu (s Tesejem, vidi bilješku st. 122. 123).

603—607. Ovo se tiče Tantala, a uzeto je iz Odiseje, pjev. 11, st. 582—592, gdje se opširnije govori o tome. Ime Tantalovo ne spominje Vergil, jer je ta priča dobro bila poznata svakome.

617. Tesej i Piritoj za zločinstvo svoje (vidi bilješku st. 601) prikovani su za hrid, na koju su bili sjeli, te se ne mogu s nje maknuti.

618. Flegija je otac Iksionov, on je zapalio hram Apolonov u Delfu i zato u podzemnom svijetu trpi muku onaku, kakovu Tantal.

625 Sto da jezika imam i ustiju stotinu i glas
Gvozdeni, ne bih mogla izbrojiti svijeh zločinstva
Niti bih kazni sve poimèncê mogla navèsti.«
Vremešna svećenica kad Febova iskaže sve to,
Reče: »Zaputi još dalje i početo djelo dovrši.
630 Žur'mo se; zidove vidim, u kovačnici Kiklópâ
Koji su skovani; vrata nasùprot su svedena eno.
Tu nam je naloženo, da ostavit dar svoj imamo.«
Kada to reče, onda koračajuć jednako tamnim
Stazama kroz srednji prođu prostor i k vratima dođu.
635 Stupi na ulaz Eneja i vodom se okropi svježom,
Za tim na suprotnome na pràgu granu zabode.
Tek kad učine to i boginji ostave dar već,
Uđu u radosna mjesta, gdje ugodno se zeleni
Tratina gajeva sretnih, gdje blaženika je stanak.
640 Nad tim je poljima eter obilniji, koji ih kiti
Rumenju; svoje je sunce tu i svoje zvijezde.
Tu se u rvalištih po travi jačaju jedni,
Bojne se igraju igre i rvu se u žutom p'jesku;
U kolu opet drugi poskakuju, pjevaju pjesme.
645 Tu se u haljini dugoj i svećenik nalazi Trački,
Koji sad tërzijânom bjelokosnim bije, a sada
Prstima u sedam žica i skladnu ugađa pjesmu.
Staro je Teukrovo tu pokoljénje, prekrasna čeljad,
Hrabri junaci, što se u sretnije rodiše doba,
650 Il i Asàrak je tu i Dardan, Troje osnivač.
Od ništa oružju sad se i kolima čudi Eneja.
U zemlju koplja su tu zabodena, konji bez uzda
Po polju pasu kud koji. Junaci oružje kako
I kola ljubljahu živi i kako lijepe konje
655 Pasahu rado, sačuvali tu i pod zemljom su ljubav.
Lijevo ì dêsno gle po travi vidi Eneja
Druge gdje blaguju, pean gdje veseo u kolu poju
U mirìsavu lugu lovòrikovu, iz kojeg

645. »svećenik Trački«, t. j. Orfej, o kojemu pjesnik opširno govori u georg. 4. pjev., st. 454 i d. Ovdje mu se kaže »svećenik«, jer je uveo neke službe u čast bogova.

651. »od ništa oružju«, t. j. oružju, koje je samo sjenka, kao što su i duše u podzemnom svijetu upravo sjenke.

657. »pean« je pjesma u slavu boga Apolona.

Obilni na gornjem teče svijetu šumom Erìdan.
660 Koji ranjeni biše u boju radi domaje,
Koji su svećenici života pobožna bili,
Koji proroci sveti i dostojni bili su Feba,
Koji su umještva našli i život ljepšali njima,
Kojih se sjećaju ljudi zbog učinjenih dobara, —
665 Tijem je čelo svim obvijèno snježanim trakom.
Kada tolìkî se skupe, progovori njima Sibìla
Museju osobito (jer on je usrëd vreve stajo,
Visokim izdizo se ramènma, te vidješe svi ga):
»Recite, sretne o duše, i pjevaču predobri ti nam
670 Reci, u kojemu kraju i mjestu je Anhis, — zbog njega
Dođosmo amo velje preplovivši Erepske vode.«
Ukratko prozbori junak Sibìli: »Stalnoga doma
Nema niko, već svi mi u gajima hladnim stojímo
I po mekanih žalih, po lukama, što ih rijeke
675 Oživljavaju; a vi prijeđite ovo sad brdo,
Vodi l' vas srce, a ja provèšću vas ugodnom stazom.«
Reče, pa pred njima pođe i ozgo pokaže njima
Dražesna polja, a zatim sa vrha se najvišeg spuste.
Otac je Anhis u to vrijeme daleko u dolu
680 Zelenom zaprte duše, što na svijet imahu poći,
Gledo i pomno razbíro i brojio čeljad je svoju
I sve unuke drage, u duši je sreću i udes
Svakoga promišljavo i značaj i junačka djela.
Anhis kad ugleda, gdje mu po travi u susret Enèja
685 Dolazi, veseo starac tad obje raširi ruke,
Suze mu obliju lica i ovu izusti riječ:
»Dakle si napokon došo i tvoja duševnost ocu
Draga teškome putu odòlje! mogu l' ti, sinko,
Gledati lice, slušat i besjede mile govorit?
690 Tako u srcu mišljah i nadah se tome i brojah
Dane, pa eto u čežnji se toj ne prevarih svojoj.
Preko kolìkô zemalja i voda si prošao, dok si
Ovamo došo? po kojim si zlima ti se prebijo?
Köliko bojah se, da ti ne naudi Libijsko carstvo!«
695 A sin će njemu: »Tvoja, o oče, prilika tužna

667. Musej je stari Atenski pjevač, prorok i svećenik, -- suvremenik Orfejev.

Često ukáza se meni i nagna me, amo da idem.
Lađe mi u moru stoje u Tirenskom. Desnicu daj mi,
Oče, u desnicu moju, ne krati grliti sebe.«
Obilnim suzama pri tim riječima nakvasi lica;
700 Triputa ocu vrat obujmiti rukama htjede,
Na prazno uhvaćen lik se iz ruku mu triput izmàče
Laganom vjetru sličan i krilatom presličan sanku.
U to u zavoj dola Eneja pogleda i tu
Od'jeljen ugleda gaj i grmlje šumsko, što šušti,
705 Ugleda Letsku rijeku, što teče uz stanove tihe.
Oko rijeke puci i narodi premnogi lete:
Kao uz ljeto vedro po livadama kad pčele
Padaju nà cvijeće na različno, okolo b'jelih
Ljiljana vrve, ī polje sve od zujanja ječi.
710 Vidjev iznèbuha to Eneja se uplaši, pita
Uzrok ne znajuć, što je, rijeke kakve l' su dalje,
Kakva l' je čeljad, što grne po žalu u tòlikôm mnoštvu?
Otac odgovori Anhis: »Pri valima Letske rijeke
To ti mironosnu vodu i dugi zaborav piju
715 Duše, kojim sudbina određuje druga tjelesa.
Njih sam ti hotio ja poimèncê davno pokazat
I po redu ti moj opisati naraštaj, da se
Više raduješ sa mnom, kad zemlju Italsku nađeš.«
»Zar se gdjekoje duše, o oče, na svijet gornji
720 U vis dižu odávdê i opet se u tromo t'jelo
Vraćaju? Kleta li želja jadníke na svjetlost goni!«
— »Sve ću ti reći i ne ću u sumnji te pustiti, sinko,«
Prihvati Anhis i stane po redu sve mu kazivat.
»Najprije da znaš: nebo i zemlju i prostrane vode
725 Mjesečev sjajni kolut i također Titan-zvijezdu:
Sve to oživljuje duh, a po gomili svoj razlivèna
Pamet je, koja je miče i s veljim se svemirom m'ješa.
Otud je život ljudi, životinja, otud je ptica
I svijeh čudila, što ih pod pučinom mramornom ima.

705. Letska rijeka ili Leta je rijeka u podzemnom svijetu, koje kad se duše napiju, zaborave pređašnji život; Grci su je zvali »Lēthē«, koja riječ upravo znači: zaborav.

724—751. Ove misli uzeo je Vergil iz grčke filosofije.

725. »Titan-zvijezdu«, t. j. sunce; vidi 4. pjev., st. 118.

729. »pod pučinom mramornom«, t. j. pod morskom vodom, koja se blista kao mramor.

730 Ognjena u njih je snaga života, biće je njihno
Nebeskog izvora, samo da škodljivo ne smeta t'jelo,
Da ne otupljuju njih zemaljski samrtni udi,
S kojih im dolazi strah i želja, radost i žalost,
Te u zatvoru tamnom i mraku sjajnoga neba
735 Ne vide; pa kad i zračak života ih ostavi zadnji,
Ipak svakakvo zlo ne izlazi iz njih jadníkâ
Ni sav tjelesni otrov, jer nužno je, sasvijem da se
I čudno sraste ono, što zajedno bijaše dugo.
Zato se na muke meću i pedepse trpe zbog svojih
740 Starih grijeha duše, te jedne su na vjetru praznu
Razastrte i vise, a drugim u vrtlogu grdnom
Griješne ljage se peru, a nekima vatrom se pale.
Svaki svoju kazan trpímo. Kroz široki puste
Tad nas Elìsij, i neki na radosnih poljih stojímo,
745 Dokle se ne svrši kolut vreménâ i rok nam dugi,
Te nam se grijesi uzmu, što s nama se srastoše, i čist
Eterski ostane osjet i oganj nebeski prosti.
Kad se na vremena točku već hiljada okrene ljeta,
Bog u velikoj zovne množini duše tad k Leti,
750 Nek sve zaborave, pod nebeski svod nek na svijet gornji
Vrate se, opet se sastat s tjelesima neka zažele.«
Kad to iskaže Anhis, povede Sibìlu i sina
U vrevu u veliku, gdje duše zuje, pa stane
Na brežuljak, sa kojeg preglédaće povorku dugu
755 Sprijed moći i lica, kad koja dođe, razmatrat.
»A sad neka ti kažem, kolìkâ će pratiti slava
Dardanski naraštaj naš i kakve unuke imaš
Čekat od Italskog roda; glasovite imena našeg
Neka ti pokažem duše i tvoju ti südbinu rečem.
760 Eno gledaj mladića, o koplje je bez gvožđa uprt,
Svjetlosti najbliže stoji po suđenju; on će se prvi
Dići na gornji svijet od Italske porođen krvi.
To ti je Silvij Albanac dijete posljednje tvoje,
Kojeg će staru ti kasno Lavínija roditi žena
765 U šumi; on će kralj i otac kraljeva biti;
Albom će Longom naše po njemu vladati pleme.

760—776. Anhis pokazuje Eneji buduće Albanske kraljeve (koji će kraljevati u Albi Longi).

Dika Trojanskog roda do njega Proka je prvi,
Kapis i Numitor zatim, a za njima ìmenjâk tvoj je
Silvij Enèja, koji i duševnošću na glasu
770 Biće i oružjem, bude l' nad Albom dano mu vladat.
Kakvi su momci to i kakvu pokazuju snagu!
Građanskim hrastovim njima vijencem je obvito čelo.
Ti će ti jednoć Noment, Fidénu i Gabij sagradit
I na vrhuncu brda Kolátiju s kulama njenim,
775 Gradove Bolu, Koru, Pomètij i Inujev Tabor;
Tako će zvati se, a sad bez imena krajevi to su.
Eno gdje svojem se djedu pridružuje Mavortov Romul,
Kog od Asàrakovê porodit krvi će majka
Ilija; perjanice na tjëmenu vidiš mu dvije,
780 Otac ga uresom kiti, što pripada gornjim junakom.
Onaj slavni će Rim po njegovoj upravi, sinko,
Vlast raširit po zemlji, a Olimp će hrabrošću doseć.
Jedini Rim će sedam ograditi tvrđava zidom,
Rodan junacima biće Berèkintskôj materi nalik,
785 Koja se s krunom od kula po Frigijskim gradima vozi
Ponosna, što je porod izrodila bogova te sto
Unuka nebeskih grli, što višnjim vladaju carstvom.
A sad ovamo oči okreni i pogledaj ovaj
Narod — Rimljane tvoje; gle Cesara i sveg potómstva
790 Julova, koje će uspet do nebeske osi se velje.
To ti je onaj, koji obrèčen često je tebi
Cesar August, sin Božànskôga; zlatno će doba
Latinskim dati on poljànama, kojima nekad
Saturn vladaše bog; Indijánce, Garàmante on će
795 Sebi pokorit i zemlju raširiće iza zvijezda
I iza staza sunca i godine, gizdavo nebo
Zvjezdama sjajnim gdje Atlas nebonosac drži na leđma.

773—775. Navode se gradovi u srednjoj Italiji.

777 i d. S Romulom se počinju slavni ljudi Rimske historije; on se pridružuje svojemu djedu (Numitoru), t. j. odmah za njim vlada; kaže mu se »Mavortov«, jer mu je Mavort (t. j. Mart) otac.

784—787. Misli se mati bogova Rea ili Kibela (vidi georg. 4. pjev., st. 64) prozvana po brdu Berekintu (u Frigiji). Ona ima krunu od kula na glavi, i kako se ona ponosi, što je mati tolikih bogova, tako će i Rim biti kolijevka silnih junaka.

792. »Cesar August«, t. j. Oktavijan; »sin Božanskoga«, t. j. posinak Julija Cesara, koji je poslije uvršten među bogove.

Sad već Kaspijsko carstvo i zemlja Meotska dršće
Čekajuć dolazak njegov proréčen od bogova njima,
800 Nemirna ušća se sad već sedmogranog ljuljaju Nila.
Nije ni Alkid sam tolìkô prošao zemlje,
Premda je košutu probo mjedonogu, vratio gaju
Premda Erìmantskôm mir je i Lernu prepao lûkom;
A ni pobjednik Liber, što lozovim uzdama kola
805 Upravlja ì gonî tigre s vrhunca visoke Nise.
Hoćemo l' dakle još se skanjivat hrabrost povećat
Djelima, ili će biti nas strah u Ausòniju ići?
Ko li je onaj dalje, što nosi svetinje — granom
Nakićen maslinovom? al' kosu i prosjedu bradu
810 Poznajem Rimskoga kralja, utvrditi koji će prvi
Zakonma grad; iz Kure iz malene doć će i zemlje
Uboge on na veliku vlast. Slijediti njega
Tul će, koji će mir domájê razorit, junake
Mlitave i čete, što se odučiše pobjede stjecat,
815 On će na oružje dizat. Za Tulom hvališa dosta
Dolazi Anko, što sad već i odveć je narodu mio.
Hoćeš Tarkvìnije kralje da vidiš i ponosnu dušu
Bruta osvetitelja, što preuze prutiće? On će
Prvi konsulsku vlast i sjekire dobiti ljute,
820 Pa će poradi krasne slobode kazniti smrću
Sinove svoje, kad stanu da metež u državi dižu,
Nesretnik! štogod o tom potomci mislili djelu,

798. »Kaspijsko carstvo«, t. j. zemlje oko Kaspijskog mora; — Meotska zemlja, t. j. primorje Azovskog mora.

800. »sedmogranog Nila«, t. j. Nila, koji ima sedam ušća.

802. 803. Nekaku košutu gonio je Alkid (t. j. Herkul) godinu dana i goneći je došao u Hiperborejsku zemlju, gdje ju je ranio i uhvatio. On je ubio i vepra u gori Erimantu, — »i Lernu prepao lukom« ubivši tamošnju strašnu zmiju.

804. Libera su boga odgojile Nimfe u gori Nisi, za koju sami Grci i Rimljani nijesu znali, gdje je upravo; otud se on dovezao među Grke vozeći se na kolima, u koja su bili upregnuti tigri.

808—812. Drugi kralj Rimski (poslije Romula) Numa Pompilije ovjenčan je maslinom, jer nije ratovao. Iza njega dolaze drugi kralji Rimski.

818—821. Lucije Junije Brut oslobodio je Rimsku državu od kralja tirjanina Tarkvinija Ohologa i osnovao republiku te postao prvim konsulom (g. 509 prije Hrista), a znakovi su konsulske vlasti bili svežnji prutića s utaknutim sjekirama (po s jednom sjekirom u svakom svežnju); te su svežnje (fasces) nosile državne sluge (lictores) pred konsulima. Budući da su njegova dva sina bila upletena u urotu protiv republike, dade ih Brut pogubiti. Kaže mu se »osvetitelj«, jer je osvetio sramotu plemenite Rimljanke Lukrecije.

Slave će golema želja pretegnut i ljubav domaje.
Decije pogledaj dalje i Druse, sa sjekirom ljutom
825 Gledaj Torkváta, Kamìla, što bojne znakove vraća.
A dvije one duše što vidiš u oružju kako
Jednakom sjaju, sad složno, dok tmina ih pokriva, stoje,
Al' kad na svjetlost dođu života, kölikê jao
Među se oni će rate, poklaća i bojeve dizat!
830 S Alpinskih bedema slaziće tast i s Monékovê kule,
S neprijatèljskîma zet će od istoka četama doći.
Nemojte, djeco, srce na tölikê nàvađat boje,
O grudi domovine ne okreć'te silu i snagu.
Daj ti smiri se prvi, s Olìmpa lozu što vučeš,
835 Oružje baci, krvi oj moja!
A na Kapìtôl će onaj na visoki vozit se, pošto
Pobjednik osvoji Korint i razbije slavno Ahívce.
Onaj Mikénu će grad Agamèmnonov satrt i Argos
I Eakída potómka Ahila ubojnog svladat,
840 Okaljan hram će Minèrvin i Trojanske stare osvetit.
Ko će prećutjeti vas, o Katone velji i Kose?
Ko li koljeno Grakha il' zator Libije, munje
Ratne, dva Scipióna? Fabrìcija, koji je bogat
U malu? ko l' će mimóći Serana, što sije na brazdi?

824. Dva su bila Decija (otac i sin), koji su se žrtvovali za domovinu, — dakako ne u isto vrijeme, nego u različno. Druse spominje pjesnik zato, jer je od te porodice bila Livija Drusila, žena Cesara Oktavijana.

825. Tit Manlije Torkvat dao je pogubiti sina, jer je u ratu prestupio njegovu zapovijed; zato se kaže: »sa sjekirom ljutom gledaj Torkvata« (misli se konsulska sjekira u prutićima, — vidi st. 818—821). — Marko Furije Kamil izbavio je god. 389 Rim od Gala.

826—835. Tu se govori o Cesaru i Pompeju, koji su vojštili jedan na drugog, premda je prvi bio tast drugome. — Monekova kula je brdo u gornjoj Italiji, na kom stajaše hram Herkula-Moneka (danas Monaco).

836. 837. To je Lucije Mumije, koji je g. 146 osvojio Korint.

838. 839. To će biti Lucije Emilije Paul, koji je g. 168 pobijedio posljednjega Makedonskoga kralja Perseja. Makedonski su kraljevi svoju lozu izvodili od Ahila, unuka Eakova.

840. Taj se stih proteže na 403. st. u 2. pjev.

841. Misli se Marko Porcije Katon, Rimljanin staroga kova (umr'o god. 149 u velikoj starosti). Aul Kornelije Kos u 5. vijeku prije Hrista.

842. 843. Dva brata Grakha, narodni tribuni u 2. vijeku prije Hrista; — dva Scipiona, od kojih je stariji svršio drugi rat s Kartagom, a mlađi je razorio Kartagu, zato im kaže pjesnik »zator Libije«. — Fabricije, čovjek siromašan, ali nepodmitljiv (u 3. vijeku prije Hrista).

844. Kad su Seranu došli glasnici od senata javljajući mu, da je izabran za konsula, našli su ga gdje sije u polju.

845 Kud me vučete trudna, o Fabiji? Maksime tu si,
Koji spasavaš sam oklijevanjem državu našu!
Drugi će mekše mjed izrađivat, da diše životom,
Dopuštam, — te će živa iz mramora lica izvodit,
Bolje u parbama znaće govorit i putove neba
850 Crtati štapićem znaće i javljati rođaj zvijezda,
Al' ti, o Rimljanine, nad narodi vladati znadi, —
To će ti umjeća biti — i postavljat uredbe mira,
Pokorenima praštat, prkòždžije znadi ukròtit.«
Čudi Enèja se, čudi Sibìla, a Anhis će dalje:
855 »Gledaj eno Marcèla, gdje dično s vojvodskom stupa
Odorom i sve junake nadvisuje pobjednik glavom!
Taj će državu Rimsku utvrdit, u velikom kad se
Metežu nađe, Punce i mutljivce Gale će satrt,
Dobitu odoru treću Kvirínu će ocu posvetit.«
860 Zapita tada Enèja (jer s ovim zajedno vidje,
Mladić gdje ide divne ljepote u oružju sjajnom,
Ali je turovna čela, oborio oči i lice):
»Ko je ono, o oče, što tako prati junaka?
Je li mu sin il' od unuka ko iz plemena veljeg?
865 Kako mu pratnja buči! i kako je glavit! al' noćca
Crna nemilim mrakom obuhvaća njegovu glavu!«
Anhis otac Enèji odgòvorî lijući suze:
»Za žalost veliku tvojih, o sinko, nemoj me pitat;
Toga će zemlji sudbìna pokazati samo, a ne će
870 Dat joj ga dugo. Prejak, o bogovi, Rimski bi narod
Vama se činio, kad dar i ovaj svojim bi zvao.
Kolik će jauk ljúdî pri gradu velikom slušat

845. 846. Kvinto Fabije Maksim, vrhovni zapovjednik vojske u drugom ratu s Kartagom, spasao je Rim svojim oklijevanjem, da se pusti u boj s Hanibalom (zato su ga nazvali »Cunctator«, t. j. oklijevalac).

847—853. Ovdje pjesnik izriče, kako su Rimljani prvi narod u vojevanju, u pobjeđivanju i u vladanju, premda u umjetnostima i naukama zaostaju za drugim narodima (osobito za Grcima).

855—859. Marko Klaudije Marcel svlada na mejdanu neprijateljskoga poglavicu i skine s njega odoru, te je objesi u hramu Jupiterovu. Prije njega učinio je to Romul, a poslije Romula u st. 841 spomenuti Kos. Marcel se proslavio u drugom ratu s Kartagom.

861—885. Ti su stihovi u slavu Marka Klaudija Marcela, koji je bio nećak Cesara Oktavijana, mladić divnih sposobnosti, kojega je ujak htio posiniti i ostaviti ga svojim nasljednikom, ali Marcel nenadano umrije u svojoj dvadesetoj godini (god. 23. prije Hrista).

Martovo polje, a ti, o Tibere, kolik ćeš sprovod
Gledati tekući uz novi grob! Od Ilijske krvi
875 Nema mladića, koji u nade bi digo tolìkê
Latinske djedove; takvim podičiti drugim se sinom
Ne će Romulska zemlja. Ej duševnost njegova, vjernost
Ej starìnskâ, u boju ej nëdobîta mu desna
Ruka! Niko se ne bi bez nesreće primako njemu
880 Oružanu, il' išao pješke on na dušmáne,
Ili mamuzo konja u bedro zàpjenjenôga.
Tužni o mlače, da ljutu sudbinu razbiješ kako!
Al' ti ćeš ostati Marcel. Donesite ljiljana mnogo,
A ja ću ružične sipat cvijetke, da unuka dušu
885 Tim bar razveselim darom i neznatnu učinim dužnost.«
Tako njih troje ovud i onud po prostoru veljem
Carstva maglenog šeću i gledaju sve; i kad tako
Anhis već sina Eneju povèdê svud pojedìncê
I slave bùdûćê željom kad podjari njegovu dušu,
890 Onda mu bojeve stane kazivati, što će ih imat,
Kaže mu, kakav je grad Latinov i puci Lavrèntskî,
Kako će kojoj se muci ukloniti, kako l' je trpjet.
Dvoja su vrata sna, i jedna su, kako se veli,
Rožana; sjenkama pravim izáći kroz njih je lako;
895 Od sjajne načinjena bjelòkosti druga su vrata,
Kroz njih lažljive sne podzemáljci na svijet šalju.
Do tud isprati Anhis Sibìlu i svojega sina
Besjedeći pa tad ih kroz vrata bjelòkosna pusti.
K lađama zaputi odmah Enèja i k društvu se vrati,
900 Pa uz obalu pravce zaplòvî Kajetskoj luci,
Bace sidro od bàša, a krme na obali stanu.

Sedmo pjevanje.

Napokon se Eneja sa svojim društvom uveze u rijeku Tiber, pa svi iziđu iz lađa na polje blizu Lavrenta. Eneja pošalje kralju Latinu, koji u toj zemlji kraljuje, poslanike s darovima, da ga mole, neka bi im dao nešto zemlje, gdje bi mogli grad sagraditi. Držeći se Latin staroga nekog proroštva obeća poslanicima drage volje učiniti što mole, pače reče, da će i svoju kćer Laviniju

893—896. Ovo je uzeo pjesnik iz Odiseje pjev. 19, 562—567. — »sjenkama pravim«, t. j. dušama, koje se u snu ukazuju ljudma.
900. Kajeta je grad i luka u Latiju.

rado dati Eneji za ženu (i na to ga je nagonilo ono proroštvo). Junona mrzeći još jednako na Trojance, ali znajući, da je Eneji napokon suđeno dobiti Laviniju za ženu i zakraljevati u Latiju, odluči, da to dvoje poluči Eneja istom iza krvave borbe. Zato Junona podjari Furiju Alektu, da zavadi Latinov narod s Trojancima. Furija to rado učini i pobuni najprije kraljicu Amatu, onda Rutulskoga kralja Turna, koji je bio već gotovo vjerenik Lavinijin; napokon učini, te se nekoliko Trojanaca pobije s Latinovim seljacima. Tako se otvori pravi rat među došljacima i domorocima. Pjesnik spominje glavne vojvode Italske, koji su sa svojim četama krenuli u boj na Trojance.

I ti, Kajeta, dade, Enèjina dojiljo, našim
Žalima vječiti glas po svojoj smrti, te ì sad
Čast je tvojemu grobu, a kostima tvojima čuva
Kraj u Hespèriji veljoj (na diku ti veliku) ime.
5 Po običaju kada Enèja duševni svrši
Pogreb i naspe humak na grobu, pučina kad se
Umiri, onda Eneja odjèdrî i ostavi luku.
Vjetrić popiruje noćni, ne protivi sjajni se mjesec
Plovbi, pod njegovim sjajem trepetljivim blista se more.
10 Obale Kirkine zemlje dotàkoše najprije lađe;
Tu nepristupni gaji odjekuju udiljnom pjesmom
Bogate sunčeve kćeri; u dvorima gizdavim ona
Pali mirisni kedar i time rasvjetljuje noćcu
Uvodeć u brdo, koje klopàrâ, tanahne niti.
15 Otud se čuje lâvâ zvijèrî stenjanje gnjevno,
Kasno urlaju u noć, ne podnose lanaca svojih,
Veprovi čekinjasti i medvjedi u staji buče,
Čudni veliki vuci zavíjajû. Zvjerinje sve to
Boginja strašna Kirka iz oblika pretvori ljudskog
20 Travama jakim te lice životinjsko dâ im i leđa.
Neptun povoljnim vjetrom Trojancima duševnim jedra
Napne i sekom, što uji, proveze ih, ubjeć im tako
Dade, na obalu strašnu da ne dođu, da se i njima
Zlo ne dogodi takvo, u luku kada bi ušli.
25 More se òd zrâkâ već zacrvènî, zlaćena Zora
U kolih ružičastih na visokom eteru zasja,
Vjetri se umire, svaki iznèbuha utoli lavor,

1. Grad je Kajeta dobio ime, veli pjesnik, po Enejinoj dojilji Kajeti.

10. Vračarica Kirka živi po Homerovu pričanju na nekom otoku, a Rimljani pričahu, da je živjela na rátu »Circei« u Latiju.

11—20. Ovo je uzeto iz Odiseja 10. pjev., st. 135 i d., gdje se priča, da je Kirka kći sunca, da pjeva i tka, a ljude, koji k njoj dolaze, pretvara u različne životinje.

U mirnoj mramornoglatkoj u vodi muče se vesla.
S pučine golemi gaj Enèja ugleda tada,
30 Kroza nj dražesno teče rijeka Tiber sa svojim
Žestokim vrtlozima i baca se u more, sva je
Od mnogog žuta pijeska. Okò njê i nad njom se ptice
Nadnose različne, koje rijeku i žal su svikle,
Pjevanjem slade uzduh i lete po gaju. Enèja
35 Druzima reče zavrnut i k obali baše okrenut;
Veseo tako se on u sjenasti Tiber zaveze.

Sada mi, Erata, daj, da pripòvjedîm, koji su kralji,
Kakva vremena su bila i kakav u Latiju starom
Život, kada je vojska inòzemskâ s lađama stigla
40 K Ausonskom žalu; nek prvi početak spomenem boja.
Pjesnika, boginjo, ti pouči. Kazivaću strašne
Rate i borbe i bijes vladárâ, o Tirenskoj vojsci,
O bojnom savezu još cijele Hesperske zemlje.
45 Sada se meni niz događájâ otvora veći,
Većega laćam se djela. — Nad poljima starac je Latin
I nad gradòvima tihim u miru viječnom vlado.
Fauna, čujemo, sin i Marike, nimfe Lavrèntskê,
Bio je on, a Faunu je Pik, a Piku je otac
Saturn, koji je tako praotac plemena toga.
50 Djeteta muškoga Latin po odredbi bogova nije
Imo, jer izgubi sina u njegovoj prvoj mladòsti.
Kći mu jedinica kuću i prostrane držaše zemlje.
Za muža bijaše zrela, za udaju imaše ljeta.
Mnoge iz Latija prosce i čitave Ausonske zemlje
55 Imaše ona; od svih prosaca je najljepši Turno,
Koji je djedima slavan i pradjedma; kraljica njega
Vrlo bi rado htjela što prije za zeta imat,
Ali prilike božje ne dadu i plaše je mnogo.
S lišćem lovorika svetim u skrovištu visokom bješe
60 Sred kuće, davno je već bogoböjâznî gajiše ljudi;
Kaže se, da je tu lovoriku našao Latin

37. Ovdje se počinje drugi dio Eneide i zato pjesnik zaziva u pomoć jednu od Muza, Eratu, onako, kako na početku Eneide (1. pjev., st. 8) zaziva Muzu uopće.

48. O Piku vidi dalje st. 183—187.

59—63. »lovorika« se kaže latinski »laurus«, a narod u Latiju uz obalu »Laurentes«.

Počevši zidati grad i posvetio da ju je Febu,
Pak je žitelje on Lavrèntima prozvao po njoj.
Uzduhom vedrim pčele doletješe (čudo je reći)
65 Guste, zujeći vrlo i na sam lovorike vrh se
Spustiše, jednu s drugom sapletoše nožice, i roj
Tako se ïznenâda sa brsnate objesi grane.
Odmah progovori vrač: »Tuđinca čovjeka amo
Vidim gdje dolazi s vojskom iz strane iste i smjera
70 Na istu stranu i vidim, gdje s vrha kule već vlada.«
Za tim kad jednoć kralj na oltaru lučima svetim
Paljaše žrtve, a uza nj Lavìnija stajaše kćerka,
Vidje se, kako joj oganj — strahota! — zahvati dugu
Kosu i nakit joj sav puckarajuć plamen sagòrî;
75 Kraljevske vitice sad joj, a sada kamenjem dragim
Kruna posuta gori, zaokruži vatra je žarka
I dim, i tako se Vulkan po čitavoj raširi kući.
Strašan događaj to i pogledat bijaše čudan;
Pròricâše se, da će Lavinija slavom i srećom
80 Biti na glasu, al' veliki rat da narodu sluti.
A kralj uplašen čudom u proročište otiđe,
Fauna proročkog oca da pita u gaju, na koji
S visa Albùneja pada rijeka velika šumska,
Svetim što žubori vrelom i otrovnu iz tmine paru
85 Pušta. Enótrani svi i Italski narodi otud
Traže u sumnjama svjeta. Kad svećenik amo donese
Darove, zakolje nešto ovaca te njihove kože
Prostre u tihoj noći i legne na njih te zaspi
I vidi, čüdnovâto gdje lete prilike mnoge,
90 Svakakve glasove čuje i s bozima dano mu tad je
Besjedit i poć u dno Avèrna i Aheron zvati.
Ovamo pitati svjeta i otac je došao Latin
Te on gustorunih sto ovaca po običáju
Zakolje pa se pruži na njihove kože, i tako
95 Ležeć na prostrtim runma iz gája visokog čuje

69. 70. t. j. čovjek tuđinac dolazi s one strane, otkle su pčele došle, i ostaće ondje, gdje su i pčele ostale.

77. »Vulkan«, t. j. oganj; vidi 2. pjev., st. 311.

83. Albuneja je Nimfa proročica, kojoj je neko sumporno vrelo kod grada Tibura bilo posvećeno. To vrelo čini na jednom mjestu slap i teče gajem, u kojem je bilo proročište Faunovo.

Nenadno glas: »U Latíne, a sinko, nemoj udavat
Kćeri; u ložnicu, koja već čeka je, nemoj je dati.
Doći će stranac ti zet, pokoljenje će njegovo dići
Ime do zv'jezda naše, potómci od njegove krvi
100 Vidjeće svijet sav (kolìkô kolajuć sunce
Gleda Okèana oba) pod nogama svojim u vlasti.«
Nije čuvao Latin u sebi odgovor i svjet
Oca Fauna, što ih u noći tihoj je čuo,
Nego je Fama to po gradòvima Ausonskim leteć
105 Sve već bila raznèsla; Laòmedonova momčad
Priveže lađe međùtîm na zelenom obale humu.
Sad se Eneja i lijepi Jul i vojvode prve
Pruže pod drvetom jednim pod granatim, prirede gozbu,
Od pira načinjene po travi pogače metnu
110 I jela naslažu na njih po savjetu Jupiter-boga,
Pa na Cererin dar nagomìlajû plodova poljskih.
Kad sve pojedu drugo i nestadak kada ih hrane
Nagna, te stanu gristi i ono malo već hljeba,
Grješno se koluta maše sudbonosnog peciva i jest
115 Drsko ga stanu, kolača ne štede širokih, — a Jul
Tada progovori: »Evo i stolove glođemo veće!«
Sve to bješe mu šala. Donèsê mukama konac
Prva besjeda ta i Julu je prihvati otac
Odmah iz usta pa je pridrži i moći božànskôj
120 Čudi se ì vîknê: »Zdravo ej zemljo, koju sudbina
Obeća meni! zdravo ej trojanski vjerni Penati:
Ovdje je kuća, ovdje domája! Sjećam se sada,
Da mi je ovu tajnu sudbine objavio Anhis:
Kad se na neznanu, sinko, dovezeš obalu, pak te
125 Prisili glad, da jela potròšîvši stolove glođeš,
Ondje se izmučen nadaj, na stának se namjerit da ćeš,

101. »Okeana oba«; Okean je upravo jedan; ovdje se misli: istočni i zapadni dio Okeana.

109—129. U 3. pjev., st. 255—257 proriče Harpija Kelena Eneji i njegovim drugovima, da će od glada glodati stolove, kad dođu u Italiju, a ovdje Eneja kaže, da mu je to prorekao otac Anhis. To bi protivurječje pjesnik bio uklonio, da mu je suđeno bilo Eneidu dotjerati; — »Cererin dar«, to su pogače spomenute u st. 109, koje su bile prikazane bogovima u ime žrtve, a ovdje su upotrebljene mjesto stolova, kojih na onome mjestu i u ono vrijeme nijesu drugovi Enejini imali; — »po savjetu Jupiter-boga«, t. j. tako ih je Jupiter nadahnuo želeći, da se ono proroštvo izvrši sa što manjom mukom Enejinih drugova; — »sva to bješe mu šala«, t. j. rekao je to samo u šali.

Kuće prve tad zidi i nasipom ti ih ogradi! —
To taj bijaše glad, što čeko nas napokon jeste,
Da nam dokrajči nevolje već.
130 Zato, kad ograne sunce, razglédati veselo poď'mo,
Kakva je zemlja to i kakvi u njoj su ljudi,
Gdje l' im je grad, i na sve iz luke krenimo strane.
A sad Jupiter-bogu ljevànicu iz čaša lijte,
Oca zazov'te Anhísa i vino metnite na sto.«
135 Reče te obvije čelo Eneja brsnatom granom,
Pa se geniju mjesnom i Zemlji od bogova prvoj
Pomoli, Nimfama zatim i vodama, kojih još ne zna;
Onda zazove Noć i zvijezde, što sjaje u Noći,
Idskoga Jupiter-boga i Frigijsku Majku — po redu;
140 Mater u nebu, oca u Erebu jošte zazove.
S nebeske vedre visine zagrmi svemožni tada
Jupiter ì mâhnê rukom, te odmah u eteru oblak
Vidje se, koji se zlatom presjavo i zrakama sjajnim.
Odmah se raširi glas po Trojanskim četama, da je
145 Došao dan, kad obećan grad već graditi mogu;
Iznova zgotove gozbu i znatnoga zbog navješténja
Radosni vrče donesu i okite cvijećem čaše.

Kad dan se sjutrašnji rodi i zrakama rasv'jetli zemlju,
Onda se raziđu zemlju razglédati, obalu i grad
150 Naroda tog, te saznadu: Numíka je potoka ovo
Bara, a Tiber je ovo rijeka, hrabri Latini
Stanuju ovdje. Sin tad Anhísov iz staleža svakog
Stotinu poslanika odàberê ì pošljê u grad
Kraljev ih slavni, da kralja darivaju i mir da mole
155 Teukrima; svi vijence od grana Minèrvinîh nose;
Po zapov'jedi odmah pohítê i krocima žurnim
Otidu. Jarkom plitkim Enèja označi tada
Zidove, pogradi zgrade i prve na obali kuće
Poput tabora naspom i zupcima okruži ondje.

134. »metnite na sto«, nejasno rečeno, jer stola nikakvog nije bilo, a što je bilo mjesto stolova, to je pojedeno. I to bi pjesnik bio popravio, da je dulje poživio.

139. »Frigijsku majku«, t. j. Kibelu; vidi bilješku georg. 4. pjev., st. 64.

150. Numik je potok u Latiju; izvire iz neke bare.

155. »od grana Minervinih«, t. j. maslinove grane, jer je maslina bilo drvo Minervino. Te grane u rukama poslanika znače mir.

160 Momci idući putem Latínovu kuću i kule
Visoke ùgledajû i zidima bliže već dođu.
Ispred grada dječaci i momci u naponu prvom
Sad zaigravaju konje i tjeraju kola po prahu,
Žestoki zapinju lûk, zavitlavaju tanahne harbe;
165 Jedni se s drugima tu natrkuju, nadmeću tako.
U to naprijed konjik dotrči i staromu kralju
Javi, u neznanom sad odijelu golemi da su
Ljudi došli, a Latin zapovjedi, neka u dvore
Puste se, i sred svojih na pr'jestolje djedovsko sjedne.
170 Kraljevski dvori slavni i golemi Pika Lavrèntskôg
Stajahu na vrh grada na stotini dižuć se stupa,
Štovani još od starine, a divni gaj je okò njîh.
Ovdje je običaj bio, da kralji primaju žezlo
I prve prutiće dižu; u svetinji v'jećali toj su;
175 I svete gozbe su bivale tu; izà žrtvê ovna
Tu su u dugom redu kod stolova sjedili oci.
Kipovi djedova starih iz kedrova drva starìnskôg
Tu su po redu: Ital i Sabin saditelj loze
(Kosijer u dnu kipa krivùljastî stoji uz njega),
180 Starac Saturn je tu i prilika dvoglavog Jana,
Svi ti u predvorju stoje i ostali kralji davnìnê,
Što za domáju u bòju pretrpješe junačke rane.
Na svetih dovratnicih množina oružja visi:
Zaplijenjena kola, krivùljastê sjekire vise,
185 Perjanice sa glava i goleme brave od vrátâ,
Strelice, štitovi tu su i kljunovi strgani s lađa.
I Pik, krotilac konja, s Kvirínovijem je štapom
Te u kabànici kratkoj med kraljima nalazi tu se,
Štit u ljevici drži; milòsnica njegova Kirka
190 U nj se uljubila te ga dotàkla zlaćenom šibom,
Biljem ga u pticu stvori i krila mu šarena dade.

174. »prve prutiće dižu«, t. j. primaju kraljevsku vlast; svežanj prutića s utaknutom sjekirom bio je znak kraljevske vlasti, a poslije konsulske (vidi bilješku 6. pjev., st. 818—821).

178. Ital i Sabin — prastari heroji; od prvoga potječu Italci, od drugoga Sabinci.

191. »biljem ga u pticu stvori«; budući da Pik nije htio Kirki (o kojoj vidi bilješku st. 10—20) odvratiti ljubavi, ona ga takne vračarskom šibom i da mu piti napitak od vračarskog bilja te ga pretvori u pticu djetla (ta se ptica latinski zove picus).

Takav bio je hram, u kojem na očinskom sjedeć
Latin prijestolju k sebi u dvore pozove Trojance,
Pa kad uniđu, blago progovori njima ovako:
195 »Recite, Därdânci (ta grad i pleme vaše je nama
Poznato, čuli smo već, da po moru amo brodíte)
Rec'te, što tražite? zašto po vodi sinjoj tolìkôj
Gonite lađe na žal Ausònijê? što li vam treba?
Ili zalutaste putem, il' vjetri vas baciše amo
200 (Jedno se i drugo često brodarom na pučini zgađa),
Te ste med brëgove zašli rijeke i našli ste luku,
Doček ne odbijte naš, i Satùrnov, znajte, Latini
Porod su, pravo ne čine zbog zakona sile, već to je
Njihova volja, te boga starìnskôg se načina drže.
205 Sada se sjećam glasa (već tamnoga starosti radi),
Stari Aurunčani kažu, da ovdje se rodio Dardan
Te je do Ide pošo planine k Frigijskim gradom
I do Samosa Tračkog, što zovu ga sad Samotráka;
On je iz Tirinske zemlje od Korita pošao grada,
210 A na prijestolju sad u dvorima zlatnijem sjedeć
Zvjezdanog neba božànskê oltare umnožuje svojim.«
Reče, a Iliònej ovako odgovori njemu:
»Kralju, čestiti sine o Faunov, nije nas morem
Bura nagnala crna na obalu pristati vašu,
215 Nisu nas s puta zavèle zvijezde ni obale druge,
Već mi u ovaj grad sa namjerom ì srca rada
Dolazimo iz svojeg iz kraljevstva prognani, od kog
Većeg ne vidje sunce od istoka dolazeć skrajnjeg.
Naroda našeg ide početak od Jupiter-boga,
220 On je Dardancima pradjed, od uzvišene je krvi
Njegove kralj naš Enèja Trojánac, koji nas k tebi
Šalje. Kolìkâ olúja po poljima razli se Idskim
Iz ljute krenuv Mikénê, — sudbìna koja l' Evròpskî
Nagna i Azijski svijet, da jedan se udari s drugim,
225 To ču, i optočene Okèanom zemlje na kraju
Kojino živi i koji u žarkoga sunca pojásu

204. »boga starinskog«, t. j. Saturna, od kojega Latini po st. 202. 203 potječu.

208. Samotraka je ostrvo u Egejskom moru uz obalu Tračku.

210. 211. t. j. sad je Dardan u zvjezdanom nebu među bogovima, a mi smo podigli i njemu oltar pored oltárâ drugih bogova.

(Srednjem od četiri pâsa) u prostranom udaljen živi.
Sada iz poloma onog nalutav se po morih silnih
Tražimo očinskim bogom mjestance i zemlju blagu,
230 Tražimo uzduh, vodu, što zajedničko je svima.
Ne ćemo kraljevstva biti nedostojni, neznatan ne će
Glas vam se širit, za dobro tolìkô će zahvalnost trajat,
Ne će se kajat Ausónci, što primiše Troju u krilo.
Kunem se sudbom Enèjê i desnicom njegovom jakom,
235 Koju su okusili u miru mnogi i ratu,
Puci željahu mnogi i narodi, da nas imadu,
Šćahu, da smo im druzi, — ej prezirat nemoj nas, što te
Moliti dođosmo sami u rukama trakove noseć, —
Ali je u zemlju vašu božànskâ nama sudbina
240 Zapovijèdala ići. Odávdê Dardan je rodom,
Ovamo zove nas natrag Apòlôn i nalaže vrlo
K Tirenskom Tiberu poći i k izvoru svetog Numíka.
Osim toga ti šalje Eneja malene dare
Od blaga negdašnjeg, što se sačúva iz Trojanske vatre;
245 Iz zlatne posude ove lijevao Anhis je žrtvu,
Ovo je Prijamov zaklad, u kojem po navadi puku
Skupljenom krojaše pravdu, i žezlo ì svêtâ kapa
I ruho, Trojanskih žena rukòtvor.«
Dok je govorio to Iliònej, sjedio kralj je
250 Pogleda oborena i lica nepomičan oči
Napete po tlih povlačeć. Za šareni ne mari Latin
Kraljevski grimizni plašt ni za žezlo Prijama kralja,
Već on o udaji kćerke i ložnici premišlja misli,
Staroga proroštvo Fauna u grudima prevraća sad on:
255 Taj mu je objavljen zet sudbìnôm iz daleke zemlje,
Koji je pozvan, da s njime u moći jednakoj vlada,
Hrabri i čestiti biće potómci njegovi jednoć,
Koji će silom svojom osvojiti čitavi svijet.
Napokon veseo reče: »Naspòrili bozi nam poso
260 I obećánje svoje! Što želiš, o Trojanče, to ćeš
Dobiti; darove primam. Dok Latin kraljuje, ne će
Plodne nedòstajat zemlje ni obilja Trojanskog vama.
A sam ako tolìkô užèlio nas se Enèja,

238. »trakove noseć«; maslinove grane spomenute u bilješki st. 155 bile su obavite trakovima.

Te gost što prije nam biti i saveznik želi, nek dođe
265 Ovamo, neka se on prijatèljskîh lica ne boji;
Biće mi nagodbe zalog, kad kraljevsku ruku mu stisnem.
A vi poruku ovu odnesite svojemu kralju:
Kći je u mene, koju za našinca udat mi ne da
Proroštvo očinskog hrama i nebeske prilike mnoge;
270 Proriču, da će mi zet iz zemáljâ dalekih doći,
To da je Latiju sudba, i koljeno njegovo da će
Ime podići naše k zvijezdama. Mislim, da njega
Nosi sudbìna, i želim, naslućuje l' pravo mi pamet.«
Kad to izgovori starac, od sviju odàberê konja
275 (Kojih mu krasnijeh tri sta uz visoke stajaše jasle)
Teukrima svakom po jednog; krilonoge dade ih izvest
Šarenim grimiznima pokróvcima sve pokrivene;
Zlatni rahtovi svima od prsiju konjima vise,
Zlatom su pokriti, žvale u ustima griskaju zlatne;
280 Kola nenazočnom pošlje Enèji i dvojicu konja,
Koji su eterske krvi, iz nozdrva plamen im liže;
Oni od onih su konja polùtânskîh, kradom od oca
Što ih od kobile dobi podvèdenê lukava Kirka.
S takvijem darima kralja Latina i s porukom takvom
285 Vrate se jašuć na konjma Enèjêvci nagodbu noseć.

Kad li od Inahova od Argosa dolazeć ljuta
Jupiterova žena po uzduhu vozi se eno,
Pa čak od Sicilskog spazi Pahína kroz eter daleko
Radosnog ona Enèju i Dardanske lađe i vidi,
290 Kuće gdje gradi već, pouzdánja gdje u zemlju ima
Te već ostavi lađe, tad žestoki probi je ijed,
Stane i mašući glavom iz grúdî besjede prospe:
»Oh pokoljenja mrskog! oh sudbe Frigijske, koja
Mojoj se protivi sudbi! Na Sigejskom padoše l' polju?
295 Sužnji već gotovi dali u sužanjstvu ostaše? dal' ih
Spaljena spali Troja? Kroz oganj, kröz vôjsku oni
Nađoše put! Il' moje božànstvo napokon već je
Valjada sustalo, il' se umírih mržnje već sita?
Ne, — već lišene ja njih domájê po pučini gonim

282. 283. Kirka je podvela običnu kobilu pastuhu svoga oca (sunčanog boga) i tako se dobavila krasnih konja.

286. Inah je sagradio grad Argos, koji je Junoni osobito drag.

300 Gnjevna i svuda po vodi bjeguncem se protivim tima.
Neba se ï mora snaga potrošila već na Trojance.
Što su mi Sirte i Skila pomògle? što grdna Harìbda?
Sad se u Tiberovu u koritu žuđenom kriju
Mora i mene se više ne bojeć! Mogao Mart je
305 Grozni Lapitski narod da zatare; Kalidon stari
Sam je bogova otac prepustio gnjevnoj Dijàni;
A što Kalidon grad, što Làpiti skriviše takvo?
Ja sam svladana evo Enèjôm — Jupiter-boga
Žena velika ja! a sirota svega se laćah,
310 M'jenjah se svakojako. Božanstva nije li moga
Dosta, a ja ću drugo, gdje nađem, za pomoć molit;
Bogove l' sklonit ne mogu, a jâ ću Aheron dići!
Latinsko kraljevstvo ne će do duše otet se moći,
Sudba Lavíniju njemu za ženu je sigurno dala, —
315 Ali se poslovi ti otezati u dugo mogu
I obadvojice kralja moguće je zatirat narod.
Zet se nek sjedini s tastom, al' to će im plaćati narod.
Trojanska, Rutulska krv ti, o djevojko, prćija biće,
A provodàdžija biće Belóna. Zatrudnjela nije
320 Lučem Hekuba samo i rodila onog, što svojom
Ženidbom postade oganj, — i Venera Parisa rodi
I luč pogubni, koji na Troju novu će pasti.«

Kad te riječi reče, strahovita pod zemlju ode,
Izmed boginja groznih, iz paklenih tmina Alèktu
325 Zovne jadonosnu, koja vesèlî se ratima ljutim,
Srdnji i zasjedama, zločinstvima također hudim;
I sam Pluton otac i same Tartarske sestre

304—307. Lapitski kralj Piritoje pozvao je na svoju svadbu sve bogove osim Marta. Uvrijeđeni Mart zavadi Lapite s Kentaurima; vidi bilješku georg. 2. pjev., st. 451. — Kalidonski kralj Enej počasti žrtvama jednoć sve bogove i boginje osim Dijane, zato ona pošalje strašnoga vepra, koji opustoši sav kraj oko grada Kalidona (u Etoliji); vidi o tome u Ilijadi 9. pjev., st 529 i d., u Ovidovim Metamorfozama 8. pjev., st. 270 i d.

312. »ja ću Aheron dići«, t. j. sile podzemnoga svijeta; vidi dalje st. 323 i d.

317. »to će im plaćati narod«, t. j. izginuće zato sila naroda na obje strane.

319—322. Junona hoće da kaže: kako je Hekuba (t. j. Prijamova žena) rodila Parisa, koji je Menelaju ugrabio Helenu i tim uprepastio Troju, tako je Venera rodila Eneju, koji će poradi preotete Lavinije biti drugi Paris novoj Troji. — U originalu na ovome mjestu ne stoji »Hekuba«, nego »Kisejeva kći« (vidi 5. pjev., st. 537).

Mrze na hüdobu tu: u tolìkô se oblika m'jenja
I strašnih lica, i zmija tolìkô pò crnôj vrvi.
330 Nju podbadajuć ove Junóna besjede reče:
»Djevice, kćeri oj Noći, za mene se deder potrudi,
Pa mi učini, da čast i dika se ne zatre moja
I da ne sàlijećû Enèjêvci kralja Latina
Proseć mu kćer i da se u Italskoj nè stânê zemlji.
335 Složnu braću tî oborùžati umiješ na boj,
Neprijateljstvom kuće razorit i tučnjavu u njih
Un'jet i pogrebne luče. Iménâ tisuću imaš,
Tisuću načina škodit. Rastresi domišljatu pamet,
Pa im nagodbu razbij i posij sjemenje rata;
340 Oružje momčad nek želi i traži, neka ga grabi.«
Gorgonskim napunjena Alèkta otrovom tada
Najprije pođe u Latij u dvore kralja Lavrèntskôg
Visoke, pa se na prag Amate posadi mirni;
S dolaska Teukara ona i Turnove svadbe ijètka
345 Bješe, te brige nju i srdnje mučahu ženske.
Jednu od plavkastih zmija iz kose baci Alekta
Kraljici sada u krilo i pöd srce samo joj turi,
Nek od strahote pobjèsnî, cijelu nek uzbuni kuću.
Zmija kroz odjeću se provuče k prsima glatkim,
350 I to bez dodira svakog, te zmijinji udahne u nju
Mahnitu bijes, al' kradom; u lànčić se pretvori zlatni
Oko vrata grdòba i ü trâk dugačkog vela,
Još joj se u kosu spleće i mílî po t'jelu glatka.
Dok je otrov još mokri početak kuge razvíjo,
355 Istom joj spopado dušu i oganj u moždinu sipo,
Al' još joj plamen srca i grudi ne osvoji posve,
Po običáju góspâ progovori mekšijem glasom
(Plačući vrlo, što se za Frigijca udaje kći joj):
»Trojanski izgnanici Lavíniju dakle će vodit!
360 Zar ti ne žališ kćeri, o oče, i sebe i mene
Matere, koju će onaj pri sjeveru ostavit prvom
Nevjernik te će morem odvèsti djevojku hajduk?
U Lakedèmon nije ovako Frigijski pastir

363. 364. To je rečeno ironički: ti se ne bojiš Eneje, da bi te mogao prevariti; Paris nije dakako isto tako došao u Lakedemon i odveo Helenu. — »Frigijski pastir« je Paris, jer je nekad čuvao stada svoga oca.

Došo i Ledinu kćer u Troju Helenu uzo.
365 Gdje ti je vjernosti svetost? gdje negdašnja briga za svoje?
Gdje ti je desnica često već Turnu rođaku dana?
Imaju l' sigurno zeta Latíni u narodu tuđem
Tražit, i Fauna oca pritiskuje tebe li nalog,
A ja mislim, cijela da zemlja tuđa je, koja
370 Pod našim žezlom ne stoji, da tako bogovi vele.
I prvi ako se izvor obítelji Turnove traži,
On je isred Mikénê, Akrísij mu, Inah su oci.«
Sve to uzalud reče î pokuša, — vidi, da Latin
Protivan stoji; u to u utrobu duboko njenu
375 Zađe zmijinji bijes i otrov ì svu je prožme,
A tad je nesretnicu strahòtinja velika pogna,
I preko načina leti bijesna po golemom gradu.
Kako pol'jeće zvrk pod udarci pletena biča,
Kad ga po prostranom dvoru dječaci u velikom krugu
380 Igrajući se gone, krivùljasto okreće zvrk se,
Jer ga remenje tjera, a nevješta, nezrela djeca
Gledaju šimširov zvrk s udivljenjem kako se vrti,
A on od udaraca je brz, — i nè manje brza
Leti posred gradova i naroda ljutog Amata.
385 Zatim se graditi stane, da màhnîtâ od boga Bakha,
Udari u veći bijes i nesreću učini veću:
U šumu kitnastu s kćerju izlètî i tamo je skrije,
Da udàvaču otme Trojancem, da odgodi svadbu.
»Ijuju Bakhe!« viče i kliče, da Bakh vrijedan
390 Samo je njezine kćeri, a ona mekani tirsos
U čast uzima njemu i u kolu pleše i kosu
Goji mu svetu. To se razglasilo, i podžežène
Gospođe Furijama rasplàmtê se, drugdje da žive;
Iz kuća odu, vjetar po vratu, po kosi im duva,
395 A druge opet vriskom napunjuju drhtavom eter,
Nose lozova koplja, a ogrnute su kožom.

366. Turno je Amati nećak, dakle i kralju Latinu rođak.

372. Pjesnik se ondje drži priče, po kojoj je Danaja, kći kralja Argivskoga Akrisija, a unuka Inahova, došla u Italiju, sagradila grad Ardeu (vidi dalje st. 409—412) i udala se za Turnova pradjeda Pilumna. — »isred Mikene«, t. j. isred Grčke.

378—383. Ova dječija igra sa zvrkom poznata je djeci i našega vremena.

390. tirsos je štap obavit bršljanom i lozom, nose ga bakhantice (vidi o njima bilješku 4. pjev., st. 301—303), kojima su kose rasute.

Među ženama luč Amata gorući drži
Žestoka, i pjeva pjesmu za udaju kćerinu s Turnom,
Krvavim očima ona prevaljuje ì grôzno ciči:
400 »Ijuju latinske žene, ej čujte me, gdje vas je koja,
Ako ljubavi još u ljubežljivom srcu imate
Zà jadnû kraljicu, tare l' za majčino pravo vas briga,
Ukosne spustite trake i orgije slavite sa mnom!«
Kraljicu tako ganja Alekta po šumi svuda,
405 Pò pûstôm boravištu zvijèrî Bakhovim b'jesom.
Kada boginja strašna već mišljaše, da za početak
Bijesa podjari dosta, da odluku i kuću c'jelu
Kralja Latina prevrnu, odátlê k Rutula hrabrog
Diže se gradu na krilma na crnima (a grad je, kažu,
410 Gradila Danaja taj s Akrìsijevijem pukom),
Plahi je dönese Jug. Nazivali stari su mjesto
Ardea to, i dosad još traje veliko ime,
Ali je minula sreća. U dvorima visokim tu je
Turno usrëd sna mirno počivao, — a noć je crna.
415 Grozno obličje svoje Alèkta i furijsko skine
Tijelo pa se zatim u baku pretvori staru,
Borama ružno joj čelo smežùrâ se, bijelu uzme
Kosu s trakom i u nju uplètê masline granu.
Kalibom svećenicom Junonina hrama se starom
420 Stvori i rïječi ove progovori stojeć pred momkom:
»Turno, možeš li pustit, da trudi ti prospu se zalud?
Hoćeš li Dardanskim žezlo došljacima predat? Sad žene
Kralj ti ni ženinstva ne da, zaslužio što si ga krvlju,
Već on u kraljevstvo zove za nasljednika tuđinca.
425 Idi u nezahvalne u pogibli bacaj se sada
Pogrđen i bij Tirence i mirom zakriljuj Latíne!
To baš svemoguća meni Saturnija naloži, da ti
Očito evo kažem, dok počivaš mirno u noći.
Zato ustani daj i oružaj momčad, izvedi
430 Iz grada veseo ti ih na Frigijske vojvode, koji
Uz krasnu sjede rijeku, i šarene spali im lađe.
Veliki nalog je to božànskî; a ako li žene

411—412. Ardea je u Vergilovo vrijeme bila već odavno razorena, ali su je ljudi spominjali.

423. »zaslužio što si ga krvlju«, t. j. pomagao si kralju Latinu u ratu s Tirencima; vidi i ironičke stihove 425. 426.

Ne da Latin ti kralj, obećánja li svog ne održi,
A on nek pamti to, nek okusi Turna u boju!«
435 Na to se svećenici nasmije Turno i ovo
Reče joj: »Da su lađe u Tiber doplovile, o tom
Nije mi ušiju vijest mimóšla, kako se tebi
Čini, — strahote mi takve ne gradi, tä kraljica na me
Svakako misli Junona.
440 Ali pljesniva tvoja i tupa za istinu starost
Naprazno tebe muči, o majko, i lažnijem strahom
Vara te proročica, gdje oružje kraljeva gledaš.
Tvoja je briga čuvati hram i bogova slike,
A o miru i ràtu odlučiće ratnici ljudi.«
445 Od tih riječi plane Alèkta u srdnju, a drhat
Uhvati ude mladiću iznèbuha, dokle još zbori,
Oči se ukoče njemu; Erìnija s gujama šikne
I u oblíku se pokaže svom i prevaljujuć oči
Vatrene uzbije Turna neodlučna, koji govorit
450 Hoćaše još; iz glave Alekti guje se dvije
Izdignu, bičem ona zazvíždî i prozbori b'jesno:
»Evo pljesniva ja! za istinu tupa me starost
Muči lažnijem strahom, dok oružje kraljeva gledam!
Pogledaj: između groznih sestara dolazim noseć
455 Smrt u rukama i rat.«
Kad to izrekne, baci na momka luč i zabode
Dimom obviti crnkasti plam u njegove grudi.
Golemi strah presiječe mu san, iz čitavog njemu
Tijela provali znoj i oblije kosti i ude;
460 Mahnit za oružjem brekće, po òdru ga, po kući traži;
Bijesno mača je željan i pomaman za ratom kletim,
K tome još gnjevan. Ko plamen od šipražja praskajuć vrlo
Podmetnut oko kotla kad gori, a kotao ključa,
Voda od žara kipi u njemu, a struja se s dimom
465 I s pjenom u vis diže mahnítajûć; voda se više
Skupa ne drži, crna vijòrî se ü uzdûh para.
Turno razbije mir i momcima prvim na kralja
Reče da kreću Latina, nek spremaju oružje, treba
Italsku braniti zemlju, dušmáne od gränîcâ odbit.
470 A on će Teukrima već i Latinom znati odoljet.
Kad te riječi reče i zavjete višnjim obèćâ,

Rutuli jedan drugog slobòditi započnu na boj.
Turnova izvrsna mladost, ljepota nagoni jednog,
Drugoga pradjedi kralji, a trećega junačka ruka.
475 Dok je Rutulom grudi junáštvom punio Turno,
K Teukrima brzo odleti Alekta na Stigijskim krilma;
Lùkâvstvo smišljajuć novo na žalu ljepoticu Jula
Nađe, gdje nä zvjerâd vreba i goni ih za njima bježeć.
Kokitska djevica pse iznèbuha pomami tada
480 Poznatim vonjem njihne zadahnuvši nosove, neka
Vatreno jelena gone. I uzrok prvi bijeda
Bijaše to, što dušu seljacima na boj podžeže.
Jelen je prekrasan taj i golemih bio rogóvâ;
Njega su materina od vimena Tirovi sini
485 Uzeli pa ga s Tirom othranili ocem, što bješe
Nastojnik kraljevih stada i čuvar širokih polja.
Jelena pitomog tog je i pokornog Silvija sestra
Pazila mnogo i meke vijence mu u roge plela,
Ona je češljala njega i prala u izvoru bistrom.
490 Jelen se primati dao i s gosina jeo je stola,
Po šumi lutat je znao, al' opet se vraćao kući
K pragu znanome sâm, ma bilo kasno u noći.
Jednoć je luto daleko i plivao nïz vodu te se
Hladio od vrućine na zelenoj obali, tad ga
495 Julovi, koji je bio u lovu, ogari hajknu.
A Askànija želja podžèžê velike slave,
Te on od luka tad krivùljastôg odapne str'jelu;
Njegovoj desnici bog, da ne promaši, pomogne, i tad
Cijev zviždeći vrlo kroz trbuh i slabine prođe.
500 Odmah ranjeni zvijer odbježi u kuću znanu,
Ječeći u staju uđe i krvav napuni kuću
Cviljenjem svojim nalik na onog, što milosti moli.
Najprije Silvija sestra krvávêći šakama miške
Na pomoć vikati stane, i čile sviče seljake.
505 Oni na jednoć se stvore (jer u šumi krije se tihoj
Nemila nakaza); jedan s nagòrjelôm glavnjom dotrči,
A drugi s kolcem teškim i čvornatim; što je ko tražeć

479. »Kokitska djevica«, t. j. Alekta, kojoj je stan u podzemnom svijetu kod rijeke Kokita.

498. »bog«, ne kaže se, koji, — misli se: pomoć božja kojegagod boga.

Našao, srdžba mu to u oružje pretvori odmah.
Tir baš cijepo je hrast u četvero, kline zabijo,
510 Istrgne sjekiru brekćuć strahovito i ljûde viče.
Boginja kad iz visine bjesòmučnâ vidi, vrijeme
Da je za pakošćenje, na kolibu visoku zađe,
Pastirski zasvira znak sa vrhunca, iz savitog roga
Pakleni zategne glas, od kojega čitav daleko
515 Zadrhta gaj i dübine sve zaječaše šumske;
Glas i Trivijsko ču u daljini jezero i Nar,
Što se sumpornom vodom bijeli, i izvor Velína,
Matere uplašene ka grudima pritisnu djecu.
Na glas brzo se slete seljaci goropadni, do kud
520 Grozne se trube znak razlijègao, sa svijeh strana
Oružje pograbivši; iz tabora Trojanska momčad
Otvorenog poteče ljepotici u pomoć Julu.
Bojni već redovi stoje. Prijegon već seoski nije,
Nema već toljaga tu nažežènîh ni tvrdih kolácâ,
525 Dvosjeklicama bije se boj. Ko klasje se mači
Trgnuti crne daleko i strše, a dirkano suncem
Oružje mjedeno blista i baca pod nebo zrake:
Tako se počinje more pjenúšit, kad popuhne vjetar,
Ali se po malo diže i vale uzbacuje u vis,
530 Zatijem iz dna dubínâ do etera samog se penje.
Ispred drugih je stajo u redu bojnome Tirov
Sin najstariji Almon, i njega zviždeć strijela
Sruši i pöd grlom rani i tako zatisne glasu
Mokri put i nježni u krvi mu zatvori život.
535 Okolo mnoga leže tjelesa, i starac je Gales
Med njima, koji je došo miròkov dà budê; on je
Najpravedniji bio i imo u Ausonskoj zemlji
Najviše polja, ovaca i goveda po pet mu stada
S paše se vraćalo, zemlju sa stotinom oraše plûgâ.
540 S jednakom bojnom srećom dok borba na polju traje,
Boginja, koja je s tim obećánje izvršila svoje
Krvav otvorivši boj i mrtvácâ dav za početak
Dosta, iz Hesperske zemlje po uzduhu u nebo ode

516. »Trivijsko jezero«, t. j. jezero »Trivia« u Latiju (danas Lago di Nemi); njemu na sjeveru teče rijeka Nar, pritok Tibera, — a pritok Nara je Velin.

I kaže pobjednica Junoni ponosnim glasom:
545 »Evo ti nesloge već i groznoga evo ti rata!
Reci im, prijatelji i drugovi sada nek budu!
Pošto sam Ausonskom krvlju pokropila Trojansku čeljad,
Još ću učinit i ovo, je l' sigurna volja mi tvoja:
U bližnje gradove glase razasuću pa ih podbunit,
550 Željom ću bijesnog rata podžèći njihova srca,
Na pomoć dà dôđû od svud; po selima oružje ja ću
Rasuti.« — Reče Junona: »Strahote i lukavstva dost' je;
Uzrok već imaju rata i uhvatiše se u boj;
Oružje, što se prvo zadèsilo, krvlju se kvasi.
555 Takovu svadbu nek slave, svatóvce takove neka
Pjevaju Latin kralj i slavni Venerin sinak!
Ali otac ne trpi Olìmpa vladalac višnjeg,
Da ti po eterskim lutaš visinama slobodno odveć.
Daj se ukloni. Što još posálâ slučaj donese,
560 To ću učiniti sama.« — Saturnija to kad Alekti
Reče, ona se diže na krilma, iz kojijeh guje
Pište, i sađe u Kokit iz nebeskijeh visínâ.
Sredi Italske zemlje med visokim gorama ima
Poznato mjesto, koje po zemljama mnogim se slavi:
565 Amsankt je dòlina to; sa dviju strana se crni
Stisnuta šumom gustom i brsnatom; bučna bujìca
Med kamenjácima šumi sred doline zavojno tekuć.
Ovdje se pećina strašna pokazuje ì ljûtôg Dita
Oduška, Aheron probija tu i nastaje grotlo
570 Golemo s kužnim ždrijelom; Erìnija boginja mrska
Tu kad se krije, od sebe oslobađa nebo i zemlju.

Tada kraljica sama Saturnija učini konac
Boju, i odmah u grad potrči ïz rêda bojnog
Sva množina pastira te momka Almóna donesu
575 Posječena i starca Galésa obraza grdno
Ranjenih, — bogove mole i zaklinju kralja Latina.
Tu je i Turno, pa drugi dok vatreno viču, što pade
Krv, on udvaja stravu: u kraljevstvo zovu se Teukri,
Nastaje s Frigijci smjesa, a njega iz kuće gone!

565. Amsankt je jezero u srednjoj Italiji s crnom vodom i sa škodljivim isparivanjem; poradi toga se mislilo, da iz njega izvire podzemna rijeka Aheron. Danas se zove Lago d' Ansante.

580 Sinovi žena, koje u zanosu Bakhovu kolo
Igraju divljačnom šumom, sad kupe se sa svijeh strana
I zahtijevaju rat (jer Amátino ime je znatno).
Svi prekò voljê hoće božànskê rat da imadu,
Premda su protivni znaci i odredbe bogova tome;
585 Oko Latinovih dvora ko nä jagmu oblaze sada,
A on ko u moru hrid nepomična uporno stoji,
Kao u moru hrid, kad urnebes nastane golem,
Njezina drži nju veličina, vali okò njê
Uje, zaludan šum je grebénâ i kamenjákâ
590 Zapjenjenih, sa strana nabòdena otpada alga.
Ali kad nikako ne bi moguće skupu odoljet
Sl'jepom, kad pođe sve po Junóninôj bijesnoj volji,
Bogove jakijem glasom zazove ì prâznî uzduh:
»Evo nas svladava — reče — sudbina i vihar nas nosi!
595 Bezbožnom krvlju svojom, o jadnici, vi ćete sve to
Platit; a tebe, o Turno, strahota čeka i grozna
Kazan i zavjetima zazivaćeš bogove kasno!
Ja sam se smirio već i na ulazu sav sam u luku,
Pa mi se mirna otima smrt.« — Ne rèče već ništa,
600 Zatvori se u dvore i uzde vladanja pusti.
Običaj bješe u Hesperskome u Latiju, kog se
Držahu sveto Albánci u svojim gradovima, a sad
Rim ga se presilni drži, kad u boj krenuti valja,
Ili se suzni rat prenosio u zemlju Getsku,
605 Ili se spremaju poći na Arape il' na Hirkánce
Il' k Indijancem il' k Zori il' stjegove od Parta vraćat;
Dvoja vrata r a t n a imadu, tako se zovu,
Svetost im, štovanje i strah od ljutoga od Marta daje;
Mjedenih brava ih sto zakljùčâvâ, viječnim gvožđem
610 Okovana su krila, a s praga se ne miče čuvar
Jan-bog, — pa sigurno oci kad odluče, rat bit da ima,
Konsuo opasan tad na Gabinski način, u plaštu

598. »na ulazu sav sam u luku«, t. j. blizu sam smrti.
606. »stjegove od Parta vraćat«, t. j. bojne znakove, koje su nekad neprijatelji oteli Rimskoj vojsci.
612. »na Gabinski način«, t. j. kakav je bio običaj u gradu Gabiju (u Latiju), a to bijaše tako, da bi se jedan rogalj toge prevukao preko glave. Tako oblačiti togu bijaše običaj uz neke svečane obrede (kao što je na pr. objava rata, kad su se otvorala vrata Janova hrama). — »u plaštu Kvirinskom«, t. j. svečanom, kakav je nekad nosio Kvirin (Romul).

Kvirinskom vrata otvora ta sa velikom škripom
I sam poziva na boj, a momčad konsula prati,
615 I iz mjedenih truba glasoviti pristanak ječi.
Po tom je trebalo sad običáju da objavi starac
Latin Trojancima rat i vrata da otvori grozna,
Ali ih nije htio ni taknut i strašnome poslu
Protivan bježaše od njeg i neviđen sakri se u mrak.
620 Kraljica bogova tada Saturnija pade s nebesa,
Udari u spora šakom u vrata, okrene stožer;
Gvozdena ratna vrata Junona razbije tako.
Sad Ausònija mirna i tiha dojako plane;
Na polje jedni pješke otrče, à drugî prašni
625 B'jesno na visokim jašu na konjma, svi oružje traže.
Jedni su štitove sjajne i strelice blistave stali
Čistiti pretilim salom, a drugi sjekire bruse,
Veselo stjegove nose i truba slušaju zveku.
Oružje u pet gradóvâ na nakovnjima se pače
630 Kuje: Ardea to je i Krùstumer, silna Atína,
Kulama nakićena Antèmna i ponosni Tibur.
Tu se gotove šljemi za obranu glavi, od vrbe
Pleter se štitima plete, a mjedene oklope drugi
Tvore i nazuvke sjajne iz srebra gipkoga grade.
635 Lemeša i srpa čast i ljubav pluga je amo
Sva prenesèna, otaca prekivaju u vignju mače.
Poklič trubna već ječi i lozinka daje se ratna;
Iz kuće uzima šljem u brzini jedan, a drugi
Upreže njišteće konje, a ovaj trožični zlatni
640 Uzima oklop i štit, opasuje vjernicu sablju.
Boginje, Helikon sad mi otvorite, počnite pjesmu,
Koji su pozvani kralji na ograšje, kakve su s kojim
Čete pokrile polja, Ausònija s kakvim je rodna
Već tad junacima cvala i kakvim je oružjem sjala.
645 Sve to, o boginje, pamtite vi, te možete reći,
Do nas je slabački ćuh od kaže došao samo.
Prvi je krenuo u rat Mezèntij sa Tirenskih žala,
Bogova ljuti prezirač, i oružo čete je svoje.

630. 631. stari gradovi u srednjoj Italiji.
641. »Helikon sad mi otvorite«, t. j. pustite me na vašu goru Helikon, očitujte mi stare događaje.

Laus je s njime sin, od kojega ljepšeg junaka
650 Ne bješe poslije Turna Lavrènćanina u vojsci;
Laus je krotiti konje i zvjerove znao svlađívat,
Pa je vodio sad iz Agile tisuću ljudi
Uzalud; — on je bio vrijedan, da drugoga sluša
Zapovijedi, i otac Mezentij da ne bude njemu.
655 Tada se zelenim poljem doveze u kölima palmom
Nakićenima, s konjma pobjèditeljima krasni
Krasnoga Herkula sin Avèntîn noseći očev
Znak na štitu: Hidru sa guja sto oko sèbe;
Njega je svećenica porodila na svjetlost kradom
660 Rea u gaju brda Aventinskog, pošto se dala
Tirinskom bogu obljubit, kad pobjednikom je došo
U Lavrentska polja Gerìona ubivši te je
Hiberska goveda tada u Tirenskoj prao rijeci.
Sulice momci nose u rukama ì ljûtê nože,
665 Izlaze u boj s mačem duguljastim, s kopljem Sabèlskîm.
A sam je preko sèbe prebacio golemu lavlju
Kušljavu kožu s grivom strahovitom, s bijelim zubma,
Na glavu povuko nju je i takav ulazi pješke
U dom kraljevski grozan, a s Herkulovijem plaštem
670 Ogrnut preko pleći. — Iz Tibura iziđu do dva
Brata iz plemena, kom po Tibùrtu bratu je ime:
Katil i žestoki Koras, junaci Argivski mladi,
Oni pred četom prvom med strelama srljaju gustim
Nalik Kentàurima dvjema, sinòvima oblačnim, s vrha
675 Gorskog kad visokog slaze, kad s Homole, s Otrisa brda
Snježanog brzaju, njima prostoriju veliku šuma
Daje, i uginju se ševári pucajuć vrlo.
I utemèljitelj grada Prenèsta kralj se je Cekul
Našao tu; od davnínâ za njega se mislilo da je
680 Mèd stokôm seoskom rođen Vulkanu, na ognjištu da je

652. Agila je grad u Etruriji, poslije se zvao Cera; vidi o tome gradu u 8. pjev., st. 478 i d.
661. »Tirinskom bogu«, t. j. Herkulu, za koga se pričalo, da je othranjen u Argolskom gradu Tirinsu.
666. »a sam«, t. j. Aventin.
672. »junaci Argivski mladi«, — bijaše priča, da su Katil, Koras i Tiburt bili unuci Argivskoga vladaoca Amfijaraja.
675. Homola i Otris, brda u Tesaliji.
678. Prenest je grad u Latiju (danas: Palestrina).

Nađen. Legija s njim je seljaka: u visokom koji
Žive Prenèstu, po poljma Junone Gabinke, hladnog
Kraj Anijéna, i koji po kvašenim Herničkim hridma
Žive, i koje hrani Anagnija obilna ljudma
685 I ti, Amasen-oče. U sviju oružja, štita
Nema nit kolima tutnje, većina ih olovne sive
Kugle iz praća sipa, a neki u rukama nose
Po dvije harbe, glave pokrivaju kapama žutim
Od kože vučje; l'jevom bosonogi stupaju nogom,
690 Od kože nestrojene na nozi je opanak desnoj.

I Neptunov je sin konjokrota došao Mesap,
Kojega ne može niko ni ognjem ni željezom smaći;
Tromi već odavno narod i odvikle od boja čete
On sad iznebuha na boj pozove i oružje zgrabi.
695 Pravedni tu se nađu Falìsci i Fescenske čete,
Ljudi s vrhova brda Soràkta, od Ciminskih brda
I jezérâ, iz polja iz Flavinskih, Kapenskih luga.
Stupahu jednakim krokom i pjevahu u slavu kralju;
Snježani labudi tako kroz lagane oblake lete,
700 Kada se vraćaju s paše, te jasne iz dugih vratóvâ
Izvode pjesme, rijekom i Asijskom barom daleko
Čuje se glas.
Niko mislìo ne bi iz tòlikôg da će se mnoštva
Izvit u oružju čete, već od mora debelog jato
705 Ptica k obali šumno da juri ko nebeski oblak.

Iz krvi Sabinske evo starìnskê Klausa, što vodi
Veliku vojsku, a sam vrijedan je velike vojske;
Potječe Klaudijevo od njèga pleme i bratstvo
Po svem Latiju, otkad Sabínci su primljeni u Rim.

682. »po poljih Junone Gabinke«, t. j. oko grada Gabije (u Latiju), gdje su mnogo štovali Junonu.

683. Anijen je pritok Tibera. — Hernici su pleme u Latiju u kršnom kraju; glavni im je grad Anagnija.

685. Amasen je potok u Latiju, a ovdje se misli bog, koji u tome potoku prebiva. O apostrofi vidi bilješku 3. pjev., st. 370. 371.

695—697. Falisci su pleme u Etruriji oko gradića Faliska (Falerija), — Fescenija je grad, Sorakt brdo, Cimin brdo i jezero, Flavina i Kapena gradovi, — sve u Etruriji.

701. »Asijskom barom«, vidi bilješku georg. 1. pjev., st. 383. 384.

709. »Sabinci su primljeni u Rim«, to je bilo prvih godina Rimske republike (oko g. 500 prije Hrista).

710 Tu su Kviríti stari i velika iz Amitèrna
Četa, momčad je sva iz Mutuske maslinom rodne
I iz Eréta; Kaspérci, Noménćani, Forulci tu su;
Čeljad, što živi uz Velin po Roseji i po vrlétma
Tetričkim strašnim, po gori Sevéru, uz potok Himelu;
715 Čeljad, što Tiber pije i Fabar, što posla je hladna
Nursija, latinski puci i građani Horte, i koju
Alija — nesretno ime — siječe na dvoje t'jekom.
Tòliko válôvâ se u Libijskoj pučini valja,
Kada se ljuti skrije Oriòn u talase zimske;
720 Tòliko na polju Hermskom i njivama Likijskim žutim
Dozrijeva klasóvâ, kad sunce obnovi snagu.
Štitovi zveče, a zemlja od topota noga se trese.

Drug Agamèmnonov Hales, što mrzi na Trojansko pleme,
Upregne pred kola konje i dòjûrî na pomoć Turnu
725 S ljudma goropadnim mnogim, vinorodnu Masičku goru
Koji trnòkopom lome, i koje s visokih brda
Blizu Sidìcînskîh polja Aurúnčani poslaše oci,
S njim je i čëljâd, što dođe iz Kale i ona, što živi
Uz vodu plitku Volturn, Satìkuli oporni k tome,
730 Napokon Osačke čete. Kopàljca okrugla njima
Služe za oružje, pa ih na remenju vitkome drže,
Štitić im ljevice brani, a srpastim mačem sijeku.

Ne će ni tebe moja prećutjeti, Ebale, pjesma!
Nimfa Sebétova kći porodila tebe je, kažu,
735 Starcu Telonu, koji Telèbojskôg naroda vladar
Bješe na Kapreji; — al' sin ne buduć očinstvom samim

710—716. Kviriti su iznajprije bili stanovnici Sabinskoga grada Kure (lat. Cures), a pošto se Sabinci udružili s Rimljanima, prešlo je to ime na sav Rimski narod. — Amitern, Mutuska, Eret, Kasperija, Noment, Furuli, Nursija, sve su to gradići Sabinski, Velin je spomenut u bilješci st. 516, »Tetričke vrleti« i Sever, potoci Himela i Fabar i predjel Roseja, sve je to u zemlji Sabinskoj. Horta je grad u Etruriji, Alija potok u Latiju, kod kojega su Gali god. 390 strašno pobili Rimljane, zato pjesnik kaže: Alija, nesretno ime.

719. O Orionu vidi bilješku 1. pjev., st. 535.

728. Kala (lat. Cales) je grad u Kampaniji, ondje su i »Sidicinska polja« i potok Volturn, a i Osački narod (lat. Osci). Satikuli su u srednjoj Italiji.

734. »Sebetova kći«, t. j. kći riječnoga boga Sebeta (rijeka Sebet je blizu Napulja).

735. Teleboji su nekakvo Grčko pleme, koje se naselilo na ostrvu Kapreji (nasuprot Napulju).

Dovoljan raširi svoje gospòstvo na narod Saràste,
Nä râvan kvašenu Sarnom rijekom, nä ljûde, koji
Žive po poljma Kelèmnê, po Batulu, Rufri, na koje
740 Obilne jabukama Abèlê gledaju zidi;
Džilite bacati svi običavaju kao Teutóni,
Glave pokrivaju korom od plutova zguljenom drva,
Štitovi mjedeni njihni i mačevi mjedeni sjaju.
I ti, o Ufense, u boj iz vrletne došo si Nerse,
745 Koji si junačkom slavom i oružjem sretnim na glasu;
Surov je narod tvoj, Ekvìkuli, ì mnogo loveć
Najviše u šumi žive, oranice su im tvrde;
Oružani zemlju obrađuju ì rado zgrću
Jednako novi plijen i žive od grabeža rado.
750 I iz Maruvskog dođe iz naroda svećenik jedan,
Umbron hrabreni junak, od kralja Arhipa poslan,
Šljem je nakićen njegov plodorodne masline granom.
On je zmijinji skot i hidre opakog daha
Umio pjesmom uspavat i kretanjem ruke i njihov
755 Gnjev je umiriti znao i umjetno ugriz olakšat.
Ali ne bješe jak iscijeliti udarac koplja
Dardanskog, od rane njemu pomògle uspàvankê nisu
Pjesme ni trave, što se po Marskijem brdima traže.
Fucinskog jezera bistrog stakloliki za tobom vali
760 Plakahu i Angìtijin gaj.
Prekrasni također sin Hipòlitov pošo je u boj
Virbije slavni, kojeg Arìcija opravi mati;
On je na žalima vlažnim Egèrijê nimfe u gaju
Othranjen, gdjeno je oltar Dijànin smočani, blagi.
765 Za Hipòlita vele, kad kovarna maćeha njega

737—740. Što se tu spominje, sve je u Kampaniji. Vrijedno je odjelito spomenuti grad Abelu, za koju evo pjesnik kaže da je obilna jabukama. Od imena toga grada načinili su riječ za »jabuku« Kelti (aball), od Kelta su je uveli Nijemci (Apfel, staronjem. apful), a od Nijemaca Slaveni (u staroslov. аблъко, u nas jabuka).

744. Nersa (lat. Nersae) je grad u Latiju, gdje je i pleme Ekvikuli; njihov je vođa Ufens, a Ufens se zove i jedan potok u Latiju; biće, da je pjesnik od boga toga potoka načinio junaka.

750. Maruvij je grad u Latiju u predjelu, gdje živi pleme, koje se zvalo Marsi, ondje je i Fucinsko jezero i hram boginje Angitije.

761—780. Hipolit je sin kralja Teseja (o kojemu vidi u bilješki 6. pjev., st. 20—30). U nj se bila zaljubila njegova maćeha Fedra, a kad joj on ne htjede ljubavi odvratiti, tuži ga ona Teseju, da je želi obljubiti. Otac prokune sina i zamoli boga Neptuna, da ga usmrti. Kad se Hipolit jednoć vozio uz

Ubi, te očinu on kad srdžbu zasiti krvlju
Rastrgan poplašenih od konja budúći, — da opet
Ugleda eterske zv'jezde i dođe nà gôrnjî uzduh,
Bilje Peónovo njega i ljubav Dijanina spase.
770 Tada svemogući otac (u srdžbi, da ikoji smrtnik
Na svjetlost ustaje opet života iz podzemnih tmina),
Febova sina, koji izumio taki je lijek
Umjetni, ošine gromom i baci u Stiks-rijeku.
Ali Trivija blaga Hipolita u mjesto tajno
775 Sakrije te ga u gaju Egèriji prepusti nimfi,
Neznan i samotan vijek da ù šumah Italskih vije
S imenom prom'jenjenim u Virbija. I to je uzrok,
Što tvrdokòpitnih konja ne puštaju k svetome gaju
Trivijinom ni hramu, jer poplašeni od morske
780 Nemani nà obali izvališe iz kola momka.
A pored svega toga je sin poigravao konje
Vatrene po polju ravnom i vozio u boj se brzo.
Među junácima prvim ljepòtica kreće se Turno,
Oružje držeć on je nad svima za glavu viši.
785 Trostruka griva mu stoji na visokom šljemu s Himerom,
Koja iz žvala oganj ko ìz Etnê kakove sipa;
Što je žestočiji boj, kad krvca stane se liti,
S tijem groznije plamti Himera ì ljućê ciči.
U zlatu izrađena na štítu sjajnom je Ija
790 S rozima ovisokim, već s dlakom, već potpuna krava,
Arg je djevojci čuvar (veòma lijèpa je slika);
Otac Inah joj lije iz vrča djeljanog vodu.
Dolaze iza Turna pješaci ko oblak i guste
Čete po svemu polju sa štitima, Argivska momčad

more, pošalje Neptun na nj strašnoga bika; konji se uplaše, a Hipolit ispadne iz kola i smrtno se rani. Dijana (Trivija) namoli sina Apolonova Peona, te on travama oživi Hipolita. Onda ga boginja odnese u Latij u gaj kod grada Aricije. Od tada se Hipolit zvao Virbije, a to ime imao je i njegov sin. Konji se nijesu smjeli puštati u onaj gaj, jer su se nekad uplašili od bika i tako bili uzrok Hipolitove smrti. — 770. svemogući otac, t. j. Jupiter.

789—792. Kćer kralja Inaha Iju zamilova Jupiter. Da bi je Jupiter sačuvao od ljubomorne Junone, pretvori je u kravu, ali Junona je prepozna u kravi i pošalje na nju obada, od kojega Ija bježeći prođe cijelim svijetom. Arg, stooki div, bio je čuvar u kravu pretvorene Ije. Otac Ijin nije samo kralj (u Argosu), nego je i riječni bog (u Argolskoj zemlji bijaše rijeka Inah) i kao takav lije vodu iz vrča, t. j. pušta vodu iz izvora Inaha.

794. »Argivska momčad«, t. j. potomci Argivaca, koji su s Danajom došli u Italiju (vidi st. 372).

795 I Aurùnčânâ dịo i Rutuli, davni Sikánci
I Sạkránci, Labíci, što šarane štitove nose;
Ljụdi, što Tiberske vise i žale Numíkove svete
Oru i rạonikom obražđuju Rutulske humke,
Kirkino brdo i polja, što brani ih Jupiter Anksur
800 I Ferónija, koja u zelenom boravi lugu;
Ljudi od Saturskog crnog barèša, od Ufensa hladnog,
Koji se kroz dno dólâ verùgâ i u more lije
K tome iz Volštanskog još iz naroda dođe Kamìla
Könjîke vodeć i sjajne u mjedenom oružju čete,
805 Bojnica; — preslici nisu Minèrvinôj ženske joj ruke
Vješte ni košarici za švénje, već ljute je učna
Djevojka bojeve biti i trkom prestizat vjetre.
Ona bi letjeti mogla po usjevu po nežnjevènu
Iznad vlaća i ne bi dotàkla klasića nogom,
810 Po sredini bi mora nad valima umjela burnim
Lebdeći bježat i nógâ u vodi ne skvasit brzih.
Mladeži mnoštvo i žena iz póljâ, iz kuća trči
Pa se dive Kamìli i otvorenijeh usta
Gledaju svladani čudom za njome, kako joj krije
815 Kraljevski grimiz nježna ramèna, kröz kosu zlatna
Kako se provija igla, a sama gizdavo drži
Pastirsku mrču s kopljènîm oštrícem i Likijski tulac.

Osmo pjevanje.

Bog se Tiber ukaže u snu Eneji i nagovara ga, neka ide pomoć tražiti u kralja Evandra, koji kraljuje u gradu Palanteju, što ga je sam bio sagradio na Palatinskom brdu, pošto je bježeći iz Arkadije došao u Italiju. Eneja ode k Evandru, koji ga lijepo primi i obeća mu svoju pomoć u ratu s Latinima i s Turnom. Mati Enejina Venera namoli Vulkana, da skuje Eneji oružje. S Evandrovim sinom Palantom odlazi Eneja u Etruriju, da i tamo traži ratnu

795. 796. Sikanci su se, kažu, doselili iz Hispanije na zapadnu obalu Italije pa prešli i u Sikaniju (t. j. Siciliju), — Sakranci i Labici su stanovnici Latija.

799. »Kirkino brdo«, vidi bilješku st. 10. — Jupiter Anksur, bog, koga su osobito štovali u gradu Anksuru (u Latiju).

801. »od Saturskog crnog bareša«; ne zna se, kakav bi to bareš bio; — Ufens je spomenut u bilješki st. 744.

817. »Likijski« tulac, — ukrasni epitet; vidi bilješke georg. 2, 448. 519, — 4, 177.

pomoć, a Venera donese oružje svojemu sinu, koji se vrlo raduje tim božanskim darovima, osobito štitu, na kojemu je Vulkan u prekrasnim slikama prikazao najznatnije događaje rimske historije počevši od Romula i Rema pa do Cesara Augusta.

Kada zastavu Turno s Lavrèntskôga istakne grada
I dâ, neka zaječi glasovita poklič iz truba,
Kad on oružje zgrabi i vatrene konje obòdê,
Sve se uzljuljaju grudi i sroti se cijeli Latij
5 U vrevi, nemiru onom, a momčad pobjèsnî, podìvljâ.
Glavne vojvode Mesap i Ufens, k tome Mezentij,
Bogova višnjih prezirač, odàsvud skupljaju čete,
Široka pustoše polja seljacima. Venula pošlju,
Nek Dioméda slavnog junaka otiđe gradu,
10 Pomoć nek moli i javi, da Teukri u Latiju stoje.
Da je doplovio k njima Enèja noseć Penáte
Svladane, govoreći, da njega sudbìna za kralja
Postavlja, da se mnoga plemena Dardáncu junaku
Veće pridružuju, glas mu po Latiju ide daleko;
15 Nek Diomédu reče, da njemu očitije ima
Biti no kralju Latinu il' Turnu, što radit sad treba.
Kakav li željeti borbe svršetak, bude li sreće.

To po Latiju biva. Laòmedonović junak
Videći sve to liba u valima velikih briga,
20 Sada ovamo brzu, sad onamo cijepa miso,
On se svakamo mišlju zalećuje, prevrće svuda:
Kako odsjauje sunce od vode u mjedenom kotlu
Ili mjeseca jasnoga lik trepetljivim sjajem,
Ovamo onamo ono poskakuje, sada se diže
25 Ù uzdûh, a sad bije tavanice visokog doma.
Bila je noć, i po zemlji cijeloj u dubokom snu je
Umorno spavalo sve, što živi: ptice i stoka,
A na obali otac Eneja pod nebom hladnim
Leži, i strašni rat uznemiruje njegove grudi,
30 Te mu je kasno istom opočinut tijelo moglo.
Tada mu mjesni se bog Tibèrîn učini stari
Kanda se izmed grana topólâ iz dražesne diže

9. Slavni junak Grčki pod Trojom, u Ilijadi mnogo spominjani Diomed kad se vratio u Argos, protjera ga narod, i on ode u donju Italiju, gdje ga kralj Daun prijazno primi i dade mu nešto zemlje.

Vode ogrnut tankom kabanicom platnenom sivom,
Kosu mu krije rogoz sjenoviti, pa on Enèji
35 Tada progovori ovo i stane ga tješit ovako:
»Potomče oj pokoljenja božanskoga, koji nam Troju
Donosiš isred dušmânâ i Pergam nam dovijek čuvaš,
Kojeg je čekala zemlja Lavrèntskâ i Latinska polja,
Ovdje je stalan ti dom i Penáti, ne uzmiči, stalni,
40 Ne daj se strašiti ratnim prijetnjama; bogove ljutnja
Minu i srdžba već sva.
A da ne misliš, ovo da sanak ti donosi pusti:
Prasicu golemu b'jelu na žalu pod česvinom uz val
Naći ćeš, leži na zemlji sa praščića bijelih tridest,
45 Što ih izlegla je, svi se izvalili uz sise njene;
Tamo ti gradu je mjesto i siguran mukama konac.
Iza trideset ljeta Askànij će iz mjesta toga
Izić i slavnoga imena grad sagradiće Albu.
Stalno je proroštvo moje, — već poslušaj, u kratko da ti
50 Kažem, kako ćeš svemu odoljeti, što te još čeka.
Pàlantovo potómstvo Arkáđani, koji Evàndra
Svog su slijedili kralja i njegova znamenja, mjesto
Obrav u ovoj zemlji sagradili na brdu grad su,
Pa su mu ime Palàntej po pradjedu Pàlantu dali.
55 Oni jednako boj sa narodom Latinskim biju;
S njima se deder za rat udruži i savez uglavi.
Ja ću ustavit tijek rijeke i između žalâ
Vodiću tebe, da lako i üz vodu veslati možeš.
Ustaj, o božičin sine, — kad zapadnu prve zvijezde,
60 Po običaju se moli Junoni, te njene prijetnje
I gnjev ponizno moleć odvrati. A mene počasti,
Svemu kad odoliš. Ja sam, kog u punom vidiš tijeku
Kako zadirem žare i plodne pres'jecam njive,
Plavkasti ja sam Tiber, rijeka najdraža nebu;
65 Ovdje mi veliki dom je, a izvor kod visokih grádâ.«
Reče bog i dubòko u r'jeku zaroni u dno
Najdonje; prođe već noć i probudi se Enèja,

43—46. Ono je Eneji već bio prorekao Helen; vidi 3. pjev., st. 390—393.
51—54. Palant je praotac Grčkoga plemena Arkađana. Jedan od njegovih potomaka Evandar doselio se u Italiju i sagradio grad Palantej na Palatinskom brežuljku (u kasnijem Rimu). Sin se Evandrov također zove Palant.

Pa se diže te sunce, iz etera koje se rađa,
Gledajuć dlanima on iz rijeke zagrabi vode
70 Po običaju i ove u eter besjede prospe:
»Nimfe, o Nimfe Lavrèntskê, od kojih je pleme rijèkâ,
I ti o Tibere oče sa svetima valima tvojim,
Primite sada Eneju i bran'te ga napokon od zla.
Rogati Hesperskijeh rijeka kralju i bože,
75 Kojino žališ moje bijède, gdjegod je izvor
Tvojijeh voda, odáklê izìlazîš prekrasan, — svagda
Tebe ću častiti ja i darima svagda darivat,
Samo pomozi i brže potvrdi, obećo što si.«
Reče i dvoveslice izmèd lâđâ obere dvije,
80 Pa im namjesti vesla i oružjem opremi družbu.
Kada li iznenada pokáza se očima čudo:
Bijela prasica eno sa svojim bijelim skotom
U šumi leži, svi je sa zelene obale vide;
Duševni nju Enèja Junóni dàkako višnjoj
85 U žrtvu zakolje pa je k oltaru s praščići metne.
Dogod je trajala noć, umirivo rijeku je bujnu
Tiber pa udari natrag i stane mirujuć tako,
Da je porávnio vodu ko u tihom jezeru kakvom
Ili u bari mirnoj, te ne bješe veslima muke.
90 Momci se žurno zavèzû podcikujuć veselo; lete
Drijeva namazana po vodi, te vali se čude
I neòbici čudi se gaj, u rijeci gdje štiti
Junački sjaju daleko i šarene plutaju lađe.
Dan su čitavi i noć bez prekida veslali momci
95 Duge zavoje čineć, okružuju ih drveta
Različna, režu u mirnoj u vodi zelene gaje.
Ognjeno sunce se baš do sredine popelo neba,
A tad zide i kulu daleko i krovove kuća
Rijetke zapaze; danas gdje sila Rimska se diže
100 Do neba, tu je malo Evàndrovo kraljevstvo bilo.
Brže okrenu baše i dođe gradu nadomak.
Taj dan je žrtvovo kralj Arkáđanin svečanu žrtvu
Amfitriónovu velikom sinu i bozima drugim

74. »rogati bože«, — riječne bogove prikazivahu s glavom bika ili bar s rogovima te životinje.
103. Amfitrion, kralj u Tebi, muž matere Herkulove Alkmene; pravi otac Herkulov je Jupiter.

Ispred grada u gaju. I Palant sin je Evandrov
105 Tû i poglaviti mladići i neznatni senat,
Tamjan prikazuju, à mlâkâ krv kod oltara se puši.
Oni kad ugledaju, gdje u šumu sjenastu lađe
Dolaze visoke, momčad o vesla se upiru mûkom,
Svi se od nenadanog od pogleda uplaše te se
110 Dignu od stolova svi. Al' smjelica ne dade Palant
Smetati žrtvu, već pograbi mač i pred njih izleti
I vikne s huma daleko: »O junaci, što li vas goni
Na put neznani? kamo l' zaputiste? kojeg ste roda?
Gdje vam je dom? da l' nosite mir il' krajinu nama?«
115 S visoke krme otac odgovori njemu Enèja
Dižući maslinovu mironosnu granu i reče:
»Sinove Trojanske vidiš i oružje neprijatèljskô
Latinskom narodu, koji bjegunce nas bezbožnim ratom
Odagna; tražimo kralja Evandra; jav'te mu, da su
120 Obrani vojvode došli Dardanci moliti savez.«
Na to se prepadne Palant, i takovo ime ga dirne:
»Kogod si, da si — reče — iziđi i sam govori
S mojijem ocem, gostom k Penatima našim pristupi.«
Za tim desnicu primi Eneji i pritisne čvrsto.
125 Momčad iziđe tad iz rijeke i uniđe u gaj.

Ljubaznim onda riječma Eneja progovori kralju:
»Najbolji od svijeh Grka, sudbina je htjela, da tebi
Molim se i da grane sa tracima pred tobom dižem;
Nisam se bojao, što si Arkáđanin, Danajski što si
130 Vojvoda, što si po lozi Atrídima objema rođak,
Nego me jùnâštvo moje i proroštva sveta božànskâ,
Rođaci oci i tvoja po zemlji rasuta slava
S tobom sjediniše, te se pokòrih rado sudbini.
Dardan, najprvi otac i začetnik Ilijskog grada,
135 Sin po kazivanju Grkâ Elèktrê je, Atlasa kćeri,
Atlasa, koji drži na plećima nebeski obod;
Dardan je taj med Teukre doplovio. A vaš je otac
Bog Merkùrije, kojeg krasotica boginja Maja
Zače i rodi na vrhu na studenom brda Kilene;
140 A ako priči se može da vjeruje, boginja Maja
Kći je Atlasa, koji zvijezde nebeske drži.
Tako i jedan i drugi rod podrijetla je istog.

U sve se uzdajuć to po poslanicima nisam
Umjetno htio ti ćud pretraživat, već svoju sam glavu
145 Donio evo i sebe i molilac dođoh ti na prag.
Isti Daunov narod natrkuje na nas i na te
Okrutnim ratom te misle, da ništa im smetati ne će,
Ako prognaju nas, da Hespèriju ujarme c'jelu
I da osvoje more, što ozdo ih plâčê i ozgo.
150 Sa mnom uhvati vjeru. U boju smo hrabrena srca,
Jesmo junaci i djeli dokazasmo, kakvi smo ljudi.«
Svrši Eneja, a dok je govorio, kralj je Evàndar
Dugo mu motrio oči i lice i čitavo t'jelo,
Pa tad odgovori kratko: »O kako te, prehrabri Teukre,
155 Primam, prepoznajem rado! i kako opominjem ja se
Obraza, glasa, rijèčî Anhisa ti velikog oca!
Sjećam se, kako sin Laòmedonov je Prijam
Na Salamínu išo Hesìonu sestru pohodit,
Pa je u hladnu zemlju u Arkadsku došao za tim.
160 Tada mi prva je mladost pokrivala maljama lice;
Trojanskim vojvodama i Prijamu čuđah se tada,
Ali je Anhis junak od sviju köračo viši.
Moja je mladenačka od želje plamtjela duša
Besjediti s Anhísom i s desnicom desnicu združit,
165 Pristupim k njemu i rado u Fenej grad ga odvedem.
On mi je prekrasni tulac i Likijske strelice dao,
Kada je odlazio, i haljinu protkanu zlatom
I dvije od zlata uzde, što u mog su Palanta sada.
Zato vam desnicu, kako želíte, dajem na savez.
170 A kad se sjütradân svjetlost sunčânâ pomoli zemlji,
S pomoću vesele vas i s potrèpštinôm svakom ću pustit.
A sad godišnju žrtvu, što ne smije se odgodit,
Prijazno svetkujte s nama, kad dođoste amo ko druzi,
Sad se već saveznikâ za stolove učite sjedat.«
175 Kada to reče, dade donèsti iznova jela
I čaše već odnesène te posadi ljude po travi,
Navlast Enèji jastuk nakrìven čupavom kožom
Lavskom dade i njega pozove na javorov stolac.
Onda obrani momci i svećenik svetog oltara

146. »Dauov narod«, t. j. Rutuli; Daun je otac Turnov.
165. Fenej, grad u Arkadiji, gdje je nekad sjedio Evandar.

180 Prženog volujskog mesa donesu i košare pune
Cerere mučenice darôvâ i posluže vinom.
Otac Eneja skupa sa momcima Trojanskim uzme
Pleći blagòvati vola cijelog i drob žrtvènî.
Pošto ih mine glad i utìšajû želju, da jedu,
185 Prozbori kralj Evàndar: »Nijesmo u vjeri praznoj
I pûstôj svetkovine uredili ove i gozbe
Po običáju nit' bogu tolìkôm načìnismo oltar
Ne znajuć bogova starih, već dostojne ove činimo
Žrtve i ponavljamo, jer iz zla smo spaseni ljutog.
190 Najprije pogledaj hrid, što spušta se niz kamenjáke,
Kako su razbacane daleko gomile, kako
Pust na vrletma je stanak i kamenje rasuto grdno,
Prostrano izdubena protezala tu se je spilja,
Polučovjek je Kak strahoviti živio u njoj,
195 Zrake je ne grijahu sunčànê, zemlju je svježa
Svagda mlačila krv, a na dovratnicima groznim
Blijede višahu glave i ružnim se gnojahu gnojem.
Vulkan bijaše otac grdobi, koja iz usta
Sipaše crnkasti plam i glomazno micaše t'jelo.
200 Željkujućim nam dugo vrijeme napokon pomoć
Dönese i bog nam dođe: osvetitelj slavni nas Alkid
Pohodi ponosit, što je Gerìona trostrukog smako
Te ga opl'jenio; ovud pobjeditelj bike je tjero
Goleme, te uz rijeku po dolu se goveda prospu.
205 Divlji i pomamni Kak zločínstvo i lukavstvo svako
Htjede da pokuša, da ga izvèsti gleda, pa zato
Četiri bika krasna veòma iz obora odgna
I s njima krava isto tolìkô neobično l'jepih.
A da se ne vidi slijed od noga, što miču se napr'jed,
210 Goveda u spilju za rep odvuče i tako pomete
Tragove hoda i grabež u pećini sakrije mračnoj;
Tražeći niko ne bi po tragu došao u nju.
Amfitriónov sin iz obora goveda sita
Krene i zaputi već, a tada na odlasku ruknu

181. Cerera se ovdje uzima mjesto: hljeb (jer je hljeb dar boginje Cerere); »mučenica« se veli Cereri zato, jer se treba mučiti, dok hljeb postane iz žita.

199. »crnkasti plam«, t. j. pomiješan s dimom.

201. Alkid, t. j. Herkul; vidi 5. pjev., st. 414.

215 Krave, i čitava šuma zaječi òd rikê tužne,
Ostave mučuć brežuljke. Tad jedna se krava odzove
Između onih, što bjehu u pećini grdnoj, i rukne,
Pa tim razbije nadu čuvara svojega Kaka.
Nato se pomami Alkid, i crna žuč mu uzàvrî
220 Gnjevom, te oružje zgrabi od hrastova drveta kijak
Čvorova pun pa na vrh potrči nebotičnog brda.
Prvi put uplašena tad naše vidješe oči
Kaka i zabunjena; poleti brži od Eura,
Strah mu okrilati noge i u spilju se zavuče.
225 Pošto se sakrije u njoj, tad razbije verige odmah
I spusti golemi kamen, što umjetno bio ga Vulkan
O gvožđe objesio, i podupre, utvrdi vrata
Zasovnicom, al' eto Tirínćanin rupi bijesan,
Gleda, kud će uníći, te ovamo onamo pogled
230 Baca škrgućuć zubma; Aventin pregleda čitav
Plamteć od srdžbe triput i triput pokuša razbit
Kameni prag, al' zalud, i triput se trudan u dolu
Posadi. Šiljast se kamen ko ops'ječen sa svijeh strana
Iza pećine dizo, veòma visok se vidi,
235 Zgodno je mjesto na njèmu gnijezdima grdnijeh ptica.
Koso na br'jegu stojéći k rijeci se naginjo kamen
Na l'jevu ruku Alkídu, i desnijem ramenom on se
Upre i kamen potrese, iščupa ga iz dna stubòkom
I sruši naglo, te od pada tog zagrme nebesa,
240 Žali se rastupe, Tiber u strahu udari natrag.
Golemi Kakovi dvori u pećini tada se otpru,
Tada se nutrašnjost sva pokazala tamne je spilje,
Bilo je, kanda se silom otvorila nutrašnjost zemlje,
Te se podzemni svijet i kraljevstvo blijedih sjena
245 Rasklopi bozima mrsko, odòzgô kanda se vidi
Bezdana grozna i Mani od puštenog vidjela strepe.
Kak se nenadano, na jednoć na svjetlosti nađe,
Zaprt u dupljastoj spilji neobično rikati stane.
Alkid ga pritisne tad donesenim oružjem, k tome
250 Uzme još drugo, granje i goleme hridi, pa udri.
A kad vidi već Kak, da ne može jadu utèći,

228. »Tirinćanin«; vidi 7. pjev., st. 661.
230. Aventin, brežuljak u Rimu.

Ispusti iz žvala dim strahoviti — čudno je reći —
I kuću òbavijê cijelu mrklicom tamnom;
Očima vidjelo otme, pod pećinom razastre gustu
255 Dimljivu noć, te nastane mrak, al' prosjecan plamom.
Nije se strpjelo srce Alkídovo, te on u oganj
Baci se brzijem skokom, gdje najgušćim valima dim se
Valja, i oblak crni gdje suklja u prostranoj spilji;
Zgrabi u mraku Kaka, što zalud izbacuje vatru,
260 U čvor ga šakama stisne i pridavi viseć na njemu,
Da mu iskočiše oči i osuši u grlu krv se.
Herkul razbije vrata i crnu otvori kuću,
Goveda nä uzdûh izgna, za koja krivo se kleo
Kak, a tjelèsinu grdnu izvuče mu za noge Alkid.
265 Ljudi se nagledat mogli nijesu gledajuć strašne
Kakove oči i lice i čekinjaste mu prsi
I žvalo poluzv'jera, u kojem ugasio plam se.
Svetkovina se slavi od tada, i dan potómci
Veselo svetkuju taj; Potítije uredi prvi
270 Herkulu žrtvu, a dom Pinarijev drži do danas.
Alkid postavi sam u gaju žrtvenik ovaj,
Koji će svagda se zvati i biti »Najveći« nama.
Zato, o junaci, lišćem u hvalu takvijeh djela
Kosu ovjenčajte, rukom o dignite čaše i boga
275 Zajedničkog zazov'te i rado izlijte vina.« —
Reče, i Herkulova topòla dvobojna sjenom
Njegovu kosu ovjenča i viseći lišćem preplete.
Sveti u desnicu vrč on uzme, i veseli brže
Izliju svi po stolu ljevànicu bogove moleć.
280 U to se nagnu nebesa i večer se približi veće.
Tada Potítije dođe, a svećenici ga prate,
Kožom su opasani po navadi ì vatru nose;
Obnove gozbu dare donesav za zasladu dobre,
A na oltare metnu množinu punijeh zdjela.
285 Uždenih oko oltara tad Saliji stanu da poju,
Svaki je okitio topòlovôm grančicom čelo;

272. To je t. zv. »Ara Maxima« u Rimu; za taj se oltar pričalo da ga je podigao Herkul ili Evandar. Iz porodica Potitija i Pinarija birali su se svećenici za bogoslužje Herkulovo.

285. Saliji su bili osobiti svećenici u Rimu, najprije Herkulovi, a poslije Martovi.

Hor je staraca i hor mladića, slavu i djela
Pjevaju Herkulova: kad maćeha nemani prve
Posla mu dvije guje, udavio kako ih on je,
290 Kako je gradove slavne u ratu razorio — Troju
I Ehàliju, kako Eurìsteju pokoran kralju
Tisuću muka pretrpje zbog sudbe kivne Junone.
»Nesvladan junače, ti si dvotjelesne oblačne sine
Fola i Hileja, zatim nepòdobu ubio Kretsku
295 I lava golemoga pod Nemejskom hridi; od tebe
Zadrhta Stiks-rijeka i vratar Orkov, što leži
Na pola oglodanih na kostih u krvavoj spilji.
Ne splaši lik te ni jedan ni Tifoj, što oružjem maše
Visoko iznad sebe; pomòći sebi si znao,
300 Kad te je s mnoštvom glava opkolila zmija iz Lerne.
Jupiter-boga pravi o sine, bogova nova
Diko, o zdravstvuj, nâs blag pohodi i svečanost svoju.«
Pjevajuć slave ga tako i pjesmu dodadu o Kaku,
Koji plamenom brekće, o njegovoj također spilji.
305 Ori se urnebes kroz cio gaj, odjekuju humi.
Pošto poslove svrše božànskê, zapute gradu;
Pritisnut godinama Evàndar vladar koràčâ,
Sin i Enèja su uza nj, a čvrsto on ih se drži,
Različnim razgovorom pokraćuje put, a Eneja
310 U čudu ovamo oči i onamo živahne baca;
Mjesta mu dušu ta osvajaju, veseo pita
I sluša uspomene junaka, što življahu nekad.
Sazdatelj tvrđave Rimske Evandar progovori tada:

288—292. Herkul je sin Alkmene i Jupitera (vidi bilješku st. 103), po tome mu je Junona maćeha. Ona ga je, dogod je živ bio, progonila. Dok je još bio dijete u kolijevci, pošalje Junona k njemu dvije zmije, ali ih on zadavi; a kad je odrastao, morao je služiti Mikenskome kralju Euristeju i po njegovu nalogu izvršiti 12 preteških poslova. — Herkul je razorio Troju (vidi 2. pjev., st. 642. 643) i Ehaliju, grad na ostrvu Eubeji, jer mu tamošnji kralj Eurit ne htjede dati svoju kćer.

294. Fol i Hilej su dva Kantaura, koji su se bili opili i zametnuli kavgu s Herkulom, a on ih ubi. — »nepodobu Kretsku«, t. j. nekakvoga vatrenog bika. — »pod Nemejskom hridi«, Nemeja je bila dolina u zemlji Argolskoj (u Peloponesu); tamo je prebivao strašan lav, kojega je Herkul ubio.

296—298. »vratar Orkov« je pas u podzemnom svijetu Kerber, kojega je Herkul dovukao na gornji svijet. — Tifoj je bio gromoradni div sa stotinu zmajevskih glava, koga je Jupiter bacio u Tartar.

300. Lerna je jezero u Argolskoj zemlji (u Peloponesu); tamo je prebivala strašna zmija, koju je Herkul ubio.

313. Vidi bilješku st. 51—54.

»Domaći življahu Fauni i Nimfe u ovome gaju
315 I čeljad, koja iz pánjâ i hrastova tvrdih izíđe,
Koja bez načina bješe i ljudskosti, ni ujarmljivat
Ne znaše vole ni spravljati plod ni tecivo čuvat,
Već su ih hranile grane i lovački poslovi teški.
Prvi među njih dođe s Olìmpa nebeskog Saturn
320 Prognan iz kraljevstva svoga, od Jupitera bježéći.
Neuke ljude, što bjehu po visokih rasuti brdih,
Sjedini ì dâ im zakone on, te prozva s veseljem
Kraj taj Latij (il' Sklonac), jer dobro se skloni u njemu.
Pod tijem kraljem zlatno vrijeme (o kojem se priča)
325 Bješe, u miru je on i pokoju narodom vlado;
Po malo gore dođe i naopako vrijeme
S bijesnim ratovima i s pohlepom imati blaga.
Poslije dođu Ausónci, a dođe i Sikanski narod,
Te je Satùrnova zemlja mijenjala počesto ime;
330 Među kraljima strašni gromoradni bijaše Tiber,
Italci nazvasmo mi po njemu Tiber-rijeku,
Koja je tako staro izgubila »Albula« ime.
Kad iz domaje sam prognan te tražah granice krajnje
Morske, tad svemožna sreća i sudba, što odbit se ne da,
335 Amo me don'ješe; k tome Karmènta majka mi Nimfa
Grozno naloži to i naputi bog me Apòlôn.«
Reče te pođe dalje i pokaže oltar Enèji
I Karmentalska vrata, što Rimljani tako ih zovu
U slavu proročice starìnskê Nimfe Karmèntê,
340 Koja je znala budućnost i prva prorèkla je, da će
Slavni Enèjêvci bit, da Palàntej biće glasovit.
Pokaže prostrani lug, što u utok Romul ga hrabri
Pretvori, zatim Lupèrkal pod studenom hridinom, koji

315. To je rečeno u prenesenom smislu za ljude, koji su se rađali i živjeli u šumama.

318. »već su ih hranile grane«, t. j. hranili su se voćem i žirom (vidi bilješku georg. 1. pjev., st. 8. 9).

323. Ime »Latium« (t. j. zemlja Latij u srednjoj Italiji) izvodi ovdje pjesnik od glagola latere, t. j. kriti se, sklanjati se.

328. »Sikanski narod«, vidi bilješku 7. pjev., st. 795. 796.

341. »Palantej«, vidi bilješku st. 51—54.

342. »utok«, t. j. utočište.

343. 344. Luperkal je spilja pod brežuljkom Palatinskim posvećena bogu Panu (Luperku). — »Likejskog Pana«, t. j. Pana, koji prebiva u gori Likeju (u Arkadiji). — »Parasijski običaj«, t. j. Arkadski (Parasija je grad u Arkadiji), jer su Pana osobito štovali u Arkadiji.

Likejskog Pana se zove (Paràsîjskî običaj to je);
345 Sveti Argiletski pokaže gaj i posvjedoči mjesto,
O svom mu gostu kaže o Argu, kako je ubit;
K Tarpejskoj hridi povede ga tad, Kapitóliju, koji
Zlatni se sada, a onda trnjaci su rasli po njemu;
Pljašljivi već su onda seljaci sa svetom sa zebnjom
350 Stupali na to mjesto, bojeći se hridi i šume,
U tom u gaju, na tom na humu s kitnastim vrtom
Prebiva bog, al' koji, — ne známo; Arkáđani misle,
Samoga Jupitera da vidješe često, gdje crnom
Egidom trese u desnoj u ruci i oblake skuplja.
355 Dvije još kule vidiš sa razorenijem zidma,
To su spomeni, to su ostaci starih junaka;
Prvu otac je Jan, a drugu je gradio Saturn,
Ona se zvala negda Janìkul, Satùrnija ova.«
U razgovòru tome nadomak dođu već kući
360 Ubogoga Evàndra, te goveda rasuta vide,
Kako po Rimskom foru i gizdavoj muču Karini.
Kada već kući dođu, Evandar će: »Pobjednik Alkid
Na prag je stupio ovaj, i dôm ga je primio ovaj;
Prezirat blago znadi, o goste, i dostojan budi
365 Herkula boga i ne bud' prezirač siromaštva našeg.«
Reče i golemoga Eneju pod krov povede
Svoje tijesne kuće i položi ga, nek leži
Na lišću prostrtome i nà koži Libijske mečke.
Noć već pohítî i zemlju obuhvati krilima crnim.
370 Majka se Venera dosta u duši preplaši svojoj
Grožnja Lavrèntskôga puka i bune se teške pobòjî;
Zato u ložnici zlatnoj udahnjujući Vulkanu
Ljubav božansku svojim riječima besjedit počne:

345. 346. Argiletski gaj je u Rimu pod Kapitolijem prozvan po Evandrovu gostu Argu, koga su njegovi neprijatelji ubili (latinski se ovaj gaj zove Argiletum, t. j. Argi letum, Argova smrt).

347. S Tarpejske hridi (na Kapitoliju) bacali su Rimljani krivce osuđene na smrt.

354. egida je strašni Zeusov štit, kojim ugoni u ljude stravu; isprvice je egida bila strašan oblak, iz kojega sipa pljusak i tuča s munjama i s gromovima.

358. Janikul je brežuljak u Rimu na desnoj strani Tibera.

361. Pjesnik hoće da kaže: gdje je sada Rimski forum i Karina (t. j. dio Rima s gizdavim palačama), tu su onda pasla i mukala goveda.

366. »golemoga Eneja«, Eneja je golem prema tijesnoj i maloj kućici, u koju je ušao.

»Dok su Argolski kralji pustòšili po volji sudbe
375 Pergam i kule, koje sagorjeti imo je oganj
Dušmanski, molila nisam od tebe jadnícima pomoć,
Ni od mogućstva tvog i vještine oružje, zalud
Nisam, predragi mužu, zatrúditi hotjela tebe,
Premda sam dugovala sinòvima Prijama kralja
380 Mnogo, i plakala često s Enèjinîh velikih patnja.
Sad je u Rutulskoj zemlji po odredbi Jupiter-boga,
I ja dolazim k svetom božanstvu tvojemu moleć
Oružje — za sina mati. Ta suzama mogle su tebe
Sklonit Titónova žena i kćerca Nereja boga.
385 Pogledaj nárôdâ mnoštvo, i kako zatvorivši vrata
Gradovi oružje bruse, da meni se upru, da moje
Sataru ljude.« — Reče i snježanim miškama boga,
Koji se skanjuje još, tad zagrli nježno, te oganj
Pređašnji poduzme njega na jednoć, znana toplina
390 Svu mu nutrašnjost prožme, kroz rasklimane mu kosti
Prođe ko blistavi grom, kad probije oblak, te sjajna
Palucne pukotina i oblake druge preleti.
Boginja opazi to zbog lukavstva vesela svoga,
Znajući svoju ljepotu. Tad osvojen ljubavlju vječnom
395 Prozbori Vulkan: »Što tako daleko uzroke tražiš?
Kamo ti uzdanje nesta u mène? Da slična te briga
Mučaše prije, oružat Trojance mi bismo mogli;
Niti je branio otac svemogući, a ni sudbina,
Troja da stoji, i deset da godina živi još Prijam.
400 A sad ako se spremaš da ratuješ, i to li želiš,
Štogod ti brižljivosti obećat u umještvu svome
Mogu, štogod se može načinit od elektra žitkog
I zlata, vatra što može i duvanje, — prestani molit
Te se o moći sumnjat o svojoj.« — Kad to izrèčê,
405 Onda joj izvrši želju i zagrli je, na krilo
Njezino padne, pa se upokoji ì mîrno usne.

Kada se nagne već noć i polovinu prevali staze,
Prvi kad odoli san drijemežu, kada se žena

384. Žena Titonova je Zora, koja je za svoga sina Memnona po pričanju kikličkih pjesnika (vidi bilješku 1. pjev., st. 489—493) izmolila oružje od Vulkana, — tako je isto izmolila Nerejeva kći Tetida oružje za sina svoga Ahileja, vidi o tome u 18. pjevanju Ilijade.

Diže, kojoj živarit od preslice valja i slabog
410 Posla Minèrvina, popret i pepeo potakne ona
I dio noći radu dodajući sluškinje poslom
Dugim pri svjetlosti muči, da može postelju čistu
Svome sačuvati mužu i djecu othraniti sitnu:
Tako i vatreni bog iz kreveta ustane mekog
415 Ne manje marljiv, u isti čas na kovačke posle.
Uza Sikanski žal, uz Liparu Eolski otok
Diže se ostrvo s hridma sa visokim, koje se dime,
Pod njim je pukla šupljina, u kojoj su kao u Etni
Vignjima prodrte spilje Kiklópâ, čuje se lupa
420 I jek od nakovanja, a guke Halipske rudne
Iz tih dubljina pište, a oganj u pećima bukti.
To je Vulkanov dom, Vulkànija zove se zemlja.
Ovamo vatreni bog tad sađe s visokog neba.
U spilji prostranoj tu su Kiklópi kovali gvožđe,
425 Na ime: Bront i Sterop i tijela golog Piràkmon.
Tada su gotovili strijèlu, jednu od onih,
Kakvijeh s neba otac svemogući baca množinu;
Stranu su gladili jednu, a druga još svršena nije.
Po tri načine pruge od sabite tuče, od ognja
430 Sjajnog, od krilatog vjetra i vodenog oblaka, k tome
Blijesak strašni dodadu, u svoje pom'ješaju djelo
Prasku i užas; u oganj, što ganja, umetnu srdžbu.
Drugi pak grade kola i krilate točkove žustro
Martu, kojima on junake i gradove plaši.
435 Oružje Palade gnjevne strahovitu egidu čine
Te sve ù jagmu zlatom i zmijinjim ljuskama glade,
Spleću sa zmijama zmije i Gòrgonu čine, da oči
(Premda je odrezan vrat) na grudima boginje miče.
Vulkan im reče: »Uklonite sve i počete pòsle
440 Jamite, Kiklopi, sad i pazite, što ću vam reći:
Oružje zgotovit valja junaku hrabrom; sad treba
Snage i brzijeh ruku i pomoći svake vještine;

409. 410. »od slabog posla Minervina«, t. j. od predenja vune (taj je posao naučila žene Minerva), čim se ne može mnogo zaslužiti.

416. Lipara je ostrvo Siciliji na sjeveru; na tome ostrvu prebiva Eol.

425. »tijela golog«, ispor. bilješku 1. pjev. georg., st. 58.

435. egida je ovdje Minervin oklop; druga je egida ona, o kojoj se govori u bilješki str. 354.

Žur'te se, nemojte docnit.« — Ne rèče ništa im više.
Svi se potrude oni i jednako među se poso
445 Razd'jele; potocima poteče i mjed i zlato,
Čelik, što ranjava ljude, u prostranoj peći se topi.
Načine golemi štit, što jedan dosta će biti
Protiv Latinskih svijeh strijela, i slože sedam
Ploča s pločama. Jedni vjetrovite nadimlju m'jehe
450 I dušu iz njih, a mjed sve pišti, kvase u vodi
Drugi, od nakovanja odjekuje visokih spilja.
Svi naizmjèncê po redu iz sviju iz sila oni
Mišice dižu i gvalu kliještima okreću čvrstim.
Otac se Lemnjanin tako u zemlji Eolskoj žuri,
455 A svjetlost probudi blaga Evandra u kući niskoj
I rano pjevanje ptica, što pjevaju pod pošiváčem.
Tada ustane starac i tuniku na se navuče,
Remenjem Tirenske crevlje na nogama pritegne, zatim
Tegejski priveže mač, nek niz pleći visi i niz bok,
460 Prebaci pantersku kožu, što padaše na l'jevu stranu.
Dva psa, koji su bili čuvari visokog praga,
Pođu zajedno s njim gospodarove korake prateć.
U sobu nutrašnju zatim k Enèji svojemu gostu
Zaputi junak misleć na razgovor i obećánje;
465 Ali Enèja mu dođe u susret, jer ustade rano;
S onijem Palant je sin, a s ovijem išo je Ahat,
Desnicama se ruče na sastanku, srëd kućê sjednu
I razgovarat se stanu, jer sada mogoše istom.
Prvi će kralj:
470 »Teukarski vojvodo slavni, dok tebe je živa, ne mogu
Priznat, da propade Troja, da država propade njena;
Prema imenu takvom malèna snaga je naša
Za pomoć ratnu: s rijekom međímo Etrurskom ovud,
Onud pritiskuje Rutul i oružjem uza zid zvekće;

454. Lemnjanin je Vulkan, jer je bio na ostrvu Lemnu (u sjevernom dijelu Egejskoga mora) othranjen i tamo su ga osobito štovali. — »u zemlji Eolskoj«, t. j. na ostrvu Lipari (vidi st. 416).

456. Te su ptice dakako lastavice.

458. 459. »Tirenske« crevlje i »Tegejski« mač ovdje su ukrasni epiteti; vidi ekl. 1, st. 54, georg. 4, st. 177. — »nek niz pleći visi i niz bok«, t. j. sam mač visi niz bok, a niz pleći visi remen mača.

468. »sada mogoše istom«, jer jučer nije bilo prilike, da se odmah, čim se sastadoše, razgovaraju o savezu i o ratu.

475 Ipak ću veliki narod i vojsku država mnogih
S tobom sjedinit, jer slučaj pokazuje nenadan pomoć,
A ti si po volji došo sudbìnê ovamo sada.
Grad ne dalèko odàvdê imade Agìla, od stanca
Kamena sagrađena, — nastanio negda na brdma
480 Tu se Etrurskim ratom glasoviti Lidijski narod,
Koji je živio sretno množinu ljeta, dok nije
Okrutno s oružjem ljutim Mezentij njime zavlado.
Nemila spominjat što ću ubistva i strašna zločinstva
Silnika? Bogovi njemu naplatili to i potómstvu!
485 Žive je vezao ljude s mrtvacima (mučenje novo!)
Slažući s rukama ruke, a s licima lica, i tako
Kad gnoj i sukrvica cijedila s njih se je, sporom
Smrću ubijo je njih u strašnome tom zagrljáju.
Napokon građanima bjesnoća dodija strašna,
490 Pa se oružaju te ga u njegovoj opkole kući,
Družinu ubiju mu i bacahu vatru već na krov,
Al' on usred pokláća u Rutulsku pobjegne zemlju
K Turnu i oružjem svoga domaćina stane se branit.
Sva se Etrùrija digne i na rat u pravednom gnjevu
495 Pripravna potraži odmah Mezèntija, da mu se sveti.
Tê mi hiljade tî, o Eneja, u bitku vodi!
Jer već mrmljaju momci u lađama gustim na žalu,
Hoće da udare već, al' harùspeks ih ustavlja stari
Proričući i veleć: »O Meonski birani momci,
500 Staroga koljena dični o jünâci, bol na dušmána
Goni vas pravedan, vaše Mezentij vr'jedan je srdžbe:
Ne da sudbìna, tolìkîm da narodom Italac vlada;
Birajte vojvodu stranog!« — Tad opomene se bojeć
Bogova Etrurska vojska na ovoj obali stade.
505 Tarhon je poslanike sa kraljevskom krunom i žezlom
Poslao k meni pa mi ponuđao znakove tê je,
Neka u tabor dođem i kraljevstvo Tirensko primim.
Al' ja sam spor, zimogrlžljiv, zbog mnogih godina slab sam
I star, te vladat ne mogu, za jùnâštvo nesta mi snage.
510 Sina bih nagovaro, da nije od Sabelke rođen

478. Agila, vidi bilješku 7. pjev., st. 652.
499. »Meonski«, t. j. Lidijski, jer se Lidija zvala i Meonija.
505. Tarhon je Etrurski velikaš.

I tim od česti bio odávdê. Al' tvoja se ljeta,
Rod tvoj sa sudbom se slaže, pozivaju bogovi tebe.
Diži se, Teukarski dakle i Italski prehrabri vođo,
A ja ću utjehu svoju i nadu s tobom sadružit,
515 Svojega Palanta sina, nek pod tobom uči vojevat,
Teški posao Martov nek uči, tvoja nek djela
Gleda od mladosti rane i tebi neka se divi.
Daću mu stotine dvije Arkađana, jezgru momaka
Biranih, u ime svoje tolìkô ih voditi sam će.«
520 Tako Evandar reče, a oborenijeh lica
Sjede Eneja, sin Anhísov, ì vjernî Ahat
Tužni u srcu svom na pogibli misleći mnoge;
Al' tad Kiterka znak sa vedroga pusti im neba:
Jer od etera sjaj zasvijètlî u tinji časak,
525 Buka se čula, te se pričinjalo, sve da se ruši,
Da se po eteru glas od trube Tirenske ori.
Gledaju, a to grom za gròmom udara strašni;
Među oblaci vide na strani nebeskoj vedroj
Kako oružje sja po čistini i ori se zvekćuć.
530 Protrnu ostali svi u duši, al' Trojanski junak
Zveku prepozna tu i obrícânje majke božanske
I kaže: »Nemoj pitat, domaćine, kakvu sudbinu
Donose znakovi tî; iz Olimpa pozivan ja sam.
Mati božànskâ je znak taj obrèkla poslati meni,
535 Kad rat bukne, rekla donèsti je na pomoć meni
Oružje od Vulkana.
Ej kolìkô li čeka pokláće Lavrénćane jadne!
Kako ću kazniti tebe, o Turne! a ti, o oče
Tibere, kölike šljeme i štite ćeš junačke váljat.
540 Nek zahtijevaju boj, nek savez prekrše sada!«
Kad te riječi rekne, sa visoke stolice usta;
Najprije vatru, koja na žrtveniku dogòrje,
Uspiri Herkulu, tad se jučerašnjem Laru i malim
Veseo moli Penatom, pa onda po običáju
545 Birane žrtvuje ovce Evàndar i Trojanska momčad.
Zatijem k lađama ode Eneja, da pohodi društvo;
Jùnâštvom izvrsne momke izmèd njîh izàberê, koji

534—536. Nigdje se ne kaže, da je to Venera obećala Eneji. Da bude Vergil poživio dulje, valjada bi gdjegod naprijed o tom što rekao.

Njega će pratiti u boj, a ostali uz tijek vodom
Odu i niz rijeku otplòvê ne veslajuć, da glas
550 Julu donesu o ocu i svemu, što se je zbilo.
Teukri dobiju konje, kad pođu na Tirenska polja,
Neždrebanoga konja Eneja dobije, na kom
Žuta je lavova koža, što zlatnim se pančama sjaji.
Brzo leteći Fama po gradu se raširi malom,
555 Kako konjici hite ka obali Tirenskog kralja;
Od straha zavjete majke udvajaju, strava s blizinom
Pogibli raste i Martov se lik sve pričinja veći.
Sinu, kad odlažaše, Evandar desnicu čvrsto
Stisne i plačući ljuto progovori besjede ove:
560 »O da mi Jupiter hoće povratiti pređašnja ljeta,
Kakav sam bio, pod samim Prenèstom kad prvi put razbih
Vojsku i pobjednik kada sagòrjeh štitova hrpe,
Ovom kad desnicom poslah u Tartar Erula kralja,
Kojemu (strašno je reći) Feronija mati je dala
565 Tri, kad rodi ga, duše i oružjem triput da maše
(Triput ga trebalo ubit, al' desnica ova mu tada
Duše je uzela sve i oružje skinula troje),
Ne bih iz zagrljaja se tvog iz slatkoga sada
Trgao, sinko, ne bi Mezentij se rugao meni,
570 Meni susjedu svome, tolìkô čeljadi ne bi
Posmico mačem ni gradu tolìkê oteo ljude.
A vi, o višnji, i ti, o Jupiteru nad svima
Bozima göspodâru, na Arkadskog smilujte sad se
Kralja i usliš'te oca: sačuvati ako mi zdrava
575 Palanta hoće vaša božanska volja i sudba,
Te ja živim, da vidim ga još i da sastanem s njim se,
Dajte mi život, svaku podnositi rado ću muku;
Ako l' mi prijetiš s kakvim, o Sudbino, udesom strašnim,
Onda bih nemili život dokončati htio sad odmah,
580 Dok se bojim sa sumnjom, dok ne znam, što čekati imam,
Tebe dok grlim, dragi o sinko, jedina, i to

552. »neždrebanoga konja«, t. j. bez ždrijebanja, odabranog, a njegovi su drugovi dobili konje po ždrijebu.

557. »Martov lik«, t. j. ratne strahote.

562. Rimske su vojvode poslije svršene bitke često znale u čast Vulkana spaliti na bojištu oružje neprijateljsko, koje su zadobili.

565. Erul je dakle imao tri duše, t. j. tri života, zato je triput mahao oružjem (prije prve smrti; — poslije nje i poslije druge smrti).

Kasna radosti moja, nek samo ušiju mojih
Ne rani rđava vijest.« — Na rastanku posljednjem otac
Tako reče, i pade, odnèsû ga u kuću sluge.
585 Iziđu konjanici kroz otvorena već vrata,
Među prvima jaše Enèja ì vjernî Ahat,
Zatim Trojanska druga gospoda; posrëd četê jaše
Palant kabanicom svima i šarenim oružjem očit,
Ko u Okeanskim valma kad danica okupa sebe
590 I mrak razbija sveto pomolivši na nebu lice
(Venera miluje nju od zvijezda ostalih više).
Matere bojazni pune na zidima stoje i prate
Očima oblake praha i oružja sjaj na momčádma.
Za bitku oružani kroz guštare lete, kud vodi
595 Najbliži put, pocikuju svi i jašu u redu,
Kopito topoće grabom i bije po buhavnom polju.
Ima prostrani gaj kod studene Cerske rijeke
Široko poštovan još od davnina, sa svijeh strana
Brda ga s dolima pašu, opkoljuju jelama tamnim.
600 Stoke i polja bogu Silvanu priča se da su
Lug taj i svečani dan posvetili stari Pelazgi,
Koji su živjeli negda u zemlji Latinskoj prvi.
Tu su stajali blizu u sigurnom okolu Tarhon
I Tirénci, te se s brežuljka visokog mogla
605 Pregledat legija sva, gdje u polju širokom leži.
Ovamo pristupi otac Enèja s biranom svojom
Momčadi; oni sebe i konje odmore trudni.
Prekrasna Venera u to u eterskom sađe obláku
Darove noseći sinu, i njega kad vidi, gdje stoji
610 Od hladne vode daleko u zavojitom u dolu,
Sama pristupi k njemu i riječi prozbori ove:
»Evo ti oružje, što ga obèćah, što ga je vješto
Muž izradio moj; Lavrénćane ponosne, sinko,
Ne boj se sada u boj pozivat ni hrabroga Turna.«
615 Tako Kiterka reče i zagrli svojega sina

582. »kasna radosti moja«, dakle se Palant rodio, kad mu je otac već bio star.
589. t. j. kad iziđe iz Okeana, u kojem se (pjesnički govoreći) okupala.
591. Zato se danica i zove Venera.
597. »kod studene Cerske rijeke«, t. j. kod rijeke, što teče uz grad Ceru; vidi bilješku 7. pjev., st. 652.
612. »što ga obećah«, vidi bilješku st. 534—536.

I metne oružje sjajno nasùprot pod hrastom. Eneja
Darima božice se i tolikoj raduje časti,
Ne može nagledat sit se, te motri sad ovo, sad ono;
Čudi se, vrti med rukama on i miškama strašnu
620 Kacigu s perjanicom (sa kacige sipa se plamen),
Motri smrtonosni mač i oklop mjedeni tvrdi
Golemi, rùmenkastî, ko zrake kada sunčànê
Biju u oblak sinji, te bl'jesak se sjaji daleko;
Motri i nazuvke sjajne od elektra i zlata čistog,
625 Koplje i štita sklop, iskazati koji se ne da.
Italske događaje i naroda Rimskog trijùmfe
Tu je načinio vatre gospodar, koji budućnost
Poznaje proroštvu vješt; načinio sve pokoljenje
Julova roda budućeg i rate je, bojeve redom.
630 Stoji na štitu, kako u zelenoj Martovoj spilji
Vučica s mladima leži, okò sîsâ dva se dječaka
Igraju sisajući, ne boje se, mati ih liže
Vitki prignuvši vrat te dječaka sad jednog sad drugog
Jezikom vučica gladi poravnjujuć njihova t'jela.
635 Blizu vidi se Rim, a narod sjedi u cirku,
Pod kraj se veljih igara bezakonski otimlju žene
Sabinske, i rat bukne med narodom Romula kralja
I med Tatijem starim i Kurom ozbiljnim gradom.
Zatim se vide kralji, gdje nakon svršenog rata
640 Stoje pred Jupiter-boga oltarom u oružju, drže
Zdjele žrtvènê i savez uglavljuju zaklavši svinju.
A ne daleko otud raskidaju Metija brza
Kola, — ej bješe ti svoju održati, Albanče, riječ!
Utrobu lažljivca Tul je razvlačiti po šumi dao,
645 Grmove njegova krv je oškropila ì kapljê sa njih.

630—728. Tu se kazuje, što je sve Vulkan izradio na štitu Enejinu. Tako se i u Ilijadi, 18. pjev., st. 482—608 kazuje, što je izradio Hefest na štitu Ahilejevu. Ali Vergilovo se kazivanje razlikuje od Homerova; dok Homer donosi prizore iz običnoga života, a ono su u Vergila prizori iz buduće Rimske historije, i to od njezina početka pa do pjesnikova vremena.

630—634. Ovo se proteže na Romula i Rema, koje je vučica dojila.

635—641. Romulovi ljudi otimlju Sabinske djevojke, rat sa Sabincima, poslije rata pomirenje i savez među Romulom i kraljem Tatijem, kojeg je stolica bila grad Kura.

642—645. Metij (ili Met) Fufetije, Albanski vojvoda, kojega je poradi izdaje kralj Rimski Tul Hostilije dao rastrgati konjma na repove.

Dalje Porsena traži, Tarkvinij prognani da se
Natrag primi, te podsjedne grad sa golemom silom,
Al' za slobòdu potómci Enèjê hrle u borbu.
L'jepo je prikazano, Porsena kako se srdi
650 I pr'jeti, što se most usudio razbiti Kokles
I što iz sužanjstva svog u rijeku Klelija skače.
A na vrhu se vidi, pred hramom gdje Manlije stoji
Tvrđave Tarpejske stražar i visoki čuva Kapìtôl
(A slama nova strši na palači Romula kralja);
655 Srebrna guska leti po zlaćenome trijemu
I javlja gakom, da su na pragu već Gali dušmáni.
Kroz grmlje već su se Gali provukli, do tvrđave došli,
Krio ih mrak, a crna im noć baš bijaše zgodna,
Zlatna je njihova kosa i ruho je na njima zlatno,
660 Prutaste njihove sjaju kabànice, vrat ko mlijeko
Svakom je optočen zlatom, u rukama svakom su po dva
Sjajna Alpinska koplja, i štitima kriju se dugim.
Dalje je Salije skovo, gdje plešu, i gole Luperke,
Vunene k tome klobuke i štite, što padoše s neba,
665 Čestite gospođe voze po gradu u kolima zgodnim
Svetinje. Od mjesta tog podaleko je načinjen Tartar
U dubìnu je tu i ulaz u Ditovo carstvo;
Muke su zlotvora tu, Katilína tu je na hridi
Obješen iznositoj i Furije gledajuć dršće.

646—654. Kralj Etrurski Porsena hoće Rimljane da prisili, da natrag prime prognanoga kralja Tarkvinija, ali Rimljani (»potomci Eneje«) junački se odupiru; u toj se borbi odlikuje Kokles i djevojka Klelija.

652—662. Gali hoće obnoć da osvoje Kapitolij, ali ih gakanjem guske odadu; prvi se probudi Manlije i odbije Gale. — »tvrđave Tarpejske stražar«, t. j. tvrđave na Tarpejskoj hridi (vidi st. 347). — 654. Romulova slamom pokrita koliba na Kapitoliju stajala je dugo kao mili spomenik iz najstarijeg vremena Rimske države. — „Alpinska koplja", t. j. koplja načinjena od drva iz Alpinskih šuma.

663—665. Prizori iz Rimskih svetkovina. Saliji (o kojima vidi bilješku st. 285) prvih su dana mjeseca marta nosili po Rimu nekakve svete štitove, za koje pjesnik kaže da su spali s neba, a po priči spao je s neba samo jedan, te je kralj Numa Pompilije dao načiniti još jedanaest posve jednakih, da nikakav lupež ne može znati, koji je štit pravi, te ga ukrasti. — Luperci su svećenici boga Pana (vidi bilješku st. 343. 344); oni su o svetkovini svoga boga mjeseca februara (Lupercalia) odjeveni samo kožama žrtvovanih jaraca oko bedara (zato im pjesnik kaže da su goli) trčali po gradu i udarali remenom od onih koža ljude, koje bi sreli. — 664. „vunene klobuke" svećeničke.

668. Katilina je poznati prevratnik, koji je htio državnu vlast oteti i po svojoj volji vladati, ali mu je konsul Ciceron pokvario posao.

670 Pravednici su tu napóse i Katon im sudi.
Od zlata more se burno sredinom med slikama tima
Širi, i vali se pjene po pučini bjelkastom pjenom,
Okolo sjaju delfini u krugu od srebra i repom
Mašu po valovima i pučinu plivajuć režu.
675 Aktijski vidjeti rat u sredini bijaše štita
S lađama okovanim, po Leukati vidiš gdje vrve
Brodovi gotovi na boj i vali odsjauju zlatom.
Italce August Cesar odávdê u bitku vodi,
Senat i narod, Penati i veliki bogovi s njim su;
680 Stoji na visokoj fari, iz veseloga mu čela
Biju plamena dva, a nad tjemenom očina zv'jezda.
S povoljnim vjetrima vodi i bozima od drukud vojsku
Visoko stojeć Agrìpa, na čelu mu gizdavi nakit
Bojni se sjaji: od kljúnâ lađènîh složena kruna.
685 S četama tuđim odándê i s oružjem šarenim kreće
Pobjednik narodâ Zore i crvenog žala — Antonij,
Egipat, Istoka sile i daleku Baktriju vodi
Sa sobom on, i žena je s njim Egipćanka, jaoh!
Nasrću najedno svi, i po vodi trokraki kljuni
690 Riju i zamah vesala, te čitavo pjeni se more.
Kreću u pučinu, misliš, da Kiklade plove po vodi
Otkinute, il' brda na visoka ruše se brda:
Takve grdosije ljudi na brodove s tornjići gone.
Goruće kučine ruke, a lukovi krilato gvožđe
695 Sipaju, krvlju polje Neptunovo počinje rudjet.
Kraljica u srijedi domorodnim prizivlje sistrom

670. Misli se mlađi Katon (iz posljednjih vremena republike), koji je bio na glasu kao čovjek pošten i pravedan.

675. Aktijski rat, t. j. pomorska bitka kod Aktije (a tako se zvao rât na obali Akarnanije u Grčkoj), u kojoj je Oktavijan Cesar (nazvani i August, t. j. uzvišeni) pobijedio Antonija i s njime združenu Egipatsku kraljicu Kleopatru.

680. 681. Misli se sjaj njegove kacige, na kojoj je bila načinjena i »očina zvijezda«, na uspomenu zvijezde repatice, koja se pokazala poslije smrti Julija Cesara (poočima Augustova).

683. 684. Agripa, vojvoda Augustov, dobio je poslije pobjede nad Sekstom Pompejem krunu iskićenu zlatnim lađenim kljunićima (corona rostrata), kojega odlikovanja nije do sada dobio nijedan Rimljanin.

686. »pobjednik národâ Zore i crvenog žala«, t. j. Antonije vodi u boj istočne neke narode i one, što sjede na obalama Crvenog Mora.

693. »grdosije« su goleme lađe Antonijeve, a brodovi »s tornjići« su osobiti brodovi Augustovi.

696. »sistar« je nekakva čagrtaljka, koju su Egipćani upotrebljavali kod službe boginje Iside. Ovo pjesnik o Kleopatri veli sarkastički.

Vojsku, a dvije guje za leđima ne vidi jošte.
Nakazni svakakvi bozi i lajač s njima Anubis
Oružje protiv Neptuna, Minerve i Venere drže;
700 Bog u ograšju Mavors u željezu izrezan bjesni,
K tome boginje strašne Hudobe eterom lete,
Vesela Nesloga tu korača sa razdrtim plaštem.
Za njom dolazi opet Belona s krvavim bičem.
Gledajuć Aktijski sve to Apolon naperuje luk svoj
705 Ozgo, te od straha toga Egipćani svi i Sabejci
I Indijanci svi i Arapi okreću pleći.
Sama se kraljica vidi, gdje zazvavši vjetre odjèdrit
Hoće i razvezana gdje uža popušta veće;
Vatre gospodar je nju načinio sred boja bl'jedu
710 Poradi bliske joj smrti, te nose je vali i Japig;
Nil gromoradnik stoji nasuprot žalostan, njedra
Šireći svoja i s ruhom cijelim pobjeđenike
Zovuć u plavkasto krilo, u zaklonitu rijeku.
Cesar se uvozi u Rim, da trostruki proslavi trijumf,
715 Bozima Italskima prikazuje besmrtni zavjet:
Tri sta golemih hrama po čitavom rasutih gradu.
Radost, pljeskanje, igre po ulicama se ore;
Kolo je gospođa u svim u hramima, pred svakim oltar,
A pred oltarima leže na zemlji zaklati junci.
720 Cesar na snježanom pragu pred Febom sjajnijem sjedi,
Pregleda narodâ dare, na dovratnike ih vješa
Gizdave; svladani puci u povorci stupaju dugoj,
Jezikom razlikuju i oružjem se i ruhom.
Topilac nomadska tu plemena i Afrikance
725 Nezasukane metnu, Gelónce streljače i Karce

697. Kad je Kleopatra vidjela, da je sve propalo, dala se ugristi od dvije zmije, i tako je poginula.

698. Egipatski su bogovi »nakazni«, jer su bili prikazivani s različnim životinjskim glavama; tako je Anubis imao pasju glavu.

704. »Aktijski Apolon«, jer je na Aktiji imao hram; vidi 3. pjev., st. 275.

710. Japig je sjeverozapadni vjetar.

714. »trostruki trijumf«. Poslije Aktijske pobjede Oktavijan je Cesar slavio trijumf tri dana: Dalmatinski, Aktijski i Aleksandrijski.

721. »pregleda narodâ dare«, t. j. zlatne krune, što su ih pobijeđeni narodi morali davati za trijumf.

724. „topilac", t. j. Vulkan, jer topi metale.

725. Karci su stanovici Karije, zemlje u jugozapadnoj Maloj Aziji.

S Lelezi; tiše teče rijeka Eufrat veće;
Tu je dvorogi Ren i Moríni su, najdalji ljudi,
Nesavladani Dahi i Araks, što mosta ne trpi.
Svemu se tome na štitu Vulkanovu, majčinu daru,
730 Divi Eneja, slici veseli se ne znajuć stvari,
Te on unukâ slavu i sudbu na pleći diže.

Deveto pjevanje.

Dok Eneja boravi u Etruriji, pošalje Junona Iridu k Turnu, da mu reče, kako je sada najljepša zgoda navaliti na Trojance. Turno hoće da udari na njih, ali se oni iz okola ne htjednu pustiti u boj; za to im Turno hoće da spali lađe. Dok se on sprema, da to učini, pretvori Jupiter sve lađe u Nimfe. Dva se mladića, Nis i Eurijal, nađu u Trojanskoj vojsci, koji hoće kroz Turnov tabor da prođu, da odu k Eneji i jave mu veliku nevolju Trojansku. Nis i Eurijal zapute ob noć, te bi sretno došli do Eneje, da se nijesu zabavili ubijajući po neprijateljskom taboru vojnike, koji su spavali. Kada u zoru htjednu da odu dalje, nagaze na neprijateljske konjanike, koji ih obojicu ubiju. Poslije toga udari Turno na Trojanski tabor, i otvori se junačka borba, na Trojanskoj se strani odlikuje Askanij, koji ubije hvastavoga jednog neprijatelja; Turno nemilo siječe dušmane i uđe u njihov tabor, ali bi u njemu zaglavio, da nije brže od neprijatelja skočio u Tiber i otplivao k svojima.

U drugom posve kraju događalo dok se je sve to,
Pošlje Saturnova kći Junona Iridu s neba
K smjelici Turnu, koji u posvećenom je dolu
Sjedio slučajno tada u gaju djeda Pilùmna.
5 Ružičnim ustima Taumasa kći progovori njemu:
»Turne, što nije ti bog ni jedan mogo obećat,
Dok si želio, dánâ okretnja ti dönese sama.
Drugove ostavivši Enèja i brodove i grad
Pošo je k Palatíncu Evàndru, gdje sjedi i vlada;
10 Ni to mu dosta ne bi, već pođe u najdalje grade
Koritove i tamo seljake Lidijske skuplja

726. Lelezi su narod, koji je sjedio valjada u susjedstvu Karaca. — »tiše teče Eufrat«, kao da je i on tobože ukroćen, kao što su ukroćeni narodi oko njega.

727. 728. »dvorogi Ren«, t. j. sa dva ušća, — Morini su sjedili u sjevernoj Galiji nasuprot Britaniji, — Dahi na istočnoj obali Kaspičkoga mora, — Araks žestoka rijeka u Armeniji (danas: Aras).

730. „ne znajuć stvari", t. j. Eneja ne poznaje svojih potomaka izdjeljanih na štitu.

9. »k Palatincu Evandru«, t. j. k Evandru, koji se nastanio na Palatinskom brežuljku; vidi bilješku 8. pjev., st. 51—54.

11. »seljake Lidijske skuplja«, t. j. Etrurce; vidi bilješku 2. pjev., st. 781.

I orùžâ. Što dvojiš? Zaìšti kola i konje,
Ne čekaj ništa, već tabor zabuni im i na nj navali.«
Tako boginja reče i u nebo jednako trepteć
15 Prhne i golemi luk u oblaku zareže leteć.
Junak se dosjeti, ko li je to, i pružajuć obje
Ruke k zvijezdama vikne za njome, kad bježaše veće:
»Irido, diko neba, ej ko te na zemlju k meni
U oblácima posla? Vedrina otkle je ova
20 Sada na jednoć? Vidim, rastupilo nebo se, zv'jezde
Kreću se okolo pola. Na oružje kogod me zoveš,
Taj ću slijediti znak.« — I besjede tê kada reče,
Pođe k rijeci i vode od najgornjeg zahvati vala
U nebo molitve mnoge i zavjete šaljući mnoge.
25 Poljem je otvorenim cijela već krenula vojska,
Mnogo je u nje konja i šarenog zlaćenog ruha;
Mesap pred vojskom je sprijed, na okupu zadnji joj dio
Drže Tirovi sini, a vojvoda Turno u sr'jedi
Kreće se oružje držeć nad svima za glavu viši.
30 Idu ko duboki Gang kad nabùjâ od sedam tihih
R'jeka i teče u miru, il' kada se razlije plodna
Nilova voda po pòljma i vraća u korito svoje.
Kada Trojanci vide na jednoć, gdje prašina crna
U oblak sabija se i na polju diže se tama,
35 Prvi poviče Kaik sa čardaka prednjega tada:
»Kakav se crne magle, o građani, primiče pramen?
Brže oružje amo i strelice! penj'te se na zid!
Ao dušmáni su tu!« — Trojanci s velikom vikom
Na sva vrata poteku i bedemi budu ih puni,
40 Jer je prehrabri bojnik Enèja na polasku reko:
Ako bi kakvi se udes dogodio, njega dok nema,
Neka ne stupaju u red, ne izlaze u polje na boj,
Tabor nek čuvaju samo i bedeme s utvrdom jakom.
Premda ih potiče stid i srdžba na boj, al' opet
45 Vrata zatvoriv i nalog izvršivši čekati stanu
Oružani dušmáne u prostranim kulama stojeć.
Hrleći pred sporom vojskom daleko odmakne Turno
Te se na jednoć stvori pred okolom s izabranih dvaest

23. „zahvati", t. j. da opere ruke, jer onaj, koji se moli bogovima, treba da je čistih ruku.

Konjika, na tračkom jaše na konju s pjegama b'jelim,
50 S crvenom perjanicom na glavi šljem mu je zlatni.
»Ima l' vas koji — reče —, o junaci, ko na dušmáne
Sa mnom će prvi, gle?« — pa zavrti koplje i baci
U uzduh (boja početak) i jašući u polje jurne.
Drugovi ciknu i pođu za njime vičući strašno,
55 Čude se, kako su srca Trojanci kukavnih, te se
Na polje ravno ne dadu, ne dolaze kao junaci
S oružjem bit se, već čuče u okolu. Žestoki Turno
Prèglêdâ zide na konju i ulaz lutajuć traži.
Kao što kada vuk pred oborom punim ovaca
60 Vrebajuć vije, te dažd i vjetar kod ovčare njega
I iza ponoći biju, a janjići sigurni bleje
Ležeć pod materama, a onaj pomaman i ljut
Bjesni na one, kojih doséći ne može, ljuti
Glad ga davnašnji muči, a žvalo mu krvi je žedno, —
65 Isto je takvom srdžbom i Rutulac plamtio motreć
Tabor i zide, bol mu u kostima goraše tvrdim.
Kako bi kušo unići i zatvorene Trojance
Kako bi s utvrda sagno i u polje rasuo ravno?
Navali na lađe, koje u zakutku uz tabor bjehu
70 Nasipom okružene i valovima rijeke;
Drugove svoje, koji pocikuju, zovne, da idu
Paliti brodove, i pun žestine pograbi zublju.
Tada pohrle svi, a sokoli glavom ih Turno;
Crni se nađe luč u rukama svakome momku;
75 Ognjišta razmetnuše, a dimljivi puštaju luči
Smolnati plam, a Vulkan k nebesima pepeo diže.

Recite, Muse, koji je bog odvratio požar
Ljuti od Trojanaca i spasao od vatre lađe?
Vjerovala se stvar u davnini, al' priča još traje.
80 Dok je na Frigijskoj Idi Eneja još gradio lađe
Te se pučinom spremo odjedriti, kazuju, da je
Mati bogova tad Berekìntija kazala ovo
Velikom Jupiteru: »Učini, sinko, što traži
I moli draga majka od tebe, vladara Olimpa.
85 Odavno pläninu milu omòrikovu imadem;
Taman od borova crnih i javora lug joj na vrhu
Bješe; žrtve su tu prinosili ljudi, i rado

Dardanskom otud sam dala junaku drva, kad lâđâ
Trebo je, a sad sujma i bojazan brižnu me mori.
90 Razbij mi strah, i dopùsti, da molbama poluči mati,
Lađe da ne svlada bura, da nigdje se ne satru ploveć;
Nek im za uvar bude, sa moje što su planine.«
Njojzi odgovori sin, zvijezda nebeskih kretač:
»Na što navraćaš, majko, sudbìnu? što lađama tražiš?
95 Zar da besmrtnost lađe imadu, što smrtna ih ruka
Načini? siguran zar da Eneja kroz pogibli prođe
Nesigurne? tolìkâ u kojega boga je sila?
Ali kad smire se jednom, te budu na cilju u luci
Ausonskoj, kolikogöd ih iz vala spaseno bude
100 Te junaka Dardánca dovezu na pòlja Lavrèntskâ,
Uzeću smrtni im oblik i velikog mora načinit
Ja ću ih boginjama, nek budu ko Nerejka Dota
Il' Galatéja, što grudma pjenovitu pučinu režu«.
Reče i namigne, tako rijeke mu Stigijskog brata,
105 Tako mu žálâ, gdje kuha se smola, i bezdana crnih,
To je sigurno, migne i migom Olimp potrese.

Dođe već obećan dan, i određeno vrijeme
Parke su ispunile, kad Majku Turnova pakost
Sjeti, da oganj treba odvratiti òd lâđâ svetih.
110 Očima u taj par neobična svjetlost se zasja,
Vidje se, po nebu kako od strana istočnih oblak
Leti i Idski hor, iz visine strašan se čuje
Glas, i kroz Rutulsku vojsku i Trojansku prođe cijelu:
»Nemojte, prestrašeni, o Teukri, braniti moje
115 Lađe i nemojte ruku oružati; prije će Turno
Spaliti more no svete omorike; slobodne morske
Hodite boginje sad, zapov'jeda Majka!« — I odmah
Svaka otkine lađa od obale konopce sama
I delfinima slične u pučinu urone s kljunma,

103. »grudma pučinu režu«, t. j. plivaju po njoj.
104. Najtvrđa je kletva bogovima rijekom podzemnoga svijeta Stiksom; vidi bilješku 6. pjev., st. 324. — Stigijski brat je Jupiteru Dit (Pluton), vladar podzemnoga svijeta.
106. »migne i migom Olimp potrese« uzeto je iz Ilijade 1. pjev., st. 528—530.
108. »Majku«, t. j. Berekintiju (st. 82).
112. »Idski hor«, t. j. pratnja Berekintijina, a to su Koribanti (o kojima vidi bilješku 3. pjev., st. 111).

120 U dno skoče, i isto tolìkô se djevica opet
122 Pomoli — čudo je divno, — i plivati po moru stanu.
Protrnu Rutulci tad, pa i sâm se uplaši Mesap,
Konji njegovi zazru, rijeka šumno zaučì
125 Tiberova i stane i udari od mora natrag.
Ali smjelica Turno ne izgubi uzdanja jošte,
Već on ohrabri druge riječma povikav ovako:
»Nam'jenjen ovaj je znak Trojancem; dojàkošnjû pomoć
Sam im Jupiter uze; strijela Rutulskih njima
130 Ne treba više ni ognja. Već nema im po moru puta,
Nema im nade uteći; izgubiše zapleće jedno,
A mi zemlju držimo; tolìkê hiljade kreću
S oružjem — Italski puci! A Frigijci usudnim što se
Hvastaju proroštvima božànskîm, ne bojim se toga;
135 Dosta sudbina dobi i Venera, što su na polja
Ausonska rodna došli Trojanci. Al' i ja sudbinu
Svoju imadem: mačem da opaki uništim narod,
Koji mi preote ženu; ne boli same Atríde
Takovi bol, i nije Mikéni slobodno samoj
140 Da se orùžâ; a dosta i jednoć je propasti, dosta
Bješe griješit im prije, na čitavo mrziti žensko
Bješe im pleme; misle sred utvrda, da će se spasti,
Da će im opkop pomòći, i hrabre se time, al' slabo
Tijem umakoše smrti. Nijesu li Trojanske zide
145 Vidjeli popaljene? a Neptun ih bar je sazido.
Ko će, o birani momci, razvalit im utvrdu sada
Mačem i udarit sa mnom na Trojanski preplašen tabor?

128—131. Turno hoće da kaže: Jupiter je Trojancima uzeo lađe, koje su im bile jedina nada, i s tim ih je upropastio, ne treba dakle da im mi palimo lađe i da na njih strijeljamo.

133—135. Neka se Frigijci (Trojanci) ne uzdaju mnogo u proroštva; dosta im je, što su došli u Ausoniju (Italiju), s tim su proroštva ispunjena, drugome čemu neka se ne nadaju.

138. 139. Svakoga boli, kad mu ko preotme ženu, a ne samo Atride (misli se na Prijamova sina Parisa, koji je odveo ženu Menelajevu Helenu, poradi čega je skočio na oružje ne samo Menelaje, nego i brat mu Agamemnon, oba Atridi, t. j. Atrejivi sinovi). — »Mikeni«, t. j. Grčkoj.

140. 141. Trojancima bi moralo dosta biti, što su jedan put propali, morali bi poradi Helene mrziti na sve žene, a ne otimati opet tuđe nevjeste.

145. Da je Neptun gradio zid oko Troje, to se kaže u Ilijadi, 21. pjev., st. 446. 447.

Ne treba protivu njih Vulkanova oružja meni,
A ni tisuće lađa. Nek saveznici im budu
150 I dalje svi Etrurci. Nek noći se ì krađê naše
152 Ne plaše! u tamni konjski sakrivat se ne ćemo trbuh!
Ob dan i očito zide okružit im hoćemo vatrom.
Ja ću pokazat im, da sad s Pelàzgima, s Danajci posla
155 Nemaju, koje je Hektor odbijao godina deset.
A sad, kada je dana već dio prošao veći,
Što ga ostaje još, iza posla svršenog sretno
Sad okrijep'te se, ljudi, i znajte, boj da je blizu!«
Tada se posao zada Mesápu, da podsjedne vrata
160 Dobro s četom stražara, da zidove okruži vatrom.
Izbra se Rutulaca četrnajst, s vojnicima zide
Neka motre, a po sto momaka, što u zlatu blista,
Grimizne perjanice što nosi, sa svakim pođe.
Odu na mjesta svoja, izmjenjuju se, po travi
165 Leže i piju vino i naginju mjedene vrče.
Ognji sijevaju mnogi, stražari se igraju i noć
Bez sna provode svu.
Sve to s bedema motre Trojanci stojeći na visu
Oružani, u strahu i bojazni stanu ogledat
170 Vrata i sastavljat moste sa tornjićima, donosit
Oružje; žestoki Serest i Mnestej na posao gone,
Koje je postavio Eneja, dođe li nužda,
Momčadi da su glavari i vojvode da su u boju.
Momci na zidima svi razdijelivši pogibli med se
175 Straže i poslove čine, što kojemu činiti treba.
Nis je Hirtakov sin prehrabreni junak kod vrata
Stražio; kopljanik brz je, strijèle su lake u njega,
Takvog ga lovica Ida Eneji posla u društvo.
S njime je pošo Eurìjal, od kojega ne bješe ljepšeg

148. 149. t. j. ja ću Trojance razbiti, ako i nemam Vulkanova oružja (koje je imao Ahilej), ako i nemam tisuću lađa, kako su imali Grci, koji su podsjedali Troju.

150. 152. t. j. ne ćemo mi noću na njih navaliti sakrivši se u konjski trbuh, kako su Grci učinili; ne ćemo ništa krasti, kako su Grci ukrali Paladin kip (vidi 2. pjev., st. 164—168).

176—445. Tu je slavna episoda o Nisu i Eurijalu, koju je Vergil ispjevao prema Homerovoj episodi o Diomedu i Odiseju u 10. pjevanju Ilijade, ali je pokazao mnogo samostalnosti i veliku pjesničku snagu.

178. Ida je Nisova mati, Nimfa valjada u gori Idi.

180 Među Enèjevići u oružju Trojanskom nikog,
Prve iz nebrijana iz lica mu nicahu malje.
Ljubav mladiće je tê sjedinjivala, jednako u boj
Hrljahu njih dva, pa i tad kod vrátâ stražahu skupa.
Nis progovori: »Vatru, Eurìjale, bozi li ovu
185 U srcu pale, il' žudnje žestina svakomu bog je?
Srce me davno već goni u borbu, il' drugog da posla
Znatnog se primim, te mu tišine se ne će i mira.
Rutulce vidiš, kolìkô u uzdanju sigurni svom su:
Ognji svjetlucaju r'jetki, osvojilo vino ih i san,
190 Leže, i okolo sve je u pokoju. Slušaj me dalje,
Što li namišljam, kakva l' u duši se odluka rađa.
Puk i starješine hoće, Eneja da se pozove,
Da se pošalju ljudi, nek svu mu istinu jave.
Ako obećaju tebi, što ištem (jer ja sa samom
195 Slavom sam dovoljan), — mislim pod humom onijem tamo
Da se nalazi put do zidóvâ Palànteja grada.«
Prepadne tad se Eurìjal i začudi se tolìkôj
Želji slave i drûgu progovori vatrenom ovo:
»Mene zar sa sobom, Nise, povèsti u posao slavni
200 Ne ćeš? i ja da tebe u tòlikû pustim pogíbelj?
Ofelt roditelj moj mejdandžija iskusni mene
Nije u Argolskoj bojnoj strahoti, za Trojanskih patnja
Digo, othranio takvog; nijesam tako se s tobom
Vlado, kad pođoh s Enèjôm u nevolje njegove skrajnje.
205 Ima u mene srce, što život prezire i za nj
Spremno je, slavu dobro da kupi, za kojom se dižeš.«
A Nis će na to: »Nijesam za tebe se takvo što bojo,
Niti bi pravo bilo, — povratit se klikćući k tebi
Tako mi Jupiter dao ili kogod blago to gleda.
210 Ali mene li slučaj povuče u nesreću il' bog
(Ta znaš, da takvo se što u pogibli događa često),
Ti bar poživi, jer tvoja života su vrednija ljeta,
Da me iz boja otet imade ko il' otkupit
Pa me sahranit; il' ako ne dopusti po običaju
215 Udes, da počasti mene nenazočna žrtvom i grobom.

195. Ispred riječi: mislim pod humom... izostavljena je rečenica: idem k Eneji, koja se iz smisla može lako dopuniti.

215. t. j. da mi načini prazan grob; vidi bilješku 6. pjev., st. 505.

Majke ti ojaditi ne želim bolju tolìkôm,
Koja od matera mnogih, o momče, jedina pođe
Zä sînom svojim za grad ne mareći slavnog Akesta.«
— »Zaman uzroke — reče Eurìjal — zaludnje pleteš,
220 Ne će se odluka moja prom'jenit nì s mjesta maći;
Nego pohítimo« — veli pa probudi odmah stražare;
Oni na stražu stupe, na posao, i tad Eurìjal
S mjesta svojega pođe sa Nisom tražit Eneju.
Stvorovi drugi po zemlji cijeloj spavaju sada,
225 Brige stresaju sve, zaborávljajû trudove srca.
Teukarske vojvode prve — po izbor junaci — o poslu
Kraljevstva najprečemu vijeće imahu tada:
Što da čine i ko bi glasníkom pošo k Eneji?
Stoje usrĕd polja oni i tabora — štite držéći,
230 Naslonjeni na dugim na kopljima. Nis i Eurìjal
Vatreni zamole odmah, da puste ih preda se veleć:
Znatna je stvar, prekinuća vrijedna. Jul ih onako
Hitlene pripusti odmah i Nisu reče, nek zbori.
Tada će Hirtakov sin: »Enèjevići, oj blaga
235 Slušajte srca; kod onog, što javljamo, nemojte gledat
Nà našê godine. Sad je osvojilo Rutulce vino
I san, te ùmukoše, za prolazak potajni mjesto
Vidjesmo blizu mora uz raskršće, što je kod vrátâ;
Ognji su ovdje ondje rijetki, k zvijezdama crni
240 Diže se plamen. Zgodom opslužit se ako nam date,
Da potražit idémo Enèju i grad Palàntej,
S plijenom, nakon grdnog pokláća vi ćete brzo
Ovdje ga ugledat; mi se na putu ne ćemo varat,
Jer smo u lovu često početak grada u nizi
245 Vidjeli tamnoj, i sav upoznasmo tijek rijeke.«
Starac pametan, zreo progovori zatijem Alet:
»Očinski bogovi, kojih u mòći svagda je Troja,
Valjada ne mislite Trojance uništit posve,
Dok ste im dali momke sa takovim srcem, s pregnućem
250 Takvim u grudma!« — (I rekavši to obojici primi
Ruke i pleći te stane natapati suzama lica.)
»Za djela tako slavna, o junaci, kakav bih mogo

218. t. j. tvoja mati nije htjela s drugim ženama ostati u gradu Akestovu; vidi 5. pjev., st. 711—718 i 750.

Dostojan pomislit dar? al' najljepši daće vam bozi
I vaše vladanje samo, a ostalo dodaće brzo
255 Duševni vama Enèja, Askànij također mladi,
Koji zasluga takvih zaboravit nikada ne će.«
Prihvati riječ Askanij: »Oj kako je jedina meni
Sreća u povratku oca, Penátima velikim tako,
Svetištem sijede Veste, Asàraka Larom vas, Nise,
260 Zaklinjem; sreću svoju cijelu stavljam i nadu
Ù vaša krila; oca dozovite, dajte, da gledat
Opet ga mogu; nemam bijede, on li se vrati.
Čaše srebrne dvije, na kojih se izdižu slike,
Daću vam, što ih Arìzbu osvojivši roditelj dobi;
265 Dva ću vam tronoga dati i velika talenta zlatna
Dva i starinski vrč, što od Sidonke dobih Didone.
Ako pak dano mi bude, da Italsku zemlju i žezlo
Osvojim pobjednikom te plijen dijeliti stanem,
Iz diòbê ću konja izuzet, što Turno ga jaše,
270 Kako si vidio, Nise, u oružju zlaćenom, — i štit
S crvenom perjanicom, i tebi već sada sve dajem.
Najodabranijih k tome još dvanaest žena će dati
Otac tebi i sužnje, a svakoga s oružjem svojim,
K svemu još dio polja, što pripada sada Latinu.
275 Tebe pak, mladiću časni, za kojim u razmaku kraćem
Pristaju godine moje, već sada na grudi primam,
Za svog te uzimam druga u nezgodi ì zgodi svakoj.
Ne ću nikakve slave bez tebe tražiti sebi;
Bio u miru il' ratu, u besjede tvoje ću i rad
280 Ja se najviše uzdat.« — A njemu Eurìjal ovako
Odmah odgovori: »Nigda vrijeme obličit me ne će,
Nevjeran jùnâštvu da sam ovàkôm, samo nek sreća
Sadašnja me ne izda. Al' mimo ostale dare
Molim te jedno: majku imadem, koja je roda
285 Staroga Prijamova; ni Ilijska nije zadržat
Mogla je zemlja ni grad Akestov, kad kretaše sa mnom,
Jadna, — i ne sluti sad, pogíbelj kakva je možda;
Odlazim, da se s njom ne opròstih; tako mi noći
Ove i desnice tvoje, ne mogu je plačući gledat.
290 Molim te, tješi je jadnu i ostavljenoj pomaži.

264. Arizba, grad u državi Trojanskoj.

Daj, da se nadam to od tebe, i smjeliji u sve
Ići ću zgode i nezgode ja.« Potrese se srce
Teukrom, i udare u plač, navlàstito krasni Askànij,
Očinske ljubavi slika jer dirnu njegovu dušu;
295 Pa on prozbori tad:
»Štogod je dostojno takvog početka, svemu se nadaj;
Tvoja će majka biti i moja, i samo Kreúsa
Ime će faliti njoj, a hvala za taki joj porod
Ne će malena bit. Kakogöd se svršio poso,
300 Tako mi moje glave, Enèja kojom se otac
Klet običavo — što tebi obèćah, ako se sretno
Vratiš, to će ti majci i rodu tvojemu ostat.«
Reče i zaplače Jul te pozlaćen skine sa pleći
Mač, što Gnošanin divno izradio ga Likàon,
305 Pa u bjelòkosnê kore uklopio on ga je vješto.
Mnestej kušljavu kožu, što s lava je skinuta, Nisu
Dade, a kacigu s njim zamijenio vjerni je Alet.
Oružje uzmu i krenu, a k vratima s njima gospoda
Prva iziđu sva, mladići ì stârci, — svi ih
310 Prate sa željama dobrim; a iznad godina svojih
Srce pokazuje Jul ljepotica ì brigu mušku,
Mnoge poruke ocu poručuje; — ali se sve to
U uzduh raspe, sve to u oblake naprazno ode.
Iziđu, prokope pr'jeđu i krenu po tamnoj noći
315 U tabor nesretni njima, al' ì mnogî imahu od njih
Poginut. — Vide po travi gdje speći opiti leže
Ljudi, i s dignutim vide sa rudama kola na žalu.
Između točkova, úzdâ i ljûdi i oružje leži,
Leži i vino, i tad progovori Hirtakov sinak:
320 »Sada udarit treba, Eurìjale, prilika zove;
Ovud je put, tî straži i pazi daleko, izà nâs
Da se kakova četa ne podigne, a ja ću ovdje
Stvorit čistìnu i tebe provèšću širokom stazom.«
Reče i priduši glas pa na ponosnog Ramnesa mačem
325 Udari, visoko on je na sagovima počivo
Te je saneni dah ispuštao iz punih grudi;
Bio je kralj i Turnu od sviju najdraži augur,
Al' ni augurstvom nije odvratio smrti od sebe.

327. »augur«, t. j. vrač, gatar.

Sluge mu ubije tri, što nasùmcê med oružjem uza nj
330 Ležahu, Remova momka izàtôg i kočijáša,
Kojeg pod konjima nađe; pres'ječe im spuštene vrate;
Glavu samome tad gospodaru odreže i trup
Ostavi, nek krv krklja iz njega, nek topla i crna
Zemlju i jastuke kvasi. I Lamira smače i Lama,
335 Mladoga k tome Serána, što vrlo dugo se u noć
Igrao onu, momak lijèpîh obraza, on je
Ležao od boga svladan od silnoga; kamo li sreće,
Da je proìgrao noć cijelu do dana tada!
Kakono gladni lav kad komèšâ po ovčari punoj
340 (Jer glad ga nagoni ljuti), bezazlene, öd strâ nijème
Ovce komàdâ i vuče i urliče krvavim žvalom;
Upravo tako kolje Eurìjal ognjèvit, bijèsan,
Mnogu neznatnu čeljad, na putu mu kako se desi,
Pobije nespažen; Fada i Herbesa, Abara, Reta;
345 Ret tek budan je bio i vidio sve je, al' on se
Bojao te se bio za vrčem velikim skrio;
Bliže kad dođe Eurìjal, tad ustane Ret, al' mu onaj
U prsi sav mač turi i s mnogom ga krvlju izvuče;
S grimiznim mlazom dušu i pomiješano vino
350 Izbaci umiruć Ret, a Eurìjal kradom će dalje
Žestok; k Mesápovim krene drugárom, gdje vidi da oganj
Dogara, privezani po navadi konji da uz njih
Griskaju travu. Tad videći Nis, predaleko da žudnja
Za pokláćem ga vodi, progovori u kratko njemu:
355 »Prestanimo, jer dân se približuje neprijatèljskî;
Dosta je prolito krvi i otvoren put kroz dušmáne.«
Mnoge junačke stvari od srebra ostave ondje
Čistog i oružje, vrče i sagove lijepe k tome.
Odličje Ramnesovo Eurìjal uzme i kajas
360 Zlatni s pucètima, što ga Tibúrcu Remulu nekad
Posla prebogati Kedik za gostinski dar, iz daljine
Vjeru kad hvataše s njim, a na smrti unuku Remul
Dade; pa i taj kad umre, zadobiše Rutulci bojem;
Sada ga zgrabi Eurìjal i naprazno na pleći baci.

337. »od boga svladan«, t. j. od Bakha (upravo od vina).
364. »naprazno«, jer se nije imao dugo ponositi njim (t. j. kajasom).

365 Nakićen perjanicom Mesápov zgodni tad metne
Na glavu šljem. Na čistìnu iz okola iziđu oba.
Dok je ostala vojska u redu stajala bojnom
Na polju, iz grada u to iz Latinskog konjici, što su
Naprijed poslani, krenu i Turnu nošahu glase;
370 Ima ih tri sta, svi su sa štitima, vodi ih Volscens.
Već su taboru blizu, već k zidu se približe i tad
Onu dvojicu vide, gdje okreću lijevom stazom.
Tad u osvitku tamnom Eurijala, kad se ni nado
Nije, kaciga izda i prednjom zablisne stranom.
375 Ne vidje to se zalud, i Volscens ìz četê vikne:
»Stan'te, o junaci! čemu zaputiste putem? i ko ste
Vi u oružju? kamo idéte?« — Protívit se njih dva
Ne htjednu, nego k šumi pohítê uzdav se u noć.
Ali po raspućih znanih odàsvud iziđu pred njih
380 Konjanici, te straža na izlazu svakom se nađe.
Široka bila je šuma, što stršaše čestom i crnim
Česvinama i puna odasvud gustoga grmlja;
Gdješto se vidjeti mogla kroz prolaze potajne staza.
Teški plijen i tmina od grana Eurìjala smeta,
385 K tome ga još zavarkuje strah u pravcu od puta.
Ne misleć Nis na drugara dušmanima izmakne veće,
Prijeđe lug, što potlje po Albi se Albanski prozva,
A onda visoki tu Latinovi obori bjehu.
Stane i pogleda zalud, drugara mu nema, te vikne:
390 »Nesretni ej Eurìjale moj, gdje ostavih tebe?
Kud li da za tobom krenem? u varavu u šumu natrag
Stramputicom da pođem?« Pa udari natrag po tragu,
Koji se viđaše još, i ù tihû tumari čestu.
Konjski začuje topot i poklič onih, što gone.
395 Ne mine vremena mnogo, kad vika do ušiju njemu
Dođe, te ugleda Nis Eurìjala, kojega mjesto
Prevari i noć i vreva iznebuha zabuni, te sva
Četa ga svlada i vuče, i on se upinje zalud.
Što će sad Nis? oslobodit junaka kakvom će silom,
400 Kakvim li oružjem on? poletjet li među dušmáne

367—370. Turno je bio krenuo samo s dijelom vojske, da osvoji Trojanski oko; ostala vojska stoji u polju kod Lavrenta (»Latinskog grada«), od nje dolazi sada Turnu 300 konjanika, da mu jave, kad će ta ostala vojska stići.

Ima, da umre? ranama smrt li ubrziti ima?
Brže zavrti koplje zamahnuvši mišicom krepko,
Visoki pogleda mjesec i ovu molitvu reče:
»O ti boginjo, kćeri Latónina, diko zvijezda
405 I čuvarice šuma, poteci mi u pomoć blago,
Ako je otac Hirtak na tvojim oltarima ìgda
Dar prikazao za me i ako svojega lova
Pòd trulo objesih ja il' pribih na sveti ga zabat,
Gomilu ovu pomésti mi daj i upravi koplje
410 Moje kroz uzduh!« — Reče i upevši iz svih se sila
Baci koplje, te ono polètî ì prodrê kroz mrak,
Okrenutog Sulmóna u leđa pogodi, te se
Na njima slomi pa prebi držálje i utrobu prođe,
Sulmon se sruši toplu iz grudi izbacujuć krvcu,
415 Hladan je, polako krči, da slabine sve mu se tresu.
Na sve se oglednu strane, a evo žestočiji još je
Nis i visoko drugo zavŕtî od uha koplje,
Dršću još svi, te koplje prozújî kroz oči sl'jepe
Tagu i ustavi se u njegovu smlačenu mozgu.
420 Bjèsnî goropadni Volscens, jer nigdje ne vidi, ko to
Izmeće koplje, i ne zna, navalio kuda bi vatren.
»Ti ćeš mi — poviče — bar za obojicu platiti svojom
Toplom krvlju!« — pa potegne mač, na Eurìjala krene.
Tada se prestraši Nis i kao bez pameti ne će
425 Da se sakriva dulje u mraku, tòlikê boli
Ne mogući podnosit ovako poviče: »Na me,
Na me, o Rutulci, mače okrenite! evo me, ja sam,
Koji učinih to, prijevara moja je, a taj
Nit' je učinio što nit' mogo je, tako mi neba,
430 Tako zvijezda, što znadu, drugára samo je odveć
Ljubio nesretnog!« — Reče, al' snažno sagnani veće
Prođe kroz rebra mač i bijele probije grudi.
Sruši se mrtav Eurìjal, po udima krasnima teče

403. Mjesec se sada tek pomolio, jer kad su Nis i Eurìjal pošli iz okola, bila je tamna noć (vidi st. 314). Nis se upravo moli boginji mjeseca Dijani, kćeri Latoninoj.

408. »pod trulo... ili na zabat«, t. j. u tvojemu hramu; bio je običaj od obilna lova prikazati što bogovima i objesiti u kojem hramu.

411. »kroz mrak«, valjada se mjesec (o kojemu vidi st. 403) sakrio za oblake; tako treba razumjeti i »u mraku« st. 425.

Njegovim krv, i klone mu vrat i na pleći pade.
435 Tako rumeni gine i vene na polju cvijet,
Kada ga podreže plug, i nä vrât malàksalî tako
Spušta glavicu mak, kad obilna pritisne kiša.
Nis u sredìnu dušmánâ polètî i Volscensa samog
Mèd drugîm svima traži i samoga Volscensa motri.
440 Oko Nisa dušmáni navŕvê te ga odgonit
Stanu iz bliza, al' on navaljuje ì mâšê mačem
Vatrenim; Rutulac viče pred njime, a Nis u usta
Turi mu mač i smakne dušmána umiruć i sam.
Tada na prijatelja proboden mrtvog se baci
445 Nis i počine istom na njemu ù tihôj smrti.

Blažena dvojica! snage u mojoj ako je pjesni,
Ne ćete uspomeni vreménâ otet se nigda,
Na Kapitòliju dom dok Enèjin na hridini stoji,
Koja se ne miče, Rimski dok otac vladao bude! —
450 Rutuli pobjednici kad zaklade i plijen uzmu,
Mrtvoga Volscensa onda odnesu u tabor plačuć;
Ali se tuguje i tu veòma, kad nađoše mrtva
Ramnesa i prváke tolìkê u pokolju jednom
Posmicane, Serána i Numu. Zgrne se mnoštvo
455 K mrtvim i na pola živim junacima, na mjesto mlako
Od krvi svježe, kud pjeni se krv i potokom teče.
Plijen prepoznaju tad, Mesápovu kacigu sjajnu,
Pa i odličja natrag dobìjena sa mnogim znojem.

Već je sa šafranove Titónovê postelje Zora
460 Ustala te je novu po zemlji sipala svjetlost;
Zrake se prospu sunčànê, jasnoća otkrije svijet.
Turno na oružje zovne junake oružan i sam
I među oklopljene vojnike nagoni svaki
U bitku svoje te ih podjaruju raznim riječma.
465 Glave nabodu na koplja (ah tužna li pogleda!) oni,
Glave Eurìjalovu i Nisovu ì s mnogôm cikom
Čete za njima pođu.
S lijeve strane zidóvâ (jer s desne teče rijeka)
U bojni staviše red Enèjevići se tvrdi,

448. »dom Enejin«, t. j. Enejini potomci, Juliji (među njima Cesar August).
449. »Rimski otac«, t. j. bog Jupiter, koji je imao hram na Kapitoliju.

470 Goleme opkope brane na visokim tornjima stojeć,
Sjetni, a k tome im dušu nabòdenê smućuju glave
Predobro poznate jao! što crnim gnoje se gnojem.
U to po prestrašenom po okolu glasnica Fama
Krilata leteć bahne i dođe do ušiju majci
475 Mladog Eurìjala; odmah siroti kosti ohlàdnê,
Čunak joj padne iz ruku i zamrsi njojzi se pređa.
Nesretnica izlètî i leleče načinom ženskim,
Kidajuć kosu ko luda potrči k bedemom ona
Ì k prvîm četama ništa ne mareći za ljude, str'jele
480 Ni za pogibli sve i nebesa jaukom puni:
»Takvoga dakle te vidim, Eurìjale? ti li si moje
Utjeha starosti kasne? i samu si mogao mene
Ostavit, okrutniče? da jadna nije se zadnjom
S tobom oprostila mati, u pogibiju tolìkû
485 Kada te slahu, u zemlji ah neznanoj Latinski da te
Trgaju psi i ptice! nijesam ti majka sprovèla
T'jela ni stisnula oči ni ranè isprala tebi
Niti te haljinom pokrih, sa kojom se danju i noću
Žurah tebi te tkanjem u staračkih tješah se brigah.
490 Kamo ću? otrgnuti gdje leže ti udi, gdje tvoje
Tijelo raskidano? Od sebe to li mi samo
Donosiš, sinko? zato l' po vodi, po zemlji te praćah?
Ako ljubavi znate, o Rutuli, mene probod'te,
Strijele saspite na me i smaknite prvu me gvožđem!
495 Il' ti se smiluj na me, o veliki bogova oče,
I mrsku glavu ovu u Tartar oružjem svojim
Baci, kad drukčije svršit ne mogu strašnog života.«
Plač taj potrésê im duše i kròz četu prođe cijelu
Žalosni jauk, klone i malakše snaga im za boj.
500 Na suze ona tako dok podžiže, Idej i Aktor
Uzmu je za ruke pa je odvedu kući, jer tako
Reče im zaplakan Jul učiniti i Iliònej.
U to mjedena jasna strahovito truba zaječi
Iz daljine i nebo zatutnji od poklič ratne.
505 Volštani u oblíku pohítê kornjače odmah,
Opkope napunit hoće i utvrde Teukarske razbit;
Jedni tražeći pristup po ljestvama penju se na zid,

505. »u obliku kornjače«, vidi bilješku 2. pjes., st. 441.

Gdje red je bojni rijedak, gdje šuplji se četa, u kojoj
Nema baš mnogo ljudi. Trojanci bacati stanu
510 Svakakve naprave na njih i rivat ih motkama dugim
(Rat ih je dugi bio naučio bedeme branit).
Kamenje strašne težine dovaljuju, ne bi li kako
Mogli prelomiti krov nad Volštanima, al' oni
Veselo podnose sve neprilike pod gustim krovom;
515 Brzo im dodija ipak, jer mnoštvo kud nahrupi gusto
Rutula, tamo Trojanci dovaljuju i bace golem
Kamen i povale njime dušmane i krov od štítâ
Razlome širom. Ne će junaci Rutuli dulje
Slijepi dà bijû boj, već hicima sagnati hoće
520 Teukre s bedema sad.
Nä poglêd strašni Mezèntij sa strane zamahuje druge
Lučem sad Etrurskijem i oganj dimljivi baca;
A Neptunov je sin konjokrota počeo Mesap
Utvrde kidat i traži, da ljestve se prislone na zid.
525 Sad, o Kalìopa, neka pjevaču pomognu Muze,
Kolik je Turno pokolj počinio, prolio krvi,
Koji li junak je kojeg junaka poslao u Ork;
528 Meni pomozite sliku razvijati prostranu ratnu.
530 Golemi nä poglêd toranj sa visokim mostima bješe
Na mjestu zgodnu; svi ga osvajati prionu sada
Italci iz svijeh sila i rušiti sa svom ga snagom,
Ali se protivu njih Trojanci kamenjem brane
I množina ih str'jele kroz otvore prozora sipa.
535 Najprije Turno baci na toranj goruću zublju
I stranu zapali jednu, a plamen se raspiri vrlo
Od vjetra, pograbi grede, u dovratke se zagrize.
Oni unutra se smetu i poplaše, naprazno hoće
Zlu da uteku pa se povuku natrag, na onu
540 Stranu se sabiju svi, gdje nema vatre, al' toranj
Sruši se od težine na jednoć, sve nebo zaòrî.
Na tle se na pola mrtvi s gromoradnom gomilom sruše
Jedni strijelama svojim, a drugi tvrdim kopljènîm
Dȑžalom probodeni; Helénor i Lik se samo
545 Jedva izbave živi, — Helenor mlađahni lako

519. »slijepi boj«, t. j. pokriti kornjačom.
522. »lučem Etrurskijem« kaže se zato, jer je Mezentije Etrurac.

Oružan s golijem mačem, sa štitom čistim bez gizde.
Njega je Meonskom kralju Likìmnija robinja tajno
Rodila pa ga u Troju u zabranjen poslala bojak.
Kad on med tisućama vojnika se Turnovih vidi
550 I čete Latinske s jedne i sa druge strane gdje stoje,
Tad se usrëd dušmânâ zalètî mladić da umre,
Onamo nasrne on, gdje najgušće oružje vidi,
Kakono zvijer, koju lovaca opkoli mnoštvo
U smrt k oružju leti bijesna znajući, što je
555 Čeka, i jednim skokom iznàd svîh skoči kopáljâ.
A Lik nogama mnogo okretniji izmed dušmânâ
Oružanih potrčî, već zida se drži, već hoće
Uhvatit atulu rukom i desnice primit drugóvâ;
Ali silniji Turno polètî s oružjem za njim
560 Pa mu poviče: »Zar si, o budalo, mislio, da ćeš
Rukama mojim utići?« — te pograbi njega onako,
Kako je visio, pa ga s komadinom potegne zida,
Kao kad Jupiterov munjonoša u vis odnese
Kukastim pančama zeca il' labuda bijelih pera,
565 Il' vuk kakono Martov iz obora janje izvuče,
Kojega mati traži i dugo bleji za njime.
Nastane vika odàsvud, te navale, opkope zemljom
Zasiplju, goruće luče na zabate tornjeva drugi
Bacaju. K vratima tad se Lucètije približi s vatrom,
570 A Ilionej ga ubi komadinom kamene hridi,
Ematióna Liger, Korineja Asilas, — prvi
Junak je kopljem, drugi strijelom, što vara s daleka;
Ubi Ortìgija Kenej, a pobjednik Kenej od Turna
Pade kao i Itis i Klonij, Diòksip i Promol,
575 Zatijem Sagaris, Idas, što stajaše tornju na vrhu;
Kapis ubi Privèrna, Temìlino kojega koplje
Lagano zadrije, tad on ludàija na ranu ruku
Metne odbacivši štit, a krilata str'jela doleti,
Uz l'jevu stranu mu ruku pribode i probije smrtnom
580 Ranom u nutrašnjosti sakrìvenê njemu dušnjáke.
Tu je Arcensov sin u oružju sjajnom, na njemu

548. »u zabranjen bojak«, mati ga je poslala, a otac se tome protivio.
565. »vuk Martov«, vuka držahu Rimljani za životinju, koja je Martu sveta.
572. strijela brzo leti, pa je ljudi ne vide, i tim ih ona vara.

Iglom je vezeni plašt, u Iberskom grimizu tamnom
Sjaji se lijep licem; u Materinu je lugu
Othranjen on uz rijeku Simètîjskû, gdjeno je blagi
585 Smočani oltar Palíkov, — a otac ga poslo je Arcens.
Koplja postavi u kraj Mezentij te zvizgavu praću
Triput okolo glave zavŕtî remenom, pa tad
Olovom rastopljenim sredìnu razbije čela
Protivniku, i kako je dug, u pijesak ga svali.
590 Tada prvi put, kažu, Askanij u bòju strijelu
Odape brzu, a prije životinje gonjaše samo
Plahe, te na zemlju tada Numána obali hrabrog,
Koji se zvao i Remul i sestru Turnovu mlađu
On je od skora imo za ženu. Pred četama prednjim
595 Koračo je i viko, vrijedno spomena što je
I što nije vrijedno; zbog skorašnje sveze sa kraljem
U srcu bio je nadut, te golema vika ga stane:
»Nije li stid vas dat se za utvrdom pòdsjedat opet,
Frigijci nadbiti dvaput, i čekati smrt iza zídâ?
600 Takovi gle izmèd nâs oženiti silom se hoće!
Je li vas doveo bog il' ludost u Italsku zemlju?
Nisu Atridi ovdje ni Uliks prevarljivi nije!
Mi smo od poroda tvrdi, k rijekama rođenčad odmah
Nosimo, nemilom tu ih i ledenom jačimo vodom.
605 Naši mladići trče planinama loveći revno,
Igra je njima odapinjat luk i upravljat konje.
Durašni momci su naši pri poslu, dovoljni malim,
Rade trnokopom zemlju il' drmaju kule u boju.
Čitav živimo vijek pod oružjem, vola u leđa
610 Okrenutijem kopljem bodémo; duševnih sila
Spora nam starost ne lomi nit' čilost mijenja našu,
I glave sijede šljem nam pritiskuje, godi nam zgrtat

583. »u Materinu lugu«, t. j. u Barekintijinu; vidi st. 108, a vidi i georg. 4. pjev., st. 64.

584. Simet je rječica u istočnoj Siciliji.

585. Palik je nekakav bog u Siciliji.

588. »olovom rastopljenim«, mislilo se, da se olovna kugla, kad poleti iz praće, u zraku od velike brzine ugrije i rastopi; ispor. u Ovida, Metamorf. 2. pjev., st. 727—729.

599. „Frigijci nadbiti dvaput", t. j. prvi put je Troju osvojio i razorio Herkul (vidi 2. pjev., st. 642—643), a drugi put Grci, kako se priča u 2. pjev.

609. 610. „vola ... bodemo", t. j. koplje nosimo i na njivu, kad oremo, te se njime služimo mjesto ostana okrenuvši ga.

Novi za novim plijen i živjet od grabeža, — a vi
Šarano grimizom sjajnim i šafranom nosite ruho,
615 Nerad mio je vama, i godi vam u kolu plesat,
Košulje nosite vi s rukavima, s tracima kape.
Id'te na visoki Dindim Frigìjânke, ne Frigijánci,
Gdje glas iz dvije rupe vještacima svirala daje,
Gdje vas Berèkintskê frule i bubnji matere Idske
620 Zovu; nek oružje bude junacima, od gvožđa bež'te.«
Nije hvastanja tog i prorícânja strašnoga toga
Podnijet mogo Askanij; stojeći prema tetívi
Konjskoj strelicu zapne te ruke raširi, pak se
Pomoli Jupiteru i zavjetuje se veleć:
625 »Svemožni Jupiter-bože, pomozi pothvatu smjelom,
Svečane darove tebi u hramu ću ja prikazivat,
Pred tvoj ću oltar junca sa pozlaćenijem čelom
Bijelog dovest, što glavu već drži ko njegova mati,
Koji već rogom bode i nogama baca pijesak.«
630 Čuje ga nebeski otac i s lijeve strane zagrmi
Iz neba vedrog, i luk smrtonosni podjedno zvekne;
Strelica pritegnuta zazuji strašno i prođe
Kroz glavu Remulu pa mu šupljine očiju sl'jepih
Naskroz probode. »Idi i oholo hrabrost pogrđuj!
635 Frigijci nadbiti dvaput ovàkî vam odgovor daju.«
To Jul progovori samo, a Teukri poviču zatim,
Cikću veselo svi, do zvijezda sloboda im raste.

Tada je gledao baš iz eterskijeh visina
Tabor i Ausonske čete Apolon dugovlasi sjedeć
640 U oblaku i Julu pobjeditelju tad reče:
»Čestito jùnâštvo prvo! K zvijezdama tako se ide,
Bogova sine tî i budućih bogova oče!
S pravom će ratove sve, po sudbini što doći imadu,
Svršit Asàrakov rod. Ne obuhvaća Troja te, momče.«
645 Reče i uzduha lomeći dah s visina se spusti

617. Dindim je gora u Frigiji posvećena boginji Kibeli (Berekintiji). Kad se tu slavila slava njezina, udaralo se u talambase i sviralo se u osobite svirale; svaki je svirač imao po dvije svirale, jednu s višim, drugu s nižim glasom, a svirao je u jedan mah u obadvije. — »Frigijanke, ne Frigijanci«, to je rečeno prema Homerovu: Ahejke, a ne Ahejci u Ilijadi 2. pjev., st. 235.

644. »ne obuhvaća Troja te, momče«, t. j. premalena je za te, Troja ili Trojanska država, kako je sada neznatna.

Eterskih upravo k Julu pa lice i spoljašnjost uzme
Staroga Buta, koji Dardáncu bješe Anhísu
Momak, što oružje nosi, i vjeran mu čuvar na pragu;
Potlje za pratioca Askaniju dade ga otac.
650 Starcu sličan u svemu i glasom i bojom i kosom
Sijedom pođe Apòlôn, a oružje strašno na njemu
Zvekće, — te vatrenom on progovori Julu ovako:
»Nek ti je dosta, sine Enèjin, što Numan od tvoje
Strelica pogibe sretno; Apòlôn ti veliki ovu
655 Prvu dopušta slavu ne zavideć jednakom lûku,
Ali se ostani boja, o sinko!« Tako Apolon
Izusti pa se ukrade sred govora pogledom smrtnim,
Ispred očiju prhne daleko u tanahni uzduh.
Boga i str'jele božànskê gospoda prepoznaju odmah
660 Dardanska čujući, kako bježéći zvekeće tulcem.
Boja željnoga stanu Askanija mirit riječma
I voljom boga Feba, pa sami u ograšje natrag
Zađu, u otvorene u pogibli bacajuć život.
Po svijem zidima stoji i tornjima ubojna poklič,
665 Zapinju žestoke lûke i remenje vrte kopáljâ;
Sva je posuta zemlja strijelama, kacige, štiti
Zveče od udaraca, i bitka nastane ljuta.
Kakono dažd kad dođe od zapada u doba kišnih
Jarića ī zemlju bije, kad grada oblaci puni
670 U more sipat se stanu, kad Jupiter grozni zavìtlâ
Kišljivu uz jug oluju i ugnute oblake reže.
Sinovi Iđanina Alkánora Bitija, Pandar,
Momci kršni ko gore il' jele domájê, — Ijéra
Planinska othrani njih u lugu Jupiter-boga, —
675 Oni sad otvore vrata, što čuvat ih vođa im reče,
Zovnu dušmane unutra u svoju se uzdajuć snagu
S lijeva i s desna ko dva stojéći tornja, držéći
Mače, a perjanice na vrhu im glave se tresu.
Tako donebna hrasta se dva uz tekućice vode
680 Dižu na žalu Pada il' pokraj Atese ljupke,

655. t. j. Apolon ti ne zavidi, što tvoj lûk gađa kao i njegov.
657. „pogledom smrtnim" je dativ plur.
669. 670. »u doba kišnih Jarića«, — Jarići su dvije zvijezde, koje kad se pojave na nebu i kad iščezavaju, donose buru.
673. »Ijera« je ime nekoj Nimfi.
680. Atesa, rijeka u gornjoj Italiji, danas se zove Adige.

Nëokresâne svoje do nebeskijeh visina
Obadva podižu glave i s vršcima visokim mašu.
Navale Rutuli videć, da ulaz otvoren stoji;
Kvercens je tu i Akvìkul u oružju krasnome i Mar,
685 Junak nagloga srca i ubojica je Hemon,
Al' svi s četama svojim il' odmah okrenu pleći
Ili ostave život na samome pragu kod vrátâ.
Srdžba sve veća se diže u srcima neprijatèljskîm,
I već Trojanci se zgrnu u gomilu na mjestu istom,
690 Već se izbliza u boj usuđuju ì daljê poći.
Vojvoda Turno b'jesno na strani na drugoj ljude
Pometa, i tad dođe mu glas, da dušmanin ljuto
Opet siječe i bije i vrata otvorio da je,
Početi ostavi poso i strašnom potaknut srdžbom
695 K vratima Dardanskima poleti i k ponosnoj braći.
Prvi u súsret mu dođe Antìfat, Sarpédona slavnog
Sin kopilan od žene od Tebanke, — kopljem se na njga
Baci i sruši ga Turno; poleti uzduhom tankim
Italska drenovača, u dušnik se onom zabode,
700 U prsi zađe duboko, i crna se krv ko iz duplje
Pjenasta prolije, rt se u probitoj ugrije plući.
Mèropa, Èrimasa, Afìdna obori Turno,
Bitiju za tim, što škripa od srdžbe i očima žagri, —
Ali ne kopljem, jer kopljem života mu uzeo ne bi,
705 Već on zavŕtî i baci falàriku, koja zazuji
Vrlo i pade ko munja, i volujske dv'je ne odòlê
Kože ni vjerni oklop, na kojemu ljusaka zlatnih
Dva su reda, — stropòštâ tjelesina grdna se odmah,
Da sve zemlja zaječi, zašòboćê golemo štito.
710 Tako kameni stup na Eubejskom žalu pri Baji
Pada, što su ga prije od golemih složili hridi,
Pa ga u more ruše, skotrlja tako se s prednjim

697. »od Tebanke«, t. j. od žene iz Tebe (u Maloj Aziji), otkle je bila Hektorova žena Andromaha; vidi u Ilijadi 6. pjev., st. 415.

705. falarika je osobito dugo koplje, koje je imalo gvozden šiljak, a na šiljku neku upaljivu materiju.

710—713. Bogataši su Rimski gradili ljetnikovce u zalivu kod grada Baje. Da udare čvrst temelj, dali bi isjeći silne kamene stupove i onda ih spustili u more. Baja se zove »Eubejska« zato, jer nije daleko od grada Kume, o kojoj vidi bilješku 6. pjev., st. 2.

Dijelom u vodu stup i počiva padnuv dubòko,
Na to se more uzbùrljâ i crni se diže pijesak,
715 Visoka Prohita ječi i dršće, Inarima k tome,
Koju ko blazinu tvrdu na Tifoja Jupiter baci.
Snagu ubojni Mars i slobodu Làtinom tada
Dade i pod srcem stane podbadat ih ostanom oštrim,
A Trojancima Bježan i Stravu pošalje crnu.
720 Ljudi nagrnu, kad se otvorila prilika boju,
Duše im ratni obuze bog.
Pandar kad ugleda brata gdje izvaljen leži, kad vidi,
Kamo li bojna sreća okrénu, kud vodi sudbina,
A on se širokim upre ramènima ì s mnogôm snagom
725 Oko stožera vrata zavrti, i tako se mnogi
Nađu od njegovih vani u boju ljutom, a druge
Koji su nalegli, primi i zatvori sa sobom Pandar,
Ludak, te ne vidje, da je u mnoštvu onome i kralj
Rutulski prodro, te on i njega u tabor primi,
730 Kao med plašljivu stoku da primi strahovitog tigra.
Odmah neobična vatra u očima Turnovim zasja,
Oružje strašno mu zvekne, na tjemenu njemu se trese
Krvava perjanica, iz štita sjevucaju munje.
Mrsko prepozna lice i golemo tijelo za čas
735 Zabunjen narod Enèjin, — tad veliki naprijed skoči
Pandar i prozbori plamteć od srdžbe zbog bratove smrti:
»Nisu dvorovi ovo Amátini, ženinstvo tvoje,
Niti očinska tebe med zidima Ardea drži;
Tabor dušmanski vidiš, ni otkud ti izlaza nema.«
740 Njemu se nasmjehne Turno i prozbori miran u duši:
»Ako si junačkog srca, započni i desnicom udri,
Pa ćeš Prijamu javit, da našo se Ahil i ovdje.«
Na te se riječi Pandar iz sviju napregne sila
I bâcî koplje s korom sa sirovom, s čvorima krupnim;
745 Koplje poleti, al' kći Satùrnova dođe Junona,
Udarac odvrati, te se u vrata koplje zabode.
»Al' ti oružju ne ćeš u desnici mojoj uteći,

715. Prohita je malo ostrvo pred obalom Kampanije, danas Procida, u blizini je Inarima, ostrvo, koje se danas zove Ischia.
718. Ovo se ima uzeti u prenesenom smislu.
726. Vrata Trojanskoga tabora, koja su otvorena (vidi st 675. 693), hoće Pandar da zatvori.

Mačem jer drukčiji ovo siječe i rane d'jeli.« —
Reče i mačem visòko zamahnuvši propne se Turno,
750 Pa po srijedi čelo pres'ječe med očima sl'jepim
Pandaru on i grdno golobrade obraze rani.
Zemlja zaječi pa se potrese od tereta teškog,
Pandar kad s klonulim t'jelom i s oružjem pade, po kojem
Cijedi krv se i mozak, a dvije polovine glave
755 Na dvije strane se spuste, na jedno i nà drugô rame.
Od straha dršćuć Trojanci razbjèže se pleći okrenuv.
Misao na pamet tada pobjeditelju da dođe
Zaklope razbiti rukom i drugove pustit kroz vrata.
Zadnji ono bi dan i ratu i Teukrima bio,
760 Al' on sve gòrî, te bijes i mahnita žudnja, da kolje,
Na dušmáne ga goni.
Falera dočeka prvog, pa Giga, te koljena ovom
Podreže, koplja im uzme i bacat ih stane u leđa
Onim, što bježe (Junona slobodu mu daje i snagu);
765 Halisa doda im drûga i Fegeja, kojem probode
Štit — i na bedemu borce, što bore se ništa ne sluteć:
Halija, Prìtanisa, Noémona i još Alkàndra.
Linkej htjede na njega i stane drugove zvati,
Ali bedemu s desne sa strane upne se Turno
770 Blistavim mačem te glavu i kacigu onom daleko
Obori udarcem jednim izblíza. Posmica zatim
Zvjerinja zatirača Amíka (od kojega niko
Ne bješe vještiji mazat i trovati gvozdene str'jele),
Klitija, Eolu sina, i Kreteja Muzama druga,
775 Muzama prijatelja, na umu kojem su svagda
Pjesme i kitare bile, i žice je skladno ugađo,
Pjevo o bitkama, konjma, o junačkom oružju svagda.
Napokon Teukarske vođe za pokolj svojijeh čuvši
Pohite onamo, Mnestej i ljutica Serest pa vide
780 Drugove raspršane, a dušman je u tabor ušo.
Poviče Mnestej: »Ta kamo okrenuste? kamo bježíte?«
Koji vam zidovi drugi i bedemi ostaju jošte?
Jedan, o građani, čovjek odàsvud opkoljen vašim
Zidima zar da kolje tolìkô, a njemu da ništa
785 Nije? tolike prve junake Orku da šalje?

Nije l' vam nesretne žao domaje i bogova starih,
Velikog nije li stid vas Eneje, o čeljadi troma?«
Riječi ohrabre tê ih, te stanu u gustom mnoštvu.
Pomalo uklanja se iz ograšja Turno i gleda
790 Doći k rijeci i k strani, što okružena je vodom.
U to Trojanci svi žešće navaljuju s velikom vikom,
Sve se stiskuju više: ko lava kad bijesnog stanu
Nemilo ljudi gonit strijelama, — poplašen dašto
On je te uzmiče ljut i s pogledom strašnim, al' bježat
795 Ne da mu ni gnjev ni hrabrost, a kolikogöd bi navalit
Hotio, nije od ljudi i oružja to mu moguće, —
Upravo tako i Turno kolèbajûći se sada
Korakom uzmiče sporim, a srdžba mu kipi u duši.
Pače dvaputa još na dušmane nasrne i tad,
800 Dvaputa povija čete po okolu pa ih pomete,
Ali se čitava opet množina sjedini brzo.
Kći Saturnova njega Junona ne smjede više
Snagom objačit, jer posla s nebésâ Jupiter sestri
Uzdušnu Iridu, nek joj neugodnu zapov'jed javi,
805 Ako visoki tabor ne ostavi Trojanski Turno.
Junak već nije kadar odoljeti köliko prije
Štitom ni desnicom, jer na nj odàsvud se oružje sipa;
Zvekeće kaciga Turnu neprestano oko šupljínâ
Očiju slijepih, a tvrda mjed od kamenja puca,
810 Već mu je perjanica na glavi izdrta, a štit
Ne može udaraca održati, koplje za kopljem
Bacaju Teukri i Mnestej munjeviti. Znoj po cijelom
Lije se tj'elu ko potok od smole, ne može dahnut,
Umoreni mu udi od sipnje se drmaju teške.
815 Napokon s oružjem svim u rijeku skoči naglavce
Turno, te njega primi rijeka, kada joj dođe,
U vodu žućkastu pa ga na valima blagim ponese
I krv sapravši s njega drugarom ga vesela vrati.

786. »domaje«, t. j. nove domovine u Italiji, — »bogova starih«, t. j. Penata, koje ste sa sobom iz Troje donijeli.

792—798. Ova poredba o Turnu nalik je na poredbu o Ajasu u Ilijadi 11. pjev., st. 548—555.

803. »sestri«, Junona je Jupiteru ne samo žena, nego i sestra.

Deseto pjevanje.

Bogovi se sakupe na vijeće kod Jupitera. Junona i Venera krive se uzajmice, što u ratu Trojansko-Latinskom rade jedna protiv druge; a tada Jupiter izjavi svoju tvrdu volju, da se pusti sudbini potpuna sloboda, neka se izvrši. Boj se nastavi zatim među Latinima i Trojancima, i uto se iz Etrurije doveze Eneja u 30 lađa, a s njim i znatan broj pomoćnih četa. Prije nego će Eneja pristati sa svojom družinom na zemlju, ukažu mu se ob noć one Nimfe, koje su prije bile njegove lađe, i jedna od tih Nimfa kaže Eneji, ko su one i kako su Trojanci sada u velikoj nevolji. Kad sjutradan hoće Enejine čete da iziđu iz lađa, dočeka ih Turno s dijelom svoje vojske i ne da im pristati. Nastane ljuta borba, u kojoj padne s jedne i s druge strane mnogo junaka. Eneja se namjeri na Turna, te bi ga ubio, da ga Junona nije izbavila; tada se Eneja namjeri na kralja Mezentija pa ubije i njega i njegova sina Lausa.

U to se svemožnoga Olìmpa otvore dvori,
Bogova otac i ljudi kralj vijeće sazove
U dom zvjezdani, otkle s visínâ zemlju cijelu
Motri i Dardanski tabor i Latine. Bozi u domu
5 Dvojako otvorenom posádiv se Jupiter počne:
»Veliki nebesnici, okrenuli zašto ste misli?
Zašto ste stali se borit s ljutinom? Kad ja nijesam
Htio, da Italija s Trojancima vojuje, što se
Zabrani protivite? na oružje bojazan kakva
10 Navede ove i one, da idu počinjat borbu?
Doći će boju pravo vrijeme — ne treba zvat ga, —
Kadno će pogibiju Kartaga spremati grozna
Veliku kulama Rimskim i Alpe otvoriti u Rim;
Tada vam prosto bilo vojevati s mržnjom i harat;
15 Mirujte sad i rado uglavite prijatan savez.«
Jupiter kratko reče, al' Venere ne bješe krasne
Besjeda kratka:
»Oče, o gospodaru vjekoviti sv'jeta i ljudi,
Ta ko ostaje još, kog drugog bih moliti mogla?
20 Rutulce vidiš kako podruguju se, a Turno
S gizdavim konjima juri posrëd čêtâ sa sretnog boja
Nadut, već Teukrima nema u zaprtom okolu spasa.

1. Olimp se u jutru otvora, a u veče se zatvora.
5. t. j. dvori su Olimpski otvoreni sprijed i ozad.
7. »ja nijesam htio, da...« nigdje se naprijed ne kaže o tome ništa. I to mjesto dokazuje, da Eneida nije djelo dovršeno.
13. »Alpe otvoriti u Rim«, misli se, kako je Hanibal počinjući drugi Punski rat prešao preko Alpa u Italiju.

Iza vrata se bije u okolu boj i na samim
Zidnijem utvrdama i krvca po jarcima teče.
Ne zna Enèja to i dalèko je. Nigda l' ga ne ćeš
Podsjedanja oprostit? Već drugi put dušmanin hoće
I drugâ vojska Troju da razori, koja se rađa.
Opet će Tidejev sin na Trojance iz Etolskog Arpa
Dić se, te meni, mislim, još moje ostaju rane,
Dušmansko oružje mene, dijete tvoje, još čeka.
Ako u Italsku zemlju prekò voljê krenuše tvoje
I bez milosti tvoje Trojanci, nek plate grjehotu,
I ne pomaži im ništa; al' ako se držahu mnogih
Savjeta, što su im bozi i Mani dali, — ko nalog
Tvoj promijeniti može i graditi novu sudbinu?
Što ću još spominjat lađe na Eričkom spaljene žalu?
Dignute bijesne vjetre iz Eolske zemlje i kralja
Bûrâ i Iridu, koja iz oblaka šiljana bješe?
Sad je i podzemlje digla, u koje područje do sad
Dirala nije; Alèktu na jednoć na zemlju posla,
Koja po Italskijem gradòvima màhnîtâ sada.
Ne bunim ja se zbog vlade; u sretnije doba se tome
Nadah, a sada nek bude pobjeditelj, koga ti voliš.
Ako već Teukrima zemlje ni jedne okrutna tvoja
Ne daje žena, a ono dopusti, oče, iz borbe
Da zdrav iziđe Jul, na životu mi unuka pusti,
Tako ti rasute Troje, što razvaljena se puši.
Nek se po neznanijem Enèja valima tuče
I nek puta se drži, što daje ga njemu sudbina,
Samo nek ovoga spasem i izbavim iz boja ljutog.
Visoka ostrva Paf i Kiteru imam i dvore
Idalske imam i Amat, bez oružja, bez slave tu on

28—30. „Tidejev sin", t. j. Diomed (vidi 8. pjev., st. 9). Venera spominje ovdje, kako ju je Diomed jednoć ranio u boju (vidi u Ilijadi 5. pjev., st. 330 i dalje), pa se boji, da bi se to opet moglo dogoditi.

34. »bozi i Mani«, t. j. i bozi su prorekli (na pr. Apolon u 3 pjev., st. 94 i d., Merkur u 4. pjev., st. 275) i Mani (t. j. duše pokojnika, na pr. Hektora u 2. pjev., st. 294, Kreuse u 2. pjev., st. 780, Anhisa u 5. pjev., st. 729) Eneji, da će naći novu domovinu i kraljevinu.

40. »Alektu... posla«, t. j. Junona (vidi 7. pjev., st. 324); Venera od gnjeva ne spominje ime Junonino, jer Jupiter dobro zna, ko je to učinio.

51. 52. Paf, Idalij i Amat su gradovi na ostrvu Kipru, u kojima su mnogo štovali Veneru.

Vijek gdjegod nek vije. Odredi, da velikom silom
Ausonsku zemlju Kartaga pritiskuje, gradima Tirskim
55 Prepreke nema odándê. Trojancima što je pomòglo,
Da su propasti ratnoj utèkli kroz Argolsku vatru,
Što su se napatili po vodi, po širokoj zemlji
Nevolja tražeći Latij i Pergam novi? Zar bolje
Ne bješe ostat na prahu domaje, što ostade od nje,
60 Na tlima, Troja gdje bješe? Jadnícima Simois i Ksant
Molim te vrati i daj bijede Ilijske, oče,
Teukrima opet pretrpjet.« — Junona kraljica tada
Prozbori ljuta, bijèsna: »Što siliš me duboku šutnju
Svoju da prekinem i bol da sakriti otkrivam sada?
65 Koji je nagnao bog il' čovjek Enèju, da ide
Rätovat, dušmaninom Latínu da dolazi kralju?
On je u Italiju sudbìnôm napućen došo,
Nagna ga zanos Kasàndrin, — nek bude; al' zar smo mu rekli,
Svoj da ostavlja tabor, da vjetrima predaje život?
70 Vrhovnu upravu rata i zidove da on dječaku
Povjeri? Tirenski savez i narode mirne da buni?
Bog li ga uvali u zlo? il' moja okrutna sila?
Gdje je Junona tu il' Irida spuštena s neba?
Ako je nepravo, vatrom da Italci okruže Troju,
75 Koja se rađa, u zemlji da očinskoj boravi Turno,
Kojemu djed je Pilùmno, Venìlija boginja mati, —
A je l' pravo, da zubljom Trojanci pakoste crnom
Làtinom, tuđa polja da pritisnu, odgone plijen,
K tome da biraju taste, vjerènice vode iz krila,
80 Mir da rukama mole, a oružje na lađe meću?
Ti iz grčkijeh ruku Eneju ugrabit možeš

53—55. Venera govori ironički: dopusti, da preko sudbine Kartaga zavlada Italijom; Askanije s Kipra ili s Kitere ne će smetati Tirskome gradu (t. j. Kartagi). — „gradima Tirskim", t. j. svima, ne samo Kartagi.

60—62. Dopusti, da Trojanci u Latiju osnuju državu (t. j. novu Troju, kakova je bila ona s rijekama Simoisom i Ksantom), pa onda neka na njih udare neprijatelji, bar će u svojoj domovini Trojanci izginuti.

68. »nagna ga zanos Kasandrin«, vidi 3. pjev. st. 183 i d.

79. Što je učinio samo Eneja, t. j. dobio tasta i nevjestu, to Junona pripisuje u svome gnjevu svima Trojancima, zato uzima plur. »taste« i »nevjeste«.

80. »mir da rukama mole«, t. j. pružajući ruke. — »oružje na lađe meću«, t. j .Eneja je na lađama s oružanim momcima pošao k Evandru.

81. Ovdje Junona spominje, kako je Venera spasla Eneju od Diomeda, o čemu se govori u Ilijadi 5. pjev., st. 314—317.

I mjesto čovjeka maglu i uzduh prostrijet prazni,
Lađe u Nimfe možeš pretvoriti, — a ja kad štogod
Pomognem Rutulima, strahota zar je tolìkâ?
85 Ne zna Eneja to i daleko je, — nek je, nek ne zna.
Visoku imaš Kitéru i goru Idalsku i Paf,
Što grad ratòbôrnî onda i srca žestoka dražiš?
Gledam li ja stubòkom razvaliti Frigijsku silu,
Što se rasplinula, ja? a Trojance jadne Ahivcem
90 Predao ko je? što uzrok Europi i Aziji bješe,
Da na oružje skoče, da otmica prekine savez?
Dardanski preljubnik je li po mèni osvojio Spartu?
Ja li sam oružje dala, razvlačila rat sa Kupidom?
Tad ti se trebalo bojat za tvoje, a sada se kasno
95 S krivijem tužbama dižeš i počinješ naprazno kavgu.«
Tako Junona reče, a bogovi stanu žubòrit
Pristajuć koji uz koju, ko vjetrić u šumi stisnut
Kada lavòriti počne, i žubor se po malo mukli
Valja i javlja brodarom oluju, koja će doći.
100 Tada prozbori otac svemògûćî, u kog nadà svîm
Prva je vlast, i bogova dom zašútî tad višnji,
Zadršću temelji zemlje i umukne visoki eter,
Prestanu zefiri, more utaloži ì smîrî vale.
»Čujte mi dakle riječ i primite u pamet svoju.
105 Kada slobodno nije, u savez da se Ausónci
S Teukrima slože, i kraja kad svađanju vašemu nema,
Razlikovati ne ću Trojanca od Rutulca, kakva
Jednim je i drugim sreća i nada danas, — il' bio
Trojanski podsjednut tabor zbog sudbe Italcem sklone
110 Il' pobudališe Teukri razumjevši proroštva krivo.
Al' ja ni Rutulce ne ću izuzeti, svakom svoj pothvat
Muku i sreću nek nosi. Ta Jupiter kraljuje svima.

82. Ne zna se, kad je Venera učinila ono, što joj Junona ovdje prebacuje.

83. Lađe nije Venera u Nimfe pretvorila, nego Jupiter na molbu Berekintije (vidi 9. pjev., st. 81 i d.), a Junona prebacuje to Veneri, jer je to njoj moralo biti vrlo milo.

86. t. j. da tamo skloniš Askanija (vidi st. 51—53).

89. 90. „a Trojance... ko je?" misli se Paris, a ujedno i Venera; vidi bilješku 1. pjev., st. 4.

93. »razvlačila rat sa Kupidom«, t. j. Kupido je učinio, te je Paris tako ljubio Helenu, da je nije htio vratiti Menelaju, i poradi toga rat je onako dugo trajao (10 godina).

Naći će put sudbina.« — Rijeke tako mu brata
Stigijskog, tako mu žala, gdje kuha se smola, i crnih
115 Tako mu bezdana, migne i migom Olimp potrese.
Tada se razgovor svrši. Sa stolca se Jupiter zlatnog
Digne, a nebesnici povedu ga med sobom k pragu.
Okolo svijeh vrata međù tîm Rutulci sjeći
I rušit prionu ljude i plamenom pasati zide.
120 Četa Enèjevîćâ med bedemi stisnuta sad je,
Nade, da uteknu, nema; jadníci na visokim stoje
Tornjima, utvrdu slabom opkoliše uzalud četom;
Asij Imbrasov sin i Timet Hiketaónov,
Za tim Asaraka dva i Timbris s Kastorom stari
125 Red sačinjavaju prvi, a za njima Timet su i Klar
Braća Sarpédonova iz visoke Likijske zemlje.
Akmon Lirnéšanin, slavan ko otac Klitije njegov
I ko Menèstej mu brat, iz sviju se upevši sila
Nosi golemi kamen ne maleni brdine dio.
130 Jedni se kopljima živo, a drugi kamenjem brane,
Strelice namještaju k tetívama, sipaju vatru.
Dječak je Dardanski gle u sredini s otkritom divnom
Glavom, vrijedan veòma, da njeguje Venera njega;
On je ko dragi kamen, što sja usred žutoga zlata,
135 Nakit vratu il' glavi, il' kako bjelòkôst se sjaji
Metnuta vješto med šimšir, med Orički ili terèbint;
Rasuta kosa po vratu bijèlôm kao mlijeko
Pada Askàniju, kolut od gipkoga zlata je drži.
Junačke vidješe čete i tebe, Ismare, tada,
140 Kako ranjavaš ljude i otrovom strelice jačiš,
Sine o plemeniti Meònijê, gdjeno seljaci
Rodne obrađuju njive, a Paktol ih zaljeva zlatom.
Bio i Mnestej je tu, što slava ga visoko dignu,
Kada je prognao Turna od utvrde i od zidóvâ;
145 Također Kapis, po kojem je grad u Kampàniji prozvan.
Tako se med sobom oni u ograšju bijahu ljutom,
A o ponoći vale Enèja rezaše morske.

113—115. vidi 9. pjev., st. 104—106.
132. »dječak Dardanski«, t. j. Askanije.
136. Kod grada Orika u Epiru raslo je drvo terebint
142. Paktol je potok u Lidiji, u njegovu pijesku ima zlata.
145. »grad u Kampaniji«, t. j. Kapua.
147—148. Ovdje nadovezuje pjesnik na ono, što je rekao o Eneji u 8. pjev., st. 606. 607.

On od Evandra pođe u Etrurski tabor i kralju
Pristupi, kaže mu ime i pleme svoje i reče,
150 Što li želi, što l' donosi sam i kolìkû Mezèntij
Sakuplja vojsku i kako silovita Turno je srca,
Još ga o uzdanju slabom urazumi u sreću ljudsku,
K svemu molbe još doda. I odmah s vojnom se silom
Tarhon pridruži njemu i uhvati vjeru, te narod
155 Lidski po nalogu božjem, sudbinom ne gonjen, uđe
U lađe predan vođi tuđincu. Enejina lađa
Prva je, Frigijska dva su na kljunu joj složena lava,
Ida odozgo stoji bjeguncem premila Teukrom,
U lađi veliki sjedi Eneja i prevraća ratne
160 Različne zgode u sebi, a Palant mu uz bok se l'jevi
Pribija te sad ga pita za zv'jezde vodilje tamnoj
Noći, a za muke sad, što pretŕpje ih morem i zemljom.
Boginje, Helikon sad mi otvorite, počnite pjesmu,
Kakva je pratila vojska Eneju od Etrurskih žala,
165 Lađe mu oružala i plovila po moru sada.
Prvi valove reže sa tigrom mjedenim Masik,
Tisuću vodi momaka, iz Klusijskih koji zidóvâ
I iz Kose grada iziđoše, strelice nose
I luk smrtonosni oni na plećima ì lakî tulac.
170 Tu je i mrki Abant, cijela mu vojska je krasno
Oružana, a zlatni Apolon se sjaji na krmi;
Vodi stotina šest junaka ratnika vještih
Iz Populónijê grada, a tri sta s ostrva Ilve
Čestite poradi svojih neiscrpnih Halipskih ruda.
175 Treće je posrednik ljudi i bogova Asilas, koji
Goveđe žile ima u vlasti ï govôr ptica,
Zv'jezde i proročke ognje munjonosne, — s tisućom ljudi
Juri, što kopljima strše u redu sabiti bojnom,
Pisa ih (Alfejski grad postanjem, a Etrurski mjestom)
180 Podloži njemu. Astir za njime je junak na konju,

157. »dva su joj lava«, t. j. izrezani su.
158. »Ida«, biće kip planine Ide.
166. »sa tigrom mjedenim«, t. j. na kljunu lađe, vidi st. 157.
167—173. Klusij, Kosa i Populonija gradovi su u Etruriji, — Ilva je ostrvo, koje se danas zove Elba, obilno gvožđem („Halipskom rudom").
176. t. j. pogađa budućnost iz goveđih žila i iz ptičjih glasova.
179. Pisa je grad u Etruriji; mislilo se, da je naseljen iz grada Pise u Elidi kod rijeke Alfeja.

Junak s oružjem takvim, što prelijeva se sjajem.
Tri sta šalje ih još — svi u boj jednodušno hoće —
Koji žive u Ceri, u Pirgu gradu starìnskôm,
Na Miniónovîm poljma, u nezdravom gradu Gravisci.
185 Ne ću te, Küpavône, mimóći ni smetnuti s uma
Ligurski prehrabri vođo, što s malo družine dođe,
187 Kojem se labudova iz kacige izdižu pera.
189 Priča se na ime, kako za Faetonom je dragim
190 Žalostan Kikno u hladu sestara njegovih pjevo
Između lisnih topólâ te pjevanjem ljubav i tugu
Tiško, pa ostavi zemlju i k zvjezdama pope se pjesmom,
Pošto ga staračka pokri sjedina ì pêrje meko.
Sin mu sa sobom vodi u lađama momke vršnjake,
195 Veslima velikog miče Kentàura, koji visòko
Diže se nad vodu, i kam oboriti kanda će u nju
Golem, i dugijem kiljem crtara duboke vale.
Četu također diže iz zemlje očinske Okno
Mante proročke sin i rijeke Etrurske; on ti
200 Majčino ime dade i zide, o Mantuo grade,
Obilna pradjedima; al' plemena istog svi nisu:
Do tri naroda jesu, a u svakom općine četir';
Mantua svima je glava, al' snaga je Etrurske krvi.
Otud stotina pet na Mezentija kreće vojnika;
205 Mincij, Benakov sin, što zèlenkastôm je trskom
Ovjenčan, sada ih vozi po pučini u lađi ratnoj.
Ide i Aulest teški i dižuć se valove bije
Sa sto vesala, sve pjeni i burlja se pučinom voda.
Lađu mu Triton vozi gromoradni, kojino sinju

183. 184. Cera, Pirg i Graviska su gradovi, a Minion rječica u Etruriji.

185—193. Otac Kupavonov Kikno (to je grčka riječ i znači: labud) pretvoren je u labuda, jer je bez prestanka tužio za svojim prijateljem Faetonom, o kojemu pjeva Ovid u Metamorfozama 2. pjev., st. 1—380.

188. Taj je stih u prijevodu izostavljen, jer je u originalu nejasan, ne može dakle ni u prijevodu biti jasan.

190. 191. Sestre Faetonove pretvorile su se od žalosti za bratom u topole.

199. Manta je neka proročka Nimfa; rijeka Etrurska je Tiber, jer izvire u Etruriji; — »sin rijeke Etrurske« upravo znači: sin boga Tibera.

205. 206. Oknova lađa ima na sebi lik rijeke Mincija, za kojega pjesnik kaže da je „Benakov sin", t. j. protječe jezerom Benakom, o kojemu vidi bilješku georg. 2. pjev., st. 160.

207. Aulest je ovdje ime lađi, a u 12. pjev., st. 290 Aulest je ime kralju Etrurskom, za kojega ima stara neka bilješka, da je bio brat Oknov.

209. t. j. na Aulestu je lik boga Tritona.

210 Pučinu školjkom plaši i sprijeda vidi se čovjek
Sve do bokova, čupav, a trbuh se svršuje s kitom,
Voda se poluzv'jeru pod prsima pjeni i šumi.
Tòliko biranih išlo knezova je na pomoć Troji
U lađa trideset među sijekući morsku poljànu.
215 Već se s nebesa uklonio dan, i blaga se Feba
Voziti stala sredinom Olìmpa u kolima noćnim;
Počinut brige ne dadu Eneji, te on na korman
Sjedne i stane upravljat njim i pazit na jedra.
Gle, u sredini puta mu tad drugarica kolo
220 Dođe u susret: Nimfe, što po volji blage Kibebe
Dobiše morsko božànstvo, kad ù Nîmfe pretvori lađe.
Köliko mjedenih baša na obali stajaše negda,
Tòliko plivaše Nimfa u skupu i rezaše vale.
Poznaše kralja s daleka i uhvate kolo okò njeg.
225 Kimodokéja, koja od sviju je vještija zborom,
Prateći straga i korman držeći desnicom, leđa
Izdižuć, ljevicom tihim po valima veslajuć reče
Kralju, koji još ne zna: »Enèja, potomče božji,
Bdiješ li? Bdij i uža popusti veslima. Mi smo
230 S Idskoga svetog vrhunca omorike, brodovi tvoji,
A sad morske smo Nimfe. Kad nevjerni Rutulac mačem
I vatrom pritisnu nas, da bježimo, nerado onda
Slomismo sveze tvoje i po moru tražimo tebe.
Majka se smilova na nas i oblik dade nam ovaj,
235 Boginje učini nas, da pod valima vijemo vijek.
Mladi Askànij je zidom i opkopom zatvoren sada,
Latinski vatreni bojci odàsvud i oružje njihno.
Arkadski konjici već i hrabri stoje Etrurci
Na mjestu određenu; odlučio tvrdo je Turno
240 S četama put im zakrčit i ne dat im k taboru doći.
Ustaj, i zora kad dođe, zapovjedi družini odmah,
Nek se orùžâ, i pograbi štit neslomljivi, što ti
Dade ga vatre gospodar i optoči obod mu zlatom.
Misliš li, zalud da ovo ne rèkoh, sutrašnji dan će
245 Pobitih Rutulskih vidjet tjelésâ golemo mnoštvo.«
Reče i smjeru vješta budúći odlazeć krmu

220. Kibeba ili Kibela je isto što Berekintija; — o Enejinim lađama pretvorenima u Nimfe vidi 9. pjev., st. 77 i d.

Visoku desnicom rine, i lađa po vodi polètî
Brže od koplja, brže od str'jele, što takmi se s vjetrom.
Za tijem i druge lađe pohítê; Trojanac Enèja
250 Divi se ne znajuć, šta je, al' tô ga ojunači čudo.
Nebeski pogleda svod i kratku molitvu reče:
»Idska bogova majko, što miluješ Dindim i grade
Kulama nakićene, u dvoprežnim uzdama lave,
Ti si mi vodilja sada u boju, i dòspjetak sretan
255 Znaku daj, Frigijáncem poteci na pomoć blago.«
Toliko reče, a u to se dan već svjetlošću punom
Opsjani izvije opet i rasprša noć, a Eneja
Druzima najprije rekne, da bojnih se drže znakova,
Neka se spremaju za boj i srce nek s oružjem slože.
260 Visoko stojeć na krmi već ugleda Teukre Eneja
I svoj ugleda tabor te ljevicom podigne u vis
Sjajni štit; sa zidóvâ Dardánci poviču, da se
Sve do zvijezda čuje, žestinu im podjari nada,
Oružje bacaju. Tako pod oblaci crnima ždrali
265 Strimonski javljat se znadu i krilima bijući lete
Eterom iz južnih hrleć iz strana i veselo klikćuć.
Rutulski čudi se kralj i Ausonske čude se tome
Vojvode, kada li vide na jednoć k obali krme
Okrenute i more cijelo se s lađama ljulja.
270 Sja se na glavi Enejinoj šljem i šljemu sa vrha
Sipa iz perjanice se plam, a obilni baca
Blijesak zlaćeni štit: ko krvavi komet u noći
Kada se vedroj kobno crvènî, il' kao zvijezda
Kada se pomoli Sirij jadnícima donoseć smrtnim
275 Sušu i bolesti, nebo zagrđujuć nemilim sjajem.

Ali smjelica Turno ne izgubi uzdanja ni tad,
Obalu prihvatit hoće, odagnat došljake od zemlje,
Te on ohrabri druge riječma povikav ovako:
»Što ste željeli željno, dušmáne satrt — imate;
280 Sad vam je, junaci, bojak u ruci. Svaki na ženu
I kuću svoju nek misli, otaca se velikih slavnih
Sjećajte djela; sami potecimo k vodi, u hitnji

252. Dindim, — vidi 9. pjev., st. 618.
274. 275. Ovo o zvijezdi Siriju uzeo je pjesnik iz Ilijade 22. pjev., st. 26—31. — »jadnicima smrtnim«, vidi georg. 1. pjev., st. 238.

Dok im se koraci prvi kolebaju istom izìšâv.
Smjelima pomaže sreća.«
285 Reče i misli u sebi, povèsti koje l' će u boj,
Kojim li podsjednutih zidóvâ povjerit stražu.
Mostove baci tada Eneja i po njima drûge
Pusti iz visokih lađa. Kad uspor mirnoga mora
Opaze, jedni tad u pličinu puste se skokom,
290 Drugi se podupru vesli. A Tarhon ugledav mjesto,
Gdje pri obali voda ne struji, ne lomi se s bukom
More, nego se mirno poljuljuje, rastu mu vali,
Onamo okrene baš i zamoli drûge ovako:
»Sada, o birana četo, naklop'te se nà jâkâ vesla,
295 Držite, gonite lađe, zabodite njihove kljune
U zemlju dušmansku, sâm kilj nek sebi utisne brazdu.
Samo nek zemlje se dohvatim ja, pa ne marim onda,
Nek mi se razbije lađa u pristanu.« Kada to Tarhon
Reče, tada se upru drugari veslat i lađe,
300 Koje zapjenjuju vale, na Latinska pognaju polja;
Kljuni se dohvate zemlje, te lađe bez ikakvog kvara
Stadoše sve do tvoje, o Tarhone, jer u pličini
Njena se nasadi krma na prudu koso i dugo
Odolijevajuć valom i ljuljajući se amo
305 I tamo napokon pukne i izvali u vodu momčad;
Klupe, što plutaju ozgo, i odlomčine vesala
Smetaju njih i uzmičuć val zaùstežê noge.
Al' oklijevati ne će ni Turno, već krene na Teukre
Žestoko s četom cijelom i postavi je na žalu.
310 Trube zatrube. Enèja na seljačke najprije čete
Udari, Latine uzbi (sa dobrim znamenjem poče),
Najvišeg ubi junaka Teróna, koji je na njga
Bio navalio. Mjedeni šav i tuniku zlatom
Pokritu probije mačem Eneja i otvori bok mu.
315 Za tijem Lihasa smakne, što izrezan je iz mrtve
Majke i posvećen Febu, jer dano mu djetetu bješe
Ostat od željeza živu. Tad dvojicu ubije blizu,
Koji su topuzom ljude obárali: Kiseja jakog,
Gijasa strašnog; nije pomòglo oružje njima
320 Herkula nì rûke jake ni Melamp, roditelj njihov,
Drug Alkídu, dok teške na zemlji rađaše posle.

Nesklapno eno blebeće Far, a Eneja zavìtlâ
Koplje i njemu zabode u usta ga, dokle još viče.
Dardanskom oboren rukom, o nesretni Kidone, i ti
325 Ležo bi jadno, koji ljubimca si pratio novog
Klitija, kojemu malje na obrazu prve se plave,
Ljubav bi zabio, kojom mladići te ljubljahu svagda,
Da se ne desi tu na broju sedmero braće,
Sabitih u četu, samih sinóvâ Forkovih, — sedam
330 Izbace oni strijela, od štita i òd šljema jedne
Odskaču, druge Eneju tek zadiru, ali ih blaga
Odbija Venera. Vjernom Ahátu reče Eneja:
»Koplja mi nosi, ne ću u Rutulce zalud ni jednog
Baciti, kàd ih tolìkô na Ilijskom polju zabodoh
335 Ja u tjelesa grčka.« Pa veliko pograbiv koplje
Baci ga, ono poleti i prodre kroz mjed od štita
Mèonu, pa čak kroz oklop probode njegove prsi.
Na pomoć priskoči brat mu Alkànor i desnicom brata,
Koji se sruši, pridrži, al' njemu bačeno koplje
340 Mišicu proreže odmah i krvavo dalje odleti,
Ruka se s ramena spusti o žilama viseći mrtva.
Numitor izvadi tada iz bratova tijela koplje
Pa na Eneju ga hiti, al' ne bi mu dano probòsti
Njega, već junačkog samo Aháta zadre u bèdro.
345 Klaus iz Kure, koji u snagu se mlađahnu uzda,
Dođe i iz daljine Driópu žestoko turi
Pȍd brâdu tvrdo koplje i dȍk još govori, njemu
Prereže grlo te riječ sa dušom mu izvadi, — Driop
Čelom udari zemlju, a krvca mu klade iz usta.
350 Klaus tad obori — raniv kog kako — Tračka junaka
Tri, što od uzvišene od Bòrejinê su krvi,
I tri, što otac ih Idas od Ismara očinskog posla.
Eto Aurúnčânâ, eto Halésa, eto Mesápa
Sina Neptunova s krasnim sa konjma. Sad jedni, sad drugi
355 Teukre uzbiti hoće; na međi Ausònijê samoj
Bije se boj. Ko kada pod širokim nebom se vjetri
Protivni pobiju, silom i hrabrošću jednaki; ne će
Jedan da uzmakne drugom, ne uzmiču oblaci, more;
Borba je dvojbena dugo i svë se upinje ljuto:

360 Trojanske upravo tako i Latinske sada se čete
Udare, noga stoji do noge, a momak do momka.
Na drugoj strani, gdje je bujìca dovaljala širom
Kamenja, što se kotùrâ i iščupanog na žalu
Drveća, — opazi Palant Arkáđane, neučne boju
365 Pješačkom, kako bježe od Lätînâ, koji ih gone,
Jer zbog gredovita mjesta otpustit im trebaše konje.
Drugo u nevolji toj ne ostaje Palantu, već on
Sada molbom, sad gorkim riječma podjaruje hrabrost:
»Drugovi, kamo bježíte? ej tako vam junačkih djela,
370 Tako Evandrove slave i bojeva svršenih sretno,
Tako vam nade, u kojoj sa ocem se natječem dičnim,
Spasa ne traž'te u b'jegu! Prolomiti put kroz dušmáne
Željezom treba, gdje saboj navaljuje najgušći, tamo
Vas i Palanta vođu domája visoka zove.
375 Ta ne pritješnjuju bozi, već na nas smrtnike dušman
Udara smrtni; tolìkô i u nas je srca i ruku.
Velikom bravom nam put zaključava pučina morska,
Za bijeg nemamo zemlje; u Trojanski hoćete l' tabor
Bježat il' u more?« — Reče i mèd gûstê prodre dušmáne
380 Vođeni hudom sudbinom na njega se namjeri prvi
Lag i iščupati kamen dok hoće teški, već Palant
Koplje zavitla pa Laga probode, gdjeno mu rebra
D'jeli rtènica; koplje priònu zä kosti, al' ga
Palant izvuče natrag. A Hisbon ne pretekne njega,
385 Kolikogöd se nado; bijesan jurne doduše
I kao mahnit smrti drugárove nemile radi,
Al' ga dočeka Palant i pluću mu bujnu probode.
Napadne Stenija tad i Anhemola öd roda starog
Retova (ložnicu taj je oskvrnio maćehe svoje).
390 I vi Daukovi sini blizànci na Rutulskom polju
Padoste, Laride, Timbre, veòma slični, te nisu
Vas raspoznavali mati ni otac (prijevara slatka!);
Al' sad različna Palant obìljêžja dade vam strašna,
Jer mač tebi, o Timbre, Evàndrov otkinu glavu,
395 Tebe pak odsječena, o Laride, desnica traži,
Željezo hvataju prsti, al' dršćuć i na pola mrtvi.
Gnjev Arkađane i stid orùžâ sad na dušmáne,

371. t. j. tako vam nade, koju narod u mene ima, da ću biti jednak ocu.

Vođe ih riječ podžeže i gledanje slavnih mu djela.
Palant Reteja smače, na dvokolici kad uza nj
400 Bježaše; razmak samo tolìkî vremena Ilu
Osta, jer koplje na nj iz daleka upravi jako;
Retej od valjanog Teutra bježéći i brata mu Tira
Baš u sredini se stvori i kopljem pogođen s kola
Padne napola mrtav i petama udari zemlju.
405 Kao što kada ljeti po želji se vjetrovi dignu
I kad utrine ovdje i ondje zapali pastir,
Grozna Vulkanova sila sredine se dohvati brzo
I ko jedan se plamen po širokim raširi poljma,
Pastir veseo sjedi i gleda, gdje bani se vatra:
410 Tako si radovo ti se, o Palante, kad se drugóvâ
Hrabrost sjedini sva. Mejdandžija žestoki Hales
Sav se pokrije štitom i udari tad na dušmáne.
Ubi Ladóna, Feréta, Demòdoka; za tijem sjajnim
Odreže mačem ruku Strimòniju, kad ju je digo
415 Prema njegovu grlu; a Toasu kamenom lice
Razbije, smrvi mu kosti sa krvavim sm'ješane mozgom.
Otac je u šumi krio Halésa bojéći se sudbe,
Al' poblijedjele oči starìna kad stisne te umre,
Parke ulože na nj i Evàndrovu prepuste njega
420 Oružju, Palant ga tada salètî pomoliv se prije:
»Daj, o Tibere oče, strijeli, što laku je puštam,
Sreću i uprav' joj put kroz Halésa kršnoga prsi;
Oružje njegovo visit i odora na tvom će hrastu.«
Molitvu usliši bog; Imàona štiteći Hales
425 Svoje otkrije prsi strijeli Arkadskoj jadnik.
Laus — sam velika vojska u vojsci — ne da, da momčad
Preplaši njegova smrt, te najprije Abanta ubi,
Zadjevu i čvor u boju, što Lausu stade nasuprot.
Arkadska ruši se momčad, Etrurci se također ruše
430 I vi Trojanci, kojih ni Grci pogubili nisu.
S jednakim vojvodama i snagom se udare vojske.
Zadnji sabijaju čete; od saboja oružje, ruke
Micat se ne mogu; Palant odavde bije, jurìšâ,
Laus odande; oba ljepote su divne i slabo
435 Različni godinama; sudbina ni jednom ni drugom

406. »zapali pastir«, da izgori stara trava i izraste nova.

Ne dade povratka kući. Al' da se udare njih dva,
Toga dopustio nije Olìmpa velikog vladar:
Udes od većih čeka dušmânâ jednog i drugog.
Turna zamoli blaga tad sestra, da zam'jeni Lausa;
440 Krilatim kolima Turno po sr'jedi prereže vojsku.
Ugledav drugove vikne: »Vrijeme je proć vam se boja;
Sam ja na Palanta hrlim, i meni samome Palant
Patri; ej htio bih sad, da otac nas gleda Evandar.«
Tad se uklone druzi s mejdána po zapov'jedi.
445 Kada se Rutulska vojska razmàkla, oholim mladić
Začudi se riječma i udivljen promatra Turna,
Oči po golemom baca junaku ì njima mjeri
Sve iz daljine on i ovako odgovori kralju:
»Vojvodske odore ja ću dobićem se proslavit sada
450 Ili čestitom smrću, ugodiće oboje ocu.
Nemoj prijetiti.« Reče i iziđe nasred mejdána;
Krv se Arkáđanom sledi u grudima. Odskočiv Turno
S dvokolica i pješke približit se odmah je gotov.
Kao kad ugleda lav s vrhunca visokog bika,
455 Koji u polju stoji daleko i spreman je na boj,
Te lav potrči; baš takav i Turno dolazeć bješe.
Misleći Palant već na dohvátu da koplja je Turno,
Naprijed stupi, ne bi l' pomògla mu sreća, kad nije
Jednake snage, pa tad u veliki prozbori eter:
460 »Očeva gostinstva tako t', o Alkide, tako ti stola,
Kojemu došo si strancem, u velikom pomoz' pothvátu.
Umiruć Turno nek gleda, gdje krvavu odoru s njega
Skidam i pobjednika nek vide me mruće mu oči.«
Čuje Alkid mladića i zatomi veliku tugu
465 U dnu svojega srca i zaplače zalud, i tada
Blago Jupiter-bog progovori svojemu sinu:
»Svakoga svoj očekuje dan, života je vr'jeme
Kratko bez povrata svima, al' posao je vrline
Djelima slavu produljit. Pod visokim zidima Troje
470 Tòlikî padoše sini božànskî, pa ì čedo moje
Također pade Sarpédon. I Turna njegova sudba

439. »blaga sestra«, t. j. Juturna.

460. 461. vidi 8. pjev., st. 362 i d. — Alkid, t. j. Herkul, vidi 8. pjev. st. 201.

Zove, te granici on se približuje vijeka danog.«
Jupiter reče i oči od Rutulskog odvrati polja.
Tada izmetne koplje sa snagom velikom Palant
475 I mač blistavi trgne iz korica, koje ga kriju.
Koplje poleti i našavši put kroz Turnova štita
Obod na rame padne, gdje vršak se oklopa diže,
Tako zahvati nešto junakova velikog t'jela.
Koplje sa željeznijem oštrícem vitlajuć dugo
480 Turno tada ga baci na Palanta ovo veléći:
»Gledaj oružje moje da l' umije bolje probijat!«
Reče, i dršćući rt probode baš po srijedi
Štit, što volujska koža obvijala mnogo ga puta,
Kroz mnoge njegove mjedi i željeza naslage prošav
485 Oklop, što zadjevu čini, i goleme probuši prsi.
Palant iz rane zalud oštríce istrgne toplo,
Jednim i istim putem poteče i krv i život.
Sruši se na ranu Palant, a oružje zvekne na njemu,
Krvavim ustima takne na umoru dušmansku zemlju;
490 Turno nad njime poviče tad:
»Pamtite riječi moje, Arkàđani, pa ih Evandru
Javite: kako je Palant zaslužio, tako ga vraćam.
Svu mu grobnu čast i pogrebnu utjehu svu mu
Poklanjam; gostinstvo njega s Enejom skupo će stajat.«
495 Reče te lijevom nogom na Palanta mrtvoga stane
I strgne tkanicu s njega, što vrlo bijaše teška;
Na njoj je izdjeljano zločínstvo: u svadbenoj noći
Sramotno poklani momci i ložnice oblite krvlju;
Sin to Euritov Klon je izradio u mnogom zlatu.
500 Plijen taj imajuć Turno pocikuje veseo sada.
Pamet ne znajuć ljudska budućnosti niti sudbine
Kada je sreća uznese, ne umije držati mjere!
Turnu će doći vrijeme, kad mnogo za to bi dao,
Palanta taknuo nikad da nije, kada će mrzit
505 Na dan i na plijen taj! — Tad Palanta mnoštvo drugova
Plačuć i jecajuć metnu na štito pà ga odnesu.
Žalost i velika dika povratićeš svojem se ocu!

497. 498. Misli se, kako su Danaide (t. j. Danajeve kćeri) poklale u svadbenoj noći svoje mlade muževe.

503—505. Vidi 12. pjev., st. 940 i d.

Dan te ugrabi onaj, što prvi u boj te posla,
Ali ostavljaš silne tjelesa Rutulskih hrpe!
510 Ne javi zlo to Fama Enèji, već glasnik dotrči
Pouzdan većma, da stoje Trojanci na vrlo uskom
Razmaku od smrti, treba pomòći im, uzbiti već su.
Mačem pred sobom žanje Eneja i žestoko vojsku
Razmiče, otvora stazu i traži tebe, što novom
515 Pobjedom gizdaš se, Turno. Pred očima Palant, Evandar
I sve mu stoji: stô, ka kojemu došo je prvom
Došljak, i desnice dane. Sulmónova četiri sina
I od Ufens-rijeke mladića četiri zgrabi
Živa, da budu žrtve, što sjenki žrtvovat hoće,
520 Sužanja krvlju plamen od lomače politi želi.
Upravi tad iz daljine na Maga nemilo koplje,
Mag se lukavo sagne i koplje ga dršćuć preleti;
Ogrli koljena on tad Eneji i prozbori moleć:
»Tako ti očeve duše i Jula, u kojemu nade
525 Rastu ti, život sinu i ocu ostavi ovaj.
Kuću visoku imam, gdje zakopani mi leže
Talenti kovanog srebra, i tovare rađenog zlata
Imam i nerađenog; do moje smrti ne stoji
Pobjeda Teukara; jedan tolìkô život odlučit
530 Ne može.« — Reče, a njemu Eneja odgovori ovo:
»Svojim sinòvima zlata i srebra talente čuvaj,
Koje spominješ sad, jer nagodbu takvu je bojnu
Prvi razbio Turno, kad Palanta ubi. Pa tako
Isto Askanije misli i duša oca Anhisa.«
535 Reče i molitelju Eneja ljevicom primi
Šljem i zaòkrênê vrat mu i porine mač u nj do drška.
Blizu se svećenik Feba i Trivije desi Hemònid,
Kapa sa svetim trakom pokrivala njemu je glavu,
U ruhu i krasnom oružju sja; kad Eneja se s njime
540 Sastane, pogna ga poljem; kad pade, stane Eneja
Na nj i ubije ga i pokrije debelim mrakom,
Oružje Serest na plećma odnese, spomenik tebi,
Gradive kralju. Tad obnovi boj Vulkánov potómak
Cekul i Umbron, koji s planina je Marskijeh došo;

519. »sjenki žrtvovat hoće«, t. j. duši Palantovoj. Ovo je pjesnik uzeo iz Ilijade pjev. 21, st. 26 i d. i pjev. 23, st. 175 i d.

545 Ali bijesno bije Dardánac; lijevu ruku
Otkine Anksuru i sav pres'ječe okrugli štit mu;
On se pohvasto vrlo i mislio, da će mu riječ
Vr'jediti, te se možda uznosio do neba mišlju,
Dugijem godinama i glavi se sijedoj nado.
550 Za tijem Tarkvit, kojeg planíncu Faunu je Nimfa
Drìopa rodila, sada sa oružjem sjajnim dotrči
I pred ljutoga stane Eneju, koji zamahnuv
Kopljem nabode mu na nj i oklop i preteško štito.
Zalud moli se Tarkvit i htjede još mnogo govorit,
555 Ali mu na zemlju glavu Eneja odrubi i trup,
Topal još, odrine on i progovori nemilo ovo:
»Ovdje sad leži, strašni o junače; dobra te ne će
Majka sahranit ni dići nad kostima hum u domáji;
Pušten si pticama divljim, il' bačena u more val će
560 Nositi tebe, te gladne će ribe ti lizati rane.«
Zatim Anteja pogna i Luku, prednjake borce
Turnove, ì hrâbrôg Numu, plavokosića Kamèrta,
Junačkom Volscensu sina, u Ausonskoj koji je zemlji
Najviše imao polja i ù tihôj vlado Amikli.
565 Kakav je bio Egèon, u kojega stotinu kažu
Ruku i mišica, oganj iz grudi i žvala pedeset
Sipo je, mahao s mača tolìkô je protiv strijela
Jupiter-boga i zvekto s tolìkô jednakih štita:
Tako pobjednik bjesni Enèja po čitavom polju,
570 Kad mu se jednom već ugrijo mač. Sad udarit sprijed
U prsi Nifeju smjera, na konja mu također četir'.
Stupa širòko Eneja, poškripuje strašno, i njega
Konji kad takvoga vide, u strahu udare natrag,
Izvale upravljača i s kolima k žalu polete.
575 Tad sa bijelca dva u srijedi Lukag se nađe
S bratom Ligerom, koji bijelce upravlja držeć
Uzde, a ljuti Lukag uzmahuje golijem mačem.
Njihova bijesa, njihne žestine ne trpeć Eneja
S nemilim kopljem poteče i pred njima golem se stvori.
580 Njemu će Liger:

564. Amikla, grad u Latiju, kojega u Vergilovo vrijeme već odavno nije bilo.

565. Egeon, gromoradan div, koji se zvao i Brijarej; vidi u Ilijadi 1. pjev., st. 403. 404, — a vidi i u Eneidi 6. pjev., st. 287.

»Ne gledaš Frigijska polja ni kola Ahìlova ovdje
Ni Diomédove konje; u zemlji ovoj ćeš naći
Rata i žića svršetak.« Daleko Ligera ludog
Lete besjede tê, a njemu ne odvrati ništa
585 Trojanski junak, jer koplje zavìtlâ već na dušmána.
Lukag se naprijed nagne, da udari, konje podbode
Kopljem te na boj spravan već lijevu opruži nogu,
Kad li mu prodre koplje Enejino kroz obod donji
Blistavog štita i dio slabínâ mu probuši l'jevi,
590 Lukag se iz kola sruši i umiruć poljem se valja.
Duševni njemu Eneja progovori besjede gorke:
»Lukaže, nisu ti kola sa sporosti propala konjske,
Nit su prevalile njih iz dušmánâ utvare prazne;
Iz kola iskačeš sam i ostavljaš konje.« Izrèčê
595 To i prihvati konje, a tada nejake ruke
Pruži nesretni brat iz istijeh srušiv se kola:
»Tako ti tebe i oca i majke, koji te takvog
Rodiše, Trojanče, život pokloni, na molbu se smiluj.«
Više još reče, a njemu Enèja će: »Prije nijesi
600 Tako govorio; umri, nek ì brat za bratom ide.«
Tada mu otvori prsi, gdje duša boravi, mačem.
Tako po polju bojnom Dardánac vojvoda mori
Bjesneći kao bujìca il' kao crna oluja.
Napokon provale van i ostave tabor Askanij
605 Mladi i opkoljena badàvâ trojanska momčad.
Jupiter-bog progovori sam međù tîm Junoni:
»Sestro i predraga moja o ženo, kako si sama
Mislila, Venera snagu Trojancima jači (nijesi
U tom se prevarila), u boju desnica njima
610 Snažna manjka i srce goropadno, ustrajnost u zlu.«
Ponizno reče Junona: »Što dražiš me, prekrasni mužu,
Jadnu, koju je strah zapov'jèdî nemilih tvojih.
Da još toliko moja vrijedi ljubav ko nekad,
Kako i pravo bješe, dopustio, svemožni bože,

592. Eneja evo zna, kako se nesretni mladić, kojega je probo, zove, a nikad ga prije nije vidio ni što čuo o njemu. Vidi slično mjesto u Ilijadi, 10. pjev., st. 447 (zajedno s bilješkom u 4. izdanju knjige »Homerova Ilijada« 1921).

606—610. Ovo Jupiter govori ironički, a upravo hoće da kaže: sad Venera ne pomaže Trojancima i ne smije pomagati im (vidi početak ovoga pjevanja), pa eto kakvi su Trojanci i sami sobom junaci, bez Venerine pomoći!

615 Meni bi tî, da Turna izvèsti ïz boja mogu
Te ga Daunu ocu sačuvati živa i zdrava.
Al' sad nek umre i krvlju nek čistom namiri Teukre.
Od naše izvodi loze do duše pleme on svoje,
Četvrti njegov je otac Pilùmno. Na pragove tvoje
620 Često je obilnom rukom naslágao mnoštvo darôvâ.«
Kratko odgovori kralj Olimpa eterskog njojzi:
»Moliš li odgodu smrti za sada i rok mladiću,
Koji ima da padne, te misliš li, to da učinit
Mogu, bijegom spasi i udesu, koji ga čeka,
625 Otmi ga, — dotle se može dopustit; al' ì većû milost
Tajno li molbom tom očekuješ i rat uklonit
Il' promijenit li misliš, tad nadu zaludnu imaš.«
Plačući reče Junona: »Riječima možda mi ne daš,
Što mi u srcu daješ, i Turnu možda je dano
630 Živjeti još, al' teška sudbìna nedužnog čeka,
Il' ja istine ne znam. Oj krivi strah da me vara,
Na bolje da ti, što poče, mogućstvom okreneš svojim!«
Kad te besjede rekne, iz nebeskih odmah visina
Spusti se uzduhom goneć oluju sva u obláku.
635 Tako u Ilijsku vojsku i ù tâbor pođe Lavrèntskî.
Tada Junona stvori iz ugnutog oblaka tanku
Sjenku bez snage, sličnu Enèji prikazu čudnu,
Dardanskim oružjem nakiti nju i dade joj s grivom
Šljem ko na glavi božànskôj i štito i isprazne r'ječi,
640 Glas joj bez razuma dâ i korake, kao da ide;
Takve su utvare, koje lijetaju poslije smrti,
Kako se veli, i sanci, što varaju zaspale duše.
Među redove prve odlètî vesela sjenka,
Dražit strijelama stane junaka i zaticat r'ječma.
645 Turno jurišeć tad iz daljine zvizgavo koplje
Baci, a sjenka odmah odbjèžî obrnuvši pleći.
Turno pomisli, da to Enèja okrenuv se bježi,
Ispraznom nadom se tad u žestini opoji svojoj.
»Kamo, Eneja, bježiš, ne ostavljaj uglavljen brak svoj;
650 Traženu za morem zemlju od desnice dobićeš moje.«
Tako vičuć potrči te blistavim mahaše mačem
Ne videć, kako vjetri veselje njegovo nose.
Baš je o visoki kamen, što stršaše, svezana lađa

Stajala s postavljenim sa ljestvama, s gotovim mostom;
655 U njoj se dovezo kralj Osìnij iz Klusijske zemlje.
Hitno bježeći lik Enejin u tu utrči
Lađu zaklona tražeć, a Turno s istom brzinom
Preko zadjeva juri i visoke preskoči moste.
Kako korači na baš, Saturnija prekine uže
660 I lađu otrgnutu po valih, što uzmiču, pogna.
Odsutnog Turna traži Eneja, da s njime se bije,
I mnoge pomori ljude, što dođoše njemu u susret.
Lagani ne traži lik već nikakvog zaklona, već se
Podiže u vis te se sa oblakom pom'ješa crnim.
665 Turno pak vrtlogom nošen po pučini ògledâ tad se,
Ne zna, što li je to, za spasenje zahvalan nije,
I obje pruži ruke k zvijezdama ovo veleći:
»Zar si me, svemožni oče, vrijedna držo, da budem
Tolik zločínac i htio tolìkôm me kazniti kaznom?
670 Kamo ću? otkle sam? kakav povratiću se bježéći?
Hoću li ugledat opet Lavrèntskê zide i tabor?
Što će sad oni junaci, što za mnom i oružjem mojim
Pođoše? a ja ih pustih — o grjehoto! — ružno da ginu?
Sada ih rasute vidim i čujem jecanje onih,
675 Koji padaju. Što ću? oj gdje će preda mnom zemlja
Dosta dubòko zijevnut? već vi mi se smilujte, vjetri.
Sam vam se molim Turno, o kamene bacite hridi
Lađu mi il' je na opaki prud nanesite plitki,
Kamo ni Rutuli za mnom ni Fama znalica ne će.«
680 Govoreć to u duši kolèbâ se amo i tamo,
Bi li se mahnit zbog takve sramote nabio na mač,
Ili bi nemilo gvožđe međù rebra satjero sebi,
Ili bi skočio možda u vale, da plivajuć dođe
Na žal krivùljastî, u boj s Trojancima opet da zađe.
685 Triput već htjede jedno il' drugo, al' u srcu žaleć
Velika ustavi momka Junona, zaustegne triput.
Turno u vodu skoči te ùz zgodnê vale i struju
Plivajuć dopliva u grad starìnskî svojega oca.

668. 669. Turno vidi, da ga lađa nosi iz boja, a to je bježanje; junaku, kao što je on, velika je sramota bježati iz boja. Zato viče on Jupiteru: što sam skrivio, da mi tu sramotu činiš?

Vatreni u to Mezèntij po naputku Jupiter-boga
690 U bitku uđe, da bije Trojance, kojino klikću.
Tirenske zgrnu se čete i sa svom navale mržnjom
Sad na junaka jednog, sa oružjem mnogim na jednog.
A on je kakono hrid, što u široko pruža se more
Vjetrima izvrgnuta goròpadnîm ì sili vala,
695 Podnosi silu i sve strahòte neba i vode,
Ali se ne miče hrid. Dolihàonova Mezèntij
Sina obori Hebra i Lataga, bježana Palma;
Lataga u glavu sprijed i lice komadinom hridi
Kamene udari tad, presiječe koljeno Palmu,
700 Pusti ga, neka se valja bez snage, i oružje Lausu
Na pleći dâ tad Mezentij i perjanicu mu za šljem.
Frigijca smakne Evànta i Mimasa, koji je bio
Vršnjak Parisu i drug, i mati ga rodi Teána
Iste noći Amíku, kad kraljica s lučem noseća
705 Hekuba Parisa rodi; u očinskom počiva gradu
Paris, a Mimas leži tuđinac na žalu Lavrèntskôm.
Kao kad grižljivi psi sa visokog pognaju brda
Vepra, kojega puni omorike Vesul je krio
Godina mnogo i bare Lavrèntskê godine mnoge;
710 Nàpasâv se u ritu med mrežama zapne na jednoć
I stane, zarokće ljut, i leđa se nàjêžê njemu,
Niko junaštva nema, da bliže mu pristupi gnjevan,
Već iz daleka mu koplji i sigurnom prijete vikom,
A on neustrašen stoji i na sve se skanjuje strane,
715 Kamo će, škrguće zubma i stresa koplja sa leđa:
Tako od onih, kojim Mezèntij s pravom je mrzak,
Nema ni jedan srca, da trgne mač i polètî,
Tek iz daljine ga koplji i vikom velikom draže.
Bijaše Grk, što dođe od međa Korita drevnog,
720 Akron, pred svadbom samom dobježav; med četama njega
Spazi Mezentij, daleko gdje mete ih crvena noseć
Pera i grimizni plašt, vjerènica što mu ga dade;

691. 692. »sa svom navale mržnjom sad na junaka jednog«, t. j. na Mezentija, a zašto na nj mrze, to se vidi u 8. pjev., st. 479—495.

704. »kraljica s lučem noseća«, Hekuba je noseći u utrobi Parisa sanjala, da je rodila veliku vatru, a gatari joj prorekoše, da će ono dijete zapaliti kraljevstvo očevo, t. j. uplesti ga u rat, od kojega će propasti.

708. Vesul je brdo u gornjoj Italiji (danas Monte Viso).

Ko lav gladni, što često obilazi visoke staje,
Jer glad ga nagoni ljuti, kad srnu opazi hitru,
725 Ili kad jelena spazi, što rogove diže bježéći,
Razvali veseo žvalo, strahovito naježi grivu,
Legne na utrobu zvjerke i kletu čeljust mu grdna
Obljeva krv:
Tako u guste jurne dušmáne hrabri Mezentij.
730 Pade nesretni Akron i izdišuć udari petom
O zemlju crnu i koplje na sebi slomljeno skrvi.
Nije Mezentij Oróda, što bježi, oboriti htio
Ni na nj ìzmetnut koplje i ranit ga ranom ostrágu,
Već on Oróda preteče i stane preda nj, s junakom
735 Junak se nađe, ne varkom, već oružjem junačkim bolji.
Na palog nogom stane Mezentij i upre se kopljem.
»Visoki Orod, vojska u vojsci, i ne na odmet,
Pao je!« Zapjevaju drugári veseli pean.
Orod pak izdišuć reče: »Neòsvêćen ostati ne ću,
740 Nit' ćeš se, kogod si, da si, veseliti pobjednik dugo,
Udes te jednaki čeka, na istome skoro ćeš polju
Ležati!« — Na pola s gnjevom nasmije se na to Mezentij:
»Umri sada, a ljúdî kralj i bogova otac
Za me neka se brine!« Izreče i koplje izvuče
745 Iz tijela Oródu, te pokoj teški mu oči
I san gvozdeni stisnu, u tamu vječnu ih sklope.
Kedik Alkàtoja ubi, Sakrátor ubi Hidàspa,
Rapon Partènija i s njim junačinu Orsa, a Mesap
Klonija i Likaónova tad Erikéta ubije sina;
750 S nëzauzdânôg prvi sa konja je na zemlju pao,
Drugi je išao pješke; pješáka tad Likijánca
Agisa obori Valer, ko i stârî njegovi junak;
Tronija ubije Salij, a Salija ubije Nealk
Znamenit kopljem svojim i str'jelom, što vara s daleka.
755 Nemili Mavors je tako na jednoj i nà drugôj strani
Žalost jednačio i smrt, te jednako padaju, s'jeku
Nadbiti i nadbijači, ne bježe ni ovi ni oni.
Zaludnu srdžbu jednih i drugijeh bogovi žale
U kući Jupiter-boga i muke ljudske tolìkê.

738. »pean« je ovdje pjesma u slavu pobjede; vidi 6. pjev., st. 657-754. »strijelom, što vara s daleka«; vidi 9. pjev., st. 572.

760 Venera gleda odávdê, odándê Saturnija gleda,
Između hiljada ljudi Tisìfona blijeda bjesni.
Mašući golemijem Mezentije kopljem koràčâ
Gnjevan po polju sad. Ko veliki kada Orìôn
Pješke siječe si put po srijedi beskrajnog mora
765 Nerejeva, te njemu ramena se dižu nad vodom,
Ili kad stari jasen s vrhunca gorskoga nosi,
Po dnu korača on i glavu med oblaci krije:
Tako Mezentij stupa sa golemim oružjem svojim.
Njega u vojsci daleko Eneja kad ugleda, pođe,
770 Da se sukobi s njim; Mezentij neprestrašen stoji,
Hrabrog dušmana čeka, tjelèsina sama ga drži,
Mjeri očima prostor, kolìkô ga dosta je koplju.
»Desnica meni je bog i koplje, što lako ga puštam,
Neka mi pomognu sad! S hajduka Eneje kad strgnem
775 Odoru, tebe ću njome obući, o Lause, da budeš
Spomenik, — to mi je zavjet.« Izrèčê i zvizgavo koplje
Baci s daleka, a ono u letu se odbi od štita,
Rani daleko med bok i slabine vrlog Antóra,
Herkulova drugara; iz Arga je došao te se
780 Pribio on uz Evàndra i sjeo u Italskom gradu.
Jadnik od rane pade, što drugom je patrila, nebo
Pogleda te se sjeti na umoru dragoga Arga.
Pobožni izmetne koplje Eneja, kroz trostruku ono
Ugnutu mjedenu ploču, kroz platnenu naslagu prođe
785 I tri volujske kože prevučene, u dno slabínâ
Zađe, al' oslabi već. Povèselî se Enèja
Videć Tirenčevu krv i potegne brže od bedra
Mač, da navali njim na zabunjena dušmána.
Laus kad ugleda to, od ljubavi za dragim ocem
790 Zajeca teško, suze niz obraze njemu poteku.
Nemilu ovdje smrt i udes ti ì slâvnê čine
Ne ću prećutjet ni tebe, o mladiću spomena vr'jedni,
Bude li vjerovalo potómstvo takvome djelu.
Onaj se natrag povuče proboden i uzmiče, za boj
795 Podoban nije, koplje u štítu dušmansko vuče.

763. Orion je sin Neptunov, tako velik, da mu se glava dizala iznad vode, kad bi po moru gazio. Homer u Odiseji, pjev. 11, st. 572—575 kaže, da je Orion bio gorostasan lovac. Poslije smrti metnut je među zvijezde.
787. »videć Tirenčevu krv«, t. j. Mezentijevu.

Mladić zaleti u taj se čas i uplete se u boj;
Već je desnicu digo Eneja, već udarit hoće,
Pod mač stane mu Laus i smete ga, ustavi tako.
Druzi s velikom vikom poteku i izmetat stanu
800 Strelice te iz blizine Eneju gledaju odgnat
Kopljima, dok bi se otac udaljio zaštićen sinom.
Bjesni Eneja i stoji pod štitom svojijem sakrit.
Kao kad oblaci gruhnu i tuču sipati stanu,
Svi se s polja orači, težaci svi se razbježe;
805 Putnik pod siguran zaklon uteče il' na žal rijeke,
Il' hridi visoke pod svod i kriju se, kiša dok traje,
Poslove dnevne radit da mogu, kad sunce se vrati:
Tako se sipaju kao iz oblaka strijele odsvud
Sad na Enèju, on stoji i čeka, dok se izgrmi.
810 Napokon okosi on se s ovakom prijetnjom na Lausa:
»Kamo umrijet hitiš? što hoćeš više no možeš?
Ljubav te zanosi tvoja, a oprezan nisi.« Al' ludak
Jednako skakuće još; u vojvodi Dardanskom gnjev se
Bijesni diže sve više; zapredu posljednji Lausu
815 Parke već nit, jer sredinom mladićeva tijela turi
Željezo tvrdo Eneja i posve ga sakri u njemu.
Mač kroz obranu laku kroz štitić nebojše prođe
I kroz tuniku, koju mladiću protkala gipkim
Zlatom je majka; krv mu poteče po krilu, a duša
820 Uzdahom iz tijela u tuzi k Manima ode.
A sin Anhísov kad obraz i lice smrtnoga Lausa
Ugleda, kako čudno blijèdî, uzdahne teško,
Bude mu žao tada mladića i desnicu pruži,
Očinske ljubavi slika junakovu dušu tad dirne.
825 »Što će ti, mladiću jadni, Eneja duševni sada
Dati vrijedno slave tolìkê i takvoga srca?
Milo ti oružje tvoje nek ostane, a ja ću tebe
K očinskim Manima poslat i pepelu, brinut se nemoj.

805. »na žal rijeke«, na žalu mogu biti ovdje ondje utline, u koje se može čovjek zakloniti od kiše.

824. t. j. vidio je Eneja veliku ljubav Lausovu prema ocu Mezentiju, i to ga dirne.

827. »milo ti oružje tvoje nek ostane«, ne ću ti ga uzeti, to ti je moje priznanje tvoje hrabrosti.

828. t. j. ja ti ostavljam tijelo, neka te tvoji sahrane, gdje su tvoji stari sahranjeni.

Ovo u smrti bar ti nek tužnoj utjeha bude:
830 Padaš od desnice veljeg Eneje.« Zatim drugare,
Koji se ščinjaju, vikne i digne sa zemlje mrtvaca,
Kojem se kalja u krvi po navadi češljana kosa.
Roditelj Lausov međùtîm pri valima Tiber-rijeke
Bistricom vodom rane zablažuje, počiva sada
835 Na panj se jedan nasloniv. Na granama šljem podaleko
Mjedeni visi, teško u travi oružje leži.
Okolo stoje momci po izboru; bolestan, dašćuć
On se podnimio, bradu po prsima pušta, da visi.
Jednako pita za Lausa i jednako šalje mu ljude,
840 Žalosnog oca nalog da jave mu, da ga dozovu.
Ali plačući druzi na štitu Lausa donesu
Mrtvoga, velikoga i velikom svladanog ranom.
Jecanje već iz daleka ne sluteći dobra Mezentij
Pozna i sijedu kosu okaljavši prašinom mnogom
845 Ruke k nebesima pruži i obisne o sinu svojem.
»Tòliko bijah li željan života, o sinko, te pustih
Pod ruku dušmansku onog primàći se, kojega rodih?
Otac li spasen je ovim po ranama tvojim te živi
Po smrti tvojoj? Ej sada jadníku istom je meni
850 Udes moj hud! ej sada proboden sam dubokom ranom!
A ja sam ime okaljo zločinstvima tvoje, o sinko,
Omražen buduć prijesto izgubih i očinsko žezlo.
Kad sam već omrzo svojim, od dòmovinê zaslužih
Kazan, i krivac sâm o ma kakvom da poginuh smrću!
855 A ja još živ, te ljudi ne ostavljam još ni života,
Al' ću ih ostavit!« Reče i digne se na bolno bedro,
Premda mu duboka rana zaustavlja snagu, al' skršen
Nije još, te konja dovèsti dâ, što mu dika
Bješe i utjeha, na kom iz ratova svijeh se vraćo
860 Pobjednikom, a sada progovori žalosnom konju:
»Dugo smo živjeli, Rebe (imade l' u smrtnika išta
Dugo); il' pobjednik danas Enejinu odoru ti ćeš
Krvavu dobit i glavu i osvetnik sa mnom ćeš biti
Lausovih muka, — il' sila otvorit li ne može puta,
865 Sa mnom ćeš pasti, jer slušat, prehrabreni, valjada ne ćeš
Tuđih zapovijèdî nit' Teukrima htjećeš da služiš.«

861. Reb (Rhaebus, grč. Rhaibos) je konj ugnutih bedara.

Reče i popev se konju na hrbat po običaju
Sjedne i koplja dva oštrljata u ruke uzme,
Šljem na glavi mu sja, a na šljemu griva mu strši.
870 Žestok u vojsku tako pohítî. U srcu istom
Vri stid strašno, bjesnoća u njemu se miješa s tugom,
Osjećaj svoje vrline i ljubav pomamom gnana.
Za tijem ïza glâsa Eneju tri puta vikne.
Njega prepòznâ Eneja i veseo molitvu reče:
875 »Dao bogova otac i uzvišeni Apòlôn,
Sa mnom da sada započneš boj!«
Reče i pođe u susret sa kopljem mu neprijatèljskîm.
»Što me, goròpadnîče — Mezentij prozbori — strašiš
Sina mi otev, što jedini put poražénja mi bješe?
880 Smrti se ne plašim ja, za nikakvog ne marim boga.
Ne straši više, jer dolazim sâm, da umrem i tebe
Darivam prvi.« Tad koplje zavítlâ on na dušmána
I drugo baci koplje i treće u velikom krugu
Okrećući se, al' štit odol'jeva kopljima zlatni.
885 Stoji Eneja, i tri put Mezèntije lijevo držeć
Projaše okolo njega i izmeće koplja, i tri put
Grdnom okrene šumom kopáljâ mjedeno štito
Trojanski junak, pa kada već dodija dangubit njemu
I trgat koplja iz štita i nejednak boj kad već prižga,
890 Napokon promisliv dosta u duši jurne i hiti
Koplje bojnome konju med šupljine očiju sl'jepih.
U vis propne se konj i petama udari uzduh,
Sruši Mezentij se s njega, a za tijem strmoglav i konj
Padne uganuvši greben i pritisne konjika. Vika
895 Do neba Teukarska tad se i Latinska digne ko plamen.
Junak pritrči Eneja, iz nožnica mač on povuče
I vikne: »Žestoki gdje je Mezentije sada i divlje
Njegovo srce i snaga?« Tirénac pogleda u vis
I vidi nebo te se osv'jestivši prozbori njemu:
900 »Nemili dušmanine, što vičeš i prijetiš smrću?
Nije ubiće grjehota, ne dóđoh u bitku misleć,
Da jest, nit Laus je moj uglavio sa tobom tako.
Milosti svladanom ima l' dušmánu, jedno te molim:
Zemljom mi tijelo pokrit dopusti; znam, da me mojih

905 Mržnja okružuje ljuta; od mene njihovo odbij,
Molim te, bjesnilo i daj u grobu mi sa sinom biti.«
Reče i u grlo mač pri svijesti potpunoj primi,
Krv mu po oružju teče, a s krvlju ĩ dûšu pusti.

Jedanaesto pjevanje.

Eneja s velikom čašću pošalje tijelo Palantovo njegovu ocu Evandru, koji ga sa svojim narodom primi u velikoj žalosti. Obje bojne strane uglave uvjericu od 12 dana, da mogu svoje mrtve sahraniti. Dok uvjerica traje, vrati se u Laurent poslanik Venul, koji je bio poslan u Arp kralju Diomedu, da ga zamoli, neka priteče u pomoć Latinima; ali Diomed ne htjede. Kralj Latin čuvši to sazove skupštinu i predloži joj, da opravi poslanike k Eneji, koji će s njim uglaviti mir, jer je rata već dosta i suviše. Dok još traje skupština, Trojanci se primaknu k Laurentu, da ga osvoje. Turno sa svojim pješacima pohiti pred Eneju, koji je imao proći nekakvim klancem, da ga kod toga klanca dočeka i razbije; pri gradu ostanu konjanici, kojima su vođe Mesap i djevojka Kamila, o kojoj pjesnik pripovijeda, kako je odgojena i odrasla kao junakinja. Boj se kod grada zametne i najviše se u boju odlikuje Kamila ubivši mnogo junaka, dok i nju napokon ne pogodi kopljem Aruns. Kamila umre, a boginja Dijana pošalje jednu Nimfu, koja ubije Arunsa. Latinska vojska nagne bježati, a Trojanci za njima i hoće da im grad osvoje. Čuvši to Turno ostavi brže onaj klanac, pri kojem je čekao Eneju, i poteče svojima u pomoć, a Eneja za kratak čas prođe s vojskom kroz klanac i stigne Turna pred gradom. Boj se ne zametne, jer se već uhvatila noć.

U to iziđe Zora iz vala Okèanskîh voda;
U jutru rano Eneja izvršuje pobjednik zavjet
Bozima, premda ga brige salećuju, da bi sahranıt
Trebalo drugove sad, i s tolìkê premda je krvi
5 Rastužen. Veliki hrast sa strana okresan svijeh
Postavi na hum i kralja Mezentija oružjem sjajnim,
Odorom nakiti njega, da tebi spomenik bude,
Ratni veliki bože. I koplja slomljena metne
Na hrast i perjanicu, što krvlju kaplje, i oklop
10 Probit na dvanaest mjesta, a s lijeva mjedeno štito
Priveže, objesi mač s bjelokosnim drškom o vratu.
Vojvoda svojih mnoštvom Eneja opkoljen društvo,
Koje pocikuje, stane ovako hrabrit riječma:
»Najveći poso je svršen, o junaci, ne budi strah nas
15 Onog, što ostaje još; prvínâ vam, odore evo
Oholog kralja; po mojim Mezentij je rukama ovdje.

8. »ratni veliki bože«, misli se Mart.

Sad nam je otvoren put k Latínu i k Latinskim zidom.
Srcem se spremajte na rat i čekajte bitku već sada,
Pa kad dopuste bozi, da znakove dignemo bojne,
Da izvedémo momčad iz okola, pripravni bud'te,
Da ne zadrži vas što i strašljive misli ne smetu.
A sad nesahranjena tjelesa naših drugova
Predajmo zemlji, jer to u Aheronskom je u dnu
Jedina čast; sad poď'te počastiti počašću zadnjom
Čestite duše, što ovu domáju krvlju nam svojom
Stekoše. U grad Evàndrov žalosni najprije nek se
Pošalje Palant, u kojeg junáštva bijaše, al' ga
Crni ugrabi dan i baci u smrt ga ljutu.«

Reče, pa zaplače tad i korake okrene k pragu,
Gdje je ležao Palant i čuvo mu tijelo mrtvo
Stari je Aket, koji Paràsîjskôm je Evàndru
Oružje nosio nekad, a sada s manje je sretnom
Koblju poslan, da dragom gojéncu pratilac bude.
Okolo sluge stoje i Trojanaca množina,
Također Ilijke tužno po navadi spustivši kosu.
A kad kroz visoka vrata Enèja u kuću stupi,
U prsi biti se počnu i stane ih sve do zvijezda
Golemi lelek, žalost i tuga po palači ječi.
Blijedog Palanta glavu i lice kad vidi Eneja
Gdjeno leži i ranu u grudima nježnim od koplja
Ausonskoga gdje reži, progovori lijući suze:
»Tebe pozavidje dakle sudbina meni, o momče
Jadni, kad dođe lijèpa, da ne vidiš kraljevstva mojeg
Ni da se pobjednikom u očinski u grad dovezeš!
Roditelju Evàndru na polasku tako o tebi
Obećao nijesam, kad grljaše mene te na put
Slaše me, veliku zemlju da stečem, prikričujuć brižan,
S tvrdijem narodom, s ljutim junacima da ću vojevat.
A on zaludnom nadom veòma možda se sada
Vara i zavjete čini i darima puni oltare,
Dok mi mrtva mladića, što nebesniku ni jednom
Ništa ne duguje, praznim sa častima pratimo tužni.
Nemilo ubitog svoga uočićeš, jadniče, sina!
To li je povratak naš i čekani trijumf i moje
Veliko obećánje? Al' ne ćeš ugledat, oče,

U bijeg nagnana sina sa sramotnim ranama nit' ćeš
Groznu željeti smrt zbog njegova spasa. Ej kakvu
Obranu, Jule moj i Ausonska zemljo, gubite!«
Kada ga oplače tako, jadníkovo tijelo dade
60 Dići i hiljadu ljudi iz čitave vojske izabrav
Opravi, neka ga prate i posljednju čast mu odadu.
Neka se nađu uz oca, kad bude tužio, — mala
Utjeha velike boli, al' patri nesretnom ocu.
Pleter i nosila tanka od planikovijeh šiba
65 I pruća hrastova brže junaci načine drugi,
Nadviju granje i sjen nad gotovim načine odrom.
Tada Palanta mladog na hasuru seosku dignu.
Takva je ljubica nježna il' pokunjeni hijàkint,
Kad te prstima svojim cvijetke ùberê djeva.
70 Još im nestalo nije ljepote ni sjajnijeh boja,
Al' ih već ne hrani, snage već ne daje majka im zemlja.
Grimizne haljine dvije, na kojima mnogo je zlata,
Izvadi tada Eneja (Didóna ih Sidonka nekad
Svojim je rukama njemu izradila trudeć se rado,
75 Tankijem žicama zlatnim izvézla ona je pređu).
Žalostan za zadnju čast obuče Palanta jednom
Haljinom, à drugôm kosu obmòtâ, koja će gorjet.
Iz boja zatim Lavrèntskôg darôvâ nameće mnogo
I u dugome dade u nizu nositi plijen,
80 Konje i oružje doda, što Palant ih uze dušmánu.
Onima ruke sveže na leđima, koje je slao
Za žrtve pokojniku, da krvlju im pokropi vatru;
Vođama nakićene dušmánâ odorom motke
Nositi dade i pribit imena dušmanska na njih.
85 Starošću skrhanog tada Akéta tužnog dovedu,
Koji sad šakama prsi, sad noktima ranjava lice;
Sruši se ì pade na tle s cijelim tijelom starac.
I kola tada dovezu oblìvenâ Rutulskom krvlju.
Za njima viteški konj bez nakita ikakvog ide

56. »sa sramotnim ranama«, t. j. s ranama u leđima, koje dobiva čovjek, kad bježi.

57. t. j. ne ćeš htjeti umrijeti od žalosti i sramote, što ti se sin spasao bijegom.

81. 82. To se proteže na mladiće određene za žrtvu, spomenute u 10. pjev., st. 518. 519.

90 Eton, plačuć i krupnim natapajuć suzama zemlju
Drugi kacigu nose i koplje, jer ostalo uze
Pobjednik Turno; dalje slijedi žalosna vojska:
Teukri svi i Tirenci; Arkàđani za tijem idu
S oružjem okrenutim. Daleko kad povorka prođe
95 Čitava, stane Eneja i duboko uzdišuć doda:
»Na druge suze ista sudbina strahovita ratna
Zove nâs, a sada, o preslavni Palante, zdravo,
Do v'jeka ostaj mi zdravo!« Ne rekav nì r'ječi više
K visokim zidima krene i upravi u tabor korak.
100 Tu su već poslanici iz Latinskog čekali grada
Granama ovjenčani od masline, moljahu milost,
Da im tjelesa dâ, što željezom pobita leže
Po polju, groba i zemlje nek ne krati njima, ta boja
Nema sa svladanima i koji već ne dišu eter;
105 Nek prijatèljima blag i nazvanoj svojati bude.
Moleći oni tako, što nikako nepravo nije,
Pristane dobri Enèja i ovo jošte im reče:
»Koja vas u rat tolìkî, o Latini, huda sudbina
Uplete, te se nâs prijatéljâ svojih kloníte?
110 Milost li molite mrtvim, što po volji Mavorta boga
Padoše? ta ja milost i živima rado bih dao.
Ne bih došo, da nije sudbina zemlju mi ovdje
Dala; s narodom ja ne vojujem; kralj prijateljstvo
Raskide s nama te se pod Turnovu zaštitu skloni.
115 Bolje bi bilo, ovdje da Turno se predao smrti.
Desnicom hoće li rat da svrši, da protjera Teukre,
Tad mu je trebalo bit se u boju ovome sa mnom,
Živ bi ostao, kojem bi bog i desnica dala.
A sad otiđ'te i ognjem drugare spalite jadne.«
120 Tako im reče Eneja, a oni se zapanje, šuteć
Jedan k drugomu oči i lice okreću oni.
Drankes starina, koji na mlađahnog Turna je ljuto
Mrzio, b'jedio njega, tad izusti odgovor ovaj:

90. Eton, ime konja, uzeto iz Ilijade (aithōn, t. j. riđan). Da konj plače, i to je uzeto iz Ilijade, vidi 17. pjev., st. 426 i d.

94. »s oružjem okrenutim«, t. j. oštrica kopalja okrenuta su zemlji u znak žalosti. — 96. »na druge suze«, t. j. da sahranimo naše drugove.

100. »iz Latinskog grada«, t. j. iz Lavrenta; vidi 9. pjev., st. 367.

105. t. j. Latinima, kojih je kralju (Latinu) Eneja bio prijatelj i svojta (prije rata).

»Slavom veliki ti o junače Trojanski, veći
125 Oružjem, s kojom bih hvalom k nebesima digao tebe?
Bih li se pravdi tvojoj il' jùnâštvu divio prije?
Zahvalno riječ tvoju u očinski grad ćemo javit,
I sreća dade li put, sjedinićemo s Latinom
Kraljem tebe, a Turno nek savez drugovdje traži.
130 Mi ćemo goleme zide, što dade ih tebi sudbina,
Graditi rado i nosit na plećima hridi za Troju.«
Reče, i žuborom svi jednoglasno povlade njemu.
Dvanaest uglave dana; i tada hodahu mirno
Po šumi i po planini Trojanci i Làtini skupa
135 Štićeni uvjericom. Od sjekire dvorezne ječi
Visoki jasen, ruše omorike, koje zvijezde
Dotiču, ljudi, hraste i mirisne c'jepaju cedre
Klinima, na kolih voze drveta, à kola škriplju.

Javljajuć veliku žalost međutim Fama dolètî
140 (Pobjede Palantove po Latiju glasnica skoro),
Žalošću napuni sada Evàndra ĩ dôm mu ĩ grâd.
K vratima jurnu odmah Arkàđani, pograbe luče
Pogrebne po običáju starìnskôm, tè nîz plaménâ
Dugi rasv'jetli ceste i otkrije polja široko.
145 Frigijci pridođu uto i združe se s povorkom, koja
Rida, a žene kad vide, gdje dolaze kućama bliže,
Jauknu, po tužnom gradu ko plamen se raširi jauk.
Nikakva ne može sila Evandra zadržat, već uđe
Povorke on u sredinu; kad nosila na zemlju metnu,
150 Sruši se na sina, plačuć i uzdišuć obisne o njem';
Jedva se napokon put od žalosti otvori glasu:
»To obećánje ocu nijesi, o Palante, dao!
O da se ljutome Martu sa oprezom povjeri većim!
Dobro sam znao moć, što u boju ima je prva
155 Odlika i slava slatka veoma u ograšju prvom.
Nesretnih li prvínâ mladićevih u bliskom boju,
Strašnog li ogleda! I bog ni jedan ne htjede mojih
Uslišit zavjeta, molba! Ej sretna preblažena ti si,
Ženo, u smrti svojoj, te žalosti ne gledaš ove!

124. 125. t. j. o tebi se mnogo govori, ali junaštvo je tvoje veće od slave (manje se o tebi govori, nego zaslužuješ).

142—143. Odavde se vidi, da ovo biva pred veče.

160 A ja životom sam svojim nadvlado sudbìnu, te živim
Roditelj nakon sina. Da s druzima Trojanskim u boj
Pođoh i zasut da sam strijelama, mrtav bih bio,
Ne bi Palanta sprovod, već mene bi nosio kući!
Ne ću bijediti vas, o Teukri, ni saveza s vama
165 Niti gostinstva, što ga utvrdismo desnice davši.
Starosti mojoj je suđeno to. Kad prerana smrt već
Sina mi dočeka, godi mi bar, da tisuće pobi
Volštana, te je pao Trojance vodeć u Latij.
Drugim te, Palante, pogrebom ja ne mogu počastit
170 Nego li duševni junak Eneja i Frigijci slavni,
Vojvode Tirenske s njima i Tirenska vojska cijela.
Oružje slavno od onih, što smako si, za tobom nose.
I ti ko veliki panj u oružju ovdje, o Turne,
Stajo bi, da mu je doba i jakost jednaka bila
175 S tobom; — al' öd boja čemu Trojance ustavljam jadnik?
Pamtite riječi moje i kralju ih idite javit;
Kad mi je Palant ubit, što vučem život još mrski,
Uzrok je desnica tvoja, što duguje — uviđaš i sam —
Sinu i ocu Turna. Nedòstajê samo ti to još
180 Sreći i zaslugama. Veselja nit' tražim nit' mogu,
Već bih ga mëd dûše htio preìspodnjê donijet sinu.«
Zora vidjelo blago međùtîm smrtnikom jadnim
Pokaže te im opet donese muke i posle.
Otac Enèja i Tarhon na žalu krivùljastôm tada
185 Lomače složiše već. Po očinskom svak običáju
Ovamo svojih tjelesa donese, potpale oganj
Crni, te visoko nebo u tamu se odjene i mrak.
Lomače gore, okò njîh u oružju sjajnome momci
Triput optrče, triput na konjima okolo tužnog
190 Pogrebnog objašu ognja i lelek sviju ih stoji.
Suze pokrope zemlju i oružje pokrope suze.
Do neba doseže cika junákâ ì zveka truba.

160. 161. t. j. sudbina obično donosi, da otac umre prije sina; a moj sin je umr'o prije mene, dakle ja sam nekim načinom nadvladao sudbinu, jači sam od nje.

181. t. j. htio bih umrijeti i javiti sinu, da je njegov ubojica (Turno) ubijen.

182. »smrtnikom jadnim«, vidi 10. pjev., st. 274.

187. »crni oganj«, t. j. pomiješan s dimom.

188. »u tamu i mrak«, t. j. od dima.

Odore bacaju jedni u oganj, sa ubitih što ih
Latina skinuše: šljeme i mačeve krasne, kotáče
195 Ugrijane i uzde, a drugi oružje znano
Bacaju: njihove štite i koplja, što ne daše sreće.
Gövêdâ zakolju Smrti množinu, također svinje
Čekinjaste i drugu sa póljâ zgrnutu stoku
Žrtvuju plamenu tad. Po žalu cijelom drugare
200 Gledaju kako gore; pri garištu, koje još tinja,
Stoje i otkinut se ne dadu, dok ne dođe vlažna
Noć i ne okrene nebo zvijezdama gizdavo sjajnim.

Na drugoj isto tako na strani Latini tužni
Bezbrojne lomače slažu, sahranjuju u zemlju k tome
205 Junačka mnoga tjelesa, a druga opet tjelesa
Na bližnja odvoze polja i ü gradove ih šalju.
Ubitih veliku zbrku, što jošte ostade, spale
Bez časti osobite, bez brojenja; sa svijeh strana
Široka polja blisnu ko nä jagmu ognjima mnogim.
210 Hladne je sjenke dan s nebesa već odgnao treći:
Visoki pepeo tada i zbrkane razgrnu kosti
S ognjišta žalosti puni i pokriju toplom ih zemljom.
Tada i po kućama Latínova bogatog grada
Jako se urnebes čuje i tužnjava mnoga i duga.
215 Matere i tužne snahe i žalosne milijeh srca
Sestre, k tome dječaci, što ostaše sad bez otaca,
Sve to strahoviti rat i Turnovu ženidbu kune;
Viču, nek oružjem sam i željezom prekine borbu,
Kada prvenstvo traži i kraljevstvo Italske zemlje.
220 Drankes žestoki tu potvrđuje viku veléći,
Samog da Turna na mejdan pozivaju, samog da hoće.
Mnogo se mnìjênje zatim za Turna izrèklo riječma
Različnim; kraljičino zakriljuje ime ga velje,
Brani ga velika slava, jer mnoge je tropeje steko.

195. »ugrijane kotače«, jer su ugrabljeni onda, kad su se najživlje okretali i poradi toga bili ugrijani. — »oružje znano«, t. j. oružje svojih drugova, koji su se nekad njime služili.

210. »hladne sjenke«, t. j. noć.

212. Kad je lomača dogorjela, onda su ljudi pokupili kosti, spremili ih u žare i metnuli u grob.

224. »mnoge je tropeje steko«, t. j. mnoge je neprijatelje u boju pobi i skinuo s njih oružje; što je tropej, vidi u bilješki georg. 3, 32.

225 U tom komèšânju, u toj galámi, što se razgòrje.
Iz Diomédova sad poklisari se vratiše grada
Žalosni, odgovor nose: da kod sve se velike muke
Ništa postiglo nije; ni dari ni zlato ni molbe
Velike ništa nijesu pomògle; nek Latini drugdje
230 Pomoći traže il' mir od kralja Trojanskog mole.
Potpuno Latin kralj od žalosti velike klone,
Sjeća ga bögôvâ srdžba i grobovi svježi pred licem,
Da po sudbini dođe Enèja i bogova volji.
Odmah zapovjedi, da se u skupštinu veliku skupe
235 Velmože njegove prve u visoke kraljevske dvore.
Oni se kupe i grnu u kraljevu kuću, da puti
Svi su ih puni. Latin ko od svih stariji drugih
I kao prvi žezlom međù njima namršten sjedi.
Tad poklisárima reče, iz Etolskog koji se grada
240 Vratiše, neka kažu, što nose i sve po redu
Odgovore nek jave. Govoriti nikom se ne će,
Dok ne posluša Venul i ne počne zborit ovako:
»Vidjesmo mi Dioméda, o građani, Argivski k tome
Vidjesmo grad i prevalismo put kroz nezgodu svaku,
245 Ruku dotàkosmo onu, od koje se srušio Ilij.
Na polju Japiškoga Gargána pobjednik on je
Zido Argìripu grad po imenu očinskog grada.
Kada već uđosmo te nam govoriti slobodno bješe,
Pružimo dare, ime i domovinu rečémo
250 Ko l' je zavojštio na nas, i što nas je u Arp dovuklo.
Pošto nas sasluša, on nam ovako odgovori blago:
O vi narodi sretni, Ausónci starìnskî, nad kojim
Saturn vladaše negda, iz mira vašega što vas
Buni, i neznani rat da počnete, što li vas draži?
255 Koji smo pòharali poljàne Ilijske mačem,
Ljuto smo kažnjeni po svem svijetu za svoja zločinstva

226. Vidi 8. pjev., st. 9 i d.

239. »iz Etolskog grada«, t. j. iz Arpa, što ga je osnovao Etolac Diomed, vidi 10. pjev., st. 28. Malo dalje u st. 243 kaže se istome gradu »Argivski grad«, jer je Diomed nekad bio kralj Argivski, t. j. u Argu, premda je rodom bio Etolac.

245. »ruku dotakosmo«, t. j. rukovasmo se

246. Gargan je brdo u Apuliji, gdje življaše narod Japiški (Japizi).

247. Argiripa (t. j. Arp), — tako se zvao i jedan grad u Peloponesu, u negdašnjem kraljevstvu Diomedovu.

(Da i ne velim, kolìkô pod visokim trpjesmo zidma,
Kölikê l' Simois smota junake), — sam bi se Prijam
Smilovo na jadnu čeljad; Kafèrej osvetnik zna to,
260 Znadu Eubejske hridi i strašna Minervina bura.
Rasuti smo iz vojne iz one na različne žale,
Atrejev sin je Menèlaj do Pròtejevîh zaluto
Stupa, a Uliks u Etni u gori Kiklope vidje.
Što Neoptòlemovo još kraljevstvo spominjat treba?
265 Slom Idomènejevîh Penátâ? il' Lokre, što žive
Sad na Libijskom žalu? A slavnim Ahívcem Mikénac
Vojvoda poginu baš na pragu od opake žene,
(Asijskog pobjednika uvrebo je preljubnik bio).
Bozi ukratiše meni, da k očinskim se oltarom
270 Vratim i žuđenu ženu i Kalidon lijepi vidim!
A sad prate nas još i čudila nä poglêd strašna:
Druzi mi, koje izgùbih, na krilima prhnuše u vis,
Lutaju oko rijeka u prilici ptičjoj (ej strašne
Kazni čeljadi mojoj!) i jauk po hridima šire.
275 Ali tom sam se nadat od onoga vremena imo,
Kad sam na nebesnike u svojoj napo ludòsti
I ozlijedio kad sam u desnicu Veneru ranom.
Nemojte u rat sada nagoniti nemojte mene!
Poslije razora Troje sa Teukrima ne mislim više
280 Ratovat, jer se rado ni ondašnjih ne sjećam muka.
Dare Eneji dajte, što meni iz očinske zemlje
Nosite; ja sam mu već na dohvatu oružja ljutog
Stajo i uhvatih s njim se, te vjerujte, jer ga iskusih
Kolik se diže sa štitom i koplje u kakvom li krugu

259. 260. Kaferej je rât na južnoj strani poluostrva Eubeje, gdje su Grci vraćajući se od Troje vrlo stradali od bure, koju je Minerva poslala.

262. 263. Menelaja je, kad se vraćao od Troje, oluja bacila na obalu Egipatsku, gdje se sastao s morskim bogom Protejem (vidi u 4. pjev. Odiseje); — do »Protejevih stupa«, t. j. do krajnjega zapada. O Uliksu vidi u 3. pjev., st. 590 i d.

266. 267. »Mikenac vojvoda«, t. j. Agamemnon, kojega je, kad se vratio u svoju stolicu Mikenu, ubila nevjerna žena Klitemnestra i njezin preljubnik Egist.

272. 273. Po nekoj priči, koju donosi i Ovid u Metamorfozama 14. pjev., st. 457 i d., pretvoreni su drugovi Diomedovi u nekakve vodene ptice.

276. 277. U 5. pjev. Ilijade govori se, kako je Diomed u jednoj bitki ranio boginju Veneru i boga Marta.

282—284. Misli se mejdan između Diomeda i Eneje; vidi u Ilijadi 5. pjev., st. 239 i d.

285 Okreće! Još dva junaka da takva je rodila Idska
Zemlja, Dardánci bi došli do Inahovih gradóvâ,
Grci bi plakali, jer bi okrenula tada se sudba.
Što je otezanja bilo pod zidima Pergama tvrdog,
To vam je zapinjala o Hektora i o Eneju
290 Pobjeda grčka te se do desetog ljeta protegla.
Oba oružjem dičnim i jùnâštvom bjehu na glasu,
Al' je duševniji bio Eneja. Ruku l' vam pruži,
Prim'te je, slož'te se s njim, al' nemojte biti se njime. —
Sada si odgovor kraljev, o kralju predobri, čuo
295 Što li je njegovo mn'jenje o ratu velikom tome.«
To poklisari kažu, i žubor od usta do usta
Zbunjenim pođe Ausóncem mješòvitî. Ko kamenjáci
Nagle kad ustavljaju rijeke, zatvoren šumi
Vir i okolo žali odjekuju od buke válâ.
300 Kad se umire srca, bojažljivi žubor kad presta,
Zazvavši bogove kralj s prijestolja visokog reče:
»O tom preznatnom poslu, o Latini, htio bih, da smo
Prije uglavili što i bilo bi bolje; vrijeme
Nije vijećanju sad, kad dušmanin podsjeda zide.
305 Mučan bijemo boj, o građani, s narodom božjim,
S ljudima nesvladanim, u boju koji ne znadu
Umora, niti će mača i svladani kada su pustit.
Prođite svake se nade u traženu Etolsku pomoć,
Svako sebi je nada, al' kako vidite, slaba.
310 Kako je ostalo sve stubòkom palo i leži,
To vam pred očima leži i rukama skoro držite.
Nikoga kriviti ne ću; što mogaše hrabrost učinit,
Sve se učinilo; boj se s cijelom kraljevstva snagom
Bio; a sada što mislim u umu, koji se sumnja,
315 To ću vam kazat i kratko razložiti, — pazite samo.
Etrurske blizu rijeke imadem polje starìnskô,
Nä zapâd ide daleko, sve preko Sikanskih međa.
Rutuli siju tu i Aurùnčani, ralicom lome
Opora brda i stoku po zemljištu najtvrđem pasu.
320 Sav taj u ljubavi kraj i omorikova planina
Visoka Teukrom nek bude, i savez učìnimo s njima

286. »do Inahovih gradova«, t. j. do Argosa, gdje je Inah nekad kraljevao.

S jednakim pogodbama; ko drûge ih primimo med nas;
Neka se stane, kad žele tolìkô, i zidove zgrade.
Ako li kane drugu osvojiti zemlju i narod
325 I iz zemlje li mogu otići naše, načìn'mo
Lađa im dvadeset mi iz Italskog drva il' više,
Ako ih napunit mogu; pri žalu sva potrebna leži
Građa, i sami oni nek odrede lađama način
I broj, a mi im mjed i napravu ï rûke dajmo.
330 Osim toga bih htio, da latinskih sto poklisárâ
Najodličnijeg roda sad ide ì jâvê ovo,
Savez da uglave tamo miròvnê pružajuć grane,
Darove: talente zlata i bijele noseći kosti,
Plašt i prijesto, što su sve znakovi kraljevstva našeg.
335 V'jećajte nà općê dobro, pomoz'te u nevolji sada.«
Poznati Drankes, kojeg zbog Turnove slave je zavist
Ljutim ostanom bola, i na slavu tu se prijèčo;
Bijaše obilan blagom, obilniji jezikom bješe,
Desnice slabe u boju, u v'jeću ne loš govornik,
340 Silan, gdje buniti treba; po materi plemenit rodom,
Ali neznatan rodom po ocu. Neprijatèljskî
On se sad diže te stane bijediti, množiti srdžbu:
»Što je očito svima i o čem nam ne treba zborit,
O tom nas pitaš, dobri o kralju; što narodna sreća
345 Traži, to priznaju svi da znadu, al' boje se reći.
Nek mi slobodu dade govorit, nek odbaci zapon
Onaj, kojega opaka ćud i nesretni udes
(Reći ću pravo, makar prijetio posjeć me mačem),
Kako vidimo pobi tolìkê vojvode dične
350 I grad u žalost uvali sav; na Trojanski tabor
Napada, oružjem plaši nebesa — i uzda se u b'jeg.
Silnim darima tima, što sada ih šalješ Dardáncem
I druge obričeš još, priloži, o predobri kralju,
Jedan još dar, i sila nek ničija ne slomi tebe:
355 Daj kćer izvrsnom zetu, oj oče, neka se uda,
Kako je dostojno, i mir utvrdi savezom vječnim.
Ako je veliki strah osvojio srca i pamet,

332. »mirovne pružajuć grane«, vidi 7. pjev., st. 155.
357. »veliki strah«, t. j. od Turna.

A mi ga zaklinjimo i mòlimo milost od njega,
Neka ustupi, svoje nek kralju i narodu pravo
360 Prepusti.... Građane jadne u gotove pogibli zašto
Bacaš, o izvore ti i uzroče Latinskih b'jeda?
Nema u ratu spasa, od tebe molimo, Turno,
Svi mir i jedini zalog miròvnî bez povređénja.
Dušmanin misliš da sam ti ja, al' ne marim za to:
365 Prvi pristupam k tebi molèćkê. Na svoje se smiluj,
Oholost pusti, uzbìjen ukloni se. Dosta mrtvaca
Vidjesmo raspršani, opústismo široka polja.
Vodi l' te slava, silu tolìkû l' u grudima imaš,
Kraljevstvo zaručnice tolìkô l' ti srcu je drago,
370 Pregni i prsi dušmánu okreni pun pouzdanja.
Dašto, nesàhrânjena, neòplakana množina,
Loše duše mi nek ležimo na pòljma, da Turno
Dobije kraljevsku ženu! Al' snage ima l' u tebe,
Očinsku imaš li hrabrost, tad pogledaj onoga smjelo,
375 Koji te zove.«
Od tih rijèčî u Turnu usplàmtî velika srdžba,
Uzdahne, grudima iz dna izàtoga istisne riječ:
»Drankese, obilan tî u govòru si, za rat kad treba
Rùkû; prvi se nađeš, u sabor kad oci se zovu.
380 Velikim vjećnicu punit riječima ne treba, koje
Sigurno lete iz tebe, dok utvrde zidne dušmáne
Od nas odvajaju i dok po prokopih krvca ne teče.
Po običáju za to na mene govorom grmi,
B'jedi me, strašljivac da sam, o Drankese, koji tolìkê
385 Teukara hrpe pobi, poválja i nakiti polja
Tropejima sa strana sa sviju. Jùnâštva čilog
Prosto je ogledat moć, ta daleko nam ne treba tražit
Neprijatéljâ, od svud opkoljuju zide nam oni!
Hoćemo l' na njih? Što docniš? U vjètrenastôme hoće l'

358. »mi ga zaklinjimo«, t. j. Turna.

359. 360. »nek kralju i narodu pravo prepusti«, t. j. da mogu Laviniju dati za ženu, kome hoće.

379. »oci«, t. j. vijećnici, starješine.

384. 385. »koji... nakiti polja«. Turno govori ironički: ti kukavico, koji nijesi još nijednog dušmanina ubio...

389—391. I to je ironički: tvoja hrabrost stoji samo u jeziku i u nogama (t. j. kad treba bježati). »Mart« mjesto: hrabrost.

390 Jeziku svagda ti stajati Mart i u nogama tvojim
Pobjegljivim?
Ja uzbìjen? Ko može, o rđo, mene bijedit
Da sam uzbijen, ko vidi, gdje Tiber Ilijskom krvlju
Raste i buja, gdje dom Evàndrov s lozom cijelom
395 Pade i oružje gdje se tolìkîm Arkàđanom uze?
Nisu me golemi Pandar ni Bitija poznali takvog,
A ni tisuća, koju pod Tartar u dan sam jedan
Poslao opkoljen zidom i utvrdom neprijatèljskôm.
Nema u ratu spasa — glavaru Dardanskom, beno,
400 Tako proríči i sebi. Ne prestaj velikim dakle
Strahom buniti sve i naroda svladanog dvaput
Jakost uznosit, a kralja Latína oružje kudit.
I Mirmìdônskî sad velikáši od Frigijskog dršću
Oružja, Tidejev sin i Ahil Larìšanin dršće,
405 Od straha uzmiče Aufid rijeka od Adrijskih vala.
Još se pretvara lukavi taj petljánac, da mojih
Boji se grožnja i strahom još goru potvoru čini.
Ne boj se! duše takve izgubit od desnice ove
Ne ćeš, nek živi s tobom i stoji ti u tijem grudma!
410 A sad k tebi se, oče, i čestitoj odluci tvojoj
Vraćam. Nikakve nade u oružje nemaš li naše,
Tako l' smo ostavljeni i propadosmo l' stubòkom,
Što smo uzbiti jednoć, i sreća l' se ne vraća više,
Onda mòlimo mir i desnice pružajmo slabe.
415 Al' oj negdašnje sad da hrabrosti štogod se nađe!
Onaj u muci svojoj mimò drugê blažen je meni,
Srca valjána je onaj, ko umr'je i pade te zemlju
Zägrîze za uvijek, da ne vidi takovo štogod!
Ta mi još snage imamo i momčadi čile, i pomoć
420 Ostaje još od gradóvâ i naroda Italskih nama;
Obilnom krvlju i sami Trojanci platiše slavu,
Imaju dosta i oni mrtvaca; jednako na sve

394. »dom Evandrov s lozom cijelom pade«, t. j. pogubih Palanta i tako uzeh Evandru svu nadu, da mu rod ne će izumrijeti.

403—405. Opet ironija: još malo fali, pa ćeš reći, da se Mirmidonci boje Trojanaca (»naroda svladanog dvaput« vidi 9. pjev., st. 599), da ih se boji Diomed (Tidejev sin) i Ahil, da je od straha Trojanskoga Aufid (rijeka u Apuliji) udarila natrag! — Adrijski vali su Jadransko more, u koje utječe Aufid. Turno spominje Aufid zato, jer ta voda teče blizu Diomedova grada Arpa, pa kad se Diomed boji Trojanaca, boji ih se dabogme i Aufid!

Dođe oluja; zato da bèz slavê već na početku
Klonemo i prije trube da drhat nam tijelo hvata?
425 Mnogo je na bolje vr'jeme okrenulo i trud promjenljiv
Šarenoga života; mijenjajuć pohode svoje
Sreća prevari mnoge, al' opet ih sigurno smjesti.
Ne će pomòći nam Arp ni Etólac, ali će doći
Na pomoć Mesap i sretni Tolumnij i vojvode, što ih
430 Narodi poslaše mnogi, i slava će velika pratit
Odabranu po poljih Lavrèntskîh i Latiju vojsku.
Još i Kamìla će doći iz naroda Volštanskog vrlog
Konjike vodeć i sjajne u mjedenom oružju čete.
Samog li mene Teukri na mejdan zovu, i vaša
435 Volja l' je, i ja li smetam tolìkô općenom dobru,
Pobjeda tòliko kivna iz mojih još nije utekla
Ruku, da kušao što za nadu ne bih tolìkû.
Ići ću hrabreno ja pred Enèju, ma slavni on bio
Ahil, ma oružje isto na sebi imao, što ga
440 Načini Vulkan. Turno, od staroga koji junaka
Gori ni jednog nije, posvetio tastu Latinu
Život je ì vama. Samog Eneja me zove; nek zove.
Ako se bogovi srde, nek Drankes ne plati glavom,
Neka se ne diči slavom i jùnâštvom, ako ga bude.«
445 Dok su vijećali ovi o svojoj nevolji te se
Svađali, dotle se s vojskom i taborom dizo Eneja.
S velikom bukom se glas po kraljevijem razleti
Dvorima gle i veliki strah po gradu raznese
Javljajuć, u bojnom redu da Teukri i Tirenske čete
450 Kreću po polju sada cijelom od Tiber-rijeke.
Srca se zabune sva, potresu se narodu grudi,
Nemilim ostanima podbòdenâ diže se srdžba.
Oružje traže i grabe u hitnji, za oružjem momčad
Viče, a oci plaču i žamore tužni. Odàsvud
455 Od mnoge kavge se vika k nebesima velika diže.
Tako je, kad se u gaju u visokom ptičija spuste
Jata i labudi kada uz r'jeku ribnu Padúsu
Oko čavrljavijeh jezérâ promuklo krešte.

424. »prije trube«, t. j. prije nego truba zatrubi na bježanje.
442—444. Ako treba izići na mejdan Eneji, izići ću bome ja, a ne Drankes, te ću ili poginuti ili slavu steći ja, a ne on.
457. Padusa je jedno od ušća rijeke Pada, kamo slijeću labudi.

Turno prihvati zgodu i reče: »O građani, v'ječe
460 Skupljajte sad i hvalite mir sjedéći, a oni
Oružani nam jure u kraljevstvo!« Ništa ne rèče
Drugo, već trgne se i brz iz visokog doma izleti.
»Volštanskim četama nek se oružaju, Voluse, reci,
Rutulce k tome dovedi, a Mesape s Korasom bratom
465 Konjike oružane po širokim poljima razvij.
Ulaz nek utvrde jedni i neka zauzmu kule,
Drugi nek onamo sa mnom navaljuju, kamo im kažem.«
Reče, i k bedemima po gradu se odmah razbježe.
Latin iz skupštine ode i ostavi veliki naum
470 Pa ga odgodi, jer ga bijeda sadašnja smuti.
Vrlo se sada kaje, što dočekao Dardánca
Nije Enèju i u grad ko zeta ga primio svojeg.
Jedni opkapaju vrata, a drugi kamenje, kolje
Dovoze. Promuklo truba zatrubi i krvavi dade
475 Za bitku znak, u kupu mješovitom žene, dječaci
Stoje na bedemih, jer sve bijeda najljuća zove.
Kraljica sada se k hramu, što stoji na vrhu visine
Boginje Palade, vozi i darove nosi, množina
Gospođa je okò njê, Lavìnija kćerka je prati,
480 Tòlikîh nevolja uzrok, oborila oči je krasne.
Žene se približe hramu i tamjanom kadit ga stanu
I sa visokog praga riječma zaùpijû tužnim:
»Ubojna boginjo, djevo Tritónija, gospođo ratna,
Oružje Frigijskom slomi hajduku i samoga njega
485 Na zemlju ničke obori, pod vratima visokim sruši.«
Kanda se nadmeće Turno, bijesan u boj se paše,
Oklop nadjene sjajni, sve mjedene ljuske na njemu
Strše, i nazuvke zlatne navuče na listove, glava
Još mu pokrita nije, tad uz bok pripaše sablju.
490 Ozgo iz visoke kule pohítî ü zlâtu sjajuć,
Veseo u srcu on je i nadom već hvata dušmáne.
Ko što od jasala konj kad odbježi slomivši püta
Te se na širokom polju oslobođen napokon nađe,

469. »veliki naum«, t. j. da učini mir s Enejom.
477—485. To je načinjeno prema Ilijadi 6. pjev., st. 297 i d.
492—497. Ta je poredba uzeta iz Ilijade 6. pjev., st. 506—511.

Onda na pašu on il' ù stada kobila hrli,
495 Ili naviko, da se u poznatoj kupa rijeci,
Leti i visoko vrat držéći plahuje, te ga
Njiska stoji, po vratu, po grëbenu griva mu pada.
Volštanskom praćena vojskom Kamìla dođe u susret
Turnu i s konja kod samih kod vrata kraljica skoči;
500 Kao i ona, tako i čitava njezina četa
Spuzi se na zemlju s kónjâ; Kamìla prozbori ovo:
»Turno, može l' se s pravom u sebe uzdati jaki,
Pregnuću ja i mogu obećat, Enèjinu da ću
Napasti četu i sama pred konjike Tirenske izić,
505 Samo me pusti, prve da pogibli okušam ratne.
A ti s pješadijom ostan' kod zídâ i utvrde čuvaj.«
Turno odgovori oči u djevojku uprvši strašnu:
»Diko Italske zemlje o djevojko, kako da hvalu
Rečem i učinim tebi? al' kada srce je tvoje
510 Više od pogibli svijeh, dijeli posao sa mnom.
Glas nam je siguran došo i uhode javljaju, lako
Oružane Eneja da zlikovac konjike posla
Napr'jed, da topoću poljem, a sâm se približuje gradu
Idući preko gorskih visina pustih i strmih.
515 Ratnu priređujem varku na raspuću planinskom strmom,
Vojskom ću oružanom zatvoriti dvoputni klanac,
A ti se s konjicima sa Tirenskim uhvati u boj;
Mesap vatreni s tobom i čete Latinske biće
I Tibùrtova momčad; na tvojoj nek brizi je vodstvo.«
520 Reče i sličnim riječma Mesápa podjari na boj
I druge savezne vođe, pa krene tad na dušmane.
Zavojna dòlina ima krivùljastâ, za ratne zgodna
Lukave varke, sa strana obíjû je gustijem granjem
Stisnuta, sve se crni; u dolinu uzahni vodi
525 Put, a tijesan kroz klanac prijevaran ulaz je u nju.
Ozgo na visu, na samom vrhuncu gorskome leži
Neviđena ravnìna, i ona je siguran zaklon,
Volja l' te udarati sa strane l'jeve il' desne,
Ili stajat na vrhu i golemo kamenje valjat.
530 Putova poznatih pravcem potèčê onamo mladić,
Dohvati onog se mjesta i zasjedne u zloj planini.

U višnjim dvorima kći Latónina reče tad brzoj
Djevojci Opiji, koja u sveto drugarica njenih
Pripada kolo, te ovu progovori žalosnu riječ:
535 »Djevojko, u rat eno Kamìla okrutni ide,
Zalud se oružjem našim orùžati išla je ona,
Najdraža meni od sviju, — jer nije Dijàni to nova
Ljubav i nenadnom nije dragoćom osvojila srce.
Kada je izlazio iz staroga grada Privèrna
540 Metab omražen buduć zbog òholosti i sile,
On je kroz boj i pokolj bježéći sa sobom uzo
Nejaku kćer, u prognanstvu drug da bude mu te je
Po majci nazva Kasmìli sa promjenom sitnom Kamìla.
Noseć u krilu je sam u vrhovitu planinu dugu
545 Samotnu hićaše; ljute odàsvud strelice stižu,
Volštanski razasuti vojnici okolo trču.
Tako bježeći gle k Amasénu povodnom dođe,
Iznad žala se pjeni, jer sasula u nj se tolìkâ
Kiša iz oblaka. Metab uploviti hoće, al' ne da
550 Ljubav djeteta njemu, i boji se bremenu dragom.
Misleći napokon ova na jednom dođe mu miso:
Ubojnik golemo koplje u ruci nošaše jakoj,
Koplje s držaljem čvrstim i čvornatim i obžežènîm,
U liko obvije kćer i ù koru drveća šumskog,
555 Zgodno obaveže tad po srijedi je kopljače, koju
Golemom rukom zavìtlâ i u nebo prozbori ovo:
»Blaga Latonina kćeri, o planinska djevo, dijete
Ovo ti otac u službu prikazujem, prvi put s tvojim
Oružjem kröz uzdûh bježi molèćke sad od dušmánâ.
560 Molim, za svoju je primi, kad puštam je ü uzdûh sumnjiv.«
Reče i mišicom zamahne on i koplje zavrti,
Hiti ga; valovi huče, i jadna Kamila na koplju,
Koje zuji, preleti nad onom plahovitom r'jekom.
Velika iz bliže već pritješnjuje četa, a Metab
565 U vodu baci se tad i odoljevši nevolji digne
Boginje Trivije dar iz trave: djevojčicu s kopljem.

533. Opija je neka Nimfa.
539. Privern je grad u Latiju.
547. Amasen, vidi 7. pjev., st. 685.
566. »boginje Trivije dar«, t. j. Triviji (Dijani) imao je zahvaliti, da je koplje preletjelo iznad rijeke, a dijete ostalo živo i zdravo.

Više ni jedan ga grad med zidove, u kuće svoje
Ne primi, a nit' bi sam od divljine pružio ruke,
Već on pastirom život prožívje na samotnim brdma.
570 Med grmljem i med zvjerskim ležájima strašnima kćerku
Hranjaše konjskim mlijekom iz vimena kobile stadne
Iz sisa njezinih ga zamlazujuć u nježna usta.
I kad već tabanima dijete tragove prve
Načini, ruke joj tad naorùžâ oštrijem kopljem
575 Otac i objesi luk i strelice niz pleći maloj.
Zlatnijeh ukosnika ni plašta dugoga nema,
Nego joj tigrova koža od tjemena visi niz leđa.
Djetinjskim oružjem tad već Kamila u ručici znaše
Mahat i oko glave na tankome ramenu praću
580 Vidjet te Strimonskog ždrala i labuda bijelog ubit.
Zalud po Tirenskijem gradòvima željahu mnoge
Majke za snahu nju, al' Dijani jedinoj služeć
Oružje, djevojaštvo bez prekida miluje ona
Ne znajuć muža. Ej kamo da nije ova povukla
585 Vojna nju, da nije na Teukre vojštiti pregla!
Udilj bi bila mi draga i jedna od mojijeh druga.
Ali kad ljuta nju sudbina pritisnu, deder
Spusti se, Nimfo, s nebesa i sađi u Latinsku zemlju,
Gdje se žalosni boj i zlokobni počeo sada.
590 Nâ ti ovo, i izvad' iz tulca osvetnu str'jelu;
Bio Italac, bio Trojanac, ko tijelo sveto
Rani Kamilino, tom mi strijelom ga krvavo kazni.
Tijelo jadnice ja u oblaku ću ugnutom uzet
S oružjem neskinutim i shranit u očinskoj zemlji.«
595 Reče, a ona se spusti kroz nebeski lagani uzduh
Šušteć, a oblak je crn obavijao tijelo njeno.

Čete se Trojanske tad približavati k zidima stanu,
Etrurske vojvode s njima i konjička vojska cijela,
Razređani po bròju u odjele. A topotači
600 Konji po polju bašću i njište, od uzda se stege
Trgaju, ovamo se i onamo okreću; širom
Polje kopljima strši ko gvozdeno; dignuto u vis
Oružje sja poljànôm. I Metab i Latini brzi
Na polju pokažu tad se i Koras sa bratom svojim
605 I četa djeve Kamìlê; daleko pružaju koplja

Mašući desnicama i vitlaju harbe; sve jače
Čuje se dolaženje junaka i njištanje konja.
Jedna kad drugoj se već na kopljòmet približe vojske,
Stanu na časak, al' jurnu na jednoć vičuć i konje
610 B'jesne podjarujuć, siplju odàsvud strelice guste,
Kao kad pada snijeg, i nebo se oblakom zavi.
Jedan na drugog snažno Akòntej ljuti i Tiren
Koplja okrenuv potrče, al' s golemom praskom se oba
Prvi od svijeh sruše, i prsima o prsi konji
615 Udare ì razdrû prsi. Akontej svali se s konja
I daleko odleti ko munja il' teški ko kamen
Bačen iz hitaće sprave i život ü uzdûh raspe.
Bojni se redi pometu, i Latini u bijeg nagnu
Bacajuć štite na leđa i kä grâdu jašu, a čete
620 Konjičke Trojanske gone, što Asilas vođa ih vodi.
Već su blizu kod vrátâ, tad Latini poviču bojnom
Vikom i vratove gipke okrenuše konjma; Trojanci
Obrnu pleći i nagnu da bježe pustivši uzde.
Tako je more, kad struji i valja se sve naizmjèncê:
625 Sad se na obalu ruši i pjeneć se nad hridi baca
Vodu i obljeva skrajnji pijesak zavojnim valma,
I sad udara natrag i valovljem dognani šljunak
Guta bježeći naglo od zemlje, te opada voda.
Rutulce k zidima dvaput Etrurci pognaju, dvaput
630 Uzbiti obazru se pokrivajuć štitima leđa.
Ali u treći boj kad sastanu se, kad četa
S četom se uhvati već, na junaka se namjeri junak:
Mrući zakrče mnogi, u dubokoj krvi tjelesa
Plivaju, oružje pliva, a konji se na pola mrtvi
635 Valjaju među ljudma pobìjenîm; bitka je ljuta
Bojeć se napast Orsìloh na Remula samog, na konja
Njegova koplje zavìtlâ i pöd uhom gvožđe mu pusti;
Pomami konj se topotač od udarca, propne se, prsi
Diže i u vis noge razbacuje od bola teškog.
640 Konjik na zemlju pade i valja se. Jolasa Katil
Ubi, Hermìnija tad velikána junaštvom, t'jelom
A i po oružju svom velikána; golih je grudi,
Gole plavokose glave; ne boji se rana i stoji
Udarcem sav na dohvátu. U široke pleći mu zađe

645 Dršćući koplje, i junak proboden bolno se savi.
Svuda se crna proljeva krv, ubijaju borci
Jedan drugoga i smrt u boju lijepu traže.
Veselo po tom pokláću Kamila Amàzônka s tulcem
Stupa; da udara lakše, odgrnula jednu je stranu;
650 Tanahna koplja sada iz ruke na gusto sipa,
A teškom dvosjeklicom zamahuje sjekirom sada;
Zlatni na plećima luk i Dijànino oružje zvekće.
Kada je dušmanin pogna, te valja joj uzmicat, onda
Obrće luk u bijegu i s njega odapinje str'jele.
655 Birane stoje okò njê drugarice: djeva Larína,
Tula, Tarpeja, koja mjedòkovnôm sjekirom maše, —
Italke, koje je sebi na diku Kamila božanska
Obrala, vjerno da joj u ràtu služe i miru.
Tračanke takove su Amàzônke, kad uz rijeku
660 Termodon jašu i boj šaròvitîm oružjem biju,
Il' kad Hipòlitu prate, il' Martova Pentesiléja
Kada se na kolih vraća, te ženske čete okò njê
S polumjesečnim štitma poskakuju ì vrlo cikću.
Koga si ubila prvog, kog posljednjeg, djevojko ljuta?
665 Köliko l' si tjelesa oborila, da mru na zemlji?
Euneja, Klitiju sina, kad k njojzi se okrene, prvog
Jelovim dugim kopljem probòdê u otprte prsi;
Potokom udari krv iz njega, te krvavu zemlju
Umiruć Eunej zagrize u krvi se valjajuć svojoj.
670 Za tijem Lirisa svlada i Pagasa; prvi sa konja
Bačen probòdenôg ozdo baš uzde hvata i pada,
Drugi mu na pomoć ide i desnicu golu mu pruža,
Strmoglav skupa se sruše obojica. Hipotu sina
Ubi Amastra tad i s daleka se natisne kopljem,
675 Gdje su junaci Terej, Harpàlik, Demòfoon, Hromis;
Kòlikê djevojka harbe zavìtlâ i pusti iz ruku,
Toliko Frigijskih pade junaka. S neobičnim juri
Oružjem lovac Ornit u dalji na Japiškom konju.
Pokriva s oderana sa bika bojnoga koža

660. Termodon je rijeka u Maloj Asiji, utječe u Crno more. Tamo su živjele Amazonke, ubojne žene, koje i Homer spominje, a mnogo su više o njima pričali »kiklički« pjesnici, o kojima vidi bilješku 1. pjev., st. 483. 489. Njihove su kraljice Hipolita i Pentesi'eja, obje Martove kćeri.

664. 655. Apostrofa, — vidi 3. pjev., st. 370.

680 Njegove široke pleći; nad glavom vučje mu žvalo
Stoji i strašno zja i čeljust s bijelim zubma;
Seljačko koplje mu ruku orùžâ. On u srijedi
Vojske se kreće te je nad svima za glavu viši.
Kad mu se okrene vojska da bježi, Kamìla ga lako
685 Dočeka pa ga probode i prozbori nemilo ovo:
»Mislio, Tirenče, ti si, da zvjerinje po šumi ganjaš,
Nego je došao dan, da besjede pobije vaše
Oružjem ženskim. Al' što si od koplja Kamìlina pao,
S tom ćeš nemalom slavom pred Mane doći otaca.«
690 Za tim Orsìloha smače i Buta, u Trojanskoj vojsci
Najveća čovjeka dva, u leđa pogodi prvog
Kopljem Kamila pa ga probode med oklop i med šljem,
Gdje vrat proviruje i štit gdje niz ruku l'jevu mu visi.
Tad nju pogna Orsìloh, i ona u velikom krugu
695 Jašući lukavo skreće sve bliže i pogna gonjača
Pa se izdigne u vis i sjekirom teškom junaka
Udri po oružju dvaput i kostima, — prosi i moli
Mnogo je on, dok mozak po licu mu razli se topal.
Na nju se ubojni sin Apenínca namjeri Auna;
700 Prestraši taj se od onog, što nenadno vidje, i stade;
Ne bješe Ligurac zadnji, dok varati davaše sudba.
Kad već iz boja vidi da ne može uteć ni odbit
Kraljevne, koja hoće da udari sada na njega,
Počne lukavo on i kovarno varku spletavat
705 Pa će joj reći: »Kad žena u dobra konja se uzda,
Kakva je slava? Nemoj na bježanje mislit, već ko ja
Na zemlju ravnu sađi i na boj se pješački spremi,
Hvastanje vjètrenastô da vidiš kome li škodi.«
Reče, a ona bijesna i gnjevom užgana ljutim
710 Preda drugarici konja i s jednakim oružjem stane,
S golijem mačem i s čistim sa štitom pješakinja bëz strâ,
Ali ne časeć momak umàče misleći, da je
Djevojku prevario, te uzde okrenuvši bježi
Hitno i gvozdenim bode brzonogog ostrugom konja.
715 »Zalud se oholim srcem, ej pusti Ligurče, dižeš,
Zaman si udario u domaće, lukavče, varke,
Ne će te vratiti zdrava prevarljivost lažljivom Aunu.«

700. Za Ligurce se govorilo da rado lažu i varaju.

Tako djevojka reče i nogama brzim preteče
Konja ko munja pa ga za uzde zgrabivši sprijed
720 Udari i krv proliv dušmanu tako ga kazni;
Jastrijeb sveta ptica sa visoke tako stijene
Lako golubicu stiže, što trepti u oblačnom visu,
Drži je, pošto je ščepa, i kukastim pančama trga
Očerupâno perje, i krvca iz etera pada.
725 Visoko sjedeć na vrhu Olìmpa očima svojim
Dobro je motrio ljudi i bogova roditelj sve to,
Te on Tirénca Tarhóna podbode na ljuti bojak,
Nemilim ostanima u njemu podstakne srdžbu.
Odmah na konju Tarhon u ograšje, u vojsku zađe,
730 Koja već uzmiče, raznim riječima konjike batri,
Svakog po imenu zove i bježan ohrabruje na boj:
»Kakav, o Tìrênci, strah, o bešćutne l'jenštine vječne,
Kakva li tromost to napòpala duše je vaše?
Žena vas vija kud kojeg i ove razgoni čete!
735 Željezo čemu držimo u ruci i strelice zalud?
Ali u Venerinim nijeste ratima noćnim
Tromi, il' u kor Bakhov krivuljasta truba kad zove,
Onda ste čàstî željni i čaša pri trpezi punoj
Revni ste, brzi ste, kada harùspeks povoljnu žrtvu
740 Objavi, masna kad gozba u visoke gaje vas zove.«
Reče i uđe konja obodavši među dušmane
Umrijet spreman pa se zaleti pred Venula gnjevan,
Kojega skine s konja, obuhvati desnicom njega
Te ga s velikom snagom odnese brzo u krilu.
745 Vika se do neba diže i Latini onamo oči
Okrenu svi, a Tarhon s junakom i s oružjem leti
Po polju kao munja. Sa vrha svojega koplja
Otkine gvožđe i traži, gdje Venul zaštićen nije,
Da bi ga ranio smrtno, a ovaj se brani i ruku
750 Od vrata svojega riva i snagom odbija snagu.
Kao orao suri kad visoko uzduhom leti
I noseć smotanu zmiju med nogama nokti je stiska,
Ali ranjena guja krivuljaste zavoje vije,

721. Jastrijeb je sveta ptica, jer je pripadao među one ptice, kojima su lećenje motrili gatari i otud proricali budućnost.

736. 737. Misle se noćne svetkovine Venerine i Bakhove, gdje se mnogo ljubilo i pilo.

Ježi se dižući ljuske i u vis se izdiže sikćuć,
755 Kolikogöd se bori, al' orao kukastim kljunom
Jednako spopada nju i uzduh krilima bije:
Tako i Tarhon nosi pocikujuć plijen iz vojske
Tiburske; udare zatim Meónci primjer i usp'jeh
Vojvode svoga slijedeć. A Aruns, koji pod sudnju
760 Potpada, najprije brzu Kamìlu obilazit stane
Lukavo s kopljem i gleda, gdje najlakše imo bi sreću.
Kudgod se djevojka sad u srijedi okrene vojske,
Tamo se primiče Aruns i korake kradom joj motri;
Kamo se izmed dušmánâ pobjèditeljica vraća,
765 Tamo se prikrada mladić i brzo okreće uzde,
Sve se u krugu vrti, odávdê pristupio bi li,
Il' bi odándê, i kopljem potresuje sigurnim zlocó.
Hlorej, svećenik negda Kibélin i posvećen njojzi,
Viđen daleko sja u oružju Frigijskom, goni
770 Konja, koji se pjeni i pokrit kožom je, koju
Zlatne skovčavaju kovče, a mjedene ljuske ko perje
Po njoj su; a sam sja u tuđozemskom grimizu tamnom
I sa Likijskog luka odapinje Gortinske str'jele.
Zlaćeni svećeniku na plećima zvekeće tulac,
775 Zlatni mu šljem je na glavi, a haljinu žutu je sponom
Sjajnom zauzlo zlatnom, te platneno krilo mu šušti,
Tuniku vezenu iglom imade i tuđinske hlače.
Djevojka-lovica sl'jepo med svima u ograšju ljutom
Samog Hloreja goni, i nëoprêznû je vojska
780 Vidi cijela, gdje ženski pohlepljiva za zlatom gori
I za odorom, bilo da oružje Trojansko u hram
Pribije, il' da koràčâ u zaplijenjenom zlatu.
Uhvati napokon zgodu i koplje iz zasjede trgne
Aruns i bozima on se ovako pomoli vječnim:
785 »Apolone, o svetog Soràkta čuvaru, kojeg
Najvećma štujemo mi, od omorika lomaču kojem
Palimo, te se u svoju u pobožnost uzdajuć kroz plam

773. »Likijski« luk i »Gortinske« strijele ukrasni su epiteti; vidi ekl. 1, 54, georg. 2, 448 i t. d.

785. Sorakt, vidi bilješku 7. pjev., st. 695—697. Iz molitve Arunsove vidi se, da je on pripadao porodici svećenika, koji su na Soraktu služili Apolonu. Oni su držeći u rukama crijeva za žrtvu zaklanih životinja gazili bosi po živoj žeravici; a da im se ništa ne dogodi, namazali su prije noge nekakvom masti.

Tvoji štovači idemo i gazimo žeravu mnogu, —
Svemožni oče, ovu sramotu oružju našem
790 Ukinut daj; od svladane ja od djeve ne želim
Oružja, spomenika ni odore; druga će djela
Proslavit mene; samo od mojega hica nek padne
Grdna nesreća ta, bez dike ću vratit se kući.«
Čuje ga Feb i onog, što moljaše, dio mu dati
795 Odluči, a drugi dio u lagani rasturi uzduh:
Dopusti molitelju, Kamìlu da smete i sruši
Nenadnom smrću, al' ne da, domaja da visoka vidi
Povratak njegov, te glas raznese mu vijor i vjetar.
Kako iz ruke koplje izleti i uzduhom zvizne,
800 Oštro pazeći vojska cijela Volštanska oči
Okrene kraljici svojoj. Al' ne mari zä uzdûh ona,
Zà zvizgu ni za koplje, što dolazi eterom, dok joj
Ne dođe, te se njoj ne zabode pod golu dojku.
805 Uplašene pritrčê drugarice ì prîmê gospu,
Koja pada, a Aruns od sviju prestrašen većma
Pobjegne, miješa strah se s veseljem u njemu, u koplje
Ne smije uzdat se više ni navalu djevojke čekat.
Kao kad zakolje vuk pastira i velikog junca
810 I odmah stràmputičêć u pläninu on se zavuče,
Prije no oružje stane da ganja ga neprijatèljskô;
Zna i osjeća on, što smjelo učini, i rep
Podvija, koji mu dršće, pod trbuh i u goru bježi:
Tako se preplašen sada i Aruns ukloni očma
815 Sretan, što pobjeći može, i zađe u vrevu bojnu.
Rukom izvlači koplje Kamila, al' između kosti
Ù rebrima dubòko oštríce joj gvozdeno stoji.
Djevojka klone blijeda, ohlàdnê mrući joj oči
I klonû, negdašnja rumen odleti joj s grimizna s lica.
820 Izdišuć prozbori jednoj od svojih vršnjakinja, Aki,
Koja je vjernija od svih Kamili bila i s kojom
Brige d'jeljaše sve, i ovako tada joj reče:
»Do sad sam mogla, Aka o sestro, al' ljuta me rana
Satire sad i pred očma mi sve u mraku se crni.

793. »bez dike ću vratit se kući«, t. j. ne ću joj skinuti oružje, i tako se ne će ni znati, da sam je ja ubio, dakle se ne ću ni proslaviti.

809—813. Ta lijepa poredba uzeta je iz Ilijade 15. pjev., st. 586. 587, ali je u Vergila prostranije razvita.

825 Bježi i posljednju ovu odnesi poruku Turnu:
Neka u bitku uđe, nek od grada odbija Teukre,
A sad zdravo!« — Reče i uzde joj ispadnu, te se
Na tle preko volje spuzi; i sa tijelom se svojim
Pomalo rastane hladna, te vratom vitkim i glavom,
830 Što smrt je obuze, klone i ostavi oružje ona,
Med sjenke jaučući i nerado duša odleti.
Golema vika se digne i dò zlâtnîh dopre zvijezda,
Iza Kamiline smrti još žešća se otvori borba,
Gusto udari tada cijela Trojanska vojska,
835 Tirenske vođe i kralja Evàndra Arkadske čete.
Dugo već Trivijina stražarica Opija sjedi
Na vrh planine visòko i motri bez bojazni bitku,
Pa iz daleka u onoj galami b'jesnih momaka
Kada vidi Kamilu, gdje tužnom poginu smrću,
840 Uzdahne ona i ovo progovori grudima iz dna:
»Jao djevojko, odveć i odveć si kažnjena ljuto,
Što si dražiti ratom Trojance išla; — pomòglo
Nije ti, služila što si Dijàni tî u samoći,
U česti, nosila što si na plećima strelice naše!
845 Ali kraljica tvoja ne ostavlja bez slave tebe
U smrtnom posljednjem času; med narodima bez dike
Ne će ti ostati smrt; govorit se ne će, da nisi
Osvećena, jer smrću po zasluzi kažnjen će biti,
Kogod je ranio tebe.« — Pod visokom bješe planinom
850 Mogila negdašnjega Lavrèntskôga kralja Derkéna,
Nasuta bijaše zemljom i sjenastim natkrita hrastom;
Prekrasna boginja amo salètî s brzijem letom
I sa visokog huma za Arunsom stane da gleda.
Kad ga u oružju sjajnog i nadutog isprazno vidi,
855 »Za što zastranjuješ? — vikne, — okreni korake amo,
Ovamo dođi, da umreš, da dostojni dar za Kamìlu
Primiš; i ti ćeš zâr od Dijàninê pasti strijele.«
Tako Tračanka reče i krilatu strelicu zatim
Izvadi iz zlatnog tulca i napne luk u ljutini
860 Sve ga natežući dotle, dok jedan i drugi kraj mu
Ne dođu blizu, a ruke u pravcu ne budu istom
Ljevica tičuć oštríce, a desnica dojku s tetívôm.
Zvizgu strelice odmah i zujanje uzduha čuje

Aruns, i ü tijelo zabode već mu se gvožđe.
865 Njega ostave druzi gdje izdiše, jauče zadnjom,
Te on zaboravljen osta u prahu tuđega polja.
Tad se u eterski Olimp na krilima Opija diže.

Prvi bježati stanu Kamilini konjici laki,
Kada im vodilja pade; i Rutulci smeteni bježe,
870 Žestoki bježi Atìnât i rasute vođe i vojska
Bez vođa, jašu pleći okrenuvši gradu u zaklon.
Gone Trojanci i mòrê, te nema nikoga, ko bi
Mogo ih oružjem odbit i stati njima nasùprot,
Nego im aljkavo luci na umornim leđima vise,
875 Bježi kopito konjsko i bije po buhavnom polju.
Gradu se uzvitlan prah ko crna primiče magla,
Žene na čardacih stoje i biju se u prsi, vika
Ženska se diže u vis do nebeskijeh zvijezda.
Koji kroz otprta vrata provališe prvi bježéći,
880 Med njima pom'ješani dušmani ih pritisnu, te se
Tužne ne izbave smrti; med zidima očinskog grada
I na prazima samim u zaklonu padaju kuća,
Mru probodènî; sad jedni zatvárajû vrata i onim,
Što im se mole, put ne usuđuju se da dadu,
885 U grad da prime ih; sjeći veòma se nemilo stanu
Oni, što brane ulaz, i oni, što prodrijet hoće.
Jedni se ruše pred licem, pred očima mâjkâ, otaca
Plačućijeh u prokope strme, jer ih potégnu
Naloga; pustivši uzde natrkuju žestoko, sl'jepo
890 Drugi o zabravljene o dovratke tvrde i vrata
A sa zidova žene iz sviju prionu sila
(Prava ih vodi ljubav domaje i primjer Kamìlê),
Hitno bacaju metnje: nagorjelo kolje im služi
Mjesto gvožđa, a tako i kijaci od drva tvrdog;
895 Brze su u djelu tom i žele umrijet za grad.

Vrlo nemili glas u planini spopadne tada
Turna, kad golemu Aka junaku zabunu javi:
Da je pala Kamila, a Volštanske razbite čete,
Nasrću razjareni dušmani i u sreći bojnoj
900 Sve su već prĭdobîli, a strava već zahvaća i grad.
Po volji Jupiter-boga po nemiloj Turno bijesan
Ostavi opkoljene brežuljke s gredovitim lugom;

Očima čim on zamàče i nä polje dođe, Eneja
Uđe u otvorenu u dòlinu, uspne se na vis,
905 Iziđe iz planine iz sjenaste. Kä grâdu tako
Hrle obojica sada, a jedan i drugi s vojskom
Čitavom, malo koráká̂ međù njima čini daljinu.
Kako ugleda otac Eneja već iz daleka
Polje, kako se praši i puši i vidi Lavrèntskê
910 Čete, — Eneju ljutog u oružju odmah prepozna
Turno i dolazak nogu i konja brektanje čuje.
Odmah bi u bitku zašli i počeli boj, da u vale
Hiberske s umornijem uronio konjima nije
Ružični Feb i doveo noć, te nestade dana.
915 Pred gradom se ulogore i opkole utvrdom zide.

Dvanaesto pjevanje.

Videći Turno, kako su Latini klonuli duhom, odluči sam dijeliti mejdan s Enejom, pa što dâ sreća junačka. On tu svoju volju javi Eneji, koji na to rado pristaje. Obadva se junaka spreme na boj i uglave, da će onoga biti Lavinija, koji pobijedi. Jedna i druga vojska stanu da mirno gledaju mejdan. Ali Turnova sestra Juturna stane buniti Rutule, te jedan između njih izmetne koplje na Trojansku stranu i rani jednoga Trojanca. Na to se odmah onaj ugovor razbije i otvori se iznova boj među vojskama. Eneja se u tom ograšju rani, ali ga izliječi mati Venera; zatim traži on Turna, da se s njim pobije, a Turno bijesno siječe dušmane. Ne mogavši Eneja sastati se s Turnom odluči osvojiti Latinov grad; građani se veoma uplaše, a kraljica Amata misleći, da je Turno već poginuo, objesi se. Kada Turno dozna tu namjeru Enejinu, odluči opet na mejdan izići Eneji, da već jednoć prestanu ratne strahote. Njih se dvojica pobiju, ali za čas uteče Turno, kad vidi, da ga je iznevjerio mač, koji je bio tuđ, te ga je u brzini bio zgrabio; ali mu Juturna donese pravi njegov mač, te se mejdan opet započne. Eneja rani kopljem Turna, a onda skoči k njemu i zabode mu mač u prsi.

Turno kad Làtine vidi, gdje bojak ih nesretni skrši
Te su klonuli već, obećánje da njegovo sad se
Traži od njega i sve na njega da gleda, rasplàmtî
On se i bez toga ljut i ponese se. Kao kad lovci
5 Teško u prsi lava na Punskome òbranê polju,
Tad on istom se digne na borbu veselo tresuć
Punahnu grivu po vratu, zabòdenô bez straha slomi
Zasjednikovo koplje i urliče krvavim žvalom:

912—914. t. j. da nije Feb (»ružični«, jer je sunce pri zalasku crveno) zašao u vale Hiberske, t. j. u vale zapadnog Okeana, iza Hiberije (Španije).
2. »obećanje«, t. j. da će se pobiti s Enejom; v. pjev. 12, st. 438—442.

Tako u raspaljenog u Turna goropad raste,
10 Te on progovori kralju i gnjevan besjedit počne:
»Ne će okl'jevati Turno; sad strašljivi ne mogu Teukri
Da se od svojih rijèčî povuku, od uglave svoje.
Pobit se idem; žrtvuj, o oče, i ugovor zbori;
Ili ću desnicom ovom u Tartar poslat Dardánca,
15 Asijskoga bjegunca, — nek Latini sjede i motre —
I sam ću zajedničku sramotu ukinut mačem,
Il' on nek pobjednik bude, Lavinija nek mu je žena.«
Latin odgovori njemu u duši miran ovako:
»Junače izvrsna srca, kolìkô više se dižeš
20 B'jesom i jùnâštvom tî, tolìkô pomnjivije meni
Treba se brinuti i stvar bojéći se razmislit svaku.
Kraljevstvo imaš od oca od Dauna i dobitih mnogo
Grádâ, a Latin i zlata i ljubavi k tebi imade.
Ima po Latiju, ima po poljma Lavrèntskîm i drugih
25 Nevjesta uglednih rodom. Dopusti, bez lukavstva da ti
Rečem, što nije mi lako izrèći.
Nije mi dala sudbina, da s ikojim pređašnjim proscem
Zaručim kćer, — i tako su svi govorili bozi
I ljûdi; ali me svlada i ljubav k tebi i srodstvo
30 I suze žalosne žene, te püta slomih i oteh
Zetu obrèčenû kćer i vojnicu bezbožnu počeh.
I sam vidiš, o Turno, bijede me kakve od tada
Biju i bojevi, kako l' se sam nad drugima mučiš.
Dvaput u velikom boju nadbìjenî jedva u gradu
35 Italcem čuvamo nadu, a podgrijeva se krvlju
Našom Tiber i polja bijele se kostima našim.
Što ja ševrdâm tolìkô? što ludujuć odluku m'jenjam?
Ako sam saveznike po Turnovoj pripravan smrti
Primit, a zašto ne prekinem rat za njegova žića?
40 Rođaci Rutulci što će, što ostala reći će zemlja
Italska, ako te u smrt — sudbina mi pobila riječ! —
Pošaljem, koji kćerju oženiti mojom se želiš?
Gledaj promjenljivost ratnu i oca se staroga sjeti,
Koji je tužan odávdê dalèko u Ardeji svojoj.« —

10. »kralju«, t. j. Latinu.
30. 31. Da bi Turnu Latinov govor bio što manje nepovoljan, Latin hotimice povećava svoju krivicu, jer on doista nije Laviniju obećao Turnu niti je rat s Trojancima odobravao. — »zetu«, t. j. Eneji, vidi 7. pjev., st. 267 i d.

45 Ne slome riječi tê žestine Turnove, već on
Jače još bukti, i bolest od samog ga spopada l'jeka.
I čim moguće bî progovoriti, počne ovako:
»Molim te, prođi se brige, za mene koju imadeš,
Predobri kralju, i pusti, da slavu zaslužim smrću.
50 I ja strelice bacam, o oče, u ruci mi nije
Željezo slabo, a krv i od moga udarca teče
Biće mu boginja majka daleko, da oblakom ženskim
Bježana pokrije svoga i skrije se u praznu sjenku.«
Kraljica boja se novog bojéći udari u plač,
55 Vatrenog zagrli zeta i reče pripravna mrijet:
»Tako ti ovijeh suza, o Turno, tako ti časti,
Ako je u srcu imaš Amáti, — molim te jedno:
Nemoj se s Teukrima biti, tä jedina ti si mi nada,
Utjeha starosti jadnoj; Latínovo kraljevstvo, ugled
60 Stoji na tebi, potpor cijeloj si kući, što pada.
Kakva te göd, o Turno, sudbina čeka u boju
Tome, i mene čeka, i mrsko ću vidjelo ovo
Ostavit, sužnjica ne ću Enèju zeta da gledam.«
Riječi matere svoje Lavìnija sluša i lica
65 Goruća suzama lije; potpalila silna je rumen
Plamenom nju i potekla po obrazima joj žarkim.
Kao kad Indijsku ko bjelòkôst krvavim stane
Grimizom bojit, il' mnogi kad bijeli ljiljani stoje
Među ružama: takve na licu su djevojci boje.
70 Ljubav buni junaka, te upiruć oči u djevu
Zä bojem gori sve više i prozbori kratko Amati:
»Suzama nemoj, o majko, i slutnjom pratiti takvom
Mene, kojino krećem na mejdan ljutoga Marta,
Molim te; ustavit smrt u vlasti Turnovoj nije.
75 Frigijskom kralju javi, o Idmone glasniče, riječ,
Koja mu sviđat se ne će: s kotačima grimiznim Zora
Kad se na nebo sjutra doveze i plamati stane,
Neka ne vodi Teukre na Rutule; jedni i drugi
Neka miruju i rat nek prekine našom se krvlju;
80 Na polju neka se onom Lavìnija nevjesta traži.«

52. 53. Ove se Turnove riječi protežu na ono, što se kazuje u 10. pjev., st. 636 i d. Turno misli, da je Venera oblakom i praznom sjenkom spasla Eneju, a doista je Junona spasla Turna, što on dakako ne zna.

Kad to izgovori, hitno u dvore ode i konje
Zaište pa ih gleda s veseljem gdje njište pred njime;
Njih je Orìtija dala Pilumnu, da diči se njima,
Konje od sn'jega bjelje, a od vjetra brže. Okò njîh
85 Brzi su upravljači, po prsima lupkaju konje
Dlanima (pljesak se čuje), i grivaste češljaju vrate.
Zatijem na pleći Turno navuče tumbakom b'jelim
I zlatom pokriti oklop te zgodno namjesti mač on
I štit i s perjanicom sa crvenom šljem i sa šiljci.
90 Bog gospodar je vatre načinio taj mač mu ocu
Daunu i ražarena umočio u Stiks rijeku.
Desnicom snažnom koplje izàtog pograbi jako,
Koje o veliki stup usrëd kućê uprto bješe,
Aktoru uzeto negda Aurúnčaninu, — potrese
95 Njim i zavìtlâ te vikne: »O koplje, što poziva mojeg
Nikada në prevarî, o sada je, sada vrijeme;
Slavni negda te Aktor, a sada Turno te nosi;
Frigijskog daj mi oborit ženskara i desnicom jakom
Oklop mu strgnut i razdr'jet, zaprašit mu kosu gvožđícem
100 Vrućijem skovrčenu, što mira se cijedi po njoj.«
Tako ga goni bijes i zažarenu od lica
Odskaču iskre, a oganj iz očiju oštrih mu bije,
Kao kad strašno bik na početku zaruče boja
I ko za pokus svoju pokazuje rozima srdžbu,
105 O panj zabada njih i udarci uzduh siječe,
Ili se vježbajuć za boj pijesak rasipat stane.
Isto je tako bijesan Eneja u oružju stojeć
Majčinu; za boj se hrabri i budi ljutinu u sebi,
Veseo, što će se svršiti rat na ponuđen način;
110 Drugove tješi i tužnog Askànija, koji se boji,

83. Oritija je bila kći Atenskoga kralja Erehteja, poslije ju je ugrabio Boreja i odveo u Trakiju, da mu bude žena; kao žena Borejina mogla je Oritija dati Pilumnu najljepše i najbrže konje, jer takovi konji potječu od vjetara; vidi bilješku georg. 3. pjev., st. 273—275.

90. »bog gospodar vatre«, t. j. Vulkan.

98—100. Ovo govori Turno o Eneji s preziranjem i pretjerujući: Frigijci (t. j. Trojanci) u vrijeme Enejino nijesu bili onako mekoputni, kao što su bili u mnogo kasnija vremena. Slično o Trojancima i o Eneji govori Jarbas u 4. pjev., st. 215—217.

103—106. O biku, koji se sprema na boj, vidi georg. 3. pjev., st. 232 i d.

Sudbu razlažući njima i reče, nek se Latinu
Siguran odgovor javi i obznane pogodbe mira.
Kada je drugi dan obasjavati stao vrhunce
Brdske, i sunčevi konji iz dubokih kada se vala
115 Pomole i vatru stanu iz dignutih nozdrva sipat,
Tada Rutulci polje i Teukri ispod zidóvâ
Velikog izmjere grada i prirede ga za mejdan,
U srijedi oltare od búsâ i ognjišta dignu
Bozima zajedničkim. Donositi stanu tad jedni
120 Vodu i oganj, svaki sa grančicom okolo čela,
Svaki u pregači. Idu Ausónci i gusto kroz vrata
Izlaze kopljanici. U oružju različnom grne
Trojanska vojska cijela i Tirenska sa druge strane,
Näoružânî svi, ko Martov da ljuti ih zove
125 Boj, a med tisućama vojnika pojahuju same
Vojvode u zlatu sjajuć i grimizu. Asilas hrabri
Tu je med vojvodama, Asàrakov tu je potomak
Mnestej i sin Neptunov konjokrota također Mesap.
Svaki na zadani znak kad stane na mjesto svoje,
130 U zemlju koplja zabodu i štitove naslone na njih.
Nëoružânâ tada množina gledati željna
Nejaki starci i žene povrve, na tornjeve stanu,
I na krovove kućne, a drugi kod visokih vrata.
S najvišeg visa gore, što Albanska sada se zove
135 (A onda imena, slave ni časti nemaše jošte),
Gledaše na polje tada Junona, gdje stajahu obje
Vojske: Trojanska i s njom Lavrèntskâ i na grad Latinov.
Turnovoj sestri, koja nad bučnijem r'jekama stoji
I nad jezèrima (tom je počastio čašću je višnji
140 Jupiter nebeski kralj za djevištvo, što joj ga uze),
Boginja boginji odmah ovako progovori tada:
»Nimfa, diko rijeka, oj mojemu najdraža srcu,
Znadeš, od Latinaka od sviju, što su na krevet
Velikom Jupiter-bogu uzišle na neharni, da sam
145 Voljela tebe i rado da nađoh ti u nebu mjesto;
Saznaj svoju bijedu, Jutùrna, da ne kriviš mene:

111. 112. t. j. nekoliko Trojanaca neka otprate Turnova poslanika i jave Latinu, da je Eneja spreman na boj.

138. »Turnovoj sestri«, t. j. Juturni, koja je bila Nimfa, a upravo se tako zvao neki potok u Latiju.

Dok se činilo, Sreća da dopušta, Parke da daju
Latiju uspijeh, grad tvoj i Turna branila ja sam;
Vidim sad, gora sudbina gdje goni u boj mladića,
150 A dan je Parka blizu i sila neprijatèljskâ.
Očima toga mejdána ni pogodbe gledat ne mogu;
Za brata zgodnije što usuđuješ ti l' se učinit.
Idi, pristòjî se; možda jadníke bolje što čeka.«
Kad to Junona reče, Juturna prolije suze,
155 U prsi divne se tri i četiri udari puta.
»Nije suzama sada vrijeme, — Saturnija reče;
Žur' se i izbavi brata od pogibli, ako je možno,
Ili započni rat i savez uglavljen razbij;
Pregni, moj ti je svjet.« Nagovòrîvši tako je ode,
160 U dušu ranjena osta Juturna ne znajuć šta će,
U to na četiri se na konja tamo doveze
Latin golemi sjedeć u kolima, okolo sjajnog
Čela se njegova vije obìljêžje djeda mu Feba:
Dvanaest zlatnijeh zraka; a Turno se na dva bijelca
165 Vozi i kopljima dvjema uzmahuje širokog gvožđa.
Iziđe ìz tâbora Eneja, naroda Rimskog
Začetnik, blistajući sa štitom sjajnim, s božànskîm
Oružjem; iziđe i s njim Askànije, koji je Rima
Velikog druga nada; i svećenik u ruhu b'jelom
170 Iziđe vodeći mläde od čekinjaste od svinje
I janje nèstriženo k oltaru, koji već gori.
Onamo okrenu oči, gdje sunce se rađa, i žito
Sa solju prospu tad i životinjama na vrhu
Čela načine znake i izliju čaše na oltar.
175 Tad mač duševni trgne Eneja i molitvu reče:
»Sunce mi molitelju nek svjedok bude i zemlja,
S koje toliko muka pretrpjeh, i svemožni otac
Nek mi je svjedok i ti Saturnija, njegova ženo,
Blaža mi boginjo već (i molim te); i ti, o Marte
180 Slavni oče, što rate po svojoj okrećeš volji,
Izvore zazivam ja i rijeke ì sile svete
Zazivam etera višnjeg i bogove sinjega mora:

163. Latin je sin Nimfe Marike (vidi 7. pjev., st. 47), a neki pričahu, da je ta Marika istovetna s Kirkom, koja je bila kći Febova.

172—174. To su obredi pri žrtvovanju.

Turno li pobijedi Ausónac, pravo će biti,
Pobijeđeni u grad Evàndrov da odu, nek s ovih
185 Polja se ukloni Jul i oružja narod Enejin
Više nek ne diže za boj, nek kraljevstva ne dira ovog;
Ako l' pak pobjeda nama i bojna zapadne sreća
(Tako se prije nadam i tako potvrdili moću
Bogovi svojom), ne ću podložiti Italce Teukrom,
190 Ne tražim kraljevstva sebi; uz jednake pogodbe oba
Naroda nesvladana u savez nek vječni se združe.
Ja ću svetinje dati i bogove, a tast nek Latin
Upravlja ratom, nek vlada ko do sad; Trojanci će meni
Grad sagradit i njemu Lavìnija ime će dati.«
195 Tako Eneja reče, a Latin progovori za njim
U nebo gledajuć, ruku k zvijezdama pružajuć desnu:
»Tako se i ja kunem, Enèja, zvijezdama, zemljom,
Morem, dvoobraznim Janom i dvoma Latonine djece,
Podzemnom silom božanskom i svetištem ljutoga Dita;
200 Ovo nek čuje otac, posvetitelj sávêzâ gromom.
Dotičem oltar, a boge i oganj med vojskama zovem
Sad za svjedoke, bilo što bilo, da dan ni jedan
Italcem razbiti mira ni saveza ovoga ne će,
A sila nikakva mene odvratiti ne će od njega,
205 Makar potopila zemlju, oborila nebo u Tartar.
Kao što žezlo ovo (u ruci baš držaše žezlo)
Hlada širiti ne će ni grana s tanahnim lišćem,
Pošto je òdsječeno u lugu sa panja odozdo,
Matere nema, a ruke i kosu mu željezo uze;
210 Negda bijaše drvo, al' majstor ga kićenom mjeđu
Okova te ga dade, da Latinski nose ga oci.«
Takvim riječima tad uglavljivali savez su oni
U kolu velikaša, što motre ih. Po običáju
Plamu žrtvene kolju životinje, trgaju živim
215 Drob, na oltare meću množinu punijeh zdjela.
Al' taj se Rutulcem mejdan već odavno nejednak čini,
Nepostojànstvom i sumnjom kolebaju njihna se srca,
Pa još kad iz bliza vide obojicu neravne snage.

206—211. Ta je zakletva uzeta iz Ilijade, 1. pjev., st. 234—238.
211. »Latinski oci«, t. j. kralji Latinski (jer kralji su oci svoga naroda ili bi bar imali biti).
215. »punijeh«, t. j. punih izvađenoga droba.

K tome množi im strah, što Turno tiho korača
220 I oborivši oči oltaru se ponizno klanja,
Osvaja momka bljedoća i lica su upala njemu.
Kada opazi sestra Juturna, da razgovor takav
Raste, a klonula da se u narodu ljuljaju srca,
Slična se učini t'jelom Kamèrtu, koji je bio
225 Od roda pradjedovskog i imena slavnog s junáštva
Očeva, prehrabri junak; — Juturna u srèdinu vojske
Takova zađe, što činit imade, znajući dobro.
Glasove različne sipa pa počne govorit ovako:
»Nije l' vas, Rutulci, stid, za ljudstvo tòlikô život
230 Žrtvovat jedan? Zar mi nijesmo brojem il' snagom
Onima jednaki? Tamo Arkàđani stoje i Teukri,
K tome Etrurci kivni na Turna — sudbinska vojska.
Jedva bi svakom nam drugom u boju se našao dušman.
Turno će k bozima uzić doduše u slavi, kad se
235 Žrtvuje zà njihove oltare, u ustih će živjet
Naroda, — al' mi što mirno sjedímo na polju sada,
Oholoj tad ćemo služit gospodi izgubiv domaju.«
Takve besjede tad u mladićima potpale srca,
Od čete do čete ide sve dalje ì daljê žamor,
240 Sami Latini, sami Lavrénćani prom'jene misli.
Koji se nadahu već, da domája je spasena, da rat
Presta, sad oružje traže i hoće, da saveza nema,
Turna zbog njegove tužne sudbine žale, — a k svemu
Doda još znatnije nešto Juturna: znak im s nebésâ
245 Ona visokih dâ, od kojega ništa omélo
Nije Italce većma, i prevari znakom ih: suri
Orao Jupiter-boga po rumenom eteru leteć
Razgoni primorske ptice (sve šušti krilato jato
Golemo), kad li na jednoć u vale padne i krasnog
250 Labuda zlikovac zgrabi u svoje kukaste panče.
Italci pozorni budu u duši, à ptice klikćuć
Natrag okrenu let i pokriju — čudo je gledat —
Krilima nebo pa se ko ü oblâk zgrnu i stanu
Dušmanina stješnjavat, dok tâ ga ne svlada sila,
255 Te od bremena klone i baci u vodu plijen

232. »sudbinska vojska«, jer je suđeno bilo, da i Etrurci pristanu uz Eneju.

On iz nokátâ pa se daleko u oblake skrije.
Poviče Rutulska vojska i pozdravi znak taj i na boj
Sprema već ruke, a vrač Tolumnije prozbori prvi:
»To sam molio često i zavjete činio za to!
260 Poznajem bogove ì prîmâm znak; slijedite mene,
Jadnici, oružje zgrab'te; tuđinac kleti vas ratom
Plaši ko nejake ptice i silom vam obale hara;
Ali će bježati on i odjèdriti morem daleko.
A vi se u čete sad jednodušno zgrn'te i svojeg
265 Otetog branite kralja u boju.« — Reče i trkne
Napr'jed i na dušmáne zavrti koplje, — zazveči
Zvizgava drenovača i sigurno prereže uzduh.
Golema nastane vika jedànak, redovi svi se
Raspu i buna se tada u srcima raspali svijem.
270 Prekrasne devetoro nasùprot je stajalo braće,
Koje je Tirenka vjerna Arkàđaninu Gilìpu
Tòlikê rodila sama; do srednjega koplje doleti
(Mladić to divne ljepote u oružju sjajnome bješe),
Zgodi ga, gdje se zlatom prošìvenâ tkanica trla,
275 Gdje joj je sastavke krâjâ stiskívala pregljica, — te mu
Željezo rebra probode, u p'jesak svali ga žuti.
Braću mu — srčanu četu — podžeže žalost, te jedni
Mačeve rukama trgnu, a drugi pograbe koplja
I ko slijepi poteku; Lavrèntskê čete sa strane
280 Protivne njima polete; Arkàđani od drugud navru
Gusto, u oružju šarom, Agíljani pa i Trojanci.
Jedna želja je svima: da oružjem odluče borbu.
Razmetnu žrtvenike; oluja crna strijèlâ
Do neba uzvije se i kiša gvozdena pada;
285 Ognjišta raznose drugi i vrčeve; bježi i Latin
Saveza ne uglaviv, natučene bogove noseć;
Drugi pak uprežu kola; na konje opet se skokom
Drugi uzvijaju sad i s mačima trgnutim stoje.
Mesap razbiti savez želéći jaše nasùprot
290 Tirenskom kralju Aulèstu, na kojem i kraljevski znak je,
Pa ga u bijeg nagna; a uzmičuć sruši se jadni
Aulest i izvali se na oltar, što stajaše za njim,

286. »natučene bogove«, t. j. u onoj vrevi su i kipovi bogova s oltara izvaljeni i natučeni.

Glavom i leđima; odmah pritrči vatreni Mesap,
S konja visòko ga kopljem, što bješe ko greda, probode,
295 Premda ga moljaše mnogo; još ovo progovori Mesap:
»Ima ga; velikim to je ugodnija bozima žrtva.«
Strče se Italci te ga još topla odirat stanu.
Goruću glavnju s oltara Korìnej idući zgrabi
I baci Ebisu vatru u lice, koji je na njga
300 Kreto i udarit htio, te zasja se velika brada,
Paljevinom zavònjâ goréćî; pohítî Korinej,
Ljevicom zabunjenog dušmána za kosu zgrabi
Ì uprê koljeno o nj i k zemlji ga pritisne, onda
Bok mu tvrdijem mačem probode. Alsa pastira,
305 Koji je u prvom redu med kopljima bježao, pogna
Goli dižući mač Podalìrij, al' zamahne odmah
Sjekirom Als i dušmánu pres'ječe bradu i čelo
Baš po sredini tad i krvlju, što prsnu daleko,
Pokropi oružje onom, te pokoj teški mu oči
310 I san gvozdeni stisnu, u tamu vječnu ih sklope.
Duševni tada Eneja gologlav desnicu pruži
Nëoružânu i svoje drugare vikati stane:
»Kamo hrlite? kakva l' iznèbuha nastade svađa?
O ustégnite gnjev! ta savez je učinjen, sve su
315 Pogodbe uglavljene, i pobiti ja se tek smijem.
Pustite mene, straha okan'te se; ja ću utvrdit
Savez; Turno je moj već poradi žrtava ovih.«
Dok je Enèja tako govorio, vikao tako,
Gle na junaka pade strijela krilata zviždeć,
320 Ne zna se, koja je ruka i koja snaga je pusti,
Je l' bog il' slučaj dao tolìkû Rutulcem diku;
Znatnoga djela se toga ne pròču slava, i niko
Nije se dičio, da je Eneju ranio tada.
Turno videć Eneju, gdje ìz boja izlazi, videć
325 Zabunu vođa, od jednom usplamti vatrenom nadom.
Zaište odmah konje i oružje ì skočî skokom
U kola prkosan on i rukama pograbi uzde.
Hrabre mnoge junake u letu usmrti, druge
Na pola mrtve valja i čete kolima gazi,
330 Pa im uzima koplja i baca u one, što bježe.

296. »ima ga«, t. j. udarac, — pogođen je, kako treba.

Kao krvavac Mart kad uz vale studenog Hebra
O štit u brzom zvekne u trku i pomamne konje
Potjera dižući rat, te Nota i Zefira oni
Pretječu širokim poljem, od topota njihova ječe
335 Krajevi Tračke zemlje, okò njîh vrze se pratnja
Martova: Zasjede, Srdžbe i crne prilike Strave:
Tako vatreni Turno po bojištu juri sa konjma,
Koji se puše i znoje, po ubitih skače tjelesih
Nemilo; krvave kaplje od kopita vrcaju brzih,
340 S krvlju je pomiješan pijesak, po kojem se gazi.
Turno Stenela ubi, pa Fola i Tamira, — ove
Izbliza, iz dalji onog, a zatijem Glauka i Lada,
Do dva Imbrasu sina, što sam ih odgojio nekad
Bješe u Likiji Imbras i jednako oružo oba,
345 Neka se hvataju u boj i pretječu vjetre na konju.
Sa druge strane hiti u ograšje Eumed, što bješe
Valjan junak u boju, Dolóna staroga sinak,
Koji se usudi negda za nagradu tražiti sebi
Kola Pelídova, tabor da Danajski ide uhodit,
350 Ali Tidejev sin za pregnuće takovo drugom
Nagradom nagradi njega, te ne htje Ahìlovîh konja.
Eumed je djedovo ime, a očeve ruke i srce
Imo; kad Turno ga vidje daleko na širokom polju,
Lakim ga pogna kopljem po prostoru dugom, a zatim
355 Ustavi dvoprežna kola i na zemlju skoči, k Eumédu,
Koji se napola mrtav izvalio, dopadne i vrat
Nogom mu pritisne, mač mu iz ruke istrgne sjajni
Pa mu ga u grlo s ovim riječima duboko turi:
»Lezi i izmjeri polja i Hespersku, Trojanče, zemlju,
360 Koju si dobiti htio; usuđuju koji se mene
Dražiti, to im je dar i takove gradove grade.«
Zatim bacivši koplje Asbíta mu posla u društvo,
Hloreja, Sibarisa, Daréta, Tersìloha posla
I Timeta, što konj ga obàrâč srušio s vrata.
365 Kao Egejskog mora po pučini kada zauči

333. »Nota i Zefira oni pretječu«, t. j. brži su od vjetra.
348. Dolon je ime Trojancu, o kojem se govori u 10. pjev. Ilijade, kako je išao obnoć uhoditi tabor Grčki, ali nagazi na Uliksa i Diomeda, koji ga ubiju.
351. »te ne htje Ahilovih konja«, t. j. prošla ga je želja za Ahilovim konjma, koje je mislio odvesti.

Edonskog Boreje nadam, poteku k obali vali
I kud udare vjetri, razlete se oblaci nebom:
Tako uzmiče vojska, kud Turno prolaz siječe,
Čete se okreću, bježe; brzina ga goni, uz vjetrić,
370 Koji mu perjanicom poljuljuje, vozi se Turno.
Fegej ga ne može vidjet, gdje nasrće, škripa od srdžbe,
Pa mu se pred kola zagna i desnicom hoće okrenut
Brzijem konjima žvale i uzde oblite pjenom;
Al' ga potegnu kola, o jarmu obisne otkrit,
375 Široko zgodi ga koplje, probode mu ì slomî oklop
Pleten u žice dvije i malo mu tijelo zadre.
Fegej podigne štit, na dušmána se okrene s njime
Tražeći pomoć u màča, što potrgnuo ga bješe,
Ali pade niz točak i niz os, kojano juri,
380 Te se na zemlju svali, a Turno dopadne za njim
Pa mu med kacige dnom i gornjim med obrubom štita
Mačem otkine glavu i ostavi trup na pijesku.
Dokle po polju tako pobjeditelj Turno siječe,
Mnestej i vjerni Ahat u društvu s Askànijem vode
385 U tabor krvavoga Eneju, koji dugàčkîm
Kopljem pòdupire korak za korakom te se bijesan
Trudi, da str'jelu izvuče sa prelomljenim držáljem.
Najkraćim putem traži, da pomognu njemu, da mačem
Širokim razrežu ranu, da do kraja prokinu mjesto,
390 Gdje se strijela krije, i opet da puste ga u boj.
Eto i Febova prvog ljubimca, Jasova sina
Japiga, kojeg je negda Apòlôn smilovo vrlo
Te mu je umjetnost svoju i darove veseo davo,
Proroštvo, strijele brze i kitaru, al' on želéći
395 Vijek produljiti ocu, što već je na umoru ležo,
Voljaše trava moć i način liječenja znati
I tihe umjetnosti izvijati bez slave živeć.
Ljuto učući stoji Eneja na golemo koplje
Naslonjen, žalostan Jul i mladići se strkaše mnogi
400 Uza nj, a suze njega ne diraju. Stari se Japig
Zaprego plašt uzgrnuv ko i drugi sini Peóna,
Mnogo vještačkom rukom i Febovim travama jakim

366. U Trakiji je sjedilo neko pleme, koje se zvalo Edoni; »Edonski« Boreja dakle znači isto što Trački.

Kuša u hitnji, al' zalud, i desnicom istrći gleda
Str'jelu, al' zalud, i hvata kliještima čvrstijem gvožđe.
405 Načina ne vodi sreća, a Feba na pomoć nema
Učitelja, a groza sve više ì više ljuta
Na polju raste, sve bliže bijeda je. Vide već nebo.
Obavito u prahu, pristupaju konjici, guste
U tabor padaju str'jele. Do etera vika se diže
410 Onih, što biju, i onih, što Mart ih nemili ruši.
Tada Venera majka nedostojnu sinovu ranu
Žaleć na Idi Kretskoj diktàman ubere travu
Grimiznim kićenu cv'jetom, na struku je lišće izraslo
Travi toj, što dobro i koze je poznaju divlje,
415 Kada krilate njima na leđima obisnu str'jele.
Venera oblakom tamnim obàvîv se dođe s diktàmnom
Pa ga nakvasi vodom naljèvenôm u kotlić sjajni
Tajno gradeći lijek, unutra ambrosijskog ona
Soka ljekovitog naspe i mirisnu još panakéju.
420 Ranu vodom tom zablažuje Japig starìna
Ne znajuć, kakva je voda; i odmah ostavi svaki
Tijelo bol i ustavi krv u dubljini se rane.
Bez sile ikakve odmah strijela poda se ruci,
Ispadne, i svježa snaga u stanje pređašnje dođe.
425 »Oružje brže dajte junaku! što jošte stojite?
(Poviče Japig i prvi podbode ih on na dušmáne),
Ne biva ovo ljudskim mogućstvom, naukom vještim,
Niti je spasla tebe, Enèja, desnica moja;
Veći djeluje bog i na veća djela te vraća.«
430 Boja željan Eneja navuče na oboje liste
Nazuvke zlatne, ne će da docni i maše kopljem.
Zgodno kad uz bok namjesti štit i oklop na leđa,
Onda raširivši ruke Askànija zagrli sina,
Vršcima usana njega kroz kacigu ljubeći reče:
435 »Hrabrost, o sinko, uči od mene ì prâvû trudbu,
Sreću od drugih uči. U boju će sada te moja
Desnica branit i vodit u velika junačka djela.
A ti gledaj, kada do godina zrelih dorasteš,

412. Ljekovita biljka diktaman raste u gori Dikti na ostrvu Kreti.
419. panakeja (iz grčkoga jezika) je nekakva izmišljena biljka, koja sve liječi.

Primjere tvojih da pamtiš, da držiš ih svagda na umu,
440 Nek te podjaruje otac Eneja i ujak te Hektor.«
Kad te riječi reče, kroz vrata gòrostasnîk pođe
Mašući golemim kopljem, a s gustom četom polete
Zajedno Antej i Mnestej, cijelo ostavi mnoštvo
Tabor i nagrne s njima. Poljàna se napuni praha
445 Tamnog, od topota noga sve dršće i trese se zemlja.
Turno sa suprotnoga sa bedema ugleda Teukre
I Ausonci, te ledeni strah dubòko im prožme
Svima kosti; Juturna od sviju ih Latina prva
Čuje i pozna jek te u strahu odbježi. Eneja
450 Leti širokim poljem i prašnu poteže vojsku.
Ko kad se prolomi nebo i prëko mora oluja
K zemlji kad hrli, srca jadníkom se ratarom davno
Zgražaju sluteći zlo: poobaraće ona drveta,
Usjeve uništiti i okolo porušit sve će;
455 Vjetrovi naprijed lete i nose na obalu buku:
Tako Retejski vođ na dušmáne, što stajahu suproć,
Vojsku povede, svi se ko u klin sabiti stisnu.
Timbrej pösiječe Osírisa jakoga mačem,
Mnestej Arhètija, Ahat Epùlonta ubi, a Gijas
460 Ufensa; pade augur Tolumnije također (prvi
Izmetnu koplje taj na dušmane, što stajahu suproć).
Do neba cika se diže i kao u zamjenu leđa
Rutulci okrenu prašna i bježati niz polje stanu;
Ne će Eneja u smrt da obara bježan, da goni
465 One, što pješke se sastaju s njim, što oružje dižu,
Samo u onoj gustoj u prašini očima traži
Turna i samoga njega na mejdan zove. Juturna
Junačka strahom tada u duši potresena svali
Turnova vozioca Metìska sred vožnje; daleko
470 Pade vozilac s ojem, i ona ga ostavi tako,
Sama se na kola uspe i uhvati ovlašne uzde
Tijelom, oružjem, glasom Metisku potpuno slična.

440. »ujak te Hektor«, vidi 3. pjev., st. 343.
456. »Retejski vođ«, t. j. Eneja Trojanac (Retej je rât u Trojanskoj zemlji).
457. »u klin sabiti«, t. j. u oblik klina.
462. »kao u zamjenu«, t. j. bježe Rutuli, jer su prije bježali Trojanci (vidi st. 368).

Kao kad veliki dom gospodara bogatog crna
Obl'jeće lastavica nad visokim predvorjem kružeć,
475 Sitnu tražeći hranu, da brbljavo zasiti gn'jezdo,
Sad po trijemima praznim, sad okolo jezerne vode
Cvrkuće: tako Juturna krosrëd dušmánâ sa konjma
Juri i s kolima brzim letéći zalazi svuda,
Sada pokazuje ovdje, sad ondje kličućeg brata,
480 Ali mu ne da u boj i stramputiči daleko.
Stupa u susret Turnu Eneja vijugastim putem,
Sada ga goni i viče kroz rasturene ga čete
Iza glasa, i kadgod dušmána pogleda, kadgod
Trkom krilonoge hoće da konje Turnove stigne,
485 Svaki put okrene kola Juturna na drugu stranu.
Oh, što da čini! zalud kolèbâ se i ljulja mnogo
A misli različne dušu na protivne zovu mu strane.
Mesap lako dotrči u rukama tanahne dvije
Harbe sa željeznijem oštrícem noseć te jednu
490 On na Eneju baci zavrtjevši sigurno njome.
Odmah se ustavi nato Eneja i pokriv se štitom
Kleče na koljeno; šiljak od kacige brzo mu koplje
Odbi i perjanice sa vrška mu najgornji dio.
Bijes u njemu se diže, i ražesti tâ ga podmúklôst,
495 Pa kad opazi natrag da konji potegoše kola,
Jupiter-boga zazove i žrtvenik slomljene vjere
Pa se usrëd dušmánâ zaleti i sreću bojnu
Imajuć otvori strašno pokláće ne čineći nigdje
Razlike i sve uzde ljutini popusti svojoj.
500 Koji će sada mi bog tolìkê muke i koji
Različna sad mi javit poklaća u pjesmi i smrt
Vojvoda, što su ih poljem sad Turno, sad Trojanski junak
Kao za izmjenu gnali? Tolìkô li, Jupiter-bože,
Klati se narodom dade, što imahu u vječnom miru
505 Živjeti? Na mjestu tad nasrtači stanu Trojanci,
Kada Rutulca u bok Sukróna (koji mu posla
Mnogo ne zada) rani Eneja i nemili mač mu
Turi u rèbra i prsiju sklop, kud najbliža smrt je.

494. »podmuklost«, — Eneja ne će nikoga da ubija, već samo s Turnom hoće da se pobije, Mesap hoće da ubije Eneju; u očima ovoga to je dakle podmuklost.

Turno obori s konja Amíka i brata Diora
510 Stigav ih pješice; jednog, kad dođe mu nä dohvât, dugim
Kopljem, a drugoga mačem probode, ods'ječe im glave,
Na kola objesi ih i uzme ih (krvlju još kaplju).
Onaj pošalje u smrt Cetéga, Tanaja, Tola,
Sva tri u sukobu istom, Oníta također tužnog
515 Ehiónôvca rodom, a sina Peridije majke.
Turno ubije braću iz Likije s Febova polja
I Menéta mladića Arkàđanina, što na rat
Uzalud mržaše, kuće siromašne bješe i zanat
Radio svoj je uz Lernu uz ribljivu, nije poznavo
520 Gospodskih pragova, otac na zakupnoj njivi je sijo.
Kao kada se oganj sa strana protivnih pusti
U šumu suhu il' grmlje lovòrikovo, što šušti,
Ili s visokih brda pjenovite kad se rijeke
Šumeći naglo ruše i lete nä râvni pute
525 Pustošeć svoje: s istom žestinom Eneja i Turno
Jure bojištem sad; unutra sada se njima
Ljulja ljutina, sad grudi, nenavikle dati se svladat,
Pucaju, a sad idu ubijat, što snaga ih nosi.
Svoje je pradjede baš i imena djedova stara
530 Spominjo Muran i svu od kralja Latinskih lozu,
Al' na nj Eneja zavŕtî komadinom goleme hridi
Te ga naglavce svali; pod jarmom i uzdama kola
Njega odvaljaju dalje, a konji na gospodara
Ne misleć topoću jako i gaze ga kopitma brzim.
535 Turno zastupi Hilu, što nasrće škripljuć od srdžbe
Strašno, i koplje zabode u pozlaćeno mu čelo.
Koplje kroz kacigu prošav i kroz mozak ostane tako.
I najhrabrijeg tebe med Grcima, Kreteju, ruka
Ne ote tvoja od Turna, nit' svoji sačuvaše bozi
540 Tad od Enèjê Kupènka, što gvožđu prsi okrénu,
Zadjeva mjedenog štita jadníku mu nije pomògla.

513. »onaj«, t. j. Eneja.

515. Ehionovac je potomak prastaroga junaka Tebanskog Ehiona.

516. »s Febova polja«, t. j. s polja, koje je pripadalo hramu Apolonovu u Likijskom gradu Patari.

529. 530. t. j. Muran sastavši se s Enejom viče (od prilike): šta ćeš ti, Trojanče, skitalico, otmičaru?..., sad ćeš poginuti od mene, potomka slavnih kraljeva Latinskih.

536. »pozlaćeno čelo«, t. j. čelo pokrito pozlaćenom kacigom.

Vidješe polja Lavrèntskâ i tebe, Eole, gdje si
Pao i zemlju široko gdje pokrio svojim si hrptom;
Poginu, a oborit te negda nijesu falange
545 Argivske mogle ni Ahil, što kraljevstvo Prijamu rasu.
Smrtni konac ti tu, a pod Idom ti visoki bješe
Dom u Lirnésu, a na polju grob na Lavrèntskôm ti stoji.
Jedna se na drugu sva okrenula vojska — Dardánci
Svi i Làtini svi, međù njima žestoki Serest,
550 Mnestej i Asilas jaki i Mesap krotilac konja,
Etrurska tu je falànga, Evàndrovi konjici tu su,
Iz svijeh sila se bore junaci ko köliko može;
Prestanka, odmora nema, u ograšju vojuju grdnom.
Prekrasna majka tada Enèji misao dade,
555 Neka k zidima gradskim što brže krene sa vojskom,
Polomom nenadanim nek Latine zbuni. Enèja
Na sve je strane Turna po četama tražio, oči
Ovamo, onamo baco, — i ugleda, grad od tolìkôg
Kako je sačuvan boja, bez napasti stoji na miru;
560 Pomiso ograšja većeg podžeže odmah mu dušu,
Mnesteja, hrabrog Serèsta pozove i još Sergesta,
Vojvode svoje, te stane na humak, i ostala vojska
Teukarska steče se tamo; stojéći u redima gustim
Ne smeću koplja ni štite; Eneja im prozbori s visa:
565 »Neka se ne časi s onim, što velim; Jupiter uz nas
Stoji; zbog odluke nagle nek niko mi ne stupa sporo.
Danas ću grad, zbog kojeg je rat, i Latínovo rasut
Kraljevstvo, zadimljene sa zemljom ću krovove sravnit,
Ne prime l' moju vlast, ne obećaju l' svladani, da će
570 Pokorni biti. Il' Turna da čekam, dok mu se svidi
Doć mi na mejdan, da svladan još jednoć se pobije sa mnom?
Tu je, o građani, izvor i konac kletoga rata.
Brže nosite zublje i ognjem izvojštite savez.« —
Reče, i junački svi se vojnici mu natjecat stanu,
575 Slože se u klin i k zidom polete u gomili gustoj.
Ljestve iznebuha tu se i oganj se nenadno stvori.
K vratima jedni potrče i ubiju prve stražare,
Drugi mačima mašu i eter zamračuju koplji.
Pod gradom stojeć Eneja med prvima desnicu diže,

575. »u klin«, vidi st. 457.

580 Iza glasa Latína okrivljuje, bogove zove,
Nek su svjedoci, da opet vojevat je prisiljen, dvaput
Italci već su dušmani, već drugi put savez se lomi.
Ljudi se uplaše, te se međù njima nesloga rodi:
Jedni otključati grad i Dardáncima vrata otvorit
585 Hoće i samoga kralja na bedeme vući već stanu,
Drugi oružje grabe i braniti zidove idu:
Kao kad pastir gdjegod u šupljikastom kamènu
Nađe sakrite pčele i dimom im napuni ljutim
Stan, te razlete se one po voštanom taboru svojem
590 Ne znajuć, što je, pa se podjaruju zujeći vrlo;
Crna se izvija para iznàd kućê pčelinje, iz nje
Šoboće zuka, dim se u uzdušnu prazninu vije.

Latine izmučene još i ta nevolja snađe,
Koja žalošću grad potrese cio stubòkom.
595 Kada kraljica s krova dušmánâ dolazak vidje,
Kako jurìšajû zide i bacaju na kuće vatru,
A nigdje Rutulskih četa ni vojske Turnove nema,
Pomisli nesretnica, da mladić u ograšju ljutom
Pogibe, dušu joj tuga iznebuha pomuti, sebe
600 Ona uzrokom, glavom i krivicom zove bijèdâ,
I drugo mnogo luda i mahnita reče u tuzi
Te plašt grimizni razdre na sebi umrijet hoteć,
Uzao za ružnu smrt na visokoj zaveže gredi.
Glas o nesreći toj kad čuše Latinke jadne,
605 Prva tad plavu kosu Lavinija kćerka raščùpâ,
Ružična izdrpa lica, a za njom i ostalo mnoštvo
Stane mahnítati, sav dom od tužnjave širom zaječi.
Brzo se nesretni glas po cijelome gradu raznese.
Svima klonuše srca, u odjeći razdrtoj Latin
610 Ide ženinom smrću i propašću grada ko gromom
Ošinut, nečistom sipa i kalja prašinom kosu
S'jedu i vrlo se kaje, što dočekao Dardánca
Nije Eneju i u grad ko zeta ga primio svojeg.

Ubojni Turno međù tîm na kraju polja malìnu
615 Raspršanijeh ganja sve sporije, konja se svojih
Potrku on sve manje veseli. Tada mu uzduh
Onu donese galámu, u kojoj ĩ strâh je tajni
Smiješan; glasi mu, koji iz smetenog dolaze grada,

I žubor neveseli razdražuju napete uši.
620 »Avaj, kakva je grad uznemirila tuga tolìkâ?
Kakva li to iz daljine galáma iz grada hrli?«
Reče i pritegne uzde te stane ko mahnit, a tada
Sestra, što voziocu Metìsku se stvorila bješe
Slična te upravljaše i kola i konje i uzde,
625 Prozbori njemu ovako: »Ovùdâ ganjajmo, Turno,
Trojansku čeljad, kud pût je pokazala pobjeda prva.
I drugih, koji će braniti grad, imade. Eneja
Eno na Italske čete navaljuje bijući bojak;
I mi mrtvácâ Teukrom načìnimo bijesnom rukom.
630 Ni slavom bojnom ni brojem rđaviji ne ćeš otići.«
Turno će njoj:
»Sestro, već prije tebe prepòznah, lukavo kad si
Ugovor razbila naš i pustila u boj se ovaj;
I sad uzalud kriješ božànstvo svoje. Al' ko je
635 Poslao tebe s Olìmpa i htio, da trpiš tolìkô?
Zar smrt svojega brata da nemilu gledaš? jer drugo
Što ja i radim i spas od koje sudbine da čekam?
Vidjeh Murána, od kojeg na sv'jetu niko mi nije
Draži, gdje gine golem i golemom savladan ranom,
640 Gine pred očima meni i mene dovikuje, zove.
Pade i jadni Ufens, da ne gleda naše sramote,
Njegovo tijelo sada i oružje imaju Teukri.
Svemu nedostaje zlu još, da propadne grad nam — pa jâ to
Dočekat? Drankesovih riječi ne pobiti djelom?
645 Pleći okrenut, pa zemlja da ova vidi, gdje bježi
Turno? Zar je tolìkâ bijeda umrijet? Vi mi
Budite blagi, o Mani, kad bozima po volji nisam!
K vama ću sa čistom sići sa dušom, koja ne znade
Krivice takve — vrijedan potómak djedova slavnih.«
650 Kad to izrèče, al' eto na zapjenjenom na konju
Leti strijelom ljutom u lice ranjeni Sakes
Hiteć krosrëd dušmánâ i Turna po imenu viče:
»Turno, u tebi još samom je spas, na svoje se smiluj;
Oružjem s'jeva Eneja i prijeti, najvišu kulu

636. 637. »drugo što ja i radim«, t. j. štogod radim, sve me vodi u smrt; već nema sudbine, koja bi me izbavila od smrti.

647. »Mani«, t. j. podzemni bogovi, — »bozima«, t. j. višnjim, koji vladaju nebom i zemljom. — 648. 649. »ne znade krivice takve«, t. j. da bježim.

655 Italsku da će oborit, razvaliti da će je; — lete
Zublje na krovove već. Na tebe oči i lica
Okreću Latini sad, a Latin kralj je u sumnji,
Koga bi zetom zvao i koji bi ugovor držo.
K tome kraljica, koja veòma ti odana bješe,
660 Desnicom ubi se svojom i ȍd straha sa sv'jeta ode.
Žestoki samo Atìnât i Mesap pred vratima drže
Vojsku u redu još; okò njîh na obje strane
Guste falange stoje, ko klasje gvozdeno strše
Trgnuti mači, a ti po travi se po pustoj vozaš.«
665 Turno se prepadne sav i od različnih šarenih misli
Smete se, preda se gleda i šuti. U srcu istom
Vri stid strašno, bjesnoća u njemu se miješa s tugom,
Osjećaj svoje vrline i ljubav pomamom gnana.
Al' kad se raziđe mrak, kad duši svjetlost se vrati,
670 Očiju kolute sjajne k zidòvima zabunjen svrne,
Iz kola veliki stane da motri grad. Kad al' eno
Podovi gore, te se iz ognja izvija, k nebu
Diže se plameni stup i obuhvaća veće i toranj,
Kojem je složio grede, uzvisio kojeg je te mu
675 Točkove podmetnuo i visoke stavio moste.
»Sad već odol'jeva sudba, o sestro, ne ustavljaj mene;
Idimo, kamo nas bog i udes nemili zove.
Pobit se hoću s Enèjôm, gorčìnu, što je imade
U smrti, hoću pretrpjet, i beščasna ne ćeš me više
680 Vidjeti, sestro, tek daj mi, da prije se b'jesa nabjesnim.«
Tako joj Turno reče i na zemlju iz kola skoči
Pa kroz dušmane leti i oružje žalosnu sestru
Ostaviv, redove bojne u trku brzome lomi.
Kao kad naglo se hrid s vrhunca brdskoga ruši,
685 Koju odlomi vjetar il' burna je podloka kiša
Ili je obori starost privukav se s godina mnogo,
Hrli s velikom silom u bezdan strašna stijena,
Skače po zemlji, drveta i stoku ĭ ljûde vuče

664. »po travi se pustoj vozaš«, t. j. nakraj polja, gdje nema nikakvih neprijatelja.

668. »ljubav pomamom gnana«, t. j. Turno je bijesan, što mu je oteta Lavinija, koju još i sad ljubi.

674. 675. Misle se drveni tornji, koji se mogu na točkovima micati, kud treba.

Sa sobom: tako i Turno k zidòvima gradskima leti
690 Kroz čete rastisnute na onu stranu, gdje krvi
Najviše teče po zemlji i koplja uzduhom zvekću.
Daje desnicom znak i prozbori silnijem glasom:
»Prestan'te Rutuli, i vi, o Latini, ustav'te str'jele;
Moja je, kakva je göd, sudbìna; bolje je, da ja
695 Okajem ugovor za vas, da mačem boj presiječem.«
Na to se rastupe svi, u sredini načine prostor.
Kada Turnovo ime Eneja začuje otac,
Ostavi zidove odmah i visoke ostavi tornje;
Da se ne zadocni, hítî i poslove prekine druge,
700 Sve od veselja đipa i oružjem zvekeće strašno.
Sad je Eneja tolìkî, kolìkî je Atos il' Erik
Ili otac Apènîn, kad česvinama zašumi,
Koji snježano tjeme k nebesima veselo diže.
Rutulci, Italci svi i Trojanci okrenu oči
705 Kao u jagmi na nj, i oni, što stoje na zidma
Visokima, i oni, što ovnom ih biju odozdo,
Štitove skinu s raménâ. I kralj je u čudu Latin,
Gdje su se golema dva junaka iz protivnih kraja
Zemlje sastala sad, da dijele oružjem mejdan.
710 A kad se otvori polje sa prostorom praznijem, oba
Naprijed iziđu brzo i bacivši koplja s daleka
Započnu boj, a mjedeni štit na jednom i drugom
Zvekeće; zemlja zatutnji, učèstâ za zamahom zamah
Mača, te sreća i hrabrost miješat se stanu u jedno.
715 Ko dva kad bika na vrhu Taburna il' golemoj Sili
Jedan na drugog čelo okrenuvši kad se zatrče
U ljuti boj, — pastiri u strahu se uklone, stado
Čitavo stoji nijèmo od plašnje, a junice dršću,
Koji l' će vladati lugom, za kojim li stada će ići;
720 Bikovi jedan drugog ranjavaju s velikom silom,
Bodu se uprti stojeć, a obilna krv im po vratu
Teče i plećima, jeka po lugu se razl'ježe svemu:
Isto se tako Daunov sin i Trojanac Eneja
Štitom udriše o štit, te eter strašno zaječi.
725 Jupiter zdjelice dv'je izjednačivši jezičac digne

706. »ovnom«, vidi bilješku 2. pjev., st. 492.
725—727. To je uzeto iz Ilijade pjev. 8, st. 69—72 i pjev. 22, st. 209—212.

I stavi različnu sudbu obojice u njih, da vidi,
Kojega ubija rat i težina kojemu pada
U smrt; — tad Turno držéći, da smije, čitavim t'jelom
Propne visoko se mačem zamahnuvši, udarit hoće.
730 Latini ciknu, koji u strahu su, ciknu i Teukri,
Obje su pozorne vojske. Al' nevjerni prelomi mač se
I iznevjeri Turna, kad vatren udarit htjede;
Pomoć je sad u bijegu, — odbježi brži od Eura,
Kada nepoznat držak i ruku bez oružja vidi.
735 Kad na početku boja u zapregnuta se kola
Penjo, u naglosti, kažu, da očevu ostavi sablju
Te u brzini mač Metìska zgrabi vozača;
Taj je dostajo dotle, dok raspršani Trojanci
Bježahu; ali boga Vulkána kad k oružju dođe,
740 Smrtnoga čovjeka mač od udarca razbi se ko led
Kidljiv, i odlomčine na p'jesku se zasjaju žutom.
Turno ko mahnit bježi na različne po polju strane,
Krugove nesigurne sad ovdje plete, sad ondje,
Gustim jer mnoštvom ga Teukri opkoljuju odsvud, a k tome
745 Bara je prostrana ovdje, a ondje visoki zidi.
Premda rana od str'jele Eneju ustavlja te mu
Kašto koljena smeta i bježat mu ne da, al' ipak
Ganja i žestok brzinom brzinu bjegunčevu stiže:
Kao kad lovac se pas na zatvorenog rijekom
750 Namjeri jelena gdje il' strašilom crvenog perja
Okruženoga, stane da ganja ga lajuć i trčeć,
Jelen pak zasjede se bojéći i visokog žala
Bježi na tisuću strana i vraća se, — à jâkî Umbar
Goni ga zjajuć, već hoće da zgrabi, već ko da ga zgrabi,
755 Šklocne zubima već, al' prevaren zägrîze zalud;
A tad nastane vika, i okolo žali, jezèra
Ore se, tutnji nebo od urnebesa cijelo.
Turno Rutulce sve bježéći psuje, sad ovog
Imenom zove, sad onog i mäč svoj poznati ište.
760 Al' ko pristupi, svakom Eneja prijeti da će

746. Taj se stih (kao i stih 762) protivi onome, što je rečeno u st. 421—424, otkle se vidi, da je Eneja sasvim izliječen od rane. Opet dokaz, da Eneida nije sasvim dotjerana, da je pjesnik prije umr'o, nego ju je dotjerao.
750. »strašilom crvenog perja«, vidi georg. 3. pjev., st. 372.
753. »Umbar«, ime psu (u Umbriji su bili glasoviti lovački psi).

Posjeć i ubit ga odmah, razvaliti grad će im, kaže,
Strašeći preplašene te goni sve sà ranôm svojom.
Napune, ponove oni trčéći tamo i amo
Okrugâ pet, jer ne traže tu igrènê se lake
765 Nagrade, nego za Turnovu krv i život je borba.
Faunu je posvećena na onom slučajno polju
Stajala dafina lišćem sa gorkijem, nju su brodari
Štovali, spaseni buduć iz vala pribijali na nju
Dare su bogu Lavrèntskôm i vješali zavjetno ruho.
770 Ali su bëz obzîra Trojanci uklonili sveto
Drvo, da prostor čist na poljani bude za borbu.
Tu je stajalo koplje Enèjino, tu ga je zamah
Zanio bio i zabo, te osta u žilama čvrstim.
Sada se trudi i hoće Dardánac, da desnicom gvožđe
775 Istrgne i njim onog da stigne, kojega nije
Trkom mogao stići, a Turno od straha ko lud
Poviče: »Molim te, Faune, ej smiluj se, predobra i ti
Zemljo, ne pusti gvožđa, poštivao ako sam svagda
Svetinje vaše, što narod Enejin ih oskvrni ratom.«
780 Reče, — i uzalud nije zamolio u boga pomoć,
Jer se mučio dugo i zadržo kod čvrstog panja
Junak Eneja, al' nije iz škripca tvrdoga drva
Nikako mogao koplja iščupat. Dok gnjevno naprezo
On se i trudio, oblik vozača opet Metìska
785 Daunija boginja primi i k bratu dotrčav donese
Mač mu, a Venera ljuta, što slobodno smionoj to je
Nimfi, dođe i koplje iz dubokih žila iščùpâ.
Ona se dvojica sada ponesu ì s novôm snagom
Stanu na ljutom da se mejdanu pobiju, — jedan
790 U mač se uzdajuć, drugi sa kopljem je visokim žestok.
Svemožnog kralj Olìmpa Junoni progovori tada
Besjedu gledajući iz žarkastog oblaka borbu:
»Gdje je svršetak tome, o ženo? što ostaje jošte?
Znaš i priznaješ, da znaš, ko domaći bog da Eneja
795 Pripada nebu, do zv'jezda da sudba ga nosi. Što snuješ?
Il' u oblácima hladnim sa kakovom nadom se vrzeš?

763. 764. Turno bježi od Eneje u krugu, Eneja za njim, i tako su napunili pet krugova. — 785. Daunija, t. j. kći kralja Dauna.

794. »domaći bog«, t. j. Latinske zemlje, koja će Eneju poslije njegove smrti ubrojiti među bogove.

Je li prilika, rana da smrtnička oskvrni boga,
Ili uzeti mač da Turnu se vrati (jer što bi
Mogla bez tebe Juturna?) i svladanim sila da raste?
800 Prestani jednoć već i meni daj se umolit,
Neka te tiha tuga ne izjeda, ustima slatkim
Svojima nemoj meni ponavljati žalosne tužbe.
Sada pri kraju smo već; po vodi, po zemlji si ganjat
Mogla Trojance i rat zapaliti golemi, mogla
805 Dom si okaljat i svadbu pomutiti žalošću, — al' sad
Dalje ti raditi ne dam.« Progovori Jupiter tako;
Na to s poniznim licem ovako Saturnija počne:
»Veliki Jupiteru, kad tvoja tâ mi je volja
Poznata, zato od zemlje i Turna nerado odoh;
810 Drukčije ne bi me samu u uzdušnom vidio stanu,
Svaku gdje srâmotu trpim, već stajala ja na mejdánu
Ognjem bih obvita, vukla u bojeve ljute bih Teukre.
Priznajem: rekoh Juturni, da jadnome bratu priteče,
Za bratov život dopùstih da učini znatnije štogod,
815 Al' ne dopùstih, da str'jelu na luku zapinje ona,
Tako mi izvora Stiksa rijeke, koja ublažit
Ne da se, kojom se kunu neprelomno bogovi višnji.
I sad ustupam ja i uklanjam boju se s mržnjom.
Ali jedno te molim za Latij, za dostojanstvo
820 Tvojega roda, što sudbe ni jedan ne krati zakon:
Kada se po sretnom već vjenčanju (neka im bude)
Med sobom pomire oni te uhvate vjeru i savez,
Nemoj dopustiti onda, domoroci Làtini ime
Svoje da promijene i Teukrima da se nazovu,
825 Jezik nek ne uzmu drugi, nek ruha ne m'jenjaju svoga.
Neka ostane Latij i Albanski dovijek kralji,
Rimski nek naraštaj jak u hrabrosti Italskoj bude;
Daj, kad propade Troja, nek ì ime propadne njeno.«
S posm'jehom stvoritelj ljudi i svijeta otkaže njojzi:
830 »Jupiterova sestra, Satùrnovo drugo dijete
Ti si, dok ljutosti vale tolìkê u grudima valjaš!

804. 805. »mogla dom si okaljati«, t. j. smrću kraljice Amate, koja se objesila, — »svadbu pomutiti žalošću«, t. j. svadbu Lavinije i Eneje.
816. 817. Vidi bilješku 6. pjev., st. 324.
830. t. j. svojom srdžbom pokazuje Junona, da je sestra Jupiterova i kći Saturnova, jer se i Jupiter i Saturn znadu žestoko srditi.

Nego naprazno početi gnjev ukròti der sada:
Dajem, što hoćeš, i puštam pridòbit se rado od tebe.
Jezik će očinski ostat i običaji Ausóncem
835 I ime, kakovo jest; naseliće med njih se Teukri
S narodom pom'ješani, a zakonske obrede ja ću
Dat im i Làtine sve ću načinit ih s govorom jednim
Pleme, koje će smjesom izići iz Ausonske krvi,
Većma od ljudi ćeš vidjet i bogova pobožno da je,
840 Niti će ikoji narod tolìkô častiti tebe.«
Namagne na to Junona i vesela prom'jeni miso,
Sa neba sađe tad i iz oblaka iziđe ona.
Drugo zatijem Otac u sebi promišlja, kako
Od brata, koji se bori, Jutùrnu bi mogo odvući.
845 Nakazne boginje dvije imadu, Hudobe se zovu;
Zajedno s Tartarkom njih je Megérôm u porođáju
Istome nemila Noć porodila, jednakim zmijskim
Uzlima öbavîla i vjetrna dala im krila.
One na pragu stoje i uz tron ljutoga kralja
850 Jupiter-boga te smrtne jadníke žestoko plaše,
Kad kralj bogova boli il' strašni sprema im pomor
Ili gradove, koji zaslužiše, ratom kad straši.
Jednu od njih brzu iz etera višnjega pošlje
Jupiter, neka Juturni otrči za nemio za znak.
855 Ona odleti i brzi odnese je na zemlju vihor.
Kao u oblak kad se s tetívê pusti strijela,
Koju je zavitlo Part oblìvenû otrovnom ljutom
Žučju, te prebola nema već od nje, — Part il' Kidónac,
Zviždeć i neviđena preleti oblakom brzim:
860 Tako i Noći kći pohítî i na zemlju ode.
Kada Ilijsku vojsku i Turnove ugleda čete,
Brzo se stisne Hudoba u obličje malene ptice,
Koja čučeći gdje na osamljenom na krovu
Ili na grobu kasno u noći neugodno pjeva;
865 U taj se lik Hudoba pretvorivši Turnu pred licem

845. Hudobe, t. j. Furije. Njih su tri, i obično se mislilo, da im je mjesto u podzemnom svijetu, a ovdje se pjesnik drži drugoga mišljenja, t. j. da u podzemnom svijetu boravi samo jedna (Megera), a druge dvije (Alekta i Tisifona) da straže u predvorju Jupiterovu na nebu.

858. »Kidonac« je čovjek iz grada Kidona (na ostrvu Kreti), kojega su stanovnici bili strijelci na glasu kao i Parti.

862. »obličje malene ptice«, t. j. nekakve male sove.

Stane pol'jetati zviždeć i krilima udarat štit mu.
Protrne tijelo Turnu od užasa čudno i klone,
Od strâ mu digne se kosa, a u grlu zapne mu riječ.
A kad zvizgu i krila Hudobe sestra Juturna
870 Već iz daleka pozna, raščùpâ jadnica kosu,
Noktima obraze grebe, a grudi šakama bije:
»Ej što pomòći sada, o Turno, može ti sestra?
I što patnicu mene još čeka? kako da život
Produljim tvoj? ta mogu l' protívit se nakazi takvoj?
875 Iz boja izlazim već; ptičetine mrske nek mene
Ne straše preplašenu; lepètânje poznajem krila
I smrtonosni glas; razumijem ponosni nalog
Velikog Jupiter-boga. Je l' nagrada to djevičanstvu?
Čemu je vječnost dao života, i smrti mogućnost
880 Zašto je uzeo? bar bih završila tòlikû žalost
I brata jadnoga prateć otići bih med sjenke mogla.
Besmrtna ja? al' od sveg, što imam, što će mi biti
Milo bez tebe, o brate? il' gdje će mi dosta duboko
Zemlja zijevnut, med Mane da najdonje boginju spusti?«
885 Kad to izrekne, glavu zaogrne sivijem plaštem
Pa se uzdišuć mnogo u duboku skrije rijeku.

Pripire junak Eneja i maše golemim kopljem
Velikijem ko drvo i prozbori srca bijesna:
»Što još čekat sad treba? i čemu nećaš se, Turno?
890 Nije bježati sad, već uhvatiti se u boj.
U oblik, kakav te volja, pretvori se; sastavi skupa
Što znaš vještinom i umom, odletjet k zvijezdama u vis
Gledaj, il' u zemàljskê šupljìne se skrij i zatvori.«
Turno mašući glavom progovori: »Ne straše tvoje,
895 Ljutico, r'ječi me gnjevne, već bozi i Jupiter dušman.«
Više ne reče ništa, već pogleda golemi kamen,
Golemi kamen starìnskî, — na zemlji je slučajno ležo,
Međa da njivama bude i prekida zavade poljske;
Jedva bi dvanaest ljudi na leđa dići ga moglo,
900 Kakvi se rađaju danas na zemlji ljudi, — al' Turno
Naglo ga pograbi rukom, potrči s njim na dušmána,

878. »je l' nagrada to djevičanstvu?« vidi st. 140.

899. 900. »jedva bi... na zemlji ljudi«, — ovo se često nalazi u Homera, koji drži, da su ljudi u staro doba bili jači od ljudi njegova vremena.

Pa se izdignuv u vis zavrti kamenom strašnim,
Al' on samoga sebe ne poznaje više trčéći,
A ni dižući ruku ni mašući kamenom strašnim,
905 Koljena klecaju njemu i krvca se studena mrzne.
Tako uzduhom praznim poleti kamen junakov,
Al' nit' prostora svega preleti nit' udarca zada.
Kao kad u snu nam stisne u noći počinak tihi
Oči, te sve nam se čini, da bježat daleko želimo, —
910 Uzalud: kušamo trknut i kušamo, ali bez snage
Padamo, jezik nas izda, pomòći poznate t'jelu
Ne će sile, te služit ni besjeda ne će nam ni glas:
Tako boginja grozna ni Turnu sreće ne dade,
Kudgod tražio put junáštvom. U grudima čuvstva
915 Različna njemu se metu; na Rutulce pogleda i grad,
Od straha oklijeva i boji se: sad će ga koplje;
Kako bi uteko ne zna, nit' kako bi napo dušmána,
Nigdje ne vidi kola, vozačice ne vidi sestre.
Dok on tako još čeka, Eneja kobnijem kopljem
920 Zamahne očima zgodu uvrebav te iz svijeh sila
Njim iz daleka zavìtlâ. Ne zviždi kamenje tako
Bacano hitaćom spravom zidodernom, ne puca tako
Gromovna praska. Koplje ko crna bura poleti
Groznu noseći smrt, na sedmòstrukôme na štitu
925 Skrajne istrga ploče i k tome na oklopu optok.
Koplje kroz bèdro prozuji, te veliki pogođen Turno
S koljenom probodenim i pregnutim na zemlju klecne.
Rutulce stane jauk, i okolo sva se zaòrî
Gora, od visokog gaja do gaja širi se odjek.
930 Pogleda Turno smjerno i ponizno, pruži molèćkê
Desnicu ruku veleći: »Zaslužih i ne molim milost;
Srećom se koristuj svojom, a roditelj ako te tužni
Na milost ganuti može, tad molim te, smiluj se starom
Daunu, ta i ti si oca Anhísa imao starog;
935 Ili ako mi voliš života lišiti t'jelo,
Vrati me mojima. Ti si pobjeditelj, — pobjeđeníka
Vidješe, ruke gdje pruža, Ausonci; Lavinija tvoja
Žena je; dalje mržnje ne goni.« — Žestoki stoji
S mačem Eneja ruku ustegnuv i prevraća oči,
940 Stoji i besjeda tâ pridobivat sve više ga stade;

Al' tad visoko Turnu na plećima nesretnu spazi
Tkanicu, sine mu kajas s pucetima znanijem — stvari
Palanta mladog, kog Turno savlado je, ranio, smako
I na plećima svojim dušmánov je nosio nakit.
945 Kad tu odoru vidi Eneja, koja je spomen
Ljute mu žalosti, gnjev ga i pomama potpale, strašno
Poviče: »Meni da umakneš ti, što odoru mojih
Nosiš na sebi! Palant osvećuje tebi se, Palant
U opakoj ti krvi i ubija ovom te ranom.«
950 Tako reče Eneja te sprijed mu u prsi turi
Vatreno mač, i Turnu ohlàdnê udi i klonu,
Med sjenke jaučući i nerado duša odleti.

941—944. Vidi 10. pjev., st. 495 i d.

TUMAČENJE RIJÈČÎ I IMÉNÂ

Abas u en. 3, 286 je Grčki junak pod Trojom, kojega je Eneja ubio i uzeo mu štit; — isto ime ima i jedan Trojanac u en. 1, 121.

abònos, drvo, lat. ebenum ili hebenum, grč. ebenos, njemački Ebenholz.

Afrik, jugozapadni vjetar.

Agamemnon, v. en. 1, 284, 285.

Agila, v. en. 7, 652.

Aheron, rijeka u podzemnom svijetu, koja ga okružuje i izlijeva se u Kokit; pjesnički se uzima za podzemni svijet i podzemne sile.

Ahil, najveći Grčki junak pod Trojom, vođa Mirmidonaca.

Ahivci su upravo stanovnici Ahaje, zemlje na sjevernoj obali Peloponesa, ali služi za sav Grčki narod uopće kao i imena Argivci i Danajci.

akant, neko bodljikavo drvo, vrsta akacije u georg. 2, 119. — Sasvim je druga biljka akant u ekl. 2, 20, u en. 1, 649 i drugdje; taj je akant krasna lišća, prema kojemu su stari Grci i Rimljani pravili različne nakite.

Akest, kralj u Siciliji, koji je gostoljubivo primio Eneju, — po materi Trojanac, v. en. 5, 38.

Aktij, rât na obali Akarnanije, primorske zemlje u srednjoj Grčkoj.

Akvilon ili Borej, sjeverni vjetar.

Alba ili *Alba Longa*, grad u Latiju, iz kojega je naseljen Rim, a razorio ga je Rimski kralj Tul Hostilije.

Alekta, jedna između Furija.

Alfej, voda u Argolidi.

alga, morska trava.

Alkid (s Grčkim nastavkom), isto što Herkul, v. en. 5, 414.

Alkimedon, neznani umjetnik rezbar.

Amata, žena kralja Latina, mati Lavinije.

Amazonke, junačke žene, koje su prebivale kod rijeke Termodonta (u Maloazijskoj zemlji Kapadokiji).

ambrosija, mirisava mast, kojom su se mazali bogovi.

Amfion, prastari pjevač, utemeljitelj grada Tebe.

Amfris, v. georg. pjev. 3, st. 2.

Aminta, ime pastiru.

amom, neka mirodijska biljka u Aziji, osobito u Armeniji.

Amor, sin Venerin, bog ljubavi, zove se i Kupido.

Andromaha, žena Hektorova, poslije Helenova (en. 3, 297).

Anhis Trojanac, otac Enejin.

Anijen, voda u srednjoj Italiji, pritok Tibera.

Aonija, pjesnički isto što Beotija.

Apolon, sin Jupitera i Latone, brat boginje Dijane, bog proroštva, pjesništva i strijeljanja.

Apulija, zemlja u južnoj Italiji uz obalu Jadranskoga Mora.

Ardea, v. Rutuli.

Argivci, t. j. Grci, vidi en. 1 pjev., bilj. 24.

Argiripa, isto što Arp.

Argolida, zemlja u sjeveroistočnom Peloponesu, — pridjev: *argolski*.

Argos (Arg), grad u Peloponeskoj zemlji Argolidi; u en. 2, 95 znači isto što Grčka.

Aricija, grad u Latiju.

Arkadija, zemlja u Peloponesu, tamo se mnogo pjevalo i sviralo (osobito su to činili pastiri).

Arktur, zvijezda, v. georg. 1, 68.

Arp, grad u jugoistočnoj Italskoj zemlji Apuliji.

Asarak, kralj Trojanski, djed Prijama i Anhisa.

Askanije ili Jul, sin Enejin, u vrijeme Enejina lutanja po moru i njegovih bojeva u Italiji bijaše dječak.

Askra, selo u Beotiji, mjesto rođenja pjesnika Hesioda.

Astijanaks, sin Hektora i Andromahe.

Atika, zemlja u srednjoj Grčkoj s glavnim gradom Atenom.

Atlas, sin Japetov, otac Plejadâ, on drži stupove, kojima je poduprto nebo, njemu su poznate sve dubine morske i sve nebeske stvari. — *Atlas* se zove i velika planina u sjeverozapadnoj Africi.

Atos (ili Sveta Gora), visoka planina na poluostrvu Halkidiki (Makedoniji na jugu).

Atrid, t. j. Atrejev sin (Agamemnon i Menelaj).

atula (aftulja), greda u kuća, koja ide dalje od zida.

August, vidi Cesar (Oktavijan).

Aulida, pristanište u Beotiji, gdje je Agamemnon skupio Grčke lađe, koje su išle pod Troju.

Aurora, t. j. zora.

Aurunčani, narod u Latiju uz obalu morsku.

Ausonija, t. j. Italija.

Avern, v. georg. 2, 164; — u en. 5, 118 spominje se Avernski gaj, t. j. gaj, u kojemu je jezero Avern.

bakar (lat. baccar), neka biljka, možda vrsta odoljena.

Bakh, bog vina i vinogradarstva.

Baktrija, zemlja u Aziji daleko na istoku od Kaspijskoga Mora; glavni je grad u toj zemlji Baktra.

Bel, otac Didonin, en. 1, 621. — Različan je od njega Bel u en. 1, 730, koji je bio praotac Tirskih kraljeva.

Belona, boginja rata, sestra i pratilica Martova.

Benak (lat. Benācus), v. georg. 2, 160.

Beotija, zemlja u srednjoj Grčkoj.

Borej, *(Boreja)*, ili Akvilon, sjeverni vjetar.

Cekul, sin Vulkanov, utemeljitelj grada Prenesta (en. 7, 680).

Cera, v. en. 8, 597.

Cerera, boginja ratarstva, kulture i mira, Grci su je zvali Demetra.

Cesar (potpuno Kaj Julije Cesar), Rimski vladalac, umoren od republikanaca g. 44 prije Hrista.

Cesar (potpuno Kaj Julije Cesar Oktavijan August), posinak Kaja Julija Cesara umorenoga g. 44 prije Hrista i njegov nasljednik u vladanju Rimskom državom. Oktavijan se zvao po svome ocu Oktaviju, a pokraćeno Cesar August ili Cesar Oktavijan.

čalija (lat. paliurus), neka bodljikava biljka.

čèsvina, vrsta hrasta, lat. ilex, njem. Steineiche, ali Vergil često upotrebljava to ime za hrast uopće.

Dafnis, lijepi pastir u Siciliji, koji je prvi slagao pastirske pjesme.

Danaja, kći kralja Akrisija, koji se spominje u en. 7, 372.

Danajci (ili Ahivci ili Argivci), t. j. Grci.

Dardan, prastari mitski junak, utemeljitelj grada *Dardanije* na zapadnoj obali Male Azije uz Helespont; iz toga je grada naseljena Troja, zato se mjesto Troja kaže *Dardanija*, a *Dardanac* mjesto *Trojanac* i *Dardanski* mjesto *Trojanski*.

Daun, otac Turnov; v. en. 12, 933; — pričalo se i drukčije, t. j. da je Daun bio prastari kralj u Apuliji i Turnov predak.

Didona, kraljica Kartaška; ona je po priči utemeljila Kartagu oko god. 880 prije Hrista. Vergil je s prevelikom pjesničkom slobodom načinio Eneju i Didonu suvremenicima, a bili su rastavljeni vremenom od tri vijeka (Troja, koje je propast Eneja doživio, osvojena je i razorena oko g. 1184 prije Hrista).

Dijana, kći Jupitera i Latone, sestra Apolona, boginja mjeseca i lova; Grčko joj je ime Artemida (upravo: Artemis).

Dikta je gora na Kreti; otud pridjev Diktejski (pjesnički mjesto: Kretski).

Diomed, sin Tidejev, kralj u Argosu, veliki junak u Trojanskom ratu, poslije toga rata preselio se u južnu Italiju.

Diona je mati boginje Venere; u ekl. 9, 47 kaže se za Julija Cesara da je Dionin potomak; to je zato, što je Julije Cesar svoju lozu izvodio od Jula, sina Enejina, a Eneja je bio sin Venerin.

Dirka, potok u Beotiji.

Dit, isto što Pluton.

Dodona, v. georg. 1, 149.

Dolopci su Grčko pleme u Tesaliji uz vodu Enipej (georg. 4, 368).

Dorski, onaj, koji pripada Doranima, osobitom Grčkom plemenu; katkad isto što: Grčki.

Drijade, Nimfe, koje žive u drveću i s njim zajedno umiru.

Dulihij, otok u Jonskome Moru blizu Itake.

Eakid, t. j. Eakov sin (Pelej), unuk (Ahil), praunuk (Pir ili Neoptolem), — a Eak je bio kralj ostrva Egine (na zapadnoj strani Atike).

Elida, zemlja u zapadnom Peloponesu; tamo je bila Olimpija, predjel, gdje su se Grci sastajali i natjecali se u različnim igrama, osobito u jahanju (zato se u georg. 1, 59 kaže, da Epir »kobile pobjednice u Elidi daje«).

Elisa, drugo ime kraljice Didone.

Elisijska polja ili *Elisij*, prekrasan predjel negdje daleko na zapadu, gdje je vječno proljeće i gdje prebivaju ljubimci bogova. U kasnije vrijeme se mislilo, da je Elisij u podzemnom svijetu kao i Tartar.

Ematija, upravo dio Makedonije, a onda i čitava Makedonija.

Eneja, glavni junak Eneide, sin Anhisa i boginje Venere, muž Kreuse, otac Jula ili Askanija; spominje ga i Homer u Ilijadi.

O njegovoj smrti vidi u en. 4, 620 (i bilj.).

Enkelad, div, kojega je Jupiter udario munjom i survao u Etnu.

Enotrija, jugoistočni dio Italije, a Enotrani su stanovnici te zemlje.

Eol, niži bog, stražar vjetara; — u en. 6, 164 i 9, 774 i 12, 542 Eol je ime jednom Trojancu.

Eolija, jedan od Liparskih ostrva, Siciliji na sjeveru; tamo prebiva bog Eol; danas se zove Stromboli.

Epir, zemlja u sjeverozapadnoj Grčkoj.

Ereb je podzemni svijet.

Eridan ili *Pad*, rijeka u gornjoj Italiji.

Erik, brdo i grad na zapadnoj obali Sicilije. — *Erik* se zvao i kralj na brdu istoga imena, koga je Herkul u borbi ubio.

Erimant, gora u Arkadiji.

Erinija, isto što Furija; ono je Grčko ime, ovo Latinsko.

eskul (lat. aesculus), vrsta hrasta.

eter, gornji čistiji uzduh, a često isto što uzduh uopće.

Etiopija, zemlja u sjeveroistočnoj Africi, zove se i Abisinija ili Abesinija.

Etna, vatrometno brdo na Siciliji.

Etolija, zemlja u zapadnom dijelu srednje Grčke.

Etrurija, zemlja u srednjoj Italiji, u naše vrijeme: Toskana; — *Etrurska* rijeka je Tiber, georg. 1, 499 i en. 8, 473.

Eubeja, ostrvo u Egejskom Moru blizu obale Beotije; — Eubejski, t. j. Kumski, v. en. 6, 2. 42.

Eufrat, velika rijeka u zapadnoj Aziji, pošto se sjedini s drugom velikom rijekom zapadne Azije, Tigrisom, utječe u Persijski zaliv.

Eumenide je drugo ime za Furije (upravo Grčka riječ i znači: milostive, kao da bi se ublažile, a doista su bile nemilostive i užasne), zvahu ih i Erinije.

Eur, jugoistočni vjetar.

Euristej, v. georg. 3, 4.

Eurot ili *Eurota*, rijeka u Peloponeskoj zemlji Lakonici.

Evandar, Arkadski kralj, v. en. 8, 51.

Faeton, isto što sunce; — drugi se Faeton spominje u en. 10, 189.

falanga, gusta, sabijena četa.

Fama, v. en. 4, 173.

Faun, bog poljâ i šuma, otac Faunâ, nižih poljskih i šumskih bogova.

Feb je drugo ime boga Apolona.

Feba, v. georg. 1, 431.

Fenikija, zemlja na obali Sredozemnoga Mora, Palestini na sjeveru.

Feronija, Staroitalska boginja proljeća, gajeva i izvora.

Filida, ime pastirici.

Flegeton, v. en. 6, 265.

foka (lat. phoca, grč. phōkē), životinja, koju zovu i »morski pas« (njem. Seehund, Robbe); rđava je iz Ruskoga jezika uzeta riječ »tulanj«.

Fol, ime nekom Kentauru, en. 8, 294.

forum, v. georg. 2, 502.

Frigija, u zapadnoj Maloj Aziji zemlja, koja obuhvata i Trojansku državu; zato se Trojancima kaže Frigijci.

Furije, Latinsko ime za Erinije i Eumenide, koje su Grčka imena; v. i Hudobe. Furije su tri, v. Alekta, Megera, Tisifona.

galban (lat. galbanum) je neka biljka, koja je davala smolu, što su je palili i njom kadili staje i košnice.

Gang je velika rijeka u Indiji, utječe blizu Kalkute u Bengalski Zaliv.

Ganimed, v. en. 1, 28

Garamantska zemlja je u Africi (upravo u Libiji).

Gargar, brdo u Misiji s vrlo plodnom okolinom.

Geloni su dio Skitskoga naroda uz rijeku Dnjepar.

genij je dobri duh, koji čovjeku od njegova rođenja pomaže i od zla ga brani; — *genijski* je onaj, koji pripada genijima.

Gerion, strašan div, v. en. 6, 289.

Geti su narod u Trakiji na obalama Dunava.

Getulija, zemlja na sjevernom kraju velike pustinje u Africi; u njoj živi divlji narod Getulci.

Glauk, morski proročki bog.

Gnosijski, t. j. Kretski (Gnos se zvao glavni grad na Kreti); — *Gnošanin*, čovjek iz Gnosa (ili koji živi u Gnosu).

Gorgona, grozna grdosija, koje je glava izrezana na štitu Paladinu svakome na užas, ko je pogleda.

Gortina, grad na ostrvu Kreti.

Gradiv je epitet boga Marta.

Grinija, primorski grad u sjeverozapadnoj Maloj Aziji.

grönja (lat. corymbus), u bršljana ono nalik na grozd, u čemu je plod, v. ekl. 3, 39 (gdje je griješkom štampano »granje« mjesto »gronje«).

Halibi, narod na južnoj obali Crnoga Mora, glasoviti kovači.

Haonija, predjel u sjeverozapadnom Epiru.

haos, v. bilješku georg. 4, 347.

harba, kratko koplje (lat. spiculum).

Haribda, za plovidbu vrlo pogibeljno mjesto u Mesinskom Zalivu; stari su je Grci zamišljali u prilici strašne neke nemani kao i Skilu.

Haron, prevozilac duša u podzemnom svijetu preko Stiksa.

haruspeks, vrač, gatar, koji pogađa budućnost iz droba zaklanih za žrtvu životinja.

Hebar, rijeka u južnoj Bugarskoj, danas Marica.

Hekata, v. en. 4, 511; — mnogo je zazivahu ljudi u vračanju, i onda je znala iz podzemnoga svijeta provaliti na gornji.

Hektor, sin kralja Prijama, prvi junak u vojsci Trojanskoj.

Hekuba, žena kralja Prijama.

Helena, najljepša žena u Grčkoj, kći Spartanskoga kralja Tindareja i njegove žene Lede, žena Spartanskoga kralja Menelaja, poslije Prijamova sina Parisa, koji ju je odveo u Troju, a pošto je Troja osvojena, opet žena Menelajeva.

Helespont, morska uzina, koja se sada zove Dardaneli i spaja Egejsko More s Propontidom (Mramorskim Morem).

Helikon, planina u Beotiji, posvećena Apolonu i Muzama.

Hem (lat. Haemus), t. j. gora Balkan.

Herkul (grč. Herakles), prejaki Grčki junak u vrijeme prije Trojanskoga rata.

Herm, rijeka u Lidiji.

Hesperide, djevojke (sestre), koje na nekom ostrvu u Okeanu imahu prekrasne vrtove sa

zlatnim jabukama, a vrtove te čuvaše zmaj.
Hesperija, t. j. Italija.
Hiberac, v. georg. 3, 408; Hiberski, t. j. Španjolski.
hibisk, trava dobra za stoku, lat. hibiscum (Althaea officinalis).
Hidra, v. en. 6, 576; — uopće: zmija, en. 7, 753.
Hijade, sedam osobitih zvijezda (različnih od Plejada).
hijakint, cvijet zumbul ili carević.
Hilej, ime nekom Kentauru, en. 8, 294.
himenej, svatovska pjesma, vjenčanje, svadba.
Himera, nekakva strašna vatrometna neman u Likiji s glavom lavljom, tijelom kozjim, a za rep joj služi zmija; spominje je i Homer.
Hiperborejski, onaj, koji je daleko na sjeveru, upravo: onaj, koji je iza Boreja.
Hirkanija, zemlja Kaspijskome Moru na jugoistoku.
hor (lat. chorus, grč. chorós), kolo pjevača i plesača.
Hudobe (lat. Dirae), v. en. 12, 845.

Iberski, t. j. Hiberski, Španjolski.
Ida je ime dvjema brdima, — jedno je u Maloazijskoj zemlji Frigiji, drugo na ostrvu Kreti.
Idal (Idalij), brdo i grad na ostrvu Kipru.
Idomenej, kralj na Kreti, jedan od vođa Grčkih pod Trojom.
Ija, kći kralja Inaha, v. georg. 3, 152—153 i en. 7, 789.
Il, otac Laomedonov; — sasvim drugi je *Il* u en. 1, 268.
Iksion, Tesalski kralj, v. en. 6, 601.
Ilij, isto što Troja.
Ilija, ili Rea Silvija, mati Romula i Rema.
Inah, kralj u Argosu, otac Ije, v. georg. 3, 152—153.
Inoja, kći Tebanskoga kralja Kadma, mati Melikerta; nju je Junona pomamila, pa se onda zajedno sa sinom bacila u more, i onda je pretvorena u morsku boginju, a sin u morskoga boga.
Irida, t. j. dúga, službenica i glasnica bogova, osobito Junone.
Ismar, brdo i grad u Trakiji.
Istar, t. j. Dunav.
Itaka, malo ostrvo u Jonskome Moru, domovina i kraljevstvo Uliksovo; — *Itačanin*, isto što Uliks.

Jakh je drugo ime za boga Bakha.
Jan, Staroitalski bog svjetlosti, imao je dva lica, što je bio znak sunca i mjeseca; imao je hram u Rimu, koji je u vrijeme rata bio otvoren, a u vrijeme mira zatvoren.
Japizi, narod u Apuliji; — *Japig* je ime i vjetru, en. 8, 710.
Jarbas, kralj Getulski.
Jul, drugo ime dječaka Askanija, od njega su (po priči) potekli Juliji, Rimsko pleme, u kojemu su najznatniji Kaj Julije Cesar i njegov posinak Oktavijan ili Cesar August.
Jupiter je vrhovni bog, koga su Grci zvali Zeus.
Juturna, riječna Nimfa i sestra Turnova.

Kalidon, grad u Etoliji.
Kaliopa ili *Kaliopeja*, jedna između Muza i mati Orfejeva.
Kaméne su Staroitalske boginje pjevanja, odgovaraju Grčkim Muzama.
Kamil (upravo Marko Furije Kamil), glasoviti junak, koji je

g. 389 prije Hrista oslobodio Rim od Gala; — Kamili su ljudi junaci, kakav je bio Kamil.

Kamila, junakinja, kći Volštanskoga kralja Metaba.

Kampanija, zemlja u Italiji, Latiju na jugu.

Kapitolij, brežuljak u Rimu, na kojem je bio prekrasni hram Jupiterov i osim toga drugi hramovi i palače.

Karpatsko More, v. georg. 4, 387.

Kartaga, grad u sjevernoj Africi, što su ga osnovali Tirci, a razorili ga Rimljani (g. 146 prije Hrista).

Kasandra, Prijamova kći, proročica, ali joj niko nije vjerovao.

kasija (lat. casia), neka mirisava biljka.

Kaur, sjeverozapadni vjetar.

kedar (gen. kedra), drvo, lat. cedrus.

Kej (lat. Coeus, grč. Koios), jedan između Titana.

Kekropski, t. j. Atenski (od imena Kekrops, kako se zvao mitski kralj Atenski, za koga se pričalo da je utemeljio Atenu).

Kentauri (Kentavri) su bili divlji i divske veličine narod u Tesaliji; u kasnijem pričanju bile su to nekakve grdosije, napola ljudi (s ljudskom glavom, rukama i prsima) a napola konji (sa četiri noge i ostalim tijelom).

Keraunijska brda su među Epirom i Ilirijom.

Kerber je troglavi pas u podzemnom svijetu, gdje je stražar na vratima.

Kibela, brdo u Frigiji; to je i ime Frigijskoj boginji »Velikoj Materi«.

Kidon, grad na ostrvu Kreti.

Kiklade, v. en. 3, 125—127.

Kiklopi su jednooki strašni divovi na Siciliji i kovači, koji munje kuju u Etni, u kovačnici boga Vulkana.

Kilena je brdo u Arkadiji.

kilj, dno lađe, iz njem. Kiel (lat. carina).

Kinćanin je bog Apolon, jer se rodio na brdu Kintu.

Kint, brdo na ostrvu Delu.

Kitera je ostrvo blizu južne obale Peloponesa; — *Kiterka* je Venera, koja je na obali toga ostrva izišla iz morske pjene.

Kiteron, brdo u srednjoj Grčkoj, među Atikom i Beotijom.

Klaus, vladalac Sabinski, v. en. 7, 707.

Kokit, glibovita rijeka u podzemnom svijetu.

Korit je prastari heroj, sin Jupiterov, utemeljitelj grada Korita u Etruriji.

Kreusa, kći Prijama i Hekube, žena Enejina, mati Askanijeva.

Ksant se zove jedna rijeka u Trojanskoj državi, a jedna u Likiji.

Kuma (lat. Cumae), primorski grad u Kampaniji, v. en. 6, 2.

Kupido, bog ljubavi, sin Venerin, zove se i Amor.

Kura (lat. Cures), glavni grad u zemlji Sabinaca.

Kvirin, vidi Romul.

Kviriti su Rimski građani i građani uopće, a vidi i georg. pjev. 4, 201 i en. 7, 710.

Lakedemon, Lakonika, zemlja u južnom Peloponesu.

Laomedon, otac kralja Prijama, vidi georg. 1, 502; — u en. 7, 105 »Laomedonova momčad« su Trojanci, — u en. 8, 18 »Laomedonović« je Eneja.

Lapiti, divljački narod u Tesaliji.

Lari, v. georg. 3, 344.
Larisa, grad u Tesaliji, v. en. 2, 197.
Latij ili Latinska zemlja, Rimu na jugu.
Latona, boginja, mati Apolona i Dijane.
Lavinij, grad u Latiju, što ga je Eneja utemeljio i nazvao po svojoj ženi Laviniji.
Lavinija, kći kralja Latina, žena Enejina.
Laurent (Laurentum), primorski grad u Latiju, stanovnici toga grada su Lavrenti ili Lavrenćani.
Laus (lat. Lausus), sin Mezentijev.
léćak, vrsta leće, lat. ervum.
Leda, žena Spartanskoga kralja Tindareja i mati Helenina.
legija, v. georg. 2, 279.
Lenej, drugo ime boga Bakha; v. Lijej.
Lerna, v. en. 8, 300.
Leta, rijeka u podzemnom svijetu (različna od Stiksa), v. u bilješki georg. 1, 77. 78.
Leukat, rât ostrva Leukate na obali Akarnanije, zemlje u zapadnoj srednjoj Grčkoj.
Liber je drugo ime za boga Bakha.
Libija je sjeverna Afrika, a neki su pisci zvali tako čitavu Afriku.
Lidija, zemlja u zapadnom dijelu srednje Male Azije podaleko od obale Egejskoga Mora; — »Lidijski« ili »Lidski« se uzima za »Etrurski«, v. en. 2, 781.
Ligurci su narod u Liguriji, t. j. u jugozapadnom dijelu sjeverne Italije.
ligustar, biljka (upravo grm), lat. ligustrum vulgare.
Lijej, drugo ime za boga Bakha; v. Lenej.
Likćanin, t. j. stanovnik grada Likta na Kreti.
Likej, gora u Arkadiji.
Likida, ime pastiru.
Likija, primorska zemlja u južnoj Maloj Aziji.
Lin, prastari pjevač i pjesnik, sin boga Apolona i Muze Terpsihore.
Lirnes, grad u Misiji.
Lokri su Grčko pleme u Srednjogrčkoj zemlji Lokridi.

ljevanica, žrtva, koja se lijeva.

Maja, boginja, mati boga Merkurija.
Mani su dusi u podzemnom svijetu, a uzima se i za bogove toga svijeta.
Marije (upravo Kaj ili Gaj Marije), glasoviti Rimski vojvoda, umro g. 87 prije Hrista; — *Mariji* su junaci onakovi, kakav je bio Marije.
Marsi, narod u srednjoj Italiji, Sabelcima na jugu; pridjev je *Marski*.
Mart (lat. Mars ili Mavors, grč. Ares), bog rata, otac Romula i Rema i po tome praotac Rimskoga naroda.
Masik je vinorodno brdo u Kampaniji.
Masiljani su pleme Numidsko u Africi.
Mavors, v. Mart.
Mecen (Mecenat), Rimski vitez, prijatelj Cesara Augusta i ondašnjih pjesnika, osobito Vergila i Horaca.
Medija ili Medska zemlja, u Aziji, istočno od Sirije.
Megera, jedna između Furija.
Melibeja, primorski grad u Tesaliji; u en. 5, 251 kaže se stiha

radi »Melibski« mjesto »Melibejski«.

Melikert, sin Inojin; pošto je postao morski bog, prozvao se Palemon.

Menal, vidi u bilješki ekl. 8, 21—23.

Menelaj, brat Agamemnonov, prvi muž Helenin, kralj u Sparti.

Meonija, isto što Lidija (ili Etrurija, jer se pričalo, da su Etrurci došli u Italiju iz Lidije).

Meotsko More, t. j. Azovsko, — Meotska zemlja, t. j. Azovsko primorje.

Merkur(ije), bog, koga su Grci zvali Hermes, glasnik bogova.

Mesap, Latinski junak, saveznik Turnov.

Metab, Volštanski kralj, otac Kamilin.

metljika, lat. myrica, ime nekom grmu u južnim krajevima, zove se i tamariska (lat. tamarix).

Mezentije, kralj Etrurski, pomoćnik Turnov u bojevima s Enejom, otac Lausov.

Mikena, grad u Argolidi, stolica kralja Agamemnona (u en. 2, 25 Mikena je isto što Grčka).

Mincij, rijeka u gornjoj Italiji blizu Mantue.

Minerva, vidi Palada.

Mino (ili Minos), nekad mudri kralj na ostrvu Kreti, a poslije smrti sudija u podzemnom svijetu.

mira, mirisava mast, što se dobiva iz Arapske mrče (lat. murra, grč. myrrha).

Mirmidonci su Grčko pleme u Tesaliji.

Misija, zemlja u sjeverozapadnom dijelu Male Azije.

Muze, u starih Grka boginje pjevanja i poezije i drugih umještva, bilo ih je devet.

Naida ili *Najada*, potočna ili riječna Nimfa.

Narika, v. georg. 2, 438.

narkis, ime cvijetu, za koji se pričalo da je u nj pretvoren lijepi neki mladić istoga imena.

nektar, piće bogova, a onda uopće štogod vrlo slatko, na pr. med.

Neoptolem (ili *Pir*) je sin Ahilov.

Neptun, bog mora i ostalih voda; Grci ga zvahu Posidon.

Nerej, morski bog, vladar Egejskoga Mora, u vlasti niži od Neptuna; — Nimfe su Nereide njegove kćeri.

Nerit, otočić blizu Itake.

Nimfe su nižega reda boginje, borave u izvorima, rijekama, šumama, brdima i t. d., odgovaraju našim vilama.

Nis, kralj Srednjogrčke zemlje Megare, otac Skile; sasvim je drugi Nis junački mladić Trojanac, o kojem se govori u 5. i 9. pjevanju Eneide.

Nomadi ili Numiđani, v. en. 4, 320.

Not, južni vjetar, nosi buru i kišu.

Numidija, zemlja u sjevernoj Africi.

Numik, potok u Latiju.

Okean, more, koje svu zemlju okružuje naokolo.

Oks, lat. Oxus, danas Amu Darja, rijeka u Aziji, utječe u Aralsko Jezero.

Olimp, visoka gora između Tesalije i Makedonije, prebivalište bogova.

Olimpija, v. Elida.

omara ime drvetu, koje se zove i omora i omorika (georg. 2, 442).

orakul (lat. oraculum), proroštvo, što ga dâ koji bog, — a znači

i mjesto, gdje kakav bog proriče (proročište).

Orfej, prastari pjevač, sin boga Apolona i Muze Kaliope, a muž Euridike.

orgije su noćna divlja cika i vika združena s muzikom i plesom pri svjetlosti zubalja, kad su žene slavile boga Bakha.

Orion, v. bilješku en. 1, 535 i 10, 763.

Oritija, kći Atenskoga kralja Erehteja (kojega Vergil ne spominje), zato joj se kaže u georg. 4, 24 Aktejka (t. j. Atenjanka, v. ekl. 2, 24); bila je žena Borejeva.

Ork, vidi bilješku georg. 1, 278.

Osa, gora u Tesaliji.

Paf je grad na zapadnoj strani ostrva Kipra; tamo je bio glasoviti hram boginje Venere (Afrodite).

Pahin, rât na jugoistočnoj obali Sicilije.

Palada ili *Minerva*, boginja, kći Jupiterova; prvo je ime Grčko, drugo Latinsko. Grci je zvahu i Atena (bijaše zaštitnica grada Atene).

Palant, v. en. 8, 51; — *Palantej*, 8, 54.

Palemon, morski bog, v. Melikert.

palestra (iz grč. palaistra), gimnastičke igre.

Palija (lat. Pales), boginja stočarstva.

Pan, bog pastira, polja i šuma.

Panopeja, jedna između morskih Nimfa.

Par, ostrvo u Egejskom Moru (među Kikladama) na glasu poradi bijeloga mramora, koji se tamo lomio.

Parasija, v. en. 8, 344.

Paris (Parid), sin kralja Prijama, v. u bilješki en. 1, 4.

Parke su boginje, koje određuju ljudima sudbinu; bile su tri, prva je snovala nit života, druga je određivala dužinu, a treća je rezala nit.

Parnas, brdo u Srednjogrčkoj zemlji Fokidi, posvećeno Apolonu i Muzama.

Parti, veliki ratoborni narod u Aziji Kaspijskome Moru na jugoistoku.

Pȁs, zvijezda, v. georg. 1, 218.

Pasifaja, žena Kretskoga kralja Minosa.

Pelazgi su prastari stanovnici Grčke, uzima se i u značenju: Grci, kako se i pridjev *Pelaški* uzima u značenju: Grčki.

Pelid (s Grčkim nastavkom), sin Pelejev, t. j. Ahil; — u en. 2, 263 Pelid je unuk Pelejev, t. j. Neoptolem.

Pelij, gora u Tesaliji.

Pelopones, južni dio Grčke.

Pelor, v. en. 3, 411.

Penati su bogovi branitelji kućni, porodični i državni.

Pentesileja, kraljica Amazonaka.

Peon, v. en. 7, 769—773.

Pergam, tvrđava u Troji, a uzima se i za grad Troju ili Ilij.

Permes, potok u Beotiji, posvećen Muzama.

Pigmalion, brat Didonin, koji je ubio njezina muža Siheja.

Pijerkinje, t. j. Muze, nazvane po pokrajini Pijeriji (u Makedoniji blizu Olimpa), gdje su se rodile.

Pilumno, Staroitalski porodični bog.

Pind, visoka gora u Tesaliji.

Pir (ili Neoptolem), sin Ahilov.

planika (lat. arbutus), malo drvo u Italiji i u Španjolskoj, kojega

je lišće bilo milo kozama, a plod (jagode) pčelama.

Plejade, jato od sedam zvijezda, koje naš narod zove: Vlašići.

Pluton, brat Jupitera i Neptuna, muž Proserpine, bog podzemnoga svijeta.

Polifem, ime Kiklopu, koji je po pričanju Homerovu u Odiseji izjeo nekoliko drugova Uliksovih, a on ga za to oslijepio.

Polion, misli se Asinije Polion, prijatelj Oktavijana Augusta, Horacija i Vergila, a i sam pjesnik, govornik i historik.

Pont, zemlja u Maloj Aziji na obali Crnoga Mora.

Prenest, v. en. 7, 682.

Prijam, Trojanski kralj, u kojega je vrijeme propala Troja (t. j. Grci su je osvojili i razorili).

Prijap, bog vrtova i polja, njegov drveni kip sa srpom u ruci, da plaši ptice, često se nalazio u vrtovima i na njivama.

Prosèrpina, kći Jupitera i Cerere, žena Plutona, boga podzemnoga svijeta (Elisija i Tartara); mati ju je htjela izvaditi otud na gornji svijet, ali Proserpina je voljela ostati u podzemnom svijetu.

Protej, morski proročki bog, koji se mogao u svašta pretvarati.

Punci (lat. Puni ili Poeni), t. j. Feničani, Kartažani; — *Punski*, t. j. Fenički, Kartaški.

Rem, brat Romulov.

Ren (lat. Rhenus), rijeka Rajna (njem. Rhein).

Res, Trački kralj, koji je došao u pomoć Trojancima, ali ga ubi Diomed; v. u 10. pjevanju Ilijade.

Retej, rât u Trojanskoj zemlji; — *Retejski*, t. j. Trojanski.

Ripska su brda na skrajnjoj sjevernoj granici Skitije.

Rodopa, gora u Trakiji, dio Balkana.

Romul je prvi kralj Rimski, poslije smrti zvahu ga Rimljani *Kvirin* i obožavahu ga.

Rutuli (Rutulci) su narod u Latiju, kralj im je Turno, a glavni grad Ardea.

Sabejci, narod u Arabiji; — *Sabejski*, t. j. Arapski.

Sabélci ili *Sabínci*, narod u srednjoj Italiji, Rimu na sjeveroistoku.

Salamina, ostrvo blizu obale Atike.

Sam, ostrvo u Egejskom Moru blizu Maloazijske obale, nasuprot gradu Efesu.

Sama, otočić u Jonskome Moru, blizu Itake, danas Kefalenija.

Sarpedon, junak u Grčkoj vojsci pod Trojom, vođa Likijaca.

Saturn(o), stari Italski bog ratarstva, otac Jupiterov; dok je on bogovao, bijaše zlatno doba na zemlji.

Saturnija, kći Saturnova, t. j. Junona.

Scipioni, t. j. Publije Kornelije Scipion stariji i Publije Kornelije Scipion mlađi; prvi je pobijedivši Hanibala g. 202 prije Hrista svršio drugi Punski rat, a drugi je g. 146 osvojio i razorio Kartagu.

Sibila, proročica i svećenica, koja prebiva u nekoj spilji kod grada Kume.

Sidon, prastari grad u Fenikiji, iz kojega je naseljen Tir; — *Sidonski*, t. j. Fenički, — *Sidonka* Didona, t. j. Feničanka.

Sigej, rât i grad na obali države Trojanske.

Sihej, muž Didonin, koga je ubio njezin brat Pigmalion.
Sikanija, t. j. Sicilija.
Sikulski, isto što i Sicilski, t. j. onaj, koji pripada Siciliji.
Sila, planina u današnjoj Kalabriji (t. j. u zemlji, koju su Rimljani zvali »Bruttii«).
siler je neka osobita vrba.
Silvan, bog šuma i njiva.
Simois, potok u Trojanskoj državi.
Sirij, vidi georg. 4, 425.
Sirija, zemlja u zapadnoj Aziji uz obalu Sredozemnoga Mora.
Sirta, zaliv na sjevernoj obali Afrike s pješčanom i neprijatnom obalom.
Skila, neka hrid na Italskoj obali pri Sicilskoj morskoj uzini, pogibeljna za plovidbu; stari su je Grci zamišljali u prilici strašne nekakve nemani kao i Haribdu.
Skitija su zemlje u sjeveroistočnoj Evropi i sjevernoj Aziji.
Sofoklo, Grčki tragički pjesnik.
Sorakt, v. en. 7, 696.
Sparta, glavni grad Lakedemonski.
Stiks, rijeka u podzemnom svijetu, različna od Lete; pridjev je *Stigijski* prema lat. Stygius.
stričak (lat. carduus), bodljikava biljka.
Strimon, rijeka među Trakijom i Makedonijom, danas Struma.

šafranov, v. georg. 1, 447.

Taburn, planina u Srednjoitalskoj zemlji Kampaniji.
Tajget, gora u Peloponesu među Lakonikom i Mesenijom.
talenat (gen. talenta), neki određeni komad zlata ili srebra.
Talija, v. ekl. 6, 1.
Tarent, primorski veliki grad u južnoj Italiji, danas Taranto.
Tarhon, v. en. 8, 506, u en. 10, 148 kaže mu se kralj.
Tartar, podzemni mračni svijet, gdje trpe muke oni, koji su za života bili veliki grešnici; — »Tartarske sestre« u en. 7, 327 su Furije.
Taumas, sin Okeana i Zemlje, otac Iride (koja na nebu spaja more i zemlju).
Teba, grad u Beotiji.
Tegeja, grad u Arkadiji.
Tempa, v. georg. 1, 469.
Tened, ostrvo u Egejskom Moru pred obalom Trojanskom.
Tesalija, zemlja u sjevernoj Grčkoj, Epiru na istoku.
Tetida je jedna između morskih Nimfa, kći morskoga boga Nereja, žena kralja Peleja, mati Ahilova.
Teukar, najstariji kralj Trojanski, po njemu se Trojanci zovu *Teukri*. — Sasvim drugi je Teukar, koji se spominje u en. 1, 625.
Teukrija, t. j. zemlja najstarijega kralja Trojanskog Teukra, isto što Trojanska država.
Teutoni su Germani, Nijemci.
Tiber (Tibris), rijeka u srednjoj Italiji, teče pokraj Rima.
Tibur, grad u Latiju, danas Tivoli.
Tidej, otac Diomedov; — *Tidid* (s Grčkim nastavkom), t. j. Tidejev sin.
Tifoj, strašan div prastaroga vremena, koga je Jupiter nakon ljute borbe bacio u Tartar.
Tigris, velika rijeka u zapadnoj Aziji, vidi Eufrat.
Timav, rijeka u Istri.
Timbra, ravnica u Trojanskoj državi, otud Timbarski Apolon, jer je taj bog imao ondje hram.
Tindar (Tindarej), kralj Spartanski, muž Ledin, otac Helenin.

Tir, nastojnik nad stadima kralja Latina; spominju se i njegovi sinovi (među njima Almon, en. 7, 532 i 575) i kći Silvija (7, 486 i 503).

Tir, grad u Fenikiji, — Tirci su stanovnici toga grada.

Tirensko More je između Italije, Sardinije i Korsike, prozvano po Tirencima, t. j. Etrurcima, koji su prebivali u Etruriji, zemlji na obali Tirenskog Mora; — Tirenski je isto što Etrurski.

Tirins, v. en. 7, 661.

Tisifona je jedna između Furija.

Titani bijahu bogovi prije Saturna, a ovaj ih je bacio s neba u Tartar.

Titon, sin Trojanskoga kralja Laomedona, poslije muž boginje Zore.

Trakija, zemlja u južnom dijelu Balkanskoga poluostrva među Makedonijom i Crnim Morem.

trijumf, svečani povratak i ulazak vojvode sa svojom vojskom u Rim poslije znatne pobjede.

Trinakrija je isto što Sicilija.

Trioni, oba Triona znači dva jata zvijezda, koje se zovu: Veliki i Mali Medvjed.

Triton, sin boga Neptuna, i sam morski bog, na po riba, na po čovjek, — plur. Tritoni, morski dusi.

Tritonija, isto što Minerva (Palada), jer se pričalo, da se rodila kod rijeke Tritona u Beotiji.

Trivija, boginja vračanja.

Troja, grad na sjeverozapadnoj obali Male Azije, što su ga Grci (po priči) podsjedali deset godina i napokon ga osvojili i razorili (oko g. 1184 prije Hrista).

tronog, t. j. tronogi kotao, upotrebljavao se za dar, — a i u proricanju, v. en. 3, 360 i 6, 348.

tropej (lat. tropaeum, grč. tropaion), v. georg. 3, 32.

Tros, kralj u Frigiji, utemeljitelj Troje, koja je po njemu prozvana, otac Asarakov.

tunika, donja odjeća muška i ženska, košulja.

Turno, kralj Rutulaca, sin kralja Dauna i Nimfe Venilije, veliki junak i protivnik Eneje, koji ga napokon ubi.

udika, ime drvetu, lat. viburnum, govori se i *udikovina*.

Ufens, vođa Ekvikula u Latinskoj vojsci.

Uliks (lat. Ulixes, grč. Odysseus), kralj na ostrvu Itaci, glasoviti junak u Grčkoj vojsci pod Trojom, odlikovao se ne samo hrabrošću, nego i lukavošću.

Umbrija, zemlja u sjevernom dijelu srednje Italije uz Jadransko More.

vacinija (vakcinija), neka neznana biljka.

Var (Alfen Var), Rimski vojvoda, prijatelj Oktavijana Augusta i Vergila.

Venera je boginja ljubavi (grčki Afrodita), mati Kupida (boga ljubavi) i Eneje.

verbéna, lišće ili zelene grančice, što bjehu u porabi, kad se žrtvovalo ili vračalo; verbena se onda palila ili su se njom

ovjenčavali oni, koji su žrtvovali ili vračali; a znači i sveto bilje uopće.

Vesta, boginja ognjišta i kućnoga života.

vȍdoplâv (gen. vȍdoplâva) ili vodȍpija, ime biljki, v. georg. 1, 120.

volikac (gen. volikca), neka bodljikava biljka, lat. tribolus.

Volsci, *Volštani*, narod u južnom dijelu Latija.

Vulkan (grč. Hefest), bog vatre, često se pjesnički upotrebljava mjesto: vatra.

Zakint, otok u Jonskome Moru, danas Zante.

Zefir, proljetni vjetar, koji je u Italiji blag i mlak, — a upotrebljava se i uopće za vjetar.

žȕkva, biljka (upravo grm), lat. genesta ili genista, njem. Ginster.

Popravci.

U stihovima. Strana 3, stih 15 stada. — 4, 25 udikama. — 4, 40 imo. — 10, 39 grônje. — 14, 107 i Filida. — 18, 29 Armenske. — 21, 13 Hromis. — 36, 34 vaša. — 42, 8 jedrim. — 48, 192 pljevom *mj.* slamom. — 48, 210 i tami. 51, 282 kitni. — 51, 285 u osnovu. — 53, 332 Keraunijska. — 55, 402 sunčani. — 56, 422 i ono. — 70, 317 zemlju stiskuje. — 74, 442 gradivo *mj.* omaru. — 74, 453 česvine. — 81, 89 Amikljanin *(bez zareza).* — 82, 119 ne stara *mj.* u trku. — 85, 217 slatko ona ih *mj.* na slatke njihove. — 91, 393 u gaj je visoki zovuć. — 93, 462 Getske. — 95, 539 bijeg. — 100, 124 mrče. — 105, 267 od šiške soka. — 106, 315 o Muze. — 113, 522 rastrgnu mlaca. — 124, 228 Venera puna suza u očima sjajnijem njemu. — 124, 229 Prozbori *mj.* Venera. — 127, 317 pretječe. — 135, 593 Parski. — 141, 31 pogubnom *mj.* poraznom. — 143, 96 pobjednik. — 155, 496 nije ni r'jeka. — 167, 85 Timbarče. — 167, 101 kamo. — 170, 195 i tamni. — 172, 271 Sama, Dulihij. — 177, 418 s gradima. — 180, 519 a mi se onda *mj.* te dignemo tabor. — 180, 521 dignusmo *mj.* onda. — 185, 691 ploveći opet uz. — 186, 4 rod *mj.* rad. — 207, 24 Erički. — 211, 132 daljinu. — 225, 655 dvoume. — 226, 709 slijed'mo. — 230, 827 obuzimat. — 230, 848 da uzdam se ja u *mj.* da ne mislim ja na. — 230, 849 Lice i u mirne vale, da strašilu vjerujem tome? — 235, 92 plemenu. — 238, 221 obično ruho *mj.* običan pokrov. — 245, 438 nit' vali. — 245, 439 puštaju *mj.* ne puste. — 246, 462 po ovoj. — 246, 463 pustoj divljini *mj.* truležu, gnusu. — 247, 512 Lakedemonke pakost *mj.* Lakedemonkin zločin. — 256, 816 koji *mj.* što sad već. — 263, 96 o sinko. — 266, 209 Tirenske. — 269, 310 amo i tamo tumarah *mj.* m'jenjah se svakojako. — 283, 767 bivši od poplašenih od konja. — 286, 57 pored ću *mj.* između. — 286, 58 voditi. — 295, 349 plašljivi. — 307, 6 Turno. — 307, 8 lađe i òkô *mj.* brodove i grad. — 308, 46 prostranih čardacih. — 314, 240 poslužit. — 316, 318 ljudi oružje. — 321, 501 pod krov *mj.* kući. — 335, 134 sred. — 339, 260 stojeć visòko. — 344, 452 odskoči. — 353, 776 tropej *mj.* spomenik. — 353, 783 duševni *mj.* pobožni. — 355, 848 Ove li tvoje rane sačuvaše oca, te živi. — 362, 173 Turno. — 366, 293 s njime. — 366, 316 blizu Etrurske r'jeke. — 372, 499 kraljevna. — 374, 579 remenu. — 374, 580 vrtjet *mj.* vidjet. — 381, 852 *izostavi* s.

U bilješkama. Strana 9, redak 7 naizmjence. — 13, 5 Mevije. — 26, 4 rijeke. — 26, 5 voća. — 50, 11 *dodaj:* „hrpe označuje brojem", t. j. hrpe žita u žitnici označuje brojevima, da se zna, koliko ga je u kojoj hrpi. — 63, 6 Seri. — 64, 10 obalama pasla bijela. — 79, 3 caestus. — 89, 3 *iza* sunca *umetni:* a dan je cijelu godinu imao po 12 sati. — 100, 10 Tarent. — 105, 2 Aster. — 171, 3 vrača *mj.* kralja. — 201, 2 Hekata, Proserpina i. — 238, 5 „obično ruho", t. j. ruho. — 239, 5 Stigijskom kralju, t. j. Plutonu *mj.* Podzemnim bogovima. — 243 *dodaj bilješku* 397 „gospođu", t. j. Proserpinu. — 279 *dodaj bilješku* 658 o Hidri v. 6. pjev., st. 576. — 281, 3 Foruli. — 283, 2 ljekara *mj.* sina Apolonova. — 284 *bilješki* 817 *dodaj:* „pastirska mrča", t. j. kopljača od mrče. — 293, 8 Kentaura. — 305, 3 Aktija. — 306, 5 Aktiju. — 307, 5 Kaspijskoga. — 311 *bilješki* 145 *dodaj:* a vidi i georg. 1, 502. — 325 *dodaj bilješku* 622. 623 „konjska tetiva", t. j. načinjena od konjskih struna. — 383, *u* 2. *bilješki* 11 *mj.* 12.

Sadržaj.

Strana

Predgovor V

P. Vergil Maron VII

Ekloge 1

Prva ekloga 1

Druga ekloga 6

Treća ekloga 9

Četvrta ekloga 14

Peta ekloga 17

Šesta ekloga 20

Sedma ekloga 24

Osma ekloga 27

Deveta ekloga 31

Deseta ekloga 35

Georgike 39

Prvo pjevanje 41

Drugo pjevanje 59

Treće pjevanje 78

Četvrto pjevanje 96

Eneida 115

Prvo pjevanje 117

Drugo pjevanje 141

Treće pjevanje 164

Četvrto pjevanje 186

Peto pjevanje 207

Šesto pjevanje 231

Sedmo pjevanje 259

Osmo pjevanje 284

Deveto pjevanje 307

Deseto pjevanje 331

Jedanaesto pjevanje 357

Dvanaesto pjevanje 383

Tumačenje riječî i iménâ 411